LEONID LEONOV

HAJNI

LEONID LEONOV:

H A J N I

SHKRIMTARËT BOTNORË

LEONID LEONOV

HAJNI

„MILLADIN POPOVIQ"
PRISHTINË — 1987 1957

TITULLI I ORIGJINALIT:

ЛЕОНИД ЛЕОНОВ

ВОР

E përkthyen:

SULEJMAN DRINI e ADEM DEMAÇI

Nji qytetar me palltë vjeshte kutija — kutija zbriti prej tramvajit të zbraztë, ndezi cigaren te njani dhe nëpërmjet syzave të rrumbullakta vështroi lehtas rrethepërqark vedit për të pá se ku e kishte prû katërmbëdhetshi dhe profesioni i tij i paqetë. Por as syni i mprehtë i policit nuk do të kishte mujtë me dallue se ky njeri ishte badihavxhi i dyshimtë: syzat e rrumbullakta i jipshin padyshim pamje dijetári, e bashkë me palltën edhe pamje të një njeriu të jashtëm, madje nji pamje të posaçme. Megjithatë ky qytetar ishte i parruem, kurse këpucët e mëdha me maje, „baltëshkelse" të vërteta ecshin me ngathtsi të mádhe e me frigë. Prandej edhe pallta e tij nuk kishte má dukje malli të jashtëm, por má tepër mall vendi, madje ajo kishte edhe dukje qesharake, si t'ishte pré prej ndonji batanije të vjetër kutija-kutija. Kjo pjesë e Moskës pothuej ishte krejt e qetë dhe shtrihej lehtas rreth dy shtyllave të zbeme të pendës së Semjonovit, të cilën koha e kishte mbulue me ndryshk të blertë e dukej si e lame me supë barishtash.

Me të ndezë cigaren, pallta vjeshtore u drejtue fill kah tabarja e milicit, dhe tue iu avitë preku me kujdes mangën e trashë të shajakut:

— Shok, kallxomëni... — ia nisi njerzishëm, tue vështrue ndërtesat përdhese që shtriheshin në të dy anët e rrugës Izmaillov, — a âsht kjo ajo Blagusha?

— Po cilën rrugë jeni tue kërkue? Këtu kam unë nja njizet e dy: tri vetëm Hapillov. Hej, Moskë âsht kjo! — buzëqeshi milici, trimnue me çuditjen e lehtë të bashkëbiseduesit të vet. — Moskë — po, pa dyshim. Vetëm vorreza ka shtatëmbëdhetë kurse sekcione milicish reonale do të jenë nja katërdhetë e nandë.

Njeriu me palltë vjeshtore mendoi pak.

— Po, a... a ka në reonin tuej strofuj hajnash? — pyeti ai me matuní.

Milici mbylli syt dhe u largue, por n'at çast nji qerre e madhe me vozga të zbrazta ndeshi për binarët e tramvajës dhe vogzat, tue bâ zhurmë gazmore, u rrokullisën nëpër baltën e vjeshtës. Pa pasë guxim me pyetë mâ, pallta kaloi në trotoar dhe, kinse endej, u nis për të gjatë rrugës së pafund. Gjatë gjithë rrugës gjallnija nuk ia kthjelloi kurrnjiherë fytyrën e brengosun. Jeta e përditshme e e zezë e Bllagushinës nuk ishte aspak tërheqse. Të paktën verës këtu âsht plot blerim. Në çdo kopsht të gëzon synin nga nji plep lythatak dhe rritet rrushi i pafrytshëm i serezit, i dobishëm vetëm për fletët e veta të pluhnosuna, të cilat çarapshitsi i dejun bllagushinas i qet në rakí. E tash nëpër barin mbulue me kopрroz kullosin patat, nuk ka qerre që t'i shkelin, kurse në të dy anët të grumbullueme familjarisht qëndrojnë shtëpijat e zymta të zejtarëvet. As firma e larme e pijetores vulgare, as blerimi i vyshkun nga cegmi nuk mëshefin njimendsín e vërtetë të Bllagushinës.

Në nji rrugicë të tërthortë, pothuejse të shkretë, udhtarit me palltë vjeshte i ra në sy njifarë qytetari gjysëm i randsishëm, me kasketë prej materiali të trashë dhe me dollakë të blertë. Tue qëndrue mbi shkallët e nji dyqani gjanash ushqimore, ai me nji habí të kotun shiqonte qenjen kutija — kutija. Për këtë arsye pallta nuk mujti mos me u ulë pranë tij.

— Keni dalë me u ajrosë? — pyeti ai tue mshefë syt e mençëm mbrapa shkëlqimit pavetsuer të syzave të veta dhe tue u ulë pranë tij. — Po këqyrni si po kalon koha e shledhemi prej punës së randë, a?...

— Më premtuen se do të më bien pak rakí, prandej jam tue pritë, — u përgjegj ky me zâ të marrun dhe si me përdhunë.

— Emën i bukur: Blla-gu-sha[1]). Diçka e lashtë —

[1]) Bllagusha — e ambël, e butë, e kandshme.

ruse. Sigurisht do t'ia ndërrojnë emnin! — tha qartë dhe i dha nji cigare, të cilën ky e muer pa fije habije e falënderimi. — Këtu te ju âsht qetë, nuk ka zhurmë.

— Pranë nesh po bájnë të vdekun, — prandej âsht qetsi. Po bájnë të kuq e të bardhë, gjithfarësh. E pos kësaj, jemi kah jetojmë vorfnisht...

Biseda, dukej qartë, nuk shkonte mirë, prandej udhtari u rrënqeth: ftoftsís nuk i vinte vështirë me u futë nëpër kutijat e ndeme të palltës vjeshtore. Megjithatë ai bani nji përpjekje guximtare me shkundullue fqinin e vet të mrroltë.

— Paj, eja të njifemi! Unë jam Firsovi... ndoshta keni ndie?

— U... — tha zejtari pa entuziazëm. — Edhe unë kam pasë nji dajë... jo-ngeci ai. — Jo-o, daja im quhej Fomin... po, Fomin.

Para tyne dredhonte nji hendek i cektë, kurse mbrapa hendekut shtriheshin kopshtijet, e mbrapa kopshtijeve frushkullonte nji pyll. Ishte fillimi i nandorit t'akullt. Dielli kthente fytyrën e vet nga toka. Lumejt mveshnin mburojat. Në drujt e xhveshun langjet rridhshin mâ ngadalë, ndërsa toka forcohej gjithnji e mâ tepër, si arra që mbron thelbin e vet nga moti i keq. Firsovi! Mos ishte ky ndonji arqitekt vendesh të pandërtueme, agjent dinak apo mbikëqyrës njerzish? Qe, me sy të kujdesshëm po zgjedh ky ndonji vend në Bllagushë për të ndërtue shtëpija të reja, që tash nuk janë kurrkund. Fqini i tij i pashoqnueshëm, tashmâ kishte shkue, i dëshpruem deri në kulm që at ditë nuk mujti me u dejë, kurse Firsovi ende rrinte vetëm me mendimet e veta. Dhe diku në mbrendsin e tij tashma shkrepi nji mendim i hollë, i cili të frytnon e gëzon.

„Qe, ku shtrihen hapsinat e gjana të pandërtueme, të mjaftueshme që të lindi njeriu në to dhe, tue lá borxhet e veta, të vdesi. E nalt nëpër hapsinat qiellore, të përsërituna me mija herë në të gjitha anët janë derdhë yjt, kurse poshtë — njerzit, jeta. Dhe sa të shkreta e të kota do të dukeshin të gjitha këto pa jetën! Tue mbushë botën me vehten e me vuejtjet e tua, ti, o njeri, po e krijon, rishtazi po e krijon!...

„Shtëpijat, drûjt qëndrojnë, nget nji qen dhe kalon nji njeri. Gjethet e ngrime e të brishta frushkullojnë, bijnë e mblidhen në grumbuj shungullues. Çdo gjâ âsht e lidhun në nji me ligjin e nyjes së pazgjidhshme. Po të mos bijshin gjethet e drujvet nuk do të frynte as kjo

erë e rrebtë — se çka do të bante ajo vetëm në fushën e shkretë?

N'ajr, tue ra nga qielli, u valvit fjolla e parë e borës. Firsovi e kapi me dorë dhe e shiqonte me vemendje kah shkrihej dhe merrte gjithnji e mâ tepër formë të vrullshme loti. Përnjiherë të ftoftit dhe terri fryn mu në fytyrën e Firsovit; zogjt e zi si pshtima, të mshefun nëpër kopshtije të ngrimë, rrahën flatrat me zhurmë, tue paralajmue me klithmën e tyne ardhjen e dimnit.

Dhe atëherë Firsovi pá qartas çdo gjâ si në zgjandërr.

P J E S A E . P A R Ë

I

Gjithçka i ishte e qartë dhe e kuptueshme Nikollë Zavarihinit. Para tij hapej madhnisht jeta e qytetit të madh. Ndonse bora e madhe kohë mbas kohe kthehej në ërfllazë, Nikollka të gjitha këto i shifte qartë e me mprehtsí si nën qelqin smadhues.

Kolosët indiferentë prej gurësh të gdhendun ishin personifikim i përjetsís. Aty-këtu nëpër gurë përshkohej hekuri, thërmohej guri dhe vetëm shndërrohej në pluhun. Tue shkërbye këtê, edhe njerzit lëvizshin pa u lodhë dhe për gutsi Nikollka i përbuzte, sepse kishte botëkuptimin e vet katundar mbi këtê. Ndonse nuk ishte e para herë që vinte në qytet, prore e çmeritte bukurija e tij e paqetë dhe e rrezikshme. Atëherë flitshin kot e padá veshi, syni e hunda: anmik âsht ky... do të të mashtrojë... do të të mundojë... mos i beso! Dukunít jetsore Nikollka i kuptonte mâ tepër me ndjenja se sa me arsye, si bisha që ndien të ftoftit dhe rrezikun, gjatsín e rrugës dhe endirën e prés.

Meqenëse fjeti gjatë gjithë rrugës deri në mbërrijtjen e trenit, Nikollka u zgjue vetëm atëherë kur vagoni ndali përkundjen e njimasshme të gjumit të tij të thellë. Tue teshë nga tymi i duhanit, me të cilin ishte mbushë ajri, Nikollka shiqoi prej ndjesës së sipërme: tashmâ s'kishte mbetë kush, kurse nga dritarja paksa dukej nji pjesë e vogël edhe e paharmonishme e Moskës. Endè nën

përshtypjen e kujtimeve t'ambla të gjumit, Nikollka u nis prej vagonit tue goksitë. Fjolla e borës i rrëshqiti teposhtë faqeve të mërdhezuna nga gjumi, — dhe Nikollkës iu duk jashtzakonisht e kandshme rrëqethja e shkrì mjes. Mandej qiti disa hapa dhe u ndal në mënyrë të ngaltë. Ajo që pá e çmeriti si ndonji fantazmë.

Mbi borën shum të bardhë të mëngjesit të hershëm, rrinte ajo (aq herë e pame n'andrra) mu në mes të peronit të shkretë dhe qante. Andrra e Nikollkës ende vazhdonte!... Shamija e trashë i kishte rrëshqitë mbi krahë dhe bora binte mbi flokët e saj të zez dhe të gafrruem, ndërsa mallota i ishte shpërthekue si në kulmin e dëshprimit. Lotët nuk prishnin bukurín e fytyrës së saj, por përkundrazi ia bâjshin mâ të dashtun e mâ t'afërm Zavarihinit, i cili gjatë jetës së vet të shkurtë kishte pá aq shum lot. — Mbas natës së kalueme në vagon, ku dëshirat kapërtheheshin në lamsh, për të cilat nuk guxonte as me mendue gjatë dritës së ditës, trupi i tij mahmur gjakonte trefish për dashní. Mosbesimi i lindun ndaj grave, prej të cilave me frigë ruente fuqín e vet, ia lëshoi vendin limontis epshore. Bukurija e zjarmtë e së panjoftunës e fshikulloi syvet e ai nuk kundërshtonte mâ skllavnimin e vet, fatkeqsin e papritun. Fytyra iu zbé, fryma iu ndal, zemra iu hap si humnera, e cila përbin gurin që bje.

Ai nuk mujti me e pyetë gjâ, ajo iu vërsul me nji breshën fjalësh, në të cilat lutja përzihej me përbuzjen ndaj ndieshmënís së tij të ngadalshme. Me dorë ia tregonte diku borën e shkriftë dhe të lagtë dhe thojt e saj të drandafilltë — që s'kishin prekë punë, habitën fantazin e Zavarihinit, nga këta edhe dhimbja do t'i dukej e ambël. Mâ në fund, kur muer vesh se njifarë udhtari ia kishte rrëmbye valixhen, aftsija e arsyetimit e la fare. Hodhi në mënyrë galante para kambëve të saja shportën e vet të larme (njikohsisht hodh edhe vetëvedin), dhe mbasi i tha që t'ia ruente, me hapa të mëdhej, tue kërcllue, u turr nëpër borë me kërkue valixhen e paqenun të vegimit të vet të rastit.

Në fantazin e tij të harlisun iu bâ se dikush ngau ndërmjet vagonave me qëllim që të përfitonte në kohë dhe të mëshifej nga ndjeksi i vet. Tërbimi rriti hapim e Nikollkës. E kur pá se i ikuni ishte kondukteri i ekipës që ndërrohej, ky u ndal, tue dihatë me forcë. Nuk dyshonte mâ se ishte mashtrue: anmiqsija stërgjyshore kundrejt qytetit iu kthye prap dhe e shtyni që ta shi-

qonte me tjetër sy atê që nuk kursente as gatshmënín e vet me i ndihmue, as pasunín e tij fatzezë. Me mundim të madh gjeti vendin ku e kaploi dhimbsunija qesharake. Bora binte gjithnji e mâ fort dhe gjithnji e mâ tepër mbulonte gjurmat e ngatrrueme dhe të lehta.

— Krejt kjo âsht fatamorganë! — tha ai me zâ të naltë, dhe zgavra e zgjatun e gojës së tij u shtrëngue aq, saqë as tehu i thikës nuk do të mundte me kalue nëpër të. Pëzmi i kaloi e ia lëshoi vendin përbuzjes. Tue nxjerrë prej tarçukut nji gjysë pirogu[1]) të katundit, ai nisi me përtypë me nji qetsi të permatueshme dhe me vështrue rreth vedit. Në fytyrën e tij, së cilës as musteqet spitulluese nuk i jepshin pamje përzemërsije, pasqyrohej nji dyshim hulumtues. Kështu edhe spijuni vështron dyert e qytetit të huej, ku nuk mund të hyhet. Fatamorganë... — përsëriti ai tue buzëqeshë.

„Asht e përjetshme vetëm ajo, të cilën njeriu nuk e ka mbërrijtë", — iu kujtuen fjalët e babës së vet të ndyer, ndërsa vështronte hekurin e gurin e gdhendun me fantazin e madhe, për hir të syve të llastuen të qytetit. I ndjeri tue mrrolë vetllat dhe tue lëmue mjekrrën, ende flitte: „Nuk jemi tue pá botën e vërtetë, por atê që kanë krijue duert, mirëpo duert janë mâ të tmershme se çdo gjâ. Ka duer ngjitse e të gjata, leshatuke dhe të shtrembta, shtâzore dhe tiranike, dhe duer përlye me gjithfarë flliqtísh". Për tê baba ishte njisoj si qetsija e pyjevet virgjine, borës së pashkelun, të cilat deri në çastin e fundit të mbarimit të botës prehen në paqë në vendlindjen e Zavarihinit.

Lokomotivat manevruese silleshin nëpër binarë me fërshllimin e vringllimit e zemrimit të përditshëm: hekuri fërkohej pa u ngî me hekurin. Njana prej tyne, me krahnuer të qitun e krejt e yndyrshme nga voji, kaloi pranë Zavarihinit që përtypej — Nikollka pothuejse as nuk luejti vendit. Diku n'afërsi ra nji zile me tingllimë të naltë, me zâ të marrun e të dëshpruem, si zogu i zanun. Me fantazin e ftofun Nikollka përpiqej me sjellë ndër mend se si dukej ajo grue me të cilën qe takue dhe nuk i kujtohej kurrgjâ, pos shprehjes madhshtore dhe të pikllueshme të syve të saj pikllues. Ndiesít e Nikollkës ishin të çuditshme ndaj asaj, e cila me nji të pame e pushtoi përgjithmonë, ashtu siç ishte e çuditshme çdo

[1]) Pirog — burek prej brumi të tharbtë mbushë me mish.

gjâ në të: shtati i fortë i njeriut të gatshëm për goditje, shkëlqimi i shuem i syve të tij t'egjër e të kaltërt, petët e kthyeme lëkurore të çizmeve të zhgujta e të larme, ngjyra e papërshkrueshme portokalli e gëzofit, regjë n'ujë verri, larmënija gazmore e dorzave të leshta, të larueme ashtu, thue mjeshtri ka këndue ndonji kangë ndërsa i ka punue, kurse me ngjyrna ka shënue melodín e saj të çuditshme.

Sa mâ shum rritej Nikollka, aq mâ tepër ndërroheshin edhe ndiesít e tija. Në fillim, në rini, mendonte për të me afsh të pashueshëm dhe digjej që ta fitonte. Kur u rrit dhe rrumcalli mjekrrën stërgjyshore, tue u largue përgjithmonë nga katundi, kur me kanp e lî i qiti zulmën, madje edhe jashta shtetit, fisit të vet të panjoftun katundar, i kujtoheshin vegimet e rinís me nji melankoli të lehtë. Nuk e mundonte mâ dalldisja e zjarrtë dhe dobiprûse: shpirti nxî nga përvoja e dija shkrini kaherë pak nga pak zjarmin e vet në cikrrime. Atëherë mbyllte syt dhe shtrîhej në kolltuk, ai kreu i firmës dhe pronari i linit, dhe rrinte pa lëvizë si cung, tue u përpjekë me kujdes që të mos prishi kohën e heshtjes së vet t'idhtë.

Ndonse Manjka — Fërfllaza e mrekullueshme sillej vërdallë, jetonte, dashunonte, dhe mâ vonë vinte e shkrihej fare këtu afër, ai e takoi vetëm nji herë. Plaku Zavarihin, Nikollaj Pavlloviq, as nuk e kërkonte, sepse e mëshifte rrebtas prej vehtes të vetmen limontí të tij.

II

Në Bllagushë, në rrugën e Sishoit, banonte qysh moti në strofullin e vet Jemelan Puhovi, daja i Nikollaj Zavarihinit, mjeshtër bravash dhe burrë. Mbi vetít e dajës së Nikollkës, mâ së shumti flitte firma që qëdronte varë shtrembët mbi derën e puntorís së tij. N'anën e majtë të firmës, pinte duhan me llullë nji Turk i verdhë si argjili, kurse në të djathtën qitte flakë primusi, dhe nuk dihej se çka tymonte mâ tepër. Në mes të këtij tymi, plasaritë nga dielli dhe shiu, qëndronte nji fjalëz qesharake: „Pëçhov".[1]) — Kur para gjashtë vjetësh

[1]) Pëçhov = në këtë fjalë rusishte Jemelani në vend të germës „y" ka shkrue „c" që në çirilicë kanë afrim me njana tjetrën përkah trajta, por shqyptohen ndryshe.

shkroi me dorën e vet këtë firmë, Jemelani pat harrue se në ç'anë duhej me kthye pjesën e fundit të germës „Y". Kështu i duel zani në qarkun e Bllagushës, shkurt si mjeshtri „Pëçhov", njeri i thjeshtë, i cili në jetë ecë rrugës së drejtë, së cilës mund t'i shifet kurdoherë fillimi e mbarimi. Kështu njerzit, për fat të tyne, nuk dijshin kurrgjâ për Pëçhovin: s'ka punë mâ t'idhtë se me shique njeriun,drejt në sy.

Disa dijshin për tê vetëm ato marrzina, të cilat i kishte përhapë ai vetë për vedi për t'u mahitë, me qëllim që të shpëtonte nga kërshërija e njerëzvet zemërkëqij. Kinse Pëçhovi kishte në vesh nji katërdhetëkambësh i cili i kishte hy aty qysh moti, atëherë kur mjeshtrit Pëçhov i pëlqente fort me pi; dhe kinse kur merrte moti i lig, katërdhetëkambshi zvaritej (dhe atëherë dhambin k r y q z a t!), dhe zvaritej kësodore derisa të shkrepshin rrezet e para të diellit. Njerzit për këtë çudi ia bâjshin njani tjetrit me sy dhe, për fat të mirë, nuk mujshin me kuptue shkakun e kësaj jete të tërhequn dhe të pakuptimshme. Asht gjâ e kandshme me dijtë për njeriun ato që tregon ai vetë për vedi. Madje edhe miku i tij mâ i afërm, Miçka, mezi dinte diçka mâ tepër për Pëçhovin. E dinte se jetonte kaherë vetëm me hekurinat e veta, dhe prej tyne kishte mësue me heshtë e mos me i besue kujt, e dinte se Pëçhovi mbas kryemjes së shërbimit ushtarak, provoi me bajtë qeleshe murgjish, por ajo nuk i pëlqeu, prandej iku tue shkepue: në manastir pat lëndue kambën. Mandej Pëçhovi fitonte bukën në farktore, por edhe atje u mërzit, kështuqë edhe s'andejmi iku. Vetëm atëherë, mbas disa vjetësh t'errët, u çfaq në firmë Turku tue pi duhan të cilin e pikturoi vetëm për kënaqsín e përgjithshme të Bllagushës së shumvuejtun dhe për gëzimin e fletorzes së shkrimtarit kalimtar.

Vetmija nuk e mërzitte Pëçhovin, mbasi ishte shum i zanun me punë. Meqenëse nuk ishte i shkolluem, por vetëm njifarë autodidakti, ai dinte çdo gjâ disi në mënyrë të vet të veçantë, ishte i pajisun me nji aftsi të paspjegueshme me iu përveshë çdo pune. Dinte me kallaitë semavera, me nxjerrë dhambë, me mveshë n'argjend shamdana, me shërue të thata dhe të dejunit mâ të tmershëm. Posa çfaqi para Bllagushës aftsít e veta aq të shumllojta, u çmerit Bllagusha mirënjoftse deri në fund të shpirtit dhe njofti Pëçhovin si mjeshtër të madh!... Dhe ashtu duel: mos t'ishte Pëçhovi, do të

shkatrrohej Bllagusha, e pa Bllagushën — si do të m'ishte edhe Moska!

Në muzgun e përhershëm te Pëçhovi, nën tavanin e bloztë zhaurronte padá primusi, tue nxe o gjygymin e çajit ose thupër-piksen, e përveç kësaj mbi mengele kërkllonte tërbushëm lima dhambështrembtë e zotit të dugajës. Aty ndodhen të gjitha — madje edhe vetë, flokzí (katundarët thíhen vonë!) Vetulldendun dhe i fuqishëm — ngî me duhmën dëshpruese të thartinës së krypës, kur ajo bren kallain e vjetër. Nëpër qoshe ndryshkeshin hekurina të vjetra që e shtijshin njeriun me u teshë; semaveri me nji anë të shembun lutej që t'i kushtohej pak mâ tepër kujdes; rrinte varë nji krryl gypi ujësjellës, lakue në mënyrën mâ absurde; aty gjindeshin edhe shum gjana, ndër të tjerat edhe njifarë maqine me rrota shum të mëdha, për të cilën nuk mund të thuhej kurrsesi nëse ishte pjesë apo maqinë e tanë. Në mes të gjitha këtyne shëmtimeve vëzhgon edhe tash mjeshtër Pëçhovi, ndërsa i nipi rrin jo fort larg tij dhe i mëshon kudhmës me dorzë.

— Të pruna do dhurata në këtë shportë... — ankohej Nikollka për ngjarjen e mëngjesit, por nuk ia hyni me folë mâ hollsisht për gabimin e vet. Dritaret ishin plot borë, e gjithnji binte borë e ré hedhë me forcë nga era e pjerrtë. — Shih, si âsht tue fërfllue!

— A të vdiq nana lehtë? — pyette Pëçhovi tue arnue nji rernë të hekurt.

— Vuejti prej Kshnellave deri në krezhmet e Jovanit... edhe mue më ndali. Qe, po përgatitem për tregti... a don me më bekue?

Pëçhovi nuk iu përgjegj ndonse përkah nanat i përkitshin njij fisi ata ishin vokane ndaj njani tjetrit dhe nuk pajtoheshin ndër vedi. Pëçhovi nuk mndte me durue gryksín e trashëgueme të Zavarihinit: coptoheshin me kalue sa mâ mirë çdo ditë si t'ishte ajo e huej, e vjedhun. Këta ishin njisoj njerzish të fortë si guri, të rrebtë ndaj jetës e të pamëshirshëm kundrejt t'afërmvet. Gjyshi, baba, nipi, — që të tre qëndrojshin në kujtesën e Pëçhovit si huj bungu lye me rrëshinë. Fati u binte krés, por ata nuk murmuritshin, pa bëzâ nxitojshin mâ tutje, tue mos kërkue mëshirë prej Pëçhovit. Tek e mbramja Nikollka, i dejun me fuqin e vet as nuk venronte mërzín e dajës: shkonte drejt kah qëllimet e largta joshse, njerzit nuk i interesojshin, dhe orvatej që kurrfarë llomi i panevojshëm të mos futej n'arkën e hapët të shpirtit të tij.

— Çka âsht gjithë ky pleh te ti... hidhe, nuk mund të kalohet prej tij. Kjo puna jote âsht e ndytë, e mërzitshme: po e rreh vetvedin veshëve! — ai tashmâ filloi me mërthye gëzofin e vet, kur qe u hap dera dhe mbrenda hyni nji figurë e gjatë mbulue me borë me palltë të gjatë. Kaçullja mbulonte kryet me fytyrë të gjatë, pothuej asketike, dhe me mjekërr aq të zezë saqë i ngjante ndonji mjekrre artificiale. Plaku nisi me çapatë dhe me luejtë buzët, tue kërkue diçka nëpër qoshe me sy të rrudhun. Kur shiqimi i akullt dhe i pandiesi i syve të tij ndeshi Nikollkën, ky ndjeu se si po e kaplonte nji angshtí e çuditshme.

— Tungjatjeta, Pëçhov, — murmuriti mysafiri, dhe u kuell pak që t'i lëshohej zani nga tinzakija cubnore. — Diçka gjithnji po kërhet, diçka veç po mshifesh. Gjithë njerzit i ke mashtrue me ato vetullat e tua të ngurta!

Por Pëçhovi vazhdoi edhe mâ tutje pranë tezgës:

— Po thue, — iu drejtue ky Nikollkës, tue mos përfillë përshendetjen e mysafirit të vet, por me fytyrë kthye kah ai, — me hedhë këtë llom! — ia bani me krye kah grumbulli i hekurinavet. — A po sheh, kjo âsht punë e vogël, por me çka me e ndreqë, me çka me e arnue. Mos ma shaj mjeshtrin: vetëm mëshoi njiherë me çekiç e, qe, del parja. E sa herë mshoj gjatë ditës me çekiç... Edhe pa mbrapshtina mund të jetohet! — shtoi si përfundim, kurse Nikollka shiqoi tinzisht plakun që kapsitte syt.

— Pse rrin ky te ti? — e pyeti mysafiri, tue tregue rrebtas me krye Nikollkën. — Ulu, ulu, pra!

— E kam kushrî — tha me zâ të marrun Pëçhovi. — Nipi m'erdhi nga katundi.

— Po rishtazi! Mysafiri preku me mjeshtri me gishtin e vet të fortë këmishën e qëndisun të Nikollkës. — Kreshnik! — buzëqeshi ai, dhe në qeshjen e tij kërhati randë rufa. Ai u drejtue para Nikollkës, tue shiqe shtatin e vet të fuqishëm. Kur të jeshë ngushtë — eja; n'arkën e Artemijt do të ketë vend për të gjithë! — Përnjiherë nxuer prej palltës nji gypth të hollë kazani për të pjekë raki dhe ia dha Pëçhovit — hë, ndreqe këtê...

— A po pjek ende, Artemije — buzëqeshi tharbtas Pëçhovi, por e muer gypin dhe menjiherë iu përvesh punës rreth tij me të gjitha instrumentet e veta; gypi krisi dhe nisi me fishkllue në duert e zeza të Pëçhovit,

dhe së shpejti u bâ gadi me shprazë prej vedit helmin e tij të gëzueshëm.

— Miçkën e lëshuen, âsht dobsue... Pyeti, nëse âsht gjallë tha, mjeshtri i primusave! — njoftoi Artemij dhe pritte se çka do të pyette Pëçhovi, por ky vazhdonte me heshtë. — E... ç'po fërfllon sot! Fërfllaza ka me të përfshi edhe ty edhe Turkun tand!

— Tash ka me fërfllue — ia tkheu në mënyrë të ftoftë Pëçhovi, tue ndukë me padurim pêjzat e njifarë fitili.

Tashmâ mysafiri ishte përgatitë me shkue, kur qe, ra zilja e derës dhe hyni nji njeri i ri. Krejt i mbuluem me borë, befas, si dordolec qëndronte mbi prag pallta kutija-kutija dhe orvatej me fshi syzat e veta të mjegullisuna. Tue kapsitë syt dritëshkurtë, shiqonte maqinën në formë rrote, dhe mbasi në heshtjen e krijueme ndiente njifarë anmiqsije, ai foli me nji zâ të pasigurtë dhe të ndërpremë:

— Po, — tha ai dhe u kuell për të ruejt krenarín e vet, — a mundeni me ma ndreqë nji primus? Deri tash ndizej, mirëpo tash ka nisë me rrjedhë, e dini e nuk po ndizet.

— Duhet ta shiqoj, — iu përgjegj ashpër Pëçhovi tue dalë mbrama tezgës.

— Unë do të... nesër kam me e prû. Unë, nuk dij a më njifni, jam Firsovi... Banoi afër — tha me ngutsi e si në dyshim mysafiri — Kam edhe nji govatë fëmijsh, do t'ua sjell edhe atê. Dhe, më duket se ajo s'ka nevojë për ndreqje... Atëherë kam me jua prû primusin! Kalojsha këndej pari, dhe u ktheva me pyetë. A dini, moti âsht i lig, çfrêj! — mandej hapi derën me forcë e pothuejse iku prej Pëçhovit.

Artemij vrapoi kah dritarja, por nuk mujti me përcjellë me shiqim palltën kutija-kutija as deri te ana e kundruellt e rrugës: bora e shkëlqyeshme përplasej mbi qelqin e dritares.

— Tip! — luejti vendit Nikollka mbas nji heshtjeje të shkurtë.

— Sillen e nuhasin padá këndej pari! Kryet më pëlset prej së ftoftit, prandej bleva nji kaçulle, — murmuriti urdhnueshëm Artemij, tue mbështjellë kryet. — Rueju. Pëçhov.

— Çka kam me u ruejtë. Unë jetoj pa mëshefë gjâ. Rrjedhjen e jetës sime e shohin të gjithë! — murmuriti Pëçhovi, tue heqë përparsën nga najlloni.

Gadi ishte mesditë, për Pëçhovin kohë dreke e pushimi mbas punës së randë. Artemij tashmâ kishte shkue. Nikollka hapte gojën padá dhe mundohej kot me marrë vesh se kush ishte Artemij. Pëçhovi shkimi primusin dhe puntorin e kaploi nji heshtje e mërzitshme. Ai mbeti edhe për do kohë i dukshëm n'ato katër mure të ndyta e të lagshta, si me pasë dashtë me çmue se edhe sa zhurma mshifej në copzat e hekurta shkapërderdhë rreth tyne. Fytyrën e kishte të ngrehun si me përgjue diçka.

— A po të lëvritë në vesh? — u mahit Nikollka dhe u çue prej cungut mbi të cilin ishte ulë.

— Po luen ngapak... — ia ktheu Pëçhovi tue mendue për Firsovin. Pajisë me symprehtsín e skyfterit, shiqimi i tij depërtonte lehtë mbulesën e jashtme të njeriut deri në vetë figurën e mëshefun. As nga pallta vorfnjake kutija-kutija, as nga këpucët e laguna të mysafirit të vet nuk mujti me zbulue asgjâ të shëmtuet, prandej turpnohej që me dashje bisedoi me tê vrazhdas.

„Mjeshtri Pëçhov, burrë nga Bllagusha! — kështu e përshkruente mâ vonë Firsovi në tregimin e vet. — Njerzit kishin nevojë për syt e tij tallës e të mprehtë nën vetullat e zeza tatare, — vagabondat e Moskës thojshin në mahí e sipër se i lyente me thëngjill. Te ai vijshin njerëz si vërtlluesa ashtu edhe krenarë, fye padrejtsisht, edhe asish që kishin rá në paturpsin e fundit edhe asish që kishin humbë në vedi. Ndonjiherë edhe Pëçhovi i përqeshte, por ai dinte gjithçka madje edhe atê, së cilës nuk i besonte as vetë, e kjo gjâ i jepte të drejtë me përkillë tanë botën. Ai nuk e përzû as Miçkën, kur erdh te ai si i përzanun dhe i humbun. Nuk i ra shqelm as Agejt, ndonse ky i dëshironte vdekjen, si nana fëmis së vet fatkeq. Ai pranoi Pugelin dhe e ushqeu me mundin e duerve të veta, kur ky pat ra në fund të pusit. Edhe dykambsha tjerë, të papunë e fatzez të tokës gjejshin te Pëçhovi pritje të përzemërt, i cili kurr nuk i fyente...

E në shpirt ky ishte i urtë si njerzit që shohin larg. Qysh i ri mjeshtër Pëçhovit ia kishte anda përqëndrimin dhe qetsín prandej i hyni në zemër zeja e zdrukthtarís — i hynë në zemër mu ato dhendla, të cilavet u vinte era dhe bijshin nën daltë. Mësheftas besonte tokën, në të cilën rriten shelqe të prarueme dhe gjatë gjithë ditës këndojnë zogjt fytargjent. A nuk iu kushtue edhe mu për këtë arsye zejës bravare e u shoqnue me njerëz

1086
JAVNA BIBLIOTEKA 17
MILADIN POPOVIĆ
PRIŠTINA

të paurtë për të njoftë sa mâ mirë kuptimin e madh të qetsis?

Dhe kur mâ në fund ia mbërrijti me sigurue qetsin e dëshirueme, kur, i shtrimë dhe i rrebtë, si ndonji ushtarë në ndonji rivistë të perandorit, qëndronte i shtrimë n'arkivolin e përmotshëm, askush nuk erdhi me e prishë, askush nuk erdhi me e përcjellë çeri te vorret. Mbas arkivolit shkoi vetëm Pugeli i egërsuem dhe i neveritshëm, sepse qe vorfnue përsëtepërmi. Madje as Miçka Vekshini, shoku i tij i sinqertë, nuk e përcuell..."

III

Përpos shembullarësh lini, çizmesh zhguni e qëndisjes katundare — për të cilat ishte e përmendun krahina e Nikollkës, — s'kishte asgjâ tjetër në shportën e vjedhun. Vjedhja nuk qe shkak që qëllimi i ardhjes së Nikollkës shkoi huç. Zavarihini viziţoi vendasit e vet dhe ata i spjeguen se shuma e të hollave që kishte ishte e madhe për nji katund, por e mjaftueshme për fillimin e tregtis në qytet. Atëherë Nikollka nisi me pi shpesh e me u bâ tapë.

Para muzgut duel nga shtëpija e dajës dhe u nis kalli vetëm rrugëvet të periferís tue ecë skajave t'errta, sepse turpnohej për larat naive të gëzofit të vet. Ngashnjye nga vrushkujt e dritës që bijshin mbi kalldërmin e ndytë të natës, u zhduk mbas kthesës dhe atëherë mâ e dijti se kah po shkonte. Para firmës së blertë era përkundte fort fenerin e ndezun. Dritaret e mjegullisuna premtojshin nxehtsi. Zavarihini shtrëngoi gëzofin, ndreqi kindat dhe përnjiherë u bâ me shtat mâ të hijshëm dhe mâ të gjatë. Pikat e borës që shkriheshin në pullazin e naltë pikojshin tue kërsitë mbi shpindën e gëzofit të tij. Ato edhe e ngadhnjyen që të hynte.

Salla e vogël ishte plot e përplot me duhma të ndryshme, tinguj, njerëz e dritë. Në podium njifarë mahitari i paturpshëm dhe me rrobe vija-vija këndonte kangë dashunije dhe rrapllonte me këpucët e veta të vernikosuna. Vetëm në dhomën e dorës së dytë, e cila ishte ndriçue aq mirë dhe në të cilën fytyrat e njerëzve dukeshin jo të rëndomta, u gjet nji tavolinë e vogël për Nikollkën. Këtu mbretnonte njifarë rodomije pa gazmend. Shoqni të dejuna thirrshin njana tjetrën prej njij anë n'anën tjetër, shajshin e shpotitshin njana tjetrën,

ndërsa të dejunit e tyne ishte plot vetlavdim, kurse nga shamjet hêpërhê nuk kërcnohej kurrfarë rreziku. Nji tym i dendun kishte mbështjellë gjethet e njij palmje artificiale dhe disa figura të pahijshme të varuna në nji shrregullim artistik. Dukej sikur kjo gosti e natës bâhej në fundin e njij pusi të thellë prej kah nuk mund të dilej, kurse njerzit të, mësuem në tê, as nuk përpiqeshin mue çue syt nalt. Të gjithë përbâjshin publikun, i cili këtu rastsisht ia kishte behë dhe kërkonte argtim, si i pat spjegue Nikollkës kamerieri, djalosh flokë valë -valë dhe fytyrë pikloshe, siq ishte edhe peshqiri i tij.

— Domethanë ti qenke prej Saratovit? — e pyeti i tronditun Nikollka tue përtypë me shije sallatën prej bathe. — Flitet se Saratovasit kanë ndërrue kishën e tyne të tubimit për nji harmonikë... a nuk ke marrë pjesë edhe ti në kët punë?... Saratovasit janë pontaxhij dhe bixhozxhij, por, duket se shtëpijakë të mirë.

— Na nuk kemi tokë. Te na, madje gjyshnit tanë, kanë qenë kamerierë. Krejt fisi ynë. Ngarendsa! — ia shkrepi me idhnim kamerieri dhe deshti me shkue, por Zavarihini e kapi për mange.

— O bashkvendas, çfarë gjindësh janë këta... mos janë hajna, a? — përshpëriti ai tue shique me kujdes rreth e përqark vedit.

— Hajna, po thoni? — buzëqeshi me zâ Aleksej. — Gabuet! Asht ditë e shtunde, prandej gjithkush dëshiron me u dëfrye... sepse këta njerëz janë tue kalue jetë të vështirë, — dhe djaloshi shprehi ngushllimin e vet tue bâ nji rrotullim të shkurtë. Na këtu kemi edhe kabaré, vijnë edhe koketa, të gjithë vetëm publik i zgjedhun. E atje në qoshe, a po sheh, kemi edhe nji shkrimtar. Shih se si i kërklon penda, po përshkruen jetën.

— ... Ku? — u tremb Nikollka, sepse nuk shihte kurrgjâ tjetër pos palltës kutija-kutija, por djaloshi u skuq prej tij dhe iku.

Nikollka i njifte mejhanet e drumeve, ku, mysafirët ambëlsohen me çaj dhe me çorbë të trashë lakne, e nëse edhe pijnë, të dejunit e tyne buçitës, nuk vjen nga vesi. Syt e njerëzve këtu shiqojshin tinzisht, si nëpër tym, mbrapa të cilit mshifeshin nga e vërteta e ditës së nesërme. E nesërmja nuk u premtonte kurrgjâ, e vërteta nuk i tërhiqte, sikurse tërheq mali magnetik copzën e imtë të hekurit. Me zhurmë të ndytë dhe pije lakute përpiqeshin me ndalë çastin kalimtar, sepse me zemrat

e tyne të mekuna ndiejshin, se nëqoftëse ndalen në ramjen e tyne gjithnji mâ të thellë, do të bâhen copë e grimë. Njeriu esull këqyrte me frigë fytyrat e tyne, mbi të cilat kishte kalue shkretnimi. — Nikollka ishte ndërdyzash, dhe kur nji shitse e parandsishme, e qetë dhe frigacake i ofroi droga dehse, ai e shtyni me shiqim anmiqsuer dhe i neveritun e i habitun u mbështet me shpinë për muri. Shitsja vazhdoi mâ tutje, mu në formë njeriu, e përulun dhe e krrusun, tue dëftue botnisht therrën e vet të neveritshme në syt e shkimun. Nikollka u çue mbrapa tavolinës dhe i çuditun vuni re se ishte i dejun.

Kur u kthye përsëri, u rrit numri i njerëzve, ndërsa zapullima e potera u bâ jashtzakonisht e madhe. Duhma e athtë e kuzhinës dukej se do të kristalizohej dhe do të fillonte me rá si fjolla të murrme bore. Zavarihini rregulloi karrikën ashtu që të mund të shihte padurimin. Mahitarin vija-vija e zevendsoi magjistari zeshkan, e mbas tij duel nji grue e gjatë në dimi lara-lara dhe në jelek, pothuej bukuroshe; ishte shtatselvi dhe faqekuqe. Me zâ të trashë e dridhës këndonte kangë të zgjatuna robijashe. Herë kryqonte duert mbi krahnorin e bujshëm, herë i thente në dëshprim shtirës, herë i hapte në të gjitha anët, thuese u ofrohej dy harmonikanëve ballngushtë, të cilët rrijshin pranë saj në të dy anët. Këtu tashmâ e njifshin Zinkën, bukuroshen e famshme dhe zâambël, e njifarë burri me mallotë të shkurtë e qafëtaraku i dejun n'afsh nuk përdredhte musteqet spitulluese e nuk porositte kot edhe mâ birra e kangë.

Në heshtjen e plotë, tue vizllue broshin e madh dhe t'artë, ajo ua bani me dorë harmonikanëvet që t'u bijshin veglave mâ ngadalë dhe nisi me këndue kangën e vet të përmendun „Unë, dielli yt, n'epshe jam zhytë..." Ndëgjuesave që luhateshin simbas taktit të kangës iu përgjakuen syt nga të magjepsunit e nji pijanec i heshtun qante në qoshe tue gaprrue syt e vet të shterrun mbi shegat e bujshme dhe ngacmuese të Zinkës. Për arsye se nuk pini birrën e ia pat anda me ndëgjue këtë kangë, Zavarihini mbeti në pijetore. Nuk deshti me e ndërrue këtë vend të zapullueshëm e të rahatohem me rrugën e përlloçun e Pëçhovin e ndylltë. I nxemë nga pija në të cilën humbi çdo frenim, ai porositi birra edhe mâ... Atëherë në pijetore hyni nji mysafir i cili përnjiherë tërhoq mbi vedi vemendjen e të gjithëve.

Askush prej të pranishëmve nuk e shpërbleu kangtaren as me duertrokitje as me shiqim të lagësht; tue mbarue shpejt e shpejt kangën, ajo zbriti ngutshëm teposhtë shkallëve të vogla, të cilat lakoheshin nën peshën e saj. Mysafirët e përditshëm zgurdulluen syt në mënyrë pyetse kah i rishardhuni, tue u mrekullue-e tronditë për diçka. Njeriu me mallotë të shkurtë shiqonte tinëz në të gjitha anët tue lëshue me përbuzje musteqen e vet trimoshe. Dikush pëshpëriti „Miçke", kjo nuk deshti me thanë kurrgjâ për Zavarihinin. Dhe me të vërtetë, ky djalosh me kapelë dhe me mallotë të mirë rakuni meritonte nji pritje të tillë, — mbi mallotën e tij shkëlqejshin ende pikla t'imta kaprrozi. Zylyfet e shkurta çkujdesshëm lëshoheshin faqevet teposhtë, kurse mbi ballin e gjanë, që nuk binte menjiherë në sy, shtrihej nji rrudhë e çuditshme dhe e thellë si shêj. — Zinka nuk u hutue kot në mes të kangës, e habitun nga shiqimi i qetë e i qartë i Miqkës.

I kapluem me nji magjepsí të çuditshme, Zavarihini nuk kundërshtoi kur ky, pa marrë leje, u ul në tavolinën e tij. Ngadalë largoi gastaret e Nikollkës dhe porositi çaj me limon. „Shih çfarë mallote ka e këndej pin çaj me limon!" — i fyem Nikollka humbi durimin. Sjellja indiferente sa për sy e faqe e Miçkës, ndaj gastareve të shumta të Nikollkës e zemronte dhe e pezmatonte.

— Po ti, or djalosh, nuk qenke tue ruejtë at mallotë! — Zavarihini iu avit miqsisht fqiut të vet dhe e tërhoqi për cope gjysë të rame të mangës.

— Këtê e kam qysh prej burgut, — u përgjegj ky shkurt dhe përsëri drejtoi syt mbi rrotullën e verdhë të limonit.

Atëherë Zavarihini mbushi gotën e vet me birrë dhe plot me shkumë e afroi drejt kah çaji me limon. Gota u luhat, kurse limoni përpak që nuk ra prej saj.

— Pi, — briti me zâ t'ashpër Zavarihini dhe vështroi syt e ngritun të Miçkës. Në ta shkëlqente dita e kthjelltë dhe e ftoftë vjeshtore: këta sy nuk pyetshin, ata vetëm tërhiqshin vërejtjen, dhe Nikollka ndjeu në vetvedi se ndaj nji njeriu të tillë duhet me qenë ose shok i mirë, ose anmik i përbetuem. — Pi, ose po e pij vetë. — Pi, e kam pague. Nuk kushton kurrgjâ... pi.

Miqka tue heshtë shiqoi Zavarihinin në rrajë të hundës ku bashkoheshin fort vetullat. Nji fuqi e tërbueme shperthente dalëngadalë nga Nikollka. Në hovin e tërbuem të natyrës së vet, e cila do të caktonte mâ vonë

krejt ngritjen e tij tregtaro-plaçkitse, ai nuk kursente mâ as vehten, as të hollat, dhe punonte kundër arsyes së shëndoshë. Tue drejtue shtatin e vet të gjatë pranë murit, ai vetë, gati lypës, thërritte gjithë at morí t'errtë në tavolinën e vet, për me e qërasë. Së pari i skuqej fytyra, mandej nxihej e âjej. I thërrite tue sha e me nji tërbim aq të madh saqë ishte në gjendje me i mbytë. Krahnori i fryhej si mali, delli në ballë errsohej si kaltërsija e stuhís, gëzofi ngjyrë portokalli merrte veçanisht nji larmí të randsishme. — Gjyshi i Nikollkës u grahte kuajve të postës dhe ndër katundarë flitet edhe sot e kësaj dite për virtytet e tija si karrocier. Tash po duket si t'ishte shpërngulë shpirti i duerve të gjyshit në duert leshatake të Nikollkës. Ato lakmojshin me zbutë dhe me frenue, — tash do të duhej me i dhanë nji tresh të tërbuem dhe frenët në duer!

Të gjithë e ndëgjojshin me vemendje dhe me dyshim e kqyrshin tinëz Miqkën, si me pasë kërkue pëlqim prej tij. Por, tashmâ e kishin zanë daljen me tavolina, që të mos ikte para se me pague nderin. Nji djaloç pak si i gjatë, me gjasë hajn, por i veshun si puntuer, shkoi në tavolinën afër Nikollkës dhe me nji të kuellun, thirri edhe të tjerët. Disa filluen me ikë tue parapá fundin e keq të këtij të dejuni, por numri i atyne që mbetën thuese u katërfishue. Ende Aleksej pikalosh me ndihmsin e tij vullnetar nuk mbërrini me çelë dyzinën e parë të gastarëve e të thirrunit tashmâ u ulën pranë tavolinave të bashkueme dhe me nji durim të sjellshëm pritshin udhzimet e mikgrishsit.

Gotën e parë Zavarihini ia ofroi në mënyrë pyetse Miqkës, por ky e refuzoi me krye, dhe Nikollka i zemruem e derdhi mbi palme. Disa u hutuen, disa buzëqeshën; shkundullimet e tërbueme të fytyrës së Nikollkës u zhdukën.

— E, atëherë, pini... ju! — zgjati me përbuzje buzët e rreshkuna. — Alosh, thirre edhe shkrimtarin... le të pijë edhe ai, Zavarihini paguen. Fjalët që i shqyrtonte, tinglljoshin lodhshëm; por shpatullat e tija përnjiherë u drejtuen prap, kurse krahnori përsëri iu mbush me pezëm. — Pini... — gërthiti tue rrotullue dritat e errsueme të syve — .... dreqën!

Vetëm nji urdhën i këtillë pritej: miqt i afruen me turr buzët pranë qelqeve të trasha të gotave. Tashmâ gotat shprazeshin për herën e dytë, tashmâ Aleksej pikə-

losh u djersit mbi tryezën e tretë, kur dikush thirri nga mbrapa:

— Qe zotnija... zotnija i trashë. Prit pak.

Grumbulli muer anën e majtë dhe i bani rrugë burralecit trashullak, i cili me hapa të vegjël dhe zyrtarisht i afrohej Nikollkës. Sharrue i tani në vjam të pafuqi dhe të mefshtë që ndjek para vedit pleqnín plot brenga, ai n'ecje e sipër, nderonte herë djathtas, herë majtas, faqet i dridheshin mbi jakën e palame nga ribsi, kurse njana këpucë zhapllonte mâ fort se tjetra. Dikur, në të kaluemen e largtë, ky ishte personifikimi i prosperitetit të vedit, kurse tash ishte simbol zhgënjese dhe dëshprimi. Ai iu afrue vrap Zavarihinit, fshiu fytyrën me diçka që i ngjante Salvetës së damave, troklloi me kambë dhe bani buzën në gaz, në të cilën mshifej nji sjelje shqetsimi dhe nji frigë e përultë.

— Më falni... zemrën e kam të thekun! — spjegoi ai, tue marrë frymë me mundim dhe kafshoi nji skaj të gjuhës. — E — e, âsht e thekun... — Bani me dorë meqenëse nuk mujti me trillue kurrfarë mahije. — Hë, damtoni vedin për nji gjysë ruble!

— Çka — a? — tha me kujdes Nikollka dhe haptazi preku të hollat e qepuna nën sjetull.

— Epja gjysë ruble! Ai din me tregue ndodhina... në mënyrë shum qesharake, — i përshpëriti nji djaloç i panjoftun fytyrëshpatuk. — Ky âsht zotni Manjukini... Nuk do të fikesh për nji gjysë ruble, bre dreq! — tha me nji zâ mâ tepër kërcnues se sa bindës.

Filloi përsëri nji heshtje e papëlqyeshme, ndërsa Manjukini herë trumbetonte me gishta mbi tavolinë, herë orvatej me lidhë sa mâ spitullueshëm kravatën e vet njolla-njolla. Nikollka mrrolej dhe pritte pa mujtë me vendosë për shpenzimin e kotë.

— Ulu e pi birrë me ne, — tha me zâ të ngjirun dhe të vrazhdë, tue iu reshtë shiqimit të zotnis.

— Birrë nuk muj, ju lutem, më falni. — Më duhet me punue! — refuzoi me zâ t'ulët Manjukini? — Më duhet me hangër, me pague banesën... tatimet. Vetëm gjysë ruble! — dhe ai vari kryet m'anash në shêj gatshmënije me bâ çdo shërbim.

— Ky âsht fitimi i tij,. a po kuptoni! — pohuen me zâ të vrazhdë dhe si jehona disa njerëz mbrapa shpinës së tij, kurse njani shau me zâ të shterun.

Atëherë Nikollka pa bëza nxuer monedhën dhe e hodh mbi tavolinë; ajo do të rrukollisej poshtë sikur nji

teste duersh mos ta ndalshin mu në buzë të tavolinës. Përnjiherë, tue i ra në fije vetmís së vet të tmershme, Nikollka mbërtheu të gjitha pullat e veta dhe u bâ gati për të gjitha, madje edhe për përleshje.

— E, çka do të kishit dashtë me u tregue? — pyeti Manjukini dhe u përul me falënderim, tue xingrue në xhep të hollat e marruna.

— Ai po pret! — shpurdhi tue u kërcnue nji qytetar me fytyrë t'âjun dhe të lidhun, i cili i ishte përveshë birrës me pamje tmersisht të vrantë.

— Mos u shetsoni... do t'ju pres! — luti Manjukini tue zgjatë duert.

— Po, fol mbi k a l i n, zotni! — tha me mundim Nikollka dhe shiqoi me habí faqet e murrme dhe të parrueme, duert lutse dhe pantollat e hjedhun të zotnís. — A mundesh për kalin? (Fjala e parë që i ra në mendjen e lodhun, qe kali).

— Mund të flas edhe për kalin... e-e, mundem! — murmuriti ky, tue u ulë në mes dhe trusi qafën kah trupi. Shiqoi zemrueshëm kah ata, të cilët bisedojshin në qoshe dhe ata heshtën përnjiherë. Me lëvizje dore refuzoi cigaren, të cilën ia ofroi dikush nga anash. — Mos shënoni... nuk lejoj me shënue! — i bërtiti çuditshëm shkrimtarit, ndërsa nji pikë marrje i shpërtheu mbi fytyrën e zbeme nga frymzimi. Mandej, me nji lëvizje, si me hjedhë mbrapa flokët e shpeshtë të menduem, ai përshkoi me dorë kryet tullac dhe filloi me zâ të drashtun, tue lëmue gjunin herë me dorën e djathtë, herë me të majtën. — Pra, qe! Nji ditë më ngjau...

IV

Zotni Manjukini, në jetën e vet të shrregullt, kafsha tën e bukës e fitonte tue tregue trillime të ndryshme, prandej çdo mbramje vinte këtu pikrisht si në detyrë, për me gjuejtë qindarka bredhse. Myshteri kishte nëpunsin sovjetik, i cili i bante rrush e kumblla të hollat e shtetit, puntorin pijanec dhe hajnin endacak. Ndonse ata nuk kuptojshin margaritarin e çuditshëm të kopallave të tija, ndiejshin se mbrenda këtij njeriu të shkelun kishte zanë vend nji brengë e madhe, e cila u kërcnohej. Kur ndonji kurrkushi kryekëcyem fillonte me poshtue për së tepërmi Manjukinin, gjithë ky grumbull

i zi i bante gërshanë dhambët dhe çohej me mbrojtë këtë zotni qesharak.

Ai rrente si nji i dëshpruem rrasë për muri, por herë-herë i vinte nji zjarm i vërtetë frymzimi naiv. Kështu fushës së mbulueme me borë fryn era e lehtë pa dijtë qëllimin e fundit të shpejtsimit të saj të vrullshëm. Ai vetë u besonte kallximeve të trillueme, sepse disa pjesë të këtyne kishin ndodhë me të vërtetë në jetën e tij të pavleftë. Rrota e revolucionit e kishte shkelë Manjukinin dhe e kishte qitë në stomin tjetër, të gjallë por me gjysë shpirti. Kallximet e tija kishin në vedi vetëm ato gjana, të cilat ky nga stomi i ri i kishte pá në stomin e vjetër prej të cilit ishte largue kaherë. Ato kishin prore sukses, ndonse jo gjithherë material; prapseprap Aleksej pikalosh pohonte se paraqitja e Manjukinit para dy vjetësh, ishte shum mâ therse, e undyrshme dhe finoke.

— Nji ditë u ktheva te Ballamut—Potocki. Ishte verë... stuhi-Manjukini fshani dhe të gjithë iu afruen rrethit me qëllim që ta ndiejshin sa mâ fort me veshë. me sy dhe me ndonji prekje rasti prirjen magjike të Manjukinit. — Hyna, kurse ai, të dashtunit e mij, rrinte mbi terasë të shtëpís, rendonte pasiansin, të quejtun „salvimi i Moavivëvet", — dhe hante shkumë reçeli, e rreth tij plot miza! Ishte njeri jashtzakonisht i trashë dhe u vra gjatë luftës: nuk e zêjshin istikamet, kështuqë detyrohej me lëvizë jashta tyne, prandej edhe u vra...

— Vend domethanë? — bërtitën disa ndëgjuesa.

— Copë e grimë! — kërclloi Manjukini dhe mbas tij edhe karrika nën tê. Na u puthëm ndër vedi. Më përshkëllini krejt me reçel. „Shkëlqesë, i thashë, çka të qenka irnosë ashtu fytyra?" — Fatkeqsi, u përgjegj ai. Bleva nji pelë nga ergelja e Koribut — Dashkeviqit. Kulm i përsosmënís, allxh, me patkoj të shkëlqyeshëm. Njiqind e trembëdhetë vërsta n'orë... — „Si e ka emnin? — e pyeta me zemrim. — Gribund! — briti e syt iu mbushën lot, u lag krejt e më lagi edhe mue. — Asht e bija e Kirjaz Bukejit të përmendun, i cili, a të kujtohet, pat vrapue në Londër n'ekspozitën botnore. Mbreti Eduard, njeri i shêjtë, ia dhuroi fotografín e vet për arsye se qe aq i shtrejtë. Fotografija ishte krejt në zmalt me nandëmbëdhetë rubina të kaltërt... — „Mâ qartë"! — i bërtita. — Po, qe, — më tha, — ka gjashtë javë që po e zbusim, tre frej i ka hangër. Koreanit Andokut

ia ka shkye barkun, kurse Vaska Jefetovit... a të kujtohet ai xhambazi vigâ?... edhe atij gjithashtu ia ka shkye barkun! — Unë qeshnja... — Këtu Manjukini u mënjanue — ... dhe e capatsha faqevet. — Ti qenke kastravec, bre kont, i thashë unë, me të vërtetë qenke kastravec! Unë dje tanë Amerikën e Jugut e humba tue luejtë pantash... me gjithë kaktusat e saj, e, a mos po qaj, a?"

— Si e humbe në panta? — tha Zavarihini me pa besim tue fshi djersët nga fytyra dhe shiqoi me dyshim ndëgjuesat që qeshnin me të madhe.

— Në bançokun polonez[1])! — këceu Manjukini mâ tej tue mos kursye kryet e vet. — „Shkllap, shkllap... pikë! Qe, i thashë, Amerika juej. Tanë muejin e qita në panta, e mezi e humba, aq âsht e madhe! — E ti, bre kastravec i lalës, je kalaveshë për shkak të nji pele? Lene vajtimin. Antar i Këshillit të shtetit e buçet si vozgë skelexhijsh!" — Më duhet me u thanë, se unë, qysh njimbëdhetëvjeçar, shkoj rregullisht nëpër vrapime; xhokejt, spekulantët, magjupët... të gjithë janë shokët e mij të fëminis. I adhuroj kuajt e bukur dhe, asish, grát e mbrapshta. Natyrisht, kam qenë dorë-lirë... vetëm në Pariz çka kam bâ! Njiherë katërdhet katundarë lakuriq i mbrejta në qerre, në të cilën vuna nji arkivol... u ula në të me cilindër të llakuem dhe rozetë në krye dhe kështu u enda nëpër qytet katër dit e katër net. Përpara shkonte aradha e divizionit të t'egjërve dhe u frynte burizaneve, kurse mbas meje, në qerre, rrijshin në kambë zezakët vija-vija, tetë vetë. Ta merr mendja, kjo e pat tërbue kryetarin e republikës...

— ... Ka zezakë vija-vija, a? — ndërhyni në mënyrë shpotitse Aleksej pikaloshi.

— Mu për këtë rast i kam pasë porositë prej Kongos, tre vetë prej tyne cofën në rrugë pikrisht prej meningitisit!... Kryetari i republikës përpak që s'u tërbue. „Ti, Serjozh, gërthitte ai, po fyen moralin botnuer, prandej unë kam me të fshi nga faqja e dheut! — Kurse unë vetëm dredhsha musteqet. Po, nëqoftëse unë Monblanin tuej të skërlubun qes nja trio — kuadrobilion pud melenit, dhe t'ua jap vërvitjen për nder të shtetit rus!" Na pat pajtue papa i Romës për pak që nuk plasi lufta!

---

[1]) Bançoku polonez — nji lloj loje e çuditshme

— Po pela?... pyeti Nikollka dhe me shpejti lëpiu buzët, i hutuem nga kallximi.

— Hej, t'ia dhashë unë, bukë s'kam me hangër, por kam me e zbutë patjetër at pelë të tërbumeme." Bjere këtu at buqefalin tand i brita! Do t'ia ndaj gjinin me spec atij katërkambshi!" — Manjukini rrotulloi syt si i egër dhe shpërvuel mangën e djathtë. — Potocki nuk u besonte syve të vet, thirri të shoqen: „Mashë, i përshpëriti ai, shihe këtë idiot... po don me e zbutë Gribundën!" Ajo nisi me ftofë! Ishte grueja mâ e zgjuet n'Europë, ndonse nuk shquhej për ndonji shkëlqim të posaçëm.

— Edhe gjyshja ime gjithashtu... bani me sy Firsovi, tue dashtë me ndezë tregimtarin.

— ... Gjithashtu âsht jashtëmitrore? Manjukini u vërsul si stuhija mbi Firsovin, saqë ky shtrëngoi dhambët e heshti. — Kjo ka vuejtë nga sëmundja jashtëmitrore... Më ftofi ajo. Kurse unë tashmâ ishe tërbue: Bjerma këtu shalën, bërtita, do t'ua tregoj unë tash çudin e tetë të botës! Më çuen n'oborr: kur atje çka me pá — popull, sa mos me pasë ku me shkelë! E nxuerën Gribundën, me pajime hekuri, me krye në thes. Ma ndjeu erën, shtâzâ e dreqit, dhe nisi me tërfllue. „Kthejeni me turi kah unë!" — gërthita me zâ të marrun. E kthyen. — „Hiqja thesin!" Ia hoqën! — Unë u kryqova... dhe mu si për inat kah Andokuti, që qëndronte aty me lidhë në bark, tue zgërdhi dhambët, kopuku! U kryqova dhe këceva mbi të... madje, më kujtohet, edhe gërshanza pata bâ. Nisa me e therë me shpore — kurrgjâ: zmbrapej si ndonji gomar plak! Andokuti qeshte me të madhe, edhe unë poashtu! Kur papritmas — Manjukini u bâ pupzak... — Ajo ia dha përpjetë dhe shtatë herë u çue n'ajr. Shala i ra te barku, shkuma i shkonte cërcallë si prej gastarje, rrueza e shpinës i këcente. O zot, mendova, ka me më lanë pa trashëgimtar! I mëshojsha me kamxhik: shkllap! I ngreha frêjt ashtu saqë nisi me më rrjedhë peshkvja teposhtë dorzave të glasueme: shkllap! Ajo kafshoi ndërgojzën, curroi veshët dhe me sy të rrotulluem u turr drejt kah ambisi... Ambisi i thellë katërdhetë e tre pash! Buronte të ftoftë prej tij, kurse njerzit dhe drûjt dukeshin si kandrrat dhe fijet e barit: tmerr! Aty, kur ajo më qiti... — Manjukini symbyllë u kap për karrike mbi të cilën ishte ulë, dhe rënkoi do kohë. — U përplas për guri, më fluturoi gjysa e krés dhe nji sy!... Kurse në synin tjetër më çfaqeshin gjithnji do farë klyshësh të gjelbërt. Potockinët

tashmâ lëshoheshin me litarë te unë: „A je gjallë Serjozhë?", bërtitshin. — Gjallë jam, — përgjigjesha. — Shkonte në pupa për mrekulli!... Mandej më qitën kolodium që të më shëroheshin plagët.

Ai filloi me prekë trupin e vet me lëvizje të shtangueme për t'u bindë sa mâ parë nëse ishte i tanë. Mandej rregulloi kravatën e zgjidhun dhe fshiu fytyrën: fitonte me vështirsi bukën e vet të përditshme. Me nji vështrim gjakftoftë përshkoi grumbullin që shkrihej prej të magjepsunit e dhimbsunis. Sinqerisht i bindun për plagën e tmershme në trupin e zbutsit të paaftë, Zavarihini qeshte me të madhe me trillimin e treguem. — Mej, bre shtâzë... ka qenë dashtë me ia futë grusht në mes të veshëve! Kështu më ka pasë ndodhë edhe mue nji herë: Posa ia pata mëshue, menjiherë pat ra në gjuj!... Po thue, të fluturoi gjysa e krés? — lemzoi ai dhe shtyni në dorën e hajthme të zotnis të gjitha monedhat e imta të bakrit, të cilat i kishte rrokë bashkë me thërmijat nga xhepi i vet. — Qe, sa për duhan... Këto po t'i jep Zavarihini, hâ! Oj shtazë, qysh ta paska ndreqë samarin! — dhe ai zgjati dorën me prekë kryet e zotnis, kur përnjiherë u shukat, i çmeritun nga heshtja e përgjithshme. Askush mâ nuk piu birrë, me çka qeraste Zavarihini, — vetëm Firsovi mbante gotën para buzëve të shtrembnueme dhe studjonte dridhjen e fytyrës së tregimtarit. Nikollka, i idhnuem nga mendimi se ia ndalojshin të drejtën ligjore me qeshë me komikun, nisi me luejtë banknotën prej tri rublash para hundës së zotnis, tue kërkue prej tij që të shkonte kambadoras rreth e rrotull pijetores. Vetëm n'avullin gulçitës të kësaj pijetorje të keqe, rrasë me mish njerzish, mund lindte dëshira që të dehej zotnija me turpin e vetëvehtes.

Filloi nj'aso heshtjeje si ajo që bâhet në fushë kur stuhija shungullon nëpër barin frushullues. E vetëm për shkak se Manjukini filloi me folë vetë i pari, turma nuk iu vërsul Nikollkës faqezi.

— Mosni ashtu, o qytetarë... dhe me dorë kapi buzën që i dridhej. — Nuk më keni ble ju mue të tanin. Qe, gjysrublen tuej... — Monedha shkëlqente bindshëm në shuplakën e hapun. — Unë nuk ju fava... Ju fola për kalin. — Ai u nis tue lanë të hollat në buzë të tavolinës.

Shkonte, por megjithatê ngadalë, si me pasë dijtë që do ta ndalte. Kështu edhe u bâ. Firsovi e kapi Manju-

kinin me dy këcime për krahu, e shtyni vrazhas dhe e detyroi të kthehej.

— Merrni të hollat! — i pështpëriti me zemrim. — E fituet me gjak, merrnie! Çka po shtiheni si dele para këtij kurrkushi?

Frigue për së tepri, Manjukini kqyri të hollat nga tavolina si hajn dhe mbushë frymë rrapoi kah dalja; Firsovi u nis mbas tij. Po n'at kohë, ndërsa ata shkojshin, nga të katër anët u çue nji zhurmë e poterë.

— Je tue rrahë të pafuqishmin! — briti njifarë pijaneci i gjatë dhe vizlloi dhambin e artë, i cili deri tash nuk mujti me pi.

— Po shet mend për cikrrime, plehu... — tha me zemrim Aleksej pikaloshi, tue luejtë peshqirin pezmatueshëm.

Kur ia përmendën shumën e parandsishme me të cilën pagoi poshtnimin e zotnís, Nikollka drejtoi tanë shtatin. Tash qëndronte ballë për ballë me anmikun e tij të përhershëm, i cili kërcllonte dhambët kah ky. Rrotulloi syt padashtas, si të kërkonte diçka. Dhe kur pá nën kambë të veta nji copë bukë të zezë të shkelun, në vetëdijen e tij të mahnitun, ky cikrrim iu dëftue kështu: shkelin dhe shtyjnë reliken e zezë të mundit të katundarit.

—... ju! — lemzoi Nikollka, kurse fytyra e tij e zbetë nga fuqija e harlisun iu irnos përsëri. — sa vetë jeni këtu, korana, kundër meje vetëm? Për gjysë ruble më qortoni?... Hej, ti, shiqomë mue, ty po të tham! — Zemrimi ia mbisundoi dehjen. — Mos fyej monedhën time, asaj i vjen era e djersës sonë! Dhambi i artë në gojë po të vizllon si dielli. A mendon ti se dhambi yt i artë do të më përcëllojë? — Ai bani nji lëvizje si me dashtë me vû të dejunin nën goditjen e fjalëve të veta. — Po a din ti se sa ban sot nji bukë? A din ti se çka domethanë me djegë thëngjill, gjashtëdhetë kubikë për pesëmbëdhetë rubla argjendi, ose trembëdhetë dit me rrasë tokë pa pushim? A ke zdrukthue, a ke pre lisa, a ke gdhendë pragje ndonjiherë? A ke punue për dymbëdhetë kopejka në ditë? Shko, luej... fito të hollat e mija e atëherë këndo, he bërllogu llafazan... dëfto kangët e tua!

Nuk mbërrijti me thanë as të dhetën pjesë t'asaj që i ishte mbledhë në shpirt, e tashmâ qetsija e mbledhun rreth tij ishte e gatshme me buçitë me tmer dhe gjak. E kapi nji zjarmí dhe ai shpërtheksoi mallotën e vet

tue qeshë me shpoti. Mbi Zavarihinin nuk hodhi asnji thikë, vetëm për shkak se në këtë zihje u përzie Miqka. Me nji prekje të lehtë të krahut të Nikollkës, ai tërhoq vërejtjen e tij mbi vedi. Ata u gjuejtën me fjalë ndër vedi. Fytyra e Miqkës ishte mâ parë e brengosun se sa e pezmatueme.

— Pse e feve zotnín? — pyeti ai me zemrim, tue shique këmishën e larme të Nikollkës. — Ke ardhë në nji lokal kësisoj e po ban tollovi.

— Të fyeshmin âsht gjâ e kandshme me e fye! — u përgjegj Nikollka me zâ t'ashpër dhe të marrun, ndonse ende me njifarë nderimi ndaj mallotës së kundërshtarit të tij.

— A mendon se je i madh e nuk mundem me të bâ gjâ, he budallë? — vazhdoi Miqka, tue ulë vetullën e djathtë.

— Rueju në përleshje jam i rrezikshëm. Mundesh me më xiglue nja katër herë, por të pestën herë të xigloj ashtu saqë... — ia tërhoq vërejtjen Nikollka buzagaz dhe luejti me dorën e âjun.

Qëndrojshin njani përballë tjetrit, mishi përballë he kurit, Nikollka dhe Miqka, dhe secili prej tyne pritte që tjetri të vendoste me bâ ose së paku me thanë diçka. Ndoshta Pëçhovi at natë as nuk do ta pritte nipin e vet të dejun, po të mos paraqitej nji person i ri, i fundmi në rrëmujen e kësaj nate. Ardhja e saj mund të krahasohej me puhín mirëbâse në muzgun gulçitës të këtij strofulli. Zavarihini, i çmeritun si bisha, para së cilës ngjet ndonji çudi, shiqonte përmbi kryet e Miqkës, shiqonte atë, që erdhi nga jashtë. Miqka e kishte pritë pa dyshim gjatë tanë natës.

Nji vajzë, teshat serioze dhe pothuejse vorfanjake të së cilës i zbutte nji gëzof i murrmë, në të cilin mbështilleshin shpatullat e saja — qëndronte mbrapa Miqkës. Ishte e hijshme madje edhe mbas njij vërejtjeje të gjatë, ndonse nga profili binte në sy nofulla e saj e poshtme, e qitun përpara si e fëmijvet. Syt e mendueshëm pak vangoshë, plot shkëlqim të bruztë, shtojshin bukurin e përvujtë të pamjes së saj virgjinë. Me zâ të qartë e të kthjelltë ajo u përshëndet me Miqkën, tue i kallxue që posa kishte mbarue punën në cirkus dhe se Stasiku kishte marrë përsipër me e përcjellë deri këtu.

Tue kapë Miqkën për krahu, ajo së bashku me të u drejtue kah dalja. Këtê e bani si me dashtë me theksue se s'kishte çka me mshefë. Kisha naltsi të njajtë

shtati, kurse nga shpina madje i ngjajshim njani tjetrit. Nji zhurmë nderimi të grumbullit të dejun i përcillte, ndërsa largoheshin. Nikollka menjiherë n'ecje e sipër ia pagoi llogarin Aleksej pikaloshit dhe u flug mbas tyne. Ngutshmënija e tij marroqe dhe qesharake e shpëtoi nga rrjedhimet e zihjes së pakmâparshme. Hutue nga ajo që posa pá, ai vrapoi tue ua kthye shpinën bashkëvllazënve të tij në pije. Pijaneci nuk njef pengesa: tue iu afrue atyne që qëndrojshin në rrugë nën fener, Nikollka heshti pak tue u kolovitë nga pak.

— Nikollaj Zavarihini! — briti ai papritmas, i ra krahnorit të vet dhe hoq kapelen.

— Ti qenke i dejun, djaloç... gjithkujt i ngjan kjo, — tha Miqka me zâ të rreptë, tue ia vû dorën në krah. — Shko tash e flej!

Ata shkuen, kurse Nikollka qëndronte ende i entusiazmuem dhe i hutuem. Feneri në pijetore u shkim, dhe Nikollka tue u dridhë u skuq jashtzakonisht. Zemra e çueme peshë, rektonte, shungullonte randë si gur mullini tue përballue dehjen. Nisi me ra nji shi i përvajshëm dimnuer, kurse nga pullazi i naltë pikojshin në mënyrë monotone pikat. Midisit të kalldramit, nëpër puçilla kthehej Nikollka me hapa të mëdhej te daja në Bllagushë dhe çizmet e tija të zhgujta e të çuditshme shkelshin dëshprueshëm nëpër lloç e skllotë. Dy gra i kishte ndër mend. Ajo me të cilën ishte shenue mëngjezi i djeshëm luftonte me këtê të soçmen. Ajo e mëngjezit i rrinte në zemër, sepse qante, kurse e mbramjes, sepse qeshte: fitonte herë njana, herë tjetra. Kah fundi i rrugës i donte që të dyjat, pa tradhtue asnjanën. Ato u shkrinë më nji si dy gjysa molle; e mbajshin që të dyja në robni të fortë dhe të qëndrueshme. Tash Nikollkës nuk i vinte keq me kthye mbrapa në katundin e vet të mjerë dhe s'andejmi me fillue rishtaz bredhjen e vet të mërzitshme.

V

Dhomza e zotni Manjukinit gjindej në katin e tretë të së njajtës shtëpi, në të cilën ishte pijetorja. Për të vrapue prej njij hymjeje në tjetrën nuk detyrohej me veshë as setrën. Tek e mbramja Manjukini as nuk kishte setër, bante njifarë gjysë bluze femnash, për të cilën edhe vetë në tallje e sipër thonte se astarin e kishte nga

lëkura e pleshtit. Tek e mbramja, kjo lëkurë përkonte me tanë jetën e Manjukinit. Feneri sipër hymjes nuk ishte i ndezun dhe, sadoqë Firsovi përpiqej, nuk mundte me pá gëzim në fytyrën e Manjukinit.

— Vetëm nji çast! — pëshpëriti në mënyrë lutse Firsovi, dhe ndali Manjukinin. Ky u kthye dhe pritte tue rrasë kryet në qafore. — Nuk do t'ju vonoj. Unë jam Firsovi, më lejoni! — Ai u përfal dhe nepër syza shiqoi në mënyrë pyetse, por kjo gjâ nuk i bani kurrfarë përshtypjeje Manjukinit. — Po ju banuekeni në numrin tetë? Më vjen shum mírë. Mos kujtoni, pash zotin... — Dhe ia nisi me bindë sa mundej Manjukinin se si ishte ai njeri i ndershëm dhe se si nuk kishte me shpërdorue besimin e tjetërkujt.

— Po fryn erë e madhe... — u rrëqeth në mënyrë të sjellshme Manjukini dhe mbuloi fytin me duer. — Si e porositun për inflamacion. Ju... folni mâ shpejt çka keni me thanë!

— E,... këtë punë nuk mund ta bâj aq shpejt! Si do t'ishte të ktheheshim pak mbrenda? — Firsovi bani me gisht kah errsina e shkallëvet, prej kah vinte nji ftoftsi e akullt. — Të rrijmë pak e të pijmë ndonji shishe: kam nji në xhep. Besoméni, unë nuk jam ndonji... (Ai për çdo rast tinzisht preku xhepin për të pá a gjindej shishja në të).

— Nuk jam vetëm në dhomë... — tha Manjukini tue lëshue pê, me zâ që mezi ndihej. — Nji farë tipi — a dini — i pshtyn tanë botës në fytyrë. Muskujt, a din, i ka shum të zhvilluem për pshtymje! — dhe zotnija buzëqeshi tue pritë, por Firsovi heshti në mënyrë të pasjellshme dhe qëndroi me kambëngulje në të vetën. Nuk mund të thuhet se âsht njeri i keq, por, si me thanë... në të ka poshtërsi, — i shpëtoi nga goja Manjukinit. Ai përnjiherë uli kryet nënshtrueshëm. — Hajde. — Ma jepni shishen, unë po e bie!

Në qetsin e thellë të natës, ndërsa flejshin të gjithë, ata hypshin shkallëve të lagshta dhe t'errta, nga të cilat vinte erë gëlqerje e qêjsh. Nëpër dritaren e thyeme të shkallëve dridhte shtërngata dhe dukej se atje përplasej dhe zhdukej nji yll. Ndonse ylli nuk ishte kurrkund, ai iu ngulit Firsovit në tru dhe thuese e mbante të shtrëngueme në grusht, sepse edhe ai fitoi nji vend në kallzimin e pashkruem.

— Me lejen tuej të ngîhem pak frymë! — u ndal Manjukini dhe u mbështet për hasherimet. — Shih, sa

thellë âsht terr... si të ngreh. Mâ mirë âsht me banuè në katin e parë: prej s'andejmi nuk mund të rrëxohesh!
— Errsina zgjonte vetëbesimin e tij.

— Po banueki nalt! — pohoi me dhimbsuni Firsovi.

— Këtu janë edhe nji palë shkallë, — tha Manjukini dhe vazhdoi mâ tej me hapa jo të barabartë, tue ngrehë kambët zhag shkallëvet përpjetë. Në terrin e koridorit Firsovi fshiu syzat, tue përgjue me kujdes lëvizjen e të zotit të shtëpis.

— Po zbathem... kështu jam marrë vesh me shokun tim të dhomës! — i spjegoi Manjukini Firsovit të heshtun.

— A duhet të zbathem edhe unë?.. — pyeti mysafiri.

— Jo, kurrsesi!... ju keni kalaçe.

Mbasi shtini mysafirin në nji dhomë të largtë dhe të zbrazët, mu pranë dhomës së vet, Manjukini së shpejti pruni këtu karrika dhe nji llampë të vogël. Në dritën e qelbun të llampës së vojgurit, që jepte pak dritë dhe të turbullt nëpër qelqin e nximë, shifej se Manjukini ia kishte dalë me gjetë edhe gota për pritjen e premtueme.

— M'i muer mendt vena juej! Jam bâ i ligshtë ndaj këtij lloj trullimi... — pranoi ai sinqerisht, tue u ulë në nji skaj të karrikës dhe tue ia dëftue mysafirit vendin. — Për çka do të bisedojmë?

Firsovi shiqoi dhomën. Kishte formë kubi, me dy dritare, e zbrazët si rruga, posa e lyeme me gëlqere, ende me gjurma gëlqerje në pod. Nëpër dritaren e sipërme të çelun hynte nji lagshti shum e ftoftë. Nëpër mure valaviteshin dy hije të mëdha e të trasha: llampa e vogël qëndronte në pod. Firsovi shkrapati kutin e cigareve dhe u krrus mbi llampë me e ndezë. Manjukini e shiqonte mysafirin tinzisht. Koka e Firsovit ia përkujtonte gjylen e hekurt, aq ishte e qëndrueshme ajo. Ballin e kishte si lopatë, syt të zgurdulluem dhe të përhimtë dhe majën e mjekrrës mbulue me qime kaçurrele. Firsovi lëshoi nji tullug tymi.

— Sikurse mund t'ju ketë ra ndër mend tashmâ, unë jam tue përshkrue njerzit, zakonet e jetën e tyne, e gjithçka tjetër që mund të përshkruhet. Më falni, vetëm sa ta mbylli dritaren. — Ai shkoi kah dritarja dhe pá menjiherë, — uh, s'po mundem me e kapë. Po kjo s'paska as qelq, në dreq të mallkuem! — Shau edhe njiherë dhe u kthye në vendin e vjetër. Pra, unë jam shkrimtar, ndonse vetëm i njij libri. Tash për tash lib-

rat e mija **nuk mund** të shtypen. Para tri ditsh nji njeri më tha: „Sikur t'jua shtypshin, gjithë lamshi i dheut do të fyhej. Përshkrueni, — tha, njerzit e fortë e mos bani marrina! Përveç kësaj, përshkrueni diçka që âsht e dobishme në kuptimin e përgjithshëm!" Po, çka të bâjmë nëqoftëse m'interesojnë rrâjët e mshefuna të njeriut? Nëqoftëse e zâ se çdo njeri ka nga nji të thatë... e mue m'interesojnë këta të thatë! Po çfarë njeriu po kërkoni ju tash, më pyeti ai mrroltas? — Firsovi heshti tue marrë qëndrim serioz. Mue m'intereson njeriu lakuriq, i ndershëm... i ndershëm...

—... Sergej Amoniq! u paraqit Manjukini, u largue frigshëm dhe nuk qitte mâ venë të mysafirit në gota. Prej të lodhunit rrinte disi shtrembët; drita e llampës vizatonte shum qartë të gjitha rrudhat e tija — shenjat besnike mbi pasionet, gëzimet e skamjet e tija. Por Firsovi e pá vetëm këtë të fundit që lëshohej nga hunda kah buzët, thuese i shlyente të gjitha të tjerat; kjo ishte nji vijë e njeriut në kulmin e dëshprimit.

— Nuk ka njeri në formë të thjeshtë, por më njifarë... si të them... kërkonte me kujdes fjalën e duhun — ornamentumi. Diçka si e rrethueme me tis ose, mâ mirë, me prarim. Ky ornament mund të çfaqet në çkado qoftë: në lara të kravatës, në mënyrën e mbajtjes së cigares, në formën e të menduemit, në tradita familjare, kulturë, virtyte... në të gjitha ato që, në saje të njeriut egzistojnë në botë. Nji njeri pa ornament, s'âsht veçse njeri cullak. Mu në këtë qëndron randsija e revolucionit tonë, sepse ky ka xhveshë prej njeriut ornamentin artificial. Ndoshta edhe vetë njeriu e ka marrë mëni ornamentin e vet të qelbun!... Më falni, mos deshtet me thanë gjâ?

— Jo, nuk deshta me thanë kurrgjâ! — u trand Manjukini. — Por deshta me ju lutë që të flitni me zâ mâ t'ulët: shoku im i dhomës âsht tue fjetë... — dhe tregoi me krye murin prej dërrasash mbrapa shpinës së vet.

— Taşh gjithçka âsht tue u kthye përsëri në rendin e përditshëm, — vazhdoi mâ ngadalë Firsovi dhe vuni synin në dendsín e zezë të venës. Jeta po kthehet përsëri në normën e vet: pijaneci pin, prifti i lutet zotit, lypsi kërkon lëmoshë, grueja e diplomatit bân manikyrë... e jo anasjelltas. Organizmi merr lëkurë të re, sepse jeta pa të âsht e tmershme dhe e ftohtë. Njeriu cullak zhduket nga jeta e perditshme dhe në kërkimin e tij

duhet me zbritë mu në fund. Më falni, jua shkunda shpuzën e cigares në gjû...

— S'ka gajle! — u trand Manjukini si i përcëlluem dhe derdhi pak venë nga gota. — Më falni, nuk mora vesh: ju kishit dashtë me më përshkrue mue, a? — Jam cullak, cok... cullak i papërpunuem dhe i lehtë për përshkrim! Kurse unë kam qenë student në Hajdelberg... kam nxanë madje edhe servitutet, — pranoi ai me zâ dri dhës, — e të gjitha i kam harrue si mos me pasë qenë kurrgjâ! Por, megjithatë ka pasë e ka pasë! Shtatë kamiona libra të gjyshit janë marrë në kohën e revolucionit: madje shum kanë marrë. A thue jam tue qa unë? Pse qeshët?

— E... kur pak mâ parë folët për Gribundën, patët të njajtën shprehje... por ky âsht nji cikrrim! Në të vërtetë nuk ju kam synue juve. Më thoni, a banon Vekshini në këtë shtëpi? Atê edhe jam tue kërkue... Më lejoni që të kthehem herë mbas here te ju. Për të studjue, kisha me dashtë disi me zhgulë ndonji copë pikrisht nga jeta. Njeriu cullak duhet të jetë i jashtzakonshëm, e çka mund të jetë mâ e jashtzakonshme se jeta? Me lejen tuej... kam me përfshi në tregimin tim krejt banesën tuej të vogël.

— Atëherë urdhnoni, — tha tue zgjatë zanin i zoti i shtëpis, piu gotën e vet dhe iu avit dritares, kurse Firsovi shkoi mbas tij, mbasi e shtyni llampën që ishte tue u shkimë.

Ishte tue u gëdhi. Era e paqetë e mëngjezit hidhte përjashta nëpër dritaren e vogël tymin e dy cigareve. Drita e valvitun dhe kaltroshe shkëlqente përjashta nga fjollat e borës që binte. Puçillat nepër tokë ishin mbushë me borë. Shkatrrimi i ndërtesave të drujta dhe shkretija e periferis nën borën që binte, zbukuroheshin trefish.

— A po ju merr gjumi? — pyeti Firsovi.

— Më kaloi gjumi. Unë nuk ankohem: jam mësue edhe me ftoftsi edhe me fyemje. Nuk ankohem që atje njifarë bari i gjatë dhe i marrë... — ai bani me krye kah hapsina që shihej nëpër dritare — ... qëndron prore, e unë, shtrihem si njeri i pafuqishëm dhe i palodhshëm. Vetë egzistenca e kësaj gjâje arsyeton qëllimin dhe kuptimin e vet. S'ka gjâ, i dashtuni im, sot mos fol kundër botëkuptimit tim. Unë jam mësue me marrë vesh tanë at valle të rrokupujshme dhe plot llakërdi!

— Po bje borë... — tha Firsovi i zhytun në mendime. — Asht i mrekullueshëm qyteti nën borë. — Ai përsëri bani nji pushim. — Qyteti âsht gjâja mâ e madhe që trilloi njeriu e ia ngarkoi vedit në qafë...

...— unë tash po i shoh të gjitha, por s'jam tue ikë: prej sysh s'ke ku ikë! — i shpëtoi nga goja Manjukinit bashkë me nji buzëqeshje të çuditshme. — Duhet t'ikish atëhere kur ke se çka me ruejtë. E unë mâ nuk kam çka. — Ai ia dëftoi Firsovit gotën e zbrazët. — Gjithçka âsht pi dhe lëpî. Dhe vetëm sa gjuhë kanë lëpî.

Atëherë në qetsi jehuen do hapa. Dikush vinte pa u mëshefë dhe pa drashtë se do ta shqetsonte shokun e tërbuem të Manjukinit që banonte në nji dhomë me tê. Sergej Amoniqi mezi mbërrini me hapë derën për të parandalue rrapllimën e domosdoshme, kur hyni ai për të cilin Firsovi mendonte shqetsueshëm gjatë tanë kohës. Firsovit pothuejse iu ndal fryma nga tronditja.

VI

Miqka ishte i zbetë dhe ndoshta edhe i dejun, por kjo nuk dallohej as nga të folunit as nga t'ecunit të tij. Kishte qëndrim të drejtë dhe shpotitës; balli i shkëlqente pak nga pagjumsija e kësaj nate. Bora ende nuk ishte shkri në mallotën e tij, kapuçin e mbante në dorë. Qëndronte te dera dhe hove-hove shiqonte herë njanin herë tjetrin, dhe shihej se nuk ishte aspak i ngeshëm për të bisedue në mënyrë të qetë dhe miqsore.

— Po bani biseda të mshefta, a? — tha ai në mënyrë provokuese dhe iu afrue krejtsisht Firsovit. — Kush je ti? — pyeti ai me guxim dhe gaz në fytyrë.

— Firsovi! — u përgjegj ky pa ngurrue, gjithashtu me gazmend.

— Po shkarravit në trut, inventarizon sendet që nuk egzistojnë a? — i numronte me shpotí Miqka. Tash shihej se nuk ishte i dejun.

— Jo, unë përshkruej njerzit, — u përgjegj Firsovi me zâ t'ulët dhe vazhdoi me shique drejt në sy.

— A! bani Miqka në mënyrë mbrojtse dhe u mrrol si i dejun. — E unë jam berber, qethi krena. E sa e sa kam qethë, a po merr vesh, nuk kam gjetë asnji të drejtë, të rrumbullakët,... të gjitha, dreqi i marrtë, i ngjajnë gastares! — Ata shiqojshin njani tjetrin në mënyrë hetuese, dhe për Miqkën nuk mund të thuhej mâ se ish-

te i dejun. — Po pini, a? — venroi ai qortueshëm, tue shty me kambë gastaren e shprazët.

Me të folunit e tij qëllimisht të naltë Miqka e shtynte Manjukinin që të dridhej imtas dhe drashtas.

— Pash zotin, mâ ngadalë! lutej ai i tërqethuen tansisht. — Po ky ka me më mbytë... ky, Pjetër Gorbidoniqi po flen.

— Po flen? — çoi Miqka zanin si i dejun. — Kush guxon me fjetë kur jam unë... në kambë! Askush nuk guxon me fjetë kur âsht Dimitër Vekshini i zgjuet... E tue iu afrue derës së mbyllun, e cila bashkonte të dyja dhomat, i ra disa herë me shqelm. — Hej, ti nëpunës sa grima... — bumbulloi ai, tue frigue Manjukinin pa masë, — semaver kinez, ngatrrestar, çou!

Dhe përnjiherë në dhomën tjetër filloi diçka me lëvizë dhe me sha diçka të madhe, të randsishme, të rrezikshme. Manjukini ende sillej nëpër dhomë me shishen trathtare në dorë, kur qe, u hap dera krah e krah dhe në dhomë hyni cimerkolegu i tij, i pritun me fjalë shpotitse të Miqkës dhe me nji thirrje të lehtë të Sergej Amoniqit. Kjo qenje me trup të shëmtuet, me mjekërr kuqloshe e ngatrrestare ishte e mbështjellun me jorgan, i cili rrëshqitte teposhtë tij dhe nën të cilin dukeshin në mënyrë të paqetë kambët leshatore; rrokullonte syt ngjyrë të çuditshme, tue zgjedhë kujt do t'i flugej mâ së pari.

— Ashtu! — posa tha, Manjukini u shtang menjiherë, e shishja, që e kishte mshefë mbrapa shpinës, u rrokullis tue tingllue nëpër pod. Atëherë cimerkolegu i Sergej Amoniqit u turr djathtas mandej majtas, nxuer dorën nga jorgani e ia drejtoi Manjukinit. — Po pini raki, kurse tatim profesioni të lirë nuk doni me pague, a? E jo vetëm që po shkelni urdhnesat në fuqi, të cilat duhet t'ju shërbejnë si yll prîs në jetë, por jeni tue u dhanë edhe mbas flliqshtis e shkapërderdhjes? — Shishja qëndronte me etiketë përpjetë, dhe shkëlqente trathtisht në gjysëterrin e mëngjezit. — Unë, si agjent financiar, nuk kam me lejue! Do t'i drejtohem këshillit të shtëpis dhe milicis... — Ai bërtiti edhe shum për financat e shrregullueme të republikës, për organizimin e shkatrruem e mâ në fund për gjumin e prishun.

Si i vorruem Manjukini rrinte pranë dritares tue u mos provue me u mbrojtë, çka e pezmatonte mâ fort shokun e tij të dhomës. Ndërkaq, Miqka pá se të gjitha

duhet me i kthye në mahi dhe ajo gjâ vërtetoi edhe njiherë që ai ishte krejt esull.

— Do të frigsojsh vajzat që janë për t'u dhanë, he ngatrrestar! Kurse këndej don me u martue. Shih se ç'fytyrë ke! Blej nji pasqyrë e turpnohu nga nji sahat në ditë.

— Ani, nuk jam antipatik për vajza, — ia ktheu rrufeshëm Pjetër Gorbidoniq Çikilevi, tue iu afrue përanash Manjukinit. — Lëshomëni, o qytetar! — u vërsul me grushta mbi krahnorin e Miqkës.

— Kah je mbërthye zotni zemrak? — tallej Miqka me loçkë të zemrës.

— A do të më lëshojsh? — tha Çikilevi tue kapsitë syt.

— Jo, — qeshte Miqka.

— Hajn! — klithi Çikilevi tue humbë vedin. — Ti je hajn, të gjithë na e dijmë këtë punë. — Ai tregoi me krye nji grumbull banorësh të zgjuem që kishin ngarrue në derë. — Veç prit pak, se kam me të deshifrue unë ty!

— Hajn? — u kolovit Miqka, tue ndërrue fytyrën dhe tue qeshë në mënyrë të çuditshme. — Hë, përsërite edhe njiherë.

— Hajn... — përsëriti Pjetër Gorbidoniqi me zâ t'ulët dhe të ndërruem.

Tue rrokë Çikilevin për supash, Miqka disa çaste iu rras fytyrës së tij kuqaloshe. Urrejtja e madhe i dha fuqi Çikilevit me i qëndrue shiqimit të tmershëm të Miqkës. Por, përnjiherë, si i zbrumë, Miqka filloi me dalë prej dhome, përcjellë me çudin e Firsovit dhe me rënkimet e dobta të Manjukinit. Shkonte i turpnuem botnisht, por heshtja e tij i frigoi të pranishmit (— Pjetër Gorbidoniqi do t'ishte flugë mbas tij për t'i kërkue ndjesë sikur tashmâ mos t'ishte vonë), dhe kur ai lëshoi kapuçin dikush ia çoi me të shpejtë.

Në rrugë i qëndronte llampa e shkimun. — Firsovi pritte me padurim që Miqka ta rrëzonte me kambë: Pikrisht kështu duhej t'ishte kjo në kallximin e tij të pashkruem. Kamba e çpîtë e Firsovit fatbardhsisht iu resht vendit të rrezikshëm, dhe menjiherë mbas kësaj u duk në sqenë Zinka Balldujevi, profesioni i së cilës e mrekulloi pak mâ parë Firsovin.

— Hajn?... — pyeti ajo Çikilevin me nji madhshti plot urrejtje. Po a e din ti se çka mund t'i ndodhi Miqkës nëqoftëse e kapin? Sa plumba ndryshken, tue gja-

kue për ballin e tij, a e din? — Ajo stërmadhonte krimet e Miqkës, dhe Firsovi e kuptoi se vetëm dashtnija e madhe mundte me zgjue te Zinka nji mllef kësisoji. — Po, ai merr të huejat, kurse ti vjedh pa rrezik! Ku i more ti gjithë ato patent-gozhda me të cilat po ngul gjithë ato urdhnesa nëpër nevojtore? Ti as ryshfet nuk ke guxim me marrë, he qyqan. Fytyrën e ke si të pulës, bre njeri i çuditshëm. Hë, mbathi këpucët në duer e vrapo në të katrat që ta spiunojsh Miqkën! Uh! Pjetër Gorbidoniq, sa.... i keq je bâ. — Me nji neveri madhshtore, mâ të randë se shpulla ajo u kthye tue kërkue me sy pallton kutija-kutija, pranija e papritun e së cilës e habiti.

Por Firsovi nuk ishte mâ në dhomë; ai bante msymjen e parë në strehimin e mëshehtë të Miqkës. Mbas do kohe u suell para derës së Miqkës dhe, tue u kuellë, provoi tingllimin e zanit të vet, lëmoi kryet e vet të kërleshun dhe hapi derën. Njikohsisht u hap edhe nji derë tjetër dhe dikush thirri Manjukinin n'emën. Por Firsovi tashmâ nuk ndiente asgjâ, tanë vemendjen e vet e kishte përqëndrue te Miqka. Disfata e parë mund ta çonte poshtë ndërmarrjen e përgatitun.

Miqka qëndronte i shtrimë në shtrat me sy të drejtuem kah tavani, para tij mbi pod zhagitej mallota e rame nga krahët me lëkurë përpjetë — njana mangë e mallotës lagej në puçillën e vogël të botës së shkrime nga dritarja. Në këtë dhomë të zbrazët e të madhe si qelija e burgut, kurrgjâ nuk flitte për mjeshtrín e Miqkës. Mbi tavolinë qëndrojshin do gazeta të përzieme të ditës së djeshme dhe do çakla e rraqe tjera shtëpijake. Shihej qartë se Miqka ishte këtu nji banues i përkohshëm: do të rrinte ndonji ditë, e mandej do ta ndërronte vendin.

— Unë, asish, pa leje, — nisi Firsovi tue afrue derën që të mos hynte mbrenda zhurma e ngjirun e skandalit. — Nëse më lejoni mundem edhe me u ulë! — ai bani nji lëvizje të çkujdesshme, por për çdo siguri nuk u ul, sepse nuk dinte çka donte me thanë heshtja e Miqkës. — E dhamçi që âsht ai Çikilev! — Miqka vazhdonte me heshtë. — Po më përlyhen syzat jashtzakonisht.

— Fshij, pra syzat, — tha Miqka në mënyrë indiferente.

— Do t'i fshij me lejen tuej! — Guraleci sprovues i Firsovit premtonte sukses. — Tashmâ po bâhet plot nji muej që po kërkoj rastin për këtë takim. Shum gjana kam

ndëgjue për ju: po ju ishit Rokambolo rus!... Shihni, si me thanë, mjeshtrija ime më sjell këtu, — ai u bâ pupzak dhe me mundim që shihej qartaz qiti nga goja ato që deshti me thanë. — Më duhet me pranue, unë ju shiqoj filozofikisht, sepse ju jeni nji idé e madhe... po, idé! Çka po më shiqoni ashtu, si pata vetimën?

— Shkrim-tar? — pyeti Miqka tue nda fjalën në rrokje dhe ngathtas lëkundi çizmën. — Përkah pamja po i përngjet langonit e përkah turini je i poshtër! (Tash ishte krejtsisht e qartë se Miqka nuk ishte i dejun, por se me dehjen e shtirun mshihte ndonji pështjellim).

Ndërkaq Firsovi fërkoi tamthin, i cili kruhej vetëm pak dhe tue buzëqeshë luejti vetullën.

— Më falni, shok! — tha në mënyrë të fyeme dhe me shpinë, u nis kah dera tue luejtë kapelën. Nuk pat afat me fshi syzat e vet as përgjysë.

Aty mâ nuk e ndalte kurrgjâ, dhe së shpejti dera e jashtme, mbështjellë me zhgun, rraplloi mbas tij. Tue zbritë shkallëve teposhtë Firsovi nxuer fletoren e vet të shënimeve; e mësueme me shqetsime të papritura ajo u hap vetë në vendin e duhun. Firsovi mbajti pak syt mbyllë dhe me fytyrë të mrrolun, përqëndronte mendimet e veta të shpërndame, ndërsa me laps vizatonte nji vinjetë të parandsishme. Përnjiherë dora i shkroi vetvetiu:

„Manjukini âsht nji vidë e ngranme të njij mekanizmi të thyem. A mund të gjykohet në bazë të disa pjesëve për nji tansi? Gjenerata e parë vjedh mbasardhsat e vet. Ky i numroi katundarët me copë, kurse librat me pash katruer. Siguristh do të ketë ndonji vajzë (— sa për djal, ka mâ pak gjasë!) dhe me këtê me lidhë diçka të mençme. Mbas zbulimit revolucionar duhet të thithin në vetvedi kulturën e moçme: përndryshe do të fillojë teposhtza. Na, populli, jemi trashëgimtarët e drejtpërdrejtë të të mbërrijtunave të mëdha të së kaluemes: edhe na, me duert e gjyshënve tanë kemi punue fushat e saja të mëdha. Edhe qyshse. Por nga t'ia filloj: nga 862 apo nga 1917?

Miqka ka ballë rrebeli të ndershëm. Si Miqkën ashtu edhe Zavarihinin toka i lindi po në nji çast, plotsisht indiferente për ndryshimin e tyne ndër vedi, e padieshme për fuqin e vet krijuese. I pari ulet. i dyti çohet; kur u kryqzohen rrugët ndër vedi fillon katastrofa, përleshja dhe urrejtja. I pari do të vdesi në mënyrë të tmershme e të shkëlqyeshme, i dyti do ta shpotisi tri herë

vdekjen. Të dy kanë të drejtë: i pari sepse âsht i ndershëm dhe energjik, i dyti sepse âsht i fuqishëm. Të dy janë kasnecë milionash të zgjuem. Jeta fillon rishtazi.

Çikilevi âsht nji aradhë trashëguese me varrë të qelbun në vend të fytyrës. Asht shum i uzdajshëm, âsht kryetar i këshillit të shtëpís, punon qe esëmbëdhetë vjet si agjent financiar. Ai punon me kujdes e kënaqsi, simbas normave në fuqi, por nëqoftëse i vjen në kuti, pak gjâ len pa bâ. Lapsi ka me shkrue për të me neveri."

Ta thomi në kalim e sipër, këtu Firsovit i krisi maja e lapsit dhe ai shiqoi rreth vedit. Në kandin e drejtë të hymjes kryesore fërfllohej nji borë e lehtë dhe e përderdhtë. Agonte. Nga banesat, nëpër shkallë përhapej nji zhurmë e paqartë. Në nji qoshe tue u dridhë nga të ftoftit, rrinte ulun nji qen i verdhë rrugash.

— Po rrin ulun, a? — tha Firsovi dhe nuk i erdh gërdi me ia përkdhelë me dorë shpinën e lagun. — Po tarahitesh pa prâ, a? Edhe unë tarahitem dhe po nuhas çdo gjâ që po takoj. Të gjithë mendojnë se na të dy jemi tepër, kurse na e njofim jetën mâ mirë se të tjerët: e njofim me anën e erës. Asht e shijshme, e kandshme dhe e ambël: e han dhe vdes pa i ra kujt në sy. Lamtumirë, kuco!

Disa çaste mendoi tue ngurrue se a me e thirrë karrocjerin që kalonte apo jo. Dora ia preku në xhep dy monedha të ftofta, vetëm dy. Për këtë arsye nuk e thirri, por trimnisht, si prore, u nis kambë.

VII

Mësue në gjithfarë gurësh nënujse, shkrimtarin Firsov mossukseset nuk e idhnojshin shum. Ai edhe pa këto gjana dinte shumçka për Miqkën. Tue bredhë nëpër vende të veçueme të kryeqytetit, shumherë ndeshte shokët e Miqkës, të cilët dijshin hollsi të ndryshme nga e kaluemja e tij. Ai me zell blete ngjitte më nji hollsít e mbledhuna dhe kështu përgatitte hojet, por në të nuk kishte ende mjaftë... Mu atëherë e takoi Sanjka Velosipedin, hajnin e vogël, sigurisht hajnin mâ të pasherr në tanë botën e hajnave të Moskës.

Ndërsa Firsovi e gostitte me të madhe, tregoi se ai, Miqka Vekshini, kishte qenë deri vonë bolshevik i madh dhe se kishte bajtë me nder dhe pa bâ fjalë mbi

shpatullat e veta at pjesë të peshës shum të madhe e cila në ditët e tetorit i kishte takue. Kur kontrarevolucioni në Rusi shpërtheu në të katër anët, ngjau që Miqka të bâhej komisar i njij regjimenti kalorsije. Në divizion e dojshin me at dashuni të veçantë, pothuej të hekurt, e cila lidh luftarët për të njajtin qëllim. Si me pasë dhetë shpirtna, i printe regjimentit të vet nëpër vendet mâ të rrezikshme dhe luftonte si mos me qenë nji Vekshin, por dhetë kësish. Ngjante që t'i mvaret jeta për nji qime të krés, por nga çdo rrezik e shpëtonte kali i tij, laroshi i madh. Ordinanci i Miqkës, Sanjka Babkini (i quejtun mâ vonë Velosiped), kallzonte për kalin Sulim se si kishte shpirt „njeriu" dhe se ecte njitrajtshëm si uji.

Firsovi shënoi:

„... n'ato kohë luftohej për të mirat e mëdha të njerëzve, kurse mendohej pak për vetë njerzit. Dashunija e madhe e ndame barabarsisht për të gjithë, nxente po aq sa edhe llampa e stearinit. Vekshini donte tanë botën me dashunin e pllugut, i cili futet në butsin e nënshtrueme të tokës, kurse vetëm Sulimit i kushtonte dashuni të hollë, pothuejse femnore. Dhe kur në luftimin fytafyt, plumbi e qëlloi kalin në mes dy sysh, Vekshini qau si me ia pasë mbytë gjysën e qenjes së tij. Atëherë ishte shum i ri: nuk mujshin me e ngushllue as suksesi, as vena, as shoqnija gazmore e luftarëve.

Ai vodhi gjatë natës vrasin e Sulimit, ku e kishin sjellë për me e marrë në pyetje dhe e çoi mbrapa breshtës së re e të rrallë. I ndihmoi pushkëmbajtsi, Sanjka Babkini, krejt i brengosun për fatkeqsin e të zott. N'at kohë, sipër telave gjemborë trefish para perdeve të zeza të qiellit, çohej hana e purpurtë. Gjethet ishin të palëvizshme në këtë heshtje.

A e din se kê ke vra? — pyeti tue zgjatë zanin Vekshini e tue shique bluzën e leckosun ushtarake të djaloshit, i cili qysh në gjysëvjetorin e parë të luftës qytetare kishte mbërrijtë gradën e kapitenit. Djaloshi heshtte sepse n'at ditë kishte vra shum vetë, prandej nuk dinte se për kê bâhej fjalë. — Ti ke vra Sulimin! — ia përkujtoi Vekshini, dhe vetulla e tij e hollë u lakue si harku kur hjedh shigjetën. — Tash më saluto!

Djaloshi u bind: ishin shqetsue për së tepërmi edhe drita e hanës, edhe t'irnosunit e zbetë të largsive të natës, edhe qetsija e prozhmit të mërdhimë, dhe errsina depërtuese e dritës së bebeve të syve të komisarit. Por,

ndërsa ky ishte tue çue dorën me ngurrim, Vekshini vringlloi shpatën dhe ia shkurtoi kapitenit dorën, e cila ia kishte vra kalin. E vetëm Sanjka Babkini, me zemër mâ të ndieshme se të tre, rënkoi me gjysë zani dhe u ul mbi barin e veshun. Kapitenin gjysë të vdekun Vekshini e tërhoq zvarë dhe e hodh në hendekun rranzë rrugës pranë hymjes në shtab.

Nga divizioni iu kërcënuen rrebtsisht dhe ai kinse muer në dije vërejtjen. Luftoi edhe mâ me tërbim me regjimentin e vet në front, dhe ndoshta ishte e vërtetë se e kishin pá njikohsisht në katër vende. Por, gjithnji e mâ shpesh binte ndër mendime të sëmunda, të cilat e lejshin pa gjum dhe ia shtershin entuziazmin. U sëmu përnjiherë.

Sekretari i qelizës së regjimentit, Gjurgjianas dhe ushtar i të njajtit regjiment, në të cilin në kohën e carizmit kishte ngritë krye edhe Vekshini, u nis me vizitue mikun e vet të zemruem. Në shêj mirënjohjeje ia siellte lajmin se ishte propozue për ordenin e revolucionit e edhe vetë gëzohej për këtë gjâ me gëzim të ndershëm ushtari. Në hajatin e kasollës së Vekshinit, Sanjka Babkini nuk e lejoi për nji kohë të gjatë me hy. I pabrez dhe i gërrithun, me sy të zgurdulluem, rrente se i zoti lëngonte prej njij sëmundjeje ngjitse, mirëpo ky e shtyni dhe hyni mbrenda. Rrethanat në të cilat e hasi Vekshinin, e tronditën dhe gati ia qitën lott.

Podi i kasollës ishte i mbuluem pothuejse me dymbëdhetë gastare. Qëndrojshin në kambë ose të shtrime në nji rreth të drejtë, ndërsa Vekshini i dejun, lidhë me rryp dhe i zi si cungu i djegun, zhagitej mbrenda atij rrethi si akrepi i orës. Vekshini prore pinte vetëm, pa shoqni. Sekretari u ul në nji skaj të shtratit ushtarak të Vekshinit, u kthye më nji krah e, pa bëzâ shiqonte manevrimet e mikut të vet.

— Çka të dërmoi kështu, Miqë? — pyeti ai me nji zâ mjeku e jo gjykatsi. — Ose mos po i ban ti përshpirtje Sulimit? Merre Kamballën time. Ajo âsht e Sulimit e në vrapime nuk do të mbetej mbrapa tij.

Të dejunit e randë triditësh ia zgjidhi gjuhën Vekshinit. Fjalët e tija të rrezikshme dhe t'ethshme i kishte ndëgjue para dere Sanjka Babkini dhe, meqenëse ishte qyqan, ia kishte shitë për birrë Firsovit, e ky ia tregoi tanë botës. Kuptimi i fjalëve kllapitse të Vekshinit ishte ky: ky âsht revolucion kombtar, në këtë mënyrë gjaku rus gufoi para lulzimit të vet mâ shum se kurr.

— Po rren! — bërtitte Vekshini i dejun, tue përqafue çizmen e lëmuet të mikut të vet. — Ende nuk âsht ftofë gjaku im... ai rrjedh ende dhe qet flakë si zjarmi, si zjarmi!! — Dhe gjatë tanë kësaj kohe i mëshonte krahnorit të vet si t'ishte ky i tjetërkujt.

Sekretari i qelizës nuk ndërpreu fjalët e kota të herezís vekshinjane, por i ndëgjoi dhe shkoi pa i thanë lamtumirë. Me të kthyem në shtëpi kapi pendën dhe katër herë shleu fjalët e shkrueme, para se denuncimi i tij në sekcionin politik të divizionit të bâhej mjaft bindës. Përmblodhi tanë vullnetin e vet me lanë m'anash miqsin që ushqente ndaj tij: ishin kohna të vështira, kurse shqiponjat dykrenshe që vijshin nga Siberia, qokatshin me sukses ushtrin e kuqe". — Kështu përfundoi Firsovi këtë epizodë të randsishme.

Mbas dy ditësh, para regjimentit të rreshtuem, Vekshini lexoi vetë urdhnesën e divizionit, me të cilën ky zhgarkohej nga detyra e vet; vendimin e qelizës së partis e kishte marrë vesh qysh në mbramje. Radhët e ushtarëve tronditshim, murmuritshëm, mëngjezi ishte i vrantë dhe i zbetë; shkëlqimi i dobët i tij mbeti përgjithmonë në fytyrën e Miqkës. Do t'i vinte mâ lehtë me u dhanë komandën e fundit „zjarm" pushkëve vdekjepruse, drejtue kah vedi. Mbasi lexoi urdhnesën, u kthye në rresht gati me iu bindë verbtas çdo urdhni. Mbas njij pushimi të shkurtë regjimenti u kthye në luftë.

Ai luftonte gjithnji me zell të njajtë, thue se dhetë vetë në të nxitojshin kah nji qëllim i largët dhe i caktuem. Dhe vetëm në nji rast Sanjkës iu duk se në të vërtetë hini i Vekshinit, bashkue me nji rreth të shumfishtë vullneti shkërbente Vekshinin e dikurshëm. Luftonte trimnisht për me ngjallë republikën. Ndërsa ditët kalojshin pandalueshëm. Lufta kishte marrë fund dhe jeta e paqetë e përditshme mbulonte zjarmin e tij. Atëherë dhe Vekshini u kthye në qytet.

Këto ishin kohët e gjysës së dytë, kur lufta u bâ mâ dhelpnake dhe kur armët e saja nuk ishin mâ topat, por numrat. Luftohej në çdo qoshe, në çdo krye, në çdo shtëpi. Nëpër sheshe shpejt e shpejt ndreqeshin dyqanet, njerzit dëfreheshin dhe gazi shpërthente shpesh e mâ shpesh. Luftarët e demobilizuem të revolucionit vështrojshin përskîthi larmin gjithnji mâ të madhe të vitrinave tregtare deri më dje të bame shoshë nga predhat. Sot ato vitrina shkaktojshin ûjën, frigën dhe çuditjen e njerëzvet. Por ndërgjegjen e Dimitër Vekshinit

nuk e mundojshin as larmija e rrugës as personat e privilegjuem.

Nji ditë të tillë qëndronte ai para njij dugâje delikatesash dhe me tê ishte Sanjka Babkini. Ishte kohë e nxehtë, dhe në vitrinë prej njij blini të thatë pa krye kullonte voj. Vekshini ishte i unshëm. Nji grue e veshun mirë e pasun deshti me hy në dugajë. Me nji sjellje të sinqertë Vekshini zgjati dorën me ia çelë derën, por ajo e muer gabimisht lëvizjen e tij. I mëshoi me dorëz mbi dorën, me të cilën e kishte kapë dorzën e derës dhe Vekshini mezi mbërrini me tërheqë dorën si i trentë dhe i turpnuem, që të mos i mëshonte herën e dytë. Sanjka Babkini, dëshmitar i famës së deritashme dhe poshtnimit të tashëm të Vekshinit, u trondit nga pamja e hutueshme e fytyrës së Miqkës. — Grueja e Nepmanit tashmâ kishte hy në duganjë.

At mbramje Miqka u bâ tapë. Në periferin e qytetit, në nji farë strofulli kriminelash, i pezmatuem, t'iu lëshue ai njifarë pijeje të fortë dhe helmuese, së cilës i vinte era stërvinë, ndërsa Sanjka vështronte me gjakftoftsi njifarë njolle mbi murin e lagshtë. At mbramje ata u njoftën me shum njerëz të randsishëm. Kur iu sosën të hollat për pije, Sanjka bani nji vjedhje për zotnin. Të nesërmen Vekshini bani po këtë gjâ, vetëm e vetëm për shkak të nderimit të marrë që t'ia lante borxhin mikut. U zû n'at hajní, të pakuptim për pikëpamjen e mjeshtrís hajnore, dhe Sanjka bashkë me tê. Në burg, i cili thelloi edhe mâ tepër hendekun dhe fyemjet, Vekshini u bâ shkurt Miqka, kurse Sanjka muer nji ofiq. Me këta u bashkuen edhe dy vetë: Donjka Tërbushiqi dhe Donjka Lubavi, natyra të patalentueme, të cilët u banë të famshëm vetëm pse u shoqnuen me Miqkën.

Miqka atëherë ende nuk kishte derdhë tanë forcën e vet, ende nuk e kishte shkrî krejtsisht arsyen e vet në helmin e alkoolit. Ai i futi nëpër aventura të pabesueshme, të cilat i siellshin t'ardhuna të mira. U bâ pris i bandës së hajnave dhe shtylla kryesore e bashksís së tyne. Meqenëse dallohej për guxim dhe mjeshtrí, gjatë tanë vjetit nuk u zû asnji herë. Ky ishte ai, të cilit ia drejtonte syt tanë bota e hajnave, llomi që e merrte si shembull. Të hollat i delshin nga xhepi me lehtsí të jashtzakonshme, por rrobet e tija të shtrêjta mbajshin në vedi gjurmat e njifarë shpotije, kurse dhoma, zanë n'emën të frizerit Korolev, ishte e zbrazët si qelija e burgut.

Madje edhe asët e tillë siç ishin Vasilij Vasileviq Panama — Trashalluku, mashtruesi mâ i gëzueshëm dhe mjeshtër për vjedhje nëpër trene, ose Fjodor Shçekutini, endacaku i pashoq, hajn simbas mëshirës së zotit, të cilët në kohët e vjetra bâjshin udhtime edhe jashta shtetit, nderojshin mendimet e Miqkës dhe e ndëgjojshin. Miqka nuk shoqnohej me ta, por as nuk u reshtej; vetëm ndaj njanit prej tyne, ndaj Agejit, ushqente neveri të pafrenueshme. Sepse syt e Agejit, të cilët mbylleshin ngadalë dhe randë, si dyert e burgut, kishin fuqin e prekjes fizike.

Shkëlqimi fisnik i syve të Miqkës ende nuk ishte zhdukë krejtsisht. Ndonse i pagjak dhe i terun, në të vlojshin ende ndiesí, dhe kur këto zgjoheshin trembshëm, Miqka smuhej dhe pinte, tue kërkue në pije bar për dhimbjen e vet të pashërueshme. Firsovi hyni te ky mu në çastin kur duhej me fillue pija. Qortimet e Çikilevit shkurt e shkyen Miqkën më dysh. Pos kësaj, takimi me motrën ia errsoi mendimet. Ky takim u bâ befas, dhe Miqka nuk dinte a duhej me u gëzue që në jetën e tij hynte limontija joegoiste femnore, apo me u dëshprue, sepse ardhja e motrës donte me thanë njikohsisht edhe qortim edhe kujtime.

Shkaktar i krejt kësaj pune ishte Vasilije Vasileviq Panama — Trashalluku... Por për këtê nuk dinte mâ tepër as vetë Firsovi, i cili fluturoi si plumbi prej dhomës së ftoftë të Dimitër Vekshinit.

VIII

Miqka u takue me Panamën në Niznji Novgorod, ku kishte ardhë me kalue nji javë, dhe atëherë Panama i propozoi që të shkonte me tê në vjedhje nëpër trena. Ndërmarrja e re dhe interesante skandalizoj Miqkën. — Ofiqi i përgjegjej plotsisht Vasilij Vasileviqit. Ishte i plotë dhe i kandshëm; edhe fytyrën e kishte të plotë dhe të kandshme. Te njerzit që e duen Mamonin, trashsija grykse gati gjithmonë âsht e shoqnueme me mirsín e pasherri. Ai pamjen e vet të jashtme dinte me e shfrytzue derinë përsosmeni dhe nuk mahitej pa arsye, kur thonte se edhe mbas vjedhjes ai te i vjedhuni lente mbresë të mirë, madje edhe ndiesi miqsore. — Ata u ulën në trenin e mëngjezit dhe nuk zgjuen kurrfarë dyshimi te dy fqijt në kupé. Nji inxhenjer me faqe të

fryta, i cili gjatë tanë kohës prekte kuletën në krahnuer dhe nji vajzë simpatike me lidhe të zezë mbi synin e majtë. Valixhet e saja ishin të vendosuna nalt dhe me peshën e tyne gëzuen Vasilij Vasileviqin, kur kinse me mundim të madh vendosi pranë tyne shportën e vet të zbrazët. Mbasi kërkuen falje për shkak të pranís së shishes së tyne të venës, ata u veçuen dhe nisën me hangër dhe me folë mbi kooperativën. Kah fundi i ngranjes së tyne të përvûjtë, Panama i thirri me njerzi por pa vardisje edhe bashkudhtarët që t'u bashkoheshin. Vajza refuzoi tue qeshë, kurse inxhenjeri murmuriti dicka për thirrjen e vonë dhe u shti sikur po kotej. Podi i vagonit ishte krejt i plasaritun; Vasilij Vasileviqi i ofroi batanín e vet vija-vija vajzës, e cila mbështillte me kujdes kambët e mbërdhime dhe ajo pranoi në besim ofrimin, pa venrue asnji fije dyshimi dhe vardisjeje në të folmen e rrjedhshme të Panamës.

Në muzg të gjithë së bashku pijshin çaj ndërsa Panama me shum njerzi tregonte se si me nji njeri të martuem kishte luejtë shesh-besh dhe kishte fitue në lojë prej tij nji tabëll t'argjentë për gota, kurse prej grues së tij nji puthje. Miqka nuk ndëgjonte me vemendje, sepse ishte thellue në të vërejtun të pishave, të borës dhe shkëndijave të lokomotivave, të cilat lëvizshin para dritareve pada. Mbasi qeshën derisa u nginë me burrin besnik e muerën masa sigurimi kundra hajnave, nisën me u përgatitë për fjetje. E dy orë mâ vonë kur rokullima e rotave u ngadalsue dhe kur vajza flente qetsisht nën batanijen e Panamës (- gjumin e randë t'inxhenjerit e forcoi deri-diku edhe hidrati kloruer), Vasilij Vasileviqi nxuer nga vagoni valixhen e bashkudhtares, tue i thanë me mahi Miqkës që të mos shqetsonte gjumin e ambël të çikës. Me dëshirë që në pjesëmarrsin e vet me bâ përshtypje sa mâ të thellë, Panama ia dha Miqkës me zemërgjansi pjesën mâ të madhe të prés. Tue buzëqeshë me kureshtje, Miqka hapi valixhen që i ra atij në banesën e vet; posa kishte dalë prej burgut dhe me të drejtë mendonte se së paku për do kohë ishte larg rrezikut.

Valixhja ishte me plot tesha, fëstana, disa triko të larme, do farë sendesh të pakuptueshme dhe gjithfarë cikrrimesh të patëkeqe e të bajtuna, të cilave u vinte era qenje të huej. Tue hallakatë sendet, ai i qitte mbi pod dhe i shtynte me kambë në mënyrë të çkujdesun. Nji habi e pakandshme e pritte në pjesën e poshtme të

valixhes, ku, pos do gajtanash të gjatë e të mëndafshtë me neje të forta, dhe do hallkave të niklueme, nuk kishte gjâ tjetër. Çdo gajtan përfundonte me nji vegëz, mëndafshi i së cilës kishte marrë nji ngjyrë të vizllueshme nga përdorimi i gjatë. Miqka gati me bestytni i fërfilloi nga vedi, i habitun në ngurrim e sipër. Llojllojshmenija e mjeshtris hajnore nëpër trene iu duk e neveritshme.

Arka e çelikut në gjuhën e hajnave quhet „harushë", kurse „me shkye harushën" do të thotë shkurt me thye arkën. Miqka ishte arixhi i njoftun nga të gjithë. Tue dijtë nji mjeshtrí të msheftë, ai i thente aq lehtë siç çel i rritshmi grushtin fort të shtrënguem të fëmis. Por, të gjitha ndërmarrjet e Miqkës nuk kishin sukses; ndonjiherë as „kambza" e ndershme „e patës", as „balerina" dinake dhambë-vogël nuk mujshin me i ndihmue Miqkës për të gjetë thesarin. Por, për këtë arsye çdoherë atij i dukej jashtzakonisht gjâ e kandshme me u kapë si duhet lidhalidhë me çelikun. Fuqija e Miqkës kërkonte punë dhe gjithkund lypte për vedi nji shemër të dêjë. Këtu kjo punë nuk ishte kështu.

E çmeriti grumbulli i sendeve të tepërta, përlye nga dora e huej, të cilat tash duhej me i djeg, me i mshefë, me i falë, me i hedhë n'ujë dhe me i asgjâsue në çdo mënyrë që ishte e mundun. As nuk i shkonte ndërmend se kishte mujtë tanë këtë grumbull preje me ia çue Artemij Korincit, tregtar vjetërsinash e cikrrimesh që blente çdo gjâ: edhe vetë mendimi në blesin i dukej poshtnim. Në këtë çast të pakandshëm ky përbuzte vetëbesimin mburracak të Vasilij Vasilijeviqit dhe krahasimin e tij të valixhes me venën e Pashkëve, mbrenda së cilës nuk din se çfarë befasije të pret. Ai vû re përnjiheri nji paqetë të vogël letrash, të cilën e kishte hedhë në pod bashkë me tesha. Me njifarë shqetsimi të paqartë Miqka e çoi dhe shiqoi në derë. Ndonse ishte e mbyllun me reze të fortë, prapseprap nuk mujti me ndejtë qetë. Me nji lëvizje të pasigurtë dore hoq kordelen e larme nga letra e kaltërt, e cila shërbente si mbështjellse. Përveç fotografish në paqetë nuk kishte kurrgjâ tjetër, por, mû për shkak se nuk gjet kurrgjâ, u frigue edhe mâ tepër.

Nji mërdhezje turpi ia mbuloi fytyrën. Fotografija e sipërme paraqitte mû at vajzë, e cila mbramë buzëqeshte aq me besniki me të folmen e rriedhshme mjeshtrore të Vasilij Vasileviqit. Ishte pa lidhe mbi synin pak vangosh; ishte veshë me triko dhe buzëqeshte tue mbajtë në duer po at vegëz, të cilën pak mâ parë e pat Miq-

ka në dorë. Ai ktheu fotografin tjetër, e cila paraqitte po atë, vetëm tash me vegëz në fyt. Buzëqeshja e saj thuejse donte me thanë: qeshni, tash po vjen çasti mâ i gëzueshëm... Miqka filloi me rotullue mâ shpejt fotografit e forta. Vajza e mbramshme, ende krejt e freskët dhe e gjallë në kujtesë, përkulej dhe binte kryepicingul, tue ngacmue e trenue vetë dijen e lodhun të Miqkës me ndërmarrje të llojllojshme, të rrezikshme e me buzëqeshje. Ndjeu se i vinte nxehtë, ishte ndërdyzash. Dikush troklitte në derë dhe pëshpëritte emnin e Miqkës pada: Miqka nuk ndjeu. Përnjiherë e rroki nji e tërqethuen prej majes së kres e deri te thembrat e kambëve dhe ai u hutue. I krrusun shiqonte drejt para veti dhe nji buzëqeshje e përvajshme, e ngjajshme me gërçin, u përddridh mbi fytyrën e tij të topitun.

Fotografija e fundit, e brishtë dhe e rrudhun, e zbëtë nga koha dhe mbushë me pshtymë mizash, paraqitte nji oborr të vogël. Në mes të tij, mbi nji arkë, qëndronte e ulun nji vajzë e vogël me fund të shkyem, kambë-zbathë, Tatjana, e motra. E pranë saj qëndronte ky vetë, Miqka Vekshini, vjedhës — njeri me letër njoftimi të rrejshëm! — djaloçi i atëherëshëm tetëvjeçar, shtat-hjedhtë dhe i buzëqeshun në tanë bukurin e vet të pacenueme. Ai buzëqeshte gjatë tanë kohës, ndërsa jeta e hidhte andej e këndej dhe e përplaste përdhé, tue iu kërcnue se do ta thermonte. Buzëqeshte edhe atëherë, djaloçi në fotografi, Miqka, kur gjatë kohës së Luftës botnore ishte nisë kambsorija e heshtun bavare me bajoneta çeliku, drejtuem kah ky dhe me helmeta të nikluem me shqiponjë në maje, që shkëlqejshin nën dritën e hanës. Buzëqeshte me nji qeshje mâ të fortë se vdekja kur me dhetë vullnetarë krenarë në Revolucionin e tetorit, vërsulej mbi kartaçët e junkerëve. Qeshte ashtu saqë edhe i verbti ndiente qeshjen fëminore. Qeshte dhe lulzonte, kurse brengat nuk ia errsojshin shkëlqimin e kaltërt të syve të tij. Vetë ky, Miqka i vërtetë, kalonte gjithë ata vjetë pa buzëqeshje: buzëqeshja ia topitte mprehtsin e mendjes dhe fortsin e pathyeshme të vullnetit.

Oborr i vogël... Skaj kambëve të motrës silleshin e mbështilleshin do pula, kurse mbrapa fotografis ishin nisë tashmâ dy pula kah koteci. Në të majtë gjindej nji trung molle, nji degë e saj varej pafuqishëm për rrypin e hollë të lëvores, pikllue si dorë e thyeme. Miqka ndjeu përsëri mbi fytyrën e vet puhin lajmruese t'asaj

shtërgate t'egër, që theu në rrahun e afërm të gjitha bitonjat e pishave, e nuk kurseu as trungun e mollës në kopshtin e vogël të Jegor Vekshinit, binarëdrejtuesit, babës së Miqkës. Tanë at natë shpejtojshin nepër binarët trenët si të trentë, tue i mbushë me zhurmën e poterën e tyne. Kurse në mëngjez pjesa që kishte mbetë e tanë ishte mufatë prej langut. Po n'at mëngjez ia mbushi mendjen Jegorit nji fotografist endacak që për kujtim të fotografonte fëmijt. Atëherë ende nuk kishte lindë ai... si e pat emnin? Po, Leontije! Atëherë ende ishte gjallë nana e Miqkës.

Deri vonë natën Miqka ndejti para fotografis së zbeme, shndëritë me rreze të largta fëminije. Koha e pakthyeshme u hap përsëri para tij si nji libër, por faqet e tija nuk ishin të lexueshme në mënyrë të njajtë. Në muzg iu kujtue edhe nji hollsi. At mbramje, mbrapa kandit të shtëpizës së drujtë të Vekshinit, qëndronte pela Mashkë. Në fotografi nuk flitte asgjâ për pranin e saj, por shpirti i klithte tue i thanë se edhe jao ishte aty, aty. Pritte pada që Miqka të kthehej e ta çonte te pusi mbas punës së lodhshme të ditës. Pela torollaqe dhe e durueshme, e cila e pritte qe njizet vjet!

Për të parën herë mbas sa vjetësh, Miqka fjeti në gjum të thellë dhe tronditës. Mëngjezi i vrantë ia mbyti gëzimin e djeshëm; Magjepsija e katrorthit të letrës u zhdavarit. Miqka u turpnue nga ky dokument i nderës, i pamëshirshëm si corpus delicti. Ai e mshefi bashkë me haruçinat tjera, mû në fund të valixhes, kurse valixhen e rrasi nën shtrat. Mandej erdhën ditt plot vuejtje. Pasivitetin e vet të shqetsuem e spjegonte me pavendosmenin nëse ta kërkonte motrën, t'i shkruente t'et, apo t'i jepej pijes së çkujdesun si dhe mâ parë. I bâhej gjithnji se i ati ishte gjallë, dhe se vetëm ishte kërrusë, kurse flokët e thîjun ia kishin mbulue me shumicë zverkun e moçëm. „Sigurisht edhe tash del para trenëve me llullën e shkimun ndër dhambë dhe me i lajmue për udhtimin e sigurtë në rrugën e tyne të pafund, ti burr i zhdërvjelltë," Jegor Vekshin. Sigurisht edhe tash të prozhmon njerka për shkak se nuk ke të holla dhe pse duert e ndershme nuk i ke të zojat me bâ kurrgjâ, e ty të kujtohet biri yt, Miqka, të cilin për shkak të fjalëve të saja e fërfllove në jetë..." — Miqka pa se letra do të delte e gjatë dhe e dhimbshme, si ankim shpifës ndaj jetës, prandej nuk i shkroi t'et asnji fjalë.

Motrën nuk e gjet menjiherë. As nuk i shkonte ndërmend se e famshmja Halla Velton, Tatjanka e paharrueshme ishte motra e tij. Kur mâ në fund spjeguen këtë gjâ, nuk shkoi në cirkus, por tanë natën bani roje para daljes. Ishte cegëm dhe kambët iu ngrinë në çizmet e vizllueshme. Djalosh, zangjirun, luleshitës rrugash, tue qeshë pahijshëm, lavdonte bukurin e ngrime të krizantemave të veta. Për Miqkën mendonte sigurisht se ishte ndonji i dejun. E me të vërtetë Miqka bleu prej tij të gjitha lulet pa u goditë, dhe me lule në dorë nisi me matë pa mend largsin prej nja njizet hapash deri te drita mâ e afërt e rrugës. Kur u duk Tanja iu afrue shpejt dhe me krenari, por u hutue përnjiherë dhe lëshoi lulet në borë. Pranë pllakatave të saja e motra iu duk jashtzakonisht e vogël dhe e ngratë. Në fjalët e para që ndërruen nuk pat përshëndetje: ai iu lëshue me nji breshën pyetjesh se çka donte me thanë lidhja mbi sy, çka vyejnë gajtanat e zez, të cilët i kishte gjetë në valixhe dhe pse kishte shkue në Nizhnji Novgorod. Ndryshimi i vjetëve, lëmue me ndamje shumvjeçare nuk i pengonte, ndonse ishte dy vjet mâ i ri se ajo, me i bâ pyetje me kambëngulje si me qenë vllau mâ i vjetër.

Në fillim u step kur njofti se ky ishte hajn, deshti me bërtitë, por në vend se me bâ këtë, vetëm buzëqeshi pafuqishëm dhe nuk u përpoq me tërheqë duert e veta nga të Miqkës. Takimi i tyne i parë qe i shkurtë, me pak fjalë dhe i dhimbshëm për të dy. Dy gjysa të së njajtës tullë të Vekshinit nuk pëlqejshin aq mirë si në fëmini. I mundonte dhe i frigonte fakti që nuk mujshin me gjetë fjalë të nevojshme dhe të thjeshtą. Do kohë qëndruen në heshtje, shiquen njani tjetrin gjatë dhe u njoftën. Përnjiherë ajo buzëqeshi tue mshefë hutueshëm fytyrën në jakën e lirë nga lëkura e kitrrës.

Pse po hjedhë lulet?

Ajo u përkul shpejt me i marrë, gëzue me ngathtsin e Miqkës, e cila i dha rast me mshefë hutimin e vet të pakuptueshëm. Për nji kohë të gjatë nuk mujtën me u bâ të thjeshtë e të përzemërt ndaj njani tjetrit. Afrimi i tyne përparonte me vështirsi dhe ngadalë.

IX

Ajo kërkoi prej tij që të shiheshin përsëri, kurse ky nuk pranoi menjiherë. Miqka nuk dinte nëse kishte e

motra mjaft butsi me ia falë gabimet e tija gjatë jetës. Flitte me qëllim për vedi me fjalë të vrazhda, paraqitte anët e veta mâ të dhimbshme, ndërsa nën buzëqeshjen e shëmtuet mshefte turpshëm dëshirën për limontin dhe faljen e saj. Gjithnji i dukej se mbas kësaj bisede do të mundte me fillue nji jetë të re. Me motrën nuk kishte lidhje gjaku, por i lidhte fëminija dhe vendlindja e përbashkët. Ky bisedim bâhej në banesën e Pëçhovit, në të vetmin vend ku Miqka nuk detyrohej me u trembë prej anmiqve të vet.

Përcjellsin e së motrës nuk e thirri me qëllim, dhe ky u nda n'udhëkryqin e parë. Ata të dy u nisën teposhtë rrugës së shkretë dhe të ngushtë, midisit të kalldremit, tue u mbajtë dorëpërdore dhe plot kujtime. Moti nuk ishte aq i përshtatshëm për këto shetitje të natës: mbi pullaze valviteshin rêt e zeza, frynte veriu dhe bante ngricë. Të nxemë me afërsin e njani trjetrit, prapseprap ndiejshin vedin të lirë dhe në gjendje të mirë.

— A po nerth?

— Kah po më çon?

— Prit pak... do të të tregoj nji njeri, — murmuritte Miqka, tue çue rrugës teposhtë. — A janë të gjithë gjallë te shtëpija? Çka, çka po thue?

— Asnjiherë nuk u kam shkrue atyne, — pranoi ajo ashpërsisht dhe lëshoi dorën çkolizun të Miqkës. — Nuk u kam shkrue, se s'kam pse! Ajo që ka kalue nuk më duhet mâ.

Vetëbesimi i ftoftë i fjalëve të saja për nji çast e zmbrapi Miqkën nga e motra: „Po, po! Shtëpija e drûjtë, e shum e largët, katërdhetë e katër vërsta nga Rogovi, u kishte mbetë në kujtime ashtu si ishte. Natyrisht, ende e vogël luledielli hullan në kërcyllin e shkurtë dhe të trashë, tue u lavdue për kuqrrimin e vet t'artë, të ngjajshëm me perëndimin e diellit. A mund të ndërrohen? Çdo gjâ që ka shkue për mos me u kthye mâ, humb magjepsin e vet. — Miqkës ende i dukej e dashtun ajo shtëpi në të cilën mund të kthehej dhe të pushtonte kur të vijnë ditt e zeza dhe kur të heqë dorë nga çdo gjâ: skuta e qetë dhe e dashtun e lindjes prej kah për të parën herë pa botën me diellin e saj të mirë dhe të vjetër — ... po, a të kujtohet? Si ia pate shërue kambën e thyeme...

— Kur?

— A të kujtohet, ishim tue shkue së bashku dhe gjetëm nji zog në hendek! — Nuk e mbaroi, fërkoi

habitshëm ballin. — Ma fal, s'ke qenë ti ajo. Masha e ka pasë shërue dhe jo ti. — Ky rast ftofi dhimbshëm tronditjen e tyne reciproke.

Pëçhovi bâhej gati me ra, kur ata trokitën në derë. Miqkën e njofti vetëm atëherë kur ky e njofti me të motrën. Atëherë mjeshtri i Bllagushinës u trondit, tue vû në pah gëzimin e vet.

Ai kapi Miqkën për krahësh dhe nisi me e shkundullue dhe me e shique nën vetullat e randa tue miklue me limonti atnore.

— Ende jam në liri, Pëçhov. Profetizimet tueja nuk duelën të vërteta. Ende kam fuqi me qeshë me vetëvetën, ende jam gjallë... — Ai bani me krye në mënyrë pyetse kah perdja kineze, prej kah vinte nji gërhatje.

— Më ka ardhë nipi nga katundi, — spjegoi Pëçhovi pa vullnet. — Asht ngî në shetitje e po flen.

Armatosë me buzëqeshje, miqt e vjetër, tue qëndrue në kambë kërkojshin ndryshimet mbi njani tjetrin e gjeishin dhe s'bâjshin zâ për to. Pëçhovi qortonte Miqkën me shiqim për shkak se, mbas daljes nga burgu, i reshtej. Buzëqeshja e Miqkës thonte: „Mos u idhno plak, — unë jam i yti, i yti përgjithmonë!" Para se të nisej me shkue mbrapa perdes me ra pranë nipit, i cili gërhitte, Pëçhovi ia dëftoi Miqkës xhygymin ende valë të çajit dhe raftin në të cilin ruente tanë ushqimin e vet të përditshëm. Tue ndie se Miqka donte me mbetë vetëm me të motrën, nuk u përzie në bisedë dhe së shpejti humbi, — ndihej vetëm murmuritja dhe të shpurdhunit e nipit të tij në gjumë.

— Kur ika prej shtëpije, në fillim jetojsha si qen, e ndoshta edhe mâ zi se qeni... — filloi me pëshpëritje motra, kur dy gërhatje të njitrajtshme e banë me dije se gjindja e shtëpís flejshin në gjum të thellë. — Për vjetin e parë po më vjen randë dhe me folë: verglani më mësonte rrotullime të llojlloishme. Ke pa, sigurisht, aso produktesh mbi qilimtha në mes t'oborrit për pesë kopejka? Kështu bante edhe motra jote. Atëherë kam pasë nxanë me qeshë. Nuk âsht mirë, Miqkë, kur qesh njeriu i untë! Syt i xixëlluen plot helm dhe me forcë, kurse Miqka ia lëmoi me kujdes dorën, që dridhej mbi tavolinë si me e pasë kapë ajo e tokës. — Verglani kishte edhe nji papagall, budallëve u qitte short për fatin e tyne. Prore i përgjumshëm, shpeshherë nuk kuptonte se çka kërkohej prej tij, por ishte rrezik me e rrahë, kurse

vajzën e vogël mujshe me e rrahë sa të duesh. Më kanë rrahë shum, Miqkë...

— Ke heqë shum, a?

— Më dhimbte. Ai ishte njeri i keq. Njiherë u çova natën, kurse ai më prekte me dorë, kërkonte nëpër zhelet e mija... a po merr vesh? Papagalli i cofi në krye t'asaj dite, dhe prandej qe dejë. E unë fill e nepër dritare... Nuk mbaroi, sepse ndjeu dridhmën e shpejtë dhe të zemrueshme të dorës së Miqkës. — Dy net brodha nepër mal, e gjatë tanë kësaj kohe më dilte nji flakë parasysh nga ûja. Shkojsha unë e në të djathtë shpërthente flaka. Shkojsha mâ andej e ajo ndizej prap: më ndoq dy net. Natën e tretë flejta në furgon. Ky ishte nji cirkus shetitës... a e ke pa ndonjiherë? Në të jetojnë të gjithë së bashku, si njerzit ashtu edhe shtazët. Nji klova quhej Pugel. Në mëngjez duel dhe më hetoi... — Tanja buzëqeshi me këthough të vet dhe çoi vetullat nalt; shihej se krenohej me fëminin e vet të paplang. — „Si e ke emnin, vajzë?" Unë qeshnja e untë, dielli më binte drejt në sy, kurse ishte cegëm. — Matërjoshkë, — iu përgjegja. — „Edhe kali ime e quhej Matërjoshek. Ajo mue e ka hedhë mbi zall. A po sheh, dy gujat e prishun..." — Dhe ai dëftoi kambët e veta qesharake. — Tanja kapsiti syt e vet t'errtë kah kandi i ndriçuem i dhomës së vogël, ku qëndrojshin çizmet e rrudhuna të Pëçhovit. Me Pygelin jam lidhë për tanë jetën. Edhe tash jetoj me tê...

— Jeton me tê? — Miqka lëshoi syt për dhé nga dhimbsunija e madhe për të motrën.

— Nuk më kuptove. — Pastërtija e egër e fjalëve të saja nuk duronte shprehje të tërthorta. Ajo e cila kishte sigurue rinin e vet të vështirë, nuk kishte çka me mshefë prej njerëzve. Fatkeqsit e idhta të vjetëve të parë i kujtoheshin si përkëdheljet e nanës. — Ai âsht fare plak. Me tê kanë pushue së qeshuni për shkak se kanë fillue me ndie dhimbsuni për tê: kjo âsht gjaja mâ e vështirë për cirkusanin. Atëherë e pata marrë me vedi: tashma isha bâ e madhe. Ai më përgatitte për cirkus. Dhe qe, të parën herë te Gjovani, n'Uralsk... më përcëlloi ai zjarm.

Përsëri përjetonte vorfnin e fëminis së vet dhe tërthorazi kallxonte tregimin e dhimbshëm mbi Pugelin. Pugeli ishte mësues i mrekullueshëm ndër ditt e reja të Tatjankës. Ishte aq i mirë ndaj saj, sillej ndaj saj me at mirsi të pamohueshme, e cila at ditë tingllonte si gjâ

qesharake dhe e pakuptimtë, si fjala e gjuhës së vdekun. Në kohën e fuqis së vet të plotë, ai fitonte bukën së bashku me „camërdhokët" e vet. Në gjuhën cirkusane kjo thohet: me sjellë mullinin me rryp. Tue u mbajtë me kambë për trapezi me krye teposhtë, ai me dhambë rrypin dhe zhdredhte ngadalë fëmijt e varun për tê. Trumbetini i untë dhe i shpeshtë, si te denimi me vdekje, përcillte sekondat e rrezikshme. Nën dritën e reflektorit i cili zukatte fëmijt me lehtsi dhe lirisht fluturojshin sipri zallit, tue shndërritë krahët e vet të mjerë e mashtrues si fluturat e vogla. Fatkeqsija ndodhi shabllonisht, si ta kishte trillue ndonji shkrimtar i keq. Kur mullini filloi me u sjellë, krisi pjesa e kalbun dhe fluturzat fluturuen mbi zall. Menjiherë vrapuen te këta shërbyesta n'uniformë, ndërsa baba ende qëndronte varë me copën e rrypit në dhambë, tue u frigue me kuptue lehtsimin e ardhun.

Drejtori, zbutës i përmendun kuajsh, tue fshikullue me kamxhik nepër pod, i tha:

„Ti, komedian, pate fiasko!" Kjo ishte dozë e rëndomtë fyemjeje cirkusi, por Pugeli mbante shpresë ende. Tue këqyrë dorzat e bardha të drejtorit, ai përshpëritte: „U këput rrypi"... Poshtnohej kot: mbas gjashtë javëve të marrëveshjes „camërdhokët" nuk u kthyen në punë, ashtu sikurse nuk qe kthye në kohën e vet as nana e tyne. Kjo humbje pasqyrohej në shkathsin e Pugelit. Tue shërbye në cirkusin provincial, ai dinte me bâ çdo gjâ, mirëpo, tash, trupi i tij, ligshtue nga pija, nuk mundte mâ me bâ as këcimin mâ të lehtë laradash. Trikon dreqnisht të larme, të zezë e të kuqe e pat zevendsue me palltë klovni e tirq me turrë kutija-kutija. Ai nuk ishte as i talentuem as mendjemprehtë, ishte vetëm nji mjeshtër, e prandej u bâ „qilimtar", domethanë, kinse pahiri, e mbulojshin me nji qilim të randë e të qelbun, nën të cilin qitte shqelma, tue qenë i kapluem nga ulurimat e palodhshme të galeris: „mos u dorzo, leshkuq"!

N'at kohë të vetmis së vet gjeti nën furgon Tanjën. Këtê, dymbëdhetëvjeçare, e stërvitte në lonzhë (në spagë të gjatë që të mos vritej) me shkathtsi të thjeshta akrobatike, tue e çue dalëkadalë në shkallë mâ të nalta të mjeshtris cirkusane. Shkoi n'ajr si thonë cirkusanët, dhe në moshën nandëmbëdhetëvjeçare bante ushtrime në trapezë, kordevolan dhe akrobacione n'ajr, aq mirë sikurse edhe artistët tjerë të mëdhej të vendit. Pugeli e

ruente gjithnji nga gëzimi helmues i paraqitjes së parë. Vetëm mbas dy vjetësh, me zemër të shtrëngueme, e vështroi prej së nalti cirkusin shum të ndriçuem. Kumboi banda e çalë e zjarmfiksave dhe përnjiherë u zhdukën të gjithë, përpos asaj vetë dhe litarit që luhatej nën të.

At mbramje Pugeli ia fali emnin e grues së vet të ndjerë akrobatës së famshme, Hela Velton. Tanja nuk e koriti por përkundrazi nën kubet e cirkusit të Gjovanit, Bekerit dhe mâ në fund të vetë Truci, e ngriti edhe nji herë dhe e bani të famshëm. Zgjodhi shtrabatin për produktet e veta, ndonse kjo mënyrë akrobacioni cirkusesh merrej si e vjetrueme, ajo e gërshetoi me detale të rrezikshme, kurse hijeshija natyrore i shkrini të gjitha këto në nji triumf të vërtetë të trupit të ri e të stërvitun. Në moshën njizet e tre vjeçare emni i saj qitej nëpër pllakata pa kurrfarë vërejtjesh; në të njizet e pestën e mbajshin si engleze e familjarizueme dhe e thirrshin ndër gostina n'atrakcion. Mjershtrija e saj mbërrini shkallën e vrazhdis vdekjepruese, e cila në shtrabat zgjonte nji ngacmim të rrezikshëm dhe të çuditshëm.

— ... Dhe nuk po frigohesh?

— Jo, cok je i marrë. — O,sa mâ e moçme dukej tash ajo, sa mâ e sjellshme dhe mâ zemërgjanë se i vllai. Aty e ke çdo gjâ të llogaritun deri në hollsi: do të mujsha me e luejtë edhe symbyllë. Shih, ky mendim nuk âsht i keq... Këtu u ndal: — por nuk do të më lejojshin.

— Dhe je e lumtun?... Je e kënaqun me fatin tand, a?

— Natyrisht! — kjo pajtohej edhe tepër shpejt dhe nisi ngutshëm me tregue se si i kishte ndodhë fatkeqsija me synin. Ishte tue ndejtë kur dreseri bante prova n'arenë me kalin. Nga shambarjeri (kamxhiku i gjatë) iu këput maja dhe mbasi fluturoi mbi nji grup artistash, e qëlloi në sŷ. — Nuk âsht gjâ e thjeshtë: sëmundje e retinës. Unë me të nuk shoh! — Ajo përnjiherë buzëqeshi. — E ti, Miqkë, je i bukur! Siguristh femnat ngasin mbas teje, a? — Në fytyrë iu pasqyrue nji rreze qetsije, nji seriozitet, si me e dijtë se në këtë botë kishte ardhë për t'u gëzue në fatin e caktuem.

Rendin e kishte me folë Miqka dhe ky u hutue nga shiqimi i dashtun dhe lejues i motrës.

X

Tue punue me ndërgjegje si kali për me zbulue mshefsin e Miqkës, Firsovi mâ në fund muer vesh, madjè gjeti në hartë nji pikë shum të vogël, e cila mâ tepër i ngjante njollës së pendës së piktorit se sa karakollit të binarëshkëmbyesave katërdhetë e katër vërsta larg vendzjarmit të Rogovit. Rreth atij vendi në hartë ishin vizatue në mënyrë primitive shum brej, kurse për rreth shtëpis së Vekshinëve toka ishte mbulue krejt me mështekna të dredhun. Ato rriteshin gëzueshëm aty, krenarisht e do të thojshin se ishin diçka mâ tepër se drûj. Dukej se aty kishin luejtë valle në kohën e Rrëshajave shum vajza, disa mija sosh, mirëpo ishin frigue nga shushuritja e msheftë e dikujt dhe kështu ishin ngurzue.

Fushat ruejnë me devotni msheftsit e vajzave, mbajnë festat dhe e mshefin enigmën. Nuk ka bredhë dikur kot këndej pari fotografisti endacak, njikohsisht libërbajtës dhe mysafir dinak. Tue u endë nepër vendet e largta të rrethit, tue fitue bukën dhe konakun me mjeshtrin e vet të çuditshme, ai shpërndante nepër katundarë trakte me burim të panjoftun, por me klithje provokuese për kryengritje e luftë. E trathtoi nji katundar i pasun nga katundi fqî Predoteç. Kur fotografistin e lidhun bashkë me dëshmitarët e çojshin në Rogov, pranë shtëpis së Vekshinit, Miqka tetëvjeçarë qante para dere, i kapluem papritmas me mendime t'errta dhe të çuditshme. — At ditë fotografisti ishte nisë prej Demjatinit në Predoteç, dhe në morin e mështeknave e kishte humbë rrugën. E kishin joshë kupat e blerta dhe të shëndritshme, tue e thirrë që të pushonte dhe të harronte punën e vet kryengritse — pehateshin degzat mbi tê cicërojshin zogjt dhe kumbonte qetsija. A nuk i frigonte ai me kapelën e zezë vajzat e blerta?

Nga ajo kohë era krihte shum herë fijet e langshme të barit, kurse bora dhe stinët e vjetit rrafshuen gjurmat e thembrave të shtrembta të mysafirit. Për gjurmën e dytë, për atê të lanun në mështekën, edhe sot e kësaj dite flasin bukuroshet e frigueme. Nën at mështekën të trashë u ul dhe hangri bukën skamnore, tue pushue nga rrugët e gjata ruse, dhe mbi koren e langshme dhe të butë gëdhendi me brisk emnin e vet: „Andrej Klokaçev. Poshtë dhunimi!" Dhe kur hangri bukë, shkoi, kurse gjurma i mbeti.

Prej kësaj fjale vdekjepruese, të gëdhendun thellë në zemër të drunit, u sëmû mështekna e vjetër. Dhimbjet e brengat njerzore, bajtë me zjarm, bujshin në degët e saja të gjata dhe të lëshueme. Nepër dritaren e ngushtë të mbishkrimit u fut në mështekën sëmundja e tmershme e pyllit. Varra u fry si nji mshikëz e zezë shtupe. Tue plasë derdhte langun e trungut, e zgjanonte dhe e shkatrronte. U frigue mështekna e vjetër, gjethet filluen me u frushullue përvajshëm. Tue kundërshtue vdekjen kah pranvera lëvorzohej me të madhe thuese donte me shkundë nga vedi rrjedhjen e mallkueme. Mâ në fund, Orkani i dha fund luftës së saj. Nji mëngjez qëndronte e shtrime mbi pluhun gjatë tanë fushës dhe ia dëftonte qiellit msheftsin dhe hallin e rrâjëve të veta të xhveshuna. Për nji natë të vetme u plakën mështeknat e reja, u rritën përpjetë, kurse gjethet e tyne humbën freskin e tyne virgjinore. Tue u kalbë, mështekna e vjetër plehnosi fushën, kurse fjala vdekjepruse, mposhtë edhe vetë me vdekjen, ra si dregza... Por edhe e vdekun, mështekna e vjetër vazhdoi me luftue: prej rrajëve të thyeme shpërthyen në pranverë piptha t'erandshëm e të njomë.

Mbi këtë mështekën ulej shpeshherë Miqka me shoqen e vet dhe me tê trillonte ndërmarrje të reja. Marrinat e tija fëminore, pasoja të rëndomta lazdrimi, ishin të përcjelluna me përsiatje jofëminore. Sa herë pasqyroheshin në kaltërtin e kthjelltë të syve të tij këto rrahe e livadhe të paharrueshme plot me lule të qeta e zane zogjsh. Kështu pasqyrohen edhe në lum të vogël si qielli i kaltërt, ashtu edhe zunkthi i brustë e i dendun breguer, ndërsa lumi nuk pengon këtë pasqyrim. N'at kohë bota për Miqkën ishte nji lojë enigmatike kaltërsije. Për faktin se si drita luen me terrin, se si terri âsht rival i barabartë i dritës, kurse jeta fëmija i tyne i përhershëm, nisi me mendue mâ vonë, kur mendja e tij e pjekun filloi me u marrë edhe vetë me enigma.

Miqka mësoi me lexue në Demjatin, e lexonte pa mundim mbishkrimin në mështekën. Ai përputhej çuditshëm me fjalët e atij njeriu me kapelë të zezë, që kishte bujtë me tê në pleme të Vekshinëve. Natën vonë mysafiri i spjegonte Miqkës se bota ishte sharrue në keqsi, se në njeriun ishte tue vdekë shpirti, sepse ai ishte shtrëngue me përdhunime... Zani i tingllonte në mënyrë të ngjirun e të pezmatueshme, kurse Miqka nuk kuptonte e qante. Shpirti i tij i njomë kurrmâ nuk

mujti me iu shporrë atij bisedimi të natës. Si shenja ishin trusë në ballin e tij botëkuptimet fantastike të njeriut me kapelë të zezë, e asgjâ nuk mund t'i shlyente. Mâ vonë, po ata trenë, para të cilëve Miqka dilte me flamurëz të blertë e ndanë nga fëminija. Trenë, trenë, hekur i ngjallun!... Tue shpejtue me fishkllimë në largsi, ata kalojshin përditë me dëshirë të pafuqishme për të mbërrijtë në skaj të botës. Horizonti largohej gjithnji e mâ tepër, por as drejtuesi i gëzueshëm i lokomotivës nuk ligshtohej... Fishkllimat e largta të lokomotivave, të cilat tue gjëmue shpejtojshin njana mbas tjetrës, zgjojshin nepër prozhme kaskade të tana qeshjeje mështeknash.

Njerzit nepër dritaret e trenit vështrojshin se si duhija nga lëvizja e trenit këput këmishën, këmishën e zbeme prej sateni. Të gjithë ata kishin fytyra të njajta, të panjoftuna dhe të murrme, damkosë me mërzin qytetare. Njiherë nji udhtar (-Miqkës iu duk se pat syza t'arta!) ia hodh Miqkës tri kopejka. Miqka i muer dhe bleu te Stepan Doçkini në Demjatin nji shishe prej çokollade për të cilën kishte andrrue qyshkur. E bleu dhe e hangri tinëz. Nuk donte me ruejtë kurrfarë msheftsije, por e detyrojshin, madje edhe kjo msheftsi sa grima kalonte fuqit e tija. Ky nisi me urrejtë syzat e shkëlqyeshme të zotni udhtarit, i cili nepërmjet tyne kishte pa në stacionin e paemën Miqkën e vogël. Asht e qartë se kopejkat e Miqkës nuk do të ndihmojshin mirëqenjen e familjes, e cila ishte mësue me gjallnue me tetëmbëdhetë rubla, me të cilat shteti mirënjoftës shpërblente shërbimin shum të vogël. Por, shpirti i Miqkës qëndronte i pathyeshëm ndaj bindjeve dinake t'arsyes. Fara e mbjellun prej njeriut me kapele të zezë muguloi.

N'at kohë u zhduk motra mâ e madhe e Miqkës, e cila vuente mâ së shumti prej njerkës. Mbasi hulumtoi mirë e mirë prozhmin, i ati nuk gjurmoi mâ, si me pasë dijtë se ajo që âsht e Vekshinëve nuk shkatrrohet. Së shpejti u pa se edhe Miqka nuk ishte mâ djalosh. Këmishavet fëminore u krisën tegelat, u shkurtuen pantollat arna mbi arna, kurse për pantolla të reja nuk kishte të holla. Tanë rroga shkonte për kaçamak dhe për çorba barishtesh, aq të paundyrshme saqë në to çdo ditë pasqyrohej mërzitshëm tavani i bloztë i kasollës. Nji ditë nji katundar, ngushtue nga fatkeqsija, i gatshëm me lajkatue edhe rrotën e vet të palyeme dhe me i thanë se ishte e lyeme, thirri Miqkën para t'et Dimitrij Jegori-

qit. Nji ditë përpara erdh në gjueti në pjesën e Vekshinëve mjeshtri për ndreqjen e lokomotivave prej Rogovit. Denjoi Jegorin dhe u kthye te ky me pi nji gotë çaj të rrallë dhe aty tregonte pada për gjana të dashtuna zotit, sepse në këtë mënyrë fitonte nderë e autoritet. Jegori e ndëgjonte me nderim, tue përjetue me buzët e veta të holla ushtarake ushqimin shpirtnuer të Fjodor Dollomanovit.

Mbas dy ditsh Jegori rrinte në bankë dhe arnonte nji çizme të bajtun, ndërsa Dimitrij shtyrgjej në kand mbas dreke. Baba nguli femen në pjesën e mbrapme të çizmes dhe çoi syt e vet të qetë.

— Ti thue se je forcue përsëri, Mitër, a?

— Paj, po... — tha me frigë Miqka tue ndërpre gogsimën.

Baba la çizmen në nji anë.

— Do të shkojsh qysh sot në Rogov dhe do të pyesish atje për mjeshtër Fjodor Ignjatoviq. Nëqoftëse bâhesh puntor i mirë, ka me bâ edhe prej teje nji doktor lomokotivash! — u mahit ai kundër vullnetit, tue lëmue faqen e vet të rrueme. Ishte ushtar dhe kishte nji medale trimnije, për të cilën nuk ia kishte anda me folë. Tue ruejtë krenarin e vet ushtarake, e cila i ishte ngulitë në shpirt gjithnji, rruente mjekrrën, deri në ditt e fundit të pleqnis, por musteqet i lëshonte të rriteshin. — Do të bujsh në Predoteç! — shtoi rreptas.

Njerka ia rrasi në shportë gjithçka që nuk i nevojitej asaj, — që të mos thohej se përzunë të birin lakuriq dhe duerthatë. Jegori e përcuell deri te dera, ia dha tetë monedha argjenti për fillim dhe tue u nda, tha:

— Nepër jetë shko me hapa të fortë, mos mendo për dëfrime. Mos u mashtro mbas gjanash kalimtare. Mbaj mend, Mitër, njeriu nuk mund të qëndrojë mbi kambë të qelqta. Paç kambë të forta, Mitër! (për kambët e qelqta Jegori kishte ndie nga komandanti i vet me nji rasë krejtsisht tjetër, por prej kësaj kishte bâ nji rregull në jetën e vet, dhe tash ia porositte të birit si msheftsi egzistence të sigurtë.

I dha shëj me dorë dhe Miqka duel prej portës tue këqyrë për herën e fundit kopshtin, shtëpin dhe njerkën në dritare. Të gjitha këto, të mbështjelluna me kuqrrimën e perëndimit të diellit, i mbetën Miqkës të nguluna në kujtesë për sa të jetë jeta. Dielli perëndonte diku larg mbrapa horizontit të ndriçuem, kah i cili shpejtojshin më nji vijë të drejtë binarësh, dhe prej kah çdo

mbramje përhapeshin hijet e mbramjes. Me perëndimin e diellit shkonte edhe rinija e Miqkës. Ai mendoi përnjiherë: tash e mbas para trenit do të dalë n'ora shtatë vetë baba. Leontij i urrejtshëm, pjellë e barkut të njerkës, do të rrijë tash në dorën e fortë të Jegorit e do të kujisë me zâ të ngjirun. Kurse baba do të shiqójë ledhin e hekurudhës lye me voj e peshkve, e do t'i ngrîjë zemra, ndërsa faqen e rrueme do t'ia vesojë atëherë moti i rrallë ushtarak. „Vetmija jote ka me qenë trefish e idhtë, — në këtë jetë, o ushtar Jegor Vekshin!"

Të parën natë të vetën përjashta shtëpis Miqka e kaloi në rrugë, por rrugës kthehej në vende me të cilat ishte mësue në fëmini. Pylli, me rastin e ndamjes, e trembte me zanet e veta, por qielli ishte i kthjelltë dhe nata nuk qëndroi gjatë mbi te. N'agim, kur vesa nisi me u çue, Miqka nxehej pranë zjarmit. Atëherë me dorën e vet qitej jashtë nga shporta të gjitha leckat e njerkës. Rritë tashmâ për punë e mundime, ai thuese në këtë mënyrë çlirohej nga lëvozhga e t'et. — Kryqthin, që ia kishte varë e ama në qafë e kishte humbë para tre vjetëve.

Rrezet e purpurta të mëngjezit mërtisën pyjet e largta të Rogovit ndriçue me gjansin madhshtore të qiellit.

XI

— A din, jeta e tij âsht biografi e vërtetë! — tha Miqka i hutuem tue u përgjegjë tash pyetjeve të së motrës. — Kur pate tretë ti, vendin tand ma pat zanë Masha. Gjithnji më duket se jeta e mban njeriun ndërmjet gjujsh, e josh me ambëlsi, dhe me të njajtat ambëlsina ia mëshon krés. Dikuj-dikuj, Tatjanushë, jeta i duket e lehtë si kangë e vogël. E këndon dhe të gjithë e falënderojnë. E dikush-dikush kur t'ia nisi kangës si me pasë therrë në zemër! Për këtë arsye këta njerëz askush nuk i don, sepse nuk u shkon zani mirë. U âsht dhanë gjithçka, por u merret ngapak që të bâhet puna sa mâ e dhimbshme...

— Po flet për vedi, a?

— Edhe për vedi edhe për Mashën.

Tue shfletue në fantazin e vet të ngrohun faqet e largta të fëminis së vet, shiftę mbi to vetëm Mashën, Mashën flokëzezë, flokëkaqurrele, shoqen e kohës së vet

mâ të mirë. Bukurin e saj të qetë, për të cilën krenohej dhe për shkak të së cilës veshej me nji kore akulli, Firsovi e krahasonte mirë me fushën e mbulueme me borë, çfrejt e së cilës, sa mâ e fortë të jetë fërfllaza, aq mâ të pastër janë. Ndër ditt e miqsis naive fëminore ata ndajshin çdo gjâ pa hile në pjesë të barabarta, çdo gjâ përveç shisheve të vogla të çokolladës. Kur ia pranoi edhe këtê, e ngushllonte tue e përqafue dhe tue e capatë fytyrës, dhe me këtë limonti të vetën e denonte për dhimbjen e tij qesharake dhe të pangushllueshme.

Masha, Masha Dollomanov!... Isha bija e atij mjeshtri nga vendzjarmi (ku shkojshin dhe prej kah ktheheshin lokomotivat), ku mâ vonë kishte ardhë me punue edhe Miqa. Verës Rogovi skuqej si furra e lokomotivës, kurse ushtima e papreme t'i shurdhonte veshët. Verës Dollomanovi e çonte Mashën si mysafir te kusherina e tretë, e cila ishte e dhanun për ruejtsin e urës hekurudhore, jo fort larg urës së Vekshinëve. Për nji shumë tepër të vogël e zêvendsonte ajo nanën e ndjerë të Mashës: Dollomanovi mbet vejan ditën që lindi Masha.

Nuk ishte i keq i ati i Mashës, por si të gjithë që ishin ngritë vetë nga poshtë, kishte natyrë të randë, të ngadalshme dhe despotike. Në tanë rendin familjar ndihej dora e tij e fortë. Te ai banonte i vllai, njeri pijanec, i heshtun dhe i huquem, të cilit i dukej e idhtë buka e vllaut. Tezja Pasha krejt e shurdhueme drejtonte shtëpin dhe çdo natë hartonte lutje dhe ua dërgonte strehëve vorfnore të rretheve, me të cilat lutte pushtetin me e pranue me shpenzimet e veta në bazë të meritave të burrit të saj, ruejtës i qytetit, i vramë me 1905. — Askush n'at shtëpi nuk kishte as skutë, as syzë të vetën: në krejt shtëpin sundonte shpirti despotik i zotit të familjes.

Qetsin e vorrit të kësaj shtëpije guxojshin me e prishë vetëm drrasat e podit me kërcëllimën e tyne, daci (ai faqezi dhe i mbrapshti përpiqej gjithnji me u largue nga votra e Dollomanovit, por pijaneci çdo herë e gjente at shkelës të shumfishtë kunore) dhe dollapi i naltë dhe i zymtë me bark qelqi, në të cilin notojshin akrepat dhe tërhiqeshin teposhtë boçat e shkëlqyeshme. Zemberekët tingllues nuk bijshin mâ; kur akrepi i vjetër dhe i dhimbshëm hypte nalt, nepër të gjitha dhomat jehonte drashtas nji e teshme e zemrueshme. Simbas këtij të teshuni u rridhte jeta patjetër.

Mbasi kalonte tanë ditën në luftë kundër sëmundjeve të lokomotivave, Dollomanovit plak ia kishte anda me u ulë në mbramje për me pi nji gotë çaj të ftoftë. Me zâ përqeshës tregonte ai gjana të reja nga vendi ku shërbente, ose flitte mbi priftin e Demjatinit, Maksimin, me të cilin ishte zanë pa kurrfarë shkaku.

— U duk prap i biri i Maksimit! — buzëqeshte ai tue përkdhelë dacin, i cili ngrohej në prehën të tij. (I biri i priftit, student teologjije, djalosh i çfrenuem, vinte për çdo vjet në ditën e emnit t'et dhe zihej para miqvet). — Kishte dalë sot te hurdha e peshqve dhe kishte nisë me ia këputë kryet secilës patë.

— Me shkop, a? — buzëqeshte lëvryeshëm Dollomanov i ri dhe pritte përgjegjen e të vllait si lëmoshë.

— Me vedra! — ia priti me ashpërsi mâ i vjetri, tue rivendosë qetsin keqndjellse të frigës.

Me rastin e karnavaleve Masha hetoi se babës i dridheshin duert ndërsa merrte petlla.

— Maksimi e pat! — tha ai, tue pritë që të thonte dikush diçka, por të gjithë heshtshin. — Asht fâ me petlla në mazë dhe ka vdekë. — I janë shkye zorrët — ka thanë mjeku...

— Gryksija! — klithi pijaneci në mënyrë qesharake dhe shtyni me kambë tezen Pashë, tue i bâ me shêj që të qeshte edhe ajo.

— Mos u bâ i trashë! — vizlloi syt Fjodor Ignjatiqi, u çue me zhurmë dhe shkundi dacin nga prehni si nji kashtël. — Do të bërtasish kur të vijë te ti.

Vdekja e Maksimit e hutonte plakun: as ky s'ka me i shpëtue vdekjes. Hodhi shiqimin kah Masha, plot lakmi për ngushllim dhe ngrohtsi, por ftoftsija e së bijës e çmeriti: të dy kishin në vehte farën e egër dollomanovjane. Në pranverë Masha u largue me gëzim nga shtëpija e t'et në të cilën çdo gjâ ishte e ndalueme. — Sipër Kudemës qëndronte ura hekurudhore, kurse në të dy anët, jo fort larg njana tjetrës mshifeshin në pyll dy shtëpija të vogla rojesh. Fëmijt e njij moshe, duket, se takoheshin këtu.

U takuen te ura nji mëngjez maji, ditën e shën Aksinjit. At ditë Miqka kishte mbushë dymbëdhetë vjetë dhe ndiente me krenari jakën e ngushtë të këmishës së vet të re, të kaltërt si ajo ditë. Kur Miqka hypi mbi urë, ajo tashmâ gjindej atje mbi tranin gjysë të kalbun me nji tufë lulesh fushe në dorë. Mbështetë me mjekërr për rrethi, vështronte se si thellë poshtë binte era mbi

sipërfaqen e bruztë t'ujit dhe e hasharitte. Era e majit âsht e mrekullueshme dhe e vyeshme: ajo u ndihmon voglushëve që të çlirohen nga lëvozhga e nanës, ter varrët e drunit, bashkon zemrat e njij gjaku. Tue fishkllue shpejtonte nepër grilat e hekurta t'urës, dhe bajtsat e ngrehun hekuri, zukatshin si kordhat e ngrehuna.

Tue u ndalë pranë saj Miqka vështronte përskithi se si kapsitte syt për shkak t'erës dhe se si çdo çast largonte nga fytyra blenin e pandëgjueshëm të flokëve. Fëstani i kuq ngjitej fort për kambët e saja të zbathuna si t'ishte i lagët.

— Çka âsht kjo? — pyeti Miqka me zâ të rrebtë, tue prekë rrotullzën e vogël t'argjentë në veshin e vajzës së vogël.

— Vathë... e shiqoi ajo me dyshim përskithi por nuk iku.

— Po çka të duhen?

— Ashtu.

Tue kuvendue me të Miqka harroi trenin që kalonte n'orën dhetë. E kur tue gjëmue u duk ky mbrapa kthesës, tashmâ ishte vonë me ikë. Hekuri filloi me zukatë dhe me u dridhë: i denuem mos me lëvizë ai përshëndette hekurin tjetër, i cili ishte denue me nga pa u lodhë e gjithmonë. Tue shtrëngue vajzën e vogël për vedi, Miqka priti të kalonte treni. Shiqimet e tyne të habituna u ndeshën rastsisht, dhe ai çast i mundimshëm dhe i mrekullueshëm bashkoi zemrat e tyne përgjithmonë. — Kur kaloi rreziku, tue lanë n'ajr pluhunin e pakuptueshëm zhurmën e poterën, ata filluen me bisedue mâ lirisht.

— A po sheh atje at kodër të verdhë dhe në të brejt... a po e sheh? Ai âsht Mali i Kukuvajkës! — Miqka tregoi verdhsin e paqartë në valët e blerta të pyllit.

— Pse?

— Sepse atje jetojnë kukuvajkat.

— A qukasin ato? - pyeti ajo mâ tepër nga kureshtja fëminore.

— Natyrisht! — Miqka ndukte pavendosmenisht brezin e vet të Kostromës. — Hiqe ata!

— Çka?

— Vathët.

— Mirë.

Era fishkllonte nëpër kubet e urës, zhytej në shpatijet pyjore dhe, tue dalë s'andejmi, ndalte zogun në fluturim.

— Edhe ato lule hidhi, do të mbledhi të tjera... qe asoh atje. Jo, kësosh këtu! — E kapi për kreje dhe e ktheu kah ana e dëshirueme.

— Mos ma kthe kryet, — tha voglushja. — E kthej vetë.

— Mos u idhno. Qe at bre e ka mbjellë Fexha Perevozki. Lente nen të të holla e njerzit, që kishin nevojë për to, i merrshin.

— E pse?

— Mbante skelen, a po merr vesh, — kurse të hollat ua jepte njerëze. Njeri i marrë, i shëjtë! Ai manastir âsht i tij... (Mbrapa prozhmit dukej pak nji kishëz me pesë kube, e larme si ndonji lodër e gëzueshme dhe e drejtë). Prap nuk po merr vesh? Cok je e marrë.

— Nuk jam e marrë.

— Atëherë kupto; ai ka vdekë, kurse breu ka mbetë në vend të tij.

— Ani?

— S'ka mâ! Miqka luejti kryet e qethun katundarisht. — Mos u inatos, je çikë.

Zihja e parë e tyne nuk zgjati shum. Posa zhdrypën nga ura, ajo ia preku dorën e para në shëj pajtimi. Mëngjezin tjetër shkuen në vendin e tyne të dashtun për lule. Gjatë tanë verës takoheshin përditë. Masha elastike dhe e shkathtë mësoi shpejt prej Miqkës gjithçka dinte ky: me u ngjitë nepër druj, me bâ pipa, me zanë me dorë gaforre nëpër gjij të vegjël kur dalin me u ngrohë në lym, me zanë karcej dhe me i bâ të cinxirojnë. Çdo ditë i bijshin ata rreth e rrotull mbretnis së tyne; kambët e tyne të zbathta nuk lijshin gjurma mbi bar. Në veri kufini i tyne ishte Nali i Kukuvajkës, rrëpinat e tija të pakalueshme. Në të majtë — fusha me barna gjembore, në të djathtë — lumthi i shpejtë Bikanj me ujë të kthjelltë si loti, thjeshtri dhe rivali i Kudemës. Në jug nuk shkojshin përtej luginës, ku njiherë tue vrapue pranë saj panë nji njeri të leckosun. Masha pohonte se pranë të leckosunit ndodhej nji grumbull i madh florini, kurse Miqkës i përkujtohej në mënyrë tronditse se në tokë kishte pa nji thikë të përgjakun. Për këtë shkak u vinte ambël që të kalojshin ndonjiherë në luginën e errtë dhe të ndalueme.

Në vjeshtë Masha shkoi tue lanë Miqkën me përkujtue me mallë ditt e bukura. Dimni kaloi me mësime. Si niste me frŷ era pranverore, Miqka dilte te ura, madjè edhe kur merrte mot i lig dhe pritte, e ajo kurrnjiherë nuk mashtroi pritjet e tija. E koha ecte po me at shpejtsi si edhe Kudema e tërbueme. Iu ngushtue Miqkës këmisha e kaltërt si pelca. Tashmâ nuk kalojshin tanë kohën në vrapime, shpeshherë uleshin ngjitaz njani tjetrit dhe lakojshin fjalë njirrokshe. Kur Miqka pranoi se kishte nji motër të cilën e donte, Masha priti këtë gjâ gjakftoftsisht me zili jofëminore. Lojnat fëminore mirrshin kuptim të ri, të rrezikshëm dhe plot ndiesi. Nji puthje e papritun e Miqkës e trembi Mashën, por nuk e feu. Nji zapullimë e lehtë lëshohej at mbramje, nga qielli, madje edhe lules së pranishme të dhenve i vinte era dehse si me qenë nji tubë e tanë lulesh. Masha iku prej tij, kurse këtij nuk i erdhi më gojesh asnji fjalë për me e ndalë. Katër dit nuk erdhi, kurse ditën e pestë u takuen si pahiri, u zdorgjën së bashku në luginën misterioze dhe shetitën asajde tue përjetue frigën e tyne fëminore. Aty nuk kishte kurrgjâ tjetër, pos vorresh të kuajve mbulue me ufullaça. Eshtnat e qetë të kalit preheshin në tubët e therrave. Ata i ranë luginës rreth e rrotull dhe zgjanuen qarkun e mbretnis së tyne, por sa u zvoglue at mbramje lirija e tyne fëminore. Qyqja e padukshme në gjethet e ndriçueme me kuqrrimën bojëgjake të perëndimit të diellit, numronte gjakftoftsisht ditët e mbetuna të shoqnis së tyne.

Hyjshin n'at moshë kur shpirti vuen dhe bredh tue kërkue për vedi nji qenje si vetë. Nji mallë i pakuptueshëm ua kishte marrë mend. Përsëritej ajo e vjetra: ata filluen me u turpnue prej vetvedit. Bukurija e vet që i zhvillohej asaj, i dukej si barrë e padurueshme; ai vuente pa masë për shkak të zheleve të veta vrfnjake. Në vijat e mprehuna të fytyrës së dobsueme të Miqkës, mërdhezë kohë mbas kohe nga flaka e syvet, Masha ndiente rrezikun e vet. Stuhija ishte aty, reja e zezë dhe e randë përpiqej të shkarkonte barrën e vet. Masha udhtoi papritmas. E thirri i ati për me e regjistrue në shkollën e rrethit që ishte hapë në Rogov me ndërmjetsimin e spahis s'afërm Manjukinit.

Në majin e ardhshëm përsëri erdhi te ura dhe priti, por nuk erdhi kurrkush. Nisi me ra shi, por Miqka nuk shkonte. At ditë pat mbushë gjashtëmbëdhetë vjet. Kishte mbathë çizme të reja dhe veshë këmishë të re, kurse

në xhep, me dorën e djersitun shtrëngonte dhuratën e vogël për shoqen e vet. Të hollat e shpenzueme për të fitonte vetë në sipërmarrjen që përmirsonte pjesën e hekurudhës së Vekshinit, i fitonte në kohën e shinave të ftofta vjeshtore. U mundue shum tue lutë sipërmarrsin, njeriun thatuk me palltë pa mangë, që ta merrte në punë. Sipërmarrsi ishte i egër si bisha, ia kishte anda me fye njeriun, dhe Miqka i kafshonte buzët me të madhe që mos ta kapte për musteqet kuqloshe. Nji të tretën e të hollave të fitueme ia ipte shtëpis, me të tretën blente këmishë për vedi. Vetë Doçkini djersitej tue tregue para Miqkës satena e pëlhurna të larme, derisa të fillonte të dyve me u luejtë para syve.

Hë, saten i mrekullueshëm, i fortë, saqë mund ta varish mbi mur! — lëvdonte tregtari mallin e vet, e shtrinte vrazhdas, madjè edhe me dhambë përpiqej me vra Miqkën në sprovë.

Miqka zgjodhi të zezën, mâ të larmen... Me të tretën e fundit bleu te Doçkini nji unazëz të hollë. N'arin e lirë shkëlqente pikllueshëm nji bulë e vogël tirkizi. Në këtë dhuratë e shtini krejt limontin e vet që filloi me u rritë, por Misha nuk erdhi. Lagë e i unshëm, ai u kthye në shtëpi.

Vetëm mbas nji vjet e gjysë e hasi përsëri, dhe ajo e njofti. Nji mbramje të nxehtë, lodhë e i ndytë (— kishte hŷ në punë si pastrues qerresh, për pesëmbëdhetë rubla)' kthehej nga puntorija, ndërsa ajo, tue shkëlqye me bukurin e vet tronditse, shkonte në sheti me libër e çadër: mjeshtri i lokomotivës Dollomanovi dëshironte që të gjithë të shifshin se si ai çmonte bijën e vet. Ajo e thirri me emën dhe plot shend e verë bani ca hapa kah ai, kurse Miqka e ktheu kryet. Mu at ditë kishte marrë vesh se kishte tre lëvyrsa: shefin e stacionit Sokollovin, grafikun Jelgjukov dhe të birin e priftit të Demjakinit Maksimit, i cili quhej edhe vetë Maksim dhe i cili qysh mâ përpara kishte zâ të keq në rreth. Miqka nuk dëshironte me qenë i katërt, e as nuk kishte qëndrue gjatë në Rogov. Mbasi nuk mujti me u pajtue me Dollomanovin (kishte këtu pakënaqsi), kaloi në puntorit e Drejtoris së Muromskit. Tue u zbulue menjiherë posa ra në kontakt me jetën, talenti i tij natyruer dhe shpirti i tij i paqetë ishin shkak që as atje s'u qetsue, por i afrohej gjithnji e mâ tepër Uralit. Flitej kinse, mbasi pat kalue me lokomotivë të tetëmbëdhetë vërsta të përshkrueme, mâ në fund qe bâ ndihmës drejtuesi maqinash; qysh atëherë

s'u ndie asnji lajm për të. Atëherë, simbas mendimit të Firsovit, Vekshini u njoft me partit politike. Miqka e la Rogovin përgjithmonë, dhe gjurma i humbi fare. Qe harrue, vetëm Masha, Masha e idhtë Dollomanov, nuk e harroi kurr.

Atëherë kishte fillue me iu afrue dalëngadalë edhe i pesti, për të cilin ishte thanë me u bâ mâ i lumtun.

XII

Të tre kandidatët, dhe i katërti Fjodor Ignjatiqi me vllaun që nuk merrej parasysh, krijuen nji shoqni të vogël, të cilët i lidhte dashunija e përbashkët ndaj kënaqsive të hamameve. Nuk dihet se çka e shtyni Dollomanovin plak me ndërtue këtë tempull blasfemues, si e quente prifti i Demjatinit. Plaku as nuk pinte, as kishte ndonji të metë tjetër e, përnjiheri, kur e bija u bâ për martesë, gjithë pasunin e vet të kursyeme e shkrini për të ndërtue nji banjë avulli në qendër të qytetit. Masha në fillim u përpoq me ia mbushë mendjen që të hiqte dorë prej kësaj (— Mos u treno, plak! — i thonte), por Fjodor Ignjatiqi i bërtiti me idhnim tue i përmendë katërdhetë vjetët e punës së tij të randë, madjè filloi edhe me rrapllue me kambë.

Deri n'at kohë disa laheshin në govatë, të tjerët shkojshin ndër koftora rusë me u djersitë n'avull, kurse nji palë lahej vetëm njiherë në verë, tue kursye ndysin e sapunin derisa të ngroheshin ujnat e rrëmbyeshme të Kudemes. Dollomanovi nuk iu përvesh me ndërtue at tempull pse nuk mund të qëndronte në govatë ose në koftorr, por pse plaku ishte trembë. At vjet tezja — Pasha mâ në fund gjeti nji vend në vorfnore. Mbasi u përfal me nipat, duel nga shtëpija me nji bohçe, por u ul për nji çast në shkallë e vdiq. Kjo vdekje e tronditi aq shum Dollomanovin, saqë nji kohë pushoi me u grindë madje edhe me të vllan. Kështu i kaloi gjithë mueji në përsiatje. Tue u zgjue nji natë, Fjodor Ignjatiq nxuer prej xhepit nji ruble argjenti... Dikur pa pikë mundimi e bante at marifetllëk tue kënaqë me të madhe miqt e vet të dejun: merrte monedhën ndërmjet pëlqyerit e dëftuesit, e me të shtrënguem dy herë e lakonte përgjysë.

Tash provoi përsëri, por monedha s'u lakue. „Je çmësue, he matuf..." pështëritte krejt në djersë, kurse

zemra i rrihte idhnueshëm e me shpejti. Provoi me lakue monedhën përsëri me grushtin e shtrembët, të zi si dana, e shtrëngonte me të shpejtë e dhelpnisht, por nuk kishte ngushllim për mendimet e tija të zeza. Atëherë ndezi llampën, u ul në shtrojë dhe filloi me vështrue grushtin e vet, të ngjajshëm me majthin: krejt ishte si edhe përpara, vetëm tash ishte më i dobët. E trathtoi në sprovimin e fundit grushti i Dollomanovit, qendër e fuqis së tij jetsore. Gjithë natën u mundue pa gjumë, e në mëngjez shkoi me u paqtue me familjen e priftit demjatinjan. Silloi te Sokollovski, kurse mbramjen e kaloi te Jelgjukovi tue vështrue në mënyrë hulumtuese se si përpilonte ky listat e rrogave të puntorëve. „Budallë, — mendonte zemërkeqsisht në vehte Dollomanovi, — mendon se për këtë je në këtë botë, a?" Rrinte gjatë, nuk guxonte me u kthye në shtratin e vet kërcëllues e në pagjumsi.

Mendimi dinak mbi hamamin ishte shpëtimtar për Dollomanovin. At mrekulli bote të Rogovit e botuen në shkallën tetë kundrejt nandë dhe e rrethuen me nji pendë të naltë. Derën e veshën mirë me cohë, tavanin e mbushën me gjethe mështekne, kurse koftorin e stolisi Jelgjulkovi me fotografi aq me afsh, saqë Fjodor Ignjatiqi nuk e lëshoi Mashën të hyjë mbrendë derisa kaploi fantazin djaloshare të Jelgjukovit tymi i votrës. Tre shemra, tue pasë parasysh joshsin e largët, bukurin virgjinore të Mashës, ndanë ndërmjet vedi detyrat që do të bâjshin rreth hamamit. Sokolovski siellte ujë e çante drû, Jelgjukovi kishte zbulue në vehten e tij nji aftsi të madhe me nxehë hamamin ashtu që nxehtsija të mos vërsulej menjiherë mbi ate që rrin n'avull, por dalëngadalë të hyjë mbrendë në shkulma të vogla. Prift Maksimi çdo ditë, afërsisht deri në shën Pjetër, shkonte për thupra dhe siellte barrë të tana. N'at kohë degzat e mështeknës janë veçanisht të lëmueta, t'erandshme dhe të forta.

Kurrkund në tanë botën nuk lulzonte aq shum mjeshtrija e hamamëve. Posa xhvishej i pari, Jelgjukovi vraponte, tue mshefë me dorë xhveshsinën, dhe i lagte muret me ujë të ftoftë që të pinte erën e damshme të tymit. Mandej varte për dere të koftorit nja pesë fshisa banje dhe u shtonte vedra. Rêt e avullit shushuritës vërsuleshin në fshisa, ato dridheshin dhe gjethet e rrudhuna ktheheshin tue përhapë nji erë freskije pranverore. Mandej hyjshin katër të tjerë n'avullin e nxehtë

t'erandshëm e shushuritës e mbasi vendoseshin simbas shkallës së shëndetit dhe fuqis së tyne, fillojshin punën. Gjethet e nxehta ngjiteshin shkurt e fuqishëm për trupi, e shtyjshin që të merrte erë mâ me shpejtsi, gati me humbë frymën nga gëzimi e me gërthitë nga lumtunija. Vetëm pijaneci, për shkak të kres së dobët, rrinte poshtë, mbi kashtë, nën kësulë siellte kryet e shiqonte se si i argtoheshin shokët e mahnitun.

Fare nalt i mëshonte vehtes me tërbim Jelgjukovi, tue qenë i shtrim me fytyrë të palëvizshme. Pranë tij, galuç, me fshisë të futun mjeshtrisht ndërmjet kambëve, dëfrehej Sokolovski. Gjatsija e duerve i lejonte që në pozitë të tillë të mbërrinte me fshisë deri në zverkun e vet. Nji shkallë mâ poshtë fshikullohej Maksimi, kurse në shkallën e tretë luente Dollomanovi... Mbasi ngitshin përjashta e rrokulliseshin në borë, shkuesat ktheheshin dhe lagshin koftorin e ndezun më tharm mendre. Prej kësaj gjaje avulli bâhej mâ i rebtë, u mëshonte mâ fort tamthave, por uji zbulonte kuptimin e vet të msheftë, kurse tavani i pshtimuem i hamamit bâhej i naltë si qielli. Të nxemë n'avull, të kuq si gaforret bâjshin mahi të ndryshme për t'argtue Dollomanovin plak... Me nji fjalë, koftori prej gurit që qëndron zakonisht tre vjet, te ata nuk mujti me qëndrue mâ tepër se nji dimën.

E Masha, zbukurue e mbushë, shkonte në ballo të rinis joluftare të Rogovit (— lufta ishte në kulm të zhvillimit). Ndërsa shkuesat kokëtrashë e argtojshin Dollomanovin për shkak të Mashës, ajo qëndronte në qoshe e askush nuk guxonte me e thirrë në këcim nga friga e bukuris së saj djallzore. Ndonjiherë, kur mërzitej nga vetmija, dilte me bluzë para shtëpis dhe ashtu qëndronte, tue këqyrë në terrin e tejpashëm të borës dhe ndëgjonte të lefunat e qejve të rojës. Mbi kodrën mbrapa Rogovit ndodhej rrahu; drûjt në tê kërcllojshin dhe luhateshin lehtas, tue iu dorzue natës e gjumit. Shkëlqimi i yjve nuk bredhte nga bora e shkrime e të randueme, por për këtë gjâ zdritshin dritaret e hamamit, në të cilin Dollomanovi, tuer rrahë vehten me fshisë mështekne, përpiqej me dëbue prej eshtnave parandjenjën e vdekjes. Qysh atëherë Masha, pa dijtë edhe vetë, thërritte në mendje të fejuemin e vet të tmershëm prej territ të pyllit.

Në korrik i përcollën vullnetarët. Kremtimi u bâ në sallën madhshtore të shkollës, stolisë me flamuj e bleri-

me. Shërbimin e kreu Maksimi prej Demjatinit. Nepër dritare të hapuna shihej qielli i mbramjes në nyansat mâ të hajthme. Ky korrik, tue ndodhë në shêjën e revolucionit të parë, ishte plot me fatkeqsi, ndërsa mbramjet i kishte të përshkueme me erë pishe e me vapë të padurueshme. Kur u krye shërbimi, Maksimi mbajti nji fjalim përcjellës për atdheun që ishte në shkatrrim e sipër, për vetëmohimin qytetar, për plakun David e të ren Avisaga. E ndonse të gjithë kujtoheshin se si para tetë vjetsh ai ua këputte krenët patave në hurdhën e peshqve të Demjatinit, prapseprap askush nuk guxonte me qeshë me fjalimin e pasukses të tij.

— Nxeje, nxeje Avisagë, trupin e molisun të Davidit! Ban të rrjedhi, o nuse, gjaku i gjithpushtetshëm në dejt e shtjerrun... thonte ai me nji tingull urdhnues, ndërsa mbrapa tij hapej nji vend i shprazët në mur, prej kah para disa muejsh ishte shkoqë përgjithmonë fotografija e sunduesit të fundit.

Vullnetarët, djelmoshat e fortë e të pamartuem, djersiteshin në xhoka të ngushta ushtarake dhe shiqojshin hutueshëm në pod. I venduen në vagon, dhe shefi i stacionit Sokolovski, tue bërtitë „Ura" dha shêj për nisje. Të gjithë muerën frymë me lehtsi dhe u kthyen në shkollë, ku ishte organizue këcimi. Jelgjukovi i binte me shkathtsi klarinetit me katër muzikantë autodidaktë.

Dollomanovi qëndronte në qoshe, kur nji njeri i panjoftun e thirri me luejtë polkë. Në kambë kishte do çizme të ngushta e pantolla spitulluesi, fry si t'ishin plot me ajr. Mashën e habitën në mënyrë të pakandshme supat e tij të gjanë, balli i rrëpintë nyje-nyje, terri i paqartë i syve — thue se kishte ardhë me luftue vetë kundër tanë botës. Vetëm për inat të rregullave rogovjane ajo hoqi me tê dy valle valcer, ndonse nuk e njifte (Jelgjukovi ngadalsoi tempon, kështuqë prej polkës duel Valceri). Vetëm te vallja e tretë ajo diktoi se diçka e çuditshme ishte tue u përgatitë. Të gjitha dyert ishin të mbylluna. Sokollovski me nji peshojës të fortë teshash u afrohej dalngadalë atyne e në syt e tij shifej vendosmenija e patundun, ndërsa mbrapa shpinës mbante nji konop: njana anë e konopit ngrehej zhag nepër pod. Pala vijoi me u sjellë nëpër sallën e shprazët, ndërsa muzikantët nisën me ngecë e me gabue.

—... Po vijnë kah na! — i pështëriti ajo partnerit të vet, tue mbajtë vehten si pjesëmarrse të tij.

— ... Po shoh, — përgjegji ai dhe përnjiherë, tue shty Mashën, shtini me revole mu në fytyrë të shefit të stacionit Sokollovskit.

Asaj iu bâ se po vdiste, e kur erdh në vedi, ndëgjoi me indiferentizëm tregimet e grave që qëndrojshin rreth saj. I panjoftuni me pantolla hypjeje, mbasi shpoi njanin vesh të Sokollovskit, këceu nëpër dritare. Kaçubat që gjindeshin rastsisht nën dritare ia lehtsuen ramjen, ndërsa nata e mshefi nga ndjekja. Por ajo u dridh kur muer vesh emnin e bashkëlojtarit të vet. — Ishte e pamundun mos me njoftë Agejk Stolarovin, kriminelin e vrasin, njeriun që ishte tmer e lemeri në dy rrethe të tana. Askush nuk dinte vendlindjen e tij as emnin e babës së tij fatkeq. Ishte çfaqë befas me bashkudhtarët e kohës së turbullt: me trazime, ujq e lijë të zezë. Jetonte në pyll e flitej se shoqnohej me bisha t'egra. E kishte lindë gjaku i prishun derdhë në luftë. Ai ishte si ndonji andërr e keqe që zhduket posa fryn puhija e agimit.

Atëherë ishte nji kohë e rrezikshme dhe e vështirë. Hekuri, shoqnue me çoroditjen lajkatuese, shkretnonte vendin. Mbrapavijen e ndante prej frontit shkretina, nepër të cilën me nji heshtje ugurzezë ngitshin ata që nuk ishin vra në front. Nji rê kushtrimi kryengritës i ndiqte kamba kambës. Disi në muzg, kur nisi me ra bora e parë, erdhën te Masha dy djelmosha, djelmt e puntorit të vendzjarmit dhe kërkuen prej saj diçka të kuqe. Tashmâ kishin ndëgjue diçka prej etënve të tyne, por i pari heshtte, kurse i dyti qeshte ndër veti me dijtjen tinzake të vet. Masha ua nxuer fëstanin e vet të vjetër, me të cilin ishte takue herën e parë me Miqkën, dhe shiqonte me habi se si e siellshin në duer, tue ia matë gjatsin e gjansin. Fuqija e saj e msheftë gufoi, ajo iu dorzue tronditjes së mshefun, me të cilën ishin përshkue ajri, era e bora e parë e tetorit.

— Edhe unë... edhe unë do të vij me ju! — u turr ajo, e gatshme me vrapue me djelmosha, ashtu vetëm në bluzë. Por djelmoshat qeshën me zallin e saj, shiquen njani tjetrin dhe shkuen.

Nji orë mâ vonë, kaloi rrugës së vetme të Rogovit kjo rini e hekurudhës, radhitë nga katër në rresht, ndonse nuk ishin mâ tepër se nji dyzinë. Vijat e vrazhdta në fytyrat e tyne u përgjigjeshin plotsisht vuejtjeve të tyne të mëdha. Mandej kënduen të gjithë me zâ pa kurrfarë harmonije. Masha iu afrue turravrap dhe njofti se plaku që lëvizte duert ishte mësuesi, i cili deri tash

kurr nuk ishte i dyshimtë. Aty pa edhe fëstanin e vet të shkyem e të qepun në shirit të gjatë. Era donte me e shkëputë nga shtaga e ngulun, kurse pëlhura shum e thjeshtë valvitej tue shushuritë si mëndafsh i vërtetë i kuq shemahani. Zihja e vetmís ia breu zemrën Nashës.

Krejt e lagun u kthye në shtëpi dhe përzuni nga dritarja shkuesat që zgërdhiheshin. Shefi i stacionit Sokollovski vrapoi te ajo që ta përshëndette dhe ia afroi mbështetsen.

— Hamshuer... hamshuer i pagëdhendun! — tha Masha tue i këqyrë kambët, u kthye e shkoi.

Mërdhinte e gjithçka i dukej e shkretë. Dimnin e kalonte si ndonji sëmundje të randë. Erdh pranvera, ajrit i vinte erë shkrumb, njifarë zogu i mirë me gjoks të verdhë, çdo mëngjez vinte në dritaren mikpritse të Mashës. Baltë e madhe ndyn Rogovin; në të zhytej gjithmonë nga ndonji katundar prej së largu me qerre të veta. — Masha dilte gjithnji e mâ shpesh nga shtëpija me u endë nepër vende t'errta e të lagshta. I pëlqente me ndejtë mû në breg të lumit dhe me soditë se si Kudema thurte e pshtjellonte furkën e vet shkumbore. Masha shkrihej së bashku me borën. Njifarë flake të mbrendshme tymonte pa u ndalë në të dhe shndërrohej në hî. Njiherë, kur ernat e rrepta të prillit fryjshin tërbueshëm nepër fushat e dejuna, erdh te ajo në breg Agejka dhe e muer. E kafshonte, mirëpo ai e mundi. Mandej rrijshin njani pranë tjetrit, Agejka pinte duhan dhe vëzhgonte nën kapakët e randë të syve Mashën flokëgafrue e zhele-zhele. Oh, sa e mallkonte atëherë Miqkën, që nuk ndodhej aty në këtë çast të kobshëm! — Në gjiun e rrumbullakët të lumit shkumbonte para saj uji i errtë pranveruer.

I mbetej vetëm me këcye në dredhë t'ujit, por kur Agejka propozoi që të jetojshin bashkë, ajo shkoi mbas tij, sepse me shkue mbas tij ishte njisoj si me u hjedhë e me këcye në gjirin e akullt të lumit. (N'at kohë Ageji ende nuk ishte ai që u ba mâ vonë). At natë kur Masha e lëshonte përgjithmonë Rogovin, u dogj hamami i Dollomanovit. Kjo gjâ ishte dhuratë darsme t'Agejkës së dashnueme.

... Tash të gjitha këto humbën larg në mbrapavijë. Tue heshtë, me duer të kapërthyeme rrijshin vlla e motër. Mendimet i kishin të mbushuna me diçka të mjegullt e të pambërrijtshme, të cilën njerzit e quejnë jetë. Prej qoshes, nepër rêt e tymit të duhanit depërtonte gërhama

e Nikollës. Llampa po shkimej, sepse i sosej ushqimi vojguruer, por edhe pse dritarza e Pëçhovit ndriçohej gjithnji e mâ tepër. E, përnjiherë, si mos me pasë ndëgjue tregimin për Miqkën, Tanja preku duert e tija dhe e pveti;

— E a vritshe ti, Miqkë?

Tue këqyrë për dhé, dhe tue shkimë cigaren ndërmjet gishtave me nji lëvizje të zemrueme, tundi kryet në shêj mohimi.

XIII

Firsovi la për do kohë Miqkën më nji anë dhe u lëshue mbas gjindve të Bllagushës, tue i thithë si sheqerkat. Kurrkush, përveç Miqkës, nuk i mshefte kurrgjâ, tue e marrë sigurisht për të rrokatun (krisun) çka ai tek e fundit nuk mohonte. E para të gjithëve zgjidhi enigmën e Zinkës, kuptoi ku i mbante Zinka mâ tepër mendt dhe si i kalonte nett, dhe se çfarë shqetsimi ia trondítte parzmën e bujshme. Disa herë e kishte gjetë tue qëndisë, dhe prore mshefte at punëdore në tavolinë, dhe çdo herë mbërrinte me pa se si mbi mëndafshin e verdhë dhe të fortë ishin derdhë luledhent gërshetue me hashashin bojëmërdhezun. Firsovi nuk u çudit kur mâ vonë pa veshun te Miqka këmishën që e kishte qëndisë Zinka, ndonse e dinte se dashnija e Zinkës ishte sa e qëndrueshme aq edhe e luejtshme. Miqkën nuk e tërhiqshin as krelat e bujshme të flokëve të saj, as vetit tjera thekse të saja që kërcnoheshin me fâ njeriun.

— Ngashnyese, — filloi Firsovi tue u ulë me laika pranë tavolinës, — si po lulzojnë lulet tueja të mrekullueshme?

— Firsov, — fshani buçitshëm Zinka, — tue u skuqë në fytyrë si ndonji voglushe, — a mundet me plasë zemra nga dashunija?

Firsovi buzëqeshi me matuni tue çelë e mbyllë kutin e duhanit.

— Dashunija ven në lëvizje botën. Kodrat pëlcasin si arrat dhe dëftojnë pasunin e vet. Yjt bredhin qiellit tue u orvatë me u bashkue ndërvedi dhe me ndezë flakë të re në pafundsi. Kurse zemra âsht aq e vogël! — Ky gjatë tanë kohës u mahit, tue nxjerrë fjalë mbas fjale prej bashkëfolses së vet, e pa i shkue as mendja se të nesërmen kishte me ia pa tanë bota plagën e përgjakun.

Kështu edhe ndodhi: me lot ndër sy, përcjellë me zanin e flautës së Minusit, Zinka ia rrëfeu shkrimtarit dashnin e vet. I vllai Mratvej, që banonte po n'at dhomë, qeshte sa mundej gjatë tanë rrëfimit të saj. Ai burrë i shkathtë (— student, sekretar i tri organizatave dhe nëpunës në nji ent, emni i shkurtuem i të cilit do të kishte plot nji rresht —) bánte nji mallotë të kërleshun të cilën e kishte trashigue nga fronti, ishte në çdo pikëpamje, madje edhe përkah fytyra e vyshkun dhe e lodhun, krejt ndryshe nga Zinka. Nuk âsht çudi që nga muret kundruell dhomës së tyne, prej nji skaji në tjetrin, shiqoheshin ndërvedi magjistari Nikollaj dhe prîjsi i proletariatit Lenini. I pari kërcnohej pa da, kurse i dyti thuese nuk frigohej...

Shpesh, tue ndejtë me Matvejin në dritare dhe tue vështrue voglushen e qetë të Zinkës se si bante kal karrikën, Firsovi cytte Matvejin me dyshimet e veta qëllimkëqija mbi ngjarjet që tronditën vendin. Atëherë faqet e Matvejt mërdhezeshin dhe nga mbrendsija e tij vulkanike niste me rrjedhë nji she i tanë fjalësh të zjarrta, kurse Firsovi kalonte te banuesi i tretë, i cili kishte zanë vend në dhomën deri tash vonë të zbraztë. Në të, tash, banonte Minusi, Çifuti mâ i qetë në botë — bukën e vet e fitonte tue i ra flautës në kinema. Pjesën mâ të madhe të ditës e kalonte në shtëpi, por nuk ndihej gjallë. Vetëm flauta plot ndiesi dhe me zâ të ngjirun vajtonte hallet e zotit të vet të qetë. Mbasi u njoft me të në nji rasë të parandsi, Firsovi mendonte se kishte të drejtë me ndejtë nga pak në qoshen pak të zdritun mbrapa dollapit. Ngandonji pjesë mâ të pikllueshme të kallximit të vet e mendonte këtu, shoqnue me fishkllimën melankolike të flautës së Minusit.

Minusi me flautë në dorë qëndronte pranë dritares dhe vështronte rrugën, nepër të cilën njerzit shkojshin prej kurrçkafës kah kurrgjâja. Ekzekutonte ndonji improvizim me zâ të zgjatun, të përvajshëm, e cila rastsisht i binte në mend dhe të cilën nuk mundej me e përsëritë dhe gjatë kësaj kohe buzëqeshte ashtu shkurtpamës dhe shiqonte gishtat e vet nervozë. Firsovi flitte pak me të, mbyllte syt dhe ndiente kah vrushkujt e hollë të pikllimit të Minusit derdhshin në të dhe ky nuk u kundërshtonte. Melodija ishte asosh që herë të joshte me limonti, herë të përkundte me trilerë të thellë, herë gurgullonte me dëshprim e dhimbshëm me zâ të naltë, ashtu sikur kur flutura i mshon qelqit të trashë tue dëshirue

me dalë jashtë. Nepërmjet melodis Firsovi përpiqej me njoftë edhe Minusin edhe shpirtin e farefisit të tij.

— Ju ndoshta keni të drejtë, — bani Firsovi n'ato çaste si i hutuem. — Vetëm ai që fluturon si duhija (në krahët e fantazis ose t'automobilit, — krejtnjâ) sheh at kuqrrimë të pahijshme të tokës. E kur njeriu shkon kambë, dhe zbathun, atëherë ka krejt tjetër pasqyrë. S'ka njerëz me faqe të kuqe, të gjithë janë të gjyftuem, të gjithë disi të gjymtuem. Toka âsht aq mâ thekse dhe e mrekullueshme...

— Të gjyftuem! — buzëqeshi Minusi, ndërsa gishti edhe mâ dhimbshëm i binte perdes. — Ju ende nuk e dini vleftën, sasin dhe çmimin e lotve, gazit si edhe të gëzimeve e brengave njerzore. — Jo, ju ende nuk keni qa si Jermenija pranë murit të vajit!

— Më falni, po më presin! — erdh në vedi Firsovi dhe fluturim duel në koridor me shenue diçka për Jeremin e përvajshëm.

Manjukini tek e fundit as nuk pritte Firsovin. Shpejt, si hajn, mshefi ai fletoren myshemje të shenimeve, në të cilën, para disa çastesh, shenoi diçka me shpejti, e mandej edhe vetë u zhduk mbrapa perdes, e cila mshefte shtratin e tij. Tue mos lejue që ta mashtrojshin, shkrimtari hyni dhe qëndroi pak në mendime. Mbi perden e ndytë të dritares vijzohej paqartas hija e nji gastarje. Firsovi e muer nga dritarja dhe bani si me dashtë me pi drejt nga gryka. Dhe Manjukini menjiherë qiti në fushë të shtimunit e vet.

— Më falni, po qe tek e keni atje gotën! — tha ky me zâ të marrun, tue dalë prej strofullit të vet.

— Po pini të kulluet, a? — bani Firsovi me sy, tue lanë gastaren në vend, nuk i duhej mâ.

— E kullueta vepron mâ fort dhe... dhe mâ shpejt! — pranoi zoti i shtëpis kundër vullnetit, tue fërkue duert në shej pakënaqsije. — E ju e dijshit se po u shiqoj tinëz, a? — buzëqeshi ky tue lëshue pê.

— E dijsha! — buzëqeshi edhe shkrimtari.

— Të gjithë ju jeni hokatarë, gjithnji bani prova me qenjet e gjalla. Qe edhe Çikilevi po ban komedina. Mendon me u martue dhe me më qitë prej dhome. Ju, po thot, simbas ligjit duhej me ju shtypë me kambë si ndonji shtazë rrëmbyese. Në vend të shtratit tuej, tha, do të blejë nji dollap me furnir prej drunit të krekcit dhe nji mur spanjol të laruem me sedef. Qe këto i tha veç prej shpirtkeqsije) Mbramë e ndau dhomën me shku-

mës dhe më ndaloi me kalue vizën... Ah, prej kah ka ardhë gjithë ky pleh në botë?

— Plehu qet plehun! — ia ktheu Firsovi.

— Kjo âsht e vërtetë!... E ju më penguet, isha tue shkrue diçka. Jo, nuk âsht roman... jam kah shkruej mbi vedin! — Firsovi heshtte urtsisht. — Ende nuk e kanë zanë Miqkën, a? I shkathtë âsht, ende âsht krijesë e gjallë, e jo si unë... Edhe mue doni me më shtî në librin tuej, a?

— Po, pohoi mysafiri.

— Keni me gabue. Manjukini duhet me e përshkrue qysh nga kohët mâ të kalueme. E ju, sigurisht keni me e përshkrue se si pin dhe harxhon jetën e vet të turpshme. Sergej Manjukini, rrëmbyes dhe imperialist, a? Sot njerzit shkruejnë nga hakmarrja, e hakmarrja âsht frymzim i keq... — Dhe Manjukini ia drejtoi paturpshëm Firsovit në fytyrë duhmën e vet të dehun.

Në këtë kohë futi kryet mbrenda derës nji njeri mustekosh dhe rrotulloi syt.

— A banon këtu frizeri Korolev?

— Vekshinin po e kërkoni, a? — u përgjegj Firsovi dashunisht. — Këtu, këtu... do të ju çoj te ai.

Firsovi ia bani Manjukinit kalimthi me krye dhe vrapoi me përcjellë zgjatanin, mysafirin e Miqkës. Nga matunija trokiti në derë dhe mbasi ndëgjoi lejen e Miqkës me hy, ai priti edhe për nji çast.

— Po çka ju duhet frizeri Vekshin? — pyeti ai tue qeshë.

— I duhet me qethë nji të ndjerë... — zgërdhiu dhambët edhe Sanjka, sepse shkrimtarin e njifte mjaft mirë qyshkur.

XIV

Miqka qëndronte i shtrimë në shtrat, nepër dritare dukej nji copëz e qiellit të piklluem. Askush nuk vinte me prishë vetmin e tij, kurse e motra kishte shkue në mbrendsi si mysafir. Sanjka hyni dhe u kuell. — Nuk fyhej për shkak t'ofiqit të vet. Shtati i tij i gjatë dhe i hollë, veshë me nji palltë të rreckosun, kishte mû në maje kryet pak si të vogël e të rrumbullakët e cila buzëqeshej pendueshëm. Vetullat e padjallzishme ishin harkue përpjetë, kurse musteqet e shprishuna spikate-

shin aq vrazhdas saqë Miqka menjiherë u interesue për te.

— Eh, fitova nji vajzë, — i tha gëzueshëm Sanjkës. — Jam dashunue në nji femën...

— Ani, a po ta kanda? — shpurdhi Miqka me kurreshti.

— Disi po më gicilon, zotni! — dhe ai buzëqeshi turpshëm si me e gicilue dikush me të vërtetë.

— E, pra, martohu! — gogsiti Miqka.

— Po... bâhen fëmijt, mandej më pyesin, çka je ti, babë? Mandej, prap grueja: grueja nuk âsht e njajtë si nana, gruen duhet me e mbajtë! (— me e ushqye) E t'i kisha ato vjet... — Ai u luhat tue u krrusë e tue mbajtë cigaren nga nderimi me maje të gishtave. — Para pak ditësh m'u kujtue se si patëm shkue së bashku në njisin vëzhguese... Eskadron, para marsh! — ia dha ai me tenor të naltë.

Hiqe kapuçin, — i mërrolun në fytyrë, kalimthi, ia tërhoq vrejtjen Miqka. — Dhe mos bërtit ashtu.

— Po e heq kapuçin, kapuçi nuk âsht ndërgjegje... — Dhe Sanjka vazhdoi me tregue se si n'at njisi vëzhguese kishte humbë parullën, dhe tue shkue zhagas kishte bâ tre rrathë nepër gjurmat e veta derisa kishte hetue gabimin e vet. — E t'u ula unë mandej në borë, e t'ia krisa gazit. Bora më mbulonte, era më rrihte, e unë qeshnja. Kur, papritmas, ashtu edhe vdiqa: më bâhej se nga terri më shiqonte nji sy i dikuj... interesohej. Ah, çfarë kohe ishte ajo... dhe deri ku mbërrijtëm unë dhe ti, zotni!

— Rruej ato musteqe. Musteqet nuk po i përshtaten bukuris sate, — mrroltas ia preu fjalën Miqka.

— Do t'i rruej, musteqet nuk janë krye!... Dje takova sekretarin tonë Atashezin. — Sanjka ndërroi vendin në shtrat dhe kapi me forcë Miqkën përdore, por Miqka e tërhoq me forcë. — Shpejtonte n'automobil, e për të ishte ngjitë nji damë e vogël. Dekreti, zotni sigurisht nuk e ndalon që dama të ngjitet për trupi, a? Rreth qafës i qëndronte jaka prej lëkure, kurse në krye nji kapelë e kuqe! Përpak që atëherë nuk bërtita: po ky âsht, bre vlla, Inashvili ynë, miku i parë i zotnis!... Ai t'u ka bâ sot drejtor, morina mijshesh mban ai në krye. E morri na ka hangër së bashku.

— Prej kah e more at palltë? — ia preu fjalën Miqka përsëri. — Zhele âsht kjo, e jo palltë!

— Ashtu, rastsisht... — fshani Sanjka, me iu reshtë përgjegjes. — E mora hua në nji vend... E mandej na u hasën shiqimet dhe unë u frigova se mos më njifte. Do ta kisha hangër vetvetiu, vetëm mos me më pasë pa. E Velosiped, mendova, pse nuk po udhton ti me të? Rrokullisu nepër rrethin tand jetsuer, bre maqina e dreqit...

— Ndoshta edhe atij i ka ardhë vështirë me të shique! — ia priti Miqka tue u çue nga shtrati.

— Jo-o, ai as që më venroi: dama iu kishte rrasë krejtsisht, në dorë mbante nji çantë saftjani me akte... akte nga tanë republika. Po e pranoj, edhe damën e kishte të mrekullueshme. Dhe kështu unë, vetëm në bulevar. Shi, baltë, vjeshtë... shkojsha dhe në xhep mbajsha tri rublat e fundit. Përnjiherë, në skaj rrinte nji femën, do lule i spikateshin në krahnuer që të dukej edhe pikante edhe të mos binte në sy. T'u ula pranë saj... „Më falni, i thashë, çfarë bime âsht kjo, më falni për papërvujtnin time, a? Qyshmoti m'intereson nji bimzë e tillë! E ajo mue: — Ju po talleni, kjo âsht nji vjollcë e rëndomtë! — „I adhuroi vjollcat, i thashë unë. — Çka po shiqoni musteqet e mija? T'i rruejsha, do të bâheshin edhe mâ të shpeshta!" — E pashë, kishin qitë zojushën prej pune, prandej kishte dalë në bulevar me fitue bukën...

— Fukara je ti! — tha Miqka dhe vari buzën nga neverija.

— Prit, zotni!... Nuk t'ia prishi unë qejfin fantazis, rrallë e kam këthough zanat, para lufte kam bâ kallëp për këpucë. Prap, do të blejë nji zog kangtar në sheshin e Trumpetës, kurse zojusha le të ma gatisi, le të m'i lajë teshat... dhe kështu do të jetojmë. Gjithçka me bâ âsht mâ mirë, se sa me ua hapë syt të hollave të hueja. Sa e pata përmbledhë fuqin me i ofrue që të jetojshim së bashku, kur t'u çue ajo: — Pse, më tha, po më lëvyreni kot. A keni të holla? (U mërzit, zotni!) — „Ah, u përgjegja, nuk kam kurrgjâ kundër kësaj, oj qytetare. Argtimi na kënaq. Më thërrasin Velosiped, e juve, sigurisht, Maruse, a? Hajdemotë!"

— E bukur? — ndërhyni Miqka.

— Sikur t'ishte e bukur do t'i kishte gjetë vedit tjetër adhurues. Sanjka u hingiriz dhe pushoi nga shiqimi i mbrehtë i Miqkës. — Kurrgjâ s'kishte në të të posaçme, vetëm nji shiqim i mjegullisun dhe pak si i irnosun. Ecshin. „Sikur të na shihte, i thashë, babloku

juej, do t'jua zhgulte veshët!" Ajo heshte, fëmi zotnijsh, e ndoshta edhe bijë gjenerali. Të gjitha ato janë të këtilla: thatuke, me sy të bukur! — Sanjka heshti. tue u djersitë si me qenë ai fajtuer për të gjitha tjerat, ndonse ato tjerat as nuk kishin ndodhë.

— Fol mâ gjatë për poshtërsin tande, Aleksandër! — Kapsiti syt Miqka.

— S'due... të gjitha që ishin qesharake i tregova.

I hutuem për diçka, ai përnjiherë duel prej dhome dhë së shpejti u kthye i shoqnuem edhe me dy vetë. Këta, Lenjka Tërbushçka dhe Donjka flokë kaçurrel qëndrojshin në derë, tue shique përulshëm shkëlqimin e mugët të çizmeve të Miqkës. Sadoqë ndryshojshin prej njani tjetrit, të dy sot i bashkonte anmiqsija ndaj këtyne të dyve, të cilët rastsisht gjindeshin në fund.

— Budalla nuk të tha kurrgjâ, a? — çoi kryet Donjka. — Takuem Agejin! — Priti do kohë që ky emën i errët të mbërrinte deri te ndërdija e Miqkës. — Urdhnoi me të pyetë, a do të shkojsh në punë me tê ose jo. Nëqoftëse, tha, nuk don, do ta thërras Shçekutinin... — Ai heshti përsëri, tue qitë si adut emnin e thjeshtrit të famshëm të Miqkës.

— Mâ së pari ndero dhe hiqe kapuçin, — tha Miqka tue shtî thilen e çizmës.

— Nuk kemi ardhë mysafir, — dridhi Donjka kaçurrelat, kurse Lenjka e vërtetoi me të kuellun.

— Atëherë, jashtë! — tha Miqka dhe nga shprehija ushtarake shtrini për trupi dorën e djathtë tue e shtërngue.

Mbas kësaj mysafirët u pajtuen, dhe Lenjka mshefi fyemjen tue buzëqeshë me zor — kundër vullnetit, ndërsa Donjka ndukte shubaren e vet lëkurëqingji. Nuk pranuen me e ndezë kur i luti Miqka kalimthi; të dy qeshnin me Sanjkën, dhe të qeshmen e kishin të keqe. Që të katër qëndrojshin kundruell njani tjetrit, të gjithë të ndryshëm dhe të mshefun në mendimet e veta. Lenjka nuk zgjonte te Miqka kurrfarë ndiesish, përveç urrejtjes. Ai nuk kishte as babë as nanë: hajnat — thojshin se ishte fillue vetë prej farës së vet. Përflitej se ai që e kishte mbajtë në fëmini, i kishte dhanë me pi zhivë (keshe ajo ndal rritjen) dhe me këte e kishte përgaditë për nji karierë të vogël, por të frytshme· me këcye mbrenda nepër dritare. Kur mbushi njizet vjet, ai me shtatin e vet ta qitte gazin, kurse në të tridhetën ta shtinte frigën. Mbas ngjarjes së famshme me skeptrin e Ambrozijes,

prej të cilit akrobati botnuer Fric i bani vedit nji shkop, Lenjka duel në sipërfaqe, Frici ishte patron i talentit të ri, por ky së shpejti vendosi me u bâ i pamvarun, dhe menjiherë mbi krye i shëndriti ylli fatkeq. Çdo punë, që ai e kryesonte, ishte e gjykueme qysh mâ parë me përfundue keq. Jetës së tij burgu i nduku një numër të madh ditsh. — Askush nuk hynte në nji kompani me at vjedhcak të paaftë. Në ditt e turbullta, kur bota e rrallueme hajnore pritte yj të rij dhe heroizina të reja, Lenjka së fundit herë sprovoi fatin. Por n'Astrahan e zunë në rrugë tue plaçkitë nji udhtar të huej. Gjuejtën në tê nga barka, por ky shfrytzoi çastin dhe u zhyt. Ajo zhytje e tij ia ndau jetën më dyshë. Duel jashta ujit gjysë i thîjun, por as flokët e thimë nuk e shpëtuen nga përqeshjet e shokëve. U bâ grykës, thuese i tani ishte vetëm bark. Ushqimi i tij, veshja dhe fjetja dosido tregonte se sa e thellë ishte ramja e tij.

Porsa emni i Miqkës duel në sipërfaqe dhe posa u ndie se ishte emën suksesi dhe fati, Lenjka erdhi te ky me i shprehë nderimin dhe përkushtueshmënin e vet; nuk kishte talent por vedin e mbante si ruejtës të traditave dhe bestytnive hajnore. Hajni që në vendin e punës nuk len daltën ose gitaren, i dukej se ishte i sigurtë përgjithmonë. E Miqka, ende beniamini i deridjeshëm me fat krejt tjetër përqeshte shejtnit e mjeshtris së vet të re. Ai nuk poshtonte Lenjkën, por as nuk hynte në nji radhë me tê. Siedhe të gjithë të patalentuemit ishte plot smirë që âsht fryt i dëshirës së flaktë dhe të pangopun për sukses.

Të gjitha vetit, të kundërta me ato të Lenjkës, i kishte Donjka flokëkaçurrel. Ishte flokëkaçurrel dhe i gëzueshëm, i lumtun në dashuni dhe ndërmarrje, zhurmaxhi dhe poet. Vjershat e tija i këndonte fundrina e rrugave, e cila kishte zanë vend nepër çerdhet e shpellave të qytetit të madh. Zana e tij krenare ishte e çfrenueshme dhe e lirë. S'çante kryet për kurrgjâ dhe femnat mû për këte e dojshin. Ishte kryekput hajn: e ama e kishte lindë në burg. Asht gjâ e çuditshme me marrë me mend se edhe atê e kishte përkdhelë dikur e ama...

Tash, ndërsa Lenjka me kujdes i spjegonte Miçkës planin e Agejit, Donjka rrinte skaj dritares dhe shiqonte terrin. Nepërmjet murit depërtonte melodija e pikllueshme e flautës së Minusit. Donjkes iu duk se nji femën qante për tê. Jeta dhe nata në ndërdijen e tij vizatoheshin si qenje të panjoftuna femnore „E verbët, e vde-

kun dhe mashtruese, — mendonte ky mbi natën, tue lëpí buzët e veta të lagshta e të kuqe, — dhe prapseprap të shtje me mendue!"

— Ti krejt po i përzien! — ndjeu zanin urdhnues të Miqkës. — Unë do të shkoj vetë te Agej. Po, mandej, çka të ka faj Sanjka?... E ti, Aleksandër, a përnjimend mendon me u largue nga shoqnija?

Atëherë Sanjka, i cili heshtte me frigë gjatë tanë kohës ndërsa Lenjka bante aluzione në të, u çue dhe me veshë të mërdhezun nga nji kuqrrimë ugurzezë tha:

— Po përgatitem, zotni.

XV

Kur shkoi me Agejin prej Rogovi, Masha donte me bindë vedin pa da se si lidhja e vet me nji kriminel ishte vetëm nji hakmarrje kundër despotizmit të t'et dhe mënyrës së jetesës në Rogov. Por, po ajo erë që shpërndau mbi Rogov hinin e hamamit të Dollomanovit, zhdavariti edhe helmin e ambël të hakmarrjes së saj. I mbeti nji dehje helmuese, gjiri i rrezikshëm i afërsis së Agejit. Ajo ende orvatej që me pasionin e saj madhshtuer e të vetvetishëm me shpërla mëkatin e madh të jetës s'Agejit. Shpirti i kishte plasë si kodra, prej së cilës buron kroni shërues. Në të Ageji lagte fytyrën e vet tue shkimë kështu flakën e mbrendshme, por mëkati, që ishte futë si krymb në barkun e tij, nuk mund të pihej nga dehja e Mashës, nuk dilte prej tij, por tue mundue vedin e mundonte edhe atê — Agejin.

— Nuk kam asht që nuk âsht i nemun, — thonte ky nji vjet mbasi u kthye në qytet e Masha i ndëgjonte me trishtim murmuritjet e tija të sinqerta. — Krejtsisht jam bâ i zi... çdo gjâ âsht pjekë në mue. — Dhe, tue u mbështetë për tê, mshefte duert e veta kriminale ndërmjet gjûjve të saj. — Dëshiroj që gjithkund të bâhet terr si në mbrendsin time. Do të kisha ulurue, por më keni shtërngue për fyti! Po pij ujë, e ai, po digjet në mue, po digjet si vojguri...

Ai mbâhej për duert e Mashës, tue u frigue mos të rrëxohej, kurse ajo, në krenarin e vet, ende besonte se fati i dashnis âsht si flaka, e cila âsht në gjendje madje edhe drunin e kalbun me e kthye në hinin mâ të pastër, prej të cilit mund të lindë jetë e re. Dalëngadalë mëgjithatê nisi me kuptue se sa të kota ishin përpjekjet e

saja. Tashmâ e frigonte qetsija e cila mbështillte Agejin gjithnji e mâ tepër. I krrusun nën peshën gjithnji e mâ të randë të duerve të veta, ai kalonte n'at shpraztin e parafundit, në të cilën fjalët dhe ndiesit njerzore tashmâ nuk kanë kurrfarë vlefte dhe nuk kanë emën të vetin. Natyra e përzente si pshtymën nga barku i saj... e atëherë e shtyni edhe Masha, ndonse jetonte me të nën të njajtin pullaz. „Besnik dhe tashmâ e huej, nuk largohej prej tij, sepse bante në vetëvedi ata diçka njerzore të cilën Ageji mbrenda saj nuk mundej me e përlye." — A thue çka donte me thanë kjo fjali e Firsovit? A nuk e bani ai Mashën mâ të mirë se që ishte n'emën të shoqnimit të ngushtë e të zgjuet me tê? Urrejtja të mbytë, e Ageji urrente Mashën shi për shkak se ruente njerzin e vet. Ndodhi kjo: nji herë prente bukë ndërsa ajo rrinte kundruell tij me duer mbi tavolinë. Thojt e saj të pastruem shkëlqejshin në mënyrë të drandofilltë në dritën e qiriut.

— Manjke dinake, — e thirri Ageji dhe me gishtin e pandieshëm ndaj përcëllimit shtërngoi flakën e qiriut. — A âsht e vërtetë se vdes skamnisht ai që ka bâ shum krime?

— Rrejnë, ti ke me vdekë trimnisht, kur të vijë koha, — u përgjegj ajo ngaltas, e mësueme me luftën shpirtnore t'Agejit.

— Kur të vijë koha? — ia priti Ageji dhe përnjiherë, tue iu matë nga terri me bisht të thikës, ia mëshoi mbi thojt e kuqrremtë dhe të neveritshëm... — Mos i pastro, mos i pastro, mos i lustro! — thonte dhe pada mëshonte me thikë, por tashmâ mbi tavolinë.

Nji çast mâ vonë kërkonte dorën e saj dhe orvatej që, të paktën, me nji të shtërngueme, ta bante të dijtun se sa pendohej. Masha atëherë e kuptoi se ajo klithje ishte klithje prej nji shpraztije, e cila kaploi befas Agejin. — N'at kohë Masha ishte plot me ndiesi dy farësh. Fyemja që ia kishte bâ jeta drejtonte shtatin e saj edhe mâ tepër dhe e nxitte që të bâhej edhe e vrazhdë. Dalëngadalë, por gjithnji mâ tepër, e kaplonte dëshprimi i padurueshëm për të gjitha ato që i kishte humbë. Fusha e pastër shtrue me borë (— ide e Firsovit) tashmâ ishte turbullue, kurse endacakët dhe hajnat e Moskës, kur i vunë ofiqin Mashës Dollomanov, venruen sakt stuhin e tmershme në natyrën e saj. Ajo pa llogaritë hidhte të hollat n'erën e tekjeve të veta të mbrendshme. I bleu veti emën të rrejshëm që të mprohej prej pakënaqsish.

Ishte e re, bukurija e saj e vrantë dalëngalalë forcohej dhe kthehej në nji maskë të shqetsueme. Në mbrendsin e vet mshefte shtërgatën, ndërsa rreth buzëve të saja qëndronte pezull nji qetsi e akullt. Kurrkush, as tash nuk guxon me nguxë, dhe vetëm Donjka flokëkaçurrel në ngazëllim e sipër e quejti „Frullazë" në nji vjershë të vetën shkrue mbi drrasat e nji bujtine.

E burri i frullazës mshefej në dhomzën e dorës së dytë nga drita e ditës: dilte me punue vetëm në mbramje. Në burg ishte gjithnji nën emën të tjetërkujt dhe në vende të ndryshme: atê personalisht nuk mujshin me e zanë. Për Firsovin ky ishte shembull se deri në ç'kufi të pafund mund të mbërrijë njeriu që shpëton prej dënimit. Agejit ky kufi i kishte shkue larg, por edhe qysh tash shihej e hapun dhe i vinte era e qelbun përçamjes së tmershme në shpirtin e tij, ndonse ky tash ishte i pastër dhe mbante vetin pa ndihmën e huej.

Me ditë të tana rrinte në dhomën e vet, bante lule prej letrash dhe i palonte në nji qoshe. I grumbullonte thuese kishte ndërmend me ia falë njerzimit, dhe thuese koha e duhun për ndreqjen e tyne rrethonte shkatrrimin e tij. Ndër punimet e tija sidomos binte në sy nji lule, të mendueme ashtu si nuk gjindet në natyrë, nji lulekujtimi shum e madhe, së cilës i ishte mërzitë mâ të qenunit simbol i kaltërt i të dashunuemve, prandej tash ia dëftonte botës fytyrën e vet, — kunorën e madhe, të lulzueme, me nja disa radhë pistilash prej teli. Ageji nuk merrte vesh kuptimin e punës së vet: punojshin vetëm duert të cilat shtangeshin nga lodhja dhe nuk dojshin me vdekë. Ai nuk turpnohej prej Mashës Frullazë, por dridhej kur nëpër derën e hapun nuk ndëgjonte hapat e Mashës.

Buzëqeshi si fajtuer kur pa Miqkën. Dukej thuese i bante lajka mysafirit ndërsa shkundte mbeturinat e letrave nga karrikza dhe i ofronte t'ulej si me drashtë që mysafiri mos të fyhej dhe mos të shkonte.

— Erdha me punë... Lenjka qe te unë, — tha Miqka pak mâ vonë, tue u ulë disi si vertikalisht dhe në gatshmëni. Mund të mendohej se kishte frigë që mos i ngjitej ndonji copë letre e Agejit për trupi.

— Edhe ti do të vijsh me mue, a? — pyeti Ageji tue e shique për skithi.

— Ti do të vijsh nën kontrollin tim, — u përgjegj me zâ të thatë Miqka.

Ageji u krrus pak përpara, kurse duert si të mësueme me barrë të randë, iu varën ndërmjet gjûjve. Ndonse dikur — kur posa nisën me iu djersitë musteqet — ishte shum i bukur: atëherë ende nuk i kishte mbi ballë këta flokë t'egjër dhe kaçurrel. Si me iu përgjegjë mendimeve të Miqkës, Ageji futi gishtat e ndamë nepër flokë dhe buzëqeshi, por me të qeshun nuk vinte edhe gëzimi.

— Miqke, — nisi ai dhe lëshoi duert mbi karrikë, — mos u tmero prej meje. Nuk po e mshefi se unë po due me u bâ mik me ty. Jo, jo mik... më lejo të paktën të mbahem për ty! Kam mbetë krejtsisht vetëm. Farefisi im? Baba ka shkue në Çek... ma jepni, ka thanë, mashinkën (grykçen, me tonën). Mâ parë, thot, ka me ardhë te unë se te ju. Baba me qitë në birin e vet, a? Tanë farefisi im, Miqkë, janë çizmet e mija, gjithë të tjerët janë vetëm të njoftun të mirë! Çizmja s'ka me më gjykue. Çizmja më shiqon mue e unë atê... po del se të dy jemi të zez, s'kam çka me u lavdue! As ti nuk do të më gjykojsh... sepse e din se mue nuk munden me më gjykue... mue duhet me më kallë dhe pluhnin me ma shpërnda n'erë! (Ky, përnjiherë, lëshoi shpotishëm syt përdhé. — Ndoshta dëshiron ta thrras Mashën? — Por Miqka refuzoi me krye). Mos më gjyko... vetëm ty ta lejoj këtë gjâ. — Sepse je i mirë dhe i pastër. A âsht e vërtetë ajo që ma ka thanë Masha se ti fare nuk ke jetue me tê? (— Rrejti; Frullaza kurrnjiherë nuk i kishte tregue kurrgjâ për Miqkën. Për fëminin e tyne të përbashkët Ageji kishte ndëgjue prej anash).

— Unë nuk dëshiroj me të gjykue, Agej, — tha Miqka me durim. — Edhe vetë e din çka jam tash.

— Mos gjykoni të tjerët e edhe juve nuk kanë me ju gjykue! — Gazi i Agejit shpërndahej nëpër dhomë si tymi i randë nepër tokën e lagshtë. — Çfarë dhelpnije âsht kjo! Nuk po gjykoni, sepse po i frigoheni gjykimit. E çka ju mbetet mandej, me u mshefë siç po mshefem unë, a?... Rrenë! — piskati ai dhe i ra me grusht tavolinës kështuqë rrëxoi pjesën e mbetun të qirriut (—Ageji nuk mundte me durue dritën elektrike —) e cila digjej edhe mâ në puqillën e tejdukshme të stearinit. — Jo, ti duhet të më gjykojsh. Banu asish që guxon me gjykue tjetrin. I miri le të gjykojë të keqin! — Heshtja e ftoftë e Miqkës e këthjelloi Agejin. — Mos u idhno Miqkë. Ti, o i marrë, ke me jetue njiqind vjet, e unë... unë qyshtash e dij ku ka me më qëllue predha. Sepse ti e ban këtë punë vetëm në shêj protesti, kurse na je-

tojmë nga kjo punë. Prandej po na kanda me të prekë, me të tregue kush jam, të më kuptojsh. Paj duhet me e kuptue dikush në botë edhe nji njeri të këtillë.

Atëherë Miqka, ashtu kalimthi, i tregoi se si, para nji jave, kishte përzanë shkrimtarin me palltën vjeshtore kutija-kutija. Ageji ndëgjoi tregimin me vemendje dhe kurreshtje. Papritmas Miqkës iu mërzit fshamja e Agejit. Ai iu afrue dritares dhe largoi perden e randë. Drita dhe zhurma depërtuen mbrenda: jashtë ende nuk kishte ra nata, dalëngadalë errej. Çrregullimi në dhomë flitte për tronditjen shpirtnore të zotit të shtëpis. Dritarja ishte e kthyeme kah perëndimi. Bora e ndytë nën rrezet e diellit në perëndim e sipër feksonte për mrekulli nji dritë të purpurtë. E diku, në largsin mâ limontike të qiellit, ndizej nji shirit i kuqrremtë i mbramjes, i kandshëm dhe i ngushtë si kordhela në flokët e ndonji voglushje.

Ageji mbrapa tij flitte diçka, kurse Miqka bante me krye pa u përpjekë me kuptue çka donte me thanë. Shiqonte nepër dritare dhe mendonte: me dalë tash menjiherë dhe me gjetë rrugën mâ të vetmueme. Me marrë at rrugë dhe me ruejtë vendimin e tij shpëtimtar si dritën e syve, me pa njerzit që jetojnë po nën këtë diell dhe me iu bashkue vuejtjeve dhe punëve të tyne të ndershme... Befas Miqkës iu duk se ajri i thatë dhe i ftoftë dimnuer ia mbushte krahnorin, kurse kambët i kruheshin ambël nga ecja e gjatë.

—... E dij unë pse je ti kah shkon me mue! — mbërrini deri te veshët e Miqkës zani qortues i Agejit. (— gadi poashtu si mbërrini dje zani i tij te veshët e Donjkës). — Pse s'ke ardhë mâ përpara te unë? Kallxo...

— Pranova me ardhë te ti për shkak se deshta me pa Mashën, — tha Miqka me zâ të premë si t'ishte ky lekcion i mësuem. — A e ke mjaft?

Këto fjalë i tha ende i kthyem me shpinë kah Ageji. Përnjiherë u kthye, tue ndie mbrapa vedit edhe pranin e dikujt posë Ageijt.

XVI

Pa Mashën dhe si i vërbuem lëshoi shiqimin përdhe.

— Çka po e rren, Miqkë? Mâ vonë kam me të tregue se pse je tue shkue me tê! Nuk mundem ndërsy

të tij, se do të të keqkuptojë... dhe s'do të të respektojë mâ. Mos u shti si t'ishe prej hekuri, ndoshta edhe unë jam e këtillë! — Tue iu afrue Agejit e përkdhelte me maje të gishtave, dhe Ageji e dinte se sa i kushtonte ajo përkdhelje e çkujdesun. — E, budalla im, ende po mundohesh me ato lule, a? Falja edhe mysafirit nji lulekujtimi!... Kurse ti, Miqkë, ulu... mos po përgatitesh me shkue, a? — Me nji lëvizje vetullash ajo bani me shêj kah karrikza prej së cilës Miqka posa ishte çue.

— Duhet të mirremi vesh në lidhje me punën, — u përgjegj Miqka me gjakftoftsi, — e mandej po shkoj.

— Cok je i çuditshëm, — buzëqeshi Masha, — kur të kesh menden me shkue, atëherë mundesh me u çue. Nuk po të thërras me m'u ulë në prêhën.

Me të takuem tash së pari herë mbas ndamjes së gjatë, ata me vështirsi njoftën njani tjetrin nën maskat që ua kishte vû jeta në fytyrë. Në duelin që fillonte venrohej nji barabarsi tronditse e revalëve. Por Frullaza iu afru dritares dhe, mbasi ua ktheu shpinën gjindve, luente si e humbun në mendime me gërshetin e artë të flokëve të vet. Tue u përkulë sipri tavolinës Ageji shtërngonte dorën e Miqkës.

— A po sheh çfarë vajze âsht, a? — Shiqimi i tij plot ndiesi dhe i mërzitshëm, i drejtuem diku ndërmjet shpatullave të Mashës, vezullonte si thika e shkëlqyeshme.

Errej; shiriti i voglueshes po digjej, skajet e cukluem të tija vareshin përvajshëm për shkëlqimin e artë të horizontit. Në qiell s'kishte mâ çka të shifte dhe Masha ia ktheu shpinën dritares.

— Pse Miqkë nuk po kthen kurr te unë? — Ajo iu afrue Miqkës dhe pat guxim me ia prekë mjekrrën. — Eja mâ shpesh, po ty të kam shok të fëminis. Unë kam me të largue nga andrrimet tua... shiqomë! — Miqka shiqonte ngultas tymin e cigares së vet. — Shih, ku qenkam zhlye... mû në mangë. Ti, Agej, më paske zhlye, ky âsht gishti yt. Këtê nuk ka me e heqë as rrâja e saponares[1]). Miqkë, a mund të pastrohet mëndafshi me rrâjë saponarje? E grryente nga fëstani i saj i zi at njollë të paqenun edhe mâ me kujdes se sa që thirrte Miqkën me kthye ndonji herë te kjo. — Ti, Miqkë je kah mshifesh prej meje, e unë megjithate e dij ku bje çdo hap i yti. Edhe kur fshan, unë e dij. Unë në çdo shtëpi

[1]) Bima — Saponaria olicinalis (vërejtja e red.)

kam nga nji sy; unë jam qenje me njiqind sy! Edhe tetë kambë i kam... — Ajo u zgërdhî vrazhdas si të donte me fye dikê. — A gjete motrën? Si të mundesh takomë me tê: unë të due shum... dmth., edhe ndaj saj ndiej nji afërsi. Shko, Agej, përgadite xhygymin e çajit, i dashtun. Mysafiri po don çaj por po ngurron me thanë...

Burri i saj me kurrgjâ nuk tregoi pakënaqsin e vet. Ndërsa ky dilte, Frullaza shkreptte në mënyrë femnore, ligshtaz, fijen e shkrepsës për kutin e saj.

— Mâ në fund u ndez. Miqkë, hajde të bisedojmë.

— Ndreqe fëstanin, — i tha Miqka, i zemruem për shkak se çdo çast e mâ tepër Frullaza e pushtonte.

— Ti po më frigohesh. Miqkë. Mos lëviz, nuk kam ndërmend me t'u hjedhë përmbi! — Fytyra e saj krenare dhe zeshkane, kornizue me gërsheta të bujshëm dhe të gjatë, ende ishte e qetë, vetëm buzët e lyeme i buzëqeshnin. Buzëqeshja e saj e bante me qenë mâ i kujdesun, por nuk e molepste. — Sikur të ndodhte kjo, a din çka do të na bante Ageji? Mos druej, nuk do të guxonte kurrgjâ me bâ, sepse... — Para se ta mbaronte fjalin, Frullaza vrapoi nepër dhomë dhe tërhoq shpejt derën kah vedi. Ageji qëndronte fare afër derës dhe nga fytyra ende nuk i ishte largue friga e vështirë dhe i pakuptueshme. Në terr i cili mbulon detajet, spikatej sidomos shtati i tij i krrusun.

— A t'urdhnova me përgjue, a? Shko në kuzhinë! — Me mys të dorës e shtyni urdhnueshëm në sup dhe po n'at kohë përplasi derën.

— Ndëgjo, Mashë, unë nuk kam ndërmend që për shkakun tand të zihem me Agejin, — ia tërhoq vërejtjen Miqka, ku Masha u kthye në vendin e vet. Nuk âsht nderë e madhe me ia shti Agejit gjûjt në bark. Nuk frigohem as prej teje, Mashë, as prej hakmarrjes sate. Ia qëllove, nuk kam ardhë te Ageji për shkakun tand. Por prapseprap llogarija jote âsht e gabueshme: do të përpiqem me i qëndrue ndamjes sonë. Unë jam, Mashë, njeri i fortë. Nuk duhet me peshue njeriun, gjithmonë, nga pamja e tij e jashtme...

Tue qëndrue para tij, Frullaza, me nji shami rrexore, fshinte dorën me të cilën kishte prekë Agejin. E bante këtê, haptazi, me qëllim që të tërhiqte vemendjen e Miqkës. Era kërcnuese e parfymit të saj preku birat e hundës së Miqkës. E kuptoi se ai po e përqeshte padyshim.

— ... Nuk po frigohem për shkak se je i fuqishëm. Tash je i fuqishëm. Por, çdo njeri i fuqishëm, Miqkë, ka ndonji dobsi. Kam me e zanë unë at dobsi tanden... Pse je mësue me rrejtë, Miqkë? Ndoshta, prapseprap ke ardhë për shkakun tim, a? A të kujtohet se si mblidhshim lule shëngjergji në rrahun e Belaninit, mbas shiut. Në prozhëm u duk ylberi, krejt afër: mujshim me nga deri te ai dhe me e kapë me dorë. Ti, ti i pari ma shtine flakën dhe më ndeze... e si m'u betojshe! E a të kujtohet edhe, ti më dojshe, e unë nuk të bijsha në dorë. Lule shëngjergji... të bardha! A ke harrue, a? — Tue shtërngue dhambët e vegjël, tue buzëqeshë, ia numronte të gjitha gëzimet e tyne t'atëhershme. — Masha Frullaza mbledh lule shëngjergji dhe në kaçubishte përqafon të dashtunin e vet. Me i thanë kështu Agejit do t'ishte shkye gazit. E puth... Ashtu! — Mujti me afrue ngat vedit fytyrën e Miqkës, i cili nuk pritte këtë sulm, por në çastin e fundit ndërroi mendim edhe nuk e puthi. — Jo, nuk due... përfundoi ajo me mërzi.

— Je çmendë... do të duhej me të ndrŷ, — tha Miqka me zâ të ngjirun, por zemra i rrektonte si atëherë kur shiqonte fotografin e Tatjanës. — Vetë je fajtore që u bâ kështu. Tue njollosë vedin, njollose ndoshta edhe nderën time që ta besova, por unë po heshti. A don me thanë se nuk të kam dashtë, a? Atëherë pyete Miqkën për unazën e ngratë që ta bleu tri rubla. Se si âsht nxi tue të pritë! Ky këtë unazë e mbante në dorë, ndërsa binte shi. Binte shi i neveritshëm veriuer.

Frullaza buzëqeshte. Për këtë gjysë ore fytyra iu zgjat dhe dobsue. Pinte duhan pa da.

— Tri rubla, Miqkë, pak janë për dashnoren. Por mue as ato trija nuk më duhen. (Përqeshja e saj e qëllojshin Miqkën në loçkë të zemrës. Për unazë ndëgjonte, tash, për të parën herë. —) Unë, Miqkë, kushtoj mâ tepër! Nji herë u mahita me nji njeri këtu në stacion, e gadi m'u hodh para kambësh. E unë vetëm u mahita... Për mue duhet me dhanë gjithçka! (— Pasioni i saj i vrullshëm dhe i vrazhdë ftofi Miqkën, tash ai shiqonte nepër dritare borën e murrme puplore nepër pullaze). — Shife Agejin. Kujton se i erdhi ambël me shkue në kuzhinë si shërbtor... me përgatitë semaverin ndërsa unë rrij këtu me ty... mendon ambël, a? Ti për të je i rrezikshëm: ti posa ke fillue me u dergjë, kurse ai tashmâ ka vdekë. Ndoshta unë këtu jam tue u puthë me ty.

Ndoshta rrijmë njani pranë tjetrit, gjû më gjû, dhe qeshim me tê, se si ai i fryn gypit të semaverit me e ndezë dhe ia fishin hinin me rub, a? Sepse për mysafirin e dashtun duhet gjithçka me qenë veçanisht pastër. Jo, Miqkë, e shtrêjtë jam unë. Nuk jam unë për ndonji xhep vorfnjak!

— Po bërtasim këtu, e krejt kotsë koti. Po, çka po don ti prej meje a? Pendim... apo me u dhanë për mue? — Hekuri, hekuri i pandieshëm tingllonte në zanin e Miqkës. — Atëherë kur punojsha për at unazë, ndërmarsi ka pasë dashtë me ma veshë fytyrës. I thashë: ki mendjen, mund të pritesh. Por me ma pasë mëshue do t'ishte bâ ndryshe... Atëherë kisha me të pyetë pse nuk erdhe me marrë unazën. E kështu jemi të lamë, po del dushk për gogla.

Vetëm këthough çast edhe pritte.

— Mâ në fund fole si duhet! Ani mirë... Në Rogov ke banue katër shtëpija larg meje. Po të pyes: pse nuk u përgjigje kur të bana zâ, a? Përgjegju, ose po ta fus me këtê... Po thue, ke qenë kallushak, a? Rrenë!... Po unë, vetëm ty të kam pasë mbi faqe të dheut, Miqkën!... (Krejtsisht ishte shtri kah ai, si kordha e ngrehun deri në shkallën e fundit.—) A kot të kam puthë në breg të Kudemës, a? A bâj unë diçka kot, a? Shkova prej Rogovi e as nuk u përshëndete me mue... e çka kam bâ unë për ty? Për këthough arsye, siguristh, edhe baba më mallkoi. Ti u përpoqe, luftove... pse edhe mue nuk më more me vedi, a? Pse më le me ata tre vetë... — shqiptoi nji fjalë të vrazhdë, por të saktë. — Nuk ndiejshe se si Masha Dollomanov shiqonte mbas teje, a? Puntorët të dojshin: ishe djalosh trim, hero i klasës puntore. Nuk fyejshe kurrkend, respektojshe njeriun... Vërtet, dijshe me i ra dhe me shty përjashta mjeshtrin kryesuer, plakun... pothuej invalidin! E unë, bija e tij, vijsha te ti natën me ta tërheqë vrejtjen. Natyrisht ia mshojshe për shkaqe klasore, a? Po rren, bre trim! Më ke dashtë, i dashtun, dhe ende më don. Pse ke dërgue Sanjkën me pyetë për mue, a? Të gjithë juve unë ju mbaj në këthough grusht... Mbaj çelsat e të gjithë juve. Do t'ia hjedh dreqit, dhe nuk do të lirohesh kurr. U turpnojshe prej meje, a? Me shetitë me Mashën Dollomanov — âsht marre, poshtnim, madje trathti. Pse të gjithë ju njerzit e tashëm turpnoheni. Edhe vetullat do t'i rruejshit me mujtë, po vesheni si rrugaçë me këta koporana me tri pulla! Ke po shkërbeni, a? Ah, po, po çka âsht kjo,

punë e madhe. Paj ty të kanë përzanë... Kam harrue. — Me mjeshtri u shtî kështu, por zani i tinglloi si qelqi i shkelun. — Dashni tri rublash!... Siguristi ende e ruen unazën, a? A âsht me gur të çmueshëm, apo i thjeshtë? Me e pasë pa ata të qelis — të kishin qitë përjashta bashkë me unazën tande! — E thumbonte me njiqind thimtha, dhe çdonjani sish i shkaktonte dhimbje të vështirë e të padurueshme. Por Miqka heshtte dhe shiqonte ballin, sipër cilit vetojshin rrëfanat. — Çka ke qenë, e tash po shkon me Agejin në punë të rrezikshme... Je kah shkon me fitue plumbin në ballë. Jo, mue nuk më duhet unâza jote, unë jam tash grueja e Agejit. Unë jam Masha Stolarov, me pseudonim Frullaza, kjo jam unë. (— Çka, a nuk e ke dijtë, a? Po, jam kunorzue... temjani nuk tymonte, por digjej flakë! — rrejti ajo e as vetë nuk venroi rrenën e vet, sepse i besonte). Tash e ke të qartë se me sa forcë më ke lidhë për tê, a? Për të gjitha këto, për shkak se gojës së tij i vinte era kufomë, kur atëherë (— për të parën e së fundit herë! — përsëri rrejti) e pata puthë, ende kam me qeshë me ty, Miqkë. Ah, po e thom, trim, ku e ke a thue trimnin tande, a? — Ia filloi me folë tue pështpëritë kurse përfundoi me zâ, pa drashtë se deklaratat e saja të teprueme do të ndiheshin në kuzhinë.

Dhoma ishte ngrohë tepër. Miqka, me sy të lëshuem përdhe nga durimi i pezmatueshëm, iu afrue dritares. Përnjiherë, dikush nga mbrapa, e thirri n'emën me zâ të drojshëm, pothuej të hajthëm, por ky nuk u kthye. Jashtë, në terrin e parë, shëndritshin vorfnisht dritaret në shtëpija të hueja dhe dukeshin yjt e parë. Nji dritë e rendomtë dhe e turbullt përhapej mbi qytet dhe zhdavaritte lemerin e natës që vinte. Ky u kthye në çastin kur Ageji sillte semaverin e vogël tue e mbajtë me gishta të ndamë si harmonikën. Dhe përsëri Miqka u bâ dëshmitar i dëshirës së çuditshme të Frullazës. E shiqonte dashnisht Agejin në fytyrë tue e falënderue në heshtje dhe ndoshta i premtonte shpërblimin. Miqkës madje iu duk se i pështpëriti Ageji diçka në vesh tue e fye pak, dhe atëherë ndjeu në shpirt nji dhimbje të çuditshme, të hollë, e cila e dogj dhe u zhduk, por at djegëje vështirë do të mundte me e shërue edhe ndonji fat i ri.

Nuk kishte ndërmend me u bâ mysafiri i Agejit. Ai vendosmënisht refuzoi çajin me gjerekë dhe sherbetin në tegllat e vogla. Ageji flitte për planet e ndër-

marrjes së përgatitun, por mendja e tij e errsueme i ishte vyshkë qyshkur: në të nuk kishte mbetë asnji fije mjeshtrije. Ai shkonte kah qëllimi i caktuem vetëm nepër gjak dhe tmer. Puna ishte bukur e thjesht: „duhej me e pre arushën" e nji shoqnije akcionare, e cila drejtonte nji degë të dorës së dytë t'ekonimis popullore. Simbas fjalëve të jatakut, llogaritarit të kësaj sipërmarrjeje, arusha ishte e trashë, e madhe dhe plot vjamë. Po ai llogaritar që ia kishte msy asaj ndërmarrjeje me qëllim që ta mshefte deficitin e vet, u kishte dhanë informata për rojen e shtëpis, numrin dhe renditjen e zileve signaluese.

Mbas Agejit nisi me folë Miqka, dhe menjiherë u duk qartazí se do të veprohej simbas planit të Miqkës. Ageji dihatte, pinte çaj nga pjata dhe zgrapconte sheqer. Frullaza përcillte me kujdes shtruemjen e planit. Atê, tek e fundit, e interesonte poaq edhe njolla në mangë, ajo thuese frigohej mos prekja e Agejit kalonte nga fëstani në parzmën e saj të fortë dhe zeshkane. Së shpjeti ajo i la vetëm.

XVII

Në tanë banesën numër tetë personi që tërhiqte mâ së tepërmi vemendjen, në kuptimin zoologjik, ishte padyshim Petër Gorbidoniq Çikilevi, burrec plot me poshtërsi, si kishte thanë Firsovi. Arsyeja e kësaj gjaje ishin, sado që duket e çuditshme, kambët e tij shum të shkurta. Për me qitë nji hap të rëndomtë, i duhej me kalue mâ se njiqind pragje të vegjël, për të cilët të të tjerët as nuk kanë ndigjue. Kështu, për shembull, ai kurrnjiherë nuk kishte qenë seriozishti sëmundë, por gjithnji ankohej. Kurr nuk kishte qenë fatzi, por çdo ditë i idhtohej me diçka. Madje edhe në vendin e shërbimit, me përpjekjet dhe punët e veta të mëdha e të paqarta, ia mbërrijti me fitue miratimin e eprorit të vet, ndonse atje çmojshin aftsit e tija për me bâ të paguhen borxhet e mbetuna. „Do të kisha mujtë me nxjerrë të hollat edhe nga ndonji qenje e pashpirt!" tallej ndonjiherë. Mbi mundirin e tij të zbemë prore qëndrojshin varë shum medale llastre si shêj i ndihmës së tij për formimin e shtetit. Për çdo mbramje lexonte nga disa rreshta prej libër-leximit politik dhe i mësonte përmendsh, tue u përpjekë që me anën e kësaj të gra-

dohej. Si dinak që ishte, ai ia thellonte vedi me kujdes strofujt në jetën e re, siç bante dikur edhe në të vjetrën (— në regjimin e vjetër ishte propozue për t'ia nda medaljen e Shën Anës, por nuk mujti me e marrë për shkak të revolucionit). Ishte kryetar i këshillit të shtëpis çka ishte dekorim i mjaftueshëm për nji njeri të vogël, por kariera e tij jetsore vazhdonte edhe mâ andej.

Mbasi vendosi me u martue Petër Gorbidoniqi menjiherë hasi në pengesë të pakalueshme: Manjukinin. Meqenëse nuk guxonte me bâ presion mâ të madh në shokun e tij të dhomës, ai ia hante shpirtin me imsina. Miqka e kishte ndie se si Çikilevi me shpirtkeqsi i propozonte këshillit të shtëpis që Manjukinit patjetër me ia hypë qëran. Dhe me të vërtetë, Sergej Amoniqi jetonte në mënyrë tepër luksoze: dehej, matej me ble këpucë të reja, e mâ në fund nji herë kishte zie në primus karfiolla, gjâ të cilën Çikilevi e kishte pa me syt e vet, meqenëse kishte këqyrë tinëz tenxheren prej alumini të shokut të vet të dhomës.

— I dashtuni Petër Garbidoniq, unë jam i trashë, e të trashëve u ban dam nervoziteti... munden me bâ ndonji të keqe! — përshpëritte në mënyrë lutse Manjukini kur ishte i dejun, i sinqertë dhe i qetë. — Mos më sillni deri n'at shkallë sa të harroj se kush jam. Mos më ndrydhni shum, më leni nji birucë sa të mundem me marrë frymë. Nuk po çaj për shkak të të hollave, sepse edhe ashtu edhe kështu nuk kam me çka me pague taksat tueja. Po qaj për arsye se gjithnji e mâ tepëîr jam tue humbë krenarin njerzore dhe në vend të kësaj po bâhem shtâzë...

— Mos i kundërshto, o qytetar, dekretit! — frynte Çikilevi bulshit gati me e bâ copë e grimë, tue dredhë musteqet. — Do të vij dhe do t'ua regjistroj primusin. Mundem edhe me ju qitë prej kësaj banese... Sinqerisht po ju këshilloj, hyni në punë dhe kaloni në bujtinën e kooperativës.

— S'kanë me më pranue, unë jam ish... — Zani i Manjukinit vinte tue u thëhollue. Ndërsa thonte këto fjalë zgjati dorën me kapë Çikilevin për një pullë të palltës, por ky largonte pa da dorën e lutsit. — Po sillem, po sillem dhe së shpejti kam me dalë nga boshtu im. Përveç kësaj edhe mund t'ju kafshoj... vij, këcej dhe jua zgrapcoj, për shembull, veshin.

— Nuk luej vendit, do të rrihem! — zbehej Çikilevi dhe largohej nga pak. — Ligji âsht n'anën e veshit tim, por unë po ta lâ në ndërgjegje... Po nëqoftëse martohem, e mandej lind ndonji fëmi, a? — (— Asht gjâ karakteristike për mue që nuk dëshiroj me pasë nji dyzinë fëmij, por vetëm nji sa për argtim dhe për ta vazhdue trashigimin!) Qoshja juej e dhomës ka mâ tepër diell se e imja, e për fëmij, siç e dini, dielli âsht i domosdoshëm, si përkdhelja e nanës! A po e kuptoni tash se pse po luftoj unë, a?

Bisedimi i tyne në zâ tërhoq banuesat tjerë të këtij arkivoli të Nojit. Ata duelën në koridor dhe rrethuen grindavecat, e qe, tashmâ u afrohej edhe Miqka, pak si i dejun, për ç'arsye edhe i pamatun në fjalë.

— Ah, bre Çikilev... — buzëqeshi ai qortueshëm, — shêjën në mundir e ke ndërrue, por shpirti të ka mbetë i ujkut si përpara. Shpirtin ndërroje, o Çikilev!... — Dhe ai nisi me folë, me zâ të ngjirun, për mëshirën, për njerzishmënin e fituesit dhe për do gjana tjera, në mënyrë aq të turbullt, saqë këtyne fjalëve nuk do të mundte me u ra në fije as ndonji arsye e organizueme. Duket se në kryet e tij përzihej figura e Manjukinit të fyem me figurën e vetëvedit.

Banuesat e arkivolit të Nojit ndëgjojshin me andje fjalët plot frymsim të Miqkës. Bungjykovi i papunë dhe grueja e tij ia banë me sy Minusit muzikant për Miqkën, kurse ky mendueshëm luejti gishtat mbi flautën e mendueme. Zinka lutte Manjukinin me hangër bukë, por ai sillej në mënyrë të çuditshme dhe mendemadhsisht e nuk lëshonte pê kurrsesi. Të tjerët pritshin me tronditje se kur do të shpërthente skandali i domosdoshëm. Mendimet e Miqkës këcejshin pa da nepër vargun e gjatë të shembujve, derisa muer më thue në Agejin, dhe këtë pushim momental e çfrytzoi vllau i Zinkës Matveji.

— Po çka mendoni ju për diktaturën dhe luftën e klasave? — u afrue ai tue krue faqen. — Apo ndoshta ju janë shërue plagët e marruna n'ata vjet a? (Çikilevi menjiherë me ngazëllim përsëriti fjalët e tija).

I mbështetun për muri, Miqka, heshti. Ata me çka ai deri tash luftonte anmikun, tash binte mbi kryet e vet. Po, ky, Miqka, kishte luftue, dhe kush do të mundte me thanë, prej atyne që kishin luftue me tê se ky kishte qenë i lëkundshëm dhe i pavendosun? Në krye i vetoi kujtumi: se si mësynte baterin e të bardhëve, të cilët ishin të gatshëm me derdhë mbi tê nji kartush. —

Dit të guximshme, të cilat nuk do të përsëriten mâ! Nalt — qielli trathtar dhe i përvajshëm, poshtë — toka e kaplueme me zhurmë e erna. E në mes të tyne vrapimi i mahnitshëm i eskadrileve të Miqkës. Lufta e atjeshme me thikë fyt për fyti, dhe kjo këtu — të shiquemit tinzisht nepër birucë, a? Ndryshim a? Zbërthim, a?... — Mendja e Miqkës nuk mund të pajtohej me nji rend cikrrimtar, kurse ishte i rrethuem me legjione të tana t'anmikut. Tash kuptimi i qytetit ishte të përsheshunit, të njoftunit dhe të drejtuemit e cikrrimeve, por mendja e Miqkës nuk ishte e zoja me i lidhë të gjitha së bashku në nji tansi, sepse atje ku ishte rritë ky, çdo gjâ e gjallë kthehej në nji dukuni të pashkëputshme e të pandashme: si lumi që rrjedh. — Ai madje mbylli syt në mënyrë që të zhytej edhe mâ thellë në qetsi. Shpirti i bâhej i qartë dhe i largpashëm si dita vjeshtore.

Mbasi lanë Miqkën në qetsi, të gjithë iu lëshuen Manjukinit. Ky, i shpejtë në të qamë dhe të qeshun, sepse kishte ardhë deri në skaj të kufinit, me njanën dorë u mbështet krenarisht, kurse me tjetrën nisi me përshëndetë njerzit e ramë në mendime. Gjatë zihjes kishte çfrytzue rastin me u futë tinzisht në dhomën e vet dhe me u këndellë me gastaren pranë dritares.

— Shkelmëni dhe lamëni me marre, zotnij! — deklaroi ai i ndërpremë me gaz të njizâshëm. — Unë jam zotnija e fundit, i fundit në vendin tuej... — Dhe nisi me folë me radhë, me mjaft prirje, për pushtimin e Kazanit dhe Astrahanit, për luftën e Poltavës, për njeriun e vrazhdë që nuk kishte heqë nji herë kapuçin para dyerve të shêjta të Kremlinit. — Le të shkimet tek e fundit edhe arsyeja ime, dhe le të mos më tërheqin mâ kënaqsit e jetës... megjithatë unë prap po shkoj në kambët e mija dhe po u shiqoj me syt e mij! Ku âsht anmiku im Çikilev? Sillnje këtu t'ia shtërngoj dorën. Po ia fali... Le ta marrë dreqi pansllavizmin që do të më çojë në vorr! Zemërgjansija âsht zani i shpirtit hyjnuer... siç thonte dikur Aleksandër Petroviq Aga-rini! Ah, ato kohë... Zgjohesh, zogjt fluturojnë, dielli të miklon... dhe çdo gjâ ta kanda. Edhe miza e gërdicme të duket e kandshme sepse edhe ajo fluturon me gjallni, dashuni... po! — Manjukini ishte i gatshëm me ia plasë vajit për trillimin e vet. — E para shtëpije të qëndron katërshja e mbrejtun e kuajve të kashaitun. Para karrocës nji burr sa beteri, Ivani me nji pavodë të tanë në krye. E në karrocë vetë Sasha Aga-rini! —

Manjukini u largue pak, mandej u turr përpara dhe me nji ngazëllim të dejun përqafoi ajrin. — A je ti, Sashë? Dhe — të dy qajmë të shtangun nga miqsija jonë e mrekullueshme. Musteqja e tij m'i gicilon birat e hundës... Agarin, o mik i mirë a thue ku je tash?... përgjigju, o shok!! — thirri Manjukini plot ndiesi dhe butsi, tue u çue në maje të gishtave. Të gjithë filluen me qeshë dhe rrahë shuplakët, e atëherë buzëqeshi edhe ai, tue fshi qafën padjallzisht.

— I dejun âsht fatziu, po tallet, e ju po e nxitni, — u ndie zani i Zinkës. Ishte plot për nji krye mâ e gjatë se të tjerët. — Zotni, shko e flij... së shpejti do të vijë koha me shkue në punë, shko! — Ajo tërhoq Manjukinin në dhomën e vet, kurse ai, tue u përmbledhë dhe tue i bâ vedit bisht, çka bante të tjerët me qeshë, donte me e bindë se bukurija e Sasha Agarinit ishte e paharrueshme.

Miqkës dalëngadalë i kalonte pija dhe i kthjellohej mendja. Ende symbylltas, zgjati dorën dhe kapi miqsisht për pulle sekretarin e katër organizatave.

— Ti po mëson me u bâ doktor, — tha ky me zâ t'ulët, tue rrotullue pullën e Matvejit, — dhe dikur ke me shërue njerzit. Dhe po e zamë se të thrrasin me shërue nji prift. A kishe me e helmue?

— Më falni, — ia ktheu Matveji, vllau i Zinkës, në mënyrë të sjellshme, por disi me njifarë zani firsovjan. — Mâ mirë kapnje nji pullë tjetër se kjo memzi po rrin kacavarun... Ashtu pra, ju përmendët helmimin, a? Mrekulli, vazhdoni, ju lutem. Kê mendoni ju se duhet me e helmue?

XVIII

Kësaj here Firsovit i punoi fati. Tue qëndrue para Miqkës i armatosun me tanë vemendjen e vet, tue ndie prekjen e kandshme të gishtave të Miqkës, ai përgatitej me hy n'akcion dhe për këtë arsye bani nji gjest të topitun në fytyrë. Miqka ngriti shiqimin hutueshëm. Balli i kthyem më nji anë i Firsovit ia përkujtoi nji ballë tjetër, krejt të hullisun nga vuejtjet, ballin e mallkuem t'Agejit. Buzëqeshjen enigmatike të Miqkës Firsovi e muer si shêj të mirë, dhe nuk u mashtrue.

— Eja të rrijmë pak, — tha Miqka pa të keq, dhe Firsovi u ngut përpara me ia çelë derën. Gatshmënija

e Firsovit me bâ shërbime ishte fyese, sepse tue mbledhë mendjen dhe tue qenë mjaft i çkujdesun ndaj njerëz ve, ai nën maskën e njij shërbimi të topitun mshefte epërsin e vet largpase, e cila studjonte me vemendje çdo gjâ. Mbas kësaj nisi me shetitë nepër dhomë si i shtangun tue fërkue duert. Vërtet në dhomën e Miqkës ishte gjithëherë ftoftë.

— Çka po shiqon, andej-këndej? — iu afrue Miqka.

— Dhomza... po i përngjan jashtzakonisht qelis së burgut. Po mungojnë vetëm grilat e dritares.

— Ulu dhe ndëgjo. (Në kalim e sipër, ama nji cigare!)

— U ula dhe po ndëgjoj. (... por unë pij cigare të lira!)

— Mos u tall, nuk jam budallë, e as ti nuk je i poshtër, apo jo?... shtoi me zâ të rebtë Miqka. — Në botë egziston njifarë Agej Stolarovi.

— E dij.

— Çka din për tê?

— E... njeri. Shum i pakandshëm, bylbyli i natës.

— Pak dijtke. Çka janë ato shkrepsa?

— Pak mâ parë e lamë fëmin, e shkrepsat ranë n'ujë.

— Ke fëmi, a? — Sigurisht âsht mërzi me pasë punë me fëmi!

— S'dij çka me ju thanë: i yni âsht. Ai âsht kuptimi i jetës, argtimi: ban zhurmë, valakatet... âsht interesant. — Firsovi rrente me frymzim, tue shique Miqkën tinzisht nepërmjet syzave të veta. Rrente çka i vinte për goje, dhe me anën e këtyne rrenave fitonte gjithnji e mâ tepër besimin e Miqkës.

— Hë... Pra qe, Ageji dëshron me u pa me ty. Po vjen tue u shkimë biri i botës, po i vjen vështirë, po mërzitet në këtë botë. Ti je, më duket, shkrimtar, a?

— Ashtu diçka, — tha Firsovi zhgënjyeshëm, tue vështrue me dëshprim gishtat e vet të hapun.

Të dy deshtën si të qëndrojshin mbi ndonji vorr të çelun. Pabesimi i tyne reciprok mbyllej gjithnji e mâ tepër: vorri i huej i afron njerzit. Ende nuk ishte përmendë miqsija, por Miqka ndjeu se Firsovi ishte njeri, kurse Firsovi nuk shtihej mâ si njeri, që nuk ishte në të vërtetë: në këtë punë i ndihmoi rrena e tij për fëmin. Firsovit nuk i pëlqente gjithaq me u bâ prift i Agejit. E mbante si zvetnim të tmershëm të krijimtaris mâ të bukur të njerzimit të lashtë: zot dhe dashuni. Nuk donte

me zhlye faqet ende të pashkrueme tue shti në to Agejin, sepse e dinte qysh në fillim se nga syt e Agejit që shkimeshin rrjedh helmi i nji përvoje të jashtzakonshme, i cili shpërndan mbolepsjen si murtaja shpirtnore.

Firsovi i spjegoi me sinqeritet... se në kallxim ka mbetë i zbrazët vetëm edhe nji vend. „(Për ju, Dimitër Jegoriq..." — dhe në mënyrë mjaft të vrazhdë drejtoi gishtin kah ky). Gjithë tipat tjerë shërbejnë vetëm si kori që përcjell luftimin e protagonistit, po n'at mënyrë siç veprohej te Grekët antikë. Ageji vetëm do ta randonte kallximin, për të do të nevojitej nji shtjellim shum i madh psikologjik. Përnjiheri Firsovit iu kujtue nji mendim i ri: paj po, çdo art kërkon instrumente të thella vepruese, kërcej mâ të trashë rreth të cilëve mbështillet lerthi i ligshtë i melodis themelore. Pa ngurrue nga Miqka, shenonte në blokun e vet, skemat dhe epizodat që duelën në sipërfaqen e fantazis së shkrimtarit. Gjaku qarkullonte jashtzakonisht shpejt nepër trunin e shkrimtarit, kurse lapsi memzi mundej me shpejtsin e xinxallës së fëmis me vrapue nepër letër.

— A e dini, unë do ta bâj këtë me gjithë qejf! Në mue. qe këtu... dhe ai i ra veti kres. — lindi nji mendim shum interesant. A mund të flitet me të si me çdo njeri... apo ende vetëm me mimikë? Aha! (—Miqka gjatë kësaj kohe vishej. —) Çka t'i bajsh, edhe unë jam gjithashtu hajn, si ju... vetëm hajnit e mija nuk i venron kurrkush!

— Çfarë hajni je ti! — mahitej Miqka, tue ia mbajtë Firsovit palltën, kurse Firsovi u ftof menjiherë tue përcjellë me dyshim lëvizjet e tija. Pò ende krahasohesh me mue, a? Ty të njef tanë bota, e mue më njofin vetëm në milici. Hajde, tërhiqe mâ karon tande!

Firsovi përnjiherë sharroi në mendime dhe u kthjellue. Atê që donte me e mbërri, tue fillue gjumin e natës dhe tue vû në përdorim dinakrin poshtnuese, tash i shkonte vetë në majen e lapsit të tij. Gjysë ore shkuen rrugës pa bëzâ. Ishte nji natë pak si e murrme nga drita e ftoftë e hanës. Kumbonarja e afërme e kishës kumtoi letnin e Sretenjës. Zhapllima e shojeve u jepte njifarë freskije të posaçme. Qielli ishte shkrue me yj në mënyrë jashtzakonisht të bukur. Firsovi e kishte në krye kreun e parë të romanit plotsisht të gatshëm.

— Ah, ç'kam me i pikturue... — briti ai tue kapë Miqkën për mange. — Kur ta lexojnë ka me iu dukë si me shique nepër thjerzë. Gishtat kam me ua shti në

gojë le të binden. Ah, na jemi ende tue belbzue, flaka jonë ende nuk përcëllon, por kur t'i ndreqim të gjitha, të gjithë kanë me u çuditë dhe kanë me na marrë lekmi. — Gjatë këtyne fjalëve fërkoi qelqet e syzave të gërrithueme nga cegmi.

— Njeri i çuditshëm je ti, — u përgjegj Miqka sa me thanë. — Po shushurit letra dhe po mendon se je tue bâ ndonji punë. Nuk mundesh, bre vlla, me i veshë njerzit me letër!

Por Firsovi iu resht njij përgjigje të drejtpërdrejtë, sepse nuk deshti me i kundërshtue në këtë çast. Tinzisht dëshironte që shtëpija e tyne të vazhdonte deri në pafundsi. Muzgu plot yje dhe borë, vepronte mirë në frymzimin e tij. Ai, njeri i zanatit shkonte n'at takim si te ndonji femën e dashtun. Mund të mendohej se me të vërtetë muzika e ngjirun e zanit t'Agejit mund të magjepste dikê.

Në njanën prej udhëve kryq Miqka u nda nga Firsovi në mënyrë mjaft miqsore (sepse këtë takim e kishte bâ deri diku në favor të vetin!); tue u përshëndetë ai ia dha nja disa këshilla të mira e para së gjithash, adresën ku duhej të vinte Ageji.

XIX

Posa mbaroi punën e ditës, Pëçhovi u kthye në kthinëz mbrapa puntoris. Hoqi prej vehtes gjithçka kishte gjurma dhe i lau duert me sodë. Mandej veshi palltën e vjetër, e cila te pronari i parë ishte dëshmitar shum ngjarjesh madhshtore, kurse tash u bâ ruejtës besnik i nxehtsis së Pëçhovit.

Dritarzën e ndytë e të vogël të Pëçhovit pa asnji qelq të pathyem shpeshherë e tropllitshin si t'ishte e portierit. Para tij rritej nji drû i vogël, në pranverë dallohej se ishte jorgovan e mbrapa këtij druni gjindej sqolli. Pëçhovi kurr nuk e lante dritaren e vet; ajo e mbronte shum mirë jetën e tij të pakuptueshme nga kërshërija e njerëzve dhe era e neveriçme e sqollit. Dielli kurr nuk shqetsonte banesën e errët të Pëçhovit me vizitat e veta. Gjithë nxehtsin e diellit, caktue oborit të tij me qoshe e gëlltitte ndërtesa tjetër fqinje, mbushë marrzisht me dritare. Mjeshtër Pëçhovi diellin e zevendsoi me nji koftor të vogël, të cilin e bani simbas shtatit e huejit të vet. Pa simetri e me gypa të ndryshkun, ai zente mezin e dhomës dhe pengonte kalimin.

Idhnohej kur e ushqejshin, por nga ana tjetër, gjithë natën lëshonte nxehtsi të pastër e të patym, gati si të diellit. E për ndriçim i shërbente nji llampë vojguri, të cilën e kishte nxjerrë prej grumbullit të hekurishtave të vjetra. N'anët e saja të shpueme mjeshtër Pëçhovi shtoi shkathtsin e vet të thjeshtë, e ajo, tue u çue më kambë nga shkatrrimi, i shërbente me besniki i mirënjoftje.

Pëçhovi u ul pranë koftorit dhe hodhi vështrimin e vet shtëpijak rreth e përqark dhomës. Si njeri i vetëm, të cilin s'mund ta përgjonte askush, bisedonte vetëmëvedi. Kështu ai iu drejtue koftorit i cili brente nji cung të trashë.

— Qe, po të ndryshket edhe fyti nga sherrija!

Kurse llampës i thonte:

— Posa të ha darkë, kam me të mbushë.

E vedit, tue marrë lugën, i tha:

— Hë, Pëçhov argtohu me cikrrime.

Ushqimi i tij ishte shkërbimi i murcovkës[1]) simbas qejfit të tij. Pëçhovi nuk duronte mishin, ia kishte anda perimet dhe i merrte vesh si nji njeri me shkollë që kupton fjalën e shtypun. Kur mbaroi të ngranmen, muer nga lëpiza kutin plot me dalta me tehe të holla e të shkëlqyeshme dhe hodhi mbi tavolinë disa drrasa drûjsh ngjyre të ndryshme. Mandej u përkul mbi njanën sosh dhe nguli presën në vendin e butë të saj. Ia kishte anda vetmin e kur ndodhej vetëm me drunin, veshi i tij thithte me gëzim qetsin. Zhapllonte dalta tue krijue njifarë bukurije, shushuritshin gdhendet e rrypueme, kërcëllonte druni i prem. Përmbi të vlonte jeta, luftojshin e vriteshin njerzit, shembeshin e lindshin fena të reja, ndërsa mjeshtër Pëçhovi në suterenin e vet mbronte të drejtën e vet me rrëmue qetsisht nepër shtresat e gëzueshme të drûjve e me përqeshë kryengritjet e përhershme të njerëzve.

At mbramje kishte për qëllim me bâ diçka të posaçme, prandej zgjodhi nji copë bloshkë mështekne, premjen e erandshme të së cilës e kapte nji sharrë zdrukthtarije. E mû n'at çast kur krisi dera dhe paralajmoi ardhjen e njij mysafiri të vonë. Pëçhovi u kthye

[1]) Murcovkë — gjellë nga fara e fërgueme dhe e shtypun e kanpit e bukës

vetëm atëherë kur mysafiri ia tërhoqi vemendjen për prezencën e tij me të kollunat e vet tutës.

— Shih, si âsht rregullue! — tha Pëçhovi, mbasi vështroi mysafirin fund e maje tue mos gjetë asgjâ në të që do t'ishte për dënim përkah personaliteti i tij njerzuer.

— Gjithçka âsht thjesht amerikane! — spjegoi Firsovi dhe e përshëndeti me njerzi, tue u futë ndërmjet koftorit e murit të gurit.

— E mâ, hiqe at gjâ tande... te unë nuk ka me ta vjedhë kush — tha i zoti i shtëpis, tue iu kthye punës së ndërpreme, kurse mysafiri hoqi kalaçet e palltën vjeshtore, shiqoi rreth e përqark dhomës dhe buzëqeshi. („ndershmeni e pabesi", — përfundoi ai tue shique raftin në formë barkore, lye me bojë t'undyrshme e të vrazhdë).

— A nuk çuditeni që po futem kështu befas te ju?... Vekshini më çoi te ju... a e njifni shokun Vekshin? — Ai u shqetsue kur ndjer në vehte syt e zez që i kishte gaprrue Pëçhovi, prandej vuni shuplakat mbi fytyrë për të ftofë të skuqunit e tyne.

— Unë në fillim të dimnit kthehesha te ju... çka po më këqyrni, a nuk më njifni, a?

— Kisha me dashtë që të të njofi, të të shoh edhe nga ana e mbrapme. A je antar partije?

— Jo, s'jam, unë jam si me thanë ashtu... Dhe Firsovi si fajtuer lëmoi faqet e veta të parrueme.

Në qetsi lavjersi i sahatit luhatej si i çmendun, thuese dëshironte me u shkoqë prej trupit të vet prej teneqje.

— A âsht cegëm jashta, ose mos po bje borë?.. Kur janë të thata vernat, gjithmonë ka shum borë.

— Jo, jo nuk bje borë. Hej, macë! — tha Firsovi tue hapë gojën, kur maca i kruhej në kambë.

— E fqiut! — spjegoi Pëçhovi. — Qiti pak tamël... qe merre nga dritarja.

Tue plotsue lutjen e të zot të shtëpis, Firsovi mendonte se kishte të drejtë me ndezë cigaren dhe pyeti se si quhej druni, kuqrrima e fortë e të cilit pjesërisht ishte e errët si gjaku i ngjizun.

— Ky drû âsht kadifica, rritet skaj lumejve tropikë. Shtyllat e tempullit të Sollomonit, në dalje, kanë qenë të gëdhenduna prej tij. Drû tepër krenar, për shkak të kësaj krenarije të vet kurr nuk lulzon, — dhe ai hodhi me përbuzje copën e drunit mbi tavolinë.

— Më falni, qysh kështu? — kundërshtoi Firsovi. — Çdo gjâ në botë lulzon! Miniku, edhe ai...

— Por, ky nuk lulzon kurr! — Pëçkovi theksoi fjalën dhe kapi drrasëzën e hollë, lye krejt me ngjyrë të blertë anilini. E ky quhet „agort" sy shpend. Ka lule picigjate e të drandafillta. Prej tij kanë qenë bâ kryqat e të dy cubavet. Sikurse sheh, asnji drû nuk rritet kot!... E ti çka je, o zhelan?

— Jo, kurrgjâ,... unë jam thjesht Firsovi! — u trand mysafiri dhe rruckulloi tue hapë gojën. (Tashmâ dinte se kjo gjâ deri diku do të thonte blesin e gjanave të vjedhuna, si edhe telallin).

At mbramje Pëçhovi foli shum për drunin e lashtë të molikës, për dëllejën shum t'urtë, për nxehtsin plehnore, për mështeknën e hieshme, për krekzën; tue folë në mënyrë pikturale se si ai dru i pabindshëm kundërshtonte stuhin që nuk mund të qëndrojë në gjethet e tija, Pëçhovi nuk mshifte se thelbin e tij të butë e shponte lehtë edhe vravashka. Me këthough rast përmendi me qëllim emnin e Miqkës. Mandej folën për bloshkët e mështeknës: kur druni vajton, pse lëvoren e ka të brejtun, ose pse dikush nga çfrenimi e ka lëndue, atëherë ajo Gungë ashtnore i ngjitet për trungu si këpurdhë hekuri.

Pokështu âsht edhe me njerzit: po të të mështojnë njiherë, të mështuemen tjetër ke me e pritë vetë. Ke me lutë që të të mos mundojnë tue bâ me pritë. Njeriu nuk duhet të lejojë asnjiherë që ta rrahin. Por jeta âsht e pamundun pa ndeshje, e prandej njeriu duhet të heqë dorë prej çdo gjâje... Shih, sa me vështirsi po rritet! — Me veglën e hekurit pastronte dalngadalë drunin, tue u mundue me mbërrijtë në thellsin virgjinisht të pastër e të shkëlqyeshme, tue lëshue që të hidhte shiqimin mbrendë i pari Firsovi. Ndjekë nga malli për të jetue, vijat valore të drunit dendsoheshin aq mâ fort sa mâ tepër i afroheshin qendrës. — Poashtu edhe njerzit: çdo njeri âsht i fyem me ndonji send deri në fund të shpirtit. Gotës mjafton njiherë me i ra plasja mos t'i ngjitet kurr. A po sheh, përparimi i njeriut nget si granata nepër ajr; përparohet në të gjitha drejtimet që i mban njeriu në vehte. Tash vraje mendjen edhe vetë...

Firsovin e zgjoi trokitja me idhnim e derës. Tue murmuritë si fajtuer kundra qetsis përgjumse të Pëçhovit, ai vrapoi kah dera dhe çoi rezen. Diçka e madhe, kuqezi, u fut mbrenda, e shtyni Firsovin, tue rraptue me

çizme e tue lanë gjurmë mbas vehtes. Tue qëndrue mbrapa në hije, Firsovi vështronte takimin e Pëçhovit me Agejin. I pari qëndronte duerthatë me gishta të hapun në mënyrë të shtangtë, i dyti ishte përkulë krejt përpara, ndërsa duert kriminale i vareshin, thuese i përkitshin ndonjij trupi të huej. Asnjani prej tyne nuk dëshironte këtë takim, por shiqimi i Pëçhovit ishte i qartë dhe i qetsuem, sepse dinte edhe shum mirë se sa e çudiçme âsht ndonjiherë loja e qenjes njerzore.

— Qenke plakë. Agej, — tha hutueshëm Pëçhovi. — Po shkatrron vetëvehten.

— Për nji milion vjetë edhe toka do të vjetrohet! — nënqeshi Ageji me zâ të marrun e tue kapë daltën nga tavolina e provoi në thonin e tij të fortë e t'irnosun. — A erdhi shkrimtari këndej?

—Askush nuk t'erdhi, Agej, — u përgjegj Pëçhovi tue pritë haptas që të shkonte ky.

Atëherë duel prej territ Firsovi dhe shtyni me guxim Agejin, e tue sjellë ndërmend këshillat e Miqkës, bani me sy në mënyrë ngacmuese: — Stolarovi — pyeti ai rrebtas. — Ata... E qe, unë jam shkrimtar! — Tue theksue me qëllim dinjitetin e vet, ai vuni dorën në xhep dhe nxuer skajin e shamis. Do të holla t'imta, që i ishin ngatrrue në xhep, u rrokullisën tue tingllue në pod

— Ah në dreq të mallkuem... gjithnji mendoj me ble nji kuletë! — murmuriti ai me nji shprehje të çmendun fytyre, tue mos dijtë a me rrëshqitë ndërmjet çizmeve t'Agejit apo me harrue dhimbjen e të hollave të shkapërderdhuna argjendi. — Uh, bash âsht marri kjo...

— E unë mendojsha se ti ke mjekërr! — tha Ageji dhe shiqoi në mënyrë të dyshimtë nën sy shkrimtarin e vegjetuem.

— Do të mundohem me u përmirsue! — ia ktheu Firsovi idhët në vetëvehtën e në pantollat e kuqe partizane t'Agejit, të cilat skuqeshin nën gëzofin e delmes e për çudin e heshtun të Pëçhovit. — Tek e mbramja, unë edhe mund të zhdukem... — E ai iu kthye palltës së vet vjeshtore, e cila dallohej ashtu e hedhun pakuptim mbi karrikë.

Ageji e kapi për krahu dhe e detyroi që t'ulej.

— Paj unë nuk thashë gjâ, — u habit ai. — Ndoshta edhe ty t'âsht dhanë fuqija. Çka je gufue si semaveri plot me qymyr.

Pëçhovi muer vesh menjiherë që ishte i tepërt e tue u kujtue se donte me shkue në banjë, ai futi diçka në shportën e thurruen dhe u zhduk shpejt. Mësue për shumçka, Pëçhovi nuk çuditej më për asgjâ.

Filloi nji heshtje e mundimshme: të dy kishin qëllime edhe shum të qarta. Megjithate, Firsovi mbante në prehën nji fletore shenimesh dhe në të vizatonte diçka çkujdesshëm me laps. Së pari duel nji vajzë e hieshme, por disi vetvetiu iu rritën musteqet, kështuqë ra ngashnjyesi i kuq i vajzës.

— A din pse të thirra? — pyeti ashpër Ageji tue vështrue se si ngashnjyesi i vajzës fitonte shpejt e shpejt mjekrrën dhe bâhej gjithnji mâ plak e mâ i shëmtuet.

— Paj, deri diku edhe jam tue dijtë, — u shtrembnue Firsovi, tue ia shtue fytyrës leshatuke nji hundë të madhe si edhe zylyfe mode të vjetër. — Nuk âsht e tmershme me vdekë, tmer âsht me cofë... Jam tue qëllue, e po pres me padurim të qartë! — bërtiti ai dhe shleu me tërbim faqen. Vekshini diçka më ka tregue, por unë nuk e kam kuptue fare...

—... Të ka folë e nuk ke kuptue-përsëriti Ageji, zgjati dorën dhe mbylli fletoren e Firsovit që e mbante dhe ia humbte vemendjen. Por Firsovi e hapi përsëri dhe Ageji nuk guxoi mâ me e mbyllë. Diçka ngjau në të: thue se në syt e tij të sëmundë ishte ndezë nji kandil i keq dhe i blozët, dritën e të cilit ata e ruejshin me kujdes. Firsovi ndjeu se ai mbytte mâ parë me sy, e mandej me dorë. Përnjiherë gërthiti: — shkruej, shkruej për mue. Ti mundesh gjithçka... shih, se si të luen balli! Pyet, nëse nuk merr vesh ndonji send. A po sheh, mik...

— Unë quhem Fjodor Fjodoroviqi, — tha mrroltas Firsovi.

—... a po sheh, Fjodor Fjodorviq, — tash pështpëriti me përulje Ageji, — unë edhe ashtu do të vdes: e dij edhe sa më mbetet. Duhet të ngutem, e unë po ngutem! — Fytyra iu shtang e me mund të madh e kthjelloi përsëri. — Fjodor Fjodoroviq, unë po të them sinqerisht: unë nuk tutem nga vdekja hundëpatuce. Ajo nuk egziston, egziston vetëm mendimi për të. (Eh nuk kam kurrfarë besimi në mjekrrën tande të zezë!). Mue më kanë dënue katër herë... në mungesë... por mue s'kanë me më zanë. Gjithkush mund të më shtypi e për këte do të marrë edhe letërlavdimi. Mue ajo, e imja, ka me më trathtue, por unë nuk do të dorzohem

lehtë. Në mbrojtje unë gjithmonë japi zjarm, ndoshta ke ndëgjue për mue? — Në zanin e tij gurgulloi në mënyrë të shurdhët nji të qeshun mezi i ndieshëm. Firsovi shiqonte Agejin e nuk mundte me e njoftë. Thue se njifarë veli me fuqi parashiqimi e kishte kaplue fytyrën e Agejit, por kjo ishte vetëm nji dhimbje e tmershme e parandjenjave. — Unë do të vdes qetsisht, papritmas: ndoshta do të më shtypi ndonji trung lisi,ose do të mbytem vetë pahiri. — Ai këceu, e po n'at çast këceu edhe Firsovi, tronditë nga shkëlqimi trazues i syve t'Agejit. — Fjodor Fjodoroviq, unë due me lanë gjurmë! Due të mbetem, që të më shajë të paktën ndokush, që të më japë strehim të paktën në mendime!... Unë, tash çdoherë zgjohem n'ora dy: kjo âsht koha ime. Zgjohem, ndezi shkrepsen: ora dy! Akrepët janë shtangë e rrijnë. Mirëpo, mue më dhemb këtu. Ti je i dijshëm, më thuej, çka ka njeriu këtu? Si me qenë mbështjellë me gëzof, gicilon... po më zemron, zemron! (— Tregonte at vend të rrezikshëm te njeriu prej kah shpërndahen brinjët).

— Kjo âsht nervoza! — vû re rreptas Firsovi, tue shenue në fletoren e vet, në të cilën ishte shkrue tri herë mâ tepër se ç'tregonte ai. — E çka ju shqetson... ata?

— Kudo âsht shkreti... Ageji u lëshue i tanë në mëshirën ose shpotín e pendës së Firsovit. Ishte shum i tronditun dhe Firsovi ndjeu sikurse edhe ate po e shtrëngonte diçka po n'at vend nën brinjë. — Vetë nervoza dhemb, shkruej drejt për mue, shkrimtar... të lutem përnjimend. — Ai hurpi do çaj nga xhygymi prej teneqje të Pëçhovit dhe iu kthjellue pak zani. Çdo gjâ harrojsha... njifarë mali i zi qëndronte para kujtesës sime. Jo, ndalu... Kujtohej me vështirsi, cok me mundim. — Po, mali, mbrapa të cilit perëndon dielli... âsht mbramje... e në mal mullini i erës i Pavle Makariq Kllopovit, era ia kishte thye krahët. Atëherë ishte stuhi e fortë... Çka mendon, athue qëndron ende, a?... Na kemi pak pyje. Kllopovi thonte: pa pyje jeta âsht mâ e pashme, pa mendime të këqija. Atje âsht ledina nja njizet e katër vërsta... koriçkë e verdhë, e mbi ledinë katundet: Shemjakino, Carevo, Palevo dhe, katundi... Pasinkovo! Shkruej emnat, përndryshe ke me i harrue... e nuk ka me dijtë askush se po shkruen për mue. Te na vdekja e kuqe ka qenë zakon... a ke ndëgjue?

— Kam lexue diku. Me jastek të kuq i mbysin pleqt... do sekte, a?

— E jo vetëm pleqt, — bani me dorë Ageji dhe lëshoi syt. — E populli te na âsht i urtë dhe i qetë. Këcen lepuri mbi pendë skaj shtëpis, dhe rrin i qetë. Në kohët e lashta përdorshin jastekun... e çfarë pune kishte aty jasteku? — u idhnue ai. — Me zanë frymën me jastek, me vra me top, me pre me shpatë, me helmue me gas... a ka ndryshim këtu, a? Me jastek madje âsht mâ butë, simbas andes, madje âsht edhe kënaqsi! Flitet se ai profesori që ka gjetë gasin helmues nuk âsht pushkatue as deri më sot, a? Po ai më paska kalue mue... — klithi me zâ Ageji, ndërsa Firsovi mrrolej në fytyrë tue mos mbërrijtë me shkrue të gjitha. — Paj, hajde shkruej... po rrin aty si zojë e bekueme!

— Ju lutem, vazhdoni! — Firsovi çoi dorën si me u mbrojtë.

— Jetojshin atje njifarë plaku me nji plakë... plaku ishte i gjatë si dreqi, së shpejti ke edhe me e pa. Besonte në zotin, por edhe tallej me tê. Zente ndonjiherë ndonji plesht nën sjetull, e shante të gjithë me radhë. Me nji fjalë: kërkonte fen te Mordvinët, te Tatarët, e kurrkund nuk mujti me e gjetë. Me plakën jetonte mirë. Por plaku mbuell nji farë te plaka dhe prej saj mbiu nji kallî. Kallini filloi me u rritë, me u harlisë... Ai kallî jam unë... me nderime! — hasi me dorë sa mujti dhe i ra gjoksit të vet.

— A nuk pajtoheshit me babën, a? — pyeti Firsovi me nji zâ të çuditshëm.

— Njiherë pata nxjerrë nji sqifter të vogël nga çerdhja e luejtë me tê nji ditë, kur m'u mërzit, ia dhashë macës. Mirëpo baba ishte njeri i divoçëm... vulën e të falunit e bánte në ballë gjithë javën e madhe, më rrahi për vdekje, mezi më rrëmbyen prej tij. A po më sheh veshin? Atëherë më ka pasë këputë nji copë. Prandej edhe njeriut i janë dhanë dy veshë për çdo rast. Qysh atëherë nuk trembem mâ prej vdekjes hundëpetuce. E kush ka mendue se ajo âsht hundëpetuce? Kjo âsht rrenë! — Nepër pëlhurën e vetë harresës Ageji gati s'e pa Firsovin, ndërsa Firsovi mezi merrte frymë, tue ndëgjue të folmen përçart t'Agejit. — Askush s'e din këtë, kurse unë e dij. Vjet ajo ka pasë banue aty, në Sokakun e Drûjtë. Shamin e kishte mbi sy, kurse hundën të mprehtë si të shpendëve. Sa herë që nisem, gjithmonë e takoj. Herë shkon në treg, herë kthehet

prej ndonji dugaje. Aty, në Sokakun e Drujtë, shtëpija e nandtë nga qoshja... Nji mbramje shkova mbas saj dhe hyna në shtëpi. — Ageji uli syt dhe heshti në çastin mâ të vështirë. — Kurse në mëngjez më duel në takim, disi si e vdekun... dhe kinse bartte vojguri me nji kuti teneqje, a? Qe, çfarë procesioni u bâ. — Ai u zgërdhi në mënyrë tallse. E ti më besojshe, idiot, a? Shihet se mjekrrën nuk e ke ashtu si duhej t'ishte.

— Unë po shkoj! — iu kërcnue Firsovi, dhe u çudit vetë që heshti.

— Ti po mban syza pse je i mençëm. Thuej, a guxojmë të vrasim njeriun? Në luftë dhe gjetiu. Unë, derisa isha nën tutorin e babës, mendojsha se mund të vritet gjithçka âsht mâ e vogël se mini, me minin merr fund e mâ tutje jo. Qe, kjo shkencë m'âsht rranjosë në vesh! Unë, nga natyra isha andrrues... natën çohesha me lexue vengjela. E në luftë, qe, edhe mendja më luejti. Ishte mësyemje, kurse vendi-nji vend dreqi, quhej hunda e Ferdinandit: kodrinë, e krejt gropa-gropa. Unë i pari e preva telin, vrapoj, e mue përballë nji oficer austriak, njifarë qyrraveci. Vringlloi shpatën në mue, e cila u ngul mbi bajonetën time. Vringlloj unë me qytë pushke, kur ai gaprroi syt në mue, sikurse ti tash, me lutje në sy. Po shof, syni i ishte turbullue, qitte xixa në mue e kërkonte diçka. Çka kërkonte ai, Fjodor Fjodoroviq? Kur filloi me xixëllue syt, mendova: „Po rren, don me më hutue, a? Mbylli syt e...

— Vapë e padurueshme! — murmuriti Firsovi, la krejt në djersë, dhe u çue.

— Ulu! — urdhnoi Ageji, tue i ra në gjû. — Mandej së shpejti filloi parakalimi. Mue ma ngjiti kryqin gjenerali e m'uroi. E mue m'u kujtue sqifteri: „Shkëlqesa juej e dashtun, i thashë, paj unë kam vra nji njeri! (Qysh kam qenë i marrë, a? Më vjen turp edhe me tregue!) E ai më tha për këtë: „I marrë! Kur të të japin, domethanë se ke meritue!" Tri dit kam ndejtë ratë, si hero, për këtë bisedim, e më pëlqeu. Mendojsha me vehte: e kjo âsht nji punë e lehtë, e edhe të dekorojnë! Po bahem jashtzakonisht fjalërandë: posa vrapon, unë theri nga shtatë vetë; pres msymjen si festën mâ të shêjtë. Njiherë ia preva dorën njanit e ia pruna komandantit... Nji rast tjetër vrava për herën e dytë nji të vdekun. Rrinte pranë shtratit të topit, e unë t'i rrasa shkurt për qejf. E kur më kaloi friga, fati m'u kthye për medalje. Kur mora medaljen e katërt, krejt nga florini, u

fotografova dhe fotografin ia dërgova shtëpis: thue se rrijsha — krejt i mbuluem me medalje, sa mos me mujtë me më shpue kurrkund plumbi! (Diçka më tërhiqte me u martue: hajt, dendojsha vetëmëvedi, le të dashunohen vajzat sa mâ heret në mue!) E baba më lavdoi. Por kur muer fund lufta gjermane e plasi e reja, unë mendojsha se tash isha hero, e edhe dorën e kisha të stërvitun: mund të fillojsha pamvarsisht edhe zejen time. U ktheva në vendlindje... Ageji m'u kërcnue zemrueshëm me gisht, — mos mendo se ankohem. E kam të nxehtë edhe pa mëshirën tande.

— E nuk t'erdh keq... për ata? — pyeti Firsovi tue u dridhë nga neverija.

— S'po më vjen keq për të vdekunin, vetëm se gërditem. Ndoshta m'âsht i mërzitshëm. Kurse tash gërditem edhe prej të gjallëve!

Tue çfrytzue pushimin e vogël në tregim, Firsovi u hodh përsëri në përshkrim. I dhimbshin kryqet, i shtangeshin gishtat nga të shkruemit e shpejtë, por ai nuk shkruente fare nga ato që i tregonte Ageji pendueshëm. Kjo ngjarje në tregim duel disi ndryshe: në kryengritjen e parë ushtarake Ageji rrafi për vdekje at plakushen që ia pat dhanë medaljen për trimnit e para- e mbyti thjesht për interes, e ndoshta edhe nga mirënjohja që e kishte mësue se si bâhet kjo, e mbyti dhe mandej u fotografue me epoletat e tij gjenerali dhe fotografin e çoi në vendlindjen e vet, ku shkaktoi ngazëllim të vërtetë.

— Tash gjyko... Prej frymës së nxehtë dhe të qelbun t'Agejit iu djersitën syzat Firsovit, aq i ishte afrue, gati me e rrasë për muri. Për këtë kam mendue njifarë... të thomi, për shembull, grand i lagshtë.

— Çka ka tash? — kundërshtoi Firsovi pahiri.

— Qe çka âsht... simbas sonës! — E sikur Firsovi të mos largohej me kohë, thoni i Agejit, i ngjajshëm me daltën, do të ngulej në qafë të Firsovit.

— Uh, coftinë e keqe! — i briti tërbueshëm Firsovi. — Të lutem, pa gjeste!

— Po mirë, de... mos u tut. A po sheh, ti je tue jetue e gjithçka të duket ambël: edhe vetë ajri të duket mâ i ambël se mjalti, kurse unë të gjitha këtyneve ua kam zbulue anën e mbrapme... a don t'i tregoj? Jo, jo nuk due... gërthet e je i dobët si aj sqifter i vogël. Lehtsija, kjo âsht helm i vërtetë, Ke e helmon ajo, ai nuk duhet të jetojë mâ. Atë duhet me e zhdukë. (— A

po sheh, unë nuk kërkoj me u arsyetue, as nuk zbukuroj gjâ! Edhe faqeziu mâ i madh dëshiron që çastet e veta të fundit në jetë me i kalue mirë e me nderë. Po ta zhdukish, atëherë edhe ai që e ka zhdukë... duhet të zhduket gjithashtu, apo jo? Dhe njani mbas tjetrit, deri në fund. Kush do ta zhdukë atëherë të fundmin? Kush, nëqoftëse mungon ai, a?... Nëqoftëse faqeziu i fundit nuk do të dëshironte me e lanë tokën me të gjitha bukurit e saja, a? Përgjigjmu, ti, o njeri i shkolluem.

Maca, që flente mbi shtratin e Pëçhovit, sigurisht n'at cast do të ketë pa andërr se âsht e untë. Tue kërkue ushqim, ajo hypi mbi lëpizë, ku Pëçhovi lente ushqimin e vet kryesuer, e pa shique mirë ndejti mbi gdhende e ra poshtë. Mbas tij fluturoi nji thes ballguri e zhurma e asaj së ramje qe ashtu e topitun, si të kishte ra ndonji njeri. Prandej fletorja e Firsovit as nuk u pasunue me përfundimet e çmueshme t'Agejit.

Me buzët e irnosuna, bâ krejt qull nga djersa, Ageji shiqonte tërbueshëm rreth e rrotull, tue pritë që të përsëritej zhapllima. Friga e tij kalon sa ora edhe te Firsovi. Të dy të habitun shkuen mbrapa koftorit prej kah ishte shkaktue friga e tyne. Shkaku ishte i qartë; maca ishte shtangue në qoshe tue u trembë nga dënimi për fatin e vet. Tue shty me nj'anë Firsovi, i cili për shkak të miopis ishte krrusë deri në tokë, Ageji deshti me i ra macës me çizme... e do t'i kishte ra, sikur Firsovi mos të ngutej me çelë derën: dikush e kishte trokitë nga jashtë.

Hyni Pëçhovi i gëzuem, i zbutun, flokët e thimë i dilshin nën kësulë. Me hapa të shpeitë e të vendosun ai iu afrue Agejit;

— Çka mendove...? — pyeti shnejt e me vendosmeni tue shty Agejin kah dera. Ageji largohej pa kundërshtim, si i trulluem. — Shko e mos eja mâ këtu. Shko, kur po të thom.

Kur u kthye, Firsovi rrinte i demaskuem dhe me fytyrë të lodhun. I kishte fjalët të neveritshme, të cilat ia vritshin veshin: urrente fletoren e vet në të cilën ato ishin mshefë për do kohë. Me nji shiqim të beftshëm e të dalldisun shiqonte rrethin e ndriçuem nën llampë e nuk kuptonte kurrgjâ.

— A ke pi duhan shum, a? — e pyeti Pëçhovi nga nji anë dhe e këqyri si hetues nepër syza, të cilat i kishin ra mbi hundë; vetëm tash i besonte Firsovit dhe kuptonte drejt heshtjen e tij të brengosun.

XXI

Disa dit Miqka nuk dukej kurrkund. Tue shkue në pijetore Zinka lyente mâ fort me pudër rrathët nën syt. Ndërmjet hajnave të Moskës ishte përhapë lajmi se Miqka pihej tmersisht e kjo gjâ bazohej pjesërisht në nji ngjarje të vërtetë, e cila i ishte përvjedhë kronikës gazetareske. At mbramje kur Ageji e pat habitë Firsovin me rrëfimin e vet, ishte plaçkitë ajo sipërmarrje akcionare, për të cilën bisedojshin Miqka e Ageji në takimin e tyne të fundit. Shçekutini dhe Donjka kaçurrel i ndihmojshin Maqkës n'at punë të lehtë e fitimpruse. Mâ vonë ia dërguen në zarf edhe Agejit pjesën e tij për ndërmjetsim. Në çastin e fundit Miqka mbledhi mendt e ai nuk u ndal para fyemjeve të ngjajshme ndaj Agejit. Këtë vendim e muer mbasi bashkë me Shçekutinin e përpunoi planin. Ai rregulloi me qëllim edhe takimin e shkrimtarit me Agejin, vetëm për ta kthye vemendjen e Agejit më tjetër anë. Kur ndahej nga Firsovi çdo moment shiqonte orën; e prapseprap gjente kohë me vizitue motrën. Me nji letër që ia kishte dergue nepërmjet të portës së qytetit, ajo, mbas njij pushimi, të gjatë, e thirrte në çfaqjen e saj të parë në cirkusin e Moskës.

Çfaqja qe mjaft e mërzitshme. Njifarë njeriu i mërzitshëm sa s'bâhet me frak të patëmeta shtynte nji kal të bardhë me u gjunjzue para publikut, por kali rrëmihte me kambë nepër zall e nuk donte. Miqka zû vend në galeri. Krizmat e xhigit-amaterit ndërroheshin me flakaresha kontrabande të klovnave, të cilat pushteti, për arsye morali, i kishte ndalue dhe me duertrokitje të lehta të publikut. Miqka ndiqte habitshëm ushtimat e tingujve nën kuben e rrumbullakët e t'errtë.

Gjatë pushimit shkoi në garderobën e së motrës. Nëpunsi kujdestar, njifarë Ivani nga Kostroma, vetëm por i shndërruem me pulla metalike, ia tregoi rrugën. Nga dera, mbi të cilën qëndronae emni i përvûjtë cirkusan Tatjankë, u ndëgjue nji e qeshme e thatë e dikujt, sikur të derdhej bizele mbi letër. Qeshte njifarë plakushi i rruem me kapele të zezë, e cila vente në pah mâ fortë fytyrën e tij të pangjyrë; në dritë ishte gati i nepërdukshëm, dukej aq i lamë. Tue hallakatë valixhen, tregonte diçka qesharake, por çeshte vetëm ai. Motra e Miqkës qëndronte në mes të dhomës në triko të kaltërt, me nji brez të stolisun mirë me mar-

cela të kaltërta; nji grue sydëshprue e me fëstan të murrmë, ia fërkonte qafën e pjesën e sipërme të trupit. Nji pasqyrë e ngushtë, ndriçue me nji varg llampash pa sfera, pasqyroi fytyrën e Miqkës shtrembnue nga lodhja.

Miqka u tremb nga koncentracioni shpirtnuer i Tanjës. „Ende jam tue vjedhë gjithnji", — deshti me u mahitë me pyetjen e saj se si kalonte kohën, por e motra e harroi se çka e kishte pyetë dhe duel me u informue nëse aparatet e saja ishin instalue. Me mallotën e murrme ajo iu duk Miqkës krejt e huej. Në lëvizjet e saja binte në sy njifarë zhdërvjelltije pune mashkulli, dhe Miqka pritte kot që tronditja e saj e mshefun të tregohej të paktën edhe me nji lëvizje të pahirshme.

Por mbrenda kësaj kohe, plakushi ishte tue u endë posht' e nalt, tue çue nga podi do gjana e tue i rrëxue të tjera.

— Ajeni ju ai llogaritar? Tanja më tha — a, — e ndreqi vedin ai me mundim. Miqka deshti me u çue para Pugelit, por ai e kapi për dore: — Kurrgjâ, rrini. Aq i ri! Oh, sikur mos të m'ishit i ri, kurr nuk do të m'ishit plak! Oh, si ia hodhi... Dunjash, Dunjash... — thirri ai nga dera, por nuk hyni kërkush, e vetëm depërtoi nji zâ i ngjirun e i zgjatun muzike. — Më falni, jam shum i shqetsuem. Atje nuk shkoj... buzëqeshi ai dhimbshëm. Oh, a dini, kjo gjâ âsht shum e vështirë! Njerzit duen me u argëtue. Ata nuk japin pare kot. Kunguj, ata më fishkllluen! E pse?

Krisi dera, mbrenda depërtoi nji valë tingujsh teneqje, e te dera e garderobës u ndëgjue përsëri rrahja e shurdhët e trumpetës, — hyni Tanja.

— A âsht e jotja pika e parë? — tha Miqka tue u çue, dhe u rrëqeth kur së jashtmi u përhap nji e rame e gjatë zilje. — Duhet të shkoj edhe vetë...

Motra hoqi malotën, ndërsa Pugeli ndreqi palltën e vet të zezë. Fytyra iu bâ krenare thuese ai, e jo ndokush tjetër, do t'ua rrëmbente zemrat ndëgjuesave. Tue dalë, Miqka vështroi heshtjen mbas vedit dhe uli syt: tue ulë syt, Pugeli me fytyrë serioze kryqoi Tanjen.

Mbërrijti në vendin e vet mu në kohën e duhun. Me duertrokitje të ndërpreme publika përshëndette atê që më pikën e vet të rrezikshme e kënaqte. Vetëm Miqka nuk duertrokitte. Reflektorët me ngjyrna të llojollojshme kërkojshin kurthën e zezë që varej nga kupa. Me dhimbsuni e pabesim Miqka përpiqej me njoftë motrën në këtë

lojtare të hjedhët cirkusi, e cila falej me dashuni krenare në të gjitha anët. Tue hjedhë mallotën e vet të zezë në duert e shërbtorit me uniforma, ajo filloi me u ngjitë lehtë përpjetë me buzëqeshje të detyrueshme në fytyrë.

Në radhët rrethore, prej poshtë deri nalt, mbretnoi nji qetsi e thellë. Harqet rrëshqitën në maje dhe kënduen diçka të hollë e tronditse; si oroe ushtoi kornetpistoni. Ndriçue me rrezet e kaltërta të reflektorit, — Miqkës këto iu dukën në ngjyrë portokalli, — Tanja ishte ulë galuc e punonte diçka me nxitim. — „Përforcon këpucët e vogla", — tha në lozhë nji djalosh që kishte fillue me u trashë. Miqka i shihte vetëm zverkun, që ishte kaçurrel si bishti i deles së Kirgistanit. Dama e tij trashalluke — thuese kishte dy pjepna nën sjetull — qëronte nji portokall me thonin e vet të shkëlqyeshëm e të zgjatun të gishtit të vogël. „Sa shum po zgjatet", — tha dama, e në mendjen e Miqkës u çfaqën tokzat e rrypave në këpucët e motrës të cilat posa i kishte pa, por nuk dinte përse shërbejshin.

Këcimin me lak mis Hela Veltoni e kreu vetëm kah fundi. Tue ndreqë mekanikisht kësulzën e kaltërt, e cila i mbante flokët, ajo shtriu duert e filloi me u sjellë rreth trapezit. Mandej, e pambërritshmja filloi me u dërgue të puthuna të gjithëve që kishin ardhë këndej për me pa atê. Zani i dikuj aty afër bani që të dridhet Miqka. „Shtrabat", — tha përcjellsi i damës që qëronte ende portokallin.

Nji trumbetë e trashë kumboi dhe të gjithë heshtën. Heshtjen e prishte vetëm ushtima e lehtë e litarëve të ngrehun, zhurma e reflektorëve dhe shiqimet e mshefun të njerëzve. Miqka çoi syt tinzisht. Veltonja, e huej dhe e pameshirshme, qëndronte me lak në qafë dhe matte me kujdes largsin deri në ranën e zverdhemtë, mbi të cilën duhej të këcente. Qetsija u bâ edhe mâ e madhe. Dikush u çue me shkue. Nji zâ femne thirri „mjaft". Miqka shiqoi në lozhë. Dama nuk qëndronte mâ portokallin, e thoni i saj i ngritun në mënyrë pyetse me shkëlqimin e tij matej me shkëlqimin e brilantit të saj, i cili rrezet e veta depërtuese i hidhte në syt e Miqkës. Kjo gjâ zgjati mâ së shumti nji çast. Mandej thoni i gishtit të vogël u ngul përsëri në lëvorën e portokallit. Duertrokitja dhe ushtima e fortë e orkestrës lajmoi mbarimin e pikës. Motra rrinte mbi ranë, e shëndritshme dhe jashtzakonisht e kaltërt, me mallotën e hjedhun krahëve, ndërsa përmbi krye i luhatej gjithnji

litari i mendafshtë. Tue shkue, Miqka pa n'arenë Stasikën, lojtarin e cirkusit, i cili kishte përcjellë motrën në takimin e parë me vllaun. Të radhitun në gjysërrethi dhe të mbërthyem njani mbi tjetrin, qejt shiqojshin rrebtas zotnin e tyne.

Tue shpërthekue gëzofin Miqka duel vrap nga cirkusi. Shqekutinin e gjeti pranë tavolinës së pantaxhijve në nji lokal të klasës së tretë hajnash. Duelën menjiherë; para kësaj Donjka ishte dërgue në vend të caktuem. Disa orë mâ vonë, para se të zbardhej drita, ata u ndanë tue lanë ariun akcionar në nji gjendje të mjerueshme. Kur mbeti vetëm, Miqka ndejti do kohë në bulevar i kapluem me apati të çuditshme. Koka i punonte plogshtas, kurrqysh nuk mundte me lidhë mendimet. Në mjellazën e cegmit mâ të madh kalojshin pshtjellueshëm dritaret e ndriçueme. Qetsija e natës shtrëngonte qytetin, por nën borë tashmâ dallohej të bardhët e paqartë dhe nji zhurmë e lehtë zgjimi. Miqka zgjoi karrocierin dhe u muer vesh me të që ta çonte në Bllagushe, tue shpresue se atje do ta takonte edhe Agejin.

Kishte pasë ndërmend me qërue hesapet me Agejin, e mandej me shkue diku larg në mbrendsi. Udhtonte me gëzofin e shpërthekuem e orvatej mos me mendue për asgjâ. Sajat krisshin e Miqka ndëgjonte kangën e tyne të gëzueshme. „Çka po më vyen ajo?" — ndëgjoi n'at kangë fjalë, kundër vullnetit të vet. — Ajo âsht grueja e huej, e rrëmbyeme, e Agejit. Pse unë, në vend që të futem në shtrat e të flej, bridhem nepër at dreq Bllagushë. Të kapem me Agejin? Gjepura!... Dashke me pa edhe nji herë me çka të ka trathtue Mashka Dollomanov!"... Në njanën skutë të fantazis së vet Miqka parafytyroi at fat të vet të humbun, fatin e plagosun. Miqka si burr i Mashës! Në shtëpin ku sundon në mënyrë despotike plaku Dollomanov, në shtrojet me pupla të tyne. Miqka kishte me pi fatin e vet t'ambël e të qetë familjar. Ajo kishte me shkatrrue Miqkën, dhe shkatrrue për nji vjet! Të dileve do të shkonte në kishën demjatine me të shoqen e mandej te Maksimi për pirog me rakin e shtëpis. Mâ vonë dashtë e padashtë, do ta pritte dysheku i butë me pendla. Por për këtë arsye krejt zjarmi, zjarmi shërues i Avosagës, i cili tash nxen gjithnji mâ pak trupin e Agejit, do t'i takonte vetëm atij.

Ai këceu nga saja dhe për habin e madhe të karrocierit shtrydhi nji top bore mbi ballin e vet të valë:

mendimi për Mashën nuk e lëshonte. E ndiente vedin gjithnji mâ keq, filluen me e marrë ethet, kurse nga zverku e shtrëngonte njifarë mundimi i papërballueshëm. Zemra i rrihte hove-hove, si e helmueme. Ai futi dorën nën gëzof dhe përnjiherë preku atje nji vandak të hollash, u kujtue me gjakftoftsi për të gjitha hollsit e krimit, i cili qe ndëgjue nji javë mâ vonë kur mâ dukej qartas se do të mbetet i paspjegueshëm. Përnjiherë ai u kuell dhimbshëm e shtangueshëm.

XXII

Çfarë barazije në botë? — tallej Pëçhovi. — Barazija qëndron vetëm në punën se të gjithë lakmojnë njisoj, e kur ngihen së plaçkituni, atëherë kundërshtojnë barasin. Vështrova tash në hamam kërthizat e njerëzve. Në disa njerëz kërthiza qesh, kurse në të tjerët ajo duket si syni i zemruem...

— Prandej, ata janë vetëm kërthiza e kurrgjâ tjetër! — tha Miqka, tue u afrue e tue heqë gëzofin. — Sa ftoftë... hidh ndonji cung, Pëçhov. E, a u ngine tue folë me Agejin? — E merrshin ethet dhe mendimet i këcejshin shqetsueshëm prej njij sendi në sendin tjetër.

— Qytetar origjinal, — vetëm kaq tha Firsovi dhe vari buzët me neveritje.

Pëçhovi u përshëndet me Miqkën, tue e matë me nji shiqim të kujdesshëm.

— Të dridhin ethet, a? — (E mue më shkoi mendja mos të kanë zbrû diku!) A don që të të baj nji bar? E kam dorën të lehtë!

— Po më dridhen gjûjt prej të kollunit, — bëlbëzoi Miqka. — Hiqu barit, more, ti, me gjasë, mjekon me thartinë krype? Unë e kam këtê sigurisht prej duhanit!

Pëçhovi heshti mrrolshëm, por përnjiherë dikah nën vetullat lindi dielli. Firsovit iu bâ se mâ në fund e kuptoi thelbin e qenjes së Pëçhovit. „Gjithë bota âsht nji teatër veprimesh të sinqerta e të përbashkta, vetëm Pëçhovi në tê âsht vështrue i paanshëm e i rreptë", — i shkrepi ky mendim dhe pa u krye vdiq. Oh, sa mirë i shkonte për shtat mjeshtrit të Bllagushës me përgjue jetën së këndejmi. Stërpikjet e imta të valëvet jetsore nuk mbërrijshin deri këtu, kurse valët e mëdha rrokulliseshin me zhurmë përmbi pullazin e Pëçhovit. Përnjiheri Pëçhovi u mërzit nga tallja.

— Fjodor Fjodoroviq, ti the se do të shkelem nëqoftëse nuk eci hap mbas hapit me kohën. E unë, po të thom — prit pak, do të çojnë krye njerzit: mjaft âsht, do të thonë, nuk do të bajmë vetë kafaz për vedi. Mik i dashtun, mund të derdhish ujë edhe në bar, për ty âsht mâ mirë, e për barin ka dobi. Do të të kallxoj nji tregim... na ka tregue nji natë at Agafadori, eremiti im. Pra!... Kur ngjau ajo me Adamin e Evën, i përzunë me fshisë nga parajsa. U ulën ata mbi kodrinë, rrijshin aty e qajshin pse u duhej me fjetë pa darkë... Kështu qajshin ata e qortojshin njani tjetrin. Atëherë iu afrue qoftëlargu me krye: „Mos qani, qytetarë, u tha. Ka edhe nji rrugë që çon në parajsë. Çohuni, koha âsht parja: Unë do të ju çoj vetë atje..." — Dhe i çoi. — Pëçhovi uli kryet mendueshëm. — Qysh atëherë i çon gjithnji. Në fillim shkojshin kambë, e mandej i qiti në qerre. Kurse sot i çon me aeroplan, i ndjek e i fshikullon. Asht e gjatë ajo rrugë e tërthortë, e ende gjithnji âsht e padukshme dera e premtueme. Por Adami plak ende nget gjithnji, âsht zvoglue, qelbë, mykë... por kurrgjâ nuk mundet me shue mallin e tij. A nuk âsht çudë, a?

— Ani mirë, de! — u zemrue tepër Miqka. — Megjithate do të mbërrijmë, jemi vetë zotni. Nuk ke arsye, Pëçhov. Duhet me ecë përpara, duhet me u naltsue.

Kur me rastin e krijimit të botës engjulli i zi âsht hjedhë kryeshyt, edhe ai ka fluturue gjithashtu përpara, poshtë e nalt,... me krye teposhtë. Nuk ka, or vlla, atje as nalt as poshtë. Por nuk mund të ndalesh edhe sikur të duesh. E si me u ndalë kur atje edhe të lashtat edhe perimet rriten vetëvetiu, kur nuk ka as ulokë as të gjymtë, dhe primusat nuk prishen kurr!

— Jeni zemërkeq! — shkrepi synin Firsovi.

— E vërteta, mik i dashtun, âsht gjithmonë e idhët, kurse rrena hesht e nxit! Pëçhovi u ngrit, mblodhi në dorë nga tavolina duçat e cingareve të Firsovit dhe i hodhi në koftor.

Bloza e mbledhun në llampë lajmëronte se ishte koha me u shpërnda. Lara e mrazit në dritare u bâ mâ e bruzët. Tue qëndrue në kambë, ata biseduen edhe pak për çikrrít e përditshme e të mërzitshme. Ndërsa vishej e idhnohej pse futi dorën n'astarin e shkyem e jo në mangë, Firsovi kapi nji pjesë bisedimi që bâhej mbrapa perdes.

— Rri te unë. Kam me të mësue që të kallaisish enët e kam me të mësue çdo punë në tokë. Ka me t'ardhë ambël buka... (— Edhe nga duhani kisha me të çmësue!)

— Isha bâ batall te ti, primus! — mbrohej Miçka miqsisht. — Duhet t'ushtoj. Ti edhe nuk din se çka âsht tue ngja në thellsin e zemrës sime, a?

... Agonte e ngrinte; mëngjezi i frorit mbajti sa nuk mund të bâhet mâ mirë. Mbështjellë me fije të kaltërta rrezesh të para e të bruzta të diellit, pushonte ambël Bllagusha, krejt në borë të thërmueshme. Nepër druj e n'ajr ishte kapë krahneza e kandshme pushore gjemba-gjemba. Bora këndonte nën hapat e ngutshëm të kalimtarëve të rrallë.

U ndalën me ndezë cigaret. Firsovit i shkrepi në mendje nji mëngjez tjetër i mugët, kur bumhi për herën e parë në Bllagushë. Atëherë tregimi nuk kishte fillue ende, kurse tash laroheshin mërzitshëm fletët e shlyeme në fantazin e tij. Tue këqyrë tinzisht Miqkën, i cili kërkonte shkrepsa nepër xhep, Firsovi thithte me kënaqsi mrazin e frorit dhe mendonte kështu: „... njerzit kanë me të njoftë ashtu, si të kam krijue unë... Unë të kam shpëtue nga errsina, ti mendon me kryet tim, dhe gjaku që rrjedh në dejt e tu, âsht i imi. Të gjitha, edhe ai gëzof i shtrejtë, që s'e kam unë, edhe ajo fytyra jote nga e cila trembet bota, edhe këta shpendë, të cilët përkunden mendueshëm në mrazin e kaltërt, e krejt ai mëngjez i pakthyeshëm... të gjitha këto rrjedhin prej meje, të gjitha këto jam unë vetë!"

Tek e mbramja, fytyra e Miqkës atëherë ishte jashtzakonisht e sëmundë dhe e lodhun.

XXIII

Miqkën nisi me e kapë nji zjarmi e madhe. Ky ishte nji rast i përshtatshëm që të kapej hajni i pafuqishëm dhe i çarmatosun, por askujt nuk i binte në sy. Në nji rrugicë nji qen lehi në të, por ajo lehje nuk mbërrini deri te vetëdija e turbullueme e Miqkës. Kur po kalonte pranë njij furre, e kaploi era e bukës së porsa pjekun dhe ky u ndal, por tue mos dijtë se ishte i untë, kaloi i bajtun nga halucionacionet e veta tërqethse. Gjithnji i dukej: se si ta kalonte këtë rrugë, do të mbërrinte menjiherë në vendin që këtij i dukej puna kryesore. Kështu bredhte prej mëngjesit, njerzit e merrshin për të

dejun, kurse ylli i fatit e ruente nga fatkeqsija. Syt e kuqun, të hijesuem nga bora e shkëlqyeshme, lotojshin si me qenë të sëmundë. Papritmas iu duk se pranë tij ecte Mashë Frullaza, por ky nuk kthente kryet kah ana e saj, për arsye se ishte plotsisht i bindun se ajo ishte aty. Ajo i bante pyetje, e qortonte, e ky nuk mundej mos me iu përgjegjë.

— Po, Mashë... në çastin e fundit heroit i ranë pantollat, dhe e mbuloi marrja. Të falem nderit që je kah më don dhe vuen përmue. Unë e dij se ti natyrën e ke të tillë, që nuk mundesh me e durue pa luejtë pak. Jo, Mashë, unë jam i fortë, unë jam prej karborundumi! — Mashë, jam kah vuej shum. A nuk guxon heroi me vuejtë, a? The se po e marr më qafë revolucionin, a? E vedin nuk po e marr më qafë, a? Ndoshta unë jam kah lindi përsëri, Mashë! Mos mendo se po shtîhem si „hajn i ndershëm"! Asht e vërtetë se kam humbë vedin: u bâ zhurmë shum e madhe, punë e ngutshme, arsyeja ime n'at tollovinë nuk mujti me u gjetë. E kam humbë dheun nën kambë, a po merr vesh? Por po ta thom në besim: kur të jetë nevoja, ende mundem me vdekë. E nepër biruca nuk mundem me rrasë syt... as që due. E kur unë nuk due, nuk mundet me më detyrue kurrgjâ. A thue unë nuk luftova, a? Lejo heroin të lavdohet me heroizmin e vet, lejo heroin me heshtë. Oh, sa po më dhemb kryet!... — Ai deshti me e kapë përdore, por lëvizja i shkoi huq: Masha ishte zhdukë. Tue dyshue se ajo tallej me tê (— i kishte tregue gjithçka, kurse këtê nuk e lejonte me u sqarue!) Miqka vrapoi mbrapa kthesës dhe u detyrue me u kapë për shtylle të telefonit që të mos rrëxohej. Nuk qe as aty. Ethet i pështëritshin se ajo, dhelpnakja, kishte vrapue shkallëve përpjetë për me ikë nga fjala e fundit e Miqkës. Tue shpejtue, marrë me thue dhe tue marrë frymë me vështirsi, ky u nis shkallëve përpjetë, hyni nepër nji derë të madhe dhe u ndal nga nji luhatje e dyshimtë.

Shum njerëz rrijshin t'ulun pranë tavolinave, të kurrusun zyrtarisht mbi letra të ndryshme. Heshtshin si t'ishin të zbrumë, por ndihej njifarë shushurime si me luejtë flatrat e veta ndonji mizë shum e madhe letre. Manjka nuk ishte as aty, por ky tashmâ e kishte harrue. Po pra, ky kishte qenë nji herë jo fort larg këtu... të dielën e kalueme, a?... n'andërr, a?... dje, a? Këtu gjindej teli i zilës alarmuese: i qe dashtë me e nda para se të hynte... së bashku me Shçekutimin, a? Oh, po...

Shçekutini prekte ndërpresin në mur për me rregullue turjelën elektrike. („Puna po bâhet në llogari të punëdhansit", — mahitej ndërsa bante këtë). Miqka shkonte ngadalë ndërmjet tavolinave dhe askush nuk e ndali. Në koridor dredhoi në të majtë dhe u ndal para derës me nji pllakëz t'emajlueme, e cila ndalonte hymjen pa paraqitje.

Tashmâ ia kishte behë muzgu i hershëm, e askush nuk guxonte me ndezë dritën. Nji shpirt fatkeq qëndronte pezull mbi at ent. Shalteri i rrethuem me qelqe, pranë të cilit kalonte, e suell Miqkën prej asaj kllapije kaotike në realitet. Në shalter, rrinte gjithashtu në terr, nji milic si tue ruejtë gjurmat e përvajshme të mjeshtris së Miqkës. Miqka u përpoq me buzëqeshë, sepse përnjiherë e kapi nji gëzim jashtzakonisht i madh, por ndali gazin: e qeshmja e vet iu duk si nji lehje e ngjirun. Në këtë gëzim djallzuer ai çeli krahe-krah derën e drejtorit dhe u ndesh me dy vetë në pallta të saftjanit. Ata i kërkuen falje në mënyrë të sjellshme pa e njoftë nga terri. Priti derisa edhe hapat e tyne u përzien me zhurmën e përgjithshme të koridorit dhe vetëm atëherë hyni. Atashesi vetë, sekretar i qelis së regjimentit, nji mustekosh i ndershëm, rrinte pranë tavolinës në të cilën pritshin urdhnat e tij katër telefona.

Këtu, çdo gjâ të bante me e nderue, siedhe mjekrra e bardhë dhe e shpeshtë e themeluesit të madh në fotografi. Miqka hoq kapuçin, kurse nji njeri thatuk, me pamje të hueji, me nji llullë që shpërndante nji erë të randë, nisi me u përshëndetë tue rrotullue me kujdes fjalët ruse. Atashezi ishte i gëzueshëm dhe sillej njerzisht, kurse dhambët i shkëlqejshin shpejt dhe vendosmënisht mû si edhe ata të të huejit.

— Tungjatjeta, mik! — e ndërpreu Miqka tue qeshë me çuditjen e Atashezit, dhe përnjiherë u ulë në nji kolltuk shum të butë, në nji kolltuk magjik. Gjallë jam, gjallë... kam ardhë me të pa!

Atashezi heshtte dhe shiqonte si me pa nji të vdekun. Miqkën e njofti menjiherë; së bashku kishin përjetue shum gjana, tepër shpesh mbi ta i njajti shrapnel kishte hapë kthetrën e vet vdekjeprûse. Në hovin e parë vetëm pranija e të huejit i pengonte me shprehë gëzimin e vet të flakët. Por edhe mbas largimit të mysafirit t'Atashezit hutim nuk pushoi: gëzimi i parë kaloi dhe fjalët e shqiptueme u zbenë. Ai nisi me folë për diçka me ngutsi, ndërsa Miqka shiqonte, pa ia da syt.

duert e tija të ruejtuna e jashtzakonisht të paqeta, kravatën e tij dhe musteqet e rrumcalluna shkurt. „Dreqi e marrtë, çfarë musteqesh ka pasë e i ka rrumcue, budalla, dhe në vend të mjekërrzës ka varë nji fitil", — rrodhën shpejt mendimet e Miqkës.

— Ku je kah punon tash?... qe sa vjet nuk jemi pa, — flitte Atashezi i tronditun shpirtnisht, ndërsa syt i bredhshin nepër tavolinë si me kërkue diçka.

— Po punojë në kooperativë, — tha Miqka krenarisht e me zâ të ngjirun, tue u kuellë me shpresë që t'ia kthente zanit tingllimën e bjerrun. — Jam në rrugë, bre vlla, prore, prore jam kah vrapoj poshtë e përpjetë. Qe, m'u ka marrë zani mbramë në tren... hyna në nji vagon të ftoftë. Por s'ka gjâ... puna âsht shum interesante! — Ai trillonte do numra dhe përmendte fjalë që i kishin mbetë në kujtesë nga gazetat. — Kush të qe ky?

— Nji i huej. Punët, a din, punët. Ndërtimtarija âsht në kulmin e vet.

— Ndërtimtarija prej kartoni, a? — bani Miqka me sy kinse tue dashtë me therë mikun e vjetër. — Miré de, mos u huto! Jo, nuk jam kah të pyes për të huejin, por për ata dy me pallta safjani, që duelën para tij.

— A, për ata po pyet? — Drejtori drejtoi syt e vet të zez kah Miqka, i hutuem nga pyetja e tij e çuditshme. — Si u zhdukën, bre vlla, gjashtëdhetë mijë për nji natë. Ata janë të milicis kriminaliste. Pse nuk po shërohesh, Mitrij, përndryshe mund ta humbish zanin krejt. A e ke pasë mjaft Bahtinin? Jo, a?... Edhe ai humbi zanin dhe tash flet me zâ të ngjirun

— Ndoshta e ka humbë në bixhoz, a? — tallej Miqka, i vendosun fort me zemrue Atashezin. — Apo mbas femnash, a?

— Çka je tue folë? — u mrrol Atashezi.

— Po, për gjashtëdhetë mijët... Mund të ndodhi kjo, a din: vajzat e mbrapshta, letrat. Jo jo, po mahitem, i kam lexue kaherë në gazetë. (— Miqka rrejti, dhe sikur t'i kishte shfletue drejtori gazetat e asaj dite, menjiherë do ta kishte zanë në rrenë. —) Po, kjo âsht pare e madhe. E gjâja kryesore qëndron në të keqen që ato të holla kanë me u harxhue për arnat e ndonji së mbrapshte. Edhe te na, në Vetllugë, i fshin prej arke, nja dy dymbëdhetë mijë... më duket se po ata të dy kanë ardhë! Mashkuj të guximshëm, sidomos ai mâ i vjetri. Pyeti për mue, siguristk kam me iu kujtue. Thuej: prej

Vetlluge... nga kooperativa „Mbjellsi i kuq". — Rrente me trimni të pafrenueshme, thuese këtë gjâ e bante vetëm për arsye që të rrinte sa mâ gjatë n'at kolltuk të mrekullueshëm. — A âsht e mbushun me pupla, a? — sa e butë qenka. E na, o vlla, po rrijmë vetëm në do karrika të vogla...

— Po-o... zgjati me mefshtsi zanin drejtori. — Por shih si qëndron puna. Skaj arkës gjetën qe, këtë send të vogël! — Ai shpaloi letrën që rrinte mbi tavolinë dhe i dëftoi Miqkës nji unazë të hollë me gur të kaltërt. — Qëndronte kështu i mbështjellun. Asht interesant, a e din at punë qi e kam pa diku mâ parë. Prit, në front.. te Kazani! Po, po...

— Po te unë e ke pa de! — tha Miqka me zâ t'ulët, muer unazën ngadalë dhe e shtini në xhep. — Ke hërrue, a? E po, ama, pra, edhe letrën këtu.

— Ti je i bindun se âsht i yti, a? — kundërshtoi drejtori me zâ të vogël, sepse nuk guxonte mos me i besue Miqkës. (Në këto fjalë ra zilja e telefonit. — Po, po ndëgjoj. Çka-a, kush âsht dejë? Lidhja e gabueshme...) Po atë e kanë gjetë pranë telefonit.. pranë arkës. Ai që ka thye arkën, e ka humbë".

— Edhepse je drejtor, prapseprap je budallë, Atashez. E mandej ke vû këtu katër telefona, — qeshte Miqka vrazhdas. Megjithatë trilloi me mjeshtri rrenën se gjoja unazën ia kishin vjedhë së bashku me kuletë në Vetllugë. — Çka, nuk po më beson, a? Të thashë nji herë se i imi âsht... çka kemi me folë tjetër për këtë punë! Dreqi e marrtë, vjen ashtu e këta të kapin për fyti: ti, thonë, ke thye arkën...

— Ke ndryshue shum, Mitrij, — tha Atashezi me zâ të çuditshëm. (Papritmas ra përsëri telefoni: — Kaqa? E po le të stërfërgohen! Jo-o, e kam këtu nji mik. A të kujtohet, të kam tregue për natën në prag të luftës së Llukojanovit, a? Po, ai vetë. Mirë. Mbas nja njizet minutash... do të kthehem vetëm në milici. Mirë, do t'ia dorzojë) Grueja ime të ban të fala... unë i kam folë shum për ty. Ajo të don sa unë. Ndonse nuk të ka pa...

Miqka thuese nuk ndëgjoi mahit e Atashezit.

— ... Natë në prag të luftës së Llukojanovit, po Natë e madhe! Erdha e re, shum e lodhun. Mandej erdhi Petri me mandolinë dhe ia krisi kangës sonë „Mollzat". Ti atëherë kërcejshe si i krisun'... me mallotë, e kur rroke lojën! Zgurdullove syt dhe shkove! Ah, ajo ka qenë natë se jo mahi! Të nesërmen na pritte ditë e

vështirë, e na këndojshim kangë dhe luejshim. Qe, për këtë gjâ të kam dashtë, Atashez. Mandej na të dy rrijshim të përqafuem, dhe unë të ngucsha me këtë unazë. A din ti çka ka mbrenda kjo unazë, a? Tanë qenjen time. — Ai qëndronte në mes të dhomës tue u luhatë. — Të gjitha kaluen, të gjitha humbën, Atashez. Nuk mbeti asgjâ mâ , vetëm do hije të paqeta në mur nga flaka e dikurshme...

Drejtori ndëgjonte me kujdes dhe vemendje:

— Çka po vërtllon, Dimitër?... A je verbue, a? S'ka kalue, por vetëm tash po ia nisë prej fillimit... — Nuk pritte ndonji sulm nga ana e Miqkës e prandej nuk ishte përgatitë.

— Po ia nis, a?... — Miqka çoi syt nalt, — po çka? Me të vërtetë Kaqa jote ka kapelzë të mrekullueshme! Edhe ti vetë je bâ zotni. Rrin ulun... a âsht me leje? Ha — ha... — Përnjiherë kapi Atashezin për supash: ku e ke fërfllue gunën tande... atê të nxehtën, të mirën, të kërleshunën, nën të cilën fjetëm së bashku at natën e betejës së Llukojanovit, a? Po thue nuk kanë kalue, a? E krisja, pra, kangës „Mollzat". Hajde, krisja lojës e kangës, Atashez, nisja kangës... Unë po t'urdhnoj. Po nuk po të thrras në barikada, por vetëm po të lus nji kangë me ma këndue! Luej, he dreq, ose po kërset e zezë dita për ty edhe për mue!!... kotletët nuk kanë me u djegë, a? Kujdesou, kujdesou për ta...

— Ti qenke tranue krejt, Dmitër! — murmuritte hutueshëm Atashezi i zemruem dhe tronditun nga mllefi i Miqkës: pallta i ishte shpërthekue si t'ishte guna e famshme, por prapseprap pallta nuk bâhej gunë. — Çfarë loje, more!... nuk âsht kjo pijetore... mundet me ndëgjue dikush dhe me hy. Unë jam këtu drejtor, person kryesuer: mbi mue peshon barrë shum e randë! Nuk deshta me thanë këtë... Po thue, kanë kalue të gjitha, a? Çka të hangri kështu, Dmitër, a? A nuk je tue pa, a? Na jemi të vorfën, kursejmë çdo qindarkë dhe elektrifikojmë vendin, ndërtojmë. A po kupton tash? Çka me folë! Do të mbarojmë nëqoftëse u besojmë fjalëve tua... sepse ti po i thue me plot bindje. (— Po më dhimben ata gjashtëdhetë mijë! — ai u mrrol kur iu kujtue ajo gjâ e pakandshme. —) Ti je shum i sëmundë, Dmitër! Ngiju gjumë dhe pi pak venë e mandej eja nji ditë te unë e do të bisedojmë. Kam me të spjegue pse nuk duhet me vringllue vetëm me shpatë. Në nji tollovinë kësisoji mund ta kapish dikê tandin... Mendon

se nën gunë ka rektue tjetër zemër, a? Po kjo o mik... vetëm se tash rekton mâ ngadalë, sepse sot âsht koha e ekonomis; ekonomija pasqyrohet edhe në zemër! Tash shko, shko...

Miqka nuk ndëgjoi fjalët e fundit: ethet nga ftofja përsëri i ra në krye. Drejtori përcuell deri te dera Miqkën, i cili muer më thue dhe në ndamje e shiqoi në sy.

— Po qan, a?... — e pyeti ai pa i matë mirë fjalët.

Në këto fjalë Miqka u drejtue dhe shtyni drejtorin:

— Po vajtoj gjashtëdhetë mijët e tu të humbun, Atashez! — dhe tue ia kthye shpinën duel në koridor.

Zbritte shkallëve teposhtë tue u kolovitë. Për at gjysë ore, sa ndejti te drejtori, u dobsue aq saqë njeriu nuk do ta njifte. I kishte ra huj me pi dhe për këtë arsye u drejtue andej ku mund të pushtonte, pinte, dhe flente pa ndonji rrezik e pa frigë. Ndërsa dilte, ndiente qartë se kishte të drejtë me hŷ këtu në çdo kohë — edhe pa u paraqitë... në mos për kurrgjâ tjetër, të paktën me u përpjekë me ia mbushë mendjen Atashezit me luejtë. — N'at çast Miqka harroi tridhetë mijt që ia randojshin xhepin e mallotës së tij të shpërthekueme.

XXIV

Ndiesit profesionale të Firsovit sigurisht ishin mâ të forta se neverija. Ai të nesërmen përsëri u takue me Agejin, tue kthye në shtëpin e tij ku u njoft me Masha Frullazën. E duket se dëshira e Agejit me lanë gjurma në shkarravinat e Firsovit, ishte aq e madhe saqë përnjiherë pranoi me e çue në pijetoren hajnore „Mjedra" posa ky përmendi këtë emën. Tue u përgatitë me shkue me Agejin në këtë strofull, Firsovi ishte shndërrue në mënyrë të jashtzakonshme. Pantollat e trashë nga zhguni batanijash i kishte shti në çizmet e bajtuna lëkure edhi, kurse nën palltë kishte veshë nji këmishë me nji larë tepër fantastike. (Palltën e vet vjeshtore e kishte zevendsue me nji qyrk të qelbun, dhe i veshun kështu dukej për mrekulli). Shkurt me thanë, kur u takuen n'udhëkryqin e caktuem, Ageji e njofti vetëm prej syzavet dhe mjekrrës së shprishun në mënyrën e kriminelave.

Lunë nji karrocjer, nji plakush zemërmirë, i cili gjatë tanë rrugës ankohej për ditët e vështira; shkojshin nepër rrugët mâ të gjalla. Rruga ishte e gjatë,

dhe gjatë tanë kohës s'udhtimit ata nuk ndërruen ndër vedi asnji fjalë. Vetëm kur ishin tue kalue nepër sheshin e madh, Ageji papritmas e shtyni me bërryl bashkudhtarin e vet.

— A din se edhe kush ka me qenë atje? — pyeti me zâ madhshtuer mû në vesh Firsovi.

— Kush? — u trand Firsovi, sepse mendimet i kishin fluturue larg.

— Më ka ardhë im at, — i murmuriti në vesh Ageji. — Po të tregoj unë. Ti je i yni, ty mundem. A din, ia kam shkrue nji copë letër. Kam mbledhë mend, qe... jam kah punoj, kam pozitë të mirë, jam sekretar. (— Firsovit nuk i pëlqeu kjo zhdërvjelltsi e Agejit, prandej u mrrol haptas). I shkrova: eja, qe, me pa gjakun tand, se si po e kalon në kët botë. Atëherë do të pajtohemi. As dardha nuk pik nën mollë, por nën dardhë. A më ka dreqi plak djalë, apo jo? S'âsht mirë me shkue keq me babën tand, çka thue ti, a?

— Paj merret vesh... — murmuriti Firsovi tue sha fatin e vet të shkrimtarit. Dridhja e ashpër e zanit të Agejit e frigonte. A don me u hakmarrë, — apo me të vërtetë don me u pajtue? „Nepër qiellin e nandorit âsht randë me ia qëllue se prej kah nxen dielli", — iu kujtue fillimi i kreut të tretë të cilin e shkruente shi atëherë.

Hana e mbushun pak, mbulue prej do rêsh të vogla dilte mbi rrugët e errta. Nën dritën e saj gjelbroshe nxiheshin qartas tymtarët dhe tymi që ngritej përpjetë me vrull. Bante cegëm prandej njerzit qitshin drû në zjarm mâ shum. Aty shtëpijat ishin dykatshe, dhe si të krrusuna nga të ftoftit uleshin shkallë-shkallë, sepse ajo rrugën e ngratë, thye në midis, lëshohej pjerrtas teposhtë. Tue kalue pranë fenerit të rrugës, Firsovi thuese rastsisht shiqoi Agejin në fytyrë dhe gjakftoftsija e tij e butë e çmeriti. Syt i qeshshin si me e dijtë me siguri se ku do ta çonte fundi i fundit kali i ligshtë i karrocierit.

— ... Më thuej, Fjodor Fjodoriq, a âsht e vërtetë se Françezët hanë bretkoca? — pyeti ai përnjiherë.

— Si me të thanë, nuk hanë bretkoca... — murmuriti Firsovi vrazhdas (ndërsa vetëmevedi mendonte se a me ikë sa s'ishte vonë). — Ata, me të vërtetë, më duket se hanë vetëm kofshët e tyne fërgue... në qervish.

— Por prapseprap kjo âsht gjâ e neveritshme, — ia preu fjalën Ageji. Heshti për nji kohë si me dashtë

me i dhanë kohë Firsovit për me mendue se si dy vetë mund të kenë mendime të ndryshme ndonse rrijnë bashkë. — Pëçhovi më ka pasë thanë nji herë, dhe gjithnji më bindte se unë jam njeri i keq. Çdo metal, thonte, ka ndryshkun e vet. Bakri ka ndryshkun si të blertë, hekuri përkundrazi të kuq... kurse alumini krejtsisht të bardhë. Po ndryshku im çfarë âsht? — e pyetsha unë. — E ai ma kthente; ndryshku yt, thonte, âsht i zi. Jo, o Fjodor Fjodoriq, ndryshku im âsht tjetër fare...

— Po pra... ajri bren hekurin, e koha — njerzit! — u kthye plakushi që i çonte, por udhtarët nuk iu përgjegjën këtyne fjalëve, dhe ai padjallzisht heshti; vetëm kalin e vet e fshikullonte mâ shpesh.

Qysh në çastin kur zbritën prej sajavet, në fund të nji rruge të paemën, Ageji edhe nji herë habiti dhe frigoi Firsovin me qëndrimin e tij të ri në dukje të padjallzishëm.

— Ndëgjo plak, — tha ai tue ia la të hollat karrocjerit. — Qe edhe pesë rubla e bleji kalit tërshanë. Tërshanë kalit, a po merr vesh? — shpërtheu ai dhe rrotulloi syt, por u përmbajt me kohë. — Blej le të hajë. A more vesh? E, tash grahi!... (Arsyen e vërtetë të sjelljeve të çuditshme t'Agejit, Firsovi, e kuptoi, vetëm mâ vonë me zemër të hutueme).

N'oborrin e errët hynte ujëbajtsi; Ageji ndërroi me të nja disa fjalë në gjuhën hajnore dhe hyni drejt në dyert e oborrit, tue iu reshtë derës se mbulueme me borë. N'oborr mbrapa pemëve mëshifeshin dy shtëpija të vogla (— mâ vonë u pa se nuk ishin të vogla, edhe këtu qëndronte njifarë mjeshtrije shum dinake —), të rrethueme me posllume dhe në dukjen e jashtme ishin shum të hijshme. Shpeshsija dhe renditja marroqe e shtëpijave të shtyjshin me mendue se si dikush, pa ça kryet për bukuri, i ka vendosë ashtu ku ka mbërri si i dejuni, e mandej edhe vetë ka ikë nga nji sqenë kaq e çuditshme.

Ardhjen e tyne e shpallën dy qêj të lidhun në vargoj me lehje të trasha dhe të ngjiruna. Dikush, me pamje femne, duel në hajat dhe foli diçka me Agejin. Ageji, mandej u kthye me marrë Firsovin:

— Mbërrijtëm në çastin mâ të mirë në llumperaj... edhe Miqka qenka aty. Ka me e hangër ai sot prej meje! — u kërcnue ai me gjysë zani dhe tue marrë më thue befas shajti me zemrim dhe me fjalë të pahijshme.

Dera gjysë e çelun i pritte; pandlat e tapetave të përshkyeme rrethojshin dritën e largtë. Mandej këta kaluen nepër nji shtëpizë të ndershme, të kandshme dhe të pastër; mandej... mâ vonë Firsovi memzi mundte me sjellë ndërmend se si dukej mbrendsija e strofullit t'Artemijit. Prej çastit që kaloi pragun dhe krejt çka ndodhi mbas kësaj, i pa si nepër nji qelq të trashë gastarje. Hija — tash shkurt femën, e pastër dhe bukur e kandshme, me peshqir në krye — mbylli mbas tyne derën dhe humbi shpejt si hije e vërtetë. Nepërmjet koridorit të ngushtë mbërrinte nji zhurmë zanesh dhe nji shushurimë e njifarë lëvizjeje të paprashme.

Këtu fillonte strofulli i Artemij Korinasit mojterë për të pi, për llumperaj dhe për të pushue, për të pushue nga rreziqet e përditshme. Këtu piheshin të hollat e fitueme dje dhe kurdiseshin plane të reja për të mësy botën dhe banorët e saj. (— Këtu mund të luhej bixhoz edhe me plaçka, me ç'rasë Artemij për çdo kist merrte nga gjysë për qind). Këtu mujshin me hŷ vetëm hajnat e moçëm dhe të regjun, kurse prej të rijve vetëm ata që prej vogjlije bajshin vulën e gjenialitetit hajnuer. Vetë Artemij, baba i hajnave (i quejtun Korinas për shkak se kishte ikë prej Sahalinit nepër Gjiun e Korinit) pritte personalisht mysafirët, e mû këtu, në këtë paradhomë, të rrejshme. Syt e tij të vegjël e të lëvizshëm i ndante hunda e hollë dhe e mbrehtë, e cila i jepte fytyrës së tij pothuej pamjen e njij luftari religjioz. Ata sy përfshinë menjiherë Firsovin, tue llogaritë se sa mund të nxirrej prej tij dobi ose dam.

— Urdhnoni, urdhnoni... — tha ai mbasi ndëgjoi spjegimet e Agejit. — Mysafirin, nëse e kemi mik, e pranojmë me gjithë qejf. Mirë âsht që dashka me na përshkrue se si jemi kah marrim frymë se kush në mënyrën e vet. Edhe Maksimka na përshkruente, por dikur moti. Sot te na oska âsht kah llumpon!

Me dorën e madhe lëmonte mjekrrën e rrallë, por aq të zezë sa dukej si me qenë artificiale dhe flokët e qethun të rrueme si karrocjerat. Kryet e rruem disa herë me brisqet e rrojës së robëve të carit, ruente edhe sot e kësaj dite bujshmënin e vet dhe nuk ishte thî. Ndërsa i ndihmonte Firsovit me u zdeshë (dhe me vû qyrkun e vet mbi arkë, sepse varsja ishte aq fort e mbushun me tesha, saqë teshat zgjateshin rrum nji metër prej murit), hallakati, kalimthi, xhepat e tij, kështuqë

u bind edhe nji herë se ishte i parrezikshëm. Palltës së bajtun t'Artemijit i vinte fort era kamfor.

— Ju lutem... çelnja veti rrugën, — tha Artemij, tue çue me nji lëvizje të shkathtë perden para derës.

Firsovi për të parën herë vështronte për s'afërmi jetën që përshkruente. Megjithatë këtu nuk kishte kurrgjâ të jashtzakonshme, shkurt, njerzit argtoheshin. Disa djelmosha zhurmaxhij hidhshin me andje nalt njifarë burreci të thjeshtë, ashtu që pantollat e tij vija-vija i frŷheshin, kurse flutur-kravata e tij e zgjidhun këcente si goth nepër këmishën e tij të kollaritun. Burreci, tek e fundit, nuk kundërshtonte, vetëm qeshte me zâ të hollë dhe me zemër të lumtun që shoket e tij zhurmaxhij ishin ashtu të disponuem ndaj tij.

— Pse e hidhni?... iu drejtue Firsovi Agejit.

— Paj janë tepër të kënaqun me të! — i spjegoi Agejit tue qeshë. — A po e sheh, ky âsht Oska Zâkeqi, a ke ndie për të? Njeri i famshëm, venja mendjen... ti je tue mbledhë lloj-lloj sendesh të rralla!... — Menjiherë mbas këtyne fjalëve Ageji e la Firsovin. — E po, argtohu si ta kesh qejfin, — i tha tue u largue prej tij.

(Vetëm mâ vonë Firsovi muer vesh shum gjana për Oskën. Osip Zâkeqi, falsifikuesi i ardhshëm i të hollave, ishte i katërti me radhë nga fisi i vet i famshëm. Ishte thatuk, shum i zhdërvjelltë dhe i ngjante ngapak çelsit të gastareve. Ta shenojmë kalimthi: nji monedhë prej njizet e pesë rublash, të cilën e kishte bâ gjyshi i vet i famshëm Larion, Aleksandri i dytë ia kishte falë njij heroji të famshëm. Ky stërnipi Larionit me të drejtë mbante vedin disi si fisnik. Tue festue sot emisjonin e monedhave të reja, Oska qëraste shokët e vet grat e tyne dhe kalimthi zgjanonte numrin e të njoftunve. Ai përpiqej me u bâ njeri i dashtun dhe i shoqnueshëm).

Firsovi vetëm tash i ra në fije se çfarë gabimi kishte bâ që kishte ardhë me Agejin. Posa e njoftën, gazmendi menjiherë u qetsue pak. Vijshin gjithnji njerëz të rij e mâ të rij, dhe çelshin gjithnji shishe të reja e mâ të reja. Së shpejti edhe Firsovi nisi me pi prej gotës të cilën ia dha Sanjka, dhe përvjedhtas shiqonte mbrendsin e grazhdit t'Artemijit. Mysafirët i afroheshin tavolinës plot me gjana për të hangër dhe me pije, merrshin çka dojshin dhe vazhdojshin argtimin. Dikush mburrje shkërbente princin Tatar, tue çelë shishen me brisk. Njifarë grueja këndonte para nji pasqyre, që ishte e

grrithun me monograme dhe njolla vjetërsije. Çdokush bante qejf për vedi.

—... Nuk ban! Ah, Fjodor Fjodoriq... — pështpëritte Sanjka si në vajë dhe përpak nuk ia plasi vajit, sepse ishte bukur i dejun. — Çka âsht kjo! A pe, edhe i zoti i shtëpis âsht këtu. Thuej, çka don ai... ka kungjue vedin në të katër anët. Kurrkush mâ as nuk po e njeh. Eja me pa zotin e shtëpis... sa po më mundon! — Vendosmënisht çoi Firsovin prej tavoline dhe e çoi në dhomën fqî, e cila ishte e ndame me perde dhe me nji derë të randë. (— Dhoma e bixhozit ishte mâ e përvûjtë dhe disi mâ serioze. Dy dritare të verbta ishin të stolisuna me perde të blerta. Podin e mbulonte diçka që i ngjante qylymit, ndërsa në dhomën fqîj podi ishte i shtruem me dhendla).

Në tymin e tharbtë e të dendun të duhanit, pranë tavolinës së vërtetë të bixhozit, qëndronte Miqka pip në kambë. Firsovi e njofti edhe pa ia pa fytyrën nga qëndrimi i tij i drejtë dhe pothuej si shkop. Do tipa të përçkyem dhe të mrrolun, plot kurreshtje ose mëshirë, me nji angshti të vrantë vështrojshin se si Miqka humbte të holla tue luejtë me nji çift shkurtalak me fytyrë plot dëshprim. Ky fitonte gjithnji, përnjiherë fitimin e futte në xhep dhe matej me u çue, por nji njeri nga terri (llampa qëndronte e varun krejt sipër tavolinës, prandej qoshet e dhomës ishin të pandriçueme) me nji shtërngim të çkujdesun dore e detyronte menjiherë me u ulë.

— Nuk mundem, nuk mundem mâ... — gjëmonte Çifuti tanë djersë nga tronditja e tepërt.

— Pirman, kape bankën — tinglloi zani i Miqkës qetsisht dhe urdhnueshëm.

Pirmani përsëri mbante në dorë bankën, dhe me dëshprim të ri në zemër fitonte monedhat e bame duç të Miqkës. Ai nuk ishte bixhozxhi si Miqka. Kishte ardhë këtu me fitue nji shumë të vogël nga ndonji hajn i dejun, por zori i shkonte marrzisht dhe ky nemte fatin e vet të marrë i cili e bani hero t'asaj mbramjeje.

— A luen ky kështu moti? — pyeti Firsovi tue pështpëritë dhe u nis pak mâ përpara me pa fytyrën e Miqkës, por të tjerët banë shsh... dhe ky u ndal në vend.

—... E rrotulloi mijshen e dymbëdhett! — pështpëriti Sanjka me dëshprim dhe tue qitë me dorë, pezmatueshëm duel nga dhoma.

Para se të dilte nga ky vend, Firsovi venroi dv gjana. Vetulla e ngritun shtangueshëm përpjetë zbulonte synin e turbulltë dhe të përhimtë të Miqkës. Mâ tepër gjana shprehshin gishtat që endeshin nepër tavolinë se sa fytyra e qetë dhe e zbetë nga sëmundja. Zylyfët e lëshuem i mbërrijshin gadi nën mjekërr dhe ja përlyejshin faqet. E dyta: saherëqë Miqka nxirrte të hollat, çdo herë ndreqte unazën e kaltërt në gishtin e vet të vogël, e cila sigurisht i vinte aq shtërnguet saqë i shkaktonte dhimbje.

Firsovi përnjiherë ndjeu se kjo gjâ ishte joezakonshme dhe se nuk do të përsëritej kurr mâ. Vetëm në kohën kalimtare të dy epokave, në çastin e nji shëndrrimi të madh shoqnuer, janë të mundshme bredhje të këtilla të sëmunda... të njij planete të dalun nga vija e vet e qarkullimit. O, ai tym i neveritshëm, ato pasjone t'egra, pjellë e jetës së mërzitshme, kjo humbje e kotë e kohës së Oska Zâkeqit dhe përqeshje e tmershme e Miqkës drejtue partnerit që fitonte, — të gjitha këto ishin shkëndija nga po e njajta, sjellje e rrotës. Kur duel në dhomën fqî, ku shpërtheu gazi i hollë i Oskës, ai shpërthekoi këmishën e tij të qëndisun në mënyrë fantastike: qaforja i ishte rrasë në mishin e qafës. — Me të vërtetë: tue dashtë që mysafirët ta ndiejshin vetin si ndër shtëpija të veta, Artemijt nuk i dhimbeshin drût.

XXV

I zbetë nga të pimit, me këmishë të vernikosun mëndafshi Donjka mbaronte deklamimin e vjershës së vet mbi nji hajn. Vargjet nuk i kishte as të shkëlqyeshme as të shkathta, as që kishin rimë shifrore. Në to ai këndonte shkurt fatin e vet të keq, e me të vërtetë zemra e tij vehtjake i shërbente si shishe ngjyre. Deklamonte në mëngjez, në të cilin do të merrte fund jeta e tij e huqun, — i cili do t'ishte (— i murrmë dhe i keq) mâ i çmueshëm se mesdita e majit. Atëherë dora e egër e ligjit do të marrë atê. Donjka Kudravin — si ndonji barbar". Mysafirët pijshin e i jepshin me pi vjershtarit; i jepshin me pi edhe gitaristit shkurtalak me fytyrë të puçrrisun, i cili pinte ndëgjueshëm për të harrue talentin e vet të mrekullueshëm. („Qesh përgatitë për konzervatorium, e tash i bij gitares keq tue këndue kangë Krakovi nepër darsma!" — i ankohej ai Firsovit,

tue kërcllue dhambët, kur ky iu afrue me e lavdue). Mandej filloi me u ra telave me majet e gishtave, ndërsa Firsovi tinzisht nën tavolinë shenoi në fletore: „Dashnorët mâ të përzemërt në botë nuk janë aq fort të bashkuem në përqafimin dashnuer, siç âsht i bashkuem ky njeri me instrumentin e vet. Ai herë lëmonte me njomsi telat cingrues, herë si bisha vërsulej mbi ta. Atëherë gishtat i gërvishtshin butsin e dridhun të gitares, si me dashtë me nxjerrë prej saj edhe grushtin e fundit të tingujve kështuqë ta heshtin përgjithmonë. E ndonse askush nuk dinte se çfarë kangë, i binte, të gjithë parafytyrojshin nji anije që ndodhet në fundosje e sipër..."

— Shok, çka jeni tue shenue kështu? — ndjen ai skaj veshit nji zâ lëvyrës e t'ambël.

Rreziku i kërcnohej prej vetë Oskës, që ishte pak i dejun, por shpotitës e i rrezikshëm. Ndërkaq, gjithçka u sqarue menjiherë; për shkrimtarin u angazhuen të njoftunit e tij të kafes. E përnjiherë akcionet e Firsovit këcyen shum nalt. Tashmâ zgjateshin duert me ngritë nalt mysafirin e rrallë, tashmâ e tërhiqshin për mange nga tavolina dhe e çojshin nalt. „Do të pakem, pasha zotin, do të pakem..." mendoi ai tue u tërqethë, kur në punë u përzie Oska.

— Shkruej, shkruej për ne... — u gëzue ai tue çue gotën e për hir t'artit (— përgjithsisht, jo vetëm për atê grafike). — shkruej, shkruej, edhe na jemi njerëz... — dhe i dha msheftas bonbona të laguna në venë. — Shiqomë. Kush jam unë? Unë jam nji individ...

— A âsht kjo mirë apo keq? — bërtitën anash.

— As mirë as keq!... individ Osip Zâkeqi. O zot, po unë jam njeri i madh, e kurrkush nuk din për mue. Qe, merre këtê për kujtim! (— Ai nxuer nga xhepi nji banknotë, për t'u bindë Firsovi vetë në shkathtsin e tij). Hutue nga përshtypjet ai belbëzoi diçka të paartikulueme në tallje e sipër. — Atëherë më thanë: ti, Oskë, ke plaçkitë at banesë! O, perëndi... Paj, unë qenkam hajn kalibri të madh. Na jemi nandë vetë në tanë Rusin, unë jam në të katërtin vend. Pyet ke të duesh, kush qendron në vendin e katërt? Gjithkush ka me të thanë: Oska... A jam unë hajn xhepash? Çka kishte me thanë për këtê gjyshi im?... — e ai u zhgreh në vaj përnjimend.

Pshtjellimi shtohej e përhapej gjithnji mâ tepër. Midis dhomës luente Donjka fytyrëvrantë e flokëkaçu-

rrel; nën kambë krisshin qelqet e thyeme, kurse mbi tavolinë tingllojshin gotat me melankoli. Firsovi u kthye me iu përgjegjë Oskës, por në vendin e tij rrinte njifarë grueje e dobët flokëgafrrue, me pamje jashtzakonisht të shkëlqyeshme. Në syt e tij ajo shprazi gotën e vet deri në pikën e fundit, e cila deri atëherë luente lirisht mbi tavolinë dhe në grumbullin mâ të dendun briti: — zotnin këndej, zotnin!

Oska tashmâ i ishte mbështetë Manjukinit, i cili u gjind befas në mes të mysafirëve. Ai i jepte msheftas banknotat, tue e sigurue se ishin të vërteta, kurse Manjukini, tashmâ pak i dejun, dëbonte fisnikisht prej vehtes dorën e vardisun t'Oskës. N'at çast mâ së shumti bijshin në sy fytyra e zbetë dhe e dëshprueme e Miqkës, që vinte prej dhomës fqinje, kambët e shtrembnueme të Manjukinit dhe goja e hapun e Artemijt. (Artemij përcillte Pirmanin, merrte përqindjen e vet dhe qeshte me përbuzje). N'at ças dikush i afroi Manjukinit nji gotë venë të drandofilltë për ta ngazllue.

— Danken — tha me indiferentizëm?

Atëherë Manjukinit iu afrue Donjka kaçurrel.

— Zotni, — tha me zâ t'ulët ai, tue këqyrë në pod thuese turpnohej me shqyptue se çka dëshironte. — Zotni, na fol për gruen... Çfarë nuk ka në botë, çfarë shifet vetëm n'andrra.

— Si urdhnon, — ia ktheu me bindje Manjukini, shiqoi me njanin sy bukur të hapun, dhe shpalli që të ndëgjojshin të gjithë. — Pra... do të ju tregoj se si unë, domethanë... kam kthye... (— diçka mendonte —)... se si kam kthye në fen krishtene të famshme Staska Kupusnjakoven! A doni? — Iu përgjegj qetsija e bindun.

— Pra, për gruen, a? — pyeti Donjke si në gjysëmandërr, tue shtri kambët mbi karrikë.

—... Në rini unë kam qenë i bukur si i shkruem... — ia nisi Manjukini, tue fërshëllue si me hallakatë ndonji letër gjysëm të kalbun. — Po ju thom sinqerisht, kur isha trembëdhetë vjeç, për pak nuk e kam mashtrue të shoqen e famullitarit tonë të shtëpis... për mrekulli mbeta i paprekun, dhe në këtë po shoh nji provani! (Këtu edhe vetë treguesi vuni re se ishte disi jashtzakonisht i habitun. Nji djersë jo e shendoshë ia kaploi fytyrën, fantazija e plogshtë zhvillohej shum ngadalë). — Rri kështu do kohë... jashtzakonisht i mërzitun. Kapi ndëgjuesen e telefonit: „M'epni lidhjen me togerin e gardës Agarinin! Sashë, a je ti?" — Unë jam — u

përgjegj. — „Hiq dorë menjiherë nga pija, bërtas (— sepse, dini âsht tue qelbë krejt venë!) — e grahi këndej. Të stërvisim pak dorën." Për dhetë minuta erdh vrap Sashka te unë: mbi tê shirita, kordele, akselbante... Ku do të shkojmë? — „Në klub, i tham, ka gaforre të mëdha... „Natyrisht, fluturojnë si të çmendun në klub. Hyjmë — luhej chemin de fer. Menjiherë ulemi në tavolinë dhe, kuptohet, në mëngjez u mbytëm tue luejtë. Ulem unë (— ndër të tjera, mû nën lustër!) dhe neveritem me vehten time që kisha humbë pastërtin fëminore. Nga të hollat s'kisha asnji helet dhe ndiejsha se rrashta m'ishte hollue si lëvozhga e ves. Në këtë kohë filloi me ague, nepër dritare depërton njifarë pambuku i drandofillit... Shiqoj, — nën kambët e mija nji vozgë vene dhe në tê noton nji qindshe... A ta çoj, mendoj (— ndoshta e kthej), por më vinte marre! (Kështu përshkruente Manjukini, e askush nuk vû re se në vozgë nën kambët e tija po notonte nji banknotë e rrudhun e Oskës, por të gjithë e panë ate të cilën e përshkruente ky.) — Kur përnjiherë ndiej mbrapa shpinës shqisën e tetë të bukuris e t'elegancës. Menjiherë me përshkuen të rreqethunat tanë trupin. Ajo âsht, kujtoj, ajo për të cilën andrroj njizet e katër vjet çdo mbramje para se me fjetë! O zot, a thue rinija ime e mjerë ka fillue për atê që tash të shkatrrohet nën kambët e kësaj bukurije? Salutoj, po nuk guxoj me e shique... Shtrëngoj dhambët (— Manjukini kërcëllon dhambët), kthehem dhe menjiherë ndiej se më ka ardhë fundi dhe me dorën e vet më ka shtrëngue për fyti. E atëherë... — Manjukini u shtrî fisnikisht dhe hedhi kambën mbi kambë — ... rrin. a po kuptoni, njifarë maloku i trashë... — vjami i varej në nënmjekërr, kurse në vend të fytyrës nji patlixhan i murrmë. Adenoid e jo njeri, më falni për shprehje! E pranë tij... — Manjukini shiqoi Donjkën që rrënkonte — ... ajo, ajo, ia kishte mbështjellë dorën rreth qafës! Krejt e zbetë, kurse syt... syt i kishte... si çelik i kaltërt. Rrasem mbas saj, po pres humbjen. Tërheqi Agarinin për kindi, krejt flakoj e dridhem: „Kush âsht? — pështpëris. — Fol, ose kam me të dërmue rrashtën e kres!" — Ky thot, âsht Giga Montagurovi, njeri i përmendun, rritsi i kuajve dhe magnat i vojgurit. A po sheh ato valixhe rrypi? Në to ka të holla... në secilën nga nji oqean të tanë nafte! — „Po rren?" — Më vraftë zoti! — „Sasha, po të tham, qaj e lutju zotit për mue, sepse unë jam fëmija i humbun..." Rreth

nesh lesh e li, shandana tunxhi rrijnë të hedhuna andej e këndej nëpër dysheme, letra të shpërndame nepër puçilla, kurse ajo rrin... si ndonji vazë prej alabastri... ndërsa freskija, freskija përhapej prej saj... si prej vetë vendit nanë! Çohem, drejtohem, e vetullat më luejnë... Luejnë thuese janë të lyeme. I afrohem atij Montagurovit, dhe përplasi bokallin në tavolinë. „Bon zhur, thạm. — Sergej Manjukin!" Ai, natyrisht, u tremb. ma zgjati valixhen, por unë... kurrsesi! — „Gigë, i them krenarisht, gjithçka mvaret prej gjendjes shpirtnore të njeriut në njifarë çasti. Unë, për shembull! Unë kurr s'i kam bâ keq as qenit, por ti tash do të më këcejsh deri në tavan!" Ai më këqyrte, shihte para vedit bukuroshen me syt e kobshëm, u kujtue e u zbe krejt. — Eja, po të thom, të luejmë se kujt t'i bjerë ajo bukuri vdekjepruese, të cilën ti nuk din me e çmue, ose këce si plumbi deri në tavan!" Ai përnjiherë ia plasi gazit, nënmjekrra i këcente dhe fishkllonte si me i rrahë flatrat ndonji kanarine në fyt. — Po ti çka po ven? — pyeti ai, e zani iu çner tmersisht. — „Unë vej urën e Kuznecit në Moskë" — bërtas i çmendun prej epshit. — Jo, thot, vumja ime vlen mâ tepër. — „Rruga e Tverit!" — Pak âsht. „Dorogomillovo, në dreq të mallkuem!" — tham kadalë e çoj gishtin dëftues. Në këtê ai lëshoi pê... Eja, tha me zâ gulshitës, të luejmë bankën fushore, për shtatëmbëdhetë! (Bukuroshja ishte shtatëmbëdhetë vjeçare!) I ndaj letrat, dy lakeja hapin shpilat e rij. Djathtas — majtas, djathtas-majtas... hop... dy damashpili tjetër i ri... ho, dy dhetshe... Sashka më briti anash: „Hiq dorë, he kopil, hiq dorë, do të humbish!" Unë, zbe si limoni, ndaj letrat gjithnji... i zbetë, i zbetë ...

N'at vend diçka ngjau me Manjukinin. Me sy të shtangun shiqonte drejt para vedit dhe shifej se nuk kuptonte kurrgjâ. Nga goja e hapun i shpëtoi nji rrënkim i ngjirun. Ai ndërpreu ndrolen e vet, sepse dikush, që nuk ishte aty, fryni kadalë në fytyrë; kjo i ngjante frymës së puhis. As vetë nuk dinte se çfarë parashêje mund t'ishte ajo. Bani nji përpjekje heroike me vazhdue tregimin, por përnjiheri e la kujtesa. Harroi çdo gjâ, çdo gjâ përnjiherë, harroi në mënyrë katastrofale: nuk mundet me kuptue se ç'pritshin prej tij ato shiqime të ngutuna, vetëm si i trentë prekte fytyrën e vet me gishta. Mandej u çue kadalë dhe u nis kah dera; Artemij vrapoi mbas tij...

— Mos e nguc, e ka të vështirë... bërtiti dikush.

— Do t'ishte mirë me i vu borë në krahnuer... — këshilloi nji grue thatuke.

N'at zhurmë të përgjithshme askush nuk vû re se si hyni në dhomë nji plak madhshtuer e i gjatë, katundar si përkah petkat ashtu edhe përkah mjekrra. Mandej dora e njerzishme e dikujt prej së jashtmi largoi perden nga dera. N'at çast hyni Manjka Frullaza në tanë shkëlqimin e vet të rrezikshëm. Me vedi kishte nji fëstan mëndafshi në ngjyrë të drandofilltë me karnere të vogla e rreza të kollueme rreth krahëve. Me sy gjysë të mbyllun shiqoi më mënyrë urdhnuese të gjithë që rrijshin rreth saj, tue kërkue dikê. Të gjithë e dijshin se kê po kërkonte por heshtshin, kur dy vetë u larguen i ban rrugë kalimi Miqkës, i cili rrinte kot pranë murit. Agej tue gjëmue u çue prej qoshes, rregulloi me kujdes petkat dhe u drejtue kah plaku. Firsovi shiqoi sahatin e rrumbullakët i cili rrinte varë mbi derë të kumarxhihanes. Tregonte se ishte ora nji e njizet e pësë minuta. Tue mos dijtë as vetë se pse, Firsovi u çue tronditshëm dhe u ul përsëri mbi divan të fortë e të keq. Manjka Frullaza i buzëqeshi lehtas e njerzisht thuese deshti me thanë: E, Firsov, qe je mysafiri ynë.

XXVI

Manjukinin askush nuk e kujtonte mâ (rrinte ratë diku në shtrat te Artemij), ishte lanë kallî vetëm. Mandej të gjithë panë se si Ageji, i qetë e serioz iu afrue babës, ia puthi dorën dhe ua prezantoi hajnave, të cilët të hutuem rrijshin syçelë.

— Qe, ky âsht im at, Finogen Stolarovi. Ju lutem! (Të gjithë u përrulën sepse në fillim askush nuk dinte se çka kishte përqëllim Ageji).

— Paqë shoqnis së ndershme — tha me përvujtni e madhshti Finogeni dhe kapi kaftanin e vet të zhgûjtë n'at vend ku ruhen të hollat dhe ku rreh zemra... — Pse po pini kaq shum?

— Po kremtojmë, babë! — bërtitën horas hajnat, tue kuptue qëllimin mahitës t'Agejit.

— Po e kremtojmë Maksimin Çudibâs. Hiqe kaftanin, babë...

— Çfarë Maksimi në dimën? Maksimi bje gjithmonë në kohën e mollave... mendonte plaku me zâ të naltë,

tue xhveshë kaftanin të cilin Artemij ia nxuer menjiherë. Ai u ul, e të gjithë u grumbulluen rreth tij tue e shique drejt në gojë. Ata, për të cilët nuk kishte vend, këqyrshin përmbi krenat e tjerëve fytyrën e vendosun e të ndershme me vetullat të thime. Njifarë vajze filloi me u zgërdhi, por Agej i mëshoi në brryl me gishtin e shtangun e ajo mandej heshtte gjithë natën, tue mos guxue me iu ankue kavalerit të vet të vramë lije kundër Agejt. — Unë nuk kam ndëgjue për Maksimat e dimnit.

— Qysh ashtu! — shpejt e shpejt mendoi Donjka. — Maksimi i dimnit qet tym nga oxhaku!

— Cok po thue, sot âsht ftoftë, — tha plaku tue u kryqzue para se me marrë gotën e ofrueme. — Sigurisht do të kenë ardhë murlanët e natës. — Ai shprazi gotën dhe u kuell njerzisht, tue u fshi me mangë. Kërkoi me sy Frullazën e nuk u qetsue derisa e gjeti. Ajo shiqonte pada e mprehtas fytyrën e trallisun të Miqkës, dhe tundte kryet.

Tue iu nënshtrue shkeljes së synit të majtë t'Oskës, djaloshi i gjatë e i fortë filloi me qitë venë të shtrejtë në gota për tharm.

— Shih, ti këta! — foli përsëri Finogeni, tue marrë heshtjen e tyne si shêj nderimi ndaj pleqnis së tij. — Na menduem se juve qytetarëve u ka ardhë fundi: asi batërdije keni bâ. Miku im, Pavle Makariq Kllopovi, prej Pasinkovit, më ka tregue mbi këtê...

— A âsht gjallë ende Pavle Makariqi? — pyeti zymtas Agej. Fytyra e tij vrâhej gjithnji mâ tepër.

— Vdiq pranverën e kalueme, vdiq bukur, askujt s'i ka bâ gjâ të keqe, — u përgjegj Finogeni tue shique të birin. — Qe, kështu, Pavle Makariqi ka parakallxue qysh gjatë luftës botnore: në Moskë, tha, nepër rrugë do të rriten bari e këpurdhat, kurse njeriu prej njeriut do t'iki nji çerek vërste larg. E ju tashpërtash ende jetoni e merrni frymë! — përqeshi Finogeni.

— Eja, babë, të pijmë në shêj pajtimi! — e ndërpreu i biri.

— Të pijmë, Agejushkë! — u gëzue plaku. — Si mos me u gëzue për suksesin e djalit! — Megjithatê ngurronte me pi, tue këqyrë kah gota e plotë. — A je ti Maksimi? — iu drejtue ai Artemijt. Atëherë, pra, për shum vjet ditëlindjen! Zoti të dhashtë jetë të gjatë, që të gjithëve t'ua mbyllish syt...

— Mersi... — holloi Artemij me nënqeshje.

— A po mundohesh shum me tregti? — iu drejtue Finogeni. Artemijt me nji breshën pyetjesh, tue pasë besim mâ sê shumti në mjekrrën e tij. — A âsht i shtrejtë sot espapi?

— Tregtoj me sumbulla, babë. Vetëm, ka sumbulla të ndryshme. Ndonji sumbull njerzit e mshefin, e ndonji tjetër venë në krahnuer, që ta shohin të gjithë... tashmâ Artemij buzëqeshi haptas, e mjekrra në dritë i merrte ndërgjysime vjollce.

Kjo mahi kishte edhe mâ, sikur mos të çohej Agejka. Fytyra e tij nuk ndiellte mirë, vinte gjithnji tue u ajë mâ tepër, ashtuqë i ngjante mâ njij peshe.

— Hej, sergjent... i biri Artemijit i cili vazhdonte me këqyrë plakun tue kapsitë syt. — Murcovkë, eja këtu... Hajt ik! Çka po pyet? Sigurisht nuk âsht prej peshkvie, budallë!... — U ul e me nji idhnim të pakuptueshëm u kthye nga i ati, i cili tundte kryet me qortim.

Tashma kishim humbë Oska, Donjka e shum të tjerë; disa shkuen me grat. Mbetën vetëm ata të cilët asgjâ nuk mund t'i joshte me dalë në natën e ftoftë e të pakandshme. Agej heshtazi muer nga dhetë kokrra dardha nji kokërr mâ të pjekun dhe ajo kalli menjiherë nepër gishta. Tue qeshë lehtas për nji vendim nji vendim të vetin, ai lëpiu qullin e ambël, dhe dardhën e hodh nën tavolinë „Shih, e kalbët, por e ambël!" — murmuriti me zâ t'ulët, dhe përnjiherë këceu, kaplue me nji tronditje t'errët e ngashnjyes.

— Çka po më këqyrni ashtu hutueshëm... ndoshta nuk më kanë dalë brinat, a? — u bërtiti shokëve të vet të heshtun të venës, të cilët ikshin posa i këqyrte.

— Rri, Agej, e hesht... ata po të përqeshin — e urdhnoi Frullazi, tue këputë nga vilja kokrrat mâ të mëdha. — Ej, ti, shkriltar,... shih e na përshkruej të gjithë. Shkruej: qe, thuej, Miqa, komesar regjimenti; tash, ky Miqa, thuej, âsht bâ mâ frigacak se ujku... A mendon se nuk do të të lejojë? — u mrrol ajo kur Firsovi luejti kryet në shej mohimi. Shkruej vetëm të vërtetën, e ka me të lejue...

N'at ças Artemij solli murcovkën e porositun në nji bludë dhe e vuni mbi tavolinë. (— Qe, llupe, mosje... — tallej ai tue shkue). Ajo murcovkë ishte trillimi i pakuptueshëm i Agejt, me të cilin provonte gjithmonë bindjen e besnikin e shokëve të vet. Kjo ishte nji përziemje e çuditshme birre e rakije, në të cilën notojshin në mënyrë tmerruese copzat e limonit dhe të trangullit.

— Paj, Miqa, eja të miqasohemi. Ulu! — ia nisi Agej në mënyrë kërcnuese, tue ia zgjatë nji lugë druni. — Të plotsojmë së bashku e të lidhim miqsi të ngushtë. T'i fali fyemjet e bame... Po hesht, a? A s'po don? Atëherë, dreqi të marrtë, zoti të theftë kambën! — vringlloi tanë shuplakën, ndërsa Finogeni i kapsitte vazhdimisht të birit, tue u përpjekë me kuptue përse ishte ndërrue ashtu. — Në dreq të mallkuem... edhe unë kam stazh partije... peshkopin e kam mbytë! Hej... — dhe ai ia shfreu mllefin e vet Sanjkës. — Pse s'po vjen mâ? Don me u martue, klyshë me krijue, a? Babish, më bijnë çalapët?... Jashtë së këtejmi! — Ai ndoqi me vemendje se si shkonte Sanjka dhe përnjiheri bani nji lëvizje të çuditshme e të neveritun: — Pse, pse e përzuna? Ai nuk âsht, nuk âsht anmiku im! Ai tregoi me dorë Miqkën që nuk luente vendit (Miqka kishte zjarmi të madhe e mezi merrte vesh ndonji send) Budallë, çka je kacagjelue? Unë ende nuk kam me mbyllë syt, kurse ti don tashma me fjetë me të! Do të digjesh në të, do të shkatrrohesh për shkak të saj! O, Manjkë.

Qysh në çastin tjetër Ageji u trenue dhe ia nisi rrahjes. Të gjithë panë qartas qëllimin e tij vetëvrasës. Krisma e qelqeve u përzie me klithma fenerash. Dikush e rrëzoi karrikën, dikush shkeli gitaren, sepse n'at çast tingllonte pikllueshëm e paharmoni telat e këputun. Hajnat e pezmatuem, të primë me Artemijin, u tkhyen kah Ageji, i cili, me fytyrën e irnosun nga pezmatimi, qëndronte gati me u mbrojtë. Gjaku filloi nga veprimi.

— Hajde të shkojmë, përcillmë... — i tha Meqava Firsovit e pa pritë pranimin e tij, e muer përdore. — Tash do të therren. Hajde, këtu s'ke çka me pa mâ. Tash do të bâhet keq këtu.

— Manjkë... a gjete dashnuer për vedi? Mos shko, do të bâhet keq! — gërthiti Agej përmbi krenat tjerë, ndërsa trupi i dridhej si n'agoni.

Gjâja e fundit që u rranjos Firsovit në kujtesë ishin çakshirët e kuq si zjarmi t'Agejit, i cili rrinte mbi tryezë sa gjatë e gjanë. Braktisë nga të gjithë, Finogeni plak shiqonte çuditshëm në të gjitha anët, tue ndejtë mbi karrikën e vet si në vendin e turpshëm të të mbytunvet. Mâ në fund, kur u vesh mâ, Firsovi prej paradhomës hodhi shiqimin në sahat. Akrepët i afroheshin vazhdimisht numrit dy.

XXVII

Përjashta ende ishte natë kur Firsovi e Frullaza duelën prej strofulle. Bora ishte ndalë e gjithçka ishte bâ e çuditshme, e lëmuet dhe virgjinore. Qielli ishte i mbushun me hyj, e përveç kësaj ndriçonte hana e fortë. Hijet e ftofta lëvizshin nepër çfrej të shndërritshëm bore. Skutat e pandriçueme të futshin tmerin, kurse përjashta përgjonte qetsija edhe mâ e madhe.

Frullaza i dha shêj Firsovit me dalë në rrugë. Veshë me gëzof Astragami të bardhë, ajo Firsovit iu duk si vegim i shkëputun nga fantazija e ndezun e ndokujt. Ate e pushtoi nji endirë romatnike, pothuejse nji medjelehtsi. Cegmi bamirës, bora e pashkelun dhe trondtjet e mshefta të kohës së vonë, e shpëtuen Firsovin prej gjithë atij plehu që e pa mbramë, ai u zbut në mënyrën mâ të pagëdhendun. Ndërkaq, u kujtue me e marrë përdore, dhe ajo u mbështet mbi tê me mirënjohje. Ai kohë mbas kohe hidhte shiqimin në profilin e saj t'errtë e të shkëlqyeshëm, në krela të pabindshme përmbi ballin e naltë e të pastër në buzët e errta, të paqeta e gjithnji të qeshuna. Ishte i lumtun pikrisht për shkak se nuk merrte vesh kurrgja nga të gjitha ato që ngjante.

Ajo përnjiherë u përkul mbi Firsovin i cili ishte kreitsisht i mundun nga habija. Ai kapsitte syt ende në tê nga syzat, kurse ajo tashmâ e puthte gjatë e me afsh.

— Puthmë, puth... cok je budallë! — i dihatte mu në fytyrë me fjalë të ftofta urdhnuese dhe me buzët kërkonte buzët e tija të trasha, plasë nga pagjumsija e natës. — A po shef, a po shef?

Firsovi ia ktheu të puthunat hutueshëm dhe butsisht. Vetëm mâ vonë, mbas disa çastesh ai kuptoi gjithçka, e kjo gjâ largoi bukurin e bekueme të natës. Disa hana larg tyne qendronte nji automobil i mbyllun, thuese po soditte qetsin e rrugës me të dy bebet e syve të vet — fenera të fikun. Firsovi u kthye instinktivisht; disa njerëz, njisoj përkah bindja, hyjshin në shtëpi prej së cilës posa kishte dalë Frullaza dhe bashkudhtari i saj i painiciativë. Megjithate, ai u kujtue se kjo ishte nji racje para se me pa aradhën e përforcueme të milicis që u vinte përballë. Atëherë edhe ai vetë, i pasionuem e qesharak, u përkul mbi të dashtunën e vet të mapritun, tue mos vu re se syzat e tija po ia gërvishtshin fytyrën.

— Çka... çka po thue? — pveti ai i tronditun.

— Syzat... hiqi syzat... çfarë kavaleri je me syza! — mundonte ajo me përshpëritje veshin e ngrehun të Firsovit dhe e tërhiqte mbi bankë pranë nji dere të madhe.

E përsëri, sadoqë rreziku ishte afër, Firsovit i shkuen vërdallë mendët, shkëlqimet e ngjyrnave t'ylberit i luejtën para syve. Buzët e ftofta të Frullazës u ngritën prap në fytyrën e tij. Milicët mû atëherë kalojshin pranë tyne, e rreziku i afërm shtoi edhe mâ tepër pasionin e saj të papritun nga dëshprimi.

— Po argtohen! — tha me pëlqim e zili njani nga milicët, tue kujtue ndoshta të dashtunën e vet, prej së cilës e kishte nda detyra zyrtare. — Shih vetëm se si po e përpin! — E posa tha këtê, gjithë të tjerët u kullën njij zani me hirsi.

Manjka klithi, me nji zâ të huej e të panatyrshëm, kinse tue u turpnue nga dëshmitarët për shkak të sjelljes së vet të shemtuet të kësaj nate. Ikja e tyne e shpejtueme askujt nuk iu duk e dyshimtë. Tue humbë me mjeshtri gjurmat ata ikën nepër oborrin e zbrazët të kishës dhe u mshefen nën tremën e kishës kur ndëgjuen krejt afër nji fishkllimë t'ashpër e cila u dridh disa çaste mbi lagjen e fjetun. Nji re e vogël e mbuloi hanën dhe errsoi bukurin e natës.

I gëzuem që iu shmangë rrezikut, Firsovi provoi përsëri me përqafue Frullazën (Rrijshin nën tremen e naltë e të kuqe të mbulueme të njij kishze të vjetër). Frullaza i mëshoi dorës dhe qeshi.

Mos dil menç, mos dil menç kur po të thom — tha me zâ të thatë. — Kam kujtue se je i mençëm, po mban syza. Provove e të pëlqeu, a? Mbërtheje palltën, do të mërdhijsh! E, me çka ti mundesh me më mashtrue mue? Çka din ti, pos shkarravitjeve të tua? Unë s'ta dij mirë as emnin. — Në zanin e saj u dridh njifarë butsije e pakuptueshme: — Athue e ke gruen plakë?

— Grueja âsht gjithmonë plakë, edhe nëqoftëse e re — i fyem lëpin buzët Firsovi. Çdo gur këtu thithe me lakmi nxehtsin e njeriut; kurse Firsovit i bâhej se dikah po frynte nji erë e nxehtë. — Ti fillove me më dashtë ashtu... unë të ndjeva menjiherë, unë të zbulova! Ti je e vetmueme, krejt e vetmueme, unë e dij këtê. E unë gjithçka, gjithçka dij! Unë ndërtoj qyetete, krijoj njerëz, ngrehi botën në shkretin njerzore... — Vërtlloi edhe do gjepura, çka mund të përligjej vetëm me ndiesit e tija të çueme peshë.

— A nuk tutesh se Ageji, mos po rrin atje diku tue këqyrë se si më ngashnjeu? Mirë, mâ, mirë, u mahita... Tash ai nuk më spiunon mâ! — (Duhma e akullt e asaj vrejtjeje menjiherë e pruni në veti Firsovin). — E mandej ndëgjo se çka do të tham. Qe, ti po na përshkruen, e, në të vërtetë, nuk na njef fare. Femna (kur flas këtë mendoj për qenjen njerzore, e jo për çfarëdo marrinash!)... Femna âsht e re gjithnji derisa nuk trembet se do të plaket. E grueja e re âsht njisoj si hini n'erë... Kape, kape, budallë. E sa mâ tërheqse të jetë për sy, aq mâ e keqe, mâ e keqe âsht!... Hajde të shkojmë, siguresht nuk do të bujmë këtu.

Ata u drejtuen kah shtëpija e Miqkës, me pritë atje Manjukinin. Të dy ishin të bindun për diçka se Manjukini, hokatar i pafajshëm në të gjitha argëtimet e mundshme të mbramjes, do të dijë me shpëtue nga rreziku. E nuk u mashtruen. Porsa nepër dritare çfaqej të zbardhunit e mugët të dritës, kur qe, Sergej Amoniqi mbërrijti krejt i rraskapitun e me sy të shterrun. Mbi vedi kishte nji jakne të rëndomtë femne, kurse në krye njifarë kësule pambuku, që i ngjante njij petulle, kthye anash si te blaqi. E posa deshti me ra në shtrat kur e futën në dhomën e Miqkës dhe e muerën në pyetje.

— Po mue më njofin të gjithë... — belbëzonte Manjukini, tue spjegue hollsisht se si ishte çlirue. Tue përzie e gëlltitë fjalë të tana (—e me këtë rast laraconte me gisht e pa kuptim nepër tavolinën e Miqkës), ai tregonte se si kishte mbarue Agej. Artemij shtinte me pushkë në milicët, e atëherë filluen me shtî edhe ata, e predha e parë e tyne qëlloi Agejin. Finegenin e përmendën vetëm se ai gjatë gjithë kohës ka qeshë si qyqan e si fajtuer, tue i murmuritë nën hundë: „U ahmuer, i dashtuni i zotit"... Përveç kësaj, dilte se kinse plaku e kishte rrëxue me kambë të birin e vdekun në shpinë dhe kishte shique gjatë në vijat e shtanguna t'Agejit. Kjo gjâ mundej edhe me iu dukë Manjukinit, në syt e të cilit aradha e milicis, për shembull, rritej deri në njiqind vetë. Në çdo rast askush nuk mundte me ndalue Finogenin që të tallet me të birin.

— Vdekje çasti, e lehtë... Kurse unë po vdes çdo ditë, e çdo të marrun frymë që bâj e mbaj për të fundmen. Nikollash, o i dashtun Nikollash! — briti Manjukini me nji zâ njeriu që âsht n'agoni tue këqyrë diku larg e tue i harrue të pranishmit që rrijshin rreth tij. — Nuk kam unë kurrfarë Nikollashi... vetëm jam

kah e trilloj! — qortoi vehten me zâ të naltë mbas njij çasti dhe tue u kolovitë si patoku u largue në dhomën e vet. — Bafshit natën e mirë e gjumë t'ambël, sinjorë! — edhe njiherë na tha nga pragu tue u shtrembnue nga dhimbja e madhe.

— Cilin Nikollash po thërret ai? Ç'ka ngja? — ia behi në dhomë Zinka.

Ajo nuk mundte me fjetë poqese ndokush aty afër flitte për Miqkën. Nepër shamin e shkyeme, hedhë shpejt e shpejt, dukej butsija e mësheftë dhe e përgjumshme e krahnorit të Zinkës. Firsovi iu afrue dritares.

— Miqkën e vranë, — tha me vendosmëni Manjka Frullaza, tue iu afrue Zinkës. — Qe, këtu e ka qëllue — E i ra vrazhdas me dorë ballit të përulun të Zinkës së hutueme.

Ky eksperiment i saj shpirtkeq i shkrepi shum mirë. Zinka nuk qau, vetëm rrinte ulë mbi nji karrikë dhe me fytyrë të plakun shiqonte rranzë shtratit të Miqkës. Trembej me kërkue vërtetim prej Firsovit. Ai u kthye menjiherë vetë dhe, tue kapë pyetjen e saj të pikllueme, tundi kryet mohimisht. Zinka muer vesht, këceu, e mbasi nuk mujti me përballue gëzimin e vet, filloi me ecë andej-këndej nepër dhomë, si ndonji mizë e madhe e padurueshme. Përnjiherë erdh në vehte e iu afrue Frullazës.

— Je e keqe, oh, sa e keqe je! — tha, tue qa qetsisht e tue tundë kryet. — Je zemërkeqe...

Në dritare fluturoi nji trumcak, shkundi pendlat, dhe hasi në shiqimin e zymtë e të pafjetun të Firsovit, qukati nji bucëz bore dhe iku tue fluturue. Ishte i lirë me fluturue kah t'i tekej, — zogu i marrë dhe i lumtun trumcaku! Me cicërimën e pandieshme përshëndette agimin, i cili do të ushqejë e nxejë krahët e tij të mërdhimë. Sepse, sadoqë të jetë dita fatkeqe, për trumcakun do të gjindet gjithmonë pak pleh e diell.

P J E S A E D Y T Ë

I

„Ti je Nikollash i vetmi shkaktar që më shtyne me përshkrue jetën time dhe mendimet e mija qysh prej ditve të mija të bardha fëminore e deri më sot. Nëqoftëse ky dorëshkrim shpëton pa u përdorë për mbështjellje kastravecash dhe nëqoftëse të bje në dorë, për ku po e drejtoj, lexoje këto rrëfim t'aktit tand, diktue nga rrektimet e zemrës që po shkimet. Unë nuk jam kah t'arsytohem e as kah të jap këshilla. Njeriu që ka kullotë jetën nganjiherë din mâ pak se ai që posa fillon me jetue, — djaloshit i jep dije vetë rinija e tij e mâparshme. Këto marrina të shkrueme po t'i fali si kujtim nga yt at. Mbledhi të gjitha dhe nga kjo nxirrë nji përfundim, sepse tashmâ ka ardhë koha për këto gjâ dhe s'ka kush me t'i rrëxue konkluzat tua.

Fati i njeriut âsht i ndryshueshëm, o engjëlli im. Kaluen shtërgatat dhe në qiellin e kthjelltë nuk shihen mâ rrudhat e përparshme (çfarë poezije, krijue për muzikë!). E nepër dritare po shiqoj skelet e nji shtëpije së re që po ndërtohet... (Prap rrejta: nuk jam tue pa kurrfarë skelesh nepër dritaren time. Tash âsht natë, Nikollash, edhe nëqoftëse njeriu shiqon mâ me vemendje, në djerrën fqi duket nji shtëpi krejt e vogël në të cilën banon prifti i famullis fqî). Kështu qëndroj i vetmuem mbi koritën e thyeme të së kaluemes sime dhe në heshtje vështroj mbeturinat e saja të marra dhe

të çmueshme. Kush jam unë sot?... Basterdha e fisit, kështu më ke quejtë, i ndezun flakë në çastin e ndamjes. Po ti, edhe kur ishe i urtë, shpesh nuk i matshe fjalët. Shamjet tua i largoj nga veti, e nuk i frigohem as shiqimit tand të vrantë. Qysh prej do kohësh nuk po fyhem mâ, Nikollash. Çka me bâ, nji organizëm i gjallë nuk mund të jetojë pa mbeturina, dhe çdokush prej nesh duhet të jetë i gatshëm me pranue mbi vedi at të ligë të turpshme dhe të mërzitshme.

Kryet tim sot âsht i rrumbullakët, i thimë, i përshtatshëm me luejtë me të guxhaz. Tashmâ ka nisë edhe me u rrudhë, e ende nuk din me mendue si duhet (domethanë si ti). Megjithkëtê, ndëgjomë pak. Më beso, o engjëlli im se nuk jam kah andrroj në këtë natë pa gjumë për ndonji grusht shteti në vendin tonë, por dëshiroj nji jetë të njerzishme, nga poshtërsija ime të mbërrij te kambët tua, i dashtuni im Nikollash. Tanë kjo âsht nji tollovi dhe çdo kush ia mshon tjetrit fytyrës. Përsëri do të thuesh se treni ende âsht kah kalon nepër tunelin e errët se ende nuk ka dalë në dritën e kaltërt matanë kodrës. A nuk âsht ky tunel tepër i gjatë, Nikollash? A nuk âsht i pafund? Rueju mos të të shkelin. Nuk po të tham me ra në dëshprim... (ndonse vetëm i marri nuk âsht i aftë me u dëshprue). E ku kishe me u kthye? Atê që ka shkatrrue gjaku, as gjaku nuk mundet me e ngjitë. Po edhe pse? Vetëm merre me mend — me u kthye në katund në pasunin e katundarëve, dhe me bërtitë e me u marrue: — „Ehe, prej pyllit tim i keni bâ veti kasolla, rrxonji menjiherë!" Katundarët e çmeritun kanë me shkue ndër shtëpijat e veta të rrxueme, kanë me kukatë, dhe do t'ankohen, nuk âsht kjo hera e parë për ta!" Qe, këtu e kam pasë pusin" — do të thotë njani prej tyne, i këputun nga ûja! Nga hakmarrja, Nikollash, kënaqen vetëm të marrët. Paj edhe na u kanë këputë gjithë kërthizat që na kanë lidhë me të vjetrën; për së tepërmi janë fye dhe shembë hyjnit e vjetra: sa me i përtri, ato prap se prap do të mbeten copa të shpartallueme. Të vdekunin nuk mundesh me e ngjallë! — Mbasi ja ke nisë, shpërtheje tunelin deri në fund. Shpoje gurin me kryet tand, o engjëlli im, përpiqu, — unë jam kah të përshëndes ty, a po më ndien?

Po përshpëris për arsye se tash âsht natë dhe shoku im i çartun i dhomës po krrat si me qenë kah i bje trumpetës ose kah kafshon ndonji gotë. Kam vû sipër

llampës nji çarapë që të mos ia trazojë drita gjumin e tij të merituem. Do të rrij tanë natën se edhe ashtu nuk po më merr gjumi. Zemra po më rreh tepër herë në të djathtën, herë në të majtën, herë në njanën, herë në tjetrën anë, si cingare fëmijsh. Jam plak dhe jeta po më duket e randë, me e qitë nji hap mbushem frymë. Me mundime po fitoj rakín me të cilën, sa po mundem po lehtsoj dëshprimin tim të madh. Kur nuk je mirë, Nikollash, nuk ke me bërtitë „urra", s'ke me dënue vetëvetin. Si po sheh, i kam ndejtë besnik vetëvetit: po pij. Tekembramja po ma ndien zemra se së shpejti kam me fitue bukën time vetëm nga mëshira, jo me mjeshtrin time të rrenëve. Edhe në këtë punë kam nisë me ra poshtë: shpesh herë dal jashta temës, ngeci dhe nuk dij si me vazhdue për me fitue gjysën e rublës. Qetsou, nuk po të drejtohem për me t'ardhë keq për mue... ende âsht gjallë Sergej Manjukini! Dëshiroj vetëm me qetsue pakëz zemrën time të shqetsueme.

Ndoshta ti as nuk je gjallë, Nikollash. Ndoshta të kanë likuidue edhe ty së bashku me ata të vjetëve të perenduem. (Çfarë llojë bojnash nuk ka pasë mbi trupin tand: të bardhë, të zezë, të blertë, të kuqe...). Ndoshta qyshkur të ka përla fati të cilin edhe unë po e pres me gjakftoftsi. Por edhe n'at rast përgjegji, që ta ndiej zanin, çel syt dhe vështro rreth e rrotull vetit. Shiqomë edhe mue! Ndoshta kjo ka me ta gëzue pak dëshprimin tand të mordjes dhe vetmimin tand të trashiguem. Ndërkaq, marsho vetëm përpara, Nikollash, nëqoftëse je gjallë. Nëqoftëse je i vdekun atëherë edhe ashtu na je reshtë të gjithëve.

Zemra ime âsht kah flet me ty, a po e ndien? Nji lot i njelmtë po m'i flladitë buzët dhe fytyrën, e ti nuk je kah sheh këtë gjâ. Paj, dreqi të marrtë, Nikollashë: zoti të gjykoftë. Qofsh gjallë ose i vdekun, por zemra po ma ndien se si je kah pret për me t'i dhanë llogarit. Unë nuk jam kah të shoh, kurse në shpirt po më duket thuese po i kërkon prej meje, po bërtet dhe po u mshon kambëve. Mbasi qenka kështu, merr hakun tand, o cezari im shpirtkeq.

Për me ta përshkrue fisin tonë mundem me ia nisë vetëm prej Jeremijt. Prej andej e mbrapa humbin rrembat e lozës sonë nepër mjegullat e panjoftuna. Jeremij, ai përkthyes i Mordvis, ka qenë i pari i fisit tonë, i pari yt dhe i imi (nuk e dij para sa brezash), i shërbeu

kunorës ruse dhe u vra në luftën e Poltavis. Në saje të trimnis së vet, edhepse i vdekun, fitoi titullin si fisnik dhe pronën polake Vogjanec. A të kujtohet ai vend i kandshëm në Kudemë, Nikollash? A të kujtohet Mali i Qyqes dhe pyjet e gëzueshme aty pranë? Ky âsht vendi i fëminis_sime dhe i fëminis tande. A thue kaqarrelohet ende ajo krekcë e hollë para dritares së dhomzës sate të fëminis, ndoshta edhe atê e kanë pre katundarët për nevojat e veta shtëpijake, at fëmi të vogël që na kishte pasë mbjellë gjyshi ynë? A thue rrjedh ende pranë plangut tonë Bikanja e shpejtë, bija e mrekullueshme tetare e Kudemës. (Ah, vetëm poezi po të jap për gjysë ruble të tanë, e për këtê nuk po të kërkoj as nji kafshatë buke!) Brigjet e saja, n'at kohë, jehojshin shpeshherë prej gazit tand jotinglues. Nji herë edhe ke pasë qenë mbytë në tê, të ka pasë nxjerrë prej ujit birarkthyesi i karaullës. (Birin e tij i cili âsht tue banue me mue në nji vend po e vështroj me vemendje, sepse po m'intereson shum). Sa halle e kokëçamje na nxirrshin mbrapshtinat tua të marra! Më kujtohet se si njiherë preve dorën vetëm nga kurreshtja për me pa se a u rrjedh edhe fëmijve gjaku. Nji herë tjetër u fryve prej vishnjeve, tue vjedhë nji sitë, e cila ishte nda për me bâ ambëlsina; Tashmâ ishte koha me ta këndue lutjen e fundit të vdekjes, e na mundoheshim e vrajshim mendjen se si do të mirrshim na frymë kur do të pushojshe ti... Megjithatê qielli nuk deshti me të marrë prej nesh, kur të dhamë ricinus. Kur i ke pasë mbushë tri vjet, ke pasë pre nji qen të vogël prej letre (— ose madje Pelagije Savishnën, kam harrue!), dhe të gjithë në zâ — thanë se je fëmi i squet, dhe ju hyne në zemër jashtzakonisht. Ke qenë hallligë, u rritshe në mënyrë të pakuptueshme, për inat të mjekëve. Të dojshin mû për arsye se frigoheshin pada që do të vdisshe. Por ti nuk vdiqe, por po jeton ende, që të ketë kush me më gjykue mue, që jam nji përmendore e padëj mbi vorrin e fundit të Manjukinëve.

Nuk jam tue qeshë me qëllim, prandej më fal, Nikollash. Ndoshta kjo e metë e nervave të mija âsht pasojë e dëshprimit të përhershëm, për çka âsht fajtuer fati i ndrrueshëm, e ndoshta edhe për arsye se nuk jam mâ i zoti i fytyrës simë që po luen andej këndej si nji kuti e zbraztë. Por pranoje klithjen e zhgënjimit tim të sinqertë. Pse t'u ka shkrue me qenë i vramë, nëqoftëse nuk je gjallë diku midis njerzish... dhe pse jeton,

nëqoftëse vdekja, madje n'ato dit të vështira, nuk ka dashtë me të prekë. Më fal, Nikollash, kjo âsht kujisje e ime vertlluese.

Biri i Jeremijt quhej Vasilij. Këto fjalë mâ poshtë po i përshkruej prej meshës së përmortshme të cilën e ka hartue O. Maksimi nga Demjatini. Në duert e tija kanë qenë dokumentet e historiatit të fisit tonë, kur âsht kallë shtëpija në Vogjanc. Ai farë Vasiliji, në kohën e mbretneshës Elizabeta, ka luftue për famën e perandoris dhe për emnin e vet të ndershëm. Ka jetue njizet e tetë vjet dhe ka ra në kryengritjen e Bashkirit afër Orenburgut. Perandoresha nuk ka mujtë me dekorue trunin e shërbtorit të saj besnik, sepse në fron ka ardhë kushrini i saj fatzi. Nipat e Jeremijt, Vasilij dhe Sergej, kanë luftue gjithashtu si togera për famën e shkabës ruse, dhe i pari vdiq në luftën e turpshme daneze, kurse i dyti, stërgjyshi yt, jetoi deri në kohën e sundimit të Katarinës dhe vdiq në mënyrë të neveritshme prej Persjanëvet. Kështu; edhe na kemi nji ndihmesë të përvujtë në bashkimin e Derbentit dhe Bakut me shtetin rus. Mburru dhe lavdou për këtë gjâ, Nikollash: prej andej nxjerr naftë, edhe sot e kësaj dite, shkaba mendjemadhe.

Çka të duhen mâ tepër, e edhe jam përtac për me t'i numrue, Nikollash, heroizmat e të parëve tu të tjerë. Të gjithë ata, njisoj, kanë vdekë me armë ndër duer, tue lanë mbas veti, brezni të shumta. Kështu, qe, erdha deri te ti, Nikollash! Me çka, krahas me ato që ke mbërri, do t'ua përmbushish shpresat e të parëve tu? Para së gjithash banu i ndershëm, o engjëlli im, i ndershëm mund të bâhesh gjithkund. Fisi ynë ka pasë edhe përtaca, përlugtuesa, despota, dhe mëkatarë të mëdhej, por askush nuk ka qenë i poshtër, o engjëlli im. Të poshtrit, Nikollash, nuk janë të dêjë me krijue vepra të mëdha, por vetëm u vjen era neveritse nën diellin e famës së huej.

Simbas ligjeve të paspjegueshme kryhen ceremonit jetsore. Breznit dallohen, luftojn, kacafyten ndër veti për ta bâ njani tjetrin rrafsh me tokë, e nuk janë të vetëdijshme se njana pa tjetrën nuk do të mund t'ekzistonte. Nuk duen me kuptue se mbi shpatllat e fuqishme të të parëve të tyne janë kah ndërtojnë godinat e veta të kalamenduna. Nuk po ua ndien zemra se edhe këta dikur në t'ardhshmen kanë me i murue në themel breznit e tyne t'ardhshme dhe mirënjoftse t'ekonomis-

tave. — Gjuha ime âsht plot me helëm dhe pezëm, Nikollash, sepse po ngrihet prej pijes s'idhtë. Banu zemërgjanë, djalosh dhe më fal për vërtllimet e pleqnis sime... paj, guxon, guxon ndoshta nji krijesë e gjallë me mendue për çashtje të ndryshme, a?

... Të kthehem në të kaluemen time mâ t'afërt. Gjyshi yt nuk ka ra në luftë edhepse ka qenë tetar i gardës. (— A sheh, o engjëlli im kjo nuk ka qenë gradë, sepse ai nuk ka qenë kurr në regjiment, ky âsht vetëm nji titull). Mbasi kreu fakultetin e shkencave kamerale në Jarosllavle, Amos Petroviqi hyni në shërbimin civil i cili nuk i mirrte kushedin sa kohë. Jetonte qetsisht në plangun e vet në Vogjanc, tue u marrë me rritjen e llojeve të reja të pemëve dredhzake (dhe përveç kësaj — në përgjithsi âsht marrë me bujqsi). Kështu e mbaj në mend edhe unë se si me duert e tija në dorza prej lëkurës së drenit shpurdhatte nepër lehët e veta të pastrueme e të mbajtuna mirë. At dekoratë bronze të cilën ti: në fëmini e tërhiqshe me litar nepër pistat e kopshtit, e ka pasë për suksesin e tij n'at punë. Ato molla të brydhta, të quejtuna „mironçe" që t'i kishte anda ty aq fort, i ka pasë zbutë gjyshi yt (njimend, me ndihmën e kopshtarit). Ai gjysh i yti ishte njeri në kuptimin e vërtetë të fjalës. Meqenëse në kohën e reformave t'Aleksandrit ishte ndërmjetës paqsuer, nepër mbledhje shkonte gjithnji me cilindër plishi, i cili bahej në kohën e Nikollës së parë, dhe në mundir me shirita, e mbaj mend mirë, me njifarë ngjyre arqimandriteske. (Kujdestari i shtëpis Jegor Matveiqi, i cili te Amos Petroviqi kryente detyrën e qelqgëdhendsit, parketarit, garsonit të banjos dhe tregimtarit, tallej mâ vonë tue thanë se zotnin e vet e kishte qitë „me lugë" në mundir. Amos Petroviqi ishte trashalluk dhe i tmershëm. Më kujtohet nji anekdotë e vogël të cilën mâ ka pasë tregue nana. Sa herë që vizitonte çipçijt e vet i gjente simbas zakonit tue ndejtë në kokërr të shpinës. Amos Petroviqi i vente mbi nji cung të vogël syzat e veta, kërcnohej me gisht, lente syzat e veta në vendin e maparshëm që kinse ato t'i vështrojshin katundarët nga të gjitha anët. Ata punojshin me tanë fuqin, si para syve të zotnis, derisa ndonjij djaloshi mendjehollë i binte ndërmend me mbulue syzat me kasketë. Atëherë përsëri jehonte fushës kanga e hareshme e çipçijve dhe dembelija jonë e ortodokse). Amos Petroviqi vdiq Di-

tën e Shelbumit (Spasovdan), kur piqen mollat, dhe me fajin e vet: ishte paritë tepër në banjë.

... Prej fëminije m'âsht ruejtë në kujtesë vetëm nji ditë. Të gjithë përgaditeshin për me shkue me iu lutë Zotit. Andrej shkoi me mbrejtë Arlekinkën. Pruni kerrin dhe ndërsa pritte, hoq kapuçin me pupla pavode. Flokët i kishte jashtzakonisht të shpeshtë. Përveç kësaj musteqet i kishte të zeza, të hangruna, si brusha. I hypëm kerrit dhe duelëm në fushë. Natën kishte ra shi. Gjethet vezullojshin... Mbi nji rremb qëndronte nji pilivesë dhe me shuplakët e kambëve lante syt. Ishte mëngjes, mëngjes i vigjintë i jetës. Këcejshe prej kerrit dhe vrapojshe nepër borë. Mbi çizmet e vernikosushkëlqente vesa e qershorit. Në kishë ishte terr dhe ftoftë. Gjakoni bërtitte e qirijt dridheshin nën dritën e diellit. Amos Petroviqi qëndronte pranë vendkëndimit të djathtë para ikonës (— mbi të qëndronte nji katundar thatuk, veshë me rrobe të murrme e të vrazhda dhe me flokë të zi. Fegja Pervoski, dhe deklamonte Timonin dhe Parmenin, Prohorin dhe Nikollajn. Mandej të gjithë i erdhën babës për drekë. Priftat këndojshin diçka të shkurtë, madje me zâ të gëzueshëm, sepse këndojshin në kor, mandej nisën me ngranë, tue bisedue për politikë. Na fëmijt vrapojshim te dera e kuzhinës, ku Dunjka me këmishë laralara rrotullonte veglën e akullores, dhe silleshim rreth saj, derisa vetë Jegor Matvejiqi, me pantolla kadifje dhe me çizme mbathun pa çarapë, na suell ambëlsinën e festës. Mbas buke priftat u shtrinë mbi kolltuqe dhe kënaqeshim, kurse na vrapojshim nepër zabel ku për fëmij ka prore plot gjana tërheqse. Dita zgjatej në pakufi, kurse lulet nepër lehë thuese lulzuen mû për at ditë. Në mbramje i vumë fëmijt me fjetë në dhomën e gjyshes, ku çdo qoshje, Nikollash, i vinte erë e posaçme: njanës rrush të terun, tjetrës, më duket burnat për erë. Gjumi në fillim qe i lehtë, i lehtë, e mandej gjithnji mâ i thellë, derisa u shëndrrue në diçka që nuk ishte gjumë, por njifarë pikture e ambël dhe e paqartë...

E due at ditë që m'âsht ngulitë në trû, dhe nuk mshefi simpatit e mija, Nikollash, sepse nuk kërkoj shërbimin e tashëm shtetnuer. Por nuk jam kah lavdohem e as kah të mashtroj me këso mrekullinash mëkatare. Ti ke me krijue nji mamon të ri dhe ke me iu përulë deri në tokë, sepse njeriu nuk mundet me jetue pa idolin e vet. Çka me mshefë prej teje? Jam rrëxue,

jam rrëxue, gjysa e qafës m'u ka thye. Jepi fund bir, jepi fund.

Para se me u pendue në jetën time, pranoj: mjerisht jam kah jetoj. Jam përpjekë me shpikë diçka; shpika bojën për lëkurën e drenit dhe abazhurin për punën e natës, por pa sukses. Provova me u marrë me tregti, në fillim me tepiha, këpucë, kokain dhe piktura, e mandej shitsha kryqa të vegjël, gishtza, por nuk pata përvojë. Mësova me i ra gotës si flautës: pak kujt po i pëlqen kjo gjâ. Tash rrêj për të holla. I afrohesh tavolinës dhe nuk e din se a ka me ta dhanë nji gjysë ruble apo nji shuplakë. Tashmâ kam ulë shpërblimin tim në njizet e pesë pare, dhe prapseprap qëllon që bie me fjetë untë. Jam i ngitë vetëm përgjysë, ndonse mjaft kujdes jam kah i kushtoj rakis. Më ka mbetë vetëm nji rrugëdalje: me vdekë, me ra prej rrembit si dardha e pjekun në vjeshtë. Fatkeqsija qëndron në faktin se më ka hy në zemër ky rremb mëkatar dhe për arsye se po ma kanda me ndejtë edhe mâ i varun për të.

Ti je fëmija i parë dhe i vetmi djalë i prindve tu, por ti ke edhe nji vlla. Nikollash, dhe unë jam baba i tij. Ti nuk je i vetmi mbi faqen e dheut që turpnohesh për babën që ke. Unë e vështroj prej së largu, interesohem për pjellën time. (Kam fillue me u topitë ngapak, por nuk mundem me e lanë krejtsisht!) Kurreshtja e pleqnis: shkundullohem kur mendoj se si ka me përfundue krejt kjo punë. Ti po hesht, kurse unë jam çprrallue, sikur të flitshe ti baba yt kishte me mbyllë gojën! — Nëqoftëse të kujtohet, mosmarrëveshja jonë lindi prej asaj nate të randsishme, kur më gjete me tjetër grue e jo me nanën tande. Ajo u bâ nana e vllaut tand të cilin ti nuk e njef. Burri i saj âsht... binarëkthyes në karaullë dhe n'ato dit ishte shtri i sëmundë në spitalin e Rogovit, kurse e shoqja lante drrasat në shtëpin tonë. Ishte grue e bukur, e unë, siç e din, njeri i ligsht, por cili drû mundet me i qëndrue stuhis? Kur vrapove na pe, brite me zâ të tmershëm dhe si i tërbuem, dhe na pritshim me të kapë ajo e trollit. Ishe djalosh i zhytun në mendime, përpiqeshe me kuptue shum, me i ra në fije çdo msheftsije. Kështu si fëmi, kuptove turpin e yt at. Ta kam falë nji vlla interesant, o engjëlli im...."

— Kështu derdhej nepër letër helmi i zhgënjesës së madhe të Manjukinit.

II

— Sergej Amoviq, paj lenje për nji çast! Ma lidhni kravatën, ju lutem... nëqoftëse âsht e mundun, ma bani kravatën. Diçka nuk po më shkon përdore! — i trumbetonte mû në vesh shoku i tij i dhomës, tue drejtue tinzisht syt sipri supave kah fletorja e shenimeve. Manjukini ktheu kryet prishaqefaz dhe nisi me lidhë kravatën për qafën e shtërngueme të Pjetër Gorbidoviq Çikilevit. — Shtërngonje, shtërngonje mâ fort se gjithnji po më shkon më nji anë e po më shihet pulla. Rasti âsht shum ceremonial... luftim! Çka po shkrueni ju ashtu natën? Pse po e mshefni, unë e dini... shum mâ kanda me lexue, — Çikilevi bani nji lëvizje të lehtë të gishtave: — Shtërngonje mâ fort ju lutem!

— Ku e keni ble këto beter kravate? — bani zâ në mënyrë të sjellshme Manjukini, tue iu reshtë erës së keqe të gojës së Çikilevit.

Çikilevi sillej në mënyrë të jashtzakonshme nepër dhomë, tue bâ nji mijë përgatitje tjera: lustronte këpucët, fërkonte jakën me salmijak, i grryente dhambët me gërshanë, qitte kryet për dere, përgjonte orën se a punonte, radhitte librat mbi tavolinë. Me thanë të vërtetën, gjithsejt ishin tri: doracaku i tatimeve, nji përmbledhje kallximesh nga jeta e njerëzve të mëdhej, dhe mâ në fund fjalori i fjalëve të hueja, të cilin e përdorte tinës kur hartonte letra (për t'i dhanë stilit ngjyrën e modës dhe bukuris). Për fat të tij librat ishin bukur të mëdha: çdonjena sosh do t'i kishte mjaftue vetë për tanë jetën.

Mbasi për do kohë këceu andej — këndej, Çikilevi shpejt u shtri në karrikën e vet dhe përsëri u gjet pranë Manjukinit. Ky përsëri mbylli blokun e shenimeve, u kërlesh, dhe shiqoi prishaqefaz shokun e vet të dhomës. Ky, ndërkaq, nuk u hutue aspak, por vetëm sillte qafën, kurse kravata e shtërngueme shushuritte rreth jakës së shtirkueme.

— O qytetar! — nisi Çikilevi plot ndiesi, i kapluem nga nji zjarmi e flaktë. — A nuk po shihni se qe plot gjysë ore jam kah përpiqem, ndërsa ju merreni me bukurshkrim. Simbas mendimit tim nuk âsht kjo kush e din se çfarë kënaqsije. Kuptimi qëndron vetëm në faktin se nuk bjen ndesh me dekrete! — Kështu âsht kjo punë!

— Folni, folni, Pjetër Gorbidoviq... — tha Manjukini në mënyrë shum të sjellshme tue shpurdhë. — Unë jam prore i gatshëm, si thuhej... Dhe nëqoftëse më lejoni edhe mue m'interesojnë shkaqet... e këtij shëndrrimi tuej. Vetëm grahni! — ia priti ai përnjiherë në mënyrë krejtsisht të sinqertë.

— S'kam kujt me i grahë, — u përgjegj Çikilevi me kranari. — Unë po ju afrohem në mënyrë mâ të sjellshme, e ju po lehni në mue si qen. Dreqi e marrtë, dy njerz inteligjent nuk po munden me u kuptue qe nji orë plot...

— Por ju lutem, a ka kalue mezi nji minut, a jo, Pjetër Gorbidoviq! — briti Manjukini prishaqefaz, sepse me të vërtetë iu duk se e feu. — Unë jam gjithnji i gatshëm, çka ma mbërrin fuqija, me ju a lehtsue barrën, e cila, si po më duket, po ju randon shpirtin. Nëqoftëse u duhet ndonji këshill, fjalë e mirë, mësim... unë jam mâ i vjetër se ju!

— Këshillat e hueja nuk më duhen... mandej çfarë këshillash ju mundeni me më dhanë? — ia priti Çikilevi arsyetueshëm, tue i ra me takt gjunit të Manjukinit. — Shifni çfarë këshille mundeni ju me më dhanë, kur ju vetë, natyrisht, ose të tranoheni ose të bani vetëvrasje!

— Eh, mû vetëvrasje! Ju gjithnji po talleni, Pjetër Gorbidoviq — buzëqeshi Manjukini në mënyrë të brengosun.

— Nuk kam nevojë për kurrgja kësisoji. Unë dëshiroj që të më ndëgjojë edhe mue dikush, mue të cilin nuk e ndëgjon kurrkush. Shifni, kaluen ato ditë kur mundej çdokush mos me më ndëgjue. Jo, por! Eh psikologjija ime tash âsht n'at gjendje, saqë, e kjo gjâ âsht shum karakteristike, jam në gjendje me përqafue prej lumnis tanë botën, por me kusht që...

— Po fillonja de mâ nji herë! — e luti Sergej Amoniqi dhe kryqzoi duert mbi bari gatshëm me ndëgjue rrëfimin e shokut të vet të dhomës. — Edhe vetë dojsha me ju pyetë, por ngurrojsha...

— Ju, sigurisht, mendoni gjithçka: Çikilevi âsht njeri i keq. Po don, i marri, me u martue. Çikilevi âsht automat zyrtar. Ndoshta madje sipë kambëdredhtë ose semaver kinezi! Mos u ngushtoni, mue në zyrë më thërasin edhe mâ zi. Çikilevi âsht mësue me këto gjana, por shifni, Çikilevi e din sa kushton lëkura e vet... — Ai ndizej gjithnji e mâ tepër prej fjalëve të veta.

— Por ju lutem, — u ndreq pak Manjukini i gatshëm edhe me ia lëshue vajit nëqoftëse ishte nevoja.

— E para, çka âsht grueja? Grueja âsht për mue mjet për me kënaqë nevojat e mija, të cilat sajojnë thelbin e jetës! — deklamoi ai këto fjalë me zâ të lëmuet dhe pushoi për me pa vërejtjet e Manjukinit.

— Po çfarë janë ato nevoja? Estetike, doni me thanë, a?... — buzëqeshi Manjukini si ndonji fajtor.

— Ju jeni krejtsisht herezik! Dhe çka âsht karakteristike, unë kështu edhe kam mendue për ju, — këceu Çikilevi qortueshëm.

— Çfarë pune ka këtu herezija? Çka po doni ju prej meje, ju jonjeri i tepërt? — rrahi shuplakat Manjukini, tue bjerrë shpresat se do ta kuptonte Çikilevin.

— Pritni pak, të gjitha kam me ju a kallxue, — Çikilevi mendoi pak dhe përsëri hapi gojën por përnjiherë, si me i pasë ra diçka, këceu dhe nisi me vrapue andej-këndej. — Erdhi, erdhi... — përsëritte krejt i dalun vedit, mandej duel vrap prej dhome, por u kthye menjiherë. — Për ujë, për ujë përpiquni me i pague të hollat! — trokiti me gisht, meqenëse ju muer zani prej zemrimit dhe përnjiherë u zhduk.

Ah, pranvera, pranvera ishte shkaktare e harbimit të Çikilevit. Gjithë ditën e djeshme krrokati mbi shtyllën telefonike (mû kundruell dritares së Çikilevit) nji korb i kërleshun, thuese thirrte dikê, që nuk i përgjigjej kokfortsisht. Dita matej me natën dhe fitoi. Nepër dritaren e furrës dukeshin laureshat prej brumi me sy prej kokrrave të rrushit. Bora vrugej dhe shkrihej. Rodi njerzuer që përtrihej në pranverë, vjet për vjet, me gjithë mendimet e veta ngutte ato dit të shkreta muzgore. Ra nji borë e lehtë e cila shkrihej në diell posa prekte tokën. At natë dukej thue se diçka shum e madhe, me frymë të gjallë njeriu, merrte frymë mbi qytet. At natë në mënyrë të pakuptueshme cofi korbi i djeshëm. Fëmijt, tue shkue në shkollë, e hidhshin përpjetë për t'u argëtue, kurse ai çdo herë binte në tokë me krih të hapun. Shpresat njerzore muerën nji rrugë jo të zakonshme, thuese duhej me ardhë ndonji njeri dorëgjanë dhe i marrë dhe me shpërnda fat me plot grushtat.

Me të vërtetë, qysh në mëngjez mbi qiellin e kthjellët pranveruer nisën me u mbledhë do rê vezulluese. Kah mesdita moti u ndreq krejtsisht. Dielli buzëqeshi dhe shembi ngadhnjimtarin e paradokohshëm, tue shke-

ië fitoren e tij jetëshkurtë. Nepër fusha dukeshin kaçubat e kuqe, kurse mbi rrepë kishin hapë gojën vrimat e zeza t'akullit. Ndërmjet dritareve të dyfishta, në vapë, u ngjallën mizat, tue ndie thirrjen e sqollës. Me bujshmëni të marrë bijshin at ditë rrezet e diellit mbi notesin e hapun të Manjukinit. Mandej rrëshqitën prej tavolinës mbi shtratin e Sergej Amoniqit dhe si nji njollë shum e madhe përqafuen derën.

Mbi prag qëndronte Klaudija, bija e vogël e Zinkës. Shpesh, kur nuk ishte këtu Çikilevi, ajo vinte këtu dhe luente mbi pod me lodrat dhe cuklat e veta, ndërsa Sergej Amoniqi në mënyrë qesharake rraste hundën e vet në letër. E ndriçueme fund e maje prej rrezeve të diellit, ajo qeshte në mënyrë të kandshme dhe heshtazi kah Manjukini, tue i kërkue leje për me hy.

III

Pjetër Gorbidoviqi nuk kishte fytyrë, por mâ parë njifarë turinthi i cili ndrronte çehren simbas llojit të dreqit të mahnitun që e shtinte në dorë. Krevata me nji ngjyrë që të vrante syt dhe frizura, që i ngjante nji spiralje kremi prej kafes, jo vetëm që nuk e zbukurojshin, por ia shëmtojshin edhe mâ tepër pamjen e tij njerzore. Mû para derës së Zinkës Çikilevi nxuer nji kind të shamis së larme prej xhepi, rregulloi zanin dhe fytyrën, ndreqi dekoratën e cila menjiherë muer pamjen e nji ordeni për merita të mëdha. Në disponimin mâ pushtues Pjetër Gorbidoviqi çeli derën krahekrah...

Përnjiherë u tremb. Vetija e tij e paqetë vangoshe e cila ja bante të mundun me pa katër herë mâ tepër se të tjerët, u forcue edhe mâ. Pjetër Gorbidoviqi hyni, Pjetër Gorbidoviqi u zmbrap. Zinka mû n'at kohë hallakatte sendet në bohçen e bardhë, dhe, tue pasë parasysh faktin se i dridhej krahnori, qante. Megjithkëtê, kohë mbas kohe, ulte kryet për me i marrë erë tubzës së vjollcave të rrugës. Pjetër Gorbidoviqi ndonse u hutue nuk e humbi vetin krejtsisht. Ai u soll përreth tavolinës, pat guxim me i marrë erë tufës, buzëqeshi, por posa ajo drejtoi syt e vet të përvajshëm kah ky, ky menjiherë u bâ mâ i vogël se kokrra e hashashit.

— Unë tashmâ kam pague banesën, Pjetër Gorbidoviq, — tha Zinka me zâ të ligshtë dhe u pre. — Shkallët

e vogla edhe ashtu nuk kam me i la, unë nuk kaloj nepër to...

— Ju megjithatê keni me la shkallët e vogla, por nuk âsht puna aty, — ia priti Çikilevi me inat dhe bani me sy tue u ulë. — Ke ka rrokë halli i shkallëve kur tash âsht prilli dhe kudo ndihet puhija e pranverës! (— Gjatë këtyne fjalëve Pjetër Gorbidoviqi u ngi frymë, lëpini gishtin dhe tinëz, nën tavolinë, fshini të grrithmen mbi këpucët e lustrueme. —) Jam shum i tronditun, natyrisht. Dje në shesh i pash zogjt, borsat — mashkullin dhe femnën. Më shkoi mendja me i ble, le t'argtohen në dhomë, le të ngjallet jeta sovjetike. Dhe a shifni, nuk i bleva. Janë tepër të vogla dhe të bajnë berbatë... Përmenda zojt vetëm sa me ia nisë, por dëshiroj me folë për veti. (— Ajo qepte nji pullë dhe fshin te lotët pa da.—) Asht gjâ karakteristike se çka jam unë? Jam rritë pa babë, jam tue jetue pa nanë. Pjetër Gorbidoviq djathtas, Pjetër Gorbidoviq majtas... mandej nalt, mandej poshtë! Po më sjellin, hedhin, po ma mshojnë kres. Dhe unë nisi me mendue: pse kam ardhë, mendoj, në këtë botë? A—ha, me vuejtë, mendoj. Qe, ju po më rrehni e unë do të vuej edhe pak. Si i kishte pasë thanë nji feld-marshal nji ushtari... i kishte ra dhe thanë: durimi, tha, âsht rruga mâ e sigurtë deri te epoletat e arta! (—Ah, çfarë libri i mrekullueshëm, dhe gjithsejt tridhetë kopejka, ndërsa çdo faqe âsht plot me gjithçka!) Kjo âsht, natyrisht, në shêj simpatije të posaçme... më falni! — ai shtynu majet e gishtave për shuplake të dorës, u kërlesh dhe vuni mbi gjûjt e Zinkës nji kuti të larme.

— Çka âsht kjo? — buzëqeshi Zinka nepër lotë. Megjithatê muer nji bombone dhe nisi me e përtypë ende tue qajtë. — Sa t'ambla qenkan! — tha ajo thjesht.

— Punsh — bonbone!... Shifni vetëm çfarë shiriti kanë... po e mbërrijmë prodhimin e paraluftës. Shiritin ruenje, ndoshta ka me ju hy në punë. Ose mâ mirë falnjani vajzushës suej le të luej me tê. Asht gjâ karakteristike që ushqej dashuni të madhe ndaj vajzushës suej të kandshme...

— Mos po përgatiteni për diku, Pjetër Gorbidoviq? — pyeti Zinka tue buzëqeshë pikllueshëm dhe nisi me shkoqë prej dhambësh bonbonën që i ishte ngjitë për ta.

— Po përgatitem me lundrue prej këndej. Ulem në barkë dhe nisem për në tokën e premtueme! Kangë ja-

shtzakonisht e bukur, tash nuk po këndohen mâ këso kangësh. Qe kështu, po due edhe juve me ju thirrë. Unë jam marinar i mirë, marinar serioz, ta dini. Mund të thoni madje — i squet. Mos këqyrni që ndonjiherë madhshtohem, unë jam prapseprap njeri i thjeshtë, madje edhe i përzemërt. Por unë jam njeri i qëndrueshëm, shprehín e kam, më falni, të fortë si themeli. Nuk lëvizi vendit as tramvaji kur kalon. Për shembull, ujin mâ kanda me qenë shum të ftoftë, mirëpo përkundrazi çajin shum të nxehtë e adhuroj. Mundeni me më mbytë, e unë nuk kam me ndryshue, ndonse, merret vesh, tinëz mundem me bâ edhe të kundërtën. Përveç kësaj, unë respektoj shkajksin e njeriut. Njeriu nuk âsht shtazë, e cila vetëm kapërdin dhe prodhon brezni të pafundshme mbas vetit. Njeriu, përveç tjerash (për shembull unë), edhe shërbenje për këtê merr rrogën. E meqenëse më paguejnë domethanë se jam i nevojshëm. Domethanë se kanë nevojë për mue, a? (—Natyrisht, këto janë vetëm mendime teorike: mund të jetë krejt e kundërta!) E athue kjo nuk do të thotë se edhe unë, njifarë dore, jam bosht... — Kur u shprrallue nji herë Çikilevi, nuk dinte mâ me u ndalë. Të shkonte mendja se kishte tri herë mâ tepër dhamb se rendom, aq shum i shkëlqejshin, ndërsa lëshojshin nji mori fjalsh. — Për këtë arsye mundem (—merret vesh, tinëz eprorëve të mij!) me pasë mendimin tim mbi çdo gjâ. Për shembull, shifni, mue nuk më pëlqejnë lulet, por kombinime apstrakcionesh së ndryshme. Unë nuk mundem me ju afrue lules si shtazë, e aq mâ pak juve.

— Folni, Pjetër Gorbidoviq, mâ thjeshtë. Unë nuk jam e shkollueme... — luti Zinka me zâ t'ulët, tue drejtue syt e lagshtë kah Çikilevi. — Kryet tim punon me vështirsi. Posa jam kthye prej burgut... e çova nji paqetë.

— Ëhë! — Pjetër Gorbidoviqi lëmoi prishaqefaz gjujt e vet. — S'ka gjâ, s'ka gjâ, vetëm qepni, mue më pëlqen puna e dorës. Pra, po vazhdoj. Ju jeni zojë pa mbështetje mashkulli, dhe s'ka kush me ju mbrojtë. E edhe unë, po e shifni, jam gjithashtu i vetmuem, jam pa skutën time; âsht gjâ karakteristike, ndonse po më vjen vështirë me ju thanë, unë jam ndër të tjerat, virgjin! Qe katër vjet po bâhen qyshse ju adhuroj... — Çikilevi tronditshëm ndreqi kravatën. — Ju jeni bukuroshe, ju jeni grue e mrekullueshme. Mundeni vetëm me luejtë synin dhe tanë bota (e gjinis mashkullore) ka

me ardhë zhgas mbas jush... në gjûj kanë me u nisë! — (Zinka e çmeritun heshtte, por përnjiherë mbylli kutin e bonboneve ngjitse dhe e vuni mbi tavolinë.) — Kam lexue në nji roman se kontesha de Burlon ka urdhnue kavalerin e vet me ja prû kryet e t'et... aq e çuditshme që kishte qenë! Dhe ja kishte pasë prû, ja kishte prû. Jo, bukurin e tillë duhet ndalue, ndalue n'emën të moralit të naltë... që të mos njelli fatkeqsi në botë. Duhet me ja shkelë kryet qysh në fillim. Në nji çast mund të bâhet tanë bota prindvrasës. — Çikilevi u drejtue, shtrini dorën larg, dhe për nji çast heshti në mënyrë kataleptike.

— Çka jeni tue thanë ju kështu... — Zinka e hutueme rrahte qerpikët e gjatë, çka i dha flakë edhe mâ të madhe Çikilevit. — Unë dij vetëm me këndue kangë.

—... Edhe me dashtë, dini me dashtë si askush në kohën tonë! Paj e dij unë... ju jeni të dashunuem n'at Miqkën. (—Natyrisht, përkohsisht, por fort!) Po shkoni te ai në burg, po e vizitoni në spitalin e burgut, po ja lani petkat natën për mos me ju pa kush... po qani, mâ në fund, për tê! Kurse unë në dhomëm fqî po vuej, po ju pëshpëris, pëshpëris — po ai âsht mendjelehtë, bastardhë, hajn nate, i paqëndrueshëm, njeri — mjegull! Ai madje nuk din as me ju thanë faleminderit, ka me u bâ nji bark dhe me ju lëshue... siç ju ka lëshue edhe ai i pari dhe ju a ka lanë vajzushën për kujtim. Ndëgjoni unë po ju përbej!! Nëqoftëse Pjetër Gorbidoviqi ju ofron dorën dhe zemrën, Pjetër Gorbidoviqi ban vepër heroike. Kjo don të thotë se Pjetër Gorbidoviqit i âsht zbutë zemra dhe se don me u pajtue me botën. Pema lulzoi u tha... më falni diçka âsht kah ndodh me mue, a? — Ai shiqoi rreth e rrotull si i humbun dhe u ul në vendin e maparshëm.

Me krye të ngritun nalt, tue thekë edhe mâ tepër Çikilevin me bardhsin e qafës së vet, Zinka qeshte në zâ me dashunin e Pjetër Gorbidoviqit.

— Ti... — ju afrue ndërmjet dy të qeshmeve. — Ti don me më marrë mue, a?... Çka mbetet mandej në ty? Edhe duert i ke të shkurta me më përqafue. A e din ti sa e randë jam unë? Eh, ti, përqyrran... — përsëri e kapi nji gaz i papritun dhe tingllues. — Oh, edhe barku m'u djersit prej gazit, ma çove lemzën! — Ty, a po, me ti la petkat, a? Ti jo vetëm që s'ke me ra në burg, as me u dejë... por madje as s'ke me u ftofë! Don me më kthye në Çikilevicë. A je ti në gjendje me

kuptue fatkeqsin time? Miqka! I vetmi njeri i guximshëm dhe fatkeq në rruzullin e tokës, gjurmat e të cilit ti nuk je i dëjë me ndjekë, e po matesh me të. Vremçi kërkon lopën për grue... A ke ti zot, a jo?

Pjetër Gorbidoviqi i fyem u trand, ndërsa ja kishte ngulë syt punsh — bonboneve.

— Përsa i përket zotit, drejtonju ju vllaut tuej. Ai ka me ju a vërtetue simbas shenimeve të fundit shkencore. Dhe çka domethanë fare fjala zot? Lenini qe qëndron i shtrimë në Sheshin e kuq... për këtë gjâ mundem me shkue dhe me u bindë, kurse zoti ku âsht? — Ai nuk mujti me mbajtë zanin e naltë me të cilin ja nisi. Ah, pse s'paku nji javë nuk doni me jetue me mue, me pa se çfarë njeriu jam. Ah dam që nuk lexoni për ngjarje të ndryshme, e ka ndër to shum mësimdhanse. Lotët rrjedhin vetë, rrjedhin, a? Po, qe sa vjet nxen dielli dhe nuk mundet me terë lotët njerzuer... E lotët tuej sa qinde ja kanë nisë!

Në të nisun, ai hodh nji shiqim, kalimthi, nenër dritaren kah oborri. (Dy të tjerat shiqojshin kah rruga). Do fëmij me pantolla të shkurta, të cilat lejshin në fushë gjujt lakuriq dhe t'irnosun, vrapojshin nepër oborr tue u grahë kuajve të menduem, thirreshin dhe luejshin ndër veti.

— Hej, hej... — thirri Pjetër Gorbidoviqi tue këcye në dritare. — Mos ngani! Çka po ngan? A je tranue, a? Tash ta kallxoj unë ty qejfin... — Dhe kur mâ ishte tue dalë, nuk mujti me u përmbajtë, por tha në prag: — E atëherë po i tërheq mbrapa gjithë marrinat e mija... si mos me i pasë thanë, a po kupton? Asht pranverë, e në pranverë gjithicili âsht mashkull. Kështu edhe unë!... Por mue nuk m'intereson kjo gjâ... Gjithë na vrapojmë kah fati ynë! E askujt nuk i ka ra ndërmend që rodin njerzuer me e krijue simbas njij shembullari. Me le njerëz të njij madhsije, gjatsije, peshe e tjera! Posa dikush niset për pjetë, e çon hundën nalt, atëherë duhet me ia shkurtue krahët. Atëherë s'kishte me pasë fatkeqsi, të gjithë në nji kungull. Nëqoftëse rrëxohet — nuk të dhimet, nëqoftëse vdes — qiti n'harresë! — (Nepër dritaren të cilën Çikilevi harroi me e afrue, mbërrijtën do bërtimë ushtarake të fëmijve që luejshin). — —e, as vocrrakët nuk m'i kanda. Tjetër punë âsht — njeriu i rritshëm: shkon në detyrë, voton nepër mbledhje, lexon gazeta, shkon në cirkus, pagon

tatim... Zhurmën, kurrfarë zhurme më botë nuk mundem me durue! — piskati papritmas dhe me nji ngutsi të dyshimtë duel fluturim në koridor.

IV

Me zhdukjen e Miqkës jeta në banesën numër tetë kishte vdekë krejtsisht. Por Pjetër Gorbidoviqi nuk kënaqej me shushuritjen friguese të primusit të Manjukinit, as me kërkllimën lajkatare të derës, dhe nuk qetsohej. Çdo ditë nxirrte rregullore të reja e më të reja shtëpijake, të përmirsueme dhe të plotsueme, disa prej tyne madje mujshin me pretendue edhe tituj: Rregulla jetsore, dhe tinëz çaraveshej tue pa se si pjesa më e afërt e njerzimit shkonte në maje të gishtave tue drashtë se mos cenonte ndonji paragraf toksuer. Apoteozën e Çikilevit e errsoi vetëm refuzimi i Zinkës së mrekullueshme... Pjetër Gorbidoviqi shtërngoi dhambët dhe u palit, si anmiku para fortesës së rrethueme.

Me anën e arsyetimit më dinak (— e njiherë madje edhe me anën e përgjimit!) Çikilevi kuptoi të vërtetën. Zinka vizitonte Miqkën në burg, rrinte nepër radhë, lutte përulej me buzëqeshqe tue kërkue me u pa me të dhe me ja dorzue paqetat. Nuk kursente vetin, flijohej marrzisht dhe këtu qëndronte tanë fati i saj i mjerë. Tue qenë në nji gjendje të njifarë shtangsije, Miqka merrte gjakftoftsisht dhuratat e Zinkës. Ndonjiherë ia ngulte syt Zinkës, si mos me i dijtë shkaqet e brengosjes së saj të pakufishme. Pikllimin e vet femnuer, aq të mërzitshëm për zemrën e mashkullit, Zinka nuk e çfaqi asnjiherë gjatë kohës së të pamit. Por qeshja e saj e shtyme, krejt me zane të naltë e të pakandshëm, mundte me zgjue dyshimin se te ajo nuk ishte çdo gjâ në rregull dhe se diçka mshefte.

At ditë që e lypi Çikilevi, Zinkës nuk iu dha leja për me pa Miqkën. Nji djalosh i ri rus n'uniformë ushtarake, i thekun prej lotëve të Zinkës, i spjegoi se motra e Dimitër Vekshinit tashmâ ishte tue pritë në radhë për t'u takue me të burgosunin. E prekun në zemër në fillim, Zinka tue u dridhë vështroi grumbullin e vijituesave, por asnji fytyrë nuk ia përkujtoi fytyrën e dashtun të Miqkës dhe i shkoi ndërmend se kjo do të jetë ndonji mashtrim. Deshti me bërtitë se ky ishte mashtrim i paturp, por në vend të kësaj ajo iu afrue dhe e

pyeti për nji cikrim. Nuk e feu aq shiqimi shpotitës i Manjkës, sa e dëshproi fakti se nuk mundej me ja dorzue paqetën që ja kishte prû Miqkës. Kur u kthye në shtëpi, ja dërgoi Klaudín Manjukinit, kurse vetë qajti gjithë ditën derisa ju kthye i vllaj Matvej.

Fatit të saj i kërcnohej nji rrezik i domosdoshëm tanë dashunija e saj përbâhej vetëm prej zilis. Zinka u qetsue, nuk bahej me Matvejin, Çikilevi pothuej se i nënshtrohej. Ky pikllim i pakufishëm, i madh sa edhe trupi i saj, i dha forcë të re e të tmershme artit të saj. Ajo luti Firsovin, për arsye se ishte shkrimtar, që t'ja shkruente do kangë të reja për kafe, dhe Firsovi pranoi, jo vetëm pse frigohej mos me humbë simpatin e saj. Në kallximin që kishte nisë Zinka zente nji ndër vendet me randsi, vetëm që atje ajo ishte mâ shkëlqyese, markante si pjellë e mundimeve të tij shkrimtare të natës. Firsovi në kallxim shtonte kangë, të cilat i thurte veçanisht, kinse si me i këndue vetë Zinka. Tue dashtë me vû në veprim eksperimentet e tija të mbrapshta për çashtjen se si krijimtarija vepron në jetën, Firsovi na fali Zinkës shkërbimet mjeshtrore të vetë asaj.

Tash kishte se çka me këndue, ndërsa edhe mysafirët e përhershëm të kafes kishin se çka me ndëgjue. „Kot po vyshkem unë! Edhe pranvera vjeshtë po m'bâhet..." këndonte Zinka tue thye gishtat mbi krye dhe të gjithë heshtshin të thekun me dhimbjen e zemrës të cilën ajo nuk e mshefte. — „Më theve si rrembin në kopshtin e huej, më theve dhe ashtu më le!" Ky ishte lulzim i egër i lëkurës së helmueme, kur helmi ende nuk kishte fillue veprimin e vet shkatrrues, por vetëm ja ndizte dhe shprushte gjakun. Aleksej pikalosh vetëm çuditej se si prej flakës së Zinkës nuk lulzojshin lule artificiale ndër saksija dhe si harmonikantat e tërbuem nuk thejshin gishtat. Zinka jetonte atëherë prej takimit në takim me Miqkën si n'andërr. Kështu kalojshin muejt. Mbramjeve të ngrohuna të majit Zinka shpesh ulej pranë dritares dhe vështronte se si shkimej drita e ditës dhe vinte terri. O, si e dinte ajo se kjo natë nuk do të zgjatte shum! (O, si e dinte se mbas agimit ka me u turrë prap nata!) Në bankën e vogël pranë kambëve të saja Klaudija vështronte me kujdes, si e rritshme, vështronte ndryshimet në fytyrën e s'amës. Vetëm Matvej prishte qetsin tue mutue veshët me shuplakë për mos me ndie fshamjet e mërzitshme të

së motrës; tue shique ndonjiherë kah Lenini i vet, ai zhytej gjithnji thellë e mâ thellë në shkencën e vet.

N'at kohë Zinka ishte për Miqkën e vetmja dritare që shiqonte kah bota prej së cilës e kishin nda. Përveç Zinkës nuk e vizitonte kurrkush tjetër. Pëçhovi ishte per së tepërmi mirë shtëpijake dhe, përveç kësaj, përsa u përkitte marrëdhanjeve me miqt ishte rus i vërtetë, kurse e motra... Tanja n'ato dit kalonte nepër nji krizë shum të randë shpirtnore, me e thanë popullorçe: fatkeqsi. Madje as miku mâ besnik, Sanjka, nuk vizitoi asnjiherë Miqkën, sepse edhe në yê shkaktohej nji kthesë tepër e vështirë. Të gjithë njisoj përjetojshin ditët pranverore! — Pranvera shëndroi dhimbjen dashnore të Zinkës në nji barrë të lehtë, të kandshme dhe që mund të báhej.

Nji të dielje Miqka pyeti për gjithë ata që e kishin harrue. Ajo me gëzim shprehi gatshmënin e vet që t'interesohej për ta dhe në takimin e ardhëshëm t'i tregonte. Mandej Miqkën përsëri e kaploi ngurrimi i mâparshëm dhe shkoi nga takimi para se parashifte rregullorja e burgut? Tue u kthye në shtëpi Zinka qajti: ju kishte, neveritë, gërditë... Në mbramje prap u ul pranë dritares. Binte muzgu, vajzusha luente në pod, kurse Matvej i palodhshëm shtynte gishtat në tamtha, tue thithë në vetëveti shkencën prej nji libri të trashë dhe plot mësim.

— Matvej... — e thirri Zinka, kur i pushoi pak pikllimi i parë. — Shiqo, Matvej, se si janë hoka-hoka këto rê! — bante me gisht nepër qelqet e pluhnueme të dritareve kah hokat puplore të perëndimit të flaktë të diellit. — Sa e çuditshme âsht jeta. Merre me mend vetëm sa âsht rrasë në çdo çast gjithçka: qeshje, kukamë, vajë... A e din, Matvej, pse njerzit pijnë? (— Ndërsa këndoj unë i vështroj dhe gjithnji mendoj...) Tue pi, Matvej, andrrohet mâ lehtë... Të duket se andrrat mundesh, shkurt, me i kapë me dorë! Ah, ti je kah mëson... ndoshta âsht mâ mirë të heshti, a?

— Ti vetëm bluej, bluej, mbasi nuk po të dhemb goja! — tha Matvej, tue shique të motrën në mënyrë të habitun.

— A nuk ke andrrue kurr, Matvej, se po fluturon? S'ke andrrue?... E unë po ndrroj: rrij në dritare dhe fluturoj... po si zogu, por tue qëndrue në kambë. Përnjiherë më ndalet fryma dhe unë zgjohem. — Zinka kishte dëshirë të flaktë me ja besue dikujt dhimbjen e

vet t'ambël të dashunis, e cila e coptonte. — Mirë âsht që nuk po fluturoj, por që vetëm po bâhem gati me fluturue... E kam shique në teatër nji pjesë. Ajo e donte atê, kurse ai e largonte, ajo gadi çmendej për këtë gjâ. Krejt kjo âsht rrenë, teatri âsht mashtrim! Le të mos e dojë! Kur të flejë nji natë, në mëngjes do të pendohet... nëqoftëse ka çka me humbë. Nata e parë e martesës âsht njisoj si njiqind vjet! Dashunija kalon, kurse shpresa kurr. Qe, Matvej, ti nuk din çka âsht dashunija... E unë, si me e pasë në krahnuer nji pjano që bjen!

— Dashunija? — këceu Matvej plot keqardhje. — Hâ, lexo mbi dashunin! Hë, a e lexove? — Ai si i qartun nisi me shfletue librin, tue kërkue pikturat dhe spjegimet mâ fyese për dashunin e Zinkës. — A e kuptove? S'ka këtu kurrfarë sekretesh, kurrfarë fluturimesh n'ajri, por tërheqje reciproke e organeve seksuale. Fjalët tua, fjalët tua më janë neveritë, po zukat si miza mbi krye. Kur t'i mësojnë njerzit të gjitha, t'i masin, llogarisin... Kur ta zbulojnë numrin e çdo gjâje, temperaturën, ngjyrën... atëherë kanë me qenë në gjendje me i ndërrue të gjitha, atëherë ka me u bâ lumni e përgjithshme. Fati, e dashtuna ime mund të marohet gjithashtu si edhe kalaçat ose llampat elektrike! — Ai bani me krye kah roseta e kthyeme në tavan, ku llampa e dobët elektrike luftonte me muzgun! — Duhet me mësue! Atëherë fati ka me ardhë pa vuejtje.

— Fati pa vuejtje, po thue, a? — Zinka iu afrue të vllajt me nji gaz të pakufishëm, nisi me e përkdhelë dhe me ia shti gishtat nepër flokët e kërleshun. — Domethanë fabrikat kanë me prodhue fat, a? — ajo e përqeshte, por Matvej e shiqoi n'at mënyrë saqë ajo e pa t'udhës me u largue prej tij. Mandej edhe koha ishte me u veshë për të dalë.

... Gjithë natën ndejti rat e zgjuet, tue ndëgjue rrektimët e shqetsueshme të zemrës. Në hulaçën e voglueshes kërkllonte nji jaj mërzitës. Kah mëngjezi i ra shiu dritareve dhe Matvej nisi me folë në kllapi. Mandej nisën me blozhdue mijt. Ajo i ndëgjonte të gjitha, përveç fshamjeve të veta për Miqkën, të randa si shtresë e trashë toke e cila ngjitet nalt dhe lëshohet poshtë. Para agimit ajo u kllapit dhe pa andërr se në nji sallë të madhe e të zbrazët binte nji muzikë e lehtë dhe e padukshme. Drita e shkëlqyeshme, pothuejse e prekshme mbushte sallën, tua i dhanë nji pamje të nji feste

të kobshme. Zinka prej korit vështronte se si nji qift i vetëm luente poshtë nji lojë të çuditshme. Fytyrat e tyne i dukeshin të njoftuna, ajo mundohej me i njoftë, vrap zbriti pjetposhtë shkallëve të thikta të rrumbullakta, dhe gjithë pengesat, që ndodhin n'andërr, ia zejshin rrugën. Krejt poshtë ajo ngadalsoi hapin dhe vështroi me bisht të synit. Qifti qëndronte mû te dalja. Të përqafuem fort, qeshnin dhe bâjshin me gisht kah Zinka. Syt u shkëlqejshin jashtzakonisht, nuk mundej me harrue at vizllimë... Në çastin e fundit ajo i njofti të dy dhe piskati...

U zgjue me dhimbje të fortë në krye. Matvej kishte shkue, shkonte me të zbardhë drita. Vajzusha luente në pod, në këmishëz, zdathun. Orvatej me ndërtue prej kubash nji kështjellë të naltë, të fortë, kurse ajo i shembej gjithnji. Krisma e kësaj shembjeje e zgjoi Zinkën. Ajo u zgjue me rrathë të zez nën sy, e zbetë dhe e zemrueme. Shum vështirë e kalonte pranverën vet. Përveç kësaj, meqenëse jetonte e vetmueme dhe e mshefun prej të gjithëve, ajo u besonte parandjenjavet dhe andrravet.

V.

Nuk i epej me krye porosin e Miqkës. At mëngjes iu pre e bija ndërsa ishte tue luejtë me thikë në kuzhinë. Mandej pat nji keqardhje në kafe. Mandej disa dit kaluen pahetueshëm. Binte pa da nji shi i imë, kurse gjendja e saj shpirtnore ishte e marrë, e vështirë dhe kllapitse. Javën e ardhshme, krejt e skuqun nga marrja, asaj iu kujtue lutja edhe papritmas plot pezëm vendosi mos me shkue kurrkund.

Vera tashmâ kishte ardhë, vera përvluese plot me dit diellore dhe muzgje zapulluese. Tash Zinka i kalonte mbramjet vetëm pranë dritares së hapun e kaplueme me nji dëshprim të qetë. Në dritaren kishte nji kaktus në saksi, shëmtim i mshefun në ngushticë. Shiqimi i Zinkës bredhte mâ larg. Në dritaren e shtëpis fqî nji qytetar shkurtalak dhe nji grue në bluzë të thurun n'atmosferë familjare ndëgjojshin radion me ndëgjojse në veshë. Poshtë, nën dritare, shetitshin grupe-grupe dofarë njerzish të rij, tue ju ra disa mandolinave përnjiherë, ndërsa njani prej tyne këndonte. Kangëve të veta të pahijshme ua thonte ai rrugaç mjekërr lakuriq me zâ aq të shkatrru-

em si me pasë dashtë nja dhetë gra dhe me i pasë lanë dhetë të tjera, kurse tash ishte i pikluem sepse ishte ngi jetë. „Oo, kavaleri im, oh, spitulluesi im, aq je pi — pi, aq je ka-ka, aq pikant..." — mbajti në mend Zinka këto fjalë. Dielli ndërkaq kishte perëndue mbrapa njifarë shtëpije të gjatë — ose ushtrine ose spitali. Me gogsimin e papërballueshëm Zinka çohej dhe shkonte te e shoqja e Burjukovit me pi çaj.

Kah fillimi i verës Matvej shkoi në praksë. Motra e përcolli me gëzim, madje i dha të holla për mos me durue në ditt e para, derisa jeta ta thithte në plancin e vet, madje i poq për rrugë ambëlsina, ja arrnoj petkat, madje edhe qajti kur iu afrue Matvej me u përshëndetë.

Je e trashë dhe e madhe, i ngjan tuberit, i beson zotit... s' ka për ty vend në jetën e ardhshme, por je e mirë, e mirë. Lamtumirë! — tha Matvej i prekun në zemër prej brengosjes së Zinkës, por nuk lejoi me e përqafue. — Mos qaj për mue, âsht rast i çuditshëm që unë dhe ti jemi të nji gjaku! Më mbetsh shëndosh e mirë, lene at hajnin tand se ai âsht përveç tjerash edhe i papunë. Mos më përcill, nuk më pëlqen kjo gjâ.

Kah fundi u mallëngjye edhe ky, pa i shkue mendja se qysh nesër Zinka do t'ia qitte valigjet e tij në kuzhinë dhe do të blente nji shtrat të ri hekuri. Çikilevi venroi këtë manevër menjiherë. Shtrati i ri në shtëpi e bani masëpari me ra në mendime të mundshme, e mandej e qiti në mes të pikllimit dhe pezmatimit, çka atypëraty u shëndrrue në disponim ofansiv. Nuk guxonte me e zgjatë mâ këtë punë, por veprimtaris së vet të smadhueme ja dha nji pamje të paqortueshme. Befas ja pruni voglushes nji kapulaçe shum të bukur, e së shpejti mbas kësaj këpucë dhe kalaçe. Vërtet, nuk ishte koha e kapulaçës, por Pjetër Gorbidoviqi kishte parapa dimnin e ardhshëm. Së bashku me kapulaçe, kalimthi kishte shti edhe nji paqetëz pluhuni kundër tijës.

Mendimin e Çikilevit për me shetitë perditë me voglushen Zinka e merrte si nji huj të rendomtë. (Ata dilshin me shetitë nepër periferi, ku kishte mâ tepër pemë dhe Çikilevi përsëritte gjatë gjithë kohës me limonti kryefortë: „Merr frymë, merr frymë... sa herë që të kalojsh pranë pemës, ti merr frymë!") Nji javë mâ vonë kur u kthyen nji herë prej shetis, hynë ceremonialisht në dhomë dhe u ndalën tue heshtë. Çikilevi buzëqeshte, kurse vajzusha krejt shkëlqente dhe ishte aq e qetë, sa

thuese frigohej që me nji lëvizje të pamatun mund ta bjerrte gëzimin e saj.

— Pse jeni gëzue kaq shum? — i priti nana.

— Po vijmë prej shetije... fërkonte duert në mënyrë të sekretshme Çikilevi. — Asht gjâ karakteristike që ju përmendët gëzimin! Gëzimi, shihni gjindet gjithkund. Njeriu âsht i detyruem me e gjetë vetë. Që, para tri ditsh ishim tue shkue në tramvaj me nji njeri të keq. — (Klaudija më pyeti: „Ku e ka mixha hundën?" E unë ju përgjegja: „Po e mban në xhep!") Gjatë tanë udhtimit e shiquem dhe nuk u molepsëm: a nuk âsht kjo gëzim? — Çikilevi dridhej fund e maje prej gjendjes së mirë shpirt nore, kurse fjalët i shqiptonte me nji zâ veçanisht të ngjirun. — Na vdiq nji nëpunës i tatimeve, nji kolegë i imi i zyres, Filimonovi, burrë kuqlosh... e kishte hangër nji blî dhe kishte vdekë. E kam mujtë me e hangër edhe unë, a? Mos harroni, unë nuk jam mâ në vjetët e mendjelehtsis. Ky âsht nji gëzim tjetër! Për mue çdo ditë âsht e gëzueshme... unë nuk pres që gëzimi të më vadisi me ujë të ftoftë si më rrëshek. Unë ja pres vet përpara, unë jam...

— Gëzim i dobtë âsht ai të cilin qysh nesër e qet në harresë... — qeshi Zinka në mënyrë të çkujdesun, dhe vetëm mbas kësaj venroi në kryet e së bijës kapelzën prej kashte, kapelë e lirë por shum e përshtatshme, vetëm sikur të mos ishte ajo kravatë e blertë dhe e neveritshme. Pjetër Gorbidoviqi adhuronte ngjyrën e blertë.

Zinka me sy terratisun ja nguli syt kapelës së voglushes, atij qortimi drejtue pakujdesis së saj prindore. Çikilevi me mjeshtri rrethonte kështjellën e pakandshme dhe ndonse ende ngurronte me mësy, prapseprap qyshtash i studjonte shtigjet.

— Fëmijt duhet me i dashtë... ata janë lulja e jetës; mbishkrime të këtilla do të kisha spikatë gjithkund! Vërtet, sot fëmijt po shndrrohen menjiherë në fryt... — deshti mâ me shkue, por kinse për nji kohë të shkurtë u ndal në prag. — Nuk âsht mirë, shifni, jasht po bje shi, kurse fëmija shkon i përshkyem...

— A e ke menden me shkue nji herë, o njeri i keq ! — piskati Zinka.

— Po ngutem, po ngutem... natyrisht unë ngutem prore! — murmuritte Çikilevi tue aftrue me kujdes derën mbrapa vetit.

Atëherë Klaudija ja plasi vajit si me pasë dashtë Zinka me ja marrë gëzimin, dhe nana pat mjaft vështi-

rsi derisa ngushlloi të bijën. Ditve t'ardhshme vështronte me zili se si voglushja pastronte dhuratat e Çikilevit së pari u frynte ose në ndonji mënyrë tjetër piklluese kujdesej për to. Zinka nuk sillej ndaj saj gjithnji njisoj, sillej drojshëm, por voglushja pranonte me përulje edhe mllefin edhe përkdheljet e s' amës, sepse ishte tepër e pjekun në krahasim me vjetët që kishte. Njikohsisht Zinka venroi se në pranín e Pjetër Gorbidoviqit voglushja madje lazdrohej; nji kuqrrimë e gjallë ja mbulonte atëherë faqet e zbeta të Klaudis. Zinka me neveritje pa se si Pjetër Gorbidoviqi provonte në mënyrë hajnore, shpejt dhe me tronditje çelsat që çelshin zemrën e voglushes.

Nji natë, kah fillimi i qershorit, dera e jashtme nuk ishte e ndryme. Zinka pa u ndie kaloi koridorit, por nuk hyni në dhomë, sepse ndjeu në tê zanin e Pjetër Gorbidoviqit. Iu duk se Çikilevi i kallxonte voglushes nji prrallë për me e vû në gjumë. (Kohët e fundit pat marrë mbi veti edhe këtë detyrë).

— ... Edhe unë jam rritë pokështu i qetë dhe i vogël: të gjithë më përkillshin për shkak se rritesha i qetë dhe i vogël. Unë nuk kam pasë, madje, as grushta, kurrgjâ. Nana më pat ikë me njifarë mixhe, kurse baba me njifarë tezje, kështuqë banojsha te gjyshja ime. Gjyshja më thonte se nana më kishte vdekë. Jetojshim shum vorfnisht. Kishim vetëm nji dac që hante n'enën e çullit dhe ishte mâ i trashi ndër të gjithë. E njerzit nuk munden me hangër n'enën e çullit, — të gjithë kishin me qeshë...

— As arra nuk keni pasë, a? — pyeti voglushja me zâ të çuditshëm.

— Kurrgjâ nuk kishim, madje as bukë. Unë shkojsha te nji vocrrak me luejtë, kishte nji grumbull të tanë lodrash. Posa ai dilte prej dhome, unë nissha me puthë lodrat. Dëshirojsha edhe unë me pasë lodra, por këtê nuk ja thojsha askujt, sepse njerzit këtê e quejnë zili, e kjo âsht vetëm të fyem. Kur më vdiq gjyshja, nana më muer në shtëpin e vet. Nuk më donte, atëherë pat nisë me pi, sepse mixha i ri kishte ikë me nji teze të re. Unë atëherë i shkruejsha letra gjyshes sime dhe ia vejsha mbrapa ikonës. Mendojsha se do t'i lexonte plakusha... (Sigurisht kështu e thirrte n'at kohë gjyshen e vet). Tash unë mundem me shkue dhe me ble çdo lloj lodre, por tash âsht vonë, të gjithë do të qeshin. Gjithnji më thirrshin Pjeqë, kurse tash përnjiherë u Pjetër Gorbidoviq.

— Zani ju thye, ju dridh dhe shterr, kurse Zinka qën-

dronte para derës dhe qeshte plot urrejtje. — Flej, vashëz, flej...

— Po nana ku âsht? — pyeti voglushja nepër gjum.

— Ka shkue në kafe, ajo këndon atje, — e qetsonte tue pëshpëritë Çikilevi.

— E pse nuk këndon në shtëpi? — i tekej voglushja.

— Nuk i këndohet në shtëpi... flej, flej! Kështu u bana Pjetër Gorbidoviq, më duelën dhambët dhe mora botën në sy... Atëherë ma dhanë nji orden, nji dekoratë të vogël, për me e vû ditve të kremte në krahnuer. Mendojsha se kur ta vej dekoratën të gjithë kanë me fillue me më nderue. Atëherë erdhi dita që të gjitha dekoratat u banë të panevojshme. E nëqoftëse tash do ta vejsha në krahnuer të gjithë kishin me qeshë. Njerëzve ju kanda me përqeshë të tjerët. Çdo hall i sjell dikujt nji gëzim. Po flen, a? Pra flej, flej...

Zinka me fytyrë të mrrolun dhe plot neveri, hyni në dhomë, pa shique Çikilevin i cili këceu përnjiherë.

— Nesër âsht konferenca e përgjithshme... për çashtjen e ujësjellsit.... dhe punëve përkatëse! — tha ai me fytyrë të zbeme dhe të shtremnueme, sepse e ndiente vedin ngusht.

— Po argtohesh, a? — qeshi Zinka me zâ të rrebtë. — Pse bre, Pjetër Gorbidoviq, po ma prish fëmin?

— Po kërkoj mëshir... — tha Çikilevi me përulëje. — Të gjithëve u âsht bâ tash shpirti i vogël, ka nisë tkurrja e përgjithshme e shpirtit! Kurse fëmijt ende munden me kuptue, munden me pasë mëshir. Oh, mâ mirë do t'ishte sikur të vdiste fare shpirti i njerëzve. Shtërzejnë për shkak të tij edhe dejt e thembrave të kambëve! — shtoi ai me nji përshpëritje të ngjirun, por u mrrol përnjiherë dhe u flug kah dera, para se Zinka të mundej me e përzanë.

VI

Posa mbaroi pjesën e parë të kallximit të vet, Firsovi u gjet para vështirsive. Plani i veprës kërkonte zvoglimin e numrit të personave, në mënyrë që Miqka të spikatej sa mâ fort. Atëherë Firsovi me mundime të vështira të krijimtaris shkrimtare nxuer prej kallximit Matvejn, të vllajn e Zinkës dhe Lenjkë Barkalakun, për cka ndihmoi mjaft edhe vetë realiteti. (Matvej shkoi për punë praktike, kurse Lonjkën e kapën në nji ndërmarrje

të marrë dhe ky, për nji kohë të gjatë, u përjashtue prej jetës). Ky sa deshti me martue Starikën me motrën e Miqkës, kurse Miqkës (në roman) me ja kurdisë ikjen fatlume, kur papritmas iu ngatrrue vetë jeta dhe ja shembi të gjitha thurjet e tija mjeshtrore.

Firsovi e donte jetën, donte edhe duhmën e saj të vrazhdë dhe të randë, shijen e idhtë dhe të pakandshme të saj, të ngatrruemit e saj, madje edhe pakuptimshmënin e saj t'urtë. Notesi i tij, si pasqyrë e shtrembët pasqyronte edhe cikrimin mâ të vogël, dhe çdo gjâ në tê bâhej çudi e cila nuk përsëritej mâ kurr. Gjâ e çuditshme ishte bari në kalldremin e Bllagushinës dhe puplat që at muej fluturojshin mbi qytet; ishte gjâ e çuditshme kanga e gjelit i cili nuk çuditej për kurrgjâ. (O, sa i rëndomtë ishte Firsovi së bashku me tanë shqetsimin e tij krijues në syt e gjelit!) Tue u përzie plot tronditje në dritën e ngjarjeve të përditshme shkrimtari nuk ua dinte ngjyrën, as që prej ngjarjeve të tyne nxirrte ndonji mësim moral. E qortojshin tue i thanë se ishte i ftoftë, kurse ai ishte prush i vërtetë. Por kritiku kishte deri diku të drejtë tue thanë se ky në shkrijetoret e veta, madje edhe prej xeheve të qituna posht, kinse fitonte ar. (Firsovi mbrohej kur në fund të pjesës së parë tha: „Lumi âsht i mrekullueshëm madje edhe natën kur âsht i vernikosun vetëm aq, sa në tê pasqyrohet nji skaj i dritës së yllit që shpreh")

Shpeshherë natën ndërsa në tavolinë mundoheshin, tue urrejtë njana tjetrën, penda kërklluese e çelikut, ngjyra e rrallë sovjetike dhe mendja e shpupurishun e shkrimtarit, Firsovit i vinte në ndihmë ndonji trillim. Ndihmë e pafrenueshme dhe dinake. Trillimi i gotitte qytete të tana me diell të rejshëm, me vargje të pafundme rrugësh, e shtynte edhe këtê atje, edhe ata njerëz të cilët i trillonte vetë, shpotisin këtê ngurrimet e tija krijuese dhe përqeshin palltën e tij vjeshtore kutija-kutija. Asaj pranvere Firsovi shiqoi nji ditë, plot pikllim dhe zemrim, kah i digjej në kaftor kallximi i tij shkrue përgjysë dhe notesi, tepër i madh, që të mundej me e kapërdi flaka përnjiherë. Me ozhegun e hekurt Firsovi mrecte zjarmin, por flaka me ngathti ripërtypte letrat, kurse shkëndijat këcejshin mërzitshëm. Firsovi atëherë përsëri i drejtohej jetës, tue ikë prej hinit të vet të çmueshëm, luftonte vetë me veti, zemrue në lodhjen e vet momentale.

N'imagjinatën e tij duel si njifarë sheshi, në të cilin botnisht coptojshin me katër pjesë (siç bâjshin në kohët e vjetra nji njeri dhe hajn Miqka Vekshinin. Turma që rrethonte gilotinën, vështronte pa bëza se si coptojshin qenjen e kësaj bote të Miqkës. Mbrenda turmës gjindej edhe Firsovi, në turmë gjindej edhe nji shiques i randsishëm, që tash tërhoq vemendjen e Firsovit. Dukja e Nikollk Zavarihinit nuk u përcuell me kurrfarë zhurme të teprueme. U çfaq heshtaz prej territ të provincës dhe iu ngjit realitetit. Firsovi vetëm prej s'afërmi venroi qeshjen e tij të qaraveshun dhe të zgërdhime.

Me të vërtetë, kurrkush përveç Pëçhovit nuk venroi hymjen e Zavarihinit. Kurrkush nuk u çudit kur në nji qoshe të shkatrrueme, pranë tregut të madh, u hap dugaja vorfnjake vetëm me nji dritare e Nikollkës. Plot nji muej para kësaj Nikollka me strajcë në krah u muer me shitjen e gjanave galanterike dhe nuk përbuzi as fitimin mâ të vogël. Nikollaj Zavarihini i përshtatej jetës. Tue dalë në treg me u ajrosë (gjithnji dilte në treg me u ajrosë!) Firsovi takoi krejt rastsisht Nikollkën si cikrrimtar, dhe kjo gjâ e habiti aq shum saqë nuk shkoqte syt prej tij. Kjo gjâ ndodhi mû në fillim të pranverës.

— Çka dëshironi, o qytetar? A dëshironi me veshë vetin apo dike tjetër? A doni nji shirit për mjekërr! — përqeshte kërcnueshëm Nikollka dhe shiqonte Firsovin tue kapsitë syt, siç shiqonte tue kapsitë syt tanë botën.

— Ma jepni nji krahën, — i tha Firsovi i hutuem dhe pa mendue dhe menjiherë ia përkujtoi Nikollkës takimin e tyne të parë. — A ju kujtohet, në kafe...

— Fatamorganë... të gjitha ato kanë qenë gjepura! Vetëm tash kam nisë me punue. Dhe çka âsht kjo për mue! Krejt dugajën e baj mbi stomak, — luejti dorën Nikollka, dhe përnjiherë nisi zyrtarisht me lëvdue cilsin e gjâsendeve të vet. — Merrnje, qe këtê, o qytetar. Asht prej druni të vjetër palme, rritet nepër lumejt tropikë! (— Siguristh edhe ky kishte pasë rasën me ndëgjue llomotitjet e Pëçhovit për drûj, prandej ia përshtatte tregtis së vet katundare. —) Asht si i porositun për mjekrrën tuej, krehnje, krehnje... Nëqoftëse këtë gjâ e bani prej mërzije, ka me ju a bâ qejfin. Besomëni, keni me ardhë me më thanë ju falemnderit... — u çprrallue ky sa për sy e faqe, sepse edhe së tepërmi urrente blesin e vet të shpupurishun. — Lloji mâ i mirë shitet nën dorë. Vetëm unë dhe Puhvastovi, Zotej Varihiqi (plakush, ndoshta e keni venrue), që e shesim, e kurrkush

tjetër! Po ju a thom në besë, e bajnë prej drunit të mështeknës, e vernikosin pak dhe e shesin për nji rubël copën, kurse unë po ju a jap me gjithë qejf për gjysë ruble! (— Përçudi, atij i kishin dhe nuk i kishin hije, mashtrimet e tija dinake tregtare).

— Mirë de, ma jep atê prej palme! — bani me dorë Firsovi tue e ndëgjue deri në fund.

Zavarihini nuk bajti shum kohë dugajzën e vet fillestare. (Firsovi e pa nji herë krejt të stolisun me lodra të larme fëmijsh. Përhapte rreth vedit erë druni dhe i ngjante tufës së luleve të fushës. Pranë tij qëndronte Çikilevi dhe bënte diçka për Klaudín. Nuk iu afrue për arsye se nuk deshti me u takue me Çikilevin). — Dugaja e riçelun në qoshen e shkatrrueme quhej „Cikrrimtar", dhe nepërmjet dritares së saj, sipër vjetërsinave shtëpijake paksa dukej Nikollka. Firsovi ktheu te ky, por Nikollka tashmâ kishte marrë qëndrim të ftoftë dhe të vrazhdë pronari. Edhe lëvizjen e vet mâ të parandsishme përcillte me njifarë përuljeje të posaçme, por plot madhshti të qetë. „Na ban nderë të madhe vizita juej, por edhe sikur të vdisshit — do ta kalojshim disi edhe atê!" nji gjâ kësisoji ndihej në zanin e Zavarihinit. Përveç kësaj Firsovi shihte forcën e madhe të mshefun, forcën që ka vërshimi kur shemb me vrull të madh pendën.

— Pranvera! — fshani Firsovi dhe u ul në tezgë. — Tashmâ ja nisi vapa...

— ... Mandej do të vijë vera, që âsht gjithashtu e nevojshme, — vazhdoi Nikollka. — Nepër katunde po lëvrojnë. Ditën e Shëngjergjit pllugu âsht i gëzueshëm! Bari rritet përsëri, zogjt i këndojnë... Sigurisht jeni tue u përgatitë për me shkue në verim me ndëgjue zogjt, a? Do të duhej të shkoni, âsht gjâ tërheqse sidomos për ata që nuk dijnë, — belbzonte ai me të përqeshun, tue fshî tashmâ disa herë me nji leckë shishet e vogla e të lira t'ujit të kolonjës vendosë në dritare.

Shpeshherë rrijshin kështu, merreshin vesh shum mirë ndër veti dhe aspak nuk mërzitshin njani tjetrin. Prap se prap synit të mbreftë të Firsovit nuk i shpëtoi pa hetue se Nikollka disi shum shpejt grumbullonte mallin. Kishte plot mall të mshefun në të katër anët, nepër qoshe, bankë dhe syza, të cilat maronte vetë. Në mesditë, kur dielli qëndronte mû mbi pijacë, rrezet e tija plot lang shetitshin nepër këto dugajë të Zavarihinit. Atëherë, sikur mbas ndonji luejtjeje magjike të synit

të ndonji magjistari, ngjallej nepër qoshe pasunija e Zavarihinit: cicet e larëm dhe mëndashi i shkëlqyeshëm. Firsovit ia ndiente zemra se, n'at kohë, nuk ishin punët si duhet, por nuk donte me i hŷ çashtjes mâ thellë. I hyni në zemër ajo ndeje e shpeshtë dhe e papunë në qetsin e së cilës i vinte era cic dhe nepër të cilën tue u zvaritë ngadalë, kalojshin rrezet e pluhnosuna të diellit.

VII

Qyshse u shpërngul në qytet si banor i përhershëm, Nikollka ndërroi jashtzakonisht pamjen e vet të jashtme. Deri në ditën e djeshme nuk mujshe me e marrë me mend pa mallotën e tij ngjyrëportokalli dhe të vrazhdë. Përnjiherë thuese ra lëvozhga prej farës së bulueme. Nikollka fitoi nji palltë saftjani, çfarë ishin atëherë në modë dhe nji kapuç fantastik vija-vija; vetëm edhe këmisha e qëndisun shum dëshmonte ende për prejardhjen dhe shijen e tij. Fara buloi dhe lëshoi rrâzë nepër nji vrimë n'asfalt, u përforcue dhe nisi me u rritë përpjetë. Asfalti ishte plot me biruca sepse kah vjetët e fundit ishte vjetrue.

Meqenëse mâ nuk i nevojiteshin këshillat e dajës së vet, Zavarihini shpotitte Pëçhovin që nuk donte me jetue urtsisht mbi tokë. Simbas mendes së Nikollkës me jetue, donte me thanë me luftue, dhe me fitue, donte me thanë me ruejtë fuqin shpirtnore për mos me u ndryshkë prej papunsis.

— Si po thue, Pëçhov, gaforret bajnë jetë të mërzitshme! — qeshej artificialisht Nikollka, tue pi ngadalë çaj të dajës. — Tash frik me do miq hangra në kafe gaforre.

— Çka të ranë në mend gaforret? — e shiqoi Pëçhovi ftoftas me bisht të synit.

— Paj qe, ti je kah i ngjan gaforres, Pëçhov. Je ulë nën at cung të shtremnuem, po i lutesh cungut të shtremnuem; tanë qielli yt âsht i mbuluem me nji cung të shtremtë! — Nikollka qeshte haptaz, syç se do ta fyente, sepse të mençmin e vërteta nuk e fyen. — Gjithkush, Pëçhov mundet me të qitë n'ujë të valë dhe me të hangër. Sot gjithë njerzit janë nda në dy grupe: njana palë që âsht e kapërdime dhe tjetra që kapërdin! — dhe ai vazhdoi me qeshë sepse ia kishte anda me numrue vetin n'at palën e dytë.

Së shpejti pushoi s'ardhuni te daja në Bllagushinë, poashtu siç harroi vendlindjen e vet të ngratë në katund, me të cilën, fundi i fundit, nuk ngutej me i pre marrëdhanjet krejtsisht. Ia kishte anda mâ tepër që çastet e lira me i kalue me miq, tue u kënaqë me birrë dhe biseda për punë tregtare. Mirëpo Zavarihini nuk çante fort kryet as për miq. Tanë fuqija e Nikollkës ishte në vetmin e tij, dhe ajo e ruente prej simpative të kota, miqve dhe harxhimeve tjera shpirtnore. Me i ndodhë ndonji miku të tij ndonji fatkeqsi. Nikollka me zemër të qetë ia kthente brrylin.

Qysh kah fundi i dimnit, tue festue hapjen e dugajes së vet, Nikollka rrinte deri vonë natën me miqt në kafe. I gostitte Nikollka, i gostitte dhe i dehte, dehej dhe harronte, kurse miqt shpotitshin shulin dorëgjanë..

— Punë e madhe jemi na tash, na mundemi me bâ gjithçka. Qe, unë nuk kam kurrgjâ, kurse mundem me marrë gjithëçka. Po rren, nuk e lëshoi unë tash ujin.. na mundemi edhe me pritë. Çdo gjâ sot ka fundin e vet! Qe, unë sot qëras ashtu, që ta dini se kush âsht Zavarihini. — Zani i tingllonte vrazhdas dhe pakandshëm. — Paj po, unë kam ardhë në këtë botë me grushta të shtërnguem, dhe koha âsht që të sundoj tanë botën. Po ju thom, duert e mija janë të përgatituna, urdhnoni! Unë jam gjakpis... por unë e kam kryet mbi krah! Do ta lâ çizmën time në dugajë, mandej vetë do të shkoj me punue... Mjafton vetëm çizmja e Nikollkë Zavarihinit me ta shtî frigën! (— miqt ja bâjshin me sy njani tjetrit në mënyrë përqeshse për lavdimet e Nikollkës).

— Phë, phë, — qeshte nji mjekrrosh tue kafshue musteqen me dhambë. — Phë, ke me u ba ti nji kavaler heroik... ti je shum i rafinuem dhe dinak. (— Ai mik ishte shpediter, dhe mjekrra e tij kuqloshe ishte e krehun dhe e ndame në dy pjesë).

Miqve u mbet në kujtesë prore pamja e tmershme (nëqoftëse nuk u âsht dukë qesharake) e Nikollkës, e sidomos gishtat e tij të çatalluem, të gatshëm me u shtërngue me forcë në çdo çast. Ata atëherë nuk mujshin me kuptue se dehja e tij nuk vinte prej birrës. por mâ parë për arsye se kishte kuptue për fitoren e vet. Nikollkës i dukej bota si nji gjâ e gjanë dhe e kandshme, në të cilën kishte mungue vetëm ai për me mbajtë drejtpeshimin e plotë. Atij i pëlqente ajo botë: ishte e butë si pamuku, kurse e kandshme si ndonji shitse që lëshon pê. Kur miqve ju mërzit ndeja në kafe, mjek-

rroshit i ra ndër mend me shkue në cirkus. U muerën vesh heshtaz ndër vedi dhe që të katër duelën, goditën nji kerr (— bora tashmâ ishte shkri përgjysë) dhe shkuen në bulevar ku gjindej cirkusi. Nikollka rrinte mbi gjûjt e mjekrroshit dhe heshti gjatë tanë udhtimit; prej miqve dikush lemzonte, dikush këndonte ngapak. Ishte kënaqsi me vështrue nga anash këtë grumbull të gëzueshëm dhe të potershëm mishi të zhgrehun në kangë. Meqenëse ishin të thjeshtë mendojshin me u vendosë dikû në galeri, mirëpo te arka u pa se vetëm edhe llozhat kishin mbetë pa u shitë. — çfaqjet e akrobates Velton gjithnji kishin sukses të madh!

Tashmâ mendojshin me shkue mâ tutje në ndonji vend tjetër argtues, por gjindja i shtyjshin pa da kah arka, dhe përnjiherë u bâ diçka dhe biletat u blenë. Tue ngucë njani tjetrin miqt u futën në cirkus. Kur u gjet mandej në llozhë, Zavarihini shiqonte me krenari n'arenë ku do njerëz gjysëlakuriq e pa eshtna bâjshin akrobacione të ndryshme të cilat kalojshin kufijt e mundsive të njeriut. At natë ishte sidomos në qejf. Kënaqej me qejfin që e kishte pague rrumbullak nji rubël. („Nëqoftëse i kam dhanë për pantolla shtatë rubla domethanë se duhet me i bajtë shtatë vjet. E nëqoftëse i bajë tetë vjet, domethanë, kështu e kam fatin, për nji rubël kam bâ qejf dy herë mâ të madh! — i tha njanit me seriozitet të madh.)

Gjatë pushimit miqt shkuen në byfe me vaditë gjendjen e tyne të mirë shpirtnore. Nikollka ishte edhe mandej jashtzakonisht i gëzueshëm, edhe pse muzika binte disi me zâ të ngjirun, si me vajtue dikê: kur vinte deri në fund, flauta hidhte nji shkulmë të lehtë zani dhe ia niste prej fillimit. Përnjiherë violinat imuen dhe drodhën zanin tue përcjellë gjamët e njitrajtshme të tupanit. Mbrapa nji uniforme vrapoi Veltonja. Tufa e rrezeve të reflektorit rastsisht gaboi rrugën dhe ra mbi Nikollkën. Me buzë të shtërngueme dhe vetulla të ngrituna përpjetë Nikollka u përkul krejt përpara. Diçka i pëshpëriti në vesh se si jo fort moti ky kishte ndejtë krejt afër saj, dhe ajo e kishte prekë me syt e vet të kaltërt dhe të qeshun. Mbretnoi qetsija me të cilën tinglloi çasti fatal në jetën e Nikollkës.

— Ma nep programin ta shof... Kush âsht kjo vashëz, — i belbzoi në vesh mjekrroshi, por Nikollka vetëm ia shtërngoi dorën dhe nuk ia lëshonte prej të vetës.

— Lëshoma dorën, bre makalush se ma theve... — pështëriti ky nepër dhambë, tue prekë veshin e Nikollkës me mjekrrën e vet.

Vetëm kur Veltonja, krejt kaltroshe, u ngjit nën kybe, Nikollkës iu kujtuen mallota e shtrejtë e Miqkës, rrenët e zotnis trashalluk dhe do gjana tjera krejt të parandsishme. Duert e tija filluen me lëmue me zemrim mbështjellsen ngjyrëdredhze prej plishi. Thuese me shiqimin e vet të ngulun shtynte Tanjën me shkue andej ku pehatej lehtë nji lidhse e litarit, tue parandie afrimin e nji krijese njerzore dhe nxehtsin e saj jetëdhanse. Nikollka tashmâ donte këtë vajzë, prandej pritte me bâ diçka të pasendersueshme.

Ajo qetsi tingllonte n'at mënyrë saqë nuk mund të përshkruhet me fjalë: ajo edhe kishte shty Nikollkën për me bâ ndërmarrjen e tij të marrë. Ajo e kishte vu në nji mes jetsuer ku nuk kishte në çka me u mbështetë. N'ato çaste Zavarihinin e kaplonte nji tronditje e vrullshme, diçka shum mâ e fuqishme se magjepsija e lehtë dashnore. Në çastin e fundit vendimtar Nikollka u çue dhe briti...

Kur milicët nxuerën Zavarihinin prej llozhe (e bashkë me të edhe miqt e tij esull), ai memzi që u pendue për atë që bani. Ndërsa në zyrën e administratës hartohej protokolli, ai qëndronte i fyem dhe madhshtuer, pa ndie vetin fajtuer. Me e gjykue për arsye se për pak nuk i plasi zemra prej ngazllimit, a? Zavarihini kapsitte syt dhe buzëqeshte. — Tue rrasë hundën nëpër akte, milici me zâ të ftoftë e zyrtar paraqitte pasojat e ngazllimit të Zavarihinit.

N'at protokoll të milicis ishte shenue se gjatë pikës së Hela Veltonit (— në kllapa qëndronte emni i vërtetë i Tanjës —) ky farë Zavarihini, tue qenë i dejun, ka bërtitë „Coptou", fjalë që ka mujtë me sjellë pasoja të kobshme për artisten. Me germa të trasha dhe pa kurrfarë zbukurimesh, Nikollka nënshkrou aktin. Me shtat, për rrum nji krye mbi të tjerët qëndronte ky në dhomë mbas kësaj ngjarje dhe me thue kruente fytin, tue kërkue me sy miqt e vet. Por këta tashmâ ishin humbë. Dhoma plot me artista të cilët shtyheshin ndër veti për me pa kriminelin e zanun. Vetëm ankuesja, për shkak të së cilës ishte bâ kjo, nuk gjindej aty.

Mirëpo për këtê nji plakush me pallto të zezë dhe të pastër, i rruem dhe me pamje të mjerë, të cilin

Nikollka nuk e njifte, turrej në të pa da si ndonii valëz e vogël mbi shkambin e palëvizshëm:

— Ju a din çka bâ? — bërtiti në nji gjuhë të prishun dhe qante prej gëzimit dhe pleqnis. — Ju kërcno vdekje... Na aktor i ngratë, ju zotni. Ju pague nji rubël, ju dashte me rubel me ble vdekje? Ermordung... — vazhdoi me bërtitë gjermanisht, ndërsa milici me kureshtje ia shiqonte gojën prej së cilës burojshin me aq shpejtsi fjalë të pakuptueshme.

—... Sa? Sa... krejt për këtë kuturicë? — ia preu fjalën Zavarihini tue zgjatë pak buzën. — A më duhet me pague menjiherë? — dhe tashmâ u nis me nxjerrë kuletën por nuk e nxuer, sepse gjithë të pranishmit ia plasën gazit, kur panë gatshmënin e tij me iu përulë ligjit.

... Yjt mbuloheshin me rê, kurse ndër kotecat c Bllagushinës kokorisshin me zâ të ngjirun gjelat e parë, kur Nikollka trokiti në derën e dajës. (Atëherë ky ende banonte te daja). Ndërsa Pëçhovi zgjohej, Nikollka shkoi në mes t'oborrit dhe, mbasi hapi kambët, ia nguli syt qiellit.

— ... Coptou! — përsëriti ai përnjiherë, por tash jo me at zâ ashtu urdhnues, me të cilin dridhi cirkusin, por me zâ të marrun si me thirrë. „Coptou, që të mundem me të dashtë edhe mâ tepër... që dhimbja e madhe ta ringjalli fuqin time. Coptou, sepse me çka tjetër ti mundesh mâ me më tronditë?..." — ndër gjithë këto fjalë mundej me u ndie vetëm ajo fjalë. Ai e përsëriti edhe nji herë, tue përgjue zanet dhe çfaqjet që radhiteshin në mbrendin e tij. Rreth kambëve i sillej dhe mbështillej nji qen i huej dhe i pashtëpi. Lehte dhe orvatej që të paktën nji herë ta kafshonte Nikollkën. Para se të çilej dera e Pëçhovit, Nikollka kapi me zemrim qenin për leshin e tij të gjatë dhe e përplasi diku në qoshen e oborrit. Nuk nxuer mâ asnji fjalë qeni, madje as nuk kujisi. Tue lëshue me hy mbrenda të nipin, Pëçhovi duel n'oborr për me pa si ishte nata. Kur u kthye, i nipi nuk ishte mâ aty. Prej tij kishte mbetë vetëm nji trup shum i madh i cili kërrhatte. Thelbi i Nikollkës shkrihej pa lanë gjurma në gjumë të thellë, si ndonji copëz sheqeri në ndonji rrjedhë të qetë dhe të ngrohtë.

VIII

Dorshkrimin e rinisun dhe të stërnisun të Firsovit mbështjellë me kopërtina kartuçi dhe lanë mbi nji bankë e mbulonte pluhni. Në tê nji marimangë kryeqake ishte vendosë tashmâ ashtu saqë aty edhe banonte, gjuente miza dhe krijonte pasardhsat e marimangave. Në fillim u çfaqen do pejza të hollë, ngjitës në të cilët qëndronte i varun nji topth i verdhë sa nji kokërr groshe. Mandej plasi disi ajo rrjetëz e mbështjellun me pishmagë dhe duel në botën e lirë e të gjanë tanë nji bylyk marimangash të reja. Të zotit të shtëpis disi: kurrsesi nuk i dilte rend me i fshi me nji arën, prandej marimangzat luejshin lirisht nepër vendlindjen e tyne prej letre.

Zoti i shtëpis nuk e kishte këtë hall. Ndodhën do gjana për të cilat ishte fajtuer edhe vetë Firsovi. Takimin e parë të Tanja Vekshinit dhe Zavarihinit e paraqiti, me qëllim, krejt gabimisht? Simbas përshkrimit të tij Nikollka kishte përcjellë Tanjën disa herë, derisa asaj i ra ndër mend me iu afrue dhe me e pyetë se pse i vardisej ashtu. Nikollka, kinse, kishte belbzue njifarë marrije, Tanja kishte buzëqeshë, e mandej kishte buzëqeshë edhe ai. Ata të qeshun reciprok ka shërbye, kinse si nxitje për afrimin e tyne tragjik. Mospërkimi i kësaj paraqitjeje dukej haptaz.

E vërteta ishte kështu: Tanja kishte ardhë vetë te Pëçhovi për me u interesue për të vllajn. Atëherë ajo u njoft me Nikollkën. (Të dy dijshin për njani tjetrin shum mirë). Pëçhovi nuk qëlloi aty dhe kjo gjâ ndihmoi njoftjen e tyne të parë dhe të turbulltë. Tue kthye kalimthi te Pëçhovi, Firsovi pa me syt e vet se me çfarë përzemërsije Zavarihini pomponte benzinë në primus, për me pjekë çaj, dhe si lante gotën nën çep për Tanjën. Flaka e padukshme e primusit fishkllonte tue lëshue nji zâ të pangjyrë, kurse gota u shkapërderdh në duert e zellshme të Nikollkës: Zavarihini u trondit fort. Të dy ruheshin për mos me u shique ndërvedi, tue pasë droe që mos i trathtonte shiqimi. Tanja luti disa herë Zavarihinin për me ia lidhë dorën e preme, por ai refuzoi çdo herë, tue thanë se kjo gjâ ishte cikrim. Ai kapi nji marimangë prej qoshes së dhomes dhe simbas zakoneve stërgjyshore u orvat me ndalë gjakun.

— Çka jeni tue bâ ashtu? Pse ashtu... — tha Tanja me fytyrë krejt të skuqun dhe tue kafshue buzët. — Nga kjo mund të vijë helmimi i gjakut...

— Krejt nji, edhe ashtu edhe kështu kemi me vdekë, — belbzoi Nikollka me zâ të marrun, pothuej tue fërkue plagën me marimangë. Madje u gojas tue lëshue zâ dhe në mënyrë t'asgjâshme ndërsa qitte çajin. — Kemi me vdekë, shkrimtar, apo jo?

Firsovi heshtte në mënyrë të sjellshme dhe me kënaqsi vështronte ethet e mshefuna në mbrendin e këtyne dy qenjeve të reja dhe të fuqishme. O, a nuk këshilloi mandej Nikollkën për interes t'eksperimentit të vet blasfemues (— si ndikon krijimtarija artistike në jetën reale!") për me shkue dhe me i kërkue ndjesë Veltones për skandalin e paradokshëm në cirkus? Jo vetëm kaq, ai e mësoi me ble lule, i foli për famën e madhe të Tanjës, dhe me këtë qëlloi anën e tij të dobët, dhe mâ në fund ia dha adresën e Tanjës. Shkrimtari nuk gaboi. Nikollkës i kishte anda me u shoqnue me ata që jeta u shkonte mirë. Vetë në natyrën e tij qëndronte kundërshtimi instinktiv ndaj vdekjes, fatkeqsis dhe sëmundjes, sepse këtij i kishte takue me qenë i fuqishëm dhe shëndosh. Përbuzte çdo kend që në të zgjonte ndjenjen e mëshirës, sepse kjo ia ligshtonte fuqin, e bante hî e pluhun; dhe ky sinqerisht e pa fije dhimbe dëshironte që të gjithë të mbarojshin sa mâ parë. Njerzit e fuqishëm si Nikollka, duen vetëm gjindën e fuqishëm.

Kur e vizitoi së pari herë, ia fali vetëvetin, dhe për çudi të mrekullueshme, ndjeu vetëm gëzim për at pakursim të jashtzakonshëm të vetin. Rrugës ia bleu dy drandofille të bukura e të randa. Atëherë ishte kulmi i pranverës: nepër qiell notojshin do rê të lehta, kurse nepër ajr ushtonte aliluja metalike dhe madhshtore e kshnellave. Çdo gjâ at ditë, pehatja e butë e rrembave, të mbushun me gjethe të reja, vrulli skyfterian i erës, shiqimet plot butsi dhe dashni të njerëzve të paralagjes, larmija e marrë e ngjyrave të rrugës, të forcueme dhetëfish prej diellit, — të gjitha këto shtojshin kënaqsin e jashtzakonshme të shpirtit të Nikollkës.

Plot gëzim trokiti në derë, plot gëzim u fut në paradhomë dhe përpak rrëxoi Pugelin e hutuem. I veshun n'at mënyrë siç visheshin moti tregtarët rus (— pallta i rrinte sikur mbas modës xhurdija e shkurtueme pa mangë), me shpatulla jashtzakonisht të gjana, do ta kishte frigue Pugelin saqë ky kishte me u pakë, por n'at çast u duk Tanja. E veshun fund e maje në zi qëndronte mbi prag, kurse mbrapa saj dritarja e naltë lëshonte nji lum të tanë drite të ftoftë dhe gjelbroshe.

Ai hoq kapuçin prej kreje dhe qëndronte me duer të lëshueme poshtë. Çizmet e tija prej lëkurës së lopës flitshin mâ mirë për ardhjen e tij të duhishme, se sa, ai me fjalë. Pugeli, të cilit i pëshpëritshin nji mijë cikrime të padukshme se zilija e tij ishte me vend, rrotullonte syt hutueshëm.

— Ju qenkit, a?... — ai kapi Nikollkën për pulle.

— Unë jam! — Pohoi Nikollka krejt si rrezja, tue largue me kujdes dorën e Pugelit. — Sot âsht festë... Qe se pse erdha pa u thirrë — shtoi tue u përpjekë që në pamjen e Tanjës me gjetë vijat e paharrueshme që e kishin tronditë në cirkus.

Tanja luejti dorën hutueshëm:

— Hyni, mbasi tashma paskit ardhë. Venje kasketën mbi tavolinë. Pugel i dashtun kape...

Ai prishaqefas u nda prej kasketës. Pa tê duert iu banë shum të mëdha, si ndonji shtesë e panevojshme. Ndonse ende mundohej me largue qehren e zymtë, gëzimi mâ në fund i iku. Tue ndejtë në kulltukun e thellë, vështronte me bisht të synit dhe me pabesim Pugelin, i cili sillte nepër duer xhezven e kafës, muret plot e përplot me pllakata të larme cirkusi qylymin e shtruem vetëm për arsye se të dukeshin mbi tê sa mâ qesharake çizmet e Nikollkës. Dhoma e Tanjës ishte pa ndonji pamje të posaçme, si gjithë ato në të cilat banohet përkohsisht.

— Të gjitha për ju, a? — Zavarihini bani me krye kah pllakatat.

— Për mue... — buzëqeshi Tanja tue vështrue mysafirin.

— E gjaku vegza, a? Moti, a? Moti jeni tue fitue bukën në këtë mënyrë, a?

Kuptoi pyetjen e tij.

— Moti! — dhe nisi me qeshë tue frigue plakushin me qeshjen e saj jashtzakonisht tinglluese. — A pini duhan?

— Nuk i lejoj vetit nji luks të tillë, — u përgjegj Nikollka me zâ të thatë dhe qapiti buzët.

— Ju jeni, sigurisht, me prejardhje katundare, a? — pyeti ajo mbas njij heshtjeje të shkurtë, e cila i ngjante çartjes.

— Katundar jam! — u përgjegj Nikollka anmiqsisht. — Katundar, nji prej atyne të cilët i përbuzin, por të cilët nuk janë madhshtuer, të cilët e bajnë këtë gjâ. Katundari sot, në gjellën e përgjithshme zavendson gje-

thin e dafinës vetëm sa për erë. Unë, qe, bâj tregti me cikrime të ndryshme: me kryqza të vegjël, sapuna, kordelza... — Rrejti! Sa nuk mujti me ungi çudi Firsovi mbramë tue shique trekën e dyshimtë të gjâsendeve në dugajën e vogël të Zavarihinit. Ai me qëllim poshtnonte vetin, çka flitte përsëri për forcën e tij. — Borgjez jam! Por borgjezët e sotshëm nuk kanë me lëshue bark se nuk kanë me çka! — ai hodh nji shiqim në bashkëfolsen e vet dhe u skuq kur pa se si e vështronte.

Tanja ngadalë ktheu syt më nji anë.

Të dy tash shiqojshin nepër dritare mesditën e shkëlqyeshme e cila shtrihej jasht. Saherë që era lëkundte flegrat e dritares, hijet e shpërndame të dritës luejshin mbi fytyrën e Nikollkës.

— Uf, sa i nxehtë qenka, si me u ulë në ndonji knetë! — tha Nikollka për kulltukun, u çue në kambë dhe çdo gjâ kërclloi rreth tij. — Tash âsht mrekulli në pyll... — Birat e hundës iu zgjanuen pak, kurse syt iu banë të vangërt. Përnjiherë ai i propozoi asaj të shkojshin në sheti, i premtoi se kishte me i tregue msheftsit e gjanave të mrekullueshme, të cilat syni i qytetarit nuk i venron, dhe Tanja pranoi përnjiherë, pa asnji fjalë.

Pranoi edhe për arsye se i pëlqeu fuqija e tij e madhe e pathyeshme dhe elastike. I pëlqeu për arsye se ai sillej me tê thjeshtë, pa ndonji mendim të fshehun e të keq. Por kishte edhe nji arsye që e shtyni me iu afrue Nikollkës. — Ajo veshi palltën e gjanë së cilës i vinte era gomë (Nikollka ndjeu prej së largu at erë solide) dhe vuni kapelzën e vogël me vel të kaltërt; pamja e saj i shkoi për shtati natyrës së Nikollkës. Pugeli i përcuell deri te dalja. Kishte lidhë përparsen dhe në dorë mbante nji fshisë prej pendlash: pleqnija e tij e vlefshme frigohej prej pushimit të merituem.

— Ndëgjo — ndali ai Nikollkën për mange, ndërsa Tanja zbritte shkallëve teposhtë. — Ju, ruej Tanja, ajo i hollë si rremb. Ajo në jetë âsht i dobët, ah aq i dobët. Unë shum vjet plak! — më mënyrë prekse çoi nalt, kah fytyra e Nikollkës, syt e vet pak të zgurdulluem e pa çerpikë.

Nikollka preu këshillat e tija vertlluese.

— Mirë, mirë, — u përgjegj dhe rrudhi buzët. — Ti shko bablok, largou. Herën tjetër do të më presish me kafe! — Ai me padurim preku xhepin e pantollit — Qe, merri... për duhan! — dhe tue rrasë të hollat në dorën

e hutueme të Pugelit, përplasi me forcë derën mbrapa vetit...

Ata tashmâ shkojshin rrugës, qëllimisht largas njani prej tjetrit, kurse Pugeli ende mbante në shuplakën e çelun gjysë rublën e Nikollkës. Përnjiherë buzët iu shtremnuen në buzëqeshje dinake. Duel vrap prej dhomës dhe në vendin mâ të dukshëm të tavolinës për toaletë të Tanjës vuni dhuratën e Zavarihinit me shêjin e vleftës të kthyem tenalt.

— Katundari, po pra... përbindshi. Por çfarë përbindshi kolosal — tha tue sjellë kryet.

Goja shtërrbajkë e Pugelit prishte fjalët mâ tepër se prejardhja e tij joruse.

IX

Në kryet e Nikollkës u nis plani n'at çast kur tue rrapllue thembrat, u nis vrap pjetposhtë shkallëve kah Tanja. Ajo e pritte tue u mrrolë prej veriut që frynte fort për të gjatë rrugës.

—... Po shkojmë andej! — bani me dorë andej prej kah vijshin era dhe pranvera dhe ku shtëpijat ishin mâ t'ulta dhe mâ të vogla. — Andej ajri âsht mâ i pastër. (Tanja u çudit se si i tingllojshin fjalët e Nikollkës disi në mënyrë të freskët dhe të re). Ah, mjerisht që nuk më punon goja... por ta kisha harmonikën!

— A dini me i ra, a? — ia priti Tanja me njifarë habije.

— Unë jam harmonikanti i parë në rrethin tim, — u lavdue Nikollka, e, mbasi do kohë ngurroi, përnjiherë ktheu kah nji portë e madhe e gjysë e rrënueme guri. — Prit pak... për nji minut kam me qenë gati! — i briti kësaj tashmâ prej thellsis s'oborrit.

Minuti i premtuem u zgjat bukur shum, dhe mungesa e gjatë e Nikollkës pushoi së qenuni interesante. Tanja tashmâ e fyeme ishte nisë me u kthye kur ndëgjoi mbrapa vetit nji zhapllimë tinglluese kali dhe nji kërkllimë të ngjirun rrotësh gome.

— Hyp... hyp sa ma parë — ia priti Nikollka tue mbajtë kalin. Me nji buzëqeshje të vrazhdë në fytyrë tërhoq frêjt dhe kali tue tërfllue u ndal. — M'u tek me ju shetitë nga simpatija... zgërdhini ai dhambët e shëndoshë dhe të lagshtë.

Nuk i tregoi (— e Tanja as nuk e pyeti; aq mâ e çuditshme i dukej aventura) se aty banonte po ai njeri

me mjekërr të ndame, që kishte qenë me të në llozhë natën që ndodhi skandali, — se prej tij e kishte marrë Nikollka, në saje të njoftjes, për tanë ditën këtë dori me jelë të rrumcueme. — Zavarihini pështyni shuplakët lehtaz u lakue në vendin e uljes dhe kerri i shpejtë dhe elastik u turr prej rrugicës.

Tue mbajtë me mjeshtri frêjt, Nikollka duel në nji rrugë të gjanë plot kalimtarë dhe zhurmë feste, dhe aty i lëshoi pak frêjt. Ramja e njitrashme e patkojve, shkëlqimi i rrotëve të lame mirë, thirrjet e Zavarihinit të dejun nga të grahunit — të gjitha këto tërhoqën vemendjen josimpatike të rrugës. Karrocjerët e mrrolun dhe të krrusun largoheshin në skaj qysh prej së largu, madje as pa u orvatë që me shamje me iu hakmarrë grahsit të tërbuem.

— Kali âsht gjâ e mrekullueshme... ky âsht pasjoni im! — tha Zavarihini me pështpëritje të shkëputun dhe Tanja e ndjeu.

— ... Edhe vllau im i ka pasë dashtë kuajt, — briti ajo tue u mbrojtë me dorë prej erës. — Ju e njifni, a?

— Si jo! — buzëqeshi në mënyrë të frenueshme Nikollka, tue u rrasë me kerr ndërmjet kerreve të randa të bajtjes. — Jemi pasë rrokë pak... Çka me bâ, takimi me thika âsht njoftja mâ e kandshme. Njerzit në përlamje njofin njani tjetrin. Te na në katund vetëm me rasën e ndonji rrahjeje me grushta e gjen mikun tand...

Ai ndjeu fizikisht mbi veti shiqimin e saj të gjatë dhe të besueshëm, i cili në të zgjoi virtytet e mshefuna mashkullore: shkathtsin, fuqin... Droja e ngaltë e njeriut të dashunuem ia lidhte duert, ai u trand prej shiqimit të saj plot limonti si ndonji kalë i fshikulluem, dhe kjo gjâ u çfaq në vrazhdsin e tij të rrufeshme.

— Bub i qelbun, po të shkeli! — i piskati nji milici tue u përkulë prej kerrit, i cili i duel në rrugë dhe nga zemrimi i papritun iu kërcnue me grusht. (Frejt i përdoronte po me aq mjeshtri edhe vetëm me dorën e majtë).

Milici këceu më nji anë dhe i hutuem shiqonte kah kerri, i cili largohej shpejt, mandej këceu në shkelcin e nji automobili bajtës i cili kalonte mu n'at çast, tue i bërtitë shoferi diçka në vesh. Aventura filloi kur fshikulloi kalin. Tue mbajtë kapelzën me dorë, sepse vrapojshin me tanë shpejtsin e kambëve të kalit, Tanja çdo çast kthehej kah automobili bajtës, i cili hidhte mbrapa vetit tym benzine, rrapllonte dhe i binte buris pa da si

me u byrykatë. Përnjiherë atê e kaploi friga prej Nikollkës. Në fytyrën e saj nuk kishte mâ buzë, kot ia fshikullonte era lëkurën e lëmuet. Me dorën e majtë, t'irnosun prej frejvet me të cilët ishte e mbështjellun, preku krahun e vernikosun të kerrit. Atê e argtonte kjo ndeshje me fuqin e verbët e cila shpejtonte mbas tij kambakambës.

— A don ta ndali? — iu kthye ai Tanjes me fytyrë të qaraveshun.

— Grahi, grahi... lutshin syt e Tanjes dhe të njajtat fjalë përsëritën buzët e saja.

Era e ndryshueshme e majit herë e ngrohte, herë e ftofte, ushtonte në veshë si ndonji thirrje e tmershme dhe bante që zemra të tkurrej në nji lamsh të pafuqishëm. Në fillim kënaqej tue e kundërshtue me krahnuer, por u lodh së shpejti dhe u mbështet me shpinë për mbështetsen e kerrit; i dukej krejt njisoj. Tue u çue pak, me qeshje të frenueme në fytyrë, Nikollka ngadalsoi grahjen. Kali i shkrumuem i bindej edhe dridhjes mâ të vogël të frêjve, thuese kuptonte at lojë të çuditshme. Tash vraponte në trok të gjatë, tue qitë patkoj me krenari dhe vendosmënisht e tue currue veshët përgjonte duhmën e randë të rrotëve të gomës. Kerri u ndal përnjiherë dhe Tanja u trand në vendin e uljes.

— Ulu! — e ndali Nikollka vrazhdas. — Me mue je.

— ... Vrapo! — pëshpëriti Tanja, tue kapërdi erën me gojë të hapun.

— Po orvatet, — buzëqeshi Nikollka me pa mëshirë, tue prekë urdhnueshëm gjunin e Tanjës. — Bash po din me na zanë.

Tue këcye prej automobilit bajtës milici u turr kah kerri, ndërsa gjûjt i ngatrroheshin shpejas nepër kindat e shinjelit. Kaloi nji çast i vështirë: kalit i dridheshin kambët imtaz, kurse trupi i hijshëm i ishte krrusë pakëz përpara. Në çastin tjetër kerri u nis me vrap përpara, ndërsa milici vraponte pa da përcjellë me klithje tingllluese fëmijsh të rrugës...

— Hej, hej, kodra e lugina! — briti Zavarihini përcjellë me nji fshamje, tue mbledhë frêjt me lehtsi. — Ah, pyje të denduna!... — klithi ai edhe mâ me pikllim dhe n'at klithje të tij t'egër Tanja ndjeu pothuejse nji fuqi magjike. (Sigurisht edhe gjyshi i famshëm i Nikollkës ka klithë kështu tue i grahë nepër pyllin e dendun e nepër natë treshes shtetnore).

Kambët e kalit në vrapim të madh pushtojshin hapsinën, tue lanë nepër tokën e lagshtë gjurmat e veta të lehta dhe të qarta. Nji gjel këceu prej patkojvet m'anash, kurse qejt i përcuellën me lehje, lagjet e fabrikave u rralluen dhe mbetën mbrapa tyne. U zvarit deri te këta dhe u zhduk prej syve të tyne nji kodrinë e lulzueme dhe e blertë, kurse para tyne u shtrinë fushat e Moskës me pyje të rrallueme në horizont, me lugina të vogla dhe zogj të gëzueshëm që u fluturojshin pa u dukë sipri krenave të tyne.

— Zogj... A janë këta borsa? — u orvat Tanja me ia kalue fuqis s'erës.

— Fatamorganë! Borsit ia kanda naltsin...

Pylli i vogël muer në të majtë, kurse në vend të tij ia mbërrini nji zabel i vogël, aq i ajrosun dhe i zdritshëm thuese përgatitej edhe vetë me fluturue në kaltrin e pranverës. Kerri hyni në zabelin e freskët dhe lagshët. Kali vazhdoi me ecë nepër udhën ende të lagshët, qimja e tij e errët, krejt e larme në shkumë, avullohej dhe flladitej. Pylli merrte frymë ngadalë, dhe thuese largonte prej vetit pllakën e vorrit. Qetsija harmonike ishte plot paramendime dhe paralajmrime. Në mes të ledinës, mbi palltën e shtrueme valakatej nji zogjtar i dejun; pranë kafazit të zbraztë vezullonte në diell nji shishe e zbraztë.

— Nuk i due automobilat, — tha Zavarihini mrroltaz, kur tue kalue përskaj zogjtarit duelën prej kerrit dhe u ulën mbi dy cunga. — Kur nuk kanë se kah me ia mbajtë kërkojnë mëshirë prej automobilave... Por, bre bacë, atë nuk mundesh me e lodhë! — Ai këputi nji rremth plot me sytha të blertë, e fërkoi në mes gishtash dhe e mbante nën hundë. — Po i vjen era... drunit i vjen erë mâ e mirë se çdo lulje. Në këto fjalë tashmâ iu kujtuen lulet që i kishte ble rrugës për Tanjën. E preku në xhep të ndrydhun dhe gjysë të rame, — kurse në fletzat ende të parame shifeshin njollat e zeza të përmortshme. — I âsht zanë fryma... Lulet janë fatamorgana! — tha ai me pavendosmëni, tue mbajtë në dorë dhuratën e vet të shëmtueme. — Shkrimtari më këshilloi me e ble.

Tanja përsëri e vështronte me ngazllim dhe besim e atë përnjiherë e kaploi gëzimi dhe u lirue. Argtohej dhe qeshte e gatshme për me bâ çdo mbrapshti: për të parën herë në jetën e saj u bâ vajzë e pabrenga për të

cilën pranvera ishte — nji dhuratë e gëzueshme dhe e mëshirshme.

— Eja të bërtasim!... le të buçasi në të katër anët, a don?

— ... Qeshën derisa u lodhën, bërtitën, të thuesh për tanë botën, shkërbejshin kukuvajkën, frigojshin zogjtarin e dejun: zanet e tyne të shkapërderdhun në jehonën mâ t'imtë, i lante era dhe i përzinte me ushtimën e përbashkët. Mbrapshtija e tyne e fundit qe e randsishme dhe e papërmirsueshme, por askush nuk do të dyshonte në ta për ndonji kurvni. Tue u kthye mbrapa, Zavarihini me fjalë të ngjiruna dhe jodinake, i ofroi Tanjës me jetue së bashku si burrë dhe grue, ashtu sikur sot. Megjithatë, i friguem prej shpejtsis së ngjarjes, priti pranimin e saj me nji heshtje fyese. Ai frigohej gjithmonë prej femnave, madje edhe ky takim i vetëm ia mbushi zemrën plot pikllim dhe e ngini. — Ai fshikulloi kalin me zemrim.

Hoq kasketën dhe la që era t'ia lante dhe krehte kryet e përlyem me halle të përditshme: tash iu bashkuen edhe vështirsit dashunore. Hasën në nji udhë të keqe katundi: rrotët sharruen në binarin e ndriçuem, kurse kerri krejt i stërpikun, humbi shkëlqimin e vet festuer. Te nji gropë Tanja u kap për mange të Nikollkës; dora e saj iu duk si nji barrë e randë. Mjegulla e mbasditës mbështuell diellin. Qyteti naltohej rrafshaz, i patundun, i pangjyrë. Tue kalue nepër lagjet periferike, nepër mjegullën e qelbun të pluhnit, Nikollka fshikulloi kalin përsëri.

— Së shpejti do të kaloj në nji banesë të re. Atëherë kam me të thirrë mysafir, — tha ai kur u ndanë tue shique dikah m'anash. — Mirë de... shko! Sigurisht je e lodhun... Mbas këtyne fjalëve u zhduk së bashku me kerrin në heshtjen e mbramjes së rrugicës.

Me shiqim të lodhun Tanja përcuell të fejuemin e vet, tue mendue për jetën e vet të pagëzime dhe për ndryshueshmënin e pabesë t'erës së majit.

X

Mbas disa ditsh Tanja erdhi vetë te Nikollka mbasi kishte marrë vesh prej Pëçhovit adresën e tij. Dhomza e Zavarihinit gjindej në katin e tretë të njij shtëpije bukur të gjanë dhe të ndytë; dritarja e saj shiqonte kah

oborri dhe nepër të shifeshin pullaze, shum pullaze të lagtë. Pranvera ndrroi pamjen e vet: mbi qelqe përplasej pa da nji shi i imtë dhe neveritës. — Tanja erdhi të dielën që ta gjente në shtëpi me siguri.

Nikollka ishte ulë pranë tavolinës dhe hante mlysh të ziem, kurse eshtnat i pështynte në nji kuti konzerve. Shifej se vetmija e tij nuk e brengoste kurr. Ardhja e Tanjës e hutoi jashtzakonisht: halli i martesës e shqetsonte madje edhe në gjumë. Tue mbajtë kryet e mlyshit në duer ai sillej si i marrë nepër dhomë, derisa Tanja nisi me qeshë me të. Mbasi u ndal tue iu dridhë buzët, me fytyrë të mrrolun pritte se çka do të thonte ajo, mirëpo meqenëse ajo nuk kishte arsye me dyshue në gjendjen e tij të keqe shpirtnore, ajo gjakftoftsisht vari për gozhde palltën e vet, kurse kapelën e la mbi shtrat.

— Pra, deshu... — tha ai vrantaz tue bâ me dorë, e në dukje gjakftoftsisht. Ka qe nji javë që jam këtu, por frigohesha me të thirrë. Kemi shum çimra! — ia priti ai në mënyrë shpotitse si me ia tërheqë vrejtjen.

Ajo nuk ia vuni mendjen vrejtjes së fundit.

— Këtu je kah banon, a? Paj këtu i paske gjithë gjanat mâ të nevojshme, — tha ajo dhe tue pohue lehtaz mati me nji shiqim dhomzën e Nikollkës në mansardë. (Nikollka përcillte me pabesim përshtypjet e saja, tue u përpjekë me hetue se sa ato ishin të sinqerta).

Dhoma ishte pothuej e zbraztë, këtu zente fillë njeriu i ri: as nji lulëz nuk shifej në dritare, asnji fotografi në mur, madje asnji copë pasqyrje. Mirëpo sipri shtratit të mbuluem me plaf të larëm katundi, qëndronte e varun për rrypi nji harmonikë e stolisun, kurse mbi përkresën e ultë — gazeta, të lexueme dhe të palueme bukur.

— A din me i ra? — pyeti Tanja e hutueme prej heshtjes së të fejuemit të vet dhe bani me krye kah harmonika.

— I bie ditve të festave... përcjell kangë të ndryshme, — tha Nikollka me za të marrun. — Paj të kam kallxue. A ke harrue, a?

— Jo... më kujtohen të gjitha! — u përgjegj ajo me krenari. — Mos po të pengoj?

— Tashmâ hangra drekë, — rrudhi krahët Nikollka. Nuk po më pengon: sot âsht festë.

— Megjithate po ulem... — tha Tanja me nji zâ pak të ndryshuem, tue shique Nikollkën rrebtaz. — Mundem edhe me shkue, nëqoftëse don? Ti më ke pasë

kallxue atëherë në shetitje gjana të çuditshme. Ndoshta ke qenë i dejun, a?

Me shiqim të randë si ai i kaut të çmeritun e shiqonte Zavarihini Tanjën, fëstanin e saj ngjyrëmbyllët, me jakë të naltë, me flokë të shkrifta dhe të bujshme: krejt atë kishte me e zanë grushti i tij i shtërnguem. Me nji ironi mezi të hetueshme vështronte ai këpucët e saja të thjeshta por të shtrêjta dhe e muer me mend qartë se si do të dukej kjo e veshun në kët mënyrë tue qitë pleh në katund. Por menjiherë iu kujtue triumfi me të cilin përcilleshin çfaqjet e saja në cirkus dhe u çudit pse e kishte frigue tanë javën kujtimi për tê. „Asht e re, e kandshme, — mendoi ngathtaz dhe u qetsue. — E famshme! — i briti madhshtija. — Ka të holla..." — i pështëriti gryksija dhe iu kuq fytyra prej marres. Mshefte syt ndërsa lëshonte tavolinën dhe e fshinte me arën. Ende ishte i ri, plot aso rijsije të furishme e cila edhe vetëvetiu çohet kundër dinakris.

— Ulu të pijmë çaj! Në kuzhinë âsht kah më vlon semaveri! A të shkoj vrap për me marrë limon? Këtu poshtë âsht edhe nji bakallhane... — flitte shpejt me basin e ri dhe të kandshëm, — tue u turpnue ende prej mendimeve të veta.

— Ndëgjo Nikollkë, a po pendohesh? — Ajo ia zgjati duert të cilat ai i preku drojshëm: ishin të lagshta dhe të vala.

— S'din, — ai krou kryet dhe zani iu bâ n'at çast si i fëmis. — Unë ende kurr... nuk kam pasë këso rasash. Ti thuejëm, nëqoftëse bâj diçka që nuk duhet... Ajo qeshte me të ambël, kurse ai vazhdoi i tronditun në shpirt. — Na në katund kemi pasë njifarë halla — Mavre, ishte çobaneshë, mësonte çobajt e rij sherr. I ngashnjente dhe i çonte në hamam e argtohej me carrokë të rij e çosa. Edhe mue ajo më gostiti nji herë me ambëlsina, e mandej... çka me pa, turr mbi mue grueja lakuriqe.

— Po ti? — ia priti Tanja kryeulun.

— Ja dheza barkut lakuriq me shkop dhe ika. — Ai qeshi dhe u zgërdhi vrazhdas e me zâ të madh, kurse Tanja pa se para saj nuk gjindej mâ nji vocrrak, por nji djalosh i rritshëm dhe i vetëdijshëm të cilit hajni âsht orvatë me ia vjedhë gjanë mâ të çmueshme. — Dola në kopsht, kurse atje çdo gjâ më përqeshte! U ula, hangra ambëlsina, luejta... dhe përsëri hangra. Por pse po t'i tregoj unë krejt këto? Qe, po qeshi, kurse zemrën po ma

bren krymbi. As ty nuk të kam thirrë për arsye se më mundojshin hallet. Nuk kam të holla. Dora po kërkon me u hasë, mirëpo po shef se sa e ngushtë âsht kjo dhomë! Janë kah mâ ofrojnë njifarë malli, pothuej për badihava... kontrabandë... e mirë do t'ishte me e marrë. Me mall legal sot nuk po shkohet larg...

— A të duhen shum? — u interesue Tanja. Nuk i ofroi ende kurrgjâ tue u trembë se do ta fyente, kurse ai u çmerit: as nuk kishte andrrue se do të shpëtonte kaq lehtë prej këtyne vështirsive. Kësaj here Tanja ishte mâ e fuqishme, prandej kjo gjâ e tërhoq Nikollkën përnjiherë kah ajo.

Përsëri treti i ngazllyem prej shestimesh të reja, dhe vetëm tash vonë ndjen vetin të lumtun dhe u gëzue për ardhjen e të fejuemes së vet.

— Mirë u bâ që erdhe! — belbzoi i tronditun shpirtnisht dhe para se ajo të mundej me e ndalë, duel fluturim për me ble limon, tue u ngutë rrëxoi nji karrikë dhe harroi me mbyllë derën.

Kur mbeti vetëm, Tanja nisi me ecë nepër dhomë. Aty gjindej tanë damazlleku vorfnjak i Nikollkës: nji tavolinë kuzhine, nji karrikëz, nji karrikë vijeneze punue në Moskë. Ajo u ul mbi shtrojën e fortë dhe shiqoi nën tê: aty gjindeshin nji arkë me bravë të vjetër dhe nji palë çizme të vjetrueme prej të ndejtunit. Këtu nuk kishte kurrgjâ të mshefun dhe Tanjës iu duk se dinte çdo gjâ për Nikollkën. U ftof fund e maje kur i shkoi mendja se atê e pritte e ardhshmja e madhe, ndërsa të vetën e merrte si të kryeme.

Papritmas mbërrijtën te kjo nepër derën e hapun do tinguj të çuditshëm. Ajo u çue, por tingulli nuk u përsërit. Ajo iu afrue derës dhe tingulli u ndie përsëri si me e ngucë. Atëherë duel në koridorin e errët dhe erërandë (diçka iu ngjit për shojesh) dhe atëherë i ra në fije se çka ishte. Dikush qante aty afër, me zâ t'ulët dhe ngathtas, sepse i kishte kalue dëshprimi i parë. Tanja bani nja katër hapa nepër podin e parrafshtë dhe të dërmuem dhe u ndal pranë nji dere të huej. Nji gjâ e zgjatun, shpatuke, mbështetë për murin e drrasave, mbështjellë përmbrenda me cohë, nisi ngadalë me ra mbi Tanjën sepse ajo e rroku me kambë. E kapi në terr dhe, ndërsa i rrektonte zemra e frigueme, e shtërngoi fort me duer (si kapak dinak i ndonji kurthe). E magjepsun prej qetsis së koridorit, Tanja përgjonte si hajn bisedën matanë murit.

— Budallicë, po tash je e pastër dhe e lirë, — e bindte dikë nji grue me zâ të trashë dhe gjakftoftë. — Mundesh me bâ vizita ose me fjetë gjithë ditën. A thue ia kanda dikuj me ndie piskamët e fëmis sate ose fshamjet e dashunis tande, a?

... Vdiq, ishte ratë si lulëz! — dëneste zani i femnës tjetër. — U shtri në shpinë e dha shpirt...

Atëherë Tanja ia vuni mendjen gjasendit që mbante ndër duer. Për pak nuk piskati, kur i ra punës në fije. Matanë murit qëndronte e shtrime nji voglushe! Kjo ngjarje e parandsishme jehoi në tê si ndonji shêj i tmershëm. Zanet gjakftoftë të grave zgjuen në shpirtin e saj piktura të çuditshme dhe tmeruese, të cilat rriteshin gjithnji e mâ tepër dhe ligshtojshin fuqin e Tanjes. Ajo hoq kapakun (i ishte kapë për duersh me përvazin e tij të lirë dhe nuk donte me e lëshue) dhe u kthye në dhomën e Nikollkës, në dritë, në jetë. Zavarihini e gjet tue ndejtë mbi shtrat, por vetëm kur preu dy grishta të holla limoni, venroi se syt e saj ishin plot frigë dhe pikllim.

— Jam tue u frigue, Nikollushkë, — pëshpëriti ajo me zâ të ngjirun, krejt në vaj, kur u ul ai pranë saj dhe nisi me lëmue duert e saja që dridheshin. — Jam tue u frigue prej çdo gjâje në botë. E qe, në cirkus nuk frigohem: e dij që nëqoftëse atje gaboj — më pret vdekja. Jeta âsht shpeshherë mâ e keqe se vdekja.

Ai e përqafoi me siguri me gishtat e frigsuem dhe të hapun, tue e urrejtë për shkak të lotve të saj, për tê të pakuptim dhe të turpshëm.

— Të gjitha janë fatamorganë... Po ti je me mue! — Ai ia vuni mbi gjûj grushtin e vet të tmershëm, krejt t'irnosun, aq fort e shtërngoi. — A po e shef? Unë jam i kandshëm, por grushti im âsht përnjimend... lakut. Në jetë ky âsht mâ i fuqishëm se unë dhe ky më çon përpara. — Mollzat i ranë në mënyrë gjakatare: ai që kishte me e fye kishte me e pasë në qafë sa të jetë jeta. — Unë jam i fuqishëm dhe çdo gjâ në mue âsht e fuqishme. Jam tue kalue dhe shoh — nji drû ngritet. Atëherë mendoj me ia ngjitë me dhamb e nxjerr me rrâjë... Pranë meje s'ke se prej çkahit me u frigue në jetë.

— I nxehtë je, — u mbështoll Tanja rreth tij. — Sikur të më ndodhte diçka, ti do të më kishe ardhë në ndihmë, apo jo? — (O, sa digjej flakë për përkdheljen e tij n'at çast të pikllimit të vet!) — Çudi, kjo âsht tashma vegza e dytë të cilën po ia vêj veti në fyt në cirkus. E

para u dënue... Qe në kët mënyrë po më kalon jeta. Gjatë krejt këtyne vjetëve nuk iu kam afrue kurrkujt, madje as sa me u shoqnue. Gjithnji më dukej se me kët gjâ do ta fyejsha Pugelin, do t'ia marrsha gjanë e tij mâ të dashtun. Njeriu i çuditshëm, m'i ka la nji herë madje edhe çarapat! Mue më vjen marre dhe randë që të gjithë më duen kështu. Unë jam për kët arsye edhe e vetmueme sepse më duen dhe më ruejnë të gjithë... Pse? Ti, qe, nuk je në gjendje me më kuptue, dhe këtu qendron fuqija jote... që në jetë nuk venron cikrrimet e marra dhe të dhimbshme. Dhe mos i venro kurr, Nikollushkë! — Ajo nguli syt me kujdes në fytyrën e tij të shtangun dhe të hutueme. — A din, do të largohem prej cirkusit përgjithmonë. Po kam frigë... Kur po më bjen në mend se sonte kam përsëri... po më ftofen kambët aty për aty. Pse te ti âsht kaq ftoftë. Nikollushkë?

— Verë âsht... apo ndoshta për arsye se podi âsht prej guri? — dhe prap me kujdes e mbështuell rreth vetit, tue u frigue se mos ia ndrydhte fëstanin prej pëlhure të shtrêjtë. — Unë po të këshilloj mos u dëshpro për kurrgjâ. Njisoj, kur të të kujtohet tash nji vjet ke me qeshë. Dëshprimi nuk qëndron mâ shum se hardalli: e merr era, e hajt... E sa për të hollat tua mos u mërzit, kam me t'i pague përqindjet. Mue tash nuk don kurrkush me më dhanë uha, sepse nuk kam me çka me garantue... qe, kjo âsht krejt pasunija ime. — Ai rrëxoi syt përdhe me përbuzje. — Nuk po më japin, kanë frigë mos po vdes. Budallat... a thue unë, Zavarihini, mund të vdes? — qeshi nja gjysë minute egërsisht dhe me zâ të ngjirun, e u ndal rrebtas.

Në heshtjen që mbretnoi mbas këtij gazi, ajo e shiqonte me droe dhe si e huej, ndërsa fytyra e saj e mbushun vaj kërkonte mëshirë.

— Çfarë përqindjesh?... Si po ke guxim, ti... mue? — Ajo madje u ngrit në kambë për me shkue, por iu bâ se porsa të hapte derën, përcjellë me rrapamë të domosdoshme do të binte mbi të kapaku i arkivolit të huej. Në mendje i vetuen dy mâ të dashtunit: Miqka dhe Pugeli. O, ai besim i mallkuem i Pugelit në qenjen e yllit të Tanjës. Edhe Miqka, ai vlla i saj prej katër ditsh, — çka e ka atê mâ të ngatë se kët djalosh të pakuptueshëm që ka zgjatë dorën e vet të çkujdesun për me rrëmbye botën? Ajo u çue dhe përsëri u ul; ky qe dorzim i plotë dhe pa kurrfarë kushti në duert e ngadhnjyesit që t'i bante çka t'i dëshronte loçka me të.

Ajo madje u gëzue nga nji përfundim kësisoji: sepse për të ligun në luftë dorzimi âsht gjâja mâ e ambël. — Pse përmende përqindjet, Nikollushkë? Po unë po të dorzohem krejtsisht!

Ai qëndronte pa bëza, plotsisht i lumtun shiqonte duert e veta të kuqe të qortueme pafajsisht për spekulim.

— Miqsija miqsi, kosi me pare, — u përgjegj ky me zâ të marrun. — Mos u idhno që po flas katundarisht. Fjala e vrazhdë âsht fjala mâ e ndershme. — E tërhoq me kryenaltsi kah veti, pa u trembë se do t'a ndrydhte fëstanin. — Ti je hardhuca ime... leshverdhë, hollake!

— Hardhucë, — përsëriti ajo me shqetsim, falnderuese për përkdheljen e tij të padashtun. — Qe, kur të martohem me ty, ke me më vendosë pranë arkës... me numrue të holla dhe mos me të hangër buken tande badihava. Nikollushkë, muę nuk më shkon përdore me numrue të holla, fare... Te unë këtë punë e ban Pugeli!

— Ty... n'arkë? — u çmerit Zavarihini, ngriti dhe lëshoi vetullat menjiherë. — Vetëm nëse nuk dëshron... Paj ti je — Hela! Edhe unë kam me të thirrë Hela!

U ulën me pi çaj dhe Tanja u përpoq me shkërbye Nikollkën, i cili, tue hurpë çajin, e kishte për shprehi me i fry pijatzës, por nuk mujti me qëndrue dhe i duel gazi. Çaji ishte ftofë, dhe sikur të mos ishte rrotullaku i limonit do t'i përngjante ujit të mbetun prej teshave të shpërlame. Mandej Nikollka nisi me tregue për heroizmat e tija të përditshme dhe në të folunit e tij nuk kishte asnji fije madhshtije, sepse për diçka mâ të vogël ai as që ishte i aftë.

— Qysh po mundesh me i bâ të gjitha këto gjana? — çuditej Tanja.

— Edhe jeta, Hela, âsht thjesht akrobacion: edhe na luejmë me vegëz. Asht gjâ e kandshme kur njeriu e mashtron dhe e përqesh. Kush jam unë tash? Nikollka Zavarihini... gjithkush mundet me më kapë për veshi dhe me më çue në milici. E prapseprap unë muj me shtërngue ashtu që me bâ çull. Flitet se gjoja njerzit e fuqishëm nuk qajnë. Kjo âsht rrenë: duhet me qajtë atëherë kur nuk ke ku me harxhue fuqin tande...

Mandej përsëri u ulën në shtrat të përqafuem, por tashmâ si dashnorë.

XI

Kah fillimi i verës Tanja u largue përfundimisht prej cirkusit por puna e fejesës ende u shkonte zhagaz, sepse Nikollkën e pengojshin punët. Tanja kishte humbë besimin në vetveti krejtsisht, nervat i ishin ligshtue. Zemrohej për cikrime, dhe kur venronte mbi veti shiqimin e shqetsuem të Pugelit, i ngërmohej tue piskatë, plakut dhe ia plaste vajit.

—... Gjithnji po ngutesh, Tanjë, — e qortoi ai nji herë, tue përcjellë me vemendje lëvizjet e saja të zemrueshme.

— E ti po më mërzit pa da, Pugel! — ia priti ajo rrebtas.

— Bija ime, unë kam qenë dada e famës sate. Ti u bane Hela Velton, por në famën tande nji pjesëz, shum e vogël, më takon mue! — afërsisht kështu, vetëm tue i theksue në mënyrë qesharake dhe tue ndryshue fjalët, iu përgjegj Pugeli.

Deri atëherë e qetë dhe e matun, tash në çdo gjâ gjente naze. Kurrkujt prej shokëve të cirkusit nuk i falte buzëqeshje t'ambla dhe të gëzueshme. Pika e saj në cirkus dukej si ndonji produkcion i rrezikshëm dhe pa frymzim, si ndonji rrogim neveritës për kafshatën e përditshme të bukës. Vendimin për me u largue prej cirkusit nuk e muer papritmaz. (N'at kohë i dilte afati kontratës së Tanjës).

Sëmundja e saj filloi pak para takimit me të vllajn. Në cirkusin e përplotë, shtatselvija dhe leshverdha, ngjitej nepër litar, tue i dijtë të gjitha qysh në fillim: orkestri ka me u ndalë, mbi tê kanë me u derdhë rrezet e reflektorit, mandej nji çast qetsije të kobshme kur duhet me harrue gjithçka, pastaj nji gjysë vendimtarije mbinjerzore... e atëherë duertrokitja e tërbueme e publikut si falnderim për nji çast tronditjeje shpirtnore për frigën e përjetueme.

Kësaj hare, posa u ndal tupani, dikush poshtë bërtiti me zâ të naltë. Menjiherë në parter u ndie ss... edhe prej galeris qetsimi i parterit dhe atëherë diçka e ngjajshme me çmendjen e qetë kaploi me mija njerëz! Mâ në fund u fashit kur Tanja bani lëvizjen e parë përgitatore për akrobacionin e vet. Atëherë kaluen sekondat e pasigurta ndërsa Tanja ende qëndronte nalt, mbahej për litari, thuese frigohej mos përplasej mbi zallë. Du-

kej si me e pasë kuptue tash vonë se sa e marrë ishte pika e saj.

Të gjithë panë se si lëmonte shtangueshëm qafen që pritte mëshuemjen e litarit. Poshtë ishte krejt rrafsh dhe hapsinë e pafund: njolla të paqarta, në vend të fytyrave shiqojshin kah kjo tue pritë me ndodhë ndonji çudi. U trondit edhe drita e reflektorit, thuese edhe në të kaloi hutimi i akrobates; dikush vrapoi për në zyrën e drejtorit me e lajmrue për fillimin e skandalit. Pugeli qëndronte as gjallë as i vdekun mbrapa shërbtorëve veshë n'uniforma tue u kujdesë për duertrokitjet e Tanjës. Atëherë Tanja u hodh tue lëshue nji klithqe shtazarake. (Vegza e litarit me nji mëshuemje elastike në muskujt e eshtnave supore duhej me mbajtë fluturimin e saj nepër ajr. Mandej nga pozita vertikale me krye teposhtë, trupi i saj përshkruente nji gjysë rrethi dhe tue u çue me duer ajo shlirohej prej vegzës).

Tanja nuk ndjeu klithjen e vet të tmershme, prandej pat fuqi me nderue publikun e marrun gojet. Atv n'arenë Pugeli e përqafonte dhe thuese orvatej me mshefë nxansen e vet prej turpit për shkak të mosuksesit të tmershëm. Lott e tij të marrun si lot atnuer, publiku i çmonte si duhej. Kurr në jetën e tij ai nuk kishte përjetue këso ovacionesh të furishme. Ky qe skandal të cilin nuk e mban në mend kronika e cirkusit, dhe, vetëm në saje t'emnit të Tanjës, drejtorija nuk bani zâ për këto ngjarje të pakandshme, por msheftaz kishte vendosë që pikën e Tanjës me zevendsue me nji tjetër.

Friga nga ajo që kishte me ndodhë patjetër, ngallmoi vullnetin e Tanjës. Ajo për çdo mëngjes stërvitej edhe mâ me zemër në cirkus, tue shty trupin e saj me iu bindë domosdo. Nganjiherë kjo gjâ i dukej si nji ngecje e përkohshme, gjurmë e tërthortë e lodhjes së tepruеme. Duhej ta bante nji pauzë sikur para disa vjetësh, kur po këso parandijimesh ia thejshin vetëbesimin. Dy dit nuk duel n'arenë, por trupi i saj nuk kishte mâ at elasticitet muskujsh, shêj i shëndetit të saj shpirtnuer. Pugeli nuk mundej as me e marrë me mend që nxansja e tij të largohej prej cirkusit: ai qellimisht nuk donte me venrue gjyftimin shpirtnuer të Tanjes. Skandali në shpirtin e tij zgjoi vetëm urrejtje ndaj shiquesavet. „Desht, — i thonte pa da at natë Kllovnit të mrrolun dhe të lyem — kur sherpentinka këceva, ata duertrokiti. Kur njeriu këcen në vdekje, ata vizhllonte!? —

Megjithatê mâ në fund vendosi me i propozue Tanjës për me marrë dy muej pushim.

Njiherë kur shkoi Pugeli për punët e saja, Tanjës i shkoi mendja me i ndihmue vetëvetit. Ajo vuni karrikzën mbi tavolinë dhe nisi me heqë prej murit pllakatat të cilat mâ parë zgjojshin në tê guxim, kurse tash i shkaktojshin frigë. Mbi grumbullin e letrave të shkoquna ajo hodh edhe pllakatën e fundit, atê mâ të pluhnosunën dhe këqyri poshtë. Përnjiherë iu muerën mendët; do të rrëxohej sikur mos të mbështetej për muri.

Tue u ulë pranë kaftorit, ajo nisi me kallë ato letra të cilat mâ nuk i duheshin, ato kambiale të famës së saj, të cilat do ta shkatrrojshin. Ishte natë verore, prandej çunga e blozueme pothuej nuk donte me ngrehë tymin. Ndjeu nji lehtsim të çuditshëm në shpirt: tue kallë famën e vet, ajo hiqte dorë prej së kaluemes së vet, hiqte dorë prej vetëvetit. Zemra i rrektonte ambël dhe njitrajtshëm tue mendue se Nikollka do ta çonte së shpejti në katundin e vet të thjeshtë, ku kurrkush s'kishte me e njoftë si akrobate t'ikun cirkusi. Para sysh i duel përnjiherë fati: dhomat e mëdha druni... Nikollka në jelek të larmë pin çaj tue zgrapcue sheqer. Tinëz burrit ia jep nji gjevrek vocrrakes, vajzës së tyne e cila quhet gjithashtu Tanjë. Mbrapa shpinës së burrit pasqyrja vezake tregon atê vetë, të qetë dhe të pangjyrë. Asaj i duket se âsht bâ femën edhe mâ limontike dhe se mâ në fund gjet detyrën e vet të vërtetë. Sipri kres së saj — tavani i nxehtë dhe i fortë, kurse nën kambë toka e sigurtë shtëpijake...

Pugeli e gjet tue fjetë pranë kaftorit në dhomën e tymosun. Nji pjesë hini të shkimun i kishte ra mbi gjûj. Pugeli ndezi shkrepsën dhe iu afrue në maje të gishtave. Fytyra i qeshej qetsisht, si me pasë mbërri mâ në fund në bregun e dëshiruem dhe të qetë. Ishte kohë e vonshme e natës; nën dritare jehoi nji zhapllimë hapash kali. Tue bâ me sy si ngushllues, plaku ndezi llampën dhe vetëm tash venroi zbraztsin tmerruese të dhomës. Mbi cohën e zbeme që mbështillte muret dukeshin gjurmat e pllakatave të shkatrrueme. Ai u lakue papritmas më nji anë si të donte me këcye, si me e pasë plaçkitë kush: gjûjt iu ligshtuen rrebtas. Muret i tundeshin parasysh e edhe ky kolovitej së bashku me to. Çdo gjâ qëndronte në qetsin mâ të madhe. Tanja flente.

Ky gjujzoi para saj dhe vështroi për nji kohë të gjatë kapakët e palëvizshëm dhe të mbyllun të syve të saj. Ajo qeshte me buzët e kafshueme deri në mish, dhe kjo qetsi e saj e plotë, pothuej prehje, e trembi jashtzakonisht. Gjuha i varej nga goja, kurse rrudhat e ballit sipri vetullave u kryqzuen pothuej nën nji kand të drejtë.

— Mos buzëqesh, mos buzëqesh ashtu... belbzonte ai tue i marrë gjuha më thue dhe zhagitej rreth saj me keqardhje e dhimsuni.

U zgjue ngadalë dhe me pavullnet, thuese nga zgjandrra e ndajshin shtresa të tana uji të randë dhe t'ambël. Dhoma e shkretnuemie dhe pamja e Pugelit ia përkujtuen ato që ndodhën. Fytyra iu shtang në pikllim, kurse kuqrrima e andrrës muer ngjyrën e murrme të hinit. Shkundi fëstanin dhe fshani ngathtas. Nuk i mbetej kurrgjâ tjetër përveçse me shkue vrap te Nikolla për nja gjysë ore dhe me marrë hua prej shëndetit të tij të pasosun. Njifarë ndiesije e errët dyshimi e ndalonte që para Zavarihinit me dëftue dobsit e veta, por dhimbja ishte mâ e fuqishme se friga.

—... Pse nuk po vjen te unë? — e shkundullonte dhe e zgjonte prej gjumit, — tue kërkue në dritat e turbullta dhe t'errta të syve të tij figurën e vet. — Oh, sa jam tue vuejtë!... Ti nuk po mundesh me dashtë shum, dhe je i tepër i zanun me punë. Por, a më don bile pak? Merrëm sa mâ par, Nikollushkë, mos më lësho prej vetit!

— Fatamorganë... kurrgjâ s'âsht kjo! — e qetsonte ky tue pështpëritë, tue u krue nga të hangrunit e qimrave dhe tue luftue me gjumin e ndërpremë. — Më fal, por mue nuk ma kanda me folë për këtë gjâ. Qe, prit pak, së shpejti do të kunorëzohemi... Te unë âsht tashmâ çdo gjâ në rregull. Nesër më pret nji sukses i madh. Ah, Helkë, kur të nisë kur të nisë tash me ecë çdo gjâ!... A nuk po frigohesh se kanë me ngarrue edhe mbi ty? — qeshte ai, tue u krue pa da.

Natën tavani i dhomzës së Zavarihinit dukej mâ i ultë, kurse muret në mënyrë të mistershme humbshin n'errsinë; dhomza ishte zgavër e vërtetë, por zgavër e ngrohtë e cila vepronte mjekueshëm në dobsin e Tanjës. Nikollka haprroi përsëri dhe me gishtin e tij të pandijshëm luente me flakzen e qiriut prej stearini. Tanja u mërzit, por edhe ngutej që me priftue sa mâ parë kundruell dyrve kureshtare të koridorit. Shkretnija e errët e qytetit i përgjigjej therrjes së saj shpirtnore; ia kishte

anda me bredhë nepër rrugët e fjetuna, me shtjertue syt në dritaret e hueja, me pa në to jetën e lehtë, me lakmue... Ndonse jasht binte shi, aq mâ tepër Tanjes ia kishte anda lodhjen dhe dhimbjen e kambëve.

Me rastin e njij bredhjeje kësisoji ajo u ndesh me Firsovin. Kthehej nga mbramja shoqnore, ishte pak i dejun dhe i këndonte vetit të vogël.

— Mos! — thirri ai në mënyrë përqeshse, tue bâ me kapelën e tij si të kriminelave. Çfarë zanash të këqija ju qitën prej dhomës së ngrohtë vajznore në këtë natë të pakandshme?

— Qe, më qitën... — buzëqeshi pikllueshëm Tanja me pamjen e tij të shpurpurishun.

Feneri i vojgurit në mënyrë melankolike vështronte takimin e tyne. Kaloi nji shoqni të dejunish në karrocë me vajzusha mbi gjûj. Mbas tyne u turr vrap nji qen jashtzakonisht i gjatë. Binte borë përzie me shi.

— Do të kisha bâ be se po kthehesh nga ndonji takim dhe se nji fat limontik ua shtërngon shpirtin! — E dinte se ishte i dejun dhe vrazhdas shërbehej me këtë gjâ. — E na qe kemi pi... krejt zhelanat e shkrimtarëve, krejt dofarë Mocartash dhe Salerash! Mis, urtija nuk çan kryet për zhurmë, urtija don vetmin, por mendimi krijimtar nuk duron ftoftsin, ai ushqehet me ngroftsi njerzore. Kështu në këtë përbindësh kutija-kutija prej zogu jetojnë njizet e shtatë persona... (— ai u zgërdhi në mënyrë artificiale —). Edhe ju, edhe ju banoni në zemrën time, ndonse vetëm në vendin e dytë! — Po, shkrimtari tash âsht qitë në harresë. Me neve janë të lidhun vetëm me anën e inspektorit të tatimeve... çfarë zemërgjansije e pakursyeshme e epokës së sotshme! E na, na jemi ata, që kemi me bâ bilansin përfundimtar...

— Ndëgjoni, Firsov, — e kapi Tanja për mangën e lagët të palltës vjeshtore. — Ejani në veti, i dashtun, për nji çast. Qe, unë pada jam tue bredhë dhe shtjertue nepër dritaret e hueja... Pse, pse âsht aq bukur gjithkund ku nuk je vetë? E porsa të hyjsh, sjell me veti fatkeqsin!? Qe, shiqoni edhe vetë!... (e tërhoq te nji dritare përdhecke dhe ia dëftonte mbrendsin, nepër dritaren e palame. — Shiqoni... Nana po kuen fëmin e vet! Shiqoni se si âsht ngjitë për të...

— Nuk po mundem, po më vjen marre, — tallej dhe kalamendej Firsovi, tue mbyllë syt me mangën lakuriq. E unë kam grue...

— Leni ato punë, Firsov... ju jeni esull si pijetorja! Shiqoni, ka ndezë at qiri... nuk ka ra pa kue fëmin!

— Ehë, ashtu, a? — u kuell shkrimtari dhe si kriminel iu lye dritares. — Hë, të shofim!... Fëmija i kandshëm po thith gjijt e s'amës tue zgjatë dorën engjëllore. A thue çka po mban ashtu në dorë... ndoshta, ndonji zambak të paçelun? Jo, nji copë suxhuku prej gjuhe!... Rrejte, a? Jo, por ju jeni naive, mis, sikur ai engjëll i ri në trupin e të cilit nuk ka vend as për dyshim... Po çka âsht ajo në dollap? Mos âsht ndonji pllumb që gugat? Jo, por nji gastare e pime përgjysë. — Fytyra iu qaravesh lodhshëm. — Jeta, e çmueshmja mis, prore ka edhe anën e vet të mbrapme... këtu qëndron fatkeqsija jonë, sa herë që vendosim me bâ vepra të mëdha, kurrnjiherë nuk marrim parasysh koeficientin njerzuer... Prej këndej dalin të gjitha trazimet tona... — Përnjiherë ai erdhi në veti dhe qaraveshi fytyrën. Më falni, po llapis, kurse atê mâ të randsishmen e harrova... Më keni lutë me ju njoftë me Zinaida Petrov Palldujevin, a? (— Matrone e jashtzakonshme, shkurt me e pikturue me nji tubë vjollcash në dorë!) Krejtsisht më ka dalë mendsh, mis! O, sikur ata njizet e shtatë persona të mos silleshin nepër terrin e rradakes sime të tërbueme... Mbasnesër do të kthej sa ora te ju, para mbramjes... — Tue u përshëndetë ndali rrëmbyeshëm dorën e saj në të vetën. — Mos u çuditni për koeficientin, mis! Ai ndal langun dhe hyjnin e jetës. Për ndryshe, çdo kulim, mbasi do ta kishte çpikë deri në fund, do të kishte buzëqeshë dhe do t'ia kishte shkrepë veti plumb në lulë të ballit... sepse trimi i tij do t'i kishte kalue qëllimet jetsore! Çkado që të ndodhi, ju, mis, jetoni! Njeriu i gjallë âsht gjâja mâ e bukur që ka krijue natyra!

Në kryet e Tanjës ishte përgatitë tashmâ përgjegja, por ajo nuk mbërrini me e thanë Firsovi, shkrepi madhnisht syzat e veta, u kthye shpejt dhe u nis vrap sokakut teposhtë. Mbi pllakat e lagta, si ndonji varg rruezash fantastike, pasqyroheshin fenerët e rrugës. E mbështetun me shpinë për njanin ndër ta Tanja shiqonte kah Firsovi dhe buzëqeshte në mënyrë të çuditshme: shkaku që hasi shkrimtarin si prej qiellit zhdavariti pakëz ftoftsin e saj të dëshprimit...

XII

Para se të shkonte te Zinka në kohën që ishin marrë vesh, Firsovi e çfrytzoi edhe t'ejten si duhet. Porsa u

zgjue në mëngjes menjiherë parafytyroi vetin se si kishte me trokitë patjetër dhe në mënyrë të sjellshme e im në derën e Zinkës Dollomanov. Çka s'bani at ditë dhe prapseprap u bâ ashtu. Ishte fillimi i qershorit dhe ajri i mesditës përvlonte si ndonji vapë e skuqun. Kah mbramja u çue prej horizontit nji rê e avullueme marrzisht dhe në mënyrë fantastike nga perëndimi i diellit. Edhe simbas asaj se pranë gardhit pulat heqshin morrat; kurse nji grue n'oborr mblidhte teshat e ndeme në litar duhej me pritë mot të lig. — Firsovi trokiti nji herë, mandej edhe nji herë, e për çdo rasë i ra derës edhe me kambë.

Mbrapa derës u ndie nji shushurimë e njij lëvizjeje të matun dhe nepër të çelmen e derës shtjertoi fytyra mufatë prej gjumi e dikujt.

— A, shkrimtari! — tha Donjka, lëshoi Firsovin mbrenda dhe u kuell tue u shti. Vetëm prej Firsovit nuk turpnohej për rolin e tij të llakejt.

— A âsht Marija Fjodorov në shtëpi? — pyeti Firsovi me zâ të thatë dhe me nji lëvizje të stërvitun ia rrasi Donjkës kapelën e vet në dorë.

Në vend se me u përgjegjë Donjka pa bëza e çoi Firsovin nepër errsinën e ftoftë të koridorit dhe hapi derën e nji dhome t'errët, e cila ishte e mbushun plot me do sekrete: çrregullimi i çuditshëm i sendeve shtëpijake ta jepte nji përshtypje të këtillë.

— Nuk po fleni, moj ngashnjyese, a? — tha Firsovi dhe afroi mirë derën. — Kujtova se jeni tue pushue... se i dorzoheni gjumit vullnetarisht dhe në gjumë atij i cili s'âsht këtu për nji kohë të gjatë pa ndonji arsye...

— Mos copto marrina, Firsov, — u ndie mbrapa paravanit zani i Dollomanoves, zâ gjakftoftë po jo i keq, i cili të freskonte prej nxehtsis dhe realitetit plot halle. — Eja këtu... fol, kallxo!

Qëndronte e shtrime mbi nji otoman. Fëstani i lehtë kinez punue në vend, për sy qëndisë shum bukur, u çue përpjetë kur ajo u ngrit me lanë mbi tavolinë librin që lexonte. (Firsovit iu çaravesh fytyra: kjo ishte nji përmbledhje e dobët tregimesh, botue qysh para lufte.) Kindi i larëm i fëstanit u lëshue deri në pod. Firsovi pa kambët në çarapë dhe nji petë të paqartë ndërrese. Dollomanovja nuk ngushtohej para Firsovit, gjâ që i vinte keq atij; shoqnija e tyne ishte e njij natyre të këtillë dhe aq e ngushtë, saqë lejonte njifarë shlirsije recipro-

ke. Firsovi fryni me hundë dhe hutueshëm lëshoi shiqimin përdhé.

— Si i keni punët në film? — ia nisi ai me zemrim, tue i zgjatë Dollomanoves kutín me cigare.

— Sot isha në ngjërim... dje, nesër, prore. Asht gjâ e mërzitshme, Firsov! — përnjiherë nisi me qeshë në zâ dhe u çue mbi brryla. — Fegjë... te na në studio janë tue kërkue nji kriminel, specialisht për kallje dhe vrasje... a don? Po paguejnë, nuk âsht badihava! Ti do t'i ishe përgjegjë rolit si përkah mjekrra jote ashtu edhe përkah vetit tjera, a? Ndëgjo, me të vërtetë pse je kah shkon kështu si lypcan... nuk i lanë syt, nuk rruhesh? Ti je shkrimtar, për ty shkruejnë gazetat!

— Nuk jam tue u fye, moj ngashnjyese, vazhdoni! Harruet me përmendë xhaketën time, po edhe ky si pallta kutija-kutija meritón me u përqeshë. Por xhaketa më shërben jo me zbukurue botën, veç me mshefë cullakun tim të kësaj bote: kjo âsht fleta ime e fikut, moj ngashnjyese. Kurrkush nuk âsht i detyruem me zbukurue gabimet e të tjerëve me vehten e vet! — dhe ky qëllimisht spikati përpara xhepat e vetë të shkyem dhe t'yndyrshëm, thuese në ta kishte mbajtë duert e veta ditë e natë, plot nji muej, ndonji plehaxhi.

— Qe unë po të shpotis, — vazhdoi ajo tue ndreqë çarapën, e cila edhe vetë mbështillte pëlqyeshëm kambën, — kurse të due. (Po të studjoj tash se çfarë ke qenë para lufte!) Unë due, mos të të rritet mendja,... jo ty, por kryet tand të hutuem, prore të plotë, prore të gatshëm me eksplodue... due këtë valë tande gurgullece! — (Dikush hyni pa u ndie në dhomë dhe u palit mbrapa paravanit. „Donjka — tha Dollomanoja — dil pak në pjesën tjetër dhe ndeze nji cigare. Dil de, he budallë! Anmiku yt âsht Miqka e jo kjo leventë!" — Nji shungullimë e ngjirrun hapash dhe nji krrapatje e zemrueshme e derës u ndie në çastin e ardhshëm). — Sigurisht ka shkrue vjersha ndërsa unë të deklarojsha dashni. Ia ka ndie zemra këtë gjâ... mandej ka ardhë. „Venma dorën në zemër dhe ndaje në dy pjesë!" — deklamoi ajo këto fjalë me patos ironik dhe ia plasi gazit. — Qe ku âsht nji shtos i tanë në dritare... vjersha nga jeta milicore! Asht ngatrrue krejtsisht... dashunija, — shqiptoi ajo këtë fjalë e zhytun në mendime e edhe nji herë përsëriti at fjalë të zbraztë dhe të njomë. — Qe... ju dashunoni, por delni mendësh vetëm atëherë kur ndonji femën ju përqesh, kur jua shkel krejt botën

e mbrendshme. Njeriut ia kanda me u shkatrrue, njeriut ia kanda kamxhikun. Aq mâ tepër: ai e nderon...

— Bukuroshe, — ia priti Firsovi në mënyrë të kandshme tue u mrrolë prej tymit të duhanit i cili i ishte futë nën syza, — mbulonje ju lutem gjunin tuej me fëstan. Largonje gjunin, po ju thom! — tha ai vrazhdas nepër dhambë.

— Pse nuk po të pëlqen gjuni im? — pyeti Dollomanovja dhe thuese në sy iu lëshye stuhija në pikë të verës së nxehtë.

... Me vetulla të vranta, rrebtaz dhe në mënyrë gjakatare, vështronte Firsovi, por tashmâ i ulun, i cili zhagitej para saj gjûjaz, fytyrën e tij të qaraveshun prej pasionit, e sidomos gojën e tij. Me dorën e fuqishme zeshkane ajo afroi ziliqarisht fëstanin, sepse tash syni i mbrehtë i Firsovit ia qitte anë e përtej dhe i lejonte me pa te femna edhe atê që s'ka me mujtë me e kuptue as dashnori mâ i lumtun.

— Çou, Fegjë, po unë të kam nderue... — përshpërritte me gjysë frige, me gjysë zemrimi, tue ndërpre deklarimet e tija të marra dhe poshtnuese. — Çou... po ti je i squet, ti je mbi çdo gjâ...

Syzat e tija të rrumbullakta dhe t'errta rrokullisheshin nepër qylym mû pranë gjûjve dhe, për çudi, nuk i gjet gjâ kur mbaroi deklarimet e veta. Për të parën herë Dollomanovja pa syt e përhimtë me njolla të verdha të Firsovit, syt mâ parë të ndershëm se sa të mirë, shkurtpamës, të vetmen stoli të fytyrës së lanun mbasdore.

— Aspak nuk po të nevojitem, a?... Mâ tepër se gjysë vjeti jam tue vendosë mos me ardhë te ti, përbej vetin, dhe prap po të vi. Më ke pasë pyetë atëherë: me çka mundem unë me të ngashnjye? Po, pasunija ime nuk âsht prej kësaj bote... ai lypcani prej Nazaretos ka dijtë me u shprehë mirë! Çdo gjâ gjindet në mue, edhe mâ shum se çdo gjâ. Unë përmbaj në vedi edhe Miqkën tand... dhe njiqind të kaluem, e me dheta Miqka t'ardhshëm. Mund të bindesh vetë. Kryet e kam të randë si gjij dhe tambli i tyne i errët ushqen gjithçka nuk mundet me përfshi fantazija e nji fanatiku, as syni i nji shkenctari... Ngërçet e mij, ato shkreptima që dridhin nervat, unë po ti fali ty, vetëm ty. Kur ata të digjen, si fijet e hollâ të volframit në llampën elektrike, edhe kur ajo të pushojë së ndriçuemi, na kemi me i përkujtue me dhimbsuni dhe me i bekue përcllimet e

tyne të mrekullueshme. Kam me shkrue vetëm për ty, ti ke me i lexue ato gjana, me i shkye dhe hedhë posht! Motra e Miqkës, njana prej të trijave (ti, Zinka dhe ajo!) vuen prej sëmundjes mâ të keqe — prej frigës nga jeta. Ajo tash po kapet për kashtël. (— Vërte, ajo kashtël po i ngjan tranit!) Poashtu, qe, edhe unë jam tue u kapë shtangueshëm për ty! Jam tue thirrë at fuqi tanden nëntoksore, n'at afërsi e cila hjedh malin mbi mal, diellin mbi tokë, vërshimin mbi fusha!... — Kështu stërpikte vala shkambin, por guri ishte memec, sepse ai nuk ishte i vetmi që e stërpikte në ditë.

— Ndëgjo, Firsov, — i tha ajo shkurt, — banu shok e ma jep nji portokall... qe ku âsht në tavolinë. Zgjidhe mâ të madhin e bjere.

Ai u çue tue u kolovitë, nga podi dhe, para së gjithash vuni syzat sepse pa ta i dukej veti si me qenë lakuriq. Muer çka kërkoi ajo prej tij dhe ia pruni, krejt i mbuluem me djersë dhe i skuqun prej poshtnimit jashtzakonisht të turpshëm.

— Jam i etshëm... u ankue ai, me fytyrë pak si të mufatun.

Atëherë ajo ndau portokallin në dy pjesë, dhe njanë, prej së cilës kullonte lang, ia zgjati Firsovit shoqnisht. Ai ia ktheu shpinën asaj, sepse turpnohej që kishte gojën e mbushun përplot, dhe përnjiherë kapërdiu krejt copën.

— Do të na vijë stuhija, — tha Dollomanovja. — Ma kanda me u ulë pranë dritares kur bâhet moti i stuhishëm dhe me hangër portokall. E ti?

— I adhuroj portokallat, — u pajtue ai me të njajtin zâ dhe kapërdiu heshtaz çastet e para të turpnimit. — Kalimthi, âsht interesante me kuptue... me çfarë të drejte Donjka banon në shtëpin tuej, si dashnor, apo jo? — pyeti mandej, tue fshî haptas për pantolla duert e përshkllime me portokall.

— Për këso gjanash nuk pyetet, Fegjë... sidomos mbas deklaratës sate të pasuksesshme. Ndëgjo, ti je tue më përshkrue edhe mue në kallximin tand, a? Nuk më don ti mue, Fegjë, por vetëm figurën time n'ata... çfarë emni qesharak the?

—... tamël, — i ndihmoi Firsovi.

— Po, në tamël. Thuej, a nuk âsht e vërtetë?

— Mbas humbjes piklluese t'Agejt krenar, — ai hasi n'emnin e madh i cili ia dogjë gërmazin, — jeni bâ shum mâ hollake, Marija Fjodorov. Konstatoj se, mbasi

shpëtuet aq mjeshtrisht... prej asaj përkushtueshmënije të pakuptueshme, mue po më sillet mendja e kres aq fort po ju mrekullohem...

— E humbe pusullën! — argtohej ajo qetsisht me tërbimin e Firsovit. — Po të kështilloj mirë: kur tashmâ po don me pre, po ti prejë për vdekje, mos gixilo me karficë, o njeri i çuditshëm. E mandej, at emën mos të ma përmendish në shtëpin time, po ta ndaloj. — Mbylli syt për nji çast si me u pasë hedhë befas. — Si mund të krahasohesh me Donjkën! Sikur ti urdhnojsha: Donjë dueje Firsovin...

— Përveç fantazis së hollë, ju keni fitue edhe nji gjuhë elegante letrare! — murmuritte nepër dhambë dhe idhnohej Firsovi. — Personat si ju, përpara i kanë mbyllë në manastir dhe i kanë mbajtë në litar... Do ta kisha ndalue që këso përbindshesh të gjinden në mes njerëzve të ndershëm e të martuem!

Ajo haprroi dhe iu afrue dritares. Nji rreze e purpurtë e diellit, tue shpërthye perden e reve, shëndriti dritaren dhe Firsovi përsëri venroi nepër pëlhurën e tejpashme të fëstanit vijat e fuqishme dhe vishkullore të kambëve të saja.

— A ta kanda stuhin, o njeri i martuem? — pyeti Dollomanovja, pa kthye kryet, por Firsovi nuk u përgjegj, sepse e brente pendimi që kishte ardhë, kurse Dollomanovja nuk përsëriti përgjegjen. — A âsht e vërtetë se motra e Miqkës po largohet prej cirkusit?.. Studio ynë ka dashtë me e ngjërue. A âsht e bukur?

— Mesatare, — murmuriti Firsovi, tue shenue diçka.

— Mos e le pa më njoftë me të... po m'intereson. Çka je kah shenon?

— Për budallën dhe gruen djallzore.

Dollomanovja buzëqeshi.

— A ke tashmâ fëmij apo do të bâhen?

Në qetsi, si prej mërzije dhe mbrendsis së tokës, kikirisi nji këndues. Za mbas zani, krisi dikû n'afërsi reja mbasi mâ parë vetoi. Nepër dritare u fut edhe nji herë ftoftsija e çoi dhe nji herë nji kind të fëstanit të larëm. U terrue. — Mbasi rrasi me zemrim në xhep copat e shkrueme të letrave, Firsovi u turr kah dera; Dolomanovja nuk e ndali. Për nji kohë të gjatë u mundue rreth bravës së derës derisa erdhi me e ndihmue Donjka. Ata duelën së bashku para shtëpije. Vetimët dhe murmurimat shkyejshin rêt dhe çdo herë me shpërthime binte gjithnji mâ fort shiu i akullt i gushtit. Oborri me pu-

qilla të gurgullueme i ngjante njij kazani shum të madh fije. Nepër nji dritare të hapun, si nepër nji gojë të neveritshme, bërtitte në mënyrë të pahijshme nji gramofon. Në qiell nxiheshin do rê t'ulta, kurse krekca nën dritaren e Dollomanoves përshëndette në mënyrë madhshtore shkatrrimin qielluer me gjithë duert e veta të çueme përpjetë.

—... Edhe ty të mundoi, a? — përshpëriti Donjka tue i zanë rrugën shkrimtarit. — Po mue çka më ka bâ! Jam bâ llakej, edhe mâ zi se llakej... horr. Po çka, a ta premtoi dashunin e vet? — Firsovi luhatej dhe mrrolej si me i dhimbtë dhambi. — Edhe mue më ka thanë: „Jeto aty në gjëzënti ke me shërbye kur të jetë nevoja. Ah, pallangoz, ku i kam ato krela të mija të bukura? Kanë nisë me më ra flokët, Fjodor Fjodoroviq! E sa i kam pre unë! Më kujtohet në Zvernigorod, kur përpunojsha astragan, më pat ra nji grusht... kam mujtë me e mbështjellë rreth gishtit e me e bajtë në vend t'unazës. E çka jam këtu... po jetoj në gjëzënti si ndonji qen! — dëneste ai pa lot, tue lëpi me andje buzët dhe tue shique dikah pranë Firsovit në prag, thuese atje qëndronte ai, fati pikllues i të ngashnjyemit të mashtruem. — Ti rrin atje te ajo dhe ndoshta ia përkdhel parzmën... ndërsa unë në gjëzënti trilloj vargje... Ndëgjoje vjershën time... unë kam me e shkrue ndoshta me thikë mbi shpinën e saj!

— Shko në dreq të mallkuem, bre bërllogu i zanave! — Firsovi shtyni këtë vërshim ngjitës t'afshit dhe qëndroi shi në puqillë mû skaj hymjes.

Mâ parë do t'ishte bâ ujë se sa do të kishte mbërrijtë në shtëpi, por për fat pak kohë zgjat moti i lig në ditt e gushtit.

XIII

Ditën e emnit të vet Zinka e festoi në tetuer, kurse kishte le në gusht. Për at ditë edhe Firsovi u rregullonte vizitën miqve, kurse bashkëbanorët e atij arkivoli përgatitshin dhurata. Tue u kthye prej pune, me nji paqetë shum të madhe rrushi të kuq serezi, Çikilevi hapi derën dhe rrënkoi me përulje. Me të vërtetë sjellja e Manjukinit që jashtzakonisht e vrazhdë.

Sergej Amoniqi, shtri përgjysë mbi pod gadi cipricullak, fshinte njollat nga rrobet e tija të shkyeme dhe çka zemroi sidomos Pjetër Gorbidovizin, në këtë pu-

në e sipër këndonte me zâ të lehtë. Pranë tij qëndronte nji bockë dhe nji gotë me të cilën stërpikte kohë mbas kohe Manjukini njollën përkatse.

— Me çka ju kështu, shkëlqesija juej...? — nuhati Çikilevi tue picrrue syt mbi mbështjellsin e shkruem të Manjukinit.

— Me amonjak, naltmadhnija juej! — krejt i mërdhezun prej vemendjes, çoi kah ky fytyrën e vet të djersitun Manjukini. — E vende-vende edhe me gjylpanë...

— Po nëqoftëse më vjen ndokush?

—... S'ka kush, o Pjetër Gorbidoviq! Ju ilaka nuk keni...

— Po nëqoftëse më vjen ndonji borxhli tatimesh me më dhanë ryshfet, — nisi me u pëzmatue dhe me u trrugë fort mbi te Çikilevi. — A duhet me i ra shqelm, me e përzanë, me e fye... A duhet?

— Duhet, shkëlqesija juej! — pohoi me gjakftoftsi Manjukini dhe vazhdoi me u rrumitë rreth njollave. — Kështu ju urdhnon, madje, edhe ligji... — dhe ky me frigë e nderim çoi gishtin përpjetë.

— Po ku kam unë vend për nji gjâ të këtillë? Si kam me i ra shqelm atij, ndërsa dhomës sime i vjen era amonjak, kurse njeriu qëndron paturpsisht i shtrimë mbi pod.

— Unë jam tue ndejtë ulun, Pjetër Gorbidoviq, e jo ratë, — u përgjegj Manjukini tue belbzue, por jo krejt logjikisht.

— Keni me u pendue, shkëlqesija juej! — klithi Çikilevi dhe këceu me nji anë.

Punët tjera shkojshin krejt në rregull. Grueja e Bungjykovit të papunë piqte nji ambëlsinë prej tambli e voesh, era e mbël e së cilës shpërndahej lirisht nepër koridor dhe dilte në rrugë. Madje edhe nepër rêt e pluhunit, të bajtun prej erës së mbramjes, mund të ndihej ajo erë e ambël: në të menjiherë hasi Nikollka, i cili vinte në kremtim vetëm. (Tanja kishte shkue para tij me Firsovin). Era e brumit t'ambël e bani qejfli dhe e gëzoi Nikollkën aty për aty, sepse ia kishte anda tollovit e festave. Ai ecte ashtu siç ecet rendom, së pari me kambën e majtë e mandej me të djathtën, shkonte gjallnisht dhe tue rrehë hapat me forcë thuese flente gjithçka mbi faqe të dheut, kurse vetëm çizmet e tija, të parat në çdo gjâ, ishin të zgjueta, ecte dhe, si para dhetë muejsh, u ndal i çmeritun.

Nji grue veshë në të zeza, po ajo që e kishte mashtrue në peron, vetëm në nji formë tjetër, krenare, hyni në shtëpi mû para hundës së tij. Porsa ranë në fashë hapat e saj në terrin e koridorit të hymjes, Zavarihini flutroi mbas saj si guri i hedhun për me e zanë at grue të humbun dhe përsëri të gjetun. Ajo mundej pa kurrfarë vështirsije me ikë prej kësaj ndjekjeje, e porositun prej zhapllimës shum të madhe të shojeve të Zavarihinit, por megjithkëtê ai e mbërrijti në shkallët e katit të dytë dhe ia zuni rrugën tue marrë frymë mezi. Si me iu pasë hasë me stupc kres së fajtorit, kështu ky çoi kah ajo syt e vet të kapsitun dhe — nuk guxoi me folë kurrgjâ.

Nën dritën e tubullt të dritares së shkallëve ai pa buzëqeshjen e saj të pritjes, mâ parë mashtruese se sa të zemrueshme dhe n'at çast ai i fali të gjitha tue dëshirue me ndie përsëri zanin që e kishte pushtue.

— Sa e ka numrin kjo shtëpi? — i briti me të shpejtë dhe fërkoi huteshëm ballin me dorë. Ajo heshtte dhe atëherë Nikollka eci përpara dhe iu rras në fytyrë.— A je ti ajo... apo jo motra e saj? — pëshpëriti si n'ethe.

— Jo, nuk jam madje as motra e saj — u përgjegj tue buzëqeshë Dollomanovja dhe kaloi pranë tij. (— Kurse Nikollkës iu duk se kaloi nepër trupin e tij).

Nuk kishte fuqi me pengue zhdukjen e saj të lehtë. Luejti vendit, tue iu ngatrrue kambët pranë shkallëve, si i helmuem, kur nepër derën e hapun mbërrijtën deri te ky do zane. Krejt i këputun, ai as nuk u çudit kur e pa te Zinka se si rrinte në nji tavolinë me të dhe se si kishte tërheqë tashmâ vemendjen e të gjithëve. (Zinka i zgjatte çajin, dhe Zavarihini pa se si Zinkës i dridhesin duert e i skuqeshin veshët). As nuk ndëgjonte kah Firsovi e prezantonte në mënyrë mahitse me mysafirët: nuk ia dante syt fare Dollomonoves dhe nuk mundej me e njoftë. „Po ajo, por megjithkëtê ajo ka qenë ndryshe. Ajo mundej me iu dhimbtë, kurse kësaj kishe mujtë vetëm me ia dredhë duret në shpinë dhe me e çue me qërue hesapet me të me ambëlsi e pa dhimbsuni! — mendonte Nikollka dhe shiqonte ambëlsinën e Bungjukovit e cila i ngjante njij dore të trashë femne palue disa fish. — Nuk do të kishte lejue, a?..." — tha pothuej me zâ dhe prej hutimit kapi nji grusht rrush serezi dhe nisi me hangër tue këputë kokrrat me buzët. (Pjata sa përbeti me kokrra të pjekuna, dhurata e Çikilevit, qëndronte mû nën llampë; ngjyra e tyne e

shtrêjtë rubini nuk pajtohej aspak me shijen e tyne t'athtë.)

— ... Unë nuk e kam zanë kurr Miqkën në rrenë, — tha Tanja në mënyrë provokuese. (Kishte fillue shum mâ parë, por vetëm në këtë vend Zavarihini nisi me përcjellë bisedimin.) — Miqka âsht i ndershëm, i mirë dhe i drejtpërdrejtë... dhe i tillë ka me mbetë, kudo që të jetë. As unë nuk kam pritë me ndëgjue diçka tjetër, dhe mû këtu! — theksoi fjalët e fundit dhe ia hodh nji shiqim të zjarrtë Firsovit; ky u pajtue me të me nji luejtje të hutueshme kreje. (Tue ndejt në qoshe të tavolinës Zinka, krejt e zbetë dhe e shëndritun mâ së forti, ndëgjonte bisedën tue u dridhë). Tanja ishte shqetsue për arsye se nuk mundej me gjetë mjaft fjalë të mbrehta dhe të fuqishme për me i dalë krah të vllait. Nji blê i lehtë dhe valvitës i flokëve i kishte ra mbi sy dhe ia pengonte shiqimin, por ajo nuk e hetonte këtë gjâ. (Ky hutim në fytyrën e Tanjës nxitte dhe mundonte Nikollkën gjatë tanë kohës derisa mâ në fund u sqarue kjo gjâ). — Unë nuk jam kah flas kështu prej dashunis që ushqej ndaj Miqkës... në kohën tonë mund të kënaqemi edhe me mâ pak: me sa mâ pak drejtsi ndaj njeriut...

— E ju ka kohë që njifeni me vllaun tuej, a? — pyeti Dollomanovja me zâ të pacaktuem dhe pa fije buzëqeshjeje. — Kur thashë se zemërgjansija nuk âsht veti e tij e lindun, pata parasysh ngjarjet... të cilat ju nuk i dini. Jeta e Miqkës âsht ngatrrue në mënyrë (— ajo i ra me gisht sipërfaqes tinglluese të gotës) shum interesante! Ju, kujtoj, nuk keni ndërmend me thanë se nji motër e këtillë nuk mundet me pasë vlla të keq.

— Unë kam ikë prej shtëpije kur kam pasë dymbëdhetë vjet... dhe jam pa me të vetëm këtij dimni, — foli Tanja me buzë të terun. Ajo pa se Dollomanovja dinte për vllaun e saj diçka të posaçme çka i jepte të drejtë me folë për të ashtu, dhe ajo e hutueme me nji shiqim të shqetsuem përshkoi mysafirët. Zinka trazueshëm shtinte ndërmjet gishtave thekët e mësallës së tavolinës. Firsovi zgrapconte nji thue, Çikilevi herë çohej herë ulej përsëri. Tanja venroi se Nikollka e shiqonte me bisht të synit, jodashnisht, dhe kjo gjâ e hutoi edhe mâ tepër. Ndoshta, — shtoi me frigë, — ndoshta ju me këto fjalë po doni me ma bâ të dijtun se Miqka âsht — hajn...? Paj unë e dij qyshmoti këtë gjâ... Njeriut ia kanda prore me folë flliqsina për tjetrin,

por kujtojsha se ju keni me më thanë për vllaun ndonji flliqsi për mue ende të panjoftun .

— Unë kam mendue për do rrethana krejt tjera, — tha Dollomanovja me njerzi sa për sy e faqe.

— Nëqoftëse Marija Fjodorov edhe din diçka, këto janë vetëm gjana të ndëgjueme... — ndërhyni Zinka dhe krejt u skuq në fytyrë.

—... Jo vetëm të ndëgjueme, — buzëqeshi Dollomanovja dhe bani nji pushim të pakandshëm. — Paj unë jam shoqe e Miqkës qysh në fëmini... gjegjsisht, na kemi luejtë në fëmini së bashku. Mandej na ndau jeta, e mandej secili prej nesh bani marrina në vedi. Nëqoftëse bash ngulni kambë, unë mundem me ju thanë se çka nënkuptova pak mâ parë... — Ajo i buzëqeshi në mënyrë të kandshme Tanjës, e cila u mërdhez nga kjo përkdhelje fyese.

(Këtu Nikollka iu afrue Tanjës dhe e pyeti tue pëshpëritë se çka kishte në sy.)

— Ah, Nikollushkë, po unë nuk shof fare me këtë sy. Ky m'u ka shkimë... — u përgjegj ajo me padurim dhe nuk i vuni mendjen buzëqeshjes së shkurtë dhe të çuditshme të të fejuemit).

Mandej, tue iu afrue Dollomanoves, preku në mënyrë lutse dorën e saj, ndërsa e tanë fytyra i dridhej poshtnueshëm. — Do të më tregoni mâ vonë për vllaun... kur të jemi vetëm, në vesh. Mosni në zâ... nëqoftëse dëshironi, unë po vij, madje, pranë jush! — Nga të folunit e saj të ngutshëm buronte lutja e madhe që të mëshirohej dhe të heshtte.

— E unë ju lutem që mû tash të më folni për tê! — kërkoi Çikilevi tue ngritë zanin vrazhdes. — Unë, si kryetar i këshillit të shtëpis jam shum kureshtar për me kuptue të vërtetën për këtë qiraxhi. Mos kurseni ngjyrnat ju lutem!

Atëherë Firsovi vendosi me bâ nji sulm shum të rrezikshëm simbas do shêjave kishte arsye mos me i besue gjakftofsis së jashtme të Dollomanoves.

— Mis, — u afrue mâ ngat, — mos na lodhni. Qetsohuni... këtu të gjithë e duen shum vllaun tuej.

—... Me njifarë përjashtimi! — briti Çikilevi kërcnueshëm.

— Prej kurrizorëve unë kam parasysh vetëm njerzit, — ia priti Firsovi. — Vllau juej nuk âsht n'udhtim siç u thashë dje, por shkurt âsht i shtruem në spitalin e burgut. Kështu âsht kjo prore: sa mâ nalt të flutrojsh

përplasesh mâ fortë!... Vekshini ka pasë arsye që âsht sëmù në mëyrë aq të shëmtuet... — Firsovi flitte me shum vështirsi, thuese fjalët i ngjiteshin për dhambësh. — Por kush mbeti prej nesh i ndershëm ndaj revolucionit deri në fund dhe kush u qëndroi trimnisht e deri në fund përcëllimeve të tija?

—... E, vazhdoni, o qytetar! — këceu Çikilevi me ngazëllim dhe aq i ra tovlinës me grusht, saqë enët kërsitën. — Asht gjâ karakteristike, edhe unë qysh moti jam tue u përgatitë me e deshifrue, por diçka kurrqysh nuk po më shkon përdore. Ata të gjithë duhet me i mbytë; me bâ sapun prej atyne karajfilave... Grahni mâ andej, ju lutem, n'emën të drejtoris së naltë!

—... Ai as nuk âsht kah mshef ramjen e vet, — vazhdoi Firsovi. — Por... me qenë në kohën e sotshme hajn, vjedhës... në gjuhën e kësaj ngashnjyesje, e cila âsht edhe vetë...

— Firsov! — çoi zanin rrebtaz Dollomanovja dhe Firsovi u ul aty për aty, tue fërkue me dorë fytyrën e djersitun dhe tue shique rreth e përqark vedit si bisha e zbutun. (Nikollka përshëndeti me ngazëllim egërsine në sy ngadhnjimin e Dollomanoves. — Pse e bane tanë këtë komedi, Firsov? Pse na thirre të gjithëve këtu po në nji mbramje? — (Bungjukët u përvodhën lehtas prej dhome; këta dy bashkëshortë t'urtë nga friga e lindun prej zhurmës nuk dojshin me pasë fëmi) — Mâ mirë do t'ishte me pasë ndejtë në nji qoshe dhe me mendue arsyetime për veprat e këqija të Miqkës... deshta me thanë për trimnit e tija. Ti e din vetë se Miqka nuk âsht vetëm hajn. (— Po ti ma ke tregue vetë kallximin tand! A të kujtohet gjykimi në front...) Deshta me thanë se ai âsht pos tjerash edhe njeri i sëmundë...

Të gjith e urrejshin njisoj, jo aq për shkak të fjalëve që flitte sa për shkak të bukuris së saj të skalitun dhe të patrembun. Nikollka sillej i pafuqi mbi karrikë, i gatshëm me bâ n'idhnim e sipër marri. Ai ktheu shiqimin kah Tanja që qante, dhe lott, që brejnë çfarëdo hekuri, mundën kësaj here edhe atë. Tue shtërngue fort për vedi, ai i përshpëritte me pikllim: „Qetsou, prâj... njisykja ime e mirë! — O, se si ishte e dykuptimshme dhe fyese mëshira e tij dashnore n'at çast!)

— Më fal, e derdhe këtu filxhanin tim, — iu drejtue Dollomanovja zojës së shtëpis dhe u çue në kambë. Të gjithë u çmeritën plsotsisht, kurse Firsovi ndrydhi mekanikisht nji grusht rrush serezi dhe nga hutimi

fshini dorën me shapin e xhepit. Dollomanovja, mbasi shiqoi edhe njiherë Tanjen e cila ishte zgjatë krejt kah ajo, si rrembi i ndezun që i zgjatet zjarmit, u nis kah dera. — A nuk je kah flijon ti për së tepërmi për veprën tande fatzeze? — ia priti Firsovit në mënyrë ndjellakeqe nga pragu dhe duel. Fjala e vrazhdë dhe përkillse që i shpëtoi Zinkës prej goje, mezi mbërrini deri te veshët e Dollomanoves: ajo tashmâ zbritte shkallëve teposhtë.

Asht gjâ interesante që shkaktare të skandalit qenë mû ato fjalë, të cilat nuk u thanë. Tue kapërdi në çdo çast ajr, e pafuqishme për me shkundë magjepset e idhta të Dollomanovës, Zinka tashmâ nuk bërtitte, por vetëm hapte gojën si ndonji peshk i madh i mbetun në zall. Klaudija, e cila duel vrap vetëm në këmishë prej dhomës së Çikilevit, kapi lidh kambët e s'amës dhe pa bëzâ nisi me i shkundullue, si me e urdhnue që të qetsohej.

— Çfarë belaje më çoi, Zinoçko, me t'ardhë! —tha prej qoshes plaka, e cila deri më tash hurpte në heshtje çajin e dobët e mbesës së vet. Të gjithë u kthyen kah ajo të çmeritun.

XIV

— Jo, o qytetarë të ndërgjegjshëm, — u lëkund Çikilevi nji minut mâ vonë, tue shique gjithnji andej ku rrinte plaka, për të cilën nuk dinte se as egzistonte, — nuk ban kështu! Asht e ndalueme me bâ poterë në jetë, besomëni si kryetar i këshillit të shtëpis që jam, i cili njef të gjitha ligjet. Po mbylli mbledhjen dhe po e hapi përsëri: si mos me pasë ndodhë përpara kurrgjâ. E qes në votim propozimin që të pijmë çaj... ju lutem, kush âsht për këtë propozim le të çojë dorën!

— Qitmani edhe mue nji filxhan, — tha në mënyrë të sjellshme Bungjukovi i papunë, i cili ishte përvjedhë në dhomë përsëri.

— Jo, më lejoni... — u largue pak Çikilevi. — Gjâ karakteristike meqenëse damat janë mâ shum, kjo më jep të drejtë që të humbem për nji çast! — I ra diçka ndër mend dhe përsëriti pa da në zâ — „befasi"... kam me ju gëzue me nji befasi" — dhe ai duel vrap prej dhome. Gjatë kohës së shkurtë sa nuk qe i pranishëm kurrkush nuk foli asnji fjalë. Por Pjetër Gorbidoviqi nuk lejoi që ta pritshin gjatë. Pak mâ vonë hyni përvjedh-

taz, si hajn, tue mbajtë nën kindin e mundirit sekretin e vet të randsishëm.

Mbasi u fut në vendin e vet pranë tavolinës, Pjetër Garbidonoviqi shiqoi misteriozisht nepër dhomë, mandej qiti me dorë nepër ajr dhe përsëri mshefi nën kind njifarë sendi. Nikollka venroi me dëshprim se ajo ishte njifarë fletorje e trashë me kopertina prej mýshemeje. Pjetër Garbidoniqi dinte me gixillue kureshtjen e të tjerëve, kur shifte se ishte i fuqishëm.

— Libër... — ia qëlloi në zâ Zavarihini, dhe, tue gjethletue dorën e Tanjës, në mundime e quente Dollomanove, e cila posa ishte largue prej tij përgjithmonë.

— Të gjitha librat janë të shkrueme nga shpirtkeqsija! — tha në mënyrë të sjellshme Bungjukovi.

— E kjo qenka vetëm fletore! — Çikilevi luejti synin dinakisht. — Por, âsht gjâ karakteristike se çfarë fletorje âsht kjo?... Ndoshta koj âsht vetëm fletore e t'ardhunave dhe të dalunave, a? Ndoshta kjo nuk âsht aspak qesharake... ndonse ka plot tetëdhetë e pesë faqe me numra të vumë?... Jo, unë kam me ju thanë se kjo âsht fletore shum interesante... ditar i njij ish spahije. Dhe shiqoni, krejt, kjo âsht shkrue tinëz për mos me e hetue kurrkush. Qe, këtu qëndron befasija, juve u duhet me ia qëllue si quhet ai! — Çikilevi ishte bâ shend e verë si fëmija.

— Çka po doni me bâ, Pjetër Gorbidoniq? — pyeti Zinka me zâ t'ulët (— dhe u mërdhez, tue iu kujtue se ishte e bukur vetëm në çastet e dëshprimit të vet).

— Po përgaditem me jua argtue mysafirët, — vertllonte Çikilevi, tue u sjellë mbi thembra dhe u bâ aq familjar saqë tashmâ donte me e futë gishtin në hundë. — Këtu ka sende shum interesante... për vorfnin, Rusin etj. Filozofi i vërtetë! (— Bungjukovi me buzëqeshje thekte Çikilevin. —) Më lejoni, ku âsht kjo? Interesohesha shpesh kur ai harronte me ndry tavolinën. Dreqi i marrtë, qe edhe faqja e përshkllime me ngjyrë... kurse ajo tjetra nuk âsht. E kam pasë shêjue me thue! — murmuritte ai tue shfletue faqet e njoftuna qyshkur. — E, qe ku âsht!

Së mbrami herë thirri të gjithë që të heshtshin, tue kërkue aprovimin e tyne qoftë edhe me nji të qeshun të çkujdesun, askush nuk e shiqonte në fytyrë. Vetëm Firsovi drejtoi kah ky syzat e veta t'errta, por me kurrgjâ nuk çfaqte moskënaqsin e vet.

— Çka po më shiqoni... aq me neveri? — e pyeti në mënyrë të poshtër Çikilevi, tue e shique me bisht të synit dhe, për çdo rasë mbuloi fletoren me shuplakë të dorës. — Në shtetin e ardhshëm, i cili ka me ardhë mbas njimij vjetësh, nuk mund të ketë kurrfarë sekretesh. Çdokush ka me mujtë, mos harroni, me shikue te çdokush dhe me e vështrue se si jeton ditën e natën qoftë kjo edhe nëpër pleq smadhues. Po nëqoftëse ju keni ndërmend me shkatrrue tanë njerzimin? Me të mbërrimet e soçme shkencore... rrezet e vdekjes, gazi i teshjes!... për nji minut mund të çohet n'ajr krejt rruzulli i tokës. Njeriu duhet me e ruejtë, burrecin nuk ban me e lanë pa mbikqyrje. O qytetar, nuk guxon me pasë kurrfarë sekretesh, të gjitha duhet t'i nxirrni jashtë, në shesh, duhet të kallxoni qartë se si merrni frymë. Atëherë të gjithë, dashtë e padashtë, kanë me u bâ të ndershëm; deshte s'deshte s'ke me pasë qare. Sikur t'isha unë, për shembull, sot i rruzullit të tokës, unë do t'ia kisha vû çdo njeriu në krye nji aparat me trahë, si n'aparatin telefonik. Në mëngjez nëpunsi i caktuem lexon dhe shkruen rezolutën... dhe në këtë mënyrë shkencore çdokush mund të shtjertojë edhe në kryet e vetë urdhëndhansit. Mendimi âsht burimi i gjithë vuejtjeve. Atê që asgjason mendimi, njerzimi ka me e kujtue me falenderim... Çka po më shiqoni, po ju pyes? Po mendoni se do të frigohem, do t'ia pëlcas vajit, a?

— Çka mundet me vajtue i poshtri... përveç poshtërsinave të veta? — i tha Firsovi tue u dridhë dhe iu afrue dritares, përcjellë me pakënaqsi të përgjithshme.

— Rrudhnie gojën, o qytetar! — ia priti Çikilevi tue shfletue faqet me zemrim. — Mâ mirë do t'ishte me pasë ndëgjue... Ndoshta do t'iu kishte shërbye për ndonji artikull të vogël! — Jashtë binte shi i imtë i neveritshëm, përzie me borë. Gjethet e plepit n'afërsi spikateshin në mënyrë reliefore dhe shkëlqejshin prej lagshtije. Prej stacionit jo të largtë mbërrijshin fishkllime të pikllueshme lokomotivash, të cilat thuese përshëndeteshin përgjithmonë. Dikush poshtë, tue shkelë nepër lloç, u afrue dhe u largue në drejtim të panjoftun.

Me zâ të kujdesshëm, i cil tingllonte si rub i lagun, nisi me lexue fletoren e çmueshme. Kurrkush nuk e pengonte; të gjithëve u silleshin nepër krye aluzionet enigmatike të Dollomanoves. Vetëm Bongjukovi pritte me durim kur do të mundte me qeshë dhe shiqonte go-

jën e hapun të Pjetër Gorbidoniqit, kurse tezja e Zinkës shpurdhte në zâ dhe bante zhurmë; duket se kishte ndër mend me u kllapitë pak. Firsovi (— posi edhe Miqka disa muej mâ vonë —) zgjati kryet me neveri nepër dritare, por edhe aty mbërrinte deri te ky zani thekës i Çikilevit.

— „... Nuk po më vjen keq Nikollashë, që po rrij në qoshe me dorë të zgjatun: nuk i jam dhanë këtij fitimi të lehtë dhe të turpshëm për shpirtligsi. Megjithatê po pendohem (— pse me rrejtë... coftinë jam, kam mbarue!): para do ditësh bleva nji kuti të vogël dredhzash të freskta kopshti, gjithsejt katër kokrra, shkojsha rrugës kryesore të Moskës dhe hajsha para të gjithëve, kurse bishtat ua hidhsha me gojë drejt në borë... Nuk i bleva për arsye pse deshta me mëkambë përsëri dinjitetin tim, por shkurt për arsye se më kishte marrë malli për dredhza kopshti: aq më pat marrë malli saqë pothuej mujsha me ia plasë vajit! Pleqt janë posi edhe grat me barrë: si njana si pala tjetër janë çerdhe e dobsis njerzore. Më kanë ofrue me bâ heqje — më thojshin se nuk âsht punë e randë. Gjyko për mue si të duesh, e lashë, edhepse në fillim e provova sa për hajgare. Gjylpana nuk më hynte në bez dhe fund. Unë e shtyjsha e s'donte, veç me e shty tue i ra me gur!"

Në këtë vend çikilevi këceu disa rreshta tue murmuritë; Bungjukovi ia krisi gazit, kurse Nikollka suell kryet në mënyrë përbuzse.

„... Qe atëherë edhe më vetoi në krye mendimi për me lypë, i dashtuni Nikollashë. A kam mujtë me tregue kallxime të ndryshme kur në krye kisha nji tollovi kësisoji! E pata lëshue çmimin tim në njizet kopejka, e mandej e pruna në dhetë... erdha deri aty saqë historin e Dhjatës së Vjetër e tregojsha në mënyrë kimike. Nji herë qëllova në do karrocjerë, besimtarë të vjetër: mezi shpëtova gjallë! Ah, m'u kujtuen ato heqje, Nikollashë! Thirën b u h a l e, shërbejnë për nevojat e natës..."

— Sigurisht bahile e jo buhale! Këto janë mbathje për të vdekun, — ia priti Nikollka mrroltaz.

„Nëqoftëse edhe ti ndonjiherë detyrohesh me ndejtë në qoshe të rrugës, si baba yt, mos ligshto në shpirt, o engjulli im. Unë nuk po të lâ si trashëgim as akcione, as pasunina në Kavkaz, as bujqrob, madje as fotografit e gjyshit që t'argtohesh me to në çastet e gëzimeve të posaçme, por për këto po të jap nji këshillë të mirë të

sprovuem. Qëndro në qoshe n'at mënyrë që të mos ta zgjasish dorën si shlagbaum, por mbaje mbi bark, mbi barkth mbaje, Nikollashë. Mos u dridh dhe mos piskat: kurrkush sot nuk po u beson as gjamëve, as pshertimeve të përmotshme. Mâ mirë zgurdullo në mënyrë të ndershme syt e tu të mëdhej joshoqnorë dhe qëndro e qetë thuese je tue u kënaqë n'ajrin e mbramjes: kanë me të dhanë lëmoshë prej mëshire. Kurrgjâ nuk mundet me shue te njerzit këtë veti mâ kontrarevolucionare. Mëshira ndaj tjetrit, kjo âsht e njajta gjâ si edhe mashtrimi ndaj vetit. Provo, poshtnohu të paktën vetëm nji herë, e mandej çdo gjâ ka me shkue si qimja nëpër tëlyen, s'ke me mujtë me u ngi mjaft me gëzim...

Mandje drejtoju njerëzve në mënyrë sa mâ qesharake. Unë i jam drejtue njanit kështu (— ai njeri pat medale shtetnore në ballë): shok monarkist, m'i jepni hua dhetë kopejka derisa të mëkambet atdheu!... Kurse ai menjiherë mâ rrokoteli nji rublë, aq fort i pëlqyen këto fjalë. Prej dashnis atnore po ta fali sjelljen time të ketillë, si stoli i sojit Manjukin..."

Ndëgjuesat u çmeritën jo pak, tue pa se si ai gaztuer, ai sahanlëpîs dhe ai „plakush i pabrengë", Manjukimi ishte i zoti për gjepura t'errtë kësisoji. Megjithkëtê, përveç Tanjës, qeshën të gjithë.

„Në rrugicën time të pshtyme kam bâ njoftje të reja. Në krahun tim të majtë qëndron njifarë lypsi me prejardhje ushtarake, i verbti Sergej Sergejiqi. Ky âsht përnjimend i verbtë: unë tashma jam orvatë, mëkat për shpirtin tim, me e provue — kam lëshue kopejka para tij. Në krahun tim të djathtë qëndron nji zojushë pesëdhetvjeçare. Merre me mend, kushërine e Aleksandër Jovaniq Agarinit! Duket se kjo damë bukuroshe mendjelehtë kishte qenë e dashnueme në mue n'agimin e mrekullueshëm të rinis, ishte orvatë me u takue me mue, dhe madje kishte pasë dashtë me u hedhë në Kudemë, kur jam martue me jot amë. Nuk kishte pasë këcye dhe po pendohet edhe sot e kësaj dite! Në kohët e fundit ngjitte qese, kishte ngjitë edhe diçka tjetër, por më duket jo qese... apo qese! Nuk ishte mësue, prandej e kishin qitë, dhe për këtë arsye u ndal në qoshe, por me kapele, e me kapele, merre me mend, çfarë zotnillëku! — zogth i ndukluem! Mandej e takova në rrugë edhe njanin: shkonte rrugës në fëstan të vendit qepë në mënyrë turke dhe fitonte me mjekrrën e vet (i jepshin lëmoshë për mjekrrën e gjatë!) Kurrkush tje-

tër, Nikollashë, por vetë gjenerali Tolstopalcev (— ai fligel — agjutanti petrogradas, i cili digjej flakë prore për Europën dhe ishte liberal!) U shpartallova me të, e mandej m'u kujtue se si nji herë në nji drekë zyrtare lëshoi ajr (— kjo pat ngja me rastin e zgjedhjeve krahinore!), dhe ia plasa gazit. Gjyko vetë, drekë për treqind të ftuem, e ai me bâ diçka t'atillë. Jam bâ shum përqeshës dhe i pasjellshëm, o engjulli im, por kabardisja sot nuk më ka hije mâ. Edhe engjlli kur të çohet prej lloçi, nuk âsht mâ i pastër, siç po thôt për veti shoku im i dhomës Pjetri..."

— Eh, këtu po rren. Kurrnjiherë nuk i kam thanë këso fjalësh, — tha Çikilevi me zemrim dhe kaloi plot dy faqe.

— Po ju mos ia veni veshin, — ndërhyni Bungjukovi me ngazëllim. — Çka âsht mâ kryesore, jini krenar. Të pastrit lloçi nuk i ngjitet, besoni fjalëve të mija!

— ... Më thueni, a ka vdekë moti ky njeri? — pyeti Tanja me zâ t'ulët dhe të gjithë plot hutim ndëgjuen dridhjen e çuditshme të zanit të saj.

— Puna âsht aty, o qytetare, që ai âsht gjallë... dhe që tash bredh dikû pa nevojë! — briti Çikilevi sinqerisht, tue iu çelë fytyra. — Kur të vdesi, fletoren kemi me ia dhanë arshivës, kurse sa të jetë gjallë, do ta çfrytzojmë na. Çfarë psikologjije, shkrimtarët tonë as ngat me ai bâ! — bani Çikilevi, tue marrë në thumb Firsovin. — Dhe krejt këto janë të vërteta, të vërteta... Për të âsht njisoj, kurse në mendjen time lindën do dyshime përsa i përket shokut Vekshin. Pasha zotin, ka pasë dashtë me u bâ Pinkerton, e jo me regjstrue sende për shitje. Krejt pejzat e tij jam tue i mbajtë në duert e mija, e edhe të shtoj se ai Dimitrij Vekshini nuk âsht thjesht Vekshin... — përnjiherë preu fjalët tue prekë me gisht ballin mbi të cilin vezullojshin kokrrat e djersës. — Më thueni, o qytetare, si mikut të vllaut tuej... a âsht vendlindja juej mbi Kudem? Ehë!... A thue pasunija e aristokratit të naltë Manjukin nuk gjindej aty afër?

— Pse po më mundoni!... — briti Tanja dhe u shkoq prej duerve të Nikollkës. — Folni menjiherë, ju, njeri dinak...

— Duroni pak se të gjitha mendimet e mija kam me jua thanë haptas, — me butsi aristrokrate Çikilevi vuni duert në zemër. — Ju pak mâ parë u lëshuet me e mbrojtë si me pasë vlla babe e nane... Pranoj, gadi

u preka. Mirëpo puna po del krejt dryshe. Për këtë arsye edhe po ju nap spjegime... — i hutuem iu afrue Tanjes mâ ngat dhe madje ia shtrëngoi dorën e cila i qëndronte e pafuqi në prehën. — Po e zamë se pasunija ka qenë aty afër... i dijmë na ato pasuniza! Parqe, kurse në ta llo-lloj zogjsh... Këndojnë bylbylat (— Rrasën insekte dhe nga papunsija bâjnë zhurmë!) I vjen era ajrit, ajrit të klasës së parë, ta dini. Të gjitha këto veprojnë keq në njeriun e ri i cili për mâ tepër âsht i martuem me nji grue të ndershme... Përnjiherë, gjâ karakteristike, duket nji grue, me pamje shum tërheqse, si ndonji fantazmë hyjnore dhe nisë me la podet!...

Analizat e tija neveritse nuk do të pushojnë, sikur të mos përzihej n'at ngjarje vetë fati. Në koridor u çue nji poterë, zhurmë, madje edhe njifarë belbzimi. Dera nisi me u hapë me ngadalë. Të gjithë u ndreqën pak, tue pritë angshtas që të ndodhte diçka vendimtare. Tezen e Zinkës e zgjoi heshtja e papritun, ajo piskati dhe u kryque. Çikilevi çoi dorën.

— Pra... a ju thashë! — tha ai në mënyrë ceremoniale.

•

XV

Disa çaste para këtyne fjalëve Firsovit i ranë në sy dy hije të paqarta në trotoar, të cilat shkojshin ngadalë por vendosmenisht nepër mjegull. Për arsye të motit të lig syvet të Firsovit iu duk se po ecte njifarë lande gullumuç me katër kambë.

— Nuk e dij qysh tashmâ nuk po më mërzitesh njiherë! — tha nji zâ i paqartë në mjegull.

— Nuk po ban ndryshe, zemra po m'urdhnon, — u përgjegj me gëzim zani tjetër. — Qysh ashtu, prapseprap jemi ilaka, qoftë edhe të largët. — Zani i parë nuk u përgjegj, kurse i dyti vazhdoi: — gjithë njerzit janë ilaka ndër veti, vetëm që turpnohen njani prej tjetrit, shtihën si me qenë të huej... e të flasim drejt, edhe damtojnë njani tjetrin.

Gjindja kaluen, kurse Firsovi mbylli dritaren dhe prishaqefas venroi Klaudin tue ndejtë ende pranë kambëve të Zinkës, mbulue vetëm me shall. Nji minut mâ vonë ky muerr vesh se bisedimi që ndjeu pak mâ parë donte me thanë diçka tjetër, e jo ashtu si mendoi. Zinka mbrapa shpinës së Çikilevit ia bani me sy Tanjes që të

mos u besonte për së tepërmi dokrrave të kryetarit të këshillit të shtëpis. Fytyra e Tanjës ishte e verdhë, syt i vizllojshin në mënyrë të çuditshme. Firsovi tashmâ çoi dorën kah krahu i Çikilevit, që të mos sundonte Tanjën, kur u hap dera krah-e-krah, dhe në dhomë u rras po ajo landë që pa firsovi nëpër dritare.

Ky ishte merret vesh, Manjukini, i dejun é i bamë tapë, me fytyrë të qeshun prej gëzimit, i lagët dhe jo aq elegant, përsa i përket rrobeve. Ai mbështetej miqsisht dhe me të drejtë për dorën e Dimitrij Vekshinit, i cili ndihmonte plakun për me mbajtë ekujlibrin deri diku. Ky i fundit kishte veshën mallotën e shtrêjtë të dikurshme, por tashmâ të vjetrueme dhe të shkyeme vende-vende, me do njolla gëlqerje në mangë. Ende bashkë, ata qëndrojshin në mes të dhomës, kurse Tanjes iu nqul në mend për gjithmonë thellsija, madje kthjelltsija e pakandshme e shiqimit të Miqkës.

— Ylli binak... — belbzonte Manjukini tue nderue, u dërgon të fala... gjithë yjve të rëndomtë! — Tue thanë kështu i ra Miqkës krahnorit, mandej edhe vedit, mbi jelekun e vjetër me dy pulla. — Qe edhe na ku jemi në festim në kulmin e ngjarjes. Fati luen me njeriun! Mû tash më qitën prej njij pijetorje, me shqelm për mbrapa... jam tue fluturue dhe mendue se po fluturoj në shkatrrim të sigurtë. Përnjiherë u përplasa për diçka të butë dhe të lagshtë dhe u vara, u vara! Jam tùe qëndrue kështu në mënyrë mâ të rrezikshme dhe jam tue rrëshqitë ngadalë teposhtë. Nëqoftëse edhe ky, mendoj, më zbrun... përdhunim. Madje m'interesonte se kah do të më zbrunte? Nëqoftëse mâ mëshon shpinës — do të më qëllojë vjamit. Nëqoftëse kres — atëherë do të qëllojë n'asht. Por çka bâhet nëse ma dhez barkut? Çova syt e mij të friguem dhe në terr të natës fatkeqe — ky! Me mallotë qëndron në shi dhe mendon... Dimitrij Jegoriq, bërtas, o princ danez... ndihmoni Lirit fatkeq me u çue në kambë! — Në këto fjalë Firsovi ia afroi nji karrikë dhe ai u ul.

Ia afruen nji karrikë edhe Miqkës, por ai luejti vendit dhe ashtu në mallotë iu afrue mysafirëve tue u përshëndet me ta rend, përveç Çikilevit. Miqka heshtte tue varë kryet fort. Vetëm kur iu qas Nikollkës, mbajti dorën e tij në të vetën, tue, shique me vemendje at vend mbi ballë ku fillojnë flokët. Iu kujtue takimi i dikurshëm.

— Ky âsht i fejuemi im, njifuni! — tha Tanja e tronditun tue kafshue buzët. — Së shpejti edhe unë do të bâhem Zavarihine... — Deshta që këtë lajm të ri me e thye në mahí, por i vllai heshti, thuese qysh në fillim nuk u pajtue me at vendim të saj. Me njifarë hutimi si të sëmundë në fytyrë u ndal te tavolina, ndërsa Manjukini ende rrinte ulun si t'ishte mbrapa ndonji muri të patejdukshëm për syt e të tjerëve. Gishtat e tij të kuq dridheshin dhe trumbetojshin mbi gjû.

— Sergej Amoniq... mos po doni, ndoshta, rrush serezi? — i ofroi Zinka, tue ndërrue pada fytyrën.

— Rrushi i serezit âsht i mirë, por ta pickon pak gjuhën, — u përzie në fjalë Bungjukovi me gojë plot, tue u mrrolë krejt.

— Unë e kam ble rrushin e serezit, — ia ktheu Çikilevi në mënyrë të preme. Njimend e kanë pak shijen e athtë, por si po ju duket ashtu se pickojnë...?

— Ashtu thashë, a? — u çmerit Bungjukovi. Unë e thashë të kundërtën... Ai hasi në shiqimin e Miqkës e u hutue edhe mâ tepër.

Miqka rrinte drejt, me fytyrë thatuke dhe të vrugtë, por i pastër dhe i rruem; pjatzën të cilën ia zgjati Zinka, pothuejse as nuk e preku. Me tanë qenjen e vet jashtzakonisht larg çdo gjâje që ndodhte, ky nganjiherë çonte kryet dhe ia ngulte syt në ndonji vend të parandsishëm. Tanja u orvat me e shtî me folë, e pyette për jetën në burg edhe mâ me limonti për arsye se të gjithë rreth tij dijshin për tê ndonji të vërtetë të padrejtë. Mundi i saj thehej për përgjegjet e tija njirrokshe dhe për lëvizjet e çkujdesuna dhe të ngathta të kres. Papritmas në gjysë të pyetjes së Tanjes, ky iu kthye Manjukinit dhe i ofroi që të pijshin së bashku supë.

Manjukini u çue prej shtangsis së vet dhe nisi me folë, tue belbzue në mënyrën e vet:

— Paj kisha mujtë nji pjatë... Pije sot kam pi, kurse me hangër disi nuk mujta. Më falni, përsëri po më rëkton zemra, por do të kaloj kjo! Çudi: para do ditësh mû ky shkrimtar më tha se njanin sy e kam mâ të vogël se tjetrin. E unë t'ia ktheva: por edhe te ju, Fjodor Fjodoriq, theuse njani sy po përqesh tjetrin. Sot kurrkush nuk i ka syt në rregull... Ju, Pjetër Gorbidoniq, mos u idhnoni: unë kam me pague qoshen time; nuk kam pi sot me të hollat e mija. Arkatarët e arratisun, pesë vetë, më qërasën. Çudi, jam çpi krejtsisht, kurse kryet e kam të randë si me më pasë ra dikush

në të. Vllazën të mij, sot nuk më kan ra kres... Hë, po më duket, jo?... E sa i kam mërzitë, u kam dëftue gjithçka. Bijsha barkas dhe shkojsha zhagas andej këndej... thojshin se âsht gjâ shumtërheqse! Qe edhe juve do t'ua dëftoj menjiherë pikën time... — dhe ia nisi me u çue ngadalë prej karrike.

— Në dreq të mallkuem, neveri âsht madje vetëm me shique çdo gjâ, — tha Firsovi me zâ të premë dhe me fytyrë të vrantë. — Paj na nuk jemi anmiq që me poshtnimin tuej të na poshtnoni edhe neve! Për ju po kujdesohen, murët nji çaj dhe ambëlsinë, kurse ju... dreqi e dijtë sa poshtë keni ra!

— Me çka po ju poshtnoj unë? — pyeti Manjukini, me zâ që dridhej dhe ishte plot habi, tue zgjatë buzën e poshtme. — Më lejoni, kur kam luejtë rolin e të marrit para kurrkushave, pse mos me luejtë para miqve... Mos fyeni plakun!

Megjithatë nuk u orvat as me u shtrî në pod, në vend numronte dhe shiqonte Çikilevin, i cili qeshte me loçkë të zemrës me sjelljet e njeriut të dejun. Tek e mbramja, ai nuk shiqonte Çikilevin, por brrylat e tij... Pikrisht as brrylat e tij... Së shpejti duel në shesh çdo gjâ: Manjukini iu avit tavolinës krejt pranë Çikilevit (— këtu u duk qartë se ky nuk ishte aq i dejun sa shtihej).

—... Lexuet, a? — tha hareshëm, ndërsa gjithë muskujt në fytyrë i këcejshin, thuese shtyheshin kush përpara.

Çikilevi në fillim nuk i ra në fije:

— Si jo, si jo, lexuem pak diçka me zâ. Asht gjâ karakteristike se unë jam tue u interesue për të qyshmoti, e tash e shfletova tinëz... si kryetar i këshillit shtëpijak. Po ju tham sinqerisht, Sergej Amoniq se nuk kam pritë nji gjâ të këtillë. Vërte jeni rritë para syve të mij... çfarë stili! Dreqi e marrtë, çfarë stili. E njikohsisht edhe të vjen me qeshë: lexon, kurse germat thuese lëvizin vetë nepër letër... si në revistë! Ju keni talent, kurse doni me u zhagitë barkas. Uh, çfarë turpi!...

— Shum... e... po më gëzon, naltmadhnija juej, — e shpotitte Manjukini, tue prekë kryet tullac, si t'ishte i lagun me turp.

— Vetëm duhet me e përmirsue vende-vende... që të aq e zymtë, por pak mâ e gëzueshme. Sikur t'ishte udhëheqës, unë kisha me urdhnue gjithë shkrimtarët

që ta shiqojnë jetën me sy të gëzueshëm: le të qeshin të gjithë për gëzimin e përgjithshëm. Unë madje kisha me urdhnue tanë rruzullin e tokës që të qeshi, tue iu këcnue se kanë me e bâ copë e grimë bishat e egra! Kam lexue në njifarë gazete se n'Amerikë njerzit e zymtë i shërojnë me ricinus dhe elektricitet. Me të parin pjesën e jashtme, me të dytin pjesën e mbrendshme... gjegjsisht, më falni, anasjelltas. Mbrenda bâhet kontakti... dhe mbërrihen rezultate shum të mira.

— Ajo për Tolstopalcevin âsht gjâ e shkëlqyeshme... me paslë gazit! — venroi Bungjukovi patëkeq, tue u gëzue me loçkë që çdo gjâ kalonte pa fatkeqsina. — T'ua napim edhe nji këshill të vogël. Të mblidhni... të mblidhni shum këso rasash... nga jeta e gjeneralave, konteshave, arhimantritave të ndryshëm... dhe kishte me kërsitë nji libër, si agjitacion. S'kishte me të shkue kjo punë kot, këto sende paguhen...

— ...Shum... shum... — belbzonte Manjukini me fytyrë të tmershme dhe i afrohej ngadalë fletores. — Eh, ma jepni...

— E, pritni pak, ai farë Nikollasha... u përket të bardhëve, a? Jeni tue e demaskue shum mirë. Pritni pak, do t'na gjejë nji vendth!

— Ma jepni e gjej edhe vetë... — mundohej Manjukini tash mâ me fytyrë krejt njolla-njolla, ndërsa gjithë të tjerët heshtshin.

— Uluni, uluni!

— Por...

— Kurrsesi! u përgjegj Çikilevi dhe venroi Firsovin që i afrohej, tue ia zanë me bark fletoren.

Kurrnjiherë, gjatë tanë kohës që e njifte, Tanja nuk e kishte pa ashtu plot jetë dhe neveri.

— Sergej Amoniq, — tha atëherë Firsovi me zâ të qartë dhe në mënyrë të sjellshme, — a nuk po ju duket se âsht gjâ shum e kandshme me ia mëshue të poshtrit turîjve?

— E pamundun! — ia tkheu Manjukini me zâ zyrtar. — Mâ së pari, bre loçkë, ky âsht mâ i fortë se unë. E përveç kësaj... më vjen turp me u rrahë me të, Fjodor Fjodoriq! Jam plak, e... prapseprap fisnik, — pranoi ai në mënyrë qesharake.

— E po, unë kam prejardhje të thjeshtë... por megjithatë kam me u përpjekë! — tha Firsovi me nji zemrim të prâjshëm dhe disi qiti me dorë nepër ajr në mënyrë të shëmtuet.

Shuplaka nuk tinglloi: mund të mendohej se shkrimtarit i shkoi lëvizja huq. Firsovi nuk ia veshi flakareshë, nuk i ra përciptaz, por përmjedis turinit të Çikilevit. Firsovi mandej krejt i mërdhezun duel në paradhomë tue harrue prej hutimit me u përshëndetë me të tjerët.

— Ehë, ashtu-a? — ia priti mbas tij me sjellje helmuese Pjetër Gorbidoniqi, kur erdhi në veti prej çmeritjes së shkurtë. — Ndoshta kishit dëshirue edhe nji herë? Provoni... kurse unë u lutem të pranishëmvet që ta shofin edhe ta mbajnë ndërmend këtë gjâ! — me sy kërkonte Bungjukovët, por ata tashmâ ishin përvjedhë në dhomën e vet.

Edhe të tjerët shpërndaheshin: në paradhomë Zinka nuk ndeshi kurrkund. Te shkallët Tanja pyeti me habi Firsovin se çka po ndodhte në të vërtetë në këtë ditëlindje të rrêjshme. „Koeficienthi, mis!" — bani ky me dorë panjerzisht në terr. Me thanë të drejtën, Firsovin nuk e gëzonte pendimi gjithaq.

XVI

Të nesërmen në mëngjez të gjithëve u ishte randue kryet dhe u zgjuen mahmurshëm: u kujtohej ngjarja e djeshme si ndonji andërr e keqe. Para se të shkonte në detyrë, Pjetër Gorbidoniqi ktheu dy herë te Zinka për me e pyetë në besim nëse sjellja e Firsovit ishte aq fyese saqë të duhej me e paditë në gjyq. Ai mendonte kështu: „Paj më ra, por nuk më mbyti... vetëm që m'u qesht me e lye të grithmen nji herë. As Bungjukovët, as Zinka s'kanë me guxue me çue poterë në lidhje me këtë gjâ. Aq mâ tepër Zinka për arsye se Miqka po i kalon nett në dhomën e saj (gjatë kohës së largimit të tij në dhomën e Miqkës ishte vendosë zyrja e këshillit shtëpijak), kurse Çikilevi ishte, njifarë dore, ruejtës i moralit publik. Të kisha mujtë të paktën me e nxitë me dalë në dyluftim, që t'ia shpoj të poshtrit kryet me kokërr plumbi. Por dyluftimet janë harrue. Por edhe mos krisi gazepi që e hangri nji të rrahun? Kryetari i këshillit shtëpijak nuk âsht njisoj si edhe komisari populluer! Për shkak se e hangri turinit, nuk do ta përjashtojë prej pune. Punë mâ e urtë âsht mos me pasë anmiq, pa anmiq këceu andej lirisht si trumcak... gjithkush

të don, askush nuk ka me të gjuejtë me gur!" — Shkurt e truç, Çikilevi sillej jashtzakonisht qyqanisht.

Zinka u zgjue heret, ndreqi dhomën dhe shkoi në treg para se të zgjohej Miqka. Mbasi preu pjesën e mbetun t'ambëlsinës së djeshme, shkoi në kuzhinë. Voglushja luente me macën, tue u përpjekë me ia lidhë bashkë bishtin dhe kambën (me shiritin e kuqrremtë të punshbonboneve të Çikilevit), kur Miqka hapi syt. U zgjue randë: të trulluemit prej gjumit përnjiherë u kthye në jermi të realitetit. Koha ishte e mrekullueshme. Era e lehtë mëngjesore kishte spastrue qiellin dhe kishte ndriçue nji pjesë pejsazhi, i cili dukej nepër dritare. Plepave u vinte era shtatë herë mâ tepër se rëndom. Nuk ishte vapë: dielli qëndronte në qetsi, si i gozhduem.

— Nuk po të shkon për dore, a? — pyeti Miqka voglushen, fëstani i kuq i së cilës hidhte nepër dhomë feksime të gëzueshme drite.

— Koldela âsht e shkurtë, — u përgjegj voglushja padashnisht, tue lëshue macën e cila menjiherë u përvodh për dere e jashtë dhe muer me veti shiritin e kushtueshëm. — Ksen, kam me të zgilë... — pëshpëriti voglushja, por nuk vrapoi mbas saj, por mbeti pranë dritares tue shique se si Miqka mbathte çizmen e ngushtë. — Unë e dij kur je ti! — deklaroi ajo e mrrolun në fytyrë.

— Kush jam unë? — pyeti Miqka tue ngritë kryet.

— Ti je hajn, — tha voglushja rrebtaz. — Ti tash ke me u bâ baba im. Ajo të ka ble ele shtlat, kulse daja Matvej ka fjetë mbi alka. — Klaudija heshti. — Nana ast e milë... ajo ast e tlashë. S'ke me lehë nanë, a po? Baba i kaluem e lahte le e sante gjisnji... — Voglushja shqiptoi gabimisht nji fjalë të shëmtuet, tue ngatrrue edhe mâ tepër tinglimin e saj neveritës.

— E tash... shko, voglushe, — tha Miqka gjakftoftsisht tue u çue në kambë. Përsëri pëlhura e trubullt e së djeshmes mshefi prej tij mëngjezin e lamë me rreze dielli. Zinka suell enën me kafe, por ky nuk muer me pi. Ai kapi prej dollapthit kasketën prej pëlhure, që kishte mbetë prej burrit të mâparshëm dhe u ndal me të në dorë nji çast, në mes të dhomës, pa u përgjegjë në pyetjet shumfoljore dhe të përvajshme të Zinkës. Disi ishte shndërrue: shiqimin e kishte jashtzakonisht të kthjelltë, kurse të thelluemit e tij në mendime ta shtinte frigën me mundsit e veta të mshefuna. Mandej ngadalë, thuese ishte dymendjesh nëse duhej fare me dalë prej

shtëpije, çeli krah-e-krah derën e cila të çonte në koridor...

Gjithë ditën nuk erdhi në shtëpi. Mâ së pari shkoi te Sanjka, i cili simbas shenimeve që muer në burg, banonte në periferi të qytetit. Banesën e Sanjkës e gjeti në podrumin e njij oborri kalimtar. Tri shkallë gjysë të kalbuna — të çojshin deri te dera e shtrembnueme. Në tabelzën e llastrës, ngulë me gozhda tre collash, shkruente: „Mjeshtër për kallëpe të drujtë A. Babkini. Porosinat i ban prej materjalit të vet". Nën të qëndronte varun nji copëz letre me shpallje se sendet shiteshin për shkak të shpërnguljes prej qytetit. Këtu, regjistrue me kujdes, numroheshin gjithë gjâsendet vorfnjake të shtëpis së Sanjkës: tryeza, tavolina e vogël për lojë pantash, por pa nji kambë, maqina për mish, „karrikza" balalajka... Nën numrin tetë qëndronte: dy pjata alumini, kurse nën numrin nandë: „Pyetni këtu". — Me nji buzëqeshje të tharbtë tue përmbledhë shqetsimin e madh, Miqka tërhoqi derën kah vedi dhe hyni.

Dritarja pa qelqe zdritte pak muret prore të lagshta. Në nji qoshe të paradhomës, në lëpizë, qëndrojshin tenxheret, kurse për të gjatë murit ishin vendosë drûjt e shkurtuem prej të cilëve Sanjka fitonte bukën e gojës. Dera tjetër të qitte në nji vend tjetër i cili nuk do t'ishte aspak për banim, po të mos kujdesej për të nji dorë e vyeme femne. Krahas me të gjitha këto ishte e nevojshme me u stërvitë n'ajrin e randë dhe të ndërruem, në gjysëterrin gjelbrosh dhe heshtjen frymëzanse të podrumit. Perdja e larme muslini mvarej për dritaren e vetme; nën tavan pehatej nji kafaz, por gjatë tanë kohës së vizitës së Miqkës zogu nuk cërcërroi asnji herë. Pos kësaj, aty gjindej edhe kaktusi në gotë, shëmtí vorfnjake, për furnirin e plasun të dollapthit ishte varë në mënyrë naive çelsi. — Pranë dollapthit rrinte nji grue dhe qepte, tue çfrytzue me mjeshtri dritën që bredhte nga muri i gëlqeruem i shtëpis fqî.

— A âsht Babkini në shtëpi? — pyeti Miqka vrazhdas. Tue venrue shiqimin e friguem të grues, ky hoq kasketën, por nuk nderoi.

—... Sa më friguet! — buzëqeshi ajo hutueshëm, tue mbajtë dorën në zemër. Buzëqeshja e saj e frigueme dhe e ndritshme, e vetmja gjâ e vlefshme e saj, binte në sy menjiherë. — Kunati nuk âsht në shtëpi, shkoi te nji myshteri... ka me u kthye së shpejti. Uluni... Mos po vini prej Loshkinit, për mall?

— Jo, po vij për punët e mija, — u përgjegj Miqka mrroltas, mbasi e ndëgjoi deri në fund. Ai u ul në diçka t'ulët që duhej t'ishte karrikzë dhe nisi me nxjerrë nji cigare.

Grueja u shqetsue menjiherë:

— Ju lutem... mos pini këtu duhan, — tha ajo ngutshëm me zâ lutës dhe me buzëqeshje mikluese. — Mushknit nuk i kam si duhet, kurse dritarja âsht e gozhdueme, nuk hapet. As derën nuk e çelim: sqolli nxehet dhe i vjen era fort. Vetëm në mbramje e ajrosim.

— Mirë, nuk po pij! — e ndërpreu Miqka tue u skuqë fort për shkak të diçkahit. Mandej rroku gërshanët dhe nisi me i shique me vemendje. „Kjo âsht si duket ajo që e gjeti në bulevar. Ajo po më frigohet... „Ai çoi kryet përnjiherë. — Çka thatë?

— A jeni ju nji ndër... miqt e vjetër të kunatit? — muer guxim grueja me përsëritë pyetjen dhe shiqoi me përulje çizmet e lëmueta të Miqkës.

— Unë jam Vekshini, Dimitër Vekshini... ndoshta ju ka folë për mue, a? — Miqka shqiptoi me maje të gjuhës emnin e vet dhe mshefi çizmen nën karrikëz.

— Vekshini, po thoni...? Jo, asnjiherë nuk ju ka përmendë... — dhe përsëri uli kryet mbi punë, tue mos harrue për asnji çast pranin e mysafirit.

Miqka iu avit dollapthit dhe nisi me shique me radhë fotografinat e kapuna për muri me karfica. Në mes, krejt e përshkllime prej vjetërsije, varej fotografija e njifarë zotnije në kohë me fytyrë picigjatë, me bakenbarda dhe mundir me kordela.

— Polic, a?... — pyeti Miqka me gjysë zani për plakun.

Ajo u kthye trembshëm:

— Jo, ai âsht im at. Ka qenë senator... ka kryesue mbledhjet në senat.

— A âsht ende gjallë? — vazhdoi me pyetë Miqka pa dijtë edhe vetë pse.

— Jo... — u përgjegj me zâ të butë, por Miqka venroi se si gishtat e saj të hollë krejtsisht të tejpashëm lëvizën shqetsueshëm nepër punëdore. („Përsëri u plandosa, — mendoi Miqka dhe i erdhi keq. — Sigurisht nuk e din as numrin e të vetave që ka vorrosë, por secili i kujtohet! Sigurisht edhe tesha lan vetën edhe podet, kurse duert i kanë mbetë si përpara. Po, duer fisnike, të qeta, të mira...") — Vdiq mû në fillim...

— Po a âsht puna e randë... n'at senat? — tha Miqka tue luejtë gishtat ngathtas.

Ajo plot çudi drejtoi syt kah ai dhe shiqimet e tyne u ndeshën. Të dyve u erdhi disi për me qeshë, por që të dy u përmbajtën. Në dhomë mbretnoi përnjiherë njifarë atmosfere kremteje. Papritmas, tue pasë besim ndaj mysafirit të vet serioz, ajo nisi me i tregue për peripetit në muejt e parë të jetës së tyne bashkshortore, kur Sanjka preu marrëdhanjet me botën hajnore. Miqka muer vesh se Sanjkës i kishin bâ dame njoftjet e para, se porosinat për muejin e fundit ishin rritë (— me kallëpet e vjetër gjatë vjetëve të skamjes kishin ndezë koftorin —), se, mâ në fund, ata të dy përgatiteshin me u shpërngulë në nji provincë (— në mâ të voglën që egziston në botë!). Kështu do të munden me ia nisë prej së parit si mos me pasë ndodhë përpara kurrgjâ. Me ndiesi të përzieme dhimbsunije përbuzse dhe shqetsim Miqka ndëgjonte kallximin e saj plot tronditje.

Nji orë mâ vonë ia mbërrini Sanjka dhe përnjiherë u ngjall çdo gjâ, madje edhe tenxherja në primus nisi me vlue mâ fort, kurse zogu i padukshëm iu përvesh punës në kafazin e vet kanpi: prej kafazit fluturoi me gëzim në të ajitha anët nji lëvozhgë. Fytyra thatuke dhe në martesë e rritun e Sanjkës nuk ishte mâ e mufatun si te i sëmundi si përpara; ajo e përcllueme prej diellit, madje, jepte disi pamje të kandshme. Ishte i veshun si mjeshtër; me këpucë të këqija dhe setër të shkyeme zhguni, i djersitun, leshatuk, por prapseprap, në fund të fundit, ende Sanjkë Babkini i paharrueshëm, shok i ditve të kahershme.

— Zotni! — briti ai, i friguem prej shokut si prej ndonji fantazme dhe përnjiherë u hutue prej shiqimit të drejtpërdrejtë të Miqkës, mandej vetëm hapi duert tue bâ me shêj kah qoshja vorfnjake e kasolles së vet të ftoftë. — Zotni... përsëriti me zâ që mezi u ndëgjue dhe ia krisi vajit, prej ngashrimit dhe gëzimit, që i shkaktoi vizita e Miqkës.

Miqkës i erdhi vështirë me shique shokun tue qa, prandej u mrrol, u zbe dhe shiqoi në mënyrë të dyshimtë gruen, e cila plot frigë dhe habi vështronte takimin e tyne.

—... Hesht, bre beteri i dreqit! — e shkundullonte Miqka për krahu, ndërsa ia tërhiqte me hundë përpjetë dhe tundej andej-këndej. — Edhe ti më qenke ndonji mjeshtër kallpesh të drunit.

Sanjka dëneste dhe luente bohçen pada, pa mujtë me qetsue zemrën e vet të gandueme. Atëherë Miqka nisi me shique përsëri fotografinat sipri dollapthit: senatorin dhe zojushat e kandshme me përparse të bardha... shtëpin me teracën e vogël, kurse në teracëz njerzit e padjallzi tue pi çaj.

— Çfarë zogu âsht ky? — pyeti Miqka me zemrim, tue i kthye shpinën mikut të vet.

—... Sqepshtrembti! E bleva para do ditësh... i bukur âsht, — murmuriti vrazhdas Sanjka dhe shtjerrtoi te dera me i thanë diçka së shoqes, e cila kishte dalë për mos me pengue takimin e tyne.

Pëshpëritën diçka ndërmjet vedi, mandej grueja muer do të holla t'imta prej dollapthit dhe u zhduk. Kur u kthye Sanjka kah mysafiri, fytyrën ia kishin kaplue njollat dhe habija për shkak se ishte ngashrue në nji çast të papërshtatshëm.

— Ulu, zotni... — tha ai i zemruem në vetëvedi. — Apo ndoshta je ngi të ndejuni? — shtoi tue pasë ndërmend burgun.

— Paj edhe jo, por megjithate po ulem... — qeshi Miqka me zâ t'ashpër dhe u ul. (Burgun nuk donte me e përmendë dhe Sanjka e kuptoi këtë gjâ menjiherë).

— Shif si jam tue rrnue! — tha Sanjka dhe buzëqeshi si ndonji fajtuer. — Nuk jam tue u ankue, nuk po punoj kot. Këtu më ke mue me tana çaklat e mija. Vetëm Ksenjka po më smuhet pada!

— Kseni quhet ajo, a? — u habit Miqka. — Mue më dukej se e ka emnin Kaqë.

— Jo, Ksenjkë!... Shtëpija jonë ka lagshti, por edhe âsht vjetrue bukur shum. Jo, mos mendo diçka keq... — u mrrol Sanjka — ...unë e nxora në çastin e duhun. Kjo âsht për mue sukses... vjetët e fundit jetova si qen, e atëherë bana diçka të mirë... a po kupton, zotni? — u shqetsue ai përsëri prej shiqimit të ngulun të Miqkës. — Oh, sa nxehtë... madje edhe mushkojës ka me i ra pika e me ngordhë.

— Ke ndër mend me u shpërngulë, a? — pyeti Miqka kinse kalimthi.

— Paj nuk po mundem ndryshe me i heqë qafet shokët. — Sanjka u afrue së bashku me karrikëz dhe kapi Miqkën për duersh. — Jam marrë vesh me Ksenjkën që të skajohemi në nji provincë me dy kumbonare... dhe të jetojmë në paqë si dy dashnorë. E drujt po... pyllit. Mjeku po thot se edhe mushknit e Ksenjkës kanë

me u përmirsue. Kur të dalim në mbramje para shtëpije: qetsi... paqë! — Sanjka mbylli syt: dukej se hartonte vjershën e gjithë atyne sendeve që vizatoheshin në shpirtin e tij me ngjyrna të farfurishme. — Qielli si xhavidhe. Rêt puplore kllapiten. Nji zog luen flatrat dhe çdo gjâ frushullon. Hana e kandshme del ngadalë prej lugine. Dhe nata, nata... e bardhë si tamli!... E çka âsht mâ me randsi, askush nuk ka me ardhë dhe me ta prû plehun e vet as të huej. Zotni, në natyrë nuk ka pleh... plehun e ban njeriu. — Ai çeli syt ngathtaz: — a s'âsht çudi! Hajnat e dikurshëm, flasin për zogj...

— Unë jam edhe tash hajn, — tha Miqka me zâ të premë dhe tërhoq me forcë duert e veta prej të Sanjkës. — Velosiped, mue nuk ma kanda me folë për këso gjanash, as me ndie për at lëmashk.

Sanjka shiqoi trembshëm kah dera:

— Mos më thirr ashtu, zotni... do të ndëgjojë ajo... A thue zogjt qenkan lëmashk? Unë përpara kam qenë adhurues i madh i zogjve. Aq fort i due, saqë nuk i ha! Nuk mundem, më duket si me hangër vetëvedin... — tha ai me mundim të madh, kurse Miqka qeshin me sinqeritetin e tij. — Kurse në front i hajsha... prej hutimi... pata harrue atje gjithçka, harrojsha madje edhe si e kam emnin. A ndive, zotni kah e nguc gargulli mullejen e verdhë? Vetëm ndëgjo! — Ai rrudhi buzët dhe nisi me shkërbye, jo klithjen e zogut, por cëcërimën e tij limontike dhe të përzemërt. — Unë këtu jam tue ushqye edhe nji prift me qull. Krejt çka ka pasë i ka pi, edhe kryqin në krahnuer e ka pi... për dy grosh kishte me pshty edhe ikonën... kurse zogjt i adhuron, vetëm për ta edhe jeton. Po nxehem nganjiherë me të në bisedë dhe krejt po më duket se zogjt po rrijnë nepër kaçuba dhe po presin, po presin... Çka mendon, zotni, a më presin zogjt mue? — briti ai i shastrisun prej ngazëllimit.

— Po copton dokrra... qyshse je martue je çoroditë krejt, — ftofi Miqka flakën e tij dhe mendoi me vedi se krejt kjo ishte për shkak të ndikimit të keq.

— Jo, nuk janë këto dokrra! Mos ma ndalo, zotni, me pasë shpirt! Lejo njeriun që të mos bâhet shtazë... — Ai edhe vetë u frigue prej kërcnimit që u dridh në zanin e tij dhe përnjiherë ishte i gatshëm me bâ gjithçka kërkonte zotnija. — Këto dit erdhi Sanjka, i dejun, me njifarë vajze. U hangra me të... Qe, theu fikusin, mandej kapi çelsat dhe si ia mëshoi Sanjkës në parzëm...

veç tinglluen. Çka mendon, a ban me bâ kështu... me çelsa parzmës? Po hesht, zotni, a?... Ose më vijnë e më kërkojnë të holla, bâjnë zhurmë, skandale. Dhe nuk mundesh me i përzanë, — të gjithë janë miq... — tha ai, tue iu dridhë buzët prej s'idhti, fjalët që shqiptonte. E unë mâ nuk po pij...

— Miqka buzëqeshte me matuni dhe kërsitte gishtat.

— Kur po nisesh? — pyeti mâ në fund.

— ... Krejt mvaret prej të hollave. Po mundohemi sa po mujmë, po vuejmë. Ksenjka âsht kah ban nji azhur për nji dugajë, punon mësalla për tavolinë simbas gjedhes borgjeze. I kemi kursye tashmâ pesëdhetë rubla... Deri në dimën i mbledhim njiqind, e mandej do të largohemi si guri prej bregut. Këto fjalë po t'i thom si mikut... kurrkush tjetër në botë nuk e din këtë gjâ.

— A ashtu-u — u luhat mysafiri tue kafshue buzët. Çka me bâ, duhet njeriu nji herë me ia nisë me jetue. Po a do të kishe ardh ti me mue në „punë"? — dhe nji buzëqeshje e çuditshme përshkoi fytyrën e tij.

Sanjka u mbështet për muri (— rrinte mbi shtrat —), nepër fytyrë befaz iu çfaqën njollat, kurse duert e tija, me të cilat donte me u mbrojtë, shprehën tanë tmerrin e tij.

— Mos më thirr, zotni, nuk do të vij, — pranoi ai me zâ të ngjirun, si me e pasë shtërngue dikush për fyti. — Mos u idhno... nuk do të vij, kam bâ be.

— Paj unë as nuk jam kah të thërras, — ia priti Miqka me gjakftoftsi. — Deshta vetëm me të provue. Nuk më duhesh... jeto vetë si të dijsh.

— Vërtet? — u trand Sanjka me gëzim dhe u zhgreh në gaz në mënyrë jashtzakonisht artificiale, tue shtjerrtue pada te dera për me pa nëse i ishte kthye e shoqja. (— e dërgova për tharm. Këtu në kooperativë ka tharm buke nga gjashtëmbëdhetë kopejka... të gixilon kur pin! — ai vrapoi te primusi dhe e rrotulloi.) E dijta se po tallesh, zotni. Çka me bâ unë ty?! — Përnjiherë vrapoi te Miqka, ia kapi gjunin e në mënyrë lutse, gati me dëshprim, e këqyri në sy. — Mos eja mâ kurr, zotni... kurr mâ! Kam me të mbajtë prore në zemër... kam me t'i puthë, por mos më zgjo prej gjumi.

Fytyra e tij e çaraveshun, ankimi i tij i ngjirun ia ganduen Miqkës zemrën.

— Paj mirë... — tha ai me zâ t'ulët dhe u çue ngadalë.

Grueja u kthye mû në kohën kur shkon Miqka. Me nji shishe të çelun në duer u turr mbas tij në paradhomë. Dera me cilindër, mbi të cilin ishte e varun nji tullë, u përplasën vetë mbas tyne. Miqka tashmâ e kishte vû dorën në dorzën e derës së jashtme, kurse Sanjka nuk e ndalte.

— Çka po rrin aty me at shishe! — iu kthye Miqka në çastin e fundit. I ra në sy rrypi me të cilin kishte veshë pantollat Sanjka: për at rryp kishin mbrehë briskun e rrojës kur ishim në front. Me tê nji herë kanë qenë të lidhuna fort duert e tërbueme të Dimitër Vekshinit.

— Tharm... pije nji hurpë tharm, zotni, — belbzonte Sanjka gati tue luejtë para Miqkës, si me u frigue që zotnija e jetës edhe fatit të tij largohej pa ndonji fjalë t'ambël dhe pa u gostitë.

— S'due tharm, — tha Miqka, pa reshtë shiqimin prej skajit të rrypit të paharrueshëm që pehatej. — Ti the se ke kursye pesëdhetë rubla, a? — Dhe tue hapë skajin që pehatej të rrypit, zotnija frênoj shpirtin e çuem peshë të Sanjkës.

— Pesëdhetë... — pëshpëriti Sanjka bestytnisht.

Miqka mbështuell rrypin rreth gishtit dhe nisi me tërheqë Sanjkën gjithnji mâ afër vedit. Diçka i pengonte me drejtue kah ai syt e vet gjysë të mbyllun. Përnjiherë çoi shiqimin, befas i gatshëm me bâ gjithçka.

— M'i jep tridhetë... ose, mâ mirë, m'i jep katërdhetë! — tha ai vendosmënisht, pa i gabue fjalët dhe pa lëshue rrypin. — Shpejt po më duhen katërdhetë rubla. Unë mundem me gjetë se të due, por po më duhen të holla të nderit... të fitueme me djersë... pare të fitueme me gjak. — Ai heshti dhe menjiherë çpështuell rrypin fatal.

— A po të duhen menjiherë?... me shpresë të trembun pëshpëriti Sanjka. Shishen e mbante shtrembët dhe mâse gjysën e derdhi në pod. — Te Ksenjka janë të mshefuna... Prit pak këtu! — pëshpëriti ai me nji shprehje ngushlluesi në fytyrë dhe bani me sy në mënyrë hajnore, por Miqka nuk u hutue. Atëherë ai u përvodh nepër derën e cila u kthye në vendin e mâparshëm me forcë dhe madhshti.

— Minutat kalojshin në shqetsim dhe Miqka përnjiherë hetoi se kaloi mjaft kohë. Ai u kthye kah dera, e shiqoi rrebtaz dhe po n'at çast mbrapa saj u ndie nji shushurimë e ngutshme. Nji pëlhurë e paspjegueshme

vetëharrimi mbështuell mendjen e Miqkës; i shpejtë si me e pasë shty dikush, ai gjujzoi dhe shtjerrtoi nepër birucën e bravës. Çelsi nuk ishte në të dhe ky venroi nji pjesë të murit të ngjitun me gazeta. Atëherë diçka ia errsoi fushën e shiqimit; mbi birucë u duk syni i Sanjkës. Për nji çast as ky as Sanjka nuk mujtën me u shkoqë prej birucës së bravës, tue ngulë syt në terrin dinak, të dyshimtë dhe memec. Përnjiherë Miqka u zmbrap me shpejtsi, si ta kishte qëllue ndonji valë ajri në krahnuer: biruca e bravës nisi përsëri me u zbardhë si ndonji njollë në mbështjellsen e kërleshun të derës. Ai këceu në kambë porsa tulla në litar u nis përpjetë: dera u hap ngadalë.

— Hâ! — thirri Sanjka ngadhnjimisht, tue pështpëritë dhe tue dëftue paketzën shum të vogël mbështjellë me arnë të qepun. — E gjeta, e gjeta... — përsëritte plot hare, si me i pasë vjedhë ato të holla pak mâ parë. Përsëri u bâ i gëzueshëm, i vorfën dhe zemër gjanë, si atëherë kur ishte në front. — Tash do ta shkyejme me brisk! — flitte si tue këndue. — E solla edhe nji limzë... — dhe ai tërhoq tehun shkëlqyes nepër tegelin e paqetzës së kushtueshme. — Eh, dilni, kot e keni që po mshifeni!

— Këqyr mos po i pret të hollat, — përsëritte Miqka i përfshimë prej tronditjes së vet të pakuptueshme, por Sanjka tashmâ nxirrte banknotat prej arnës. Ishin të mbështjelluna me letër të pastër shkrimi.

— ...Merri, zotni!... A të ka fye Sanjka ndonjiherë? Merri... — Ai bani me shêj kah dera mbrapa së cilës gjindej grueja e tij. — Ia tregova të gjitha pak mâ parë... si kemi vuejtë unë e ti bashkë! Ajo po qan... të gjitha grat janë të marra... Merri, merri dhe arnën merre...

Banknotat e pastra, të mbështjelluna me kujdes, Miqka i rrasi në xhep dhe nuk iu falënderue për mos me fye miqsin. I zhytun në mendime të randsishme vetëm për të, ai duel n'oborr. U kthye vetëm kur e thirri shoku i tij së dyti herë.

Sanjka qëndronte skaj derës.

— Zotni, — briti me gëzim tue mbajtë ndër duer shishen e tharmit të lavduem. — Për udhë... pije pak tharm, zotni! — Dhe ky dëftoi gotën në të cilën pija gufonte dhe shkumonte në mënyrë përbindshe, mirëpo Miqka vetëm luejti dorën dhe u zhduk mbrapa kthesës.

XVII

Dielli derdhte nxehtsin e vet të flakët mbi kalldremin e vrazhdë të rrugës së shkretë ku kishte bredhë Miqka. Në të nuk shihej gjâ e gjallë, kurse në qiell asnji rê. Mushknive u dahej fryma. Prej qiellit të shkëlqyeshëm lëshohej vapa verbuese. Për këtë arsye Miqkën e kaploi nji hutim edhe mâ i madh. Përnjiherë iu duk se nga mbrapa i afrohej Sanjka me gotë në dorë dhe ky u kthye aq pezmatueshëm saqë i dhimbti jashtzakonisht nji muskul i pëlkyem.

Menjiherë dhe tue qitë në harresë këtë gjâ, Miqka ia nguli syt shtangueshëm hijës së vet të mbasditës. Nji gur i vogël që qëndronte në të, prej nxehtsis së madhe kishte marrë ngjyrë vjollce. Edhe imtsija mâ e vogël e rrugës tërhiqte vemendjen e Miqkës, e mbante të ngrehun dhe thithte në vetëveti fuqin e tij jetsore. Fytyra iu shtremnue në mënyrë të dhimbshme: „Me mbytë... — nisi me lëvizë befaz buzët, — me mbytë nuk guxon, por... mundesh, a? Para të vramit nuk ka faj: fajtuer mund të jesh vetëm para krijesës që të shiqon në fytyrë. E vetmja vdekje âsht ajo që të vret. Kjo gjâ madje edhe nuk âsht shkatrrim i jetës, por vetëm fshimje e fajit para saj. S'ka asi ligji që do të mundte me ndalë dorën... apo ka?" — Përnjiherë iu kujtuen fjalët e Agejit: „Të vdekunit nuk më dhimben, por vetëm më neveriten. Tash po më neveriten edhe të gjallët..." Djersa e kaploi, kurse rrobet i ngjiteshin në mënyrë të pakandshme për trupi. Atëherë nepër qetsin e padurueshme u shpërnda njifarë zani dhe Miqka çoi kryet.

Në thellsin e verdhë të rrugës valvitej dhe çonte pluhun nji varg njerzish. Diçka e kuqe i jepte pamje feste dhe madhshtore. Nji çast mâ vonë u bâ e qartë, sepse ishte zgjedhë nji kohë aq e papërshtatshme për përcjellje: në katafalk qëndronte i shtrimë nji arkivol i kuq. Kur u afrue vargu, njerzit në rrobe civile afruen te goja instrumentet vezulluese dhe prej burijave nisën me dalë zane joharmonike dhe të zbutun prej dielli. Njikohsisht prej shtëpijave ngarruen gra e fëmij, adhuruesa të ngjarjeve të rrugës.

Kali u ndal papritmas me krye nevojën dhe askush nuk u çudit për këtë gjâ: kali âsht krijesë e gjallë. Miqka u avit mâ ngat. Para katafalkut rrinte nji djalë gjashtë vjeç, me nji këmishë t'irnosun sateni. Kohë mbas kohe fshikullonte me thupër kalin që ngrehte babën e tij

Rrinte rahatshëm mbi palltën e bame fish-fish dhe kjo madje i pëlqente: nuk merrte vesh se çka ndodhte. Miqka, i interesuem për at djalë, u nis mbas vargut dhe nuk venroi se së shpejti u gjet mû pranë qerres. Këmisha e irnosun satini dhe fytyra e bardhë pikaloshe e vocrrakut e thershin si diçka e dhimbshme dhe e njoftun. — Në vapën e thatë të mbasditës, nën kambët e gjindve çoheshin ngaltaz rê pluhuni, të ngime me zane dhe feksime burijash.

Tashmâ afroheshin dyert e vorrezave, kur iu afrue vrap Miqkës nji njeri i ndytë, tanë birtha të gërditshëm, por i vyeshëm dhe energjik.

—... Mos jeni prej stacionit krahinuer, shok? — pyeti me zemrim dhe provoi me përqafue Miqkën, por ky e shtyni anmiqsisht prej vedit. — Dreqnit e zanave... premtuen se do të vijshin, e qe nuk janë kurrkund. Cok bërlloga! — tha ai me zemrim, tue u kuellë dhe tue ecë për brî Miqkës. — S'ka kush as fjalim me mbajtë. E s'ban me shtî në dhe njeriun pa fjalim të përmotshëm: e prunë dhe e vërvitën! Qoftë edhe mâ i parandsishmi, por çdo njeri ka meritat e veta... — Ai luejti gishtat e ndytë dhe zgjati buzën. — Ndoshta ju do t'i kishit mbajtë nji fjalim, a? Mue personalisht po më vjen shum vështirë: unë përqafoj edhe komandantin edhe priftin edhe vejushën fatzezë! Ih, simbas mendimit tim vorrimet ishte dashtë me i bâ natën: atëherë gjithkush kishte me u arsyetue. -- Ai ia nguli syt fytyrës së mrrolun të Miqkës, qiti me dorë dhe humbi, u zhduk në vapën e verdhë.

I mbështetun për do taraba, nën hijen e nji plepi, Miqka nisi me mendue për vocrrakun dhe këmishën e tij t'irnosun. Me mundime të mëdha sillte ndërmend do detaje të paqarta... Përnjiherë qartaz i shkrepi në krye: ura mbi Kudemë, rêt e shpejta dhe të coptueme, dita tinglluese pranverore, hasharitja e valëve, fëstanthi i kuq i Mashës dhe këmisha e vet ngjyrë kohoçeli. Kujtimi tronditës dhe i vrazhdë çoi peshë tanë qenjen e tij. „Kudema, lumi i shpejtë dhe i lirë... muer me vedi tubzën limontike të Mashës dhe rinin e dashtun... e coptoi për parzmën e vet shkambore dhe e shpërndau brigjeve!" — N'at çast ndjeu dashtni të jashtzakonshme ndaj voglushes kryeneçe Mashës: vetëm ajo mundej me kuptue dhimbjen e Miqkës. — Hijet e njij rrembi luejshin mbi fytyrën e tij.

Miqka u shkundullue dhe çeli syt kur vocrraku klithi thekshëm. Nji grumbull njerzish rrethoi vorrin dhe nuk shifej kurrgjâ. Muzika nisi me ra lehtaz dhe vocrraku pushoi menjiherë, si ta kishte vû në gjumë melodija e saj pikllluese. Po n'at kohë dënesjet e ngjiruna të dikujt banë Miqkën me kthye kryet djathtas. Qante nji plakë e pangjyrë, sepse përveç saj kurrkush tjetër nuk qante. Dikur ajo piqte nafora dhe si për çudi mbeti gjallë, tue vorrosë shum të tjerë, dëshironte me përkujtue me lot ata, të cilët dikur ecshin në jetë krahas me të.

— ... Shif, — flitte tue derdhë lot, — po e lëshojnë në dhé njeriun dhe askush nji pikë loti nuk po e lëshon mbas tij. Si me shtî në dhé nji cung për mos me marrë më thue në të... Sot, biri im, nuk po e nderojnë njeriun. Gjâ e shëmtuet âsht kjo dhe turp! — Dhe ajo vazhdoi me vajtue simbas shprehis.

Miqka ngadalaz u ra rrotull kodrave, duel në rrugën e ngushtë kalldremi dhe u nis kah dalja. Kryet i çahej, syt i terratiseshin prej ngjyrnave shkëlqyese të mbasditës. E kaploi nji stërngimje prej njerëzve, porsa iu kujtue Zinka e cila e pritte me mall në shtëpi. Rrethi i njerëzve vinte gjithnji tue u ngushtue në fantazin e tij, kurse diku jashta tij qëndronte Masha dhe buzëqeshte pikllueshëm me vuejtjet e Miqkës. Vetëm ajo kishte çelsin për shërimin e tij dhe ky vendosi me shkue te ajo e në syt e saj me gjetë nji feksim të së kaluemes së perendueme përgjithmonë.

Era i fryni në shpinë dhe pruni deri te ky fjalët e shkëputuna:

— ... Ti ke bâ prova në fushën e damazllëkut të blegtoris. Na s'kemi me u harrue kurr (— këtu ligjruesi paraqiti nji dënesje të sinqertë —) at ditë, kur në mbledhjen e përgjithshme... — Erës iu duk mâ mirë me fry n'anën tjetër: ky qe nji erë e mbrapshtë, e cila rrinte së bashku me zogjt nepër drûjt e vorrezave.

Dielli kalonte ngathtaz n'anën tjetër të mbasditës. Kunorzat e drujve heshtshin; heshtja e tyne i përgjigjej plotsisht vetmis së vorrezave. Kjo gjâ edhe shtyni Firsovin që në njanin prej krenëve të parë të tregimit të vet të shkruente se drujt janë mâ zemërgjanë se njerzit.

XVIII

Vetëm kur shiqimi i ra mbi Turkun e vizatuem të firmës, Miqka ndjeu në vedi se tash Dollomanovja nuk i duhej fare. — Nepër derën e hapun mbërrinte zani i të rameve të njitrajtshme mbi metal.

— ... Ndoshta po mendon se për pesë kopejka kam me ta ndreqë tenxheren për me të qëndrue jetën, a? — i thonte Pëçhovi njifarë grueje të marrë dhe përqafoi Miqkën vetëm mbasi arnoi enën e saj të remtë.

U muerën ngrykë kur mbetën vetëm; Pëçhovi nuk e sulmoi me pyetje dhe kjo gjâ në hovin e parë i dha guxim Miqkës për bisedën e ardhshme:

— Te ti çdo gjâ po shkueka simbas së vjetrës, gjithnji simbas së vjetrës, o primusçi! — u përfal nënshtrueshëm para pandryshueshmënis së Pëçhovit. — A âsht ende gjallë katërdhetëkambshi?

— Po zvaritet katërdhetëkambshi ... — murmuriti Pëçhovi, tue mbyllë dugajën e vet, sepse ishte koha e drekës. — Madje, hyn ... vizitomë! — dhe e shtynte për shpatullash. (Tue përgatitë drekën ai pyeti kalimthi se kur e kishin lëshue prej burgut, çka mendonte tash me bâ edhe për shum cikrrime tjera.)

Miqka muer pa bëzâ gjellën e ofrueme, por hangri pak; nji pikllim i çuditshëm e kaploi përsëri dhe ky lëshoi lugën. Shiqonte në mënyrë indiferente kah Pëçhovi pomponte primusin dhe përgatitte semaverin e njoftun, e mandej lante enët e drekës.

— ... Pse nuk po pyet kurrgjâ, mjeshtër Pëçhov? — e pyeti Miqka me zâ qortues.

— Qe gjysë vjeti nuk jemi pa ... qysh mundem me të pyetë kur tash ndoshta je bâ njeri tjetër? Ti tash për çdo muej po ndërrohesh! — ndërpreu Pëçhovi punën dhe shkundi duert e lagta.

— Disi jam mekë krejt, primusçi! — pranoi Miqka me apati. — Kurrsesi nuk po mundem me i ra në fije çka po mbarohet ... — pranoi ai tue u dridhë si n'ethe; syt i kishte të turbullt si me pasë ndejtë nji mijë net pa fjetë. — Çka po ngjet në këtë botë, Pëçhov?

— A po shef, — buzëqeshi Pëçhovi, shurdhue prej zukatjes së primusit. — Në natyrë kurrgjâ nuk ka emnin e vet të vërtetë, e as që âsht ngushtë për emën. Për shembull, kacadreni zvariset nepër drû! Po a thue ai mendon për këtë gjâ: qe unë kacadreni po zvaritem nepër drû! Kështu edhe sot ... Langjet vlojnë në mbrendin e

tokës, çdo gjâ lëviz. — Nuk mujti me u duru mâ, la enët pa la dhe u ul pranë Miqkës. — Hë, kallxo... çfarë âsht katërdhetëkambshi yt.

— Çdo gjâ âsht e errët dhe e tmershme, Pëçhov. Jeta âsht e errët... — u përgjegj Miqka pacaktueshëm, tue shique me bisht të synit buzëqeshjen e lehtë të Pëçhovit.

— Vetëm të verbtit dhe të vdekunit nuk frigohen prej territ, Miqkë, — buzëqeshi Pëçhovi.

— Ti gjithnji po tallesh me mue dhe gjithnji po don me nxjerrë ndonji fjalë. — Në faqen e Miqkës, të kthyeme kah Pëçhovi, këceu tërbueshëm nji muskël. — Nëqoftëse më don... urdhnomë që të punoj, detyromë që të paktën të dëshiroj diçka. Çdo gjaje ia kam dalë, Pëçhov. Kur isha i vogël — dëshirojsha me pasë nji gastarëz çokolade. Nuk më duhej aq fort, por m'i hodhën të hollat... dhe e fitova. Mandej mâ pat anda nji kalë oficerash, dori i bukur... E gjeta dhe e mora. Dy dit fjeta në shtratin perandorak, primusçi... shtrat i butë, por nuk më suell kurrfarë lehtsimesh. Kur u çova në mëngjez, pshtyna dhe dola. Atëherë më deshti zemra diçka mâ tepër: me sundue njerzit. Ishte nata në front... (Mjeshtri i Bllagushës nuk buzëqeshte mâ, por përcillte me vemendje të folmen si në jermi të Miqkës. —) Kam kalue nepër të gjitha, kam shijue çdo gjâ, Pëçhov. Vullneti im âsht përplasë për mjegulle. Kisha dashtë me harrue të gjitha, si në fëmini. Bisedova nji herë me Firsovin, më tha: Me mbytë dikê — domethanë me mbytë vetëvehten n ë t ê. E unë i thashë: nëqoftëse unë nuk e mbys atê, do të më mbysi ai mue. Ku qëndron këtu shêjtnija e vrasjes?

— Ti je i smundë, Miqkë, shum i smundë! — tha bravari, tue shique me bisht të synit gishtat e shqetsuem të Miqkës. — Duhet të pushojsh... Shiqo atje në fotografi çfarë zotnije je, me dorza, kurse tash ke ndërrue qimen dhe të kanë mbulue flokët!

Miqka përkundej në karrikën e çkallmueme, ndërsa drita e turbullt e dritares luente mbi ballin e tij të mrrolun.

— Paj për këtë arsye edhe më lëshuen, kinse si i smundë, kurse unë jam shëndoshë. Po due vetëm me u bindë se a mundet me bâ edhe tjetërkush çka bâj unë, me të njajtën urrejtje shpirtnore. Eci dhe Ageji nuk më hiqet kreje kurrqysh. Po më duket se gjithë bota âsht e vizatueme në nji letër dhe letra qëndron mbi tavoli-

në... kurse unë rrij vetëm sipri letrës dhe mendoj. Më duhet me mendue mirë për të gjitha këto, primusçi! Me ta thanë të drejtën ashtu në besë, në letër âsht shum mâ e kandshme sa jashta saj...

Ai edhe për shum kohë çelte zemrën e vet para Pëçhovit të dëshpruem, kurse nata tashmâ afrohej dhe mbi qelqen e turbullt të dritares u duk feksimi i purpurtë i dritës.

—... Po kërkon me t'urdhnue, — tha bravari ndërsa ishin tue pi çaj. — Je tue gabue kur thue kështu: njeriu duhet të jetë vetë mbështetja e vehtes. Unë mbas ushtris hyna në manastir të vogël. Më pat kaplue njifarë dëshprimi dhe unë, prej asaj ane të gardhit të naltë, hop u futa menjiherë nën kandin e huej. T'u përvodha unë të eremiti, ati Agafador, si njeri i sprovuem: le ta ketë përgjegjsin ai mendtari për mue, meqenëse: Qeshë mundue tepër. Më zgjoi natën: „Gjithnji po flen, a, tha, Jemelka? Lexoma akatistin mbi Krishtin hirplotë!" Nisi me lexue përgjumshëm, germat më luejshin para sysh, kurse fytyra m'ishte mufatë, djersitë dhe bâ e tmershme. Ai rrinte në shtrat dhe qante. E pranë manastirit të vogël ishte tregu, kishte te çekrika dhe pijetore. Na u bijshim kumbonave, kurse ata harmonikave: secili bante qejf për vedi. E t'u bana edhe unë karasevdali. Këceva gardhin dhe venrova se bota ishte jashtzakonisht e bukur... për budallën! Shetitsha, qitsha tullugje tymi dhe argtohesha. Zuna shoqni me nji bakallxheshë dhe për çdo natë vrap e te ajo... (Shkallët ishin të mbështetuna përmbrenda murit të manastirit!)

— Pse po m'i tregon këto gjana? — gogsiti Miqka mbas këtij kallximi bukur të gjatë.

—... Nji natë u kacavora me zbritë poshtë, tashmâ ishte errë, kurse nji plak kishte dalë zhagaz mbi nji bankë, merrte frymë me vështirsi dhe kullej. Shkallët, me ndihmën e zotit i kishte largue dhe shtrî rranzë murit. Deshta me u kthye mbrapa, por ai venroi kurvarin. „Këce poshtë, Jemelashë, këce e mos u tremb!" — „Unë kisha dashtë me shkallë!" — thashë unë. — „Mos u tremb, ti vetëm hidhe shishen, unë po e kapi!" Çova kindet dhe u hodha drejt në hendek, mbi shkallë... Dy muej ndejta ratë me kambë të thyeme, kurse ai për çdo natë më këndonte akatiste përmendsh. Kështu më gjymtoi, e n'anë tjetër çfarë mendtari ka qenë!...

— Ani? — u mrrol Miqka anmiqsisht.

— Ani qe! — u zemrue Pëçhovi dhe vetullat iu vranë edhe mâ tepër. — Vullneti i huej e gjymtoi njeriun. Nikollka më ka pasë tregue se era ua kishte pasë sjellë do harusha. Edhe ty nji rrymë e madhe të ka përzanë prej strofullit tand. Duert i ke të fuqishme, kurse kryet?... Ti vetëvetës nuk je kah i bje në fije... Çka kërkon ti atëherë këtu ndërmjet moknave? Ti nuk ke dashtë me ndukë me dhambë bukën prej toke dhe me iu reshtë shkatrrimit... — fjalët dilshin prej tij si shkëndijat prej ndonji qostër të furishme. — ... E unë po të pys: a mundesh ti me ndërtue përmbi nji greminë nji urë, e cila kishte me mujtë me mbajtë peshën që po kalon nepër të? Ose me përshkrue në vjershë jetën tande, që të tjerët ta lexojnë dhe të qajnë mbi të?

— Mue, primusçi, po më vjen ngushtë strofulli im. Po të thom: mjaft më kanë lye me peshkve dhe kanë qeshë me mue... Unë nuk mundem me kuptue vetëm disa sende! — (At çast Firsovi e përshkruente kështu: „... Zemra e Miqkës ishte atëherë si mbrendsija e flakët e tokës, në të cilën sillen gazna të shtypun, me shpresë për me shpërthye koren e tokës dhe tue eksplodue me dalë ngadhnjimisht përjashta.") — Çka po më huton me fjalët tua, primusçi?

— Ty të kam Miqkë mâ t'afërm se vetë gjakun tim! I dashtuni im, mbasi je nisë me mësy luanin, banu edhe vetë luan. Madje edhe fuqin e madhe munden me vû në gjumë shtretnit perandorakë! Pak mâ parë kërkove me t'urdhnue... Plaga e cila të dhemb — âsht e jotja, baje vetë dhe mos ia beso kurrkujt. Laji mëkatet, Miqkë, kalite vehten në flakën e shpirtit... — Duert i shtargeshin si me shtërngue shpirtin e Miqkës, prej të cilit kishte dashtë me shtrydhë langun e përgjakshëm. Vetëm dashunija mujti me pjellë fjalët e tija të pamëshirshme, mirëpo a nuk ishte kjo si dashunija despotike e atit Agafador?

Dielli tashmâ kishte perëndue, por muzgu ende ishte i nepërdukshëm. Shifej qartë se Pëçhovi nuk kishte ndërmend me hapë mâ dugajën; ai kapi drraszat e veta dhe ia nisi punës së rëndomtë.

— ... Shiqo, — foli ai mbas njij heshtjeje të gjatë. — Qe, ky âsht drû i shëndoshë, i drejtë dhe i pastër, kinse këtê e ka kapë pak lagshtija dhe dielli e ka terë me plot dashuni. Shiqoje... — Ai bani nji të preme të vogël në nenin e mështeknës dhe ia tregoi Miqkës se si lako-

het palca e verdhë dhe e kaltërt e drunit, e ngjajshme me dejt e ballit të mendueshëm të njeriut. — Dikur drunit i ka dhimbtë n'at vend, kurse tash ai vend âsht i fort si ashti. Hâ, grrithe me thue!

Miqka heshtte, por papritmas preku të hollat e Sanjkës në xhep dhe në të lindi me fuqi të re vendimi i harruem.

— Primusçi, due me i çue tim at të holla... të holla të pastra, të ndershme. Le t'i bjerë ndër mend Dmitër Vekshini. Ndoshta nuk ke me më qortue prap, Pëçhov?

— Nuk duhet gjykue njeriun simbas gëzimeve të tija, por simbas vuejtjeve, — tha Pëçhovi në mënyrë enigmatike, tue mos lejue haptazi vendimin e Miqkës. — Çka âsht kjo punë, nëqoftëse nuk âsht Pëçhovi, atëherë âsht babloku! — Ai venroi edhe në muzg mërdhezjen që kaploi fytyrën e Miqkës. — Ke zylyfë të mëdhej... Baba ka me t'urdhnue me i rrue.

— Me i rrue... — përsëriti Miqka hutueshëm, tue lëmue faqen me maje të gishtave.

— Je i shpejtë, kurse trembesh prej t'yt et! Po nëqoftëse të përzen... kah do t'ia mbajsh atëherë? — nisi me e therë me fjalë mjeshtri bllagushinas, por Miqka u çue në kambë dhe u nis.

Duelën n'oborr. Në qiell qëndronte drapni i hanës, frigacak dhe i hajthëm si kujtim i dashunis.

— Eh, të gjithë ju po vini te unë dhe... po m'i sillni hallet tueja, — murmuriti Pëçhovi plak. — Do t'ju lâ të gjithë dhe do të shkoj në Turkestan!

— Çka ke humbë atje, primusçi? — qeshi Miqka me nji shpresë të qetë në zemër.

— Po thonë se atje perimet qenkan të lira — ia priti Pëçhovi dhe ia ktheu Miqkës shpinën.

XIX

Miqka nuk u kthye menjiherë në shtëpi, por bredhi për shum kohë rrugëve, të zhytuna në vapën e pluhnosun të mbramjes. U ndal para nji dritarje të larme dhe përsëri ra në kujtime shtanguese. Kalimtarët e shtyjshin me zemrim, kurse njani (— me buzë të blerta si t'ishte ushqye me bar —) u nis drejt kah Miqka, por ky u largue me kohë më nji anë. „S'ka faj, sepse nuk egziston ai ndaj të cilit je fajtuer. Faji âsht, sepse faji nuk gjindet te i vdekuni, por te i gjalli: faji ndaj të

tretit..., ky mendim i shkrepi në krye dhe në fantazin e tij u çfaq nji grue e vocërr, krejt e rëndomtë. Syt i kishte të përvajshëm, kurse me gishta ndukte njifarë kordelze.

Fytyra e asaj grueje e ndiqte qyshmoti dhe këtij tash përnjiherë iu duk se e pa në kalldremin e kundërt. Tue mos pasë fuqi me frenue në veti kureshtjen e shëmtuet, ky këputi rrugën, por nuk besoi se ishte ajo, madje edhe atëherë kur e mbërrini dhe nisi me njoftë hokat ngjyrë vjollce për të gjatë fëstanit të saj. Instinkti i thonte se në faqet e saja, kur të qeshi, duken çukat poashtu të pangjyrë siedhe tanë qenja e saj.

Fantazija e harlisun e çonte larg e mâ larg: shkallët në shtëpin prej guri, paradhoma (— këtu ajo këqyri mbrapa dhe Miqkës iu bâ se e njofti —), mandej nji dhomë vorfnjake, kurse para dritares nji mori pullazesh. U ulën dhe Miqka nisi me i tregue nanës së vet se si kishte ndodhë ajo punë. Ajo me krye të varun, lidhë me nji shami të zezë ndëgjonte Miqkën, ndërsa buzët i lëvizshin. (Miqka madje ndjeu fjalët: „Zoti ka me ju dënue!" Këto ishin fjalët të cilat Miqka, pak mâ parë ia mveshte plakës, me e thanë kalimthi, të ngjajshme me atê që e pa te vorrezat. Ajo përsëritte vetë fjalët e tija...) Miqka erdhi në vedi dhe u drejtue.

... Dikush iu has dhe i ra krahut. Rruga gumzhonte, llampat e para shëndritshin. Para tij, si të mbimë prej toke, qëndrojshin Fjodor Shçekutini dhe Vasil Vasileviq Panama — Trashalluku.

— Kê po shofim kështu! — tha Panama me gëzim dhe tue dihatë, ndërsa Shçekutini kapsitte syt dhe qeshte sa me thanë. — Pse po qëndron aty si i trulluem me kokain? Shif, Fegjka porsa âsht kthye prej Irkustskit... Kur të lëshuen?

— Nuk më njoftën, nuk më njoftën, — përsëritte Shçekutini tue mbajtë duert në xhepat e palltës prej saftjani.

— Gjana të reja plot nji thes, — u shprrallue Panama, ndërsa arza e fytit i luente shqetsueshëm nëpër të çelmen e këmishës së shpërthekueme. — Tërbushiqi përclloi gishtat në minaki. Princi Babajev âsht hyllë në tezen e kalbun... (A po kupton, e ka rrasë në vozgë, por nuk e ka krypë: i ka dalë maja e kambës jashta vozgës!) Me të vërtetë, kur derdhet thesi edhe për të vorfën bâhet keq. Frullaza ka shkue e âsht bâ artiste, Donjkën e ka bâ gjurmues. Frici qysh para disa ditësh

erdhi dhe pyeti për ty... deshti me të marrë me vedi jashta shtetit. — Na e dëftoi njifarë kallauzi gjerman tre dhambësh... Nuk ishte, bre vlla, si ndonji punim sovjetik: bombë! E turjelat elektrike... — Tue e kapë lemza prej gëzimit të madh, ai nuk mundej me folë mâ, por vetëm kapsitte syt dhe këcente nga pak me kambët e shkurta me këpucë moderne.

— E na tashmâ mendojshim se ai âsht tue matë ortakun e vet! — qeshi Shçekutini me zâ të thatë. Miqka u kthye.

Mbrapa tyne shkëlqente nji vitrinë juveliri plot me bubrrina të çmueshme, por jotërheqse: unaza dhe broshe, me gur si sheqerka të thithuna, do vargoj të çuditshëm, taketuke me figura trimash dhe vajzash dhe shum cikrrime tjera, të cilat pikturoheshin në dritën elektrike të cilën e kthente nji sipërfaqe e madhe metalike. E sipri paravanit të zi mëndashi shtertonte nji fytyrë e çaraveshun dhe e çmendun: Miqka u çudit kur e njofti se ai ishte Pirmani.

— Shif turijt... me t'ardhë të vjellish! — zgërdhihej Vasil Vasileviqi, pa u mundue me u mshefë. — Qysh do t'ishte të kthejmë... të kërkojmë si për nji birrë, a?

— S'ka me na dhanë, — vërejti Shçekutini me zâ bindës.

— Kujt... mue mos me ma dhanë? — u tërbue Miqka dhe u drejtue kah dera e dugajës së Pirmanit. — Të shofim...

Të gjithë hynë truç në dugajzën e pluhnueme të Pirmanit; Shçekutini shkonte mbrapa Vasil Vasileviqit, kurse vargun e mbaronte Miqka. Në dugajë mbretnonte nji rregull solid në vedi: shkëlqente argjenti dhe sendet e prarueme vorfnisht, nepër mure ndërmjet lëpizave zukatshin dhe tiktakojshin orë të ndryshme. Përveç kësaj, mbi tezgë, sa për stoli, qëndronte nji gjerani në saksi.

— Mirë dita, Jefim, — tha Shçekutini në mënyrë elegante. — Qe, erdhëm me të vizitue.

Pirmani nuk tha asnji fjalë dhe prej hutimi harroi edhe gruen e vet (— damën simbas shijes së Vasil Vasileviqit, të cilit ia kishte anda personat korpulentë —) dhe blesat (— njifarë nëpunsi sovjetik dhe shoqen e tij thatuke). Megjithatë i shkoi përdore me i bâ shêj së shoqes, e cila nisi me iu afrue derës pa ra në sy. Kurrkush nuk pengonte manevrimet e saja, por në çastin

kur tashmâ i ishte afrue daljes, Vasil Vasileviqi ia zuni rrugën me kujdes.

— Nji grue kaq e nderueme... — buzëqeshi Panama dashnisht, tue hypë në maje të këpucës së saj të vernikosun... — nji grue e këtillë (— më falni!) e hajthme si trandofilja e çajit, dhe përnjiherë... u nis te pajkani! Madam, ju do të më shkatrroni, mue gazi më ban dam... mund t'ua dëftoj vërtetimin e mjekut!

— Më lejoni, o qytetar, — u kërlesh frigueshëm Pirmani dhe u zverdh si flaka e qiriut. — Grues sime i duhet me dalë për arsyena teknike...

— A kishte me ta pasë anda „procesin e shpejtë"? iu ngërdhue atij Vasil Vasileviqi dhe përnjiherë u ngjall çdo gjâ: Miqkën e kaploi hareja, Shçekutini qeshi pa qitë zâ prej goje dhe, tue shique Panamën, qeshi grueja e ngratë e nëpunsit sovjetik.

Miqka iu avit tezgës shpejt dhe me gjaknxehtsi.

— Vozgës së zbrazët po i vjen era venë! — tha ai me shpoti dhe shtoi disa fjalë të hajnave, çka përndryshe nuk bante kurr.

— Nuk po ju kuptoj... — tha Pirmani, zbe si kafuma.

— Miqka po thot me na e dhanë nji pesshe për birrë, — spjegoi Shçekutini me zâ t'ulët. — Çka po bâhesh shulan, Jefim! Ti atëherë i more letrat tua, kurse njana të mbeti nën tavolinë. Letra e pandershme, mjekrroshja... — Shçekutini i zhytun në mendime, nisi me trumbetue me gishta mbi flakën qelqore të tezgës. (Në të vërtetë, ai rrejti sa për mahi: Pirmani atëherë nisi me luejtë me letra të rregullta, ndonse ishte „maher" i vërtetë).

— Unë nuk kam marrë kurrfarë të hollash, — klithi ai si i thimthuem dhe dëftoi brrylat e arnuem të setrës së vet të mëndafshtë. — S'kam të holla nji setër me e ble e as s'kam me çka me pague tatimin.

Nji heshtje e mundimshme mbretnoi për nji çast.

— Atëherë po e zgjedh nji qostek për orë, — tha Vasil Vasileviqi pikllueshëm, tue bâ me gisht kah tezga. — Qe, kjo po më pëlqen. A s'ke diçka me e mbështjellë... me ndonji figurë vajze, ose pejsazh... Heh, heh, Jefim!

— Më lejoni t'ua mbështjell... — u kolovit grueja e Pirmanit, tue u pajtue urtisht me humbjet. — Qostek i mrekullueshëm, — flitte me za si tue këndue, tue e ngashnjye me shiqime dhe me lëvizje mjellmore të

duerve. — Ju me të vërtetë keni shije... keni shije të mrekullueshme!

— Hâ, hâ... ju po më bani lajka! — pakej Vasil Vasileviqi, tue kapsitë syt dhe tue prekë kalimthi dorën e saj të plotë.

Ndërmarrja përfundoi me sukses dhe Pirmani vrapoi mbrapa tezgës me hapë derën. Atëherë Miqka, i zbehtë si kufoma, ndërsa çdo vijë e fytyrës i dridhej si fytyra e ndonji të trenti, rroku Pirmanin për krahnori (nga kjo setra e mëndashtë mbeti përgjithmonë e rrudhun prej grushtit të tij të hekurt).

— Hajn... — pëshpëriti Miqka me neveri, tue shkundullue juvelirin herë djathtas herë majtas. Atij i ra ndërmend Sanjka dhe të hollat e mbështjelluna të Sanjkës dhe kjo gjâ trefishoi tërbimin e tij. — Marimangë... bjere nji pesshe! Ke me u djegë në shkrepse... Kush je ti, bre hajn?

— Jam njeri dhe përveç kësaj adhurues i radios, — belbzoi Pirmani krejt i çmendun.

Juvelirit i kërcnoheshin veshtirsi të tmershme, mirëpo Vasil Vasileviqi u përzie në këtë punë.

— Miqkë, — tha ai qortueshëm, me aso keqardhjeje elegante në zâ saqë Shçekutini u kthye plot kurreshtje. — Paj ti je kah damkos prestigjin e dugajës së tij, Miqkë. Ah, çfarë mënyre thjesht ruse âsht kjo! — shtoi ai me shum qortim, në çka Miqka çeli me neveri grushtin e çkolisun.

— Jeto, bre hajn... dhe thithna, thithna, — thirri mâ në fund Miqka diku n'ajr dhe duel në zapullin e mbramjes së rrugës.

XX

Kështu kaloi dita e parë. Tue ngrehë mezi kambët, Miqka hyni në koridorin plot duhmë ngjitse dhe t'ambël. Bungjukovët ziejshin sherbet tinëz. Çikilevi vente në gjumë vocrraken, tue i tregue diçka me gjysë zani dhe tue zgjatë fjalët. Kur u duk Miqka, ai vrazhdas ia ktheu shpinën. Miqka menjiherë nisi me kërkue ngjyrën, por në shtëpi nuk i shifeshin as gjurmat. Zinka nuk kishte kujt me i shkrue. Atëherë kërkoi prej Çikilevit dhe ky përnjiherë ia pruni të gjitha takravatet e veta të shkrimit.

— Ah, âsht karakteristike, sa fort ju i ngjani atij! — tha ai me butsi. — Siguristh po admiroj padjallzin tuej engjëllore, Dimitër Jegoroviq!

—... Hup! — luejti kryet Miqka, tue mbyllë syt lodhshëm.

Me i shkrue t'et, vetëm tash kishte kët qëllim; në mëngjez mendonte vetëm me i dërgue të holla që t'i binte ndërmend t'et për të. Ky qellim zuni fill në të qysh në burg, kur arsyeja e tij kërkonte me vështirsi nji rreze drite në muzgun e jetës së përditshme. Bota e errët dhe e tmershme i dukej si nji posllum shum i madh e i zbrazët në qoshen e të cilit shtangej ndërdija e tij e vume në radhë. (Firsovi pohonte se kështu ndodh natën, kur vështrojmë qiellin dhe me pikllim në zemër kërkojmë në të vendlindjen e largtë.)

„Tungjatjeta babë! — ky ishte kuptimi i letrës së Miqkës. — Ndoshta je pajtue me mendimin se Miqka âsht kalbë diku në ndonji vorr të përbashkët... Gjallë jam, gjallë, babë! Më fal që të kam harrue: nuk kam pasë kohë me kujtue as për vedi. Ti ke me më kuptue, ti je njeri i mrekullueshëm: kurrnjiherë nuk të kam zanë tue bâ diçka të keqe. Ndoshta ka me mbërri ndonjiherë deri te ti zani për mue: mos u ngut me më qortue për arsye se e lëshova pritën para se me dalë në rrugë të drejtë. Nuk i harroj kurr kambët prej argjillit... Kam me gjetë unë rrugën e drejtë, Jegor Vekshin, nëqoftëse kam me pasë fuqi: nuk kam me qenë vagabond sa të jetë jeta. Mendoj se ka me më shkue për dore me arsyetue jetën time plot vuejtje: ende mundem me u flijue..." — Këtu iu bâ se letra nuk ishte e sinqertë dhe bindse; ai ua lëshoi edhe nji sy rreshtave të vet të parrafshtë dhe kuptoi se toni i letrës ishte plot me lajka të pakandshme. Pranë tij rrinte Çikilevi dhe vështronte me kujdes fytyrën e tij angshtue në mendime.

— Po andrroni... — tha ai tue pëshpëritë fjalën e parë për mos me zgjue vocrraken. — Paj qe, tue ju shique juve edhe unë rashë në mendime. Çudi sa po i ngjani.

— Kujt? — u kthye Miqka me fytyrë kah ai.

— Paj babës suej... — tha Çikilevi urtisht. — Megjithatë unë jam njeri gjenial! Asht karakteristike, do të duhej me ju urrejtë... edhe ju patë çfarë ngatrrese e pakandshme më ngjau me shkrimtarin... madje edhe qeshshit! E mbarova pa asnji fij faji, unë kam të drejtë trefishe me u interesue: edhe si shok dhome, edhe si

kryetar i këshillit shtëpijak edhe nga pikëpamja financiare! (Ndoshta fletorja do të mund të shitej për me pague tatimet që i ka borxh?) Unë jam individ i shoqnis dhe çdo sulm mbi vedi e marr si tronditje të themeleve shoqnore. Përsa më përket mue, unë nuk kam me mbarue prej nji shuplake...

— A po më nxit kështu për me ta mshue edhe unë? — kapsiti syt Miqka për shkak të dritës dhe mbuloi letrën me shuplakë të dorës.

— Urdhnoni, nëqoftëse nuk dhemb fort, — luejti syt në mënyrë të fyeme Çikilevi (dhe përnjiherë u zmbrap si i përvluem nga nji mizë e bruzët, e cila fluturonte nepër dhomë si e mahnitun. — Edhe kjo po fluturon!...) — Gjâ karakteristike, ju jeni njeri i damkosun, e mue megjithatê po m'intereson fati juej. Nji herë më vetoi në krye mendimi se qe, për shembull, Zinaida Petrov shef në ju nji njeri fatkeq. Po çka bâhet nëqoftëse çdo gjâ përnjiherë kthehet mbi krye? Çka bâhet atëherë nëqoftëse, për shembull, vërtetohet se ju nuk jeni fare Vekshin... por mos u frigoni, nga simpatija e posaçme ndaj asaj dame unë mundem edhe me heshtë. Merret vesh, në mue nuk âsht çfaqë kurr dyshimi se ju nuk jeni Vekshini... por këqyrni mirë, çdo rrethanë i ngjân pak a shum ves, mirëpo çka ka me dalë prej ves, këtê nuk e din kurrkush! A nuk ju ka shkue kurrnjiherë kjo gjâ ndërmend?

— Jo, nuk më ka shkue, — tha Miqka nëpër dhambë, tue përfundue letrën përcjellë me vertllime të palodhshme të Çikilevit.

— Edhe mue po më duket gjâ qesharake që karrika nuk âsht karrikë dhe që Vekshini nuk âsht Vekshin. I dashtuni im të gjitha mvaren prej pikëpamjes që kemi në këtê edhe qëndron, simbas mendimit tim, ndryshimi ndërmjet disa kulturash... çka ju merr mendja për këtë gja? Pjetër Gorbidoviq, i tham unë vetit neqoftëse trangulli mendon se âsht mollë, a jam unë i detyruem, si kryetar i këshillit shtëpijak, me mendue për këtë gjâ? Asht gjâ karakteristike se jam i detyruem!

— Fol mâ kuptueshëm, — tha Miqka tue ngjitë zarfën me të hollat e Sanjkës. — Dhe fol mâ shkurt se përndryshe të përzâ.

— Nëqoftëse më përzeni nuk keni me marrë vesh kurrgjâ. — ai u largue urtisht pak mâ andej, jashtë pikë mbërritjes së dorës së Miqkës. — Megjithatê më duhet me ndriçue përfundimet e mija me disa pyetje. —

Çikilevi muer notesin. — Ju keni pasë nderin me le në gubernin N.? Shum mirë: edhe unë jam respektues i madh i kësaj gubernije... Kopshtije, bahçe, hurdha peshqish...

— Mos ban lajka! Atje s'ka asnji kopsht, — ia tërhoq Miqka vërejtjen me durim.

— Ama asnji bahçe, të paktën me dyqind trungje? — përplasi Çikilevi notesin. — Shiqoni, nuk âsht mirë me rrejtë burrin plak!

— Ndoshta ka diku nepër mylqe. Afër nesh ka qenë, më duket, njifarë mylku, — pranoi Miqka, tue u mrrolë për arsye se Çikilevi tallej.

— Pra jemi atypari! Prej tri vërstash po e ndiej kah po fryn e vërteta e padukme, tash mundem me gjuejtë edhe pa langue! Baba u âsht quejtë Jegor, a?... Rojtar i binarit hekurudhuer, a? — flitte shpejt si çekrik. — Unë kam përvojë pesëmbëdhetëvjeçare, e ajo më mëson se njeriut ia ka anda me mashtrue njeriun. Mashtrimi i suksesshëm e ngrit njeriun. Tek e fundit u largova prej temës, e tash vjen mâ e randa. Nana juej...

— Nana nuk më kujtohet, — ia ndërpreu fjalën Miqka ftoftas.

— ... Po unë i kam dofarë shenimesh. Adhuroj me i hy çashtjes deri në fund! Natën zgjohem dhe i pështpëris vetëvedit: ti, Pjetër Gorbidoniq, je Pinkerton i vërtetë për punët qytetare. Qetsohem dhe më zë gjumi. Paj edhe andrra ti kam të këtilla, gjithnji si me zbulue diçka, gjithnji po hetoj dofarë sekretesh. Bâj hetime, bâj kundërshqyrtime dhe i shkeli me kambë. Unë i përjetoj këto me aq kënaqsi si me fluturue në saja prej kodrës. —(Vërtet kurr nuk jam zavatë, por mundem me e ndie!)

— Po ta thej turinin, Çikilev, — iu kërcnue Miqka me krye.

Pjetër Gorbidoniqit nuk i mbeti shtek tjetër përveç ose me folë qartë, ose me u tërheqë. Të parën herë në jetën e vet ai mujti frigën: luhej me shumicë — me heqë prej Miqkës at pjesë t'oreolit me të cilin e kishte kunorzue Zinka.

— Mos u frigoni, kini pakëz durim. Po ju duroj në shtëpin time, e përveç kësaj mundem edhe me e hangër që po ju mshefi. Befas u shkoi ndërmend dhe... njij nate të bukur vodhët krejt shtëpin. Sigurisht për këtë gjâ keni mendue, a? — Krejt pikonte urrejtje dhe nuk frigohej mâ prej duerve të Miqkës të cilat qëndrojshin mbi

tavolinë si të gurzueme. — Vetëm si keni harrue se palng gjindej në fqijsi...

— Vogjaneci!!! — iu kujtue Miqkës tue lodhë mendjen.

— Ashtu âsht, Vogjaneci!... i takonte Sergej Amoniqit, shokut tim të dhomës. (Do t'ua gjejë nji fletore të vogël që ta lexoni!) Nana juej, si e përshkruen Manjukini, ka qenë grue shum... e bukur. Kur baba juej ka qenë shtrue i sëmundë në spitalin e Pagovit, ajo, tue u flijue për të mirën e familjes, ka la podet në Vogjanc. Dhe kjo gjâ ka qenë pak kohë përpara se ju me pa dritën me sy. — Çikilevi krou prishaqefas zverkun: — Vetëm të kisha me e dijtë sa vjet ka ai Nikollasha... E unë jam plotsisht i bindun se ky Nikollashë âsht — pseudonim! — thirri ai si me pasë shique.

Miqka rrinte i pafuqi kundruell Çikilevit, ndërsa ky nepër do fletza rrafshonte data të ndryshme. E kaploi nji dëshirë e trentë me kuptue se çka ndodhte mbrapa ballit të përlyem dhe të djersitun të Çikilevit. Përnjiherë Pjetër Gorbidoniqi këceu në kambë dhe u turr kah dera: ishte plotsisht i vetëdijshëm për rrezikun e njij bisede të mâtutjeshme.

— Sa për tash ende nuk âsht pjekë, por mâ vonë kam me ua zbulue. Ah, fantazija më muer më qafë! — bani ai nji lëvizje si me i dërgue puthje, kurse Miqka iu kërcnue me grusht.

... Zinka u kthye vonë në shtëpi. Dukej e mërzitun, veshun kishte po ato dimi në të cilat këndonte në sqenën e kafes. Mbrapa perdes që ndante dhomën në dy pjesë, ajo nisi me u përgatitë për me ra me fjetë, tue harrue me pyetë Miqkën nëse ishte untë. Së shpejti mbas kësaj fiku dritën. Kështu kaluen shum minuta të pakuptueshëm. Miqka qëndronte ratë në shpinë dhe vritte mendjen me spjegue aluzionin e Manjukinit për njifarë farefisnije. Nji mendim dinak i vetoi në krye dhe u zhduk. Zinka përnjiherë shpurdhi shqetsueshëm.

— A nuk po flen, a? — pyeti Miqka me zâ t'ulët, por ajo nuk u përgjegj — E kam humbë diku kasketën tande...

Përsëri heshtje. Nata ishte e freskët, krejt e përshkueme me rreze të hanës. Aty kah mesnata u ndie nji dënesje e ngjirun e dikuj, përcjellë me do krisma të çuditshme. Miqka u çue mbi brryla, kaplue me nji parandjenjë të tmershme dhe të shëmtuet. Krisma u përsërit. Atëherë ai zdathun iu afrue perdes, pa venrue se në të

i pikturohej qartaz hija e vet: dhoma ishte plot rreze hane. Tue u trembë prej parandjenjave të veta, ai provoi me shique përtej perdes, por ajo papritmas ra, tue rrëshqitë prej gozhdës. Miqka u shtang si hajni i zanun me pelë përdore.

Krejt e zdritun nga hana, Zinka rrinte ulun në shtrat me duer të kryqzueme në prehën. Në fytyrë i shkëlqejshin syt ujshëm. Pafuqija e fundme, pothuej dëshprimi i pamasë në banesën e saj bani që Miqka të ndiente dhimbsuni për të. Flokët e shprishun, si lum i valzuem, i bijshin mbi parzëm të rrumbullakët si hana. Zinka nuk luejti vendit, pikllimi i saj i mshefun ishte mâ i fortë se turpi.

Ai e kapi për krahësh tue parandie me dhimbsuni nji fatkeqsi. Kjo ishte ashtu si me përqafue era ndonji rê, e cila nuk lëkundet vendit. Dhe tash, i përfshimë prej stuhis, shtërngonte dhambët dhe mbrohej, por gjithkund — në të gjitha anët e horizontit — qëndronte Zinka e qindfishueme, në mënyrë të ndryshme dhe ngashnjyese, me fantazin e tij të mesnatës.

—... Po e zgjon Klaudin, o i trentë! — pëshpëriti ajo tue përqeshë ramjen e madhe të Miqkës.

Me këtë mosmarrëveshtje nën dritën e hanën filluen edhe të gjitha...

XXI

Në mëngjez letra u dorzue në postë, e mandej ia nisën fillit ditët e zeza. Dukja e jashtme e Miqkës ishte shkye krejtsisht. Dit të tana shkonte dhomës me mjekërr të rritun, me kalaçe në kambë zdathë dhe këmishë të vjetër, e cila i kishte mbetë prej ditve mâ të mira. Kohë mbas kohe thente nji kafshatë buke të vrugtë dhe e përtypte me ngadalsin e shtazës, së cilës i âsht errsue mendja prej burgimit t'amshueshëm. Pritte.

Plot nji muej nuk e vizitoi kurrkush, përveç Donjkës flokëkaçurrel. I pruni nji copë letër të pambyllun prej Dollomanoves, me të cilën e thirrte me e vizitue. Gjatë tanë nji çerek ore ai nuhaç nuk shiqoi Miqkën asnjiherë. Me zâ të ngjirun dhe jo të sinqertë tregonte gjana të shëmtueta për Sanjkën, të cilat Miqka tashma i dinte: në buzët e Donjkës ato tingllojshin si akuza të neveritshme. Paraqitte haptas dyshimet e veta sepse Sanjka kishte dalë prej shoqnis hajnore.

— Sanjka âsht i uzdajshëm dhe besnik deri në vdekje. Pse ia ke thye fikusin... çka të pengonte fikusi i Sanjkës? Çka po trandesh! — briti Miqka i pezmatuem prej aluzioneve t'errta të Donjkës.

— Nuk po mundem me durue borgjezín, — u përgjegj Donjka i gatshëm me u nisë. — E po dridhem nga malarja: më ka hangër nji mushkojë e flliqtë.

... Përpjekjet e Miqkës për me hy në bisedë me Manjukinin gjithnji përfundojshin pa sukses. Sergej Amoniqi shkrihej gjithnji e mâ tepër. Por çdo mëngjez përziente diçka rreth fletores që kishte zbulue Çikilevi: vetëm shenonte diçka. Tavolina si edhe përpara shpesh i mbetej e pandryeme, prandej Çikilevi kishte mundsi me vështrue se si dorëshkrimi i Manjukinit bâhej gjithnji e mâ i palexueshëm. Në detyrë në rrugicën e vet Manjukini shkonte vetëm kah ora tre mbas dreke. kur grumbujt e nëpunsave zejshin rrugët: shkonte dhe kthehej tinëz. Me rastin e çdo takimi në koridor Sergej Amoniqi bante referanca, çka Miqkën don'e me e plasë prej zemrimit. Mbasi kthehej prej lypjes, Manjukini përplasej mbi shtrat si thes.

Me Çikilevin Miqka nuk flitte, kurse ky heshtte me qëllim. Bungjukovi ishte gradue në detyrën e vet. Përveç këtyne, Çikilevi çdo mbramje kthehej me puthë Klaudin dhe me i sjellë para fjetjes ndonji bonbone, mirëpo gjatë kësaj vizite ishte i matun, i rrebtë, madje disi krenar në mënyrë olimpike. (Zinka me dit të tana nuk rrinte në shtëpi.) Ditt ishin të zapullishme, kurse trupi i Miqkës gjithnji i lamë në djersë. Miqka pritte.

Njij mbramjeje, ndërsa dielli në perëndim e sipër derdhte larat e veta nepër dhomë, n'oborr nisi me ra nji vergël Miqka këceu në dritare dhe nisi me ndëgjue. Zani indiferent i kangtarit të rrugës bredhej prej mureve të skuquna dhe të gurta. Këndonte nji kangë të vjetër për nji prijs të madh ushtarak, i cili vështron prej mureve të Kremlinit flakën e kryeqytetit të pushtuem. Nji rrymë e lehtë ajri lëvizte flokët e Miqkës. Si ndonji zog i plagosun, nji ndjenjë e zgjueme fluturoi mbrapa në ditt e fëminis: nji çast gjysë i harruem! — Nji cektinë në prronin e pyllit prore i pastër, i paturbulluem. Nga qielli digjte dielli i mbasditës. N'ajr qetsi, kurse në qetsi pilivesat qëndrojnë pezull dhe vështrojnë sipërfaqen e lëmuet të cektinës s'errët. Masha rrin në stom dhe qesh tingllueshëm me Miqkën, i cili turbullon ujin e cektinës, këcen nepër të dhe stërpik. Mënyra e peshki-

mit të tyne ishte kjo: duhej me turbullue krejt lloçin e fundit; atëherë peshqit dilshin mbi ujë për me marrë ajr, kurse ata atëherë i zêjshin... — Verglari sillte dorzën e veglës së vet ngathtas dhe jo njitrajtshëm, për këtë arsye shkonte shpejt si ndonji qeshje shpirtkeqe, herë ngadalë si rektimët e njeriut që hjek.

Miqka u kthye vetëm kur e motra e thirri për herën e dytë, u kthye dhe i buzëqeshi pa u çuditë. Kishte veshun nji fëstan vizllues e të thjeshtë, kurse flokët i kaçurreloheshin nën kapelën e vjetër kashte. Tanja kurr nuk dinte me u veshë bukur — vetëm buzëqeshja e saj e natyrshme zbukuronte fytyrën e saj dhe arsyetonte çdo gjâ. — Tanja ia pa për të madhe të vllait që e kishte harrue krejtsisht.

— Nikolla tashmâ âsht përgatitë me kthye te ti... po dëshiron me u miqasue me ty, — flitte ajo tue mshefë syt prej të vllait. — Ai tash âsht kah ia hyn njij pune të madhe... me drithë dhe ka ndërmend me marrë edhe pak tokë me qesim.

— Me mue me u miqasue, a? — u zgërdhi Miqka anmiqsisht. — Kurrfarë ndere e posaçme për tê nuk âsht kjo. Kah i ranë në dorë ato të holla?

— Ia dhashë unë... pata. — Atê e hutoi shiqimi shpotitës i Miqkës. — Unë nuk interesohem për punët e tija e as që marr vesh gjâ prej tyne... biseda iu mërzit dhe ajo ndërroi temën... Do të kunorzohej vetëm mbas dy muejsh: shkak për këtê përseri ishin punët e Nikollkës. Me nji gëzim të turpshëm pranoi se ishte largue prej cirkusit përgjithmonë. Krejt shkëlqente kur Miqka nuk e shiqonte; feksimi i fatit të saj i jepte edhe Nikollkës nji tërheqsi të çuditshme.

— A po pajtohesh me vendimin tim?

— Përsa i përket cirkusit, a? — tha Miqka. — Pajtohem, merret vesh. Na që të dy kemi të njajtën famë: të neveritshme, vdekjeprues.

— Nuk po mendoj për atê, unë po flas për martesë, — e korigjoi me kujdes e motra. — Sa jam mundue, Miqkë! Sillesha rrugëve si rrugaçe, frigohesha me u kthye në shtëpi te mendimet e mija, te jastekju im... — Ajo fshani dhe shtoi pikllueshëm: — Unë kam çka me zgjedhë shum. Nuk jam mâ e re, plot nji vjet jam mâ e vjetër se ti. Ti e ke harrue këtê, a?

Miqka muer prej dollapit nji shishe me ujë të tharbët dhe nisi me pi vetëm — e motra refuzoi.

— Do t'i kisha dhanë shum vetëm me heqë dorë prej asaj martese. Por edhe kam me dhanë... dhe nuk ka me heqë dorë! Do të kisha dashtë me shkapërderdhë at fat tandin; e nëqoftëse mblidhet përsëri, do të thotë se âsht i qëndrueshëm, bre motër; — vazhdoi ai idhshëm dhe me butsi, — derisa nuk dijsha se ekziston, as nuk kam vuejtë për ty. Kurse sot, jam i gatshëm me flijue vetin për lumtunin tande. Asht e nevojshme, motër, që gjithkush me pasë dikë të këtillë për të cilin do të mund të flijohej krejt pa ngurrue. Ti je e qetë, e kandshme... ti më kupton!

—... E kandshme! E nji ditë i bërtita aq Pugelit që theu nji gotë. Të gjithë ju jeni tue pritë diçka të çuditshme prej meje, kurse unë po frigohem. Dashunin tuej më duhet me e pague me çudi. Po nëqoftëse nuk mundem?... Dhe të gjithë njerzit janë të këtillë: rrëmihin nepër shpirtin e huej, kërkojnë diçka të çuditshme e kur nuk e gjejnë... fyhen. Më thuej, çfarë çudije je ti kah pret prej meje?

— Unë nuk jam tue e pritë, sepse çudija nuk egziston. Toka âsht e rrafshtë, — tha Miqka, por nji muskul e luejti shtangueshëm në fytyrë. Ti nuk ke me qenë kurr fatlume: për këtë arsye edhe të due.

Faqet e saja mërdhezeshin gjithnji e mâ tepër hutimit të vrullshëm; për me e mshefë ajo iu afrue dritares. Befas deri te Miqka mbërrini nji qeshje tinzake, nji qeshje e qetë femne që kishte mbërri fatin e vet.

— ... Çka po të giclon? — briti Miqka me zemërkeqsi, iu afrue motrës së frigueme dhe ia shtyni fort gishtat për drrasën e dritares. — Fati po të giclon, a?... Unë dhe burri yt nuk mundemi me bâ bashkë. Nëqoftëse ai mbetet, për mue nuk ka vend. E nëqoftëse mbetem unë... Puna merr përpjestime të mëdha. Qe, për këtë arsye ti nuk ke me qenë e lumtun! (E dinte shum mirë se fjalët e tija të fundit ishin cok jo të vërteta).

— Unë jam tue u trembë prej teje, — pëshpëriti Tanja dhe u zmbrapë kah dera.

U pajtuen menjiherë: Sanjkës i dukej jashtzakonisht e dashtun fytyra e pangjyrë dhe e parrueme e njeriut dhe vllaut.

— Sa keq the ashtu: po të gicilon! Ma jep, Miqkë, at fat që po e kërkoj unë e jo at fat që ke trillue ti për mue. Ti, Miqkë, je i sëmundë pikrisht prej asaj dashunije të trillueme...

— Hesht, hesht... — briti Miqka tue këcye prej karrikës. — S'ke të drejtë që po thue kështu!

Në këto fjalë hyni Zinka dhe biseda u ndërpre.

XXII

Mbas asaj nate, derisa i kaloi marrja e parë, Miqka ndiente njifarë neverije të palargueshme. (Në kallximin e Firsovit thonte se si shkurt ishte flliqë në marrëdhanje me Zinkën.) Pezmatimi prajti pak: plaga e tij turpnuese binte në harresë, por kjo përthamje e frigonte mâ tepër se sa të plaguemit e tij të papritun. Po në këtë kallxim të Firsovit ishte nji fjali e paqartë: në çastin kur vdes lulja, zen fill fryti...

Ai nuk e donte Zinkën, por gabimi u kthye në shprehi... Tue përkdhelë Zinkën pa dashni dhe gëzim në zemër, ai përlyente edhe vedin edhe përkushtueshmënin e Zinkës. Asaj nuk i binte në sy kjo sepse ishte e lumtun, ndonse ngandonjiherë i bâhej se nuk mbante në përqafim Miqkën, por hijen e tij për dit e mâ tepër të shkapërderdhun. Miqka sharronte thellë e mâ thellë: hante shum, në mëngjez nuk lante faqet, egërsohej dhe bâhej zemrak. Përveç në rrugën e shkelun të çnderimit, ai nuk kujdesohej kurr për Zinkën.

Tue u frigue me tregue lotët e veta para tij, Zinka çrynte dëshprimin e vet në kuzhinë, mbi primus. Atëherë Bungjukovja e afronte pranë vedi si fëmin e vet dhe e ngushllonte me fjalë t'ambla si mjalta dhe imponuese. Ajo tashmâ kishte provue dy burra në jetën e saj, përveç këtij të tashmit dhe ajo njifte të gjitha burmet sekrete që vejnë në lëvizje jetën.

— ... Nuk po flej gjithë natën! — ankohej Zinka, tue falënderue për çdo butsi. (Kjo ishte nji shprehje figurative për pikllimin e saj; në të vërtetë flente shum mirë).

Grueja e Bungjukovit i avitej mû në vesh:

— Budallicë, Ademi i kundërshtoi Evës njiqind e pesëdhet vjet... atëherë njerzit jetojshin shum. E prapseprap e ka zanë me mollë! Dhe vetëm nji herë ia ka dhanë me e kafshue dhe ai qe, edhe sot e kësaj dite përtypë mollën e përlyet t'Evës. Budallica kurrsesi nuk po mundèt me e lanë!... (Bungjukoven e mashtrojshin lotët e Zinkës, ata rridhshin për tjetër arsye.)

Ardhja e Miqkës i erdhi Zinkës në çast të papërshtatshëm. Me nji urdhnesë të posaçme pushteti kishte qitë prej programeve të kafeve shum sende, kurse gastnerëve veshë me rrobe të larme ju vû si detyrë me këndue vetëm gjana të vlefshme. Zinkën shkurt e kapi kvota: ajo edhe përndryshe këndonte vetëm për ligsi të ndryshme njerzore, të cilat nuk kishin vend në këtë fillim buçitës të shekullit. Mbeti pa të holla dhe pa punë mu at natë kur ra perdja ndërmjet saj dhe Miqkës.

Pjetër Gorbidoviqi e muer vesh i pari se nepër kafe shtîheshin pragrame arsimore dhe menjiherë nisi disi me capatë kambët në t'ecun, si me dashtë me fluturue. Gëzimi i tij nuk ishte para kohe: mbas dy ditësh Zinka erdhi te ky me kërkue të holla dhe në zanin e saj nuk ishte asnji grimë vrazhdsije të mâparshme. Çikilevi kllapitej mbi librin e anekdotave nga bota e naltë.

— Si njeri unë po ju besoj plotsisht, — tha ai me gjakftoftsi, mbasi u ngi së shiquemi, sa i deshti loçka, të pamjes së saj të hutueme dhe të pushtueme përgjysë. — Shpirti im, âsht gjâ karakteristike, âsht hap-e-krah i hapun. Por si person shoqnuer... — Këtu Çikilevi u çue në kambë dhe hapi krahët pezmatueshëm... — nuk kam të drejtë me shkaktue mbrapshtina!

— Mos u tut, edhe për ty ka me mbetë pjesa jote! — ia priti Zinka me nji buzëqeshje të tharbët. Ajo qëndronte në kambë, kurse ai ulun fort dhe rahatshëm, thuese përgatitej me mendue nji muej për lutjen e saj.

— ... Më falni nuk e mbarova ende! Si person i shoqnis, shiqomë mirë, unë e gjykoi amoralin. Sepse unë në premjen e dhanun jam tullë, e tulla nuk ka të drejtë me ndie, sepse prej kësaj mundet me pikë e keqja. Mirëpo, mbi të gjitha këto, unë jam ende Pjetër Gorbidoniq Çikilevi! Jam i dobët... Kurrsesi nuk po mundem me shkelë në vehten time Pjetër Gorbidoniq. Unë ia pres kryet, por ai e çon përsëri. Mirëpo, unë ende nuk jam dorzue, kam me ia shkurtue kryet, pëllumbth, e atëherë bota le të ruhet! Do t'ia marr gradët, do ta poshtnoj, kam me e bâ me kalue nepër çdo lloj përqeshjeje.

— A po m'i jep ose jo, o njeri i keq? — briti Zinka dhe disi krejt u luhat.

Britma e saj trandi kryetarin e këshillit shtëpijak prej luftës s'ambël me vetëvedin. Ai paloi syt, buzëqeshi dhe u skuq pak.

— A thue njeriu qenka i keq kur ban vepra të mira, a thue ai qenka njeri i keq? Për ju do të gjindet gjithëherë... Për ju do të kisha bâ edhe ndonji krim. — Ai këceu kah ajo, kurse ajo u largue prej fytyrës së tij të shëmtueme. — Sikur vetëm ju të kishit dashtë me më kuptue! Pjetër Garbidoniqi tashmâ âsht i shkelun... âsht tullë, tullëz... në botë nuk ka gjeni as Engjeni: të gjithë janë kuqalosha, të gjithë njisoj, të gjithë kanë po nji sundimtare: bukën! Ju po mendoni se mue aq më ban me iu lajkatue ndonji gjeniu, e mandej me shkëlqye edhe unë, a? Gjepura... na nuk do ta zbrujmë, por do ta lëshojmë nepër maqinën e mishit! — Qeshja e tij në zâ, e imtë dhe me afsh, i ngjante frymëmarrjes së shpejtueme. — Pritni t'ua dëftoj nji fotografi të vogël... (— Ai ia rrasi në dorë Zinkës njifarë fotografije, e cila paraqitte do nëpunsa të ndryshëm sovjetik, të naltë dhe t'ulët —) Shiqoni bashksin nëpunsore! Shefi im, thuese po lexon gazetë, kurse unë po qëndroj afër tij dhe kinse kam hapë gojën... thuese jam mërzitë. (Me kënaqsi i ra shefit të vet me gisht hundës.) Ai ka dy diploma universitetesh të hueja, shtatëmbëdhetë vjet punë ilegale politike... qysh në kohën e vet Aleksandri i Tretë e ka çue në Siberi pesë vjet. Dhe qe, tash u bamë bashkë! — Ai përnjiherë vërviti tërbueshëm fotografin në qoshe. — Tulla qiti synin e vet, e do të ketë edhe fryte.

— ... Mbasi kam ardhë me të lutë, domethnë se jam e detyrueme edhe me të ndëgjue! — tha Zinka pikllueshëm.

— Jam i tronditun shpirtnisht: Çikilevit po i hapen perspektiva të reja. Do t'ju jap të holla: i duhen Miqkës për duhan, për ujë të tharbët. I çuditshëm âsht ai pasion i juej! Kam lexue në nji libër se si nji njeri kishte pasë jetue me nji cung dhe për çdo natë shkonte në takim te ai... pasion shum i çuditshëm. — Çikilevi hallakatte nepër shtrat, ku, duket, ruente të hollat e kursyeme. — Kurse fletoren me gjithatë ia vuna, le të heqi mërzi!...

Ai i dha të holla, i dha edhe për herën e dytë, edhe për të tretën herë, ishte dorëlirë dhe shum i mëshirshëm, madje nuk e mundonte fort me filozofimet e veta. Në thellsi të shpirtit të vet t'errët ushqente nji shpresë të paqartë se do t'ishte i lumtun. E mësoi Zinkën me të hollat e veta, kurse vetë për do kohë mëshifej. Zinka u bâ mâ e gëzueshme, ndonse kalonte ditt në heshtje,

tue u frigue se mos e zemronte Miqkën, i cili rrinte pranë dritarës si i gurzuem. Nji herë ajo nisi me këndue, krahnori madje i dhimbte, aq dëshironte me ia krisë kangës.

— Mos këndo, — i tha Miqka pezmatueshëm; hante nji troftë, e cila me kujdes ishte coptue në pjatë. — Po e blen të qelbun, apo çka?

— Ai vetëm âsht vyshkë prej vapës. Asht mâ i lirë, Miqkë, — u përgjegj ajo tue u skuqë prej turpit dhe tue mposhtë në vetëvedi dëshirën për me këndue.

— Nuk ha unë kësi peshku. — Ai u çue për mos me u ulë mâ.

Vërte, qysh at mbramje ndjeu fajin e vet, por përsëri ndodhi që ai nuk i kërkoi falje asaj, por ajo atij.

— E madhe je... e ende po zhagitesh... zvaritesh, — e qortoi ai me zâ t'ulët.

— Kështu po m'urdhnon dashunija ime, — u përgjegj Zinka. — Së shpejti do të të humbas, prandej po përpiqem. N'andrra po të shof vetëm me atê. — Kjo nuk ishte tashmâ zilija; por parandjenja e idhët se do ta humbte. — Mbas teje gjithë të tjerët kam me përbuzë. Po më vjen randë, Miqkë...

— Të mirët vuejnë gjithëherë... — iu kujtuen atij fjalët e Pëçhovit dhe ndëgjoi.

— Kurrkush nuk âsht, ajo n'andërr, — i tha Zinka për të bijën. — A din, ajo po të thërret babë! — Venroi fytyrën e mërziçme të Miqkës dhe shpejt fiku dritën.

— Sigurisht âsht mësue me babaj... — qenë fjalët e fundit të Miqkës.

Miqka binte thellë e mâ thellë, kurse vullneti i tij aq i famshëm digjej si nji fitil i ndezun dhe i qelbun.

XXIII

Ditt e Miqkës u banë të parandsishme, të ngrohuna me nxehtsi dhe mërzi. Nett i ishin të hullisueme krejt me lugina, nepër të cilat tërhiqeshin randë andrrat e tija plot shqetsime. Dashunija e Zinkës e mbështillte si lmashku i kënetave. — Natën ndizte ngandonjiherë shkrepsën dhe nën dritën e pehatun vështronte fytyrën e papuderisun të Zinkës që i ishte mërzitë. Atëherë lehtas ulej pranë tavolinës dhe hapte fletoren e Manjukinit. Aluzionet e Çikilevit vërtetoheshin me shenimet e paqarta të Manjukinit. Ky ishte nji sulm i papritun dhe

i gërditshëm i Çikilevit në fuqin luftarake të Miqkës. At vend ku Manjukini tregonte për vllaun e Nikollashës, Miqka e zhleu krejtsisht me gishta dhe e stërpiku me stearin, por prapseprap nuk mujti me kuptue të vërtetën. „Marrina: baba i din të gjitha dhe të gjitha ka me i thanë në letrën e vet. Duhet me fjetë, me fjetë..." Dhe përsëri nji kllapi e lehtë mbështuell vetëdijen e tij të pagjak.

Ai pritte edhe natën përgjigjen e t'et. E ditën, me të ra zilja, Miqka vraponte kah dera dhe n'imangjinatën e vet shifte dorën e postierit tue i zgjatë nji letër. Mashtrohej: ata ishin banuesat që ktheheshin prej pune. Nji herë la çeli derën Çikilevit.

— Mos e mbyllni, — tha Pjetër Gorbidoniqi miqsisht, — baba po ngjitet. (— A âsht edhe ai baba i dikujt?) Sot âsht vapë e madhe, me të vlue trut në krye... Ndëgjoni!... — Ai u përvodh dhe menjiherë në derë u duk Manjukini tue marrë frymë me vështirsi.

Miqka nuk u largue prej dere. Manjukini deshti me bâ referancën e rëndomtë, por për nji arsye nuk e bani, por vetëm qiti me dorë athshëm.

— Mbarova krejt... kjo vapë... pak mâ parë m'u kap thembra për asfalti, mezi e shkoqi nji milic. — Miqka zuni rrugën, kurse Manjukini tallej pada për me fitue në kohë... Sot i gjuejta shtatëdhetë kopejka, gati bana me qa nji damë. Folni ju çka të doni, por njerzit ende mujnë me qa. A ju kujtohet koprraci plak çka thonte: kur njerzit harrojnë me qa, atëherë ka me u bâ g a z i m a d h. Pak përpara i verbti im, Sergej Sergejiqi, qëndronte ashtu, qëndronte edhe më pështëriti: „Ah, kam me pi sot derisa të më mërzitet, e mandej do ta pres vedin.„ Të gjithë lott i derdhi në tokë, nuk i mbeti mâ asnji.

— Çfarë krenarije ke në vedi, Manjukin! — tha Manjka mrroltas. — Tashmâ zorrët të kanë dalë në fushë, e ende je kah përbuz.. Gjithnji po due me të pyetë, pse po më përbuz?

Sergej Amoniqi qeshi me të shtymë; përnjiherë çoi syt.

— Edhe unë kam deshtë me ju pyetë, — tha ai me zâ t'ulët, — a mos e keni gjetë fletorzen time? E kam humbë fletorzen time... jam tue shenue venrime të ndryshme, ka gjana interesante. — Shifej se pritte çka do të thonte Miqka, sepse shpresonte se do të mohonte.

— Paj po, — u përgjegj Miqka thjeshtas, — fletorja âsht te une. Ma ka dhanë Çikilevi.

— Çiki-levi? — u çmerit Manjukini nga ky sinqeritet. — E unë mendojsha se a ka ngrehë diku. — Macave, e dini, ua kanda me tërheqë letra. Aleksandër Ivaniq Agarinit maca, e dini, ia ka hangër arshivën familjare. E kanë ndrye me gjuejtë mij... dhe janë detyrue me e mbytë! Ju intereson stili im, a?

— Jo, por sa vjet ka ai Nikollasha? — pyeti Miqka, kurse zemra pothuej i pushoi së rektuemi. — Sa âsht mâ i vjetër se unë?

— Lëshomëni... — shtyni Manjukini Miqkën në krahnuer. — S'ka kurrfarë Nikollashe: kjo âsht literaturë. Çdo njeri âsht Nikollashë! Lëshomëni! E, — i shkoi mendja atij përnjiherë dhe buzëqeshi me përbuzje, — ashtu po mendoni ju, a? Kjo âsht hipotezë e padejë dhe e neveritshme. Çfarë dreqi ju ka çue me m'u afrue si bir? Çfarë dobije keni prej kësaj gjâje, o qytetar! Në kohën tonë ia thejshin turinin atij që na fyente nanën. Këtê unë synoj sa i përket personit të shoqnis së Pjetër Gorbidoniqit, dhunuesit të jetës dhe të njerëzve. Shkoni, o qytetarë, e mandej ktheni te unë e mâ sillni fletorzen. — Dhe Manjukini kaloi përskaj tij tue buzëqeshë në mënyrë fyese.

Miqka u tërhoq ngadalë. Kambët e tija të zbathuna shkelën pa u ndie. Dora tashmâ ia hapi derën, por nuk hyni për mos me ndërpre spjegimet e Çikilevit që bâheshin në dhomën e Zinkës. Butsija e vrullshme dhe dridhja plot ndiesi e zanit të Çikilevit dëshmojshin se ky çast ishte i randsishëm.

— ... Po shkeli sekretin! Vetëvedit jam tue i mshue, po gëzohem dhe po përqeshi. Po ju jap të holla... po pse? Me mbajtë anmikun tim, a? Po ju jap dhe kam me ju dhanë deri në fund të jetës sime — unë, i cili mendoj prore për ju (— madje edhe kur jam në detyrë! — shtoi ai me devotni.) Edhe prej kësaj del njifarë sekreti i dashunis... flî e vonueme, si me thanë, në ditt e pleqnis. Mirëpo, kjo gjâ nuk âsht kurrfarë sekreti!

— Gjithnjî po më ktheni, Pjetër Gorbidoniq, — ia ndëpreu fjalën me përulje, — e sikur të më thotë ai me vdekë... Ah, çka, me vdekë, pak âsht kjo. Sikur të më thotë: martou me Çikilevin, unë do të martohesha, edhe ndrresat do t'i lejsha.

Mirëpo Pjetër Gorbidoniqi kurr nuk lëkundej vendit para femnave.

— Po nëqoftëse kjo nuk âsht sekret, pse po të jap të holla? Për arsye se me loçkë të zemrës adhuroj grat e plota. Kjo ligsi e rinis dhe drama e pleqnis sime! Çdo sekret ka shkakun e vet. Lauresha fluturoi n'agim dhe këndoi... a âsht kjo sekret? Jo, mbi çka mundet me këndue nji krijesë e paarsyeshme? „Madmazel, jeta âsht e shkurtë, kurse unë jam mashkull në fuqin time të plotë. Madmazel, nëse nesër iu han dreqi, nuk keni as me e dijtë sepse keni ardhë në këtë botë!" Gjepura! Unë i kam katërdhetë e dy vjet, kurse kanë kalue njizet e pesë vjet qyshse unë jam tue besue në këtë sekret. Ku âsht ajo, po ju pyes unë juve?... Po kur nuk po mundem me u kënaqë me bukurin e saj në ditt e pleqnis, atëherë të paktën po ambëlsohem me poshtnimin e saj.

Në këto fjalë e sipër Miqka hyni: rebusi të cilit ai nuk mundej me i ra në fije zgjidhej në mënyrë të thjeshtë. Zinka klithi ngadalë dhe u skajue në nji qoshe, kurse Çikilevi nisi me shique rreth e rrotull dhe me ndukë nji pullë të mundirit.

— Sa të dha? — pyeti Miqka me zâ të qetë dhe vetëm në saje t'errsinës mshefi mërdhezjen e trupit që iu çfaq në fytyrë.

— M'i dha për harxhime, — shpëtoi Zinkës prej goje.

— Shko, blej venë, — urdhnoi Miqka. — Budallicë, pse dashunin po e ban të pastër!... Për shkak që të bâhet i parrezikshëm, a? Pse nuk më ke kallxue menjiherë, Zinka? Unë kisha me të gjetë të holla sa të duesh. Ti the se beson njizet e pesë vjet, a? — iu kthye ai Çikilevit. — Pra ta festojmë jubileun tand!

Mirëpo Çikilevi tashmâ nuk gjindej në dhomë.

— Me ble për krejt të hollat, a? — pyeti Zinka prej pragut me zâ të dridhun.

Mandej mbretnoi nji heshtje muzgu. Miqka iu afrue dritares. E mbështjellun me shall, Zinka këputte rrugën. Rruga ishte e terun, e murrme, dhe i vente era vapë vdekjeprues, kurse qielli i mbushun me bumbullimë dhe veshun me rê shiu, vraponte kryepicingul kah lindja. Mbasi u rras në nji qoshe Klaudija provonte dhuratën e re të Çikilevit: nji qerre e lirë me nji instrument të larmë muzikuer i cili thuese ishte i mbushun me qelq ngjyrnash të ndryshme që derdhej në tê. Përgatitej mot i lig, rêt vetojshin pa shkreptimë dhe vallzojshin në heshtjen e natës para shtërgatës .

U errsue krejtsisht. Miqka u kthye kah njifarë shushuritje. Në derën e hapun lëvizte si nji hije e murrme fytyra e dikujt.

— A e prune? — pyeti Miqka, por nuk iu përgjegj kurrkush. — Kush âsht? — përsëri pyeti ai vrazhdas dhe ndjeu se prej territ frynte nji ftoftsi anmiqsore.

— Unë jam, zotni, — tha hija drojshëm dhe bani nji hap të trembshëm kah Miqka.

XXIV

— Sa më frigove! Pse po sillesh natën?... Ke mujtë me më gjetë edhe lakuriq! — tha Miqka me zâ të çuditshëm, por ardhja e Sanjkës e gëzoi jashzakonisht.

— Jam mbytë, zotni — murmuriti Sanjka me gjysë zani.

Heshtja çlirohej me lumtunin prej elektricitetit. Nji vetimë e murmurimës i zdriti që të dy tue ndejtë miqsisht pranë tavolinës. Miqka me krye të kalaveshun dlirte dhambët, kurse Sanjka, paksa i ndrequn, thuese anonte kah Miqka. Bumbullima e gjatë shurdhoi fjalët e para të Sanjkës.

... Ta pruna, zotni! — Dhe Sanjka shkundulloi kryt, si t'ishte plot krela rinore.

Nepër dritare hynte ftoftsi e lagshtë.

— Çka më prune? — pyeti Miçka dyshimtas.

Atëherë Sanjka nisi me folë, tue bâ shum lëvizje, të cilat në terr ishin të paspjegueshme, ndërsa fjalët i dilshin shpejt dhe tue u shkëputë.

— Dhetshen... atê që më mbeti prej pesëdhetë... a të kujtohet? — ai preku me pamatuni gishtat e Miqkës dhe ngrehu dorën vrik si i përcëlluem. — Jam mbytë, besomë! Më fal: kur më kujtohet se kemi qenë gjithnji bashkë, e tash të kam lanë vetëm, më kaplon nj' asi mundimi se me qenë në litar! — briti Sanjka, kurse Miqka shtërngoi dhambët për mos me e përzanë për shkak të nderimit të tij të dykuptimshëm. — Nuk dijta çka me bâ me këtë dhetshe; me e hedhë në zjarm — nuk pata fuqi. Po më dhimbet grueja âsht nxi e ba dhé. Krejt unë, i thashë i takoj zotnis. Nëqoftëse ai urdhnon, do të vras, do të vjedh... — Sanjka aq fort nxehej në hekra, saqë u ba i dyshimtë sinqeriteti i tij i qëllimtë. — Kur e qita në sqoll, si me më ra nji gurë prej shpirtit. Çfarë dami... e mbajtëm gjysë vjeti... e qitshim

në shi, e mandej me nji të rame e çuem poshtë! Sa lehtë âsht me shkatrrue, zotni, sa gjâ e kandshme...

— Kê e qite? — murmuriti Miqka gjithnji mâ mrroltas.

— Paj fikusi, — klithi Sanjka me nji buzëqeshje shpirtkeqe. — Nuk kam mâ kurrgjâ, zotni, as fikus, a kikus, kurrgjâ... vetëm miqsin tande. Hâ, merre dhetshen... shliromë, zotni, marre âsht me e mbajtë në dorë, a?

Ai rrasi në dorën e çkolisun të Miqkës monedhën e ndrydhun dhe Miqka e muer, sepse nuk mundej me kuptue se çka kishte zgjue at dhanuni të Sanjkës. Menjiherë mbas kësaj ai harroi se ku i la të hollat e marruna, pa u dhanë kurrfarë randsije atyne që ndodhën. — Në qetsi jehuen disa tinguj të muzikës së Klaudijës.

— Nuk janë kah më pëlqejnë hajgaret tua, Aleksandër... herëdo kurdo kam me të përzanë. — Miqka nisi me ecë nepër dhomë, tue u kthye te qoshet vrik si bisha që don lirin, kurse âsht e gjykueme me ndejtë në kafaz. Era e lehtë prej dritares ia frynte këmishën e lanun përjashta. — Shiqoje, ajo rê po i ngjan kudhmës...

— Mos më përzê kurr, zotni. Kishe mujtë me më përzanë mue, a — mue? Ti je njeri i çuditshëm dhe prore ke qenë i çuditshëm. — Përnjiherë nisi me nuhatë. — Po vjen era barnatore!

— Nana ka pi do pika... — u ndie nji zâ fëmije krejt afër. Klaudija qëndronte pranë tavolinës dhe ndëgjonte se çka flitshin të rritshmit, duert e saja qëndrojshin në mënyrë të sjellshme dhe zbardhoheshin mbi myshemën e tavolinës.

— Shko e flej, — e urdhnoi Miqka me zemrim dhe vocrrakja bindshëm, por pa u ngritë, u nis kah qoshja ku gjindej divani i saj i vogël.

Zinka e qetë dhe e heshtun me zembila u kthye në shtëpi qysh para shiut. Mezi mujti me mbyllë dritaren dhe menjiherë shiu u përplas mbi qelqe si me rrshek. Rêt vetojshin pa da, tue ndriçue me dritë përbindshe mbrendsin e dhomës dhe njerzit në tê. Sanjka rrinte tue mbështetë kryet mbi duer, si me fjetë. Zinka iu avit Miqkës.

— Mos u idhno, Miqkë, — tha ajo tue qëndrue pak mbrapa tij. — Unë tashmâ qe tri javë jam pa punë. Po m'ofrojnë me hy si qëndisëse në teatër... Unë nuk dij me qëndisë, por kam me mësue, gjithsesi kam me

mësue. Ty s'ka me të mungue kurrgjâ derisa të shërohesh!

— Kush të ka thanë se jam i sëmundë?... Nxiri shishet dhe ndize llampën! — tha Miqka.

Binte shi sixhim, kurse duqet përjashta gumzhijshin në mënyrë monotone. Mbi tavolinë, në rrethin e ndritshëm të llampës, qëndrojshin shishet dhe ushqimi. Merret vesh edhe ishte i pranishëm; por kurrkush nuk qeshte me të në këtë gosti të papritun të natës.

— Pi, Aleksandër, po për nderë të jetës sonë të mâparshme! — përsëritte Miçka me zâ të ngjirun dhe pinte edhe vetë shum. — Unë dhe ti jemi njerëz të vegjël, bajmë çka mundemi (— na ende dijmë me vdekë!), por nuk kërkojmë prej askujt as mëshirë as falje! Pi!

— Po pij për miqsin tonë, që të mos prishet kurr! — pëshpëritte në mënyrë të çuditshme Sanjka, si me u gëzue që kaltrija e patrembshme e dikurshme të çfaqej përsëri në syt e turbullt të Miqkës.

Në skajin tjetër të tavolinës, e përqafueme me Manjukinin, rrinte Zinka, e dejun dhe e mrekullueshme në kuqrrimën e vet.

— Kur jam e dejun, unë jam e mirë, e gëzueshme dhe e çelë, — flitte ajo tue hedhë kryet mbrapa. — Ti je zotni, kurse nana ime ka qenë lâse... por megjithatë ndëgjomë. Unë, Zinka, këndoj kangë, e kur të më gurzohet shpirti, prap kam me u kthye pranë koritës së nanës. A âsht kjo gjâ e pikllueshme që po këndoj, zotni, apo jo? Kur këndoj, unë vajtoj fatin tim të palindun... Po më duket se po shkoj me pranga në qafë... Po më shiqojnë si femën të shkueme poshtë. A thue mâ mirë âsht me la ndërresat e hueja se me këndue, a? A më respekton ti, zotni? — dhe ajo nguli syt e vet e kujdesshëm të Manjukinit.

— Dukeshë! — qitte Manjukini në mënyrë patetike me dorën e vet të lirë, tue derdhë venë të kuqe prej gote.

Në këtë gosti të pagëzueshme pa zhurmë e skandale ishte kurdisë plani dhe ishte vendosë me vjedhë Pirmanin: me ia gërmue Pirmanit dheun mbi të cilin ishte zhdërhallë, ishte bâ qejf dhe argtim i kohës së përditshme të Miqkës. Sanjka nuk qiti zâ prej goje plot dy minuta para se i mrrolun të jepte pëlqimin e vet për me marrë pjesë në këtë punë.

Kështu u festue jubileu i vogël dhe i parandsishëm i besimit njizet-e-pesë-vjeçar të Çikilevit n'andrra dhe në sekretin elimontik të dashunis.

XXV

Dielli ndriçonte enët dhe shishet e shpërndame, nepër dritare era e lehtë sillte tufkun e plepave, kurse ajri ishte i freskët dhe i vinte era e randë e selinës në shportën mbi tavolinë: Zinka tashmâ ishte kthye prej pjace. Miqka përnjiherë venroi nji letër mbi karrikë dhe aq u trondit saqë nuk ishte në gjendje me mendue se ajo mund t'ishte prej dikuj tjetër e jo prej t'et. Me padurim ia nguli syt adresës; dorëshkrimi sekretarësh dhe i zbukuruem nuk e shqetsoi, ndonse pritte ndonji dorëshkrim tjetër shkaravitës dhe të paushtruem.

— Firsovi ka ardhë, a mundet me hy? — pyeti Zinka, tue hy prej kuzhinës dhe tue mbajtë në dorë nji ibrik.

Shkrimtari tashmâ u duk në dhomë sipri nipit të saj dhe luente kapelën. Tue qenë jashtzakonisht në qejf, ky edhe tanë dhomën e mbushi me britma, qeshje dhe gjeste.

— Princi im, — briti ai me butsi, tue u tallë dhe shique me bisht të synit letrën të cilën Miqka ende e mbante në duer, — çdo gjâ në botë âsht e mrekullueshme! Qyteti në mëngjez âsht mâ se i mrekullueshëm, princ! Kjo maqinë ka me egzistue edhe shum kohë në botë. Me thanë kalimthi, gjeta njeriun çfarë e kërkojsha: mjerimin e fundmë që jam tue kërkue. Tash tri dit po e çoj nepër lokalet mâ zakëqija, e ai po më flet. Manjukini nuk mundet as me u matë me të, ai nuk din madje as me rrejtë. Mendoni vetëm: në njifarë vendi të vogël qarku e kanë goditë me na ndërtue nji pavilon kunorzimi. Dhe ai e ka ndërtue, por qysh: ka përdorë material të keq ndërtimi. Etnit e qytetit janë gëzue: edhe lirë, edhe mos pyet. Kanë mbajtë lutje për të gjitha të mirat e mbretit të ri, kanë brohoritë urra, dhe paviloni âsht rrënue!... Në kafe të gjithë plasshin gazit, kurse ai vetë absolutish nuk e kuptonte mahin, njifarë njeriu i mrrolun... vet i han me gëzhole. Mezi ka ikë, âsht bâ skandal nepër tanë Rusin: kanë nisë me e konsiderue si vrassin e ardhshëm të perandorit! Mandej ka shërbye diku në marinë. Quhet Ántol Araratski. A jeni tue ndie kuptimin e thellë?

— Paj, ti në çdo gjâ gjen kuptim të thellë! — buzëqeshi Miqka.— Çka lype që u përvodhe deri këtu?

— Erdha nga miqsija që ushqej ndaj jush, — kacagjelohej Firsovi josinqerisht. — M'interesojnë njerzit!... Nëqoftëse dëshironi, mundem edhe mos me ardhë. Jam tue u djersitë gjithnji mbi kallximin tim, ka epizoda mjaft t'ardhuna... — Ai shiqoj Miqkën përskithi, tue matë gjendjen e tij shiprtnore. — Tash m'interesón teknika e zanatit tuej. Kisha dashtë me e marrë vesh menjiherë...

— Për vjedhje, a? — çoi Miqka syt dhe muer nji cigare prej kutis së Firsovit.

— Po, nji detaj i vogël... — ai preku me kujdes dorën e Miqkës, si me i ra vidës mâ të rrezikshme. — Ma tregoni ndonji rast, por sa mâ hollsisht.

Tue pi kafe Miqka i tregoi për arushën e cila mâ vonë ndihmoi mirëvajtjen e Pirmanit. Simbas fjalëve të tija nji deng banknotash, të cilin Shçekutini e kishte qitë mbi tavolinë, e kishte rrotullue ngjyrtoren dhe pika të rralla ngjyrë janë shpërnda mbi visarin e letrës. (Në këtë vend Firsovi tërhoq nji tullug tymi të cigares tue bâ nji gjest të randsishëm).

— Më thueni, — pështëriti ai krejt i shtanguem, — a ka mujtë me ndodhë që skajet e tanë nji paqete të lagen me ngjyrë?... Në kallximin tim nji prej atyne...

— Hajnave, a? — e shiqoi Miqka me kurreshtje. — Mos u ngushto!

— Po... Njani prej tyne ju ka qitë në fushë.

— Ndër ne kësaj i thohet, âsht kurvnue!... Atëherë duhet me e thirrë me dhanë llogari, simbas „procesit të shkurtë", e te ju... në gjyq.

— Mirëpo... — Firsovi këtu muer më thue dhe pothuej zhbiroi Miqkën me sy... mirëpo mâ vonë duel në shesh se ai nuk kishte qenë fajtuer, por se u kishin ra në gjurmë me anën e banknotave të stërpikuna dhe u kanë ra befas në gjysë të natës... a po kuptoni ku âsht puna.

— Tepër âsht rregullue kjo te ti, — buzëqeshi Miqka butsisht, tue shetitë dhomës poshtë e përpjetë, — te na kjo gjâ âsht mâ e thjeshtë. Vetëm nuk jam kah e dij çka t'u ka tekë me përlye pandën tande tue përshkrue jetën tonë. (—Ata së bashku duelën prej shtëpije.—) Duhet me shkrue për ata çka nuk ekziston fare në botë. Duhet me rrejtë ngapak, me u bâ lajka njerëzve: njerzit duen gjithçka âsht e kandshme, si me qenë gjithçka

rreth e përqark tyne si duhet. E mandej me shkrue, bje fjala për mue, do të duhej me qenë ngapak edhe Miqkë. Nuk shkruhet vetëm me ngjyrë!

— Ih, të gjithë na jemi Miqka, Çikileva, Manjukina... belbzonte Firsovi, tue zbritë shkallëve pjetposhtë. — Unë shpesh shkoj te Marija Fjodorov. — Miqka pa bëzâ u ndal. — Në kartolina shpesh pikturojnë pëllumba postjerë me gjalmë... edhe unë jam nji pëllumbë i atillë. Marija Fjodorov më luti me ju vizitue...

— Frullaza nuk don kurr, por vetëm urdhnon! — ai priti Miqka dhe u ndal, tue parandie nji të keqe.

— Paj m'urdhnoi... deklaroi Firsovi prishaqefas dhe me ndërgjegje të papastër, e mandej uli kryet. — M'urdhnoi me ju urue dhe me ju dëshirue fat...

— Çka-a? — mbylli syt Miqka.

—... Fat familjar! — tha Firsovi me zemrim. — Kah po ia mbani?

— Unë po marr djathtas, — tha Miqka me gëzim, tue marrë porosin e Firsovit si thekje.

— E unë majtas.

U ndanë ftoftas, si anmiq. — „Paj çka, do të matemi! — buzëqeshi Miqka. Duel prej shtëpije vetëm me qëllim që t'i lavdohej Dollomanoves për letrën e t'et. Dyluftimi i tij me mashkën ishte në kulmin e vet, i planifikuem. Letra ishte dëshmija mâ e madhe që mund t'ia siguronte fitoren.

— ... Nuk âsht në shtëpi, e kur vjen, nuk e dij, — deklaroi Donjka matanë derës.

— Ndoshta unë jam kah të kërkoj edhe ty, — u përgjegj Miqka tue shty derën për të dytën herë. — Lëshomë, kurrgja nuk do të bâj. (— Dera u hap dhe u duk fytyra e përgjumshme e Donjkës. —) Po flen në pikë të ditës. Do të trashesh, bre budallë, do ta bjerrish bukurin! — u tall Miqka tue hy mbrenda.

— Edhe ashtu jam majë, — murmuriti Donjka gojëmbyllun. — Jam tue jetue në këtë dhomë të vogël: ndoshta nuk ka me ta pasë anda?

Dhoma e vogël, i ashtuquejtuni qiler kishte vend vetëm për nji shtrat dhe nji tavolinë mbushë me letra. Ishte edhe nji dritare e vogël sa për dritë në naltsin e njeriut, si i ndrequn që nepër të të shtihet kryet dhe të shkundullohet me te në çastin e tërbimit poetik. Ajri në dhomën e vogël ishte i randë: krekza prej së jashtmi hidhte mbrenda hije të forta gjelbroshe.

— Si me jetue në fund të detit, — tha Miqka. — E „atje" s'ka vend për ty, a?

— Nuk po më lëshon, — u përgjegj Donjka me gjakftoftsi dhe uli kryet. — Qe, jam tue shkrue vargje lakejash... a me t'i lexue nëvendse me të qitë diçka? Asht nji vjershë qesharake... mbi livrejën... (Marre në çdo pikëpamje, ishte aq në qejf, sa me plasë si baroti. —)

— Jo, mâ me qejf do të rrij pa lexue këtë gjâ.

Donjka si shihej digjej flakë: shtinte me dëshprim të madh në vjershat e veta tanë fuqin e vet të harlisun në papunsi. Muza e tij kishte mbërri në naltsi të jashtzakonshme, por pasioni i tij nuk kishte të ngimë, ashtu siç ishte e pangishme letra e tij. Qëndronte mbi tavolinë, si dëshmitar i çmendjes së vet poetike dhe hallakatte hutueshëm fletët e shtrueme. — Pranoni pa bâ asnji fjalë me marrë pjesë në plaçkitjen e dugajës së Pirmanit, thuese me thyemjen e këtillë të ndalimit të Mashës mund ta gjinikonte personalitetin e vet të shtypun.

— Sanjka u ankue përsëri se në shtëpin e tij ka bâ skandal. Nuk âsht mirë prej teje... tjetër herë kam me të denue si duhet! — tha Miqka rrebtas, kur iu mbaruen fjalët.

— Prit pak, edhe unë due me t'u ankue... — pëshpëriti ai në mënyrë të çuditshme dhe u hodh përmbys mbi shtrat, drejt mbi letrën, që e pat prû nga hutimi prej tavoline.

Në vetmin poetike të Donjkës nuk depërtonte as ngrohtsija as zani i njeriut. Koha kalonte, kurse Miqka rrinte kot në karrikë. Papritmas e kapi nji mundim. Dollomanovja ende nuk u kthye. Këmisha e çueme e Donjkës kishte lanë në fushë kryqzat e tija të hjedhta mbi të cilat zhagitej heshtazi nji vemje. Donjka flente. Miqka muer letrën dhe me zemrim shkeu mbështjellsen.

„... Vllaut mâ të madh, zotni Mitër Jegoroviqit, i përfalem përzemërsisht, — kështu fillonte letra e pritun shum kohë e vendlindjes. — Të fala prej vllaut dhe shërbtorit Leont, që po e shkruen këtë letër. Gjithashtu ati ynë i përbashkët po ju dërgon të fala dhe bekime atnore, në këtë çast ai âsht tue ndejtë sipri koftorit dhe po jeton pada si hero i punës shumvjeçare dhe hjekakeqe. Qyshse jam largue prej shtëpije ai po shkon poshtë e mâ poshtë. Gjithnji po ankohet për do dhimbje në krahnuer, po kërkon mjek, kurse vetë nuk po mundet me luejtë vendit. Fakt âsht edhe ajo që nuk kemi të ho-

lla. Kemi ardhë deri n'at shkallë saqë edhe dollamën e trashigueme bashkarisht e kemi shitë: më fal, pash zotin. Babën për çdo ditë po e kapin mundime, kurse nanës i âsht ajë kamba...

Mos me shifni për të madhe që po jua prishi qetsin. Kemi ndie se je kah bán mallotë prej rakuni. Shum mirë bani që bani mallotë, mallota âsht e ngroftë. Babës ia lexova letrën tuej e ai më tha: veç grahi ashtu. Ai âsht krejt i lodhun, por mendja ende po i punon. E na jemi tue jetue keq: në shtëpi nuk kemi asnji kokërr sheqeri, as çizme saftjani. Ditën e Pashkëve nuk kemi hangër asnji ve të kuqe. Zotni Mitër Jegoroviq, kam gjetë punë me thurë opanga prej berku, mirëpo edhe nëqoftëse doni me e dijtë, jam tue thurë shum pak, katërmbëdhetë opanga në ditë. Ju lutem t'i përgjigjeni kësaj letre e edhe ju lutem që të mos e shiqoni me përbuzje. E nëqoftëse keni mundsi, dërgoni babës diçka për mbathje. Te ju ka pasuni për badihava, kurse na, në saje të mëshirës suej, do të mëkambemi në jetë.

Kam pasë ndërmend me e lypë Parashkën prej Demjatinit: âsht e kandshme dhe bukur. Por e lashë çdo përpjekje. E për çka hoqa dorë? Sepse nuk ka të holla. Nana po më thot: ta shesim lopën e martohu. Por shtëpija pa lopë âsht sikur edhe katundari pa tokë edhe vetë e dini këtë gjâ, vlla. Mandej edhe po kam frigë: do të vijnë fëmijt: katundari âsht si rrembi i shelgut — ku ta ngulish, zen. Fatkeqsija qëndron këtu: do ta dojsha Praskutkën, mirëpo edhe Aksjutka âsht e bukur, edhe ate po e due.

... Ndonse ndjenjat tueja, siç po shifet, nuk janë largue fare prej shtëpis sonë të përbashkët, me të vërtetë, na intereson marrëdhanja prej nesh. A doni apo nuk doni me marrë pjesë në pasunin e familjes sonë, qe dhetë vjet po heshtni si i vdekun. Ndoshta, kur ta zdeshni mallotën e rakunit dhe ta veshni prej rubinit, ka me ua dashtë zemra me lavrue edhe tokën. Nëqoftëse vini në këtë gjendje mâ mirë âsht me shitë malloten dhe me prû të hollat. Te na, përkah thjeshtsija, nuk kanë me e kuptue mallotën tuej, njerzit te na janë të paarsimuem.

Mos mendoni se po ju përqeshi! Unë, zotni — vlla, ju respektoj dhe gjithnji mendoj për ju. E edhe po ju shkruej që ndjenjat tona të mos shkimen, e as që mund të shkimen, por përkundrazi, po ndizen edhe mâ fort. Ju lutem me m'u përgjegjë, si e keni kuptue propozimin

tim që propozova për mallotë. Unë do të gëzohesha për ju aq shum saqë nuk po mundem me e thanë me fjalë. Baba âsht shum i kënaqun me të holla: ju as për nji mishe nuk gëzoheni sa na për nji peshë. Kur të shkrueni letër, ngjitjani pullën se duket që je mësue me dërgue letra pa pulla. Mbetem me nderime i jueji Leonti, Vekshini i gjallë."

Miqkës i dridhej dora me të cilën ndrydhte letrën. Fjalët e pakandshme dhe artificiale, mundojshin imagjinatën e tij. Po, tash iu kujtue ai Leonti i gjallë, ai zvaranik i heshtun, i cili në duert e Jagorit e përcuell për në vuejtjet e kësaj bote. „A po tallet? Ose po e shpotit? — Jo, ai shkurt âsht gjallë dhe me ngrohtsin e sjetullës së vet e nxen Jagorin plak! Sigurisht do të jesh bâ shum torallak dhe shtërrban, Jegor!" Ai mbuloi fytyrën me grushta, thuese dikush mundej me pa shtangimin e tij. „Erdha te Masha me u lavdue për lajmet e gëzueshme nga vendlindja, kurse gëzimit m'i duel era. U qelb gëzimi fëminuer për shkak të ndamjes së kahershme..."

N'at çast të neveritshëm dreqi i pështpëriti në vesh dhe i tha se Donjka nuk ishte tue fjetë, se ai i dinte të gjitha dhe se kënaqej me vuejtjet e anmikut të vet.

— Sa âsht tash ora? — pyeti ai dyshimtas Donjkën.

— Rri edhe mâ... do të vijë muzgu! — u përgjegj ky lehtas.

— Të pyeta sa âsht ora... — Në dritat e shtangueme të syve të Miqkës shifej nji ftoftsi shpirtkeqe dhe e errët.

Donjka lëshoi pê:

— A po shef, — preku ai me gisht të çelmen në nji pallzinë, së cilës, pak nga pak i afrohej nji njollë drite, — kur të mbërrijë dielli deri këtu, bâhet pesë.

Tue u largue Miqka ia përkujtoi edhe nji herë me kërkue „uraçkat" për ndërmarrjen e lidhun. Lokalin pranë dugajës së Pirmanit duhej me i marrë me qira grueja e Sanjkës, në të cilën nuk mund të dyshohej kurrsesi. — Kjo qe hera e parë që Miqka iu resht takimit të synuem. Posa ai shkoi, Donjka deklamoi vargjet e veta mâ të mira: „Qeni në vargue nuk kupton poshtnimin... mos e gjyko që ai bishtin luen..." Po n'at çast, tue u ndalë në derë, Miqka hapi përsëri letrën e Leontit, tue i ra ndërmend se për anash kishte njifarë shtese të vogël.

„Shkruena edhe, pse tash quhesh Korolev. E vramë mendjen, por nuk mujtëm me e spjegue këtë gjâ. Nana tha se këtë emën ta kanë dhanë si medale. Te na në Predoteç njani e ka ndërrue gjithashtu mbiemnin: ka pasë asi mbiemni saqë asnij vajzë nuk donte me u dhanë për të. Na shkrueni për këtë gjâ, po na intereson siedhe çfarë ngjyra ka mallota e përmendun". — Këtë shtesë të parandsishme Miqka e lexoi disa herë, tue kërkue shkakun e talljeve thuese të Leontit... Ktheu kryet e thirri dikush n'emën. Në rrugë kërsitte dhe kthehej nji automobil vernikosë vizllueshëm, ndërsa para Miqkës qëndronte Dollomanovja.

— Te unë ishe? —pyeti ajo dhe syt e saj plot idhsi kërkojshin n'at formë të përshkyeme dhe vorfnjake Miqkën e dikurshëm, por ai nuk e ndëgjonte. Fytyrës së saj nuk i kishte hije mëshira; në lëvizjet e vetullave të saja të shqetsueme dhe të buzëve të holla e urdhnuese nuk kishte vend as për nji vizë të mëshirës së dashunis. — Miqkës nuk i pëlqejshin gjanat e papritunа.

— Jo, e Kërkova Donjkën me punë, — tha ai me zâ të vrazhdë. Në shiqimin e tij anmiqsuer pasqyrohej mbramja e ftoftë vjeshtore, kur madje as në largsi nuk shifet asnji grimë drite të ngroftë dhe të butë dielli.

Parandiente se asaj i dhimbej që ishte i ndytë dhe i parruem dhe për arsye se rrobet e tija të pëlhurta ishin pre për shpatulla të hueja. (Ai para Miqkës te Zinka ishte mâ i gjanë në krahnuer dhe mâ i gjatë në shtat.) Kurr nuk e kishte urrejtë kaq po këtë Mashë Dollomanoven se në këtë çast kur i nevojitej aq fort. Buzëqeshja piklluese e buzëve të saja pak të shminkueme e ban të vetën: u largue prej saj pa dhimbsuni mû në çastin kur ajo deshti me i thanë diçka shum të thjeshtë dhe të randsishme.

XXVI

Vjedhja me „kabur", e vjetër sa njeriu mbi tokë, në gjuhën hajnore don me thanë plaçkitje, e cila bâhet tue shpue murin prej shtëpis fqije të zanun me qira veçanisht për këtë punë. Nëqoftëse ia dalin kësaj pune, „uraçkat" futen në dhé dhe bindshëm shpojnë koridorin në drejtim të visarit të dëshiruem, të mjaftueshëm për njeriun dhe prén e vet. Nji punë e këtillë zgjat prej tri deri në dhetë dit dhe mvaret prej mjeshtris së pjesëmarrsave dhe fortsis së mureve. Nëqoftëse ekziston ve-

tëm nji shkëndi frymzimi, kjo ndërmarrje e rrezikshme merr shkëlqimin e nji loje sportive, kurse çdo pengesë e ré smadhon kënaqsin që vjen prej suksesit.

Në kreun përfundimtar të pjesës së dytë Firsovi futi shum detaje të parandsishme, qëllimi i të cilave ishte me tërheqë vemendjen e lexuesit n'anën tjetër, kurse të vërtetën e ruente për në fund. Ai, për shembull, shkruente se në këtë punë ka marrë pjesë „hajni i famshëm i Kijevit" Alosha: çka âsht shkurt marrzi. Alosha ishte mi i imtë, domethanë nuk ngurronte me bâ gjithçka dhe mund të përdorej vetëm si roje për shoqni mâ të mirë. Firsovi çashtjen e paraqitte ashtu që thuese Alosha qysh ditën e parë të punës aq ishte dejë saqë ishte bâ krejt i papërdorshëm dhe se Shçekutini, të cilit nuk i pëlqente moskujdesi gjatë kohës së punës, e kishte rrahë si duhet. Mbas kësaj Alosha kinse ishte zhdukë, kurse mbas dy ditsh ndodhi ajo hajní e pafamshme.

Përfundimi ishte i qartë, por këtu edhe fillojshin maqinacionet e shkrimtarit, që të mënjanohej vemendja e lexuesit. (— Këtu ai i shtini banknotat e laguna me ngjyrë dhe marrinat tjera. —) Tek e fundit, Firsovi i dinte arsyenat e vërtetat të mossuksesit, me të cilin përfundoi plaçkitja e dugajës argjentare të Jafim Pirmanit; ai madje edhe i kishte parapa. — Dy festa, njana mbas tjetrës, lehtsuen punën e „uraçkave", mbas të cilave u vunë në veprim menjihere „kacistët". Në qoshen kundruell rrinte në roje Sanjka Velosipedi dhe figura e tij e zgjuet, e cila luhatej andej-këndej nepër dritare, vepronte qetsueshëm në hajnat e dugajës. Koha kalonte gëzueshëm, me gaz e mahi, sepse e dijshin që Pirmani nuk do ta paraqitte, por do t'ishte i detyruem me u pajtue me këtë hajni: edhe kriminelit mâ të madh do t'i vijë marre me qethë për të dytën herë të njajtin dash, kurse Pirmani kishte nisiativë të gjanë, ndërsa bota edhe ashtu âsht e gjanë dhe e marrë.

Në çastin kur i afroheshin arkës së padjegshme në qoshe, Miqkës i këceu afër Donjka flokëkaçurrel. Zbehtsija e tij e shtueme paralajmonte nji rrezik të madh, por Miqka prej sysh ia lexoi zemërkeqsin e hapët.

— Çau Sanjka, a? — pështpëriti ai, tue bâ me shêj kah dritarja ku nuk bante mâ roje kurrkush. Përnjiherë ai këceu te Shçekutini dhe i ra dorës me të cilën mbante trredhamshin. — Trathti! — briti ky me fytyrë të shtangueme si përgjegje në shiqimin e syrrudhun dhe të keq të Shçekutinit.

Atëherë të gjithë venruen: pranë dritares kaloi pa u mshefë nji njeri si i vogël dhe trashalluk, i njoftun për mjesthrin dhe guximin e tij. Vetë pamja e tij nuk paralajmonte për hajnat kurrgjâ të mirë. Po n'at kohë, dikush, fytyra e të cilit nuk shifej nën strehën e kasketës, hapi derën. Çdo gjâ bâhej në heshtje si me pantomimë. Shçekutini, i cili në këso rasash gjithnji qitte me armë, nisi ngadalë me hallakatë xhepin, pa reshtë shiqimin prej derës qelqore, prej nga vinte krisma e vërejtjes?

Kur Miqka ktheu kryet, venroi se si në numrin e shpuem zhdukeshin kambët e Donjkës. Menjiherë edhe Miqka u nis mbas tij — me kambë përpara për mos me u ra krye çizmeve të Donjkës. Duert i kishte ende jashtë, kur Shçekutini qiti nji herë, tue marrë në këtë qitje shum përgjegje tjera. Miqka ndjeu dhimbje të fortë në gishtin e madh të dorës së majtë, ngrehi dorën e plagosun dhe mâ në fund u zhduk në terrin shpëtimtar të koridorit të ngushtë. Ai shembi në dalje grumbullin e përgatitun qysh mâ parë të tullave dhe duel vrap n'oborrin e jashtëm, tue lidhë në vrap gishtin e plagosun me shami; shamija menjiherë u skuq. Nji njeri i armatosun n'oborr e detyroi me çue përpjetë dhe gjaku në shami e trathtoi Miqkën. Por ky ia futi ndjeksit prej së nalti dorës, bani disa këcime të rrezikshme dhe iku. Në rrugë nuk kishte roje milici.

Në shtëpi e gjet të motrën; Zinka e gostiti me kafe dhe kuleç me djath. (— I kremtonte rrebtsisht të gjitha festat kishtare, meqenëse festa tjera nuk kishte në jetën e saj.) Klaudija rrinte ulun dhe frynte me forcë në pjatzën e vet. Ardhja e papritun e Miqkës i frigoi femnat. Tue ia qëllue nga fytyra e tij e zgjatun se çka kishte ndodhë, Zinka u çue mbrapa tavolinës me duer të vdekuna dhe të kalamenduna.

— Lidhma, — tha Miqka me zâ t'ultë, tue shtri dorën e plagosun. — Mâ shpejt! — briti ai me padurim.

Ajo nuk e pyeti kurrgjâ; e kishte të qartë çdo gjâ: Miqka largohej prej saj përgjithmonë. Me lidhe pëlhure që i bani prej nji këmishe ia lidhi fort dorën e lame dhe ende të lagësht. Gishtat e saj gjindeshin mâ shpejt se ajo vetë: punën e vet e banë me mjeshtri dhe dituni.

Dielli perëndonte mbrapa shtëpije. Drita e purpurtë pasqyrohej n'ibrikun për kafe. Pa da syt e vet t'errsuem prej të vllait, Tanja iu avit. — Miqka tashmâ kishte kapë kasketën.

— Miqkë, çka âsht kjo? — me hutim fëminuer bani ajo me shêj kah njolla e zezë që kishte shpue lidhen.

— Kurrgja, këta âsht jod, — i buzëqeshi ai si fëmis dhe tue zanë shiqimin e saj plot frigë, e tërhoq me afsh kah veti. — Megjithatë, orvatu të jesh e lumtun, motër. Kurr nuk të kam pasë motërz, por menjiherë — motër. Mâ mirë do t'ishte që të mbetesh gjithmonë vajzë sepse nuk besoj në lumtunin tande. Ti më don, kurse unë jam hajn... tash ika, krejt jam shndërrue në shpinë. Mos duej kurrkend, motër, dashnija âsht e kotë. — Krej butsija e tij u shterr me këto fjalë, kurse vetulla e majtë iu lëshue si ledhi hekurudhuer.

— Ku do të harrojsh tash? — pyeti Tanja vetëm kaq.

— Gjithkund! — tha Miqka dhe shtyni prej vedit Tanjën vrazhdas. — E pakufishme âsht bota për hajnin! — shtoi tue çarraveshë fytyrën.

Zinka me sy përdhe qëndronte m'anash dhe, thue se dëshironte me ruejtë në kujtesë përgjithmonë fytyrën e dikurshme të Miqkës, nuk çonte syt kah kjo fytyrë e keqe dhe e mjerë.

— Na duhet me u nda, — i tha ai tue ia drejtue shiqimin ngapak të turbullt. — Më fal, i këtillë jam... — Dhe duel. Nuk erdhi në vedi menjiherë.

— Ndrresat... ndrresat, — nisi ajo me bërtitë dhe duel vrap te shkallët, pranë Çikilevit, i cili kishte dalë me ngulë nji gozhdë të domosdoshme. Miqka tashmâ ishte zhdukë, nga poshtë nuk mbërrinte zhapllima e hapave. — Miqkë... t'i kam la, — thirri ajo me zâ të ngjirun, tue u zgjatë sipri shkallëve t'errta. — Të paktën nji letër në vjet ma dërgo. Miqko!! — Britma e saj jehonte nëpër shkallë.

As lotët e saj nuk mbërrijtën deri te Miqka, as lutja që të kishte mëshirë për të. Kur Tanja duel te shkallët, Zinka qëndronte e mbështetun për muri, shiqimi i saj nuk kallxonte kurrgjâ, përveç zbraztsi të kobshme femnore.

— ... Me këso siç jam unë nuk përshëndetet! — tha Zinka idhshëm. dhe u zhgreh në vaj.

Ato u kthyen në dhomë dhe u ulën pranë tavolinës, pa ndërrue asnji fjalë. Mbretnonte heshtja dhe zbraztsija sikurse mbas ndonji vorrimi. Të përqafueme, ato shiqojshin se si rrezet e diellit të bredhuna nga ibriku i kafes, merrshin ngjyrë vjollce dhe vijshin dalëngadalë tue u shkimë.

P J E S A E T R E T Ë

I

N'at guberni edhe dielli del mâ heret, kurse fati i saj megjithatê âsht i idhët si syni i korbit.

Ajo, me pyje dhe e rrafshtë, shtrihet larg rrugëve të reja dhe të mëdha, kurse rrugët e vjetra janë lanë mbas dore dhe harrue. Dikur në zâ për njerzit dhe kuvendet e veta, sot mund të mburret vetëm me atê që lumi i madh edhe prej saj merr ujnat e veta të lira. Kah pranvera nepër to, ndërmjet brigjeve të verdha në ngjyrë vjollçe, notojnë trapet, kurse verës zhagiten anije të vogla me ushtarë të cilët vdesin prej mërzije.

Brigjet janë të mbulueme me lule vere e lule kumbone, — kumbojshin ato famën e dikurshme dhe mbarojshin të ramen e tyne, kurse e reja ende nuk mbërrinte. Mbrapa atyne brigjeve banojnë burra mjekrrosha, jeta e të cilëve âsht e panjoftun; fëmijt e tyne bardhosha si lini, shesin nepër limane dredhza mali, at fryt tonin kudo të njoftun. „Hej djalosh, — bërtet ngandonji udhtarë sa për mahi, — çka i paske t'idhta këto dredhza. A nuk janë këto sy korbash?" Kurse plymi i fëmijve shiqohet ndër vedi, qesh me mahitarin dhe ul syt për dhe. — Kumbonat e atjeshme bien lehtas dhe qetsisht.

Të parët, në kurriz të të cilëve i duel zani i gubernis, kanë krijue thanjen: „Jetojmë gëzim, pa vorre... qysh moti vorret tona janë në Siberi!„ Dhe vërtet: me

cilëndo rrugë gjarpnuese ruse që të shkojsh, fundet e saja të pikllueshme humbasin në hapsinat e pakufishme të Siberis. Këtu kanë të bâjnë shum arsyena. — Lumejt thithin me kujdes tokën e këtushme, por nuk munden me i dalë në skaj sipërfaqes së saj të rrafshtë. Kudo udhtari, nëqoftëse zbret prej anijes nga kurreshtja, ka me hasë në moçale me mështekna të vogla lëkurë-holla pa rrëshinë, mbulue me fierna të denduna, dhe në gjire t'errta në lumin e vogël të pyellit. (E uji i gjireve âsht i kuq, i qetë, do të mund të mbaheshin gaforret në të!)

Nepër fusha shtrihen therra të harlisuna; toka shndërrohet në moçale. Kah pranvera, ndërsa fushat ende nuk teren, tokën e forcueme njerzit e lëvrojnë me parmenda (për me ruejtë famën e vet të mirë katundare!) Megjithatê kanë lulzue katundet e këtushme: i ka ushqye gyrbetllëku.

Demjatin! Të parët thojshin se katundi shtrihet mbi tokë moçalike për shkak të mosnderimit të prindëve, por në tanë qarkun s'ka katund mâ të pasun se Demjatini. Qe njiqind vjet ky mburret me shpirtin e vet tregtar dhe në të gjitha anët dërgon fisin e vet të madh të shëndoshë dhe të vyem. Rrugët i ka të gëzueshme dhe të gjana, kurse shtëpijat... vetëm gjylja e topit do të mundej me shpue muret e tyne të mrrolun dhe të mveshun me myshqe. Shtëpijat e mëdha janë të stolisuna me gjana të gdhenduna qindvjeçare, prej duersh mâ të mira të gdhendsave. Podet janë kalbë qyshmoti (— as ven nuk e mbajnë), dritaret janë shtrembnue pleqnisht, kurse bukurija ende qëndron aty, e paprishun dhe magjepse, tue mshefë dinakrisht terrin dhe vorfnin.

Këtu diku afër, në Kudemë, kanë ndërmend me të ndalë fuqin e tërbueme të lumit prej elektriku si mazin e këndellun dhe të lazdruem. Pleqt nuk besojnë, qeshin me at argtim të çuditshëm të njerrzve të rij: kështu shiqon vrazhdas edhe plaka qindvjeçare ku vjen në bisedë te të rijt. Mishi i vjetruem bje prej skeletit të fuqishëm, kurse mishi i ri ende âsht i ngushtë dhe i papërshtatshëm: ashti i gjallë dhe lakuriq âsht i tmershëm. Sot mbasardhsat e pasanikëve kullosin tufat e bagtive nepër kullosat e Kudenës, kurse të huejt kanë ngarrue dhe po zhagiten nepër Kudemë.

Prej Rogovit për Demjatin të çon nji rrugë e shkelun, kurse paralele me të nepër nji pyll të vogël plepash gjarpnon nji shteg i pastër. Ai dredhon përpjetzes, tue

këcye me gëzim luginat e vogla për të gjatë rrugës. Sikur ndonji udhtar të shkonte atij shtegut, do ta takonte Miqkën tue u kthye në vendlindjen e vet mbas largimit të gjatë. Por si ka ndryshue çdo gjâ: verstat fëminore janë shkurtue, hapsinat janë rrudhë, kurse syni i topitun ka harrue me u gëzue tue pa livadhet e vogla.

Gjysëdita e gushtit ishte plot me imzatje dhe festime. Rê të shqetsueme dhe të shpejta shpejtojshin mbi tokë. Valët e erës theheshin për kështjellën e pyllit. Nji zog fluturonte nalt e nalt, lëshohej dhe përsëri ngjitej përpjetë, tue iu dorzue rrjedhës së përgjithshme, tue u zhdukë në të me gëzim dhe pa lanë kurrfarë emni mbas vedit. U duk shpirti i ndritshëm i Kudemës dhe Miqkën e përfshiu nji parandjenjë pikllimi. Nuk u drejtue kah ura, por dredhoi m'anash dhe u ul mû buzë ujit. Miqka nuk njoftoi vendin, edhe vendi e njifte Miqkën. Livadhi i banuem me insekte sa grima, shpërdante rreth vedit nji imzatje të vrazhdë. Por megjithate mbretnonte qetsija, sepse nuk ndihej asnji zâ tue trazue rrjedhën e përgjithshme të jetës.

Sa të ndritshme janë mbasditet e gushtit! Nji harresë e ambël kaploi Miqkën; i krrusun mbi ujin e errët dhe jomikpritës ai lëshoi në të dorën e vet të sëmundë dhe, për çudi, të gjitha përnjiherë ranë në fashë: dhimbja, mendimet, shqetsimi i Miqkës. Ai u shtri në bar dhe freskija e qetë e tokës rrymoi trupin e tij. Dikush e thirri n'emën, por ky nuk u përgjegj, ndonse ende i dridhej nepër qepalla nji fije e trashë dhe mjekrroshe bari.

U zgjue pa gëzim në zemër: i dhimbte fytyra e përcllueme prej dielli, kurse prej lumit frynte nji erë e ftoftë. Nji rê e errët, me skaje të zeza, shkonte mbi zabelin e Demjatinit. Në kohën e shtërgatës Kudema ndërronte veshjen e vet piklloshe dhe plakë, ajo zemrohej dhe stërpikte Miqkën, thuese ai e detyronte me tërheqë barrën e qelbun njerzore, kurse tash ia ndalte turrin me frêj argjenti. Bari n'erë gafrrohej dhe zdërvahej përdhê. Miqka me gjakftoftsi u largue prej këtij vendi dhe së shpejti pa shtëpin e t'et.

Përveç nji cungu të njomë n'oborr nuk kishte kurrgjâ të re, por porta cijatte n'erë si jneri. — Pa i ra në sy tronditja e vet, Miqka përthekoi jakën e këmishës, lëmoi flokët nën kasketë dhe çeli derën. Kurrkush nuk i briti. Jegor Vekshini nuk rrinte në bankë si e pat mendue ky nji çast mâ parë. Kasollja ishte e shkretë, kurse vendi i zbrazët i bankës ndillte kob. Në dritaret e

zbrazta, prore kështu të parregullueme, qëndrojshin tash do saksija me krizantema hollake, ndërsa jashtë era nxirte me rrâjë flokët e thime të mështeknës. Në kasollen gulçitse, së cilës i vinte era barna, zymzitshin njizanit mizat.

— A âsht kush në shtëpi? — pyeti Miqka me zâ të marrun, tue hy e tue u çuditë me shtangimin e pakuptueshëm të duerve të veta.

Sipri koftorit menjiherë diçka shushuriti dhe shpurdhi. Mandej u lëshuen poshtë dy kambë të zdathuna dhe dej-dej (— dhe Miqkës iu bâ se mû ato gjëmuen —), kurse mbas pak u duk nji mjekërr e ndytë dhe e shpupurishun mbi fytyrën e mufatun.

— Asht, âsht, — murmuriti me zâ t'ultë mjekrra. (Plaku largonte me duer luzmat e zeza të mizave; disa prej tyne i ishin tërthurue në mjekërr.)

Miqka do ta njifte atin sikur ta kaplojshin edhe dhetë mjekrra; por ky nuk ishte Jagori, madje as hija e tij. Nji plak i panjoftun, pagëdhendun u nis hapaçel kah Miqka, i gëzuem për rasën e papritun për bisedë.

— O, mos je prej Moske? — murmuritte me zâ t'ulët tue zbritë prej koftorit. — Si po jeton në Moskë populli ortodoks?

— Po këcen populli ortodoks, — tha Miqka tue i ndërrue ngjyra e fytyrës, dhe krejt në djersë, u ul në bankën që ia kallxoi plaku.

— E mue më hangrën mizat. Posa të kllapitesh, ato të ngarrojnë. Çka mendon, a kanë me më hangër mizat krejt, a jo? — Ai kapi nji luzmë dhe simbas zakonit shtërngoi shuplakën, por mizat menjiherë fluturuen jashtë grushtit të tij të çkolizun. — Qe, prap po ngarrojnë! Çka po m'i këqyr kambët? — flitte plaku tue nxjerë prej mjekrre dhe tue i hedhë në pod. — Shum kanë ecë kambët e mija, shum gurë kanë shkelë. Kam qenë gurthyes në Permë. A ke ndie për limanin Jellaburh në Kamë? Sigurisht i kam thye dy kodra gursh për pesëdhetë vjet, çka thue? Më fotografuen dhe ma dhanë nji rubël. Krejt vetëm strall, mos pyet sa shum, kurse në mes të gurit kisha e ndërtueme, në formë rezervoari. E kanë ndërtue, thonë, dreqnit... çka thue ti?

— Lene këtë punë, plak! — ia ktheu Miqka me përbuzje, kurse gishti i dorës i dhimbti përsëri. — A din ku banojnë Vekshinët? — Miqka ia nguli syt fort syve të plakut, në të cilët pasqyroheshin kotsisht dritarja

dhe ai vetë, i shtremnuem dhe i zvogluem sa madhsija e agut të synit.

— Nuk i njof, — u përgjegj plaku, mbasi mendoi pak. — Qe, Sergej mullisin e njof... punon në Kudemë. (— Plaku mendonte n'instalimin elektrik që ndërtohej në këtë lum. —) A kanë me ia dalë, çka mendon? — Plaku shitte mend nga friga se mos mysafiri shkonte dhe e lente me e hangër mizat. Dhe Miqka u çue, ai u kolovit tue i zanë mysafirit rrugën. — Prit, tash do të vijë reja dhe do të na e përgatisi semaverin... — Dhe me paturpsi të pleqnis të përshpëritte Miqkës në vesh, tue i thanë se reja e tij vejushë mund të gostitte kalimtarin jo vetëm me çaj.

Miqka largoi vrazhdas plakun dhe duel vrap prej shtëpis. Përsëri mbrapa shpinës së tij cijati porta si njeri. Binte vetëm nji rremb shi, era e çonte ren e shiut kah juglindja, Vinte nata e ftoftë. Miqka nerthi dhe u lag para se me mbërri deri në Demjatin.

II

Kur Dimitri i afrohej Demjatinit, kaltrija qiellore u vyshk lehtas, kurse në perëndimin e ftofun qëndronte dielli i kuqrremtë sikur se mbas lamjes. Era qetsohej, kurse mbi katund shtrohej qetsija e trashë dhe e lagësht. Në mjegull ngritej kumbonarja e Demjatinit si ndonji vegim i purpurtë. Mandej dielli perëndoi mbrapa brazës së shkëputun të pyellit t'afërm dhe u zhdukën të gjitha magjepsjet. Dimitri hyni në Demjatin, për me e kalue nën pullaz natën e vet të parë endacake në vendlindje.

Nji viç te nji krue i huej e priti me nji byrykatje indiferente. Nata i sillte Demjatinit pushim mbas punës së randë ditore, kur papritmas mû para hundës së Dimitrit këcyen prej nji furre për terje dy katundare të maskueme dhe nji katundar. (Simbas qeshjes tinglluese edhe katundari ishte femën). Të dejun dhe plot hare, qitshin me duer e shamija dhe këndojshin njifarë kange të pasjellshme. Asnji qen nuk lehi në Dimitrin: ndoshta nga mikpritja?... Prej nji mahalle mbërrijtën trilerët e njij harmonike; çdo gjâ heshtte, vetëm në mahallë gishtat e dikuj i bijshin harmonikës në mënyrë mahnitse. Tue çue poterë dhe tue shty njani tjetrin do fëmij vrapuen rrugës. I fundit, mâ i vogli, me mundim tërhiqte me veti çizmet shum të mëdha për shtatin e tij; merrte

më thue me fytyrë serioze, por nuk zemrohej nga kjo gjâ.

— A jeni trenue, a? — e pyeti Miqka, tue e kapë për supi.

— Jo, ka darsëm, — briti djalosh plot ngazëllim dhe vrapoi me zanë shokët, tue mbajtë për thilesh çizmet e veta të pandëgjueshme.

E kishte marrë në shêj shtëpin e tretë prej skajit të katundit; shtëpija e mbulueme me kashtë të vjetër dhe të nxime, por ende e fortë dhe e sigurtë. Shtyllat e saja në hymje ishin të stolisuna me shirita llojlloj ngjyrnash, kurse dritaret e nalta dhe të mbylluna ishin ndriçue si duhet. Vendnumrime të ngjiruna, potera dhe kanga prishshin qetsin e kandshme të natës që vinte. I shtymë nga kurreshtja kalimtare e udhtarit Dimitri hyni.

Tue fillue prej hajatit e deri te plemja, ishte plot njerëz, por njerzit u shtynë dhe i lëshuen rrugën Dimitrit: kujtojshin se ishte i thirrun Tashmâ qëndronte në rreshtat e parë të shiquesave dhe tërhiqte mbi vedi vemendje kurreshtare të të pranishëmvet. Nisën me u qarkullue për tê nepër grumbull kallxime të ndryshme dhe aty, në poterën buçitse, ndjeu qartë tue shqiptue emnin e tij të vërtetë.

Gjysa e parë e zijafetit ishte kah fundi. Të fâmë me ushqim dhe pije, të cilën e bâjshin vetë, mysafirët rrijshin drejt dhe krenarisht në banka dhe me vemendje vështrojshin kambët e nji djaloshi që këcente. Lojtari trashulluk, me fytyrë njeriu që ka bâ punë robësh, bante akrobacione dhe këcime të ndryshme në mes të dhomës së gjanë. Nganjiherë dukej se ai vetë kishte vdekë qyshmoti dhe se vetëm çizmet e tija në kalaçet e reja ishin të zgjueta dhe luejshin për kënaqsin e të gjithëve. Harmonikantat rrijshin sipri koftorit dhe nji vocrrak i caktuem specialist për ata i freskonte me votkën mâ të pastër të vendit.

Dimitri kërkoi dhandrrin. Ai, shtatmesëm, me fytyrë të bukur aspak jo katundare, rrinte pranë njij bukuroshje, për të cilat Demjatinit i kishte dalë zani kaherë. Dimitri. i ra në sy sidomos nji mendim i keq dhe i mshefun në fytyrën e tij. Dhandrri e venroi dhe ia nguli rrebtaz syt e mëdhej të cilët dukeshin si me qenë të gëdhendun prej guri të zi. Përnjiherë uli kryet dhe u ngrit mbrapa tavolinës. Muzika prani, vetëm lojtari

vazhdoi me këcye si mos të kishte fuqi me u ndalë: dhandrri u detyrue më i ra rreth e rrotull.

— Urdhnoni pranë tavolinës. Mitër Jegoriq, — tha dhandrri ngulmueshëm por me zâ t'ulët, tue tërheqë pak Dimitrin për mange. — Gjithëherë i presim me gëzim mirëbamsat.

Dimitri i çmeritun shiqonte at ballë të pastër dhe të qartë dhe nuk mundej me njoftë Leontin, shëmtimin e të cilit menjiherë e pat njoftë në letër. Kjo gjâ e hutoi dhe i dha mundsi Leontit me prû mysafirin pranë tavolinës. Krushku i parë, nji plak i papashëm, i nderuem vetëm për mjekrrën e tij të gjatë dhe të ndytë, u shty anmiqsisht pak mâ andej tue i bâ vend Dimitrit në çyrkun e nderit.

— Vlluat Mitër bani nderë! — bërtiti Leonti me zâ të naltë dhe urdhnues kah kandi i majtë prej kah nji grumbull vajzash për martesë vështronte gostin. Ato nisën me këndue diçka me zâ të zgjatun dhe të kandshëm, kurse Leonti mbushi nji gotë me njifarë langu të verdhë, të trashë dhe t'amshëm. — Pini, vlla përgëzoni fatin tonë. Këtë pije e kam bâ unë vetë! Në dymbëdhetë shishe dy funta miell, dhetë funta sheqer dhe gjysë funte esencë. Ju lutem, provonje shijen time! — kurse Dimitrit iu bâ me ndie shpotin tinzake në cakrrimin e lehtë të gotës s'afrueme.

— Po martohesh, a? — pyeti Dimitri hutueshëm në vend se me i urue dhe pa bâ fjalë çpiku gotën. — Pse mu në kohën e korrjeve?

— E humba durimin, vlla, — tha Leonti në besë si me thanë ndonji sekret t'ambël, dhe menjiherë mbushi gotën tjetër. — Shif, çfarë gëzimi!... Unë mendoj se kanë me vdekë edhe tri brezni para se të mësohen si duhet me u gëzue. Sikur ky lojtar të mos dinte me këcye, do t'i duhej me u varë; i âsht djegë shtëpija, grueja, i janë djegë kafshët... mjerimi âsht kah vallzon prej tij kështu. Argëtohu, argëtohu! — i bërtiti ai deverit njij katundari të hareshëm i cili me fjalë qesharake dhe me gjeste argëtonte mysafirët.

Dimitri tashmâ nuk e shifte. Gjysë i dejun, ai vështronte rreth e rrotull e mysafirëve tue kërkue atin, mirëpo Jegor Vekshini nuk rrinte kurrkund, as i dejun, as esull, kurrsesi.

— Pini, vlla, edhe mâ! Merrni edhe ju pjesë në gazmendin tonë! Unë po ju gostis me zemër, që të më njifni. Ah, atje po bërtasin „idhët"! — Leonti u kthye me

puthë nusen, por mâ parë familjarisht ia uli fitilin llampës që tymonte. Rrinte mirë dhe me mend, pa humbë n'asnij pikëpamje madhshtin. — Pini, vlla... prodhim i mrekullueshëm, për çudi. Pini — përsëritte tue përgjue vllamin i cili, mbasi kishte marrë udhzime kallxonte do trimni të panjoftuna të Dimitrit.

— Larg do ta çojsh, Leont! — murmuriti Dimitri me zâ të dejun dhe menjiherë të gjithë krushqit u afruen për me ndie se çka bisedojshin vllaznit.

— Me ndihmën e zotit, Mitër Jegoriq, — përsëritte pada Leonti, tue mshefë syt e qeshun mbrapa qepallave që dridheshin. — Na tash po mbahemi me shërbtorët e zotit. E kur të vijnë koha, atëherë do t'ia gjahim edhe pa ta... tash për tash ende nuk ka ardhë ajo kohë. Çpiknje, vlla! — dhe që të dy mejtën si me mbledhë forca për ndonji betejë t'ardhshme.

Prej rakis, që piu në stomak të zbrazët, Dimitri u dej menjiherë; ky gazmennd darsmuer për të ishte si ndonji përshpirtje e ndonji të vdekuni të dashtun. Ai shtërngoi dhambët dhe sadoqë Leonti u orvat, nepër gojën e shtërngueme nuk mujti me qitë asnji gotëz pije të re. Dimitri me dorë të pasigurtë fërkonte faqet dhe i kujtohej Pëçhovi: „Baba ka me t'urdhnue me i rrue ata zylyfë të tu vagabondi"... Dhe ky nuk dyshonte mâ se në çastin e ardhshëm, nëqoftëse forcat e mbledhuna nuk i drejton tjetërkah, mund të ndodhte gjâja mâ e shëmtuet që mund të pritet prej njeriut qi ka pi tepër.

Mû, atëherë njifarë katundari i pashëm dhe i gjatë këceu në mes të dhomës, kurse shiquesat u tërhoqën, tue i bâ vend.

— Çka u ngushtue disi kjo dhomë e jueja? — pyeti ai tue ndreqë me mburrje flokët, të cilat edhe vetë ishin të krehuna lëmueshëm dhe vezullojshin. Të gjithë qeshën me këto fjalë, tue thekë lojtarin e famshëm, kurse harmonikantat përshkuen me gishta klaviaturën si me dashtë me provue nëse ishin në rregull klaviaturat dhe gishtat. — Kush po don me mue? — buzëqeshi lojtari dhe pritte, i kthyem më nji anë si ai që përlahet në ndonji të kremte kishtare kur thekë dikê në dyluftim.

Dimitri dridhej, si ta kishin hedhë prej ndonji kodre, çdo gjâ në të ishte e ngrehun si ndonji zemberek i mbështjellun; dhe përnjiherë ai e qiti mbrapa tavolinës. Nuk shifte kurrgjâ përveç vendit të zbrazët në bankë dhe krizomtemës së pakmâparshme në dritare, mbrapa së cilës binte shiu i rrëmbyeshëm.

— Hâ, hâ... — briti ai me zâ të ngjirun, u luhat dhe pickoi nji grue në faqen e saj të vrazhdë dhe të trashë, por kjo e shtyni në mënyrë shtazarake prej vedit. — Hâ, darsëm âsht... Lëshomë! — i briti ky Leontit, kur ky u orvat me e ndalë pranë tavolinës. Tashmâ qëndronte ballë për ballë me lojtarin shtat-hjedht dhe me vesh të pasigurtë kapte tingujt e shtanguem'të harmonikës.

Kurr në jetën e vet nuk kishte këcye. Tash shembej fëminija dhe vendlindja e tij dhe Dimitri shkelte me tërbim mbi magjepsjet e tyne të rrënueme. Tue qitë në mënyrë të pahijshme me duer, tue shty me qeshë dhe tue frigue shiquesat, luente ai vallen e vet të çuditshme dhe blasfemike. Nji pikllim i madh ai vente në lëvizje kambët e tija dhe ky aty me të vërtetë shkrihej me shpirtin e katundarit me të cilin vallzonte. Këcejshin dhe hingirizeshin drrasat e podit, kurse njana afër koftorit gjëmonte dhe cijatte çdo çast: Miqë... Miqë!"

— Do t'jua rrënojë dhomën, — kundërshtoi prej maje koftorit i njajti vocrrak hapaçel me çizme të mëdha, të cilin Dimitri e ndali në rrugë. Me kambë të varuna pjetëposhtë koftorit ai e vështronte me vemendje dhe seriozitet gostin. Mbi flokë kisthe nji palë syza klovnash të mbarueme prej teli. Dimitri ngadalë çoi kah ai shiqimin e vet të turbullt: tallja fëminore i tingllonte edhe si qortim edhe si përqeshje shpirtkeqe.

Nuk i kujtohej mâ kurrgjâ: as se si i kishte ra dikujt në prehën, as se si në vend të tij kishte dalë rivali i tij i gjatë dhe kishte nisë me tregue mjeshtrin e shkëlqyeshme të kambëve të tija të fuqishme. I vendosun në qoshe, me kryq të mbështetun për dollapin arkaik, ai tashmâ nuk shifte kurrgjâ. Kur erdhi në vedi dritaret i kishte mbulue terri, kurse llampa pehatej dhe tymonte. Rrapllima e madhe e enëvet lajmonte se nisi pimja e çajit. Lojtari i pakpërparshëm mbante nji semaver tue kapërcye nepër grumbullin e krushqve tue rrezikue se mund t'i përvlonte. Atëherë Leonti iu afrue Dimitrit.

— Të dalim, vlla, të bisedojmë pak. — Ai me kujdes nguli syt e vet në syt e kuq të mysafirit të dejun.

— Dhandërr je, ta shofin për të madhe... — tha Dimitri krejt i mahmurshëm dhe i gjyftuem, tue u turpnue pa masë për ato që kishte bâ. (Dehja prej rakis së shtëpis, nuk âsht e fortë).

— Mue?... S'kanë me guxue! Po shkojmë me u ajrosë, — ia priti ai njij plake së zemrueme, e cila për Dimitrin as nuk i përngjan njerkës së vet.

Shiquesat e rralluem u larguen përulshëm para tyne. Mbi kaftor ekzekutonte vetëm nji harmonikant: tjetrit i dukeshin vetëm çizmet me maje të kthyeme përpjetë. Harmonika qëndronte pranë tij dhe thuese pushonte, tue lëshue ngathtas maqinën e vet të larme.

III

— Kurrkund njeri të gjallë, edhe n'u varsh! — Tue thanë kështu Leonti këceu me mjeshtri gardhin e plehnishtes dhe priti të kalonte edhe Dimitri.

— Më fal, Leont, që u bana sot ashtu qejfli... — nisi me folë Dimitri trullueshëm.

— Po ta fali, vlla, — ia preu Leonti fjalën dhe menjiherë shtoi zyrtarisht. — I kemi marrë katërdhetë rublat tueja, faleminderit... shum faleminderit.

Mjegulla përhumbej dhe nata ishte e mrekullueshme. Masa t'errta rêsh udhtare bujtën mbi qiellin e Demjatinit. Dikû në fushë klithja e shkëputun e nji shkurtze shkyente qetsin.Kllapitej çdo fletëz e mështeknës pranë furrës së terjes dhe vetëm ngandonjana largohej në gjysëgjumë, tue pështpëritë për puhin e ditës. Qetsija e lagësht dhe madhshtore e natës të trondítte shpirtin si ndonji sekret i huej.

— Si janë të mbjellat sivjet? — prap pyeti Dimitri dhe me pezmatim venroi se si shërbente mënyrën e të folunit të katundit.

— Të mira, të mjellat sivjet janë ngjallë! — ia priti Leonti çkujdesshëm. — Ato që nuk janë vërshue, po përparojnë mirë. I kemi mbjellë nandëmbëdhetë sheka. — shtoi ai me dinakri dhe e vuni Dimitrin në dyshim: a thue nandëmbëdhetë sheka ishin shum ose pak... — Uluni, vlla, këtu në shkallë!

Menji lëvizje të kandshme por të preme ia kallxoi ai vendin në shkallët e jashtme të furrës së terjes, kurse vetë u shtri në kashtë të cilën e shtrojnë deri në vjeshtë nepër lamë.

— Folmë, Leont, mbi jetën tande... mbi gjithçka, — nisi me kujdes filloi Dimitri, tue luejtë njifarë kashte.

— Po kërkon me ju dhanë llogari, vlla, a? — qeshi pa u ndie Leonti. — Qe po martohem me nji vajzë jeti-

me. Tash e kam nji pronë me katër copa gjâ të trasha, nji fushë, kryet në qafë, gruen dhe shtëpin...

— T'u ka mbulue me hitha, nuk mund të kapërcehet nepër të, — ia preu fjalën Dimitri dhe përsëri ndjeu në vetvedi se i frigohej Leontit.

— Jam bâ katundar i vërtetë, — e kaloi pa fjalë vërejtjen e tij Leonti, — e prapseprap jemi tue jetue keq: për katundarin nuk duhet me gjykue simbas rakis! Toka, bre vlla, po vjen tue u ligshtue, kurse populli po jeton në skamje. Po e qortojnë katundarin, po i thonë se krejt kjo punë âsht kështu meqenëse âsht i paarsimuem dhe injorant... po jeton si shtaza, po thonë: nuk po mujnë nji rrugë me bâ. Qeni e ka lehtë: rrin dhe leh mbas rrotës së thyeme, por si i duket rrotës që rrokulliset nepër rrugët me hendeqe?

— Çka je kah flet ti kështu? — u interesue Dimitri.

— Paj kështu, qe: po thom se qerrja e katundit ka me kalue nepër çdo rrugë... kurse prej jush nuk jemi tue u shqetsue. Ta merr mendja vështirë âsht edhe për ju: jeni lodhë e këputë. Sot për të gjithë vështirë! Njeriu kishte me thanë se gjaku i derdhun po kalbet dhe po avullohet. Edhe shum kohë, derisa të fryjë nji puhi, kemi me thithë ajr të papastër. Ushtrija qe për së tepërmi e zellshme... e Katnudari aty nuk âsht fajtuer, po flas me ndërgjegje. — Ai heshti, sigurisht mendonte për diçka tjetër.

Dimitri, plot dyshim, tue rrudhë vetullat e ndëgjoi dhe ndonse fjalët e Leontit e ngacmojshin, ai nuk kuptonte kurrgjâ. Nganjiherë i dukej se i ra në fije mendimit të Leontit, por ajo papritmas humbej dhe prej territ luente bishtin e vet enigmatik.

— Nuk po kuptoj mbi çka je tue folë, — pranoi Dimitri sinqerisht.

— Edhe nuk të duhet me kuptue, unë vetëm po tallem. Asht prishë kanalizimi ajruer! Ju, Mitër Jegoriq, nëqoftëse gaboj diku, qortomëni, thueni, asish, gabim âsht. Kam me ju qenë shum mirënjoftës si vllaut mâ të vjetër.

Hana ende nuk kishte dalë, por dukej se së shpejti do të dilte. Shkurtza u zhduk në thellsin e natës dhe të fushës. Në qetsi imzatte imtas dhe mërziçëm nji mushkojë, e ndoshta edhe vetë qetsija kumbonte në veshët e curruem të vllazënve.

— Ti je sekretar i këshillit ekzekutiv, a? — pyeti Dimitri tue iu kujtue mahit e vllamit pranë tavolinës.

— Tridhetë katunde... pesëmbëdhetë rubla. E rubla âsht sot e vogël sa s' bâhet! — u përgjegj me zâ të vogël Leonti dhe bani me krye kah katundet e shkapërderdhuna të cilat përgjojshin këtë bisedë të vrazhdë të natës. — A do të rrijsh shum te na?

— Nuk po na ndëgjon kurrkush, a?

— Po ndëgjoj unë, vlla.

— Ty edhe po të flas. A po shef, unë jam tue u mshefë.

— Edhe unë, Mitër Jegoriq, po jetoj msheftaz... po tashmâ do të çfaqem... vetëm jo tash. (Dimitri sa deshti me ndezë cigaren, por ndërsa mendonte për pohimin e Leontit, shkrepsa u shkim dhe shkrumi i saj i verdhë i ra mbi gjûj. — Mos po ju digjen pantollat, vlla! Kalimthi pastroni edhe setrën, pak mâ parë e stërpikët me pështymë. Fshinje të paktën me bar...) Ah, si të mashtron mendja! Unë ashtu, nga thjeshtsija ime besova në mallotën tuej lëkure rakuni, madje nga kjo edhe u tremba. E mallota juej po i ngjan asaj të qenit! Na këtu mburreshim, po luksuzohet, thojshin, po çka! Fedosij Kuzmiqi prej Predoteçit tha haptaz: „Eh, nëqoftëse ka mallotë rakuni, atëherë Mitri sigurisht i grah bicikletës!" — Leonti qeshi idhshëm, kurse Dimitri në terr ndjeu qeshjen e tij. — Çudi, âsht njeri i urtë, e i ka ra ndërmend kur e ka kalue gjysën e jetës me bâ biciklete druni. (E ka pa diku, e edhe ai ka dëshirue diçka t'atillë!) Dje e bani... u mundue dy vjet: krejt i mbaroi simbas librit. Madje edhe i grahu. Madje shkoi në të plot gjysë verste. (Ndoshta ju ka ra në sy nji urëz zabelit... e ka luejtë vendit vërshima. Deri n'at vend ka ardhë!) E atje bicikleta i âsht kallë... dhe âsht djegë. Krejt katundi ka pa se si ndodhi kjo punë. Kallxim qesharak! Edhe qysh...

— Vërtet? — tha Dimitri dhe si i dejun nga kjo marri shpirtkeqe e Leontit, iu avit mâ ngat.

— Edhe ai ia ka lëshue fantazis frêjt! Po thom se nuk ka njerëz të çuditshëm vetëm te ju në qytet, por edhe te na! Edhe qysh, vlla. Më falni, kjo âsht shprehija ime që e përsëris!

— Sigurisht e ke trillue vetë këtë kallxim për biciklетën! — qeshi Dimitri i zemruem dhe tronditun në shpirt. Ti qenke, po e shof, mjeshtër me trillue. Por as unë nuk jam axhami. E ka bâ i marri, prandej edhe âsht djegë.

Prej zabelit dalëngadalë dilte gjysëhana, e kuqe dhe e tmershme; kishte vetëm aq dritë sa me ndriçue vetëvetiu. Mjegulla ishte tërheqë në luginë aty afër.

— Paj, nëqoftëse diçka trillohet dhe nuk dallohet prej së vërtetës. Gjithçka në botë, bre vlla, âsht trillim njerzuer. Sikur të mos ishte ai, ai nuk do të kishte gjâ në botë. Çka kanë trillue, ka nisë edhe me ekzistue... — I turpnuem pak prej sinqeritetit të vet, Leonti shau dembelin njerzore dhe ngutín. — E Fedosij Kuzmiqi banon në Predoteç, shtëpija e fundit. Kthe deri te ai e ka me të tregue për bicikletë. Unë, thot ai, jo vetëm se jam interesue, por kjo gjâ më ka tërheqë qysh në vogjli. Plakushi i vyeshëm, ka pesëdhetë e tetë vjet!

— Hiqu trillimeve! Ti po përdor edhe fjalë të posaçme!... — qeshi Dimitri josinqerisht dhe vetëm atëherë ndjeu se ajri ishte i mbushun me lagshti helmuese mëngjesore. Ishte ftofë moti. — Je tue më trembë gjithnji, Leont. Kush mbaron bicikletë prej druni?

— Mashtroheni; Fedosij Kuzmiqi prandej e ka bâ miqinën e vet prej druni, që s'ka pasë kurrgjâ tjetër për doresh. E unë po bâj trillime prej gjanave që i kam parasysh.

— Po çka po mshifesh ti? Për çka ke ti me u mshefë po e punon tokën, po paguen tatimin...

— Po e paguej, Mitër Jegoriq, — u përgjegj Leonti gjakftoftsisht.

— Pra, ku qëndron puna... ku flen lepuri?

— Po a mundem, vlla, mos me u tregue se ku flen lepuri im? — pyeti me zâ t'ulët Leonti.

— Paj, të lutem, as mos më trego...

— Ju falem nderit, vlla, — ia ktheu me zâ të thatë Leonti dhe u çue në kambë.

U çue edhe Dimitri, — si me i pasë ra ndërmend se ende âsht darsëm. Ktheheshin në shtëpi, të dy të pakënaqun me bisedën e zhvillueme, e cila vetëm i argëtoi dhe ua prishi qejfin. Leonti fishllonte. Hana ishte çue nalt; mund të dallohej zhguni i trashë i setrës së Leontit. Të dy heshtshin: dy furija të fuqishme, krejt të ndryshme shkojshin krah për krah fushës tue ruejtë për ndonji çast mâ të volitshëm fuqin e vet të harlisun.

— Vlla, — e thiri Leonti me zâ që memzi ndihej, por të njerzishëm, kurse Dimitri besoi se do të ndëgjonte zgjidhjen e dëshirueme të rebusave të Leontit. — Mos kujto se unë nuk besoj që ti ke mallotë rakuni:

besoj... Edhe qysh madje... Deshta vetëm me të pyetë diçka...

— Pyet, vlla, — u nis kah ky sinqerisht dhe haptas Dimitri.

Do kohë ecën pa bëzâ.

— A ke hangër pa bëzâ? — pyeti papritmas Leonti me zâ t'ulët.

— Stridhe? — u trand Dimitri dhe u ndal. — Jo, nuk kam hangër. E pse po pyet ti... për këtë gjâ?

— As unë, Mitër, nuk kam hangër. Por, qe, papritmas më ranë ndër mend, kurrqysh nuk mujta me i heqë qafet. Kjo nuk spjegohet, sepse na nuk mendojmë me fjalë. Unë kam lexue në nji libër se si uji... plangprishës gjatë tanë jetës së vet ka hangër stridhe. E përnjiherë m'erdhi inat dhe disi vështirë. A po shef, tash kam darsmën, e vetmja festë në jetë, e nuk kam stridhe! E ato ekzistojnë në botë. Unë nuk e kam gjithaq dertin me i hangër, sa me i ndëgjue kah piskasin. Tanë puna qëndron aty që ato piskasin! A dini, vlla, në mos për kurrgjâ tjetër, të paktën vetëm sa për kureshtje ka pasë dashtë me e rregullue tanë at përmbysje. Çka mendon ti: a vlen me flijue shpirtin për stridhe?

Dimitri i fyem heshtte; tue ecë menjiherë mbrapa Leontit ai shtërngonte grushtat, kurse dhimbja e gishtit të lidhun i dukej tash jashtzakonisht e kandshme. N'at çast ai edhe mikpritjen e Leontit, edhe pritjen dhe bisedën e tij me të drejtë i merrte si poshtnimin e vet mâ të madh.

— Unë e ti nuk jemi pá kaq vjet... kurr nuk jemi pa, Mitër... — prap foli Leonti, pa u frigue që shkonte para Dimitrit. — Madje nuk e dijmë saktë nëse jemi vllazën të nji nane e babe. — (— A e njef Manjukinin? — pyeti ai kalimthi, me zâ që mshifte dhimbje në vetëvedi dhe Dimitri për sa çel e mshel syt kuptoi të gjitha dyshimet e veta. — Nganjiherë po i shkruej. A po jeton në mundime të mëdha?) Na të dy ndryshojmë ndër vedi. Unë jam keq, kjo âsht e vërtetë... i keq jam për shkak t'asaj që nuk kam mujtë me e mbërri. Edhe unë kam dashtë me mësue, të gjitha librat në tavan i kam lexue; të gjitha librat pa fillim e mbarim. Unë nuk e mshefi se jam i keq, madje edhe qysh! E pranoj, kam qeshë me letrën tande: ai që ka mallotë rakuni nuk lut t'jatin për falje. Ju ndiej, vlla, krejt dhe qysh në fillim nuk më keni pëlqye. Nuk ma kanda shrregullimin... as atë shpirtnuer as kurrfare. Unë nuk kam kurrfarë pushteti

mbi ju, por respektoj kë due. Nuk ekziston kurrfarë dekreti për të respektuemit... Letrën jua kam shkrue haptas në frymën e pastër ruse, me qëllim që të ju trembi. — Zani i tij i trashë dhe depërtues përnjiherë iu bâ i ngurtë. — E edhe mâ kanda, më falni, me bisedue sinqerisht me njeriun, që të dy të tmerohemi, madhnohemi dhe neveritemi.

— Ani mirë, grahi mâ andej, Leont. Ti je tue qëndrue në tokë të fortë, kurse unë jam si nji zog qielluer, — tha Dimitri idhshëm dhe rrudhi buzët në mënyrë neveritse.

Leonti nuk thirri mysafirin me bujtë, kurse Dimitri as nuk do të kishte ndejtë: i dukej i vështirë edhe vetë mendimi për me ra nën nji pullaz me Leontin. Heshtën vrazhdas deri mu te shtëpija. Vetëm kur uli rezen e derës së torishtës së gjave, Leonti nguli syt e vet në mënyrë kërcnuese n'ata të Dimitrit që kapsiteshin.

— Sigurisht ju intereson me ndie diçka për babën? Mos u dëshpro kot: në vorr ia kam vû nji kryq dhe të gjitha ia kam bâ rrebtsisht simbas rregullit. Unë nuk përbuzi rregullin dhe doket. Qe, nesër para derës sime kanë me u ra tenxhereve dhe kanë me zgjue të rimartuemit. Ndashtë, s'due me i pengue. Unë jam katundar dhe si i tillë më duhet me respektue doket jetsore, — thumboi ai mysafirin me qellim. — Dhe vetëm atëherë kur unë të mërzitem, atëherë ju keni me ngadhnjye... — Ai u largue në mënyrë përbuzse prej grushtit të zgjatun të Dimitrit dhe pak u zmbrap. — Turpnohuni, vlla! Mirë që nuk pa kush. Kishin me ju zbrû për shkak se po fyeni dhandrrin dhe kishin me ju qitë në hendek deri n'ardhjen e dytë të të Madhit. Nesër, posa të zgjoheni, ejani n'agim: do të ju dergoj te vorri i babës. Ju dëshiroj andrra të kandshme, vlla!

Ai humbi, kurse Dimitri mbeti vetëm. Shpirti i dhimbte dhe i vajtonte aq fort saqë mundej me ulurue. Diçka e zezë, ndoshta ndonji lakuriq, fluturoi sipri kres së tij. Diçka e ngjirun, ndoshta ndonji zog nate, krrakoti n'afërsi. Dimitri i lodhun dhe i mërdhimë qëndronte në kambë dhe shiqonte fushat e hueja të mjegullueme. Ende qëndrojshin magjit e pafundme të natës. Diçka shushuriti mbrapa tij. Ai venroi nji vocrrake se si ai zgjatte nji mollë në shuplakën e shtrime.

— Më ka urdhnue mixha Leont me ia dorzue... birit të bjerrun, — pa kuptue fjalët deklaroi ajo me dialekt të gubernis së vet si tue këndue.

— Prit, voglushe, — e ndali Dimitri për dore. Me shpresë se do të gjente edhe monedhën mâ të vogël nisi me hallakatë xhepat e zbrazët, derisa dora iu ther në njifarë sendi, i cili kishte mbërri aty në mënyrë të pakuptueshme. Ky ishte nji xherdan i randë ari të cilin e kishte rrëmbye prej tezgës së Pirmanit. Ai ia kapi voglushes për fëstani, ndërsa ajo heshte nga friga, e marrun sysh prej shkëlqimit t'arit të lirë. — Merre... i yti âsht!

Ky aq shpejt u largue në fushën e lagësht të natës, thuese frigohej mos do ta zente vajza dhe do t'ia kthente me zor dhuratën e tij të shqetsueme dhe të randsishme.

IV

Dy dit të kalueme vetëm në natyrën i suellën qetsim të jashtzakonshëm shpirtit të tij të turbulluem. Ndër fusha, ku mbretnojshin ernat, tingllonte edhe mâ pikllueshëm thirrja lutse e dikujt. Dimitri nuk e ndëgjonte. Kalonte nepër katunde për të cilat vetëm tash e merrte vesh se ekzistojshin, shihte njerzit e disponuem anmiqsisht dhe shtëpijat me pullaze të shpupurishuna si t'i kishin përqukë korbat, shifte mjerimin, shifte stihin. Kjo ishte e njajta tokë e cila me të njajtin zell ushqente edhe therrat edhe mollat e fushës edhe lìsin e fuqishëm: ishte toka e palëvrueme, e pambjellun, plot hendeqe ruse!

Përnjiherë ai nisi me kuptue me zemër ate që dikur orvatej me e kuptue me arsye. „Toka e pambjellun dhe qielli pa yje, nepër të cilin fluturon rastsisht ndonji meteor dhe ndriçon vezullimin e flakës së lagët. Qe, ku nevojiten frêjt elektrikë! Duhet turmën e shkapërderdhun njerzore, e cila rrjedh pa kurrfarë kuptimi nepër rrafshinat e historis, me e drejtue në nji turbinë të përbashkët t'arsyes dhe me shkri fuqin e madhe njerzore tue e spastrue prej çfarë do plehu. Matanë turbinës ka me u çfaqë nji njeri i ri. Po nëqoftëse ai nuk i senderson shpresat? — i shkrepi nji mendim i idhët, por qiti me dorë dhe përfundoi: — tash për tash le të digjet dhe le të shkrihet". — Të gjitha këto i erdhën në krye nji natë në nji shtëpi t'errët katundare, ku e ushqyen prej dhimbsunije me nji copë buke bajat dhe me gjellë të mbetun mbas bariut. Nana tokë nuk e priti ashtu siç thuhet në prrallë.

Natën e vet të dytë Dimitri e kaloi tue fjetë përjashta mbi do duej tërshane. Tanë natën krrokatën për dreq kukuvajkat në zabelin e afërm. Kohë mbas kohe do krisma të fuqishme e detyrojshin Dimitrin me përgjue, por era dinake e pyllit përnjiherë mente. Nana tokë zgërdhinte prej pyllit dhambët e vet si të bishës, e frigonte, e provonte të birin nëse e kishte largue tanë trimnin e vet. Fjeti n'agim dhe u zgjue vetëm kur dielli shum i madh nisi me dalë mbrapa rêve si gogluçi i ves prej gzholes. Në pllakën e tij të kuqe pikturohej qartë çdo qime e bishës së zezë dhe shum të madhe, e cila qëndronte përskithi ndaj Dimitrit; tue zanë me trupin e vet diellin, bisha dukej mâ e zezë dhe mâ e madhe se sa që ishte në të vërtetë. Nuhatja e saj e lehtë dhe e dyshimtë lakonte nji kashtallë të verdhë në megjë. Përnjiherë bisha tërfllloi dhe iku. — Nana frigonte të birin... me arushë.

Nji tërqethje jetëdhanse (— ose të paktën e barazis me at fuqi që then eshtna) rrymoi nepër trupin e njeriut. Prej duejve të tërshanës ai u çue si njeri krejtsisht i ri, edhe bota i dukej e re. Ajrit mëngjesuer, ende të pahelmuem me vapën e mbasditës, i vinte era sërnishtë; ky ajr ia mbushte krahnorin dhe ia zgjanonte kandshëm. Rruga e pyllit, e cila kalonte nepër moçale dhe gërmadha të djeguna, e hodhi Dimitrin drejt n'oborret e fundit të Demjatinit.

... Leonti veshte pecat kur ky hyni. Në kasollë nuk ishte kurrkush përveç tyne. Me nji luejtje kreje Leonti ia bani Dimitrit me dije se nuk e çuditte largimi i tij dy ditsh. Mbas kësaj Dimitri duel para shtëpis për me e pritë Leontin aty. Gjelat këndojshin dhe nji mështjerrë byrykatej pranë pusit. Në qerre u trakatën matinat dhe shkuen për duej. Mbrapa tij në mënyrë kremteje dhe në zâ kërcluen çizmet e Leontit. Dimitri u ngrit, i gatshëm me u nisë.

— A po e ndien ajrin?... po i vjen era pemë! — foli Leonti, kurse fjalët i tinglluen si me thanë: unë jam i kënaqun me gjithçka, edhe qysh... E ti, a je ti i kënaqun në vetëvedin?

— Ku e ke nusen? — pyeti Dimitri.

— Shkoi te fqinja për do tharm, — tha Leonti dhe përsëri fjalët e tija ngarruen: ti e ke derdhë fuqin n'erë kurse e imja ende âsht e tanë!

— Hajde, çka po presim! — ia priti Dimitri vrazhdas.

Gjatë tanë rrugës e vështronte ky tinëz bashkatdhetarin e vet dhe nuk mundej me ia përngja atij Leontit që e përqeshte natën e darsmës. Ky tash ishte katundar shtat-hjedhë dhe i vetëdijshëm, ndërsa n'ate të natës ndihej vetëm pehatja e stihis së keqe të maparshme. Sigurisht Leonti ndjeu at pyetje memece të Dimitrit dhe ia pranoi vetëvetiu:

— Unë, Mitër Jegoriq, at natë kam qenë i dejun. Madje edhe qysh! Ndoshta kam thanë diçka edhe tepër. Harroni ato: ngatrresat nuk m'i kanda, kurse me da s'kemi çka.

— Unë as nuk po të bâj fajtor, — u përgjegj Dimitri mjaft gjakftoftsisht. — Çdokush ka të drejtë me bâ gjithçka, nëqoftëse për at punë ka guxim... dhe mend.

Ai u ndal dhe ndëgjoi nji kapkupje të vogël në nji kaçubishte të dendun, që shtrihej në të dy anët e rrugës. (U drejtuen stacioni, por me tjetër rrugë).

— Ky âsht lepur! — tha Leonti dhe n'at çast shtaza e trembun këceu rrugën dhe u mshef në llugë. Vllaznit duelën në drum. — Këtu... tha Leonti përnjiherë dhe bani me gisht.

Në trungun e shtrembtë, i cili në shiqim të parë iu duk si dru i thatë, Dimitri njofti kryqin e drunit. Të lakuemit naiv të drunit të lente përshtypjen se rritej prej vorrit. Vendi gjindej në nji kthesë të drunit, mbulue me bar. Valeriane Dimitri ende nuk kishte vendosë me gjujzue, kur diçka vetvetiu e krrusi kah toka në të cilin ishin kalbë eshtnat ushtarakë të Jegor Vekshinit. Tue u kthye n'anën tjetër, Leonti vështronte drunin e mbuluem me zall t'imtë. Dielli tashmâ nxente mirë, por bari rreth kryqit ende ishte i lagësht prej vesës së natës.

— ... Ju, vlla, mos u piklloni shum, — ndëgjoi Dimitri nji zâ sipri kres së vet. — Sepse prej tij aty pothuejse nuk ka kurrgjâ... (— Në zanin e kujdesshëm të Leontit nuk ndihej asnji grimë përqeshjeje.) — A din, s'ka pasë as çka me vorrosë... megjithate mblodhëin pak! — vazhdoi ai dhe shiqoi fytyrën e ngratë dhe të përhimtë, e cila i drejtohej pikllueshëm. Në këtë vend ngjau! '— dhe ai bani nji lëvizje si me qitë nji grusht kokrrash ose plulhni në vorrin e Jegorit.

Mandej Dimitri u ul skaj drunit dhe nisi me ndukë lule të zbehta në ngjyrë vjollce të barit të valerianës, kurse Leonti i tregoi se si kishte ndodhë kjo gjâ. — Këndej fluturojshin granatat e Kollçakut. Parmenda shqetsuese e luftës shkyente me urrejtje zemrat e katu-

ndarëve. Krenët e katundarëve ishin depo të barotit n'ato ditë të stuhishme. Njiherë do katundarë të Demjatinit dhe të katundit fqi Predoteç kishin gjetë nji granatë të paeksplodueme. (N'at kohë Vekshinët tashmâ kishin nji shtëpi në Demjatin, të cilën njerka e Miqkës e kishte trashigue prej nji tezje të pafëmi.) Për shum kohë katundarët me fytyra të zymta shiquen at përbindshe çeliku, e rrokullisën me kambë, por nisi me ra shi, mirëpo kurrkuj nuk i shkohej me zemër të pangime... „Ta përplasim për druni!" tha dikush dhe menjiherë të gjithë së bashku kanë përsëritë se at përbindshe patjetër duhej me e thye për tehun e gurtë të drunit. Granatën e kanë qitë në drum, e kanë buhatë dhe me tanë forcën e kanë hedhë pa matë largsin.

— Fedosej Kuzmiqi thonte se u duk si me plasë nji mal. Ai ka mbetë gjallë vetëm për arsye se plaka e vet e ka dejë me csencë të re: plaku kishte qenë largue ndër kaçuba. — Zani i Leontit tingllonte dhe në të edhe kundër dëshirës së tij ndihej përqeshje e rëndomtë.

— Në të vërtetë unë as nuk kam ardhë te baba, — tha Dimitri, u çue në kambë dhe shkundi prej gjunit barin që i ishte ngjitë. — Unë tash humba diçka tjetër... — tha ai edhe mâ me rrebtsi dhe u largue prej vorrit.

— Po të marr vesh, — ia ktheu Leonti. Do kohë shkoi pothuej me sy të mbyllun. A thue jeton në mjerim ai farë Manjukini.

— Kështu të paktën po duket... buzëqeshi në mënyrë të randsishme Dimitri.

Ai ktheu kryet: kryqi i vorrit nuk shifej mâ, madje as vendi ku Jegori plak përgjithmonë ishte shndërrue në pluhun. Shiriti i larmë i drumit ngushtohej dhe humbte mbrapa kodrinës së bashku me shtyllat telegrafike, së bashku me pikllimin e Dimitrit për vendlindjen, së bashku me rinin e tij. — Në ndamje këta vllazën të rrejshëm shique edhe nji herë njani tjetrin në sy.

— A po të shkruen? Siguristë të vjen keq për bahën, a? — pyeti Dimitri me kambëngulje për Manjukinin.

— Po shkruen, — tha Leonti dhe lëshoi kryet përdhé. — Po shkruen nga kurreshtja. Po më lajmon në letër se kishte me ble edhe vdekjen sikur të shitej, kurse po interesohet për gjithçka. E kam thirrë këtu, që të jetojë te unë — nuk don me ardhë: po i vjen turp. Po na krahason ty dhe mue dhe me birin e vet. Fisni gjaku, po thot.

— ... Me Nikollashën, a?

— Me të.

— Ai të ka shkrue edhe për mue, a? — pyeti Dimitri i mërdhezun në fytyrë.

— Po, më ka shkrue, — tha Leonti me zâ të rrebtë dhe të randsishëm.

Në ndamje nuk i thanë shoqishojt as fjalë anmiqsore, as të randa.

— Nëqoftëse kryqi kalbet, ndreqe!

— Mos kij dert, — pranoi Leonti tue shique m'anash. Më ka mbetë ngjyrë të bardhë, kam me e përzie me vojguri dhe me e lye.

Së shpejti u zhduk këmisha e verdhë e Leontit në mjegullën e ditës së valë. Kaçubat e kapërdinë edhe Dimitrin. Kthim nuk kishte, rrugët i ishin pre përgjithmonë.

V

Qyteti i largtë e tërhiqte Miqkën si deti që tërheq rên e ndame. Deri në kohën e trenit i mbetën pesë orë. Miqka i kaloi tue shetitë nepër Rogov. Në shtëpin e vjetër, ku kishin jetue dikur Dollomanovët, nuk pat guxim me kthye. Nji nuse e panjoftun ushqente para shtëpis pulat. Në muzg Miqka hyni në tren pa biletë dhe pa letër njoftimi.

Udhtarë kishte pak, shumica katundarë. Nën dritën e dobët të qiriut shtetnuer rrijshin kundruelll Miqkës tre katundarë, luhateshin dhe koteshin. Ata të dy çojshin me vedi atê në mes, nji djalosh të ri me fytyrë të pakandshme dhe të ngushtë, në qytet, në çmendore. Djaloshi nuk e çfaqte me asgjâ sëmundjen e vet. Rrinte krenar dhe i qetë dhe vetëm kur nepër stacione drita e fenerëve hynte në mbrendsi të vagonit, ai shqetsohej dhe atëherë në fytyrën e tij mund të lexohej pikllimi i thellë, i cili fytyrës së tij ia merrte pamjen njerzore.

— A po shef, natë âsht, kurse na po udhtojmë në tren të ndriçuem! — mendonte kohë mbas kohe katundari që rrinte në të djathtë të djaloshit. I gjatë dhe thatuk, me mjekërr të thime dhe impozante, i ngjante apostol Pavlit, sidomos kur e kthente kryet në qafën e drejtë dhe krenare. — Dhe vetëm burme, kudo burme, — shtonte ngadalë, tue iu dorzue me kënaqsi të

msheftë asaj maqine të hekurt, e cila e çonte prej vendlindjes së vet. — Çfarë fuqije, si po shpejton!

— Maqinë. ta merr mendja, Pavle Paramoniq! — u fut në bisedë katundari i dytë i mshefun në hije dhe atëherë shpurdhi djaloshi i trentë dhe nisi me u interesue për do fëmij të çalë.

Para se treni të ndalej në stacion, katundari me fytyrë apostoli u shqetsue pak, shiqoi në derë dhe shpejt duel prej vagonit. Tue parandie kontrollimin Miqka u nis mbrapa tij. Dritat e stacionit të vogël pranë të cilit kalojshin tashmâ preu terrin e platformës mbi të cilën qëndrojshin këta të dy pa bileta.

— E tash, — u kthye nji plak zyrtarisht dhe nën dritën e rastsishme të nji feneri që shpejtoi përbri tyne shkrepën syt e tij zgurdulluem dhe të squet, — tash duhet të zbresim dhe të rrasemi në vagonin e fundit. A po merr vesh, bir?

— A, mençëm je ti, bablok! — buzëqeshi Miqka, tue ndie n'at mashtrim të vetmen lidhje të vetën me njeriun n'opanga. — E ndërgjegjen e paske harrue në shtëpi, a?

— Ndërgjegja na shkepon për shkak të të vorfunve! — E kur zbritën në stacion, ai spjegoi: — Po e çoj nipin. Në shtëpi janë tetë gojë, kur hapen — edhe me i shique tmerohesh, menjiherë më mbulojnë djersët. E kisha dashtë me ndihmue diçka: baba i tij dhe unë jemi vllazën.

Dhe përnjiherë terri i ndau.

Vagoni i fundit në të cilin hyni Miqka ishte pothuej fare i zbrazët. Krejt i ndritun, Miqka u ul në nji bankë dhe nisi me vështrue se si shkëndijat e rralla larmojshin terrin e dritares së hapun. Në nji qoshe kotej nji grue tue mbulue kryet me nji shami. Nuk i flehej: era e ftoftë e natës frynte nepër tanë vagonin. Miqka mbylli syt lodhshëm, por vendosi fort mos me fjetë, ndonse dëshirën për gjumë e kishte mâ të fortë se vullnetin. E zgjoi nji shtymje e lehtë në gjû, thuese ai që e zgjonte, me të njajtën lëvizje kërkonte trembshëm falje.

—... Bahuni të mirë, mbyllnje dritaren, — e luti zani i plakës, kushedin tashmâ për të satën herë, në bazë t'intonacionit. — Unë nuk kam fuqi, e po fryn.

— E ju rrini me shpinë kah dritarja e nuk ka me ju fry, — u përgjegj Miqka me zâ të ngjirun, i pezmatuem që iu prish gjumi.

— Më merren mendët kur udhtoj për mbrapa. Ju lutem ma bani këtë shërbim! — Atij iu duk se plaka

ishte ulë në bankën e vet. Ishte përgjumshëm dhe kjo gjâ i pengonte me ndërpre vertllimet e plakës. — Nuk po mundem me fjetë; gjithnji po mendoj... gjithnji po mendoj për tê! — Uli zanin deri në pëshpëritje, tue ndreqë gjatë këtyne fjalëve peshqirin e vet. (Për çudi, zanin e saj nuk mundej me shurdhue rrapllima e rrotëve të shlirueme.) — Edhe nji lutje të vogël e kam: më lejoni t'ju shiqoj në sy, të paktën nji herë. Do të kisha dashtë me pa atê... Gjithnji po mendoj për tê...

— Çka me mendue për tê? Këtu tashmâ s'ka për çka me mendue, — ia priti Miqka rrebtas dhe u shty kah hija, sepse drita ia ngacmonte syt. — Duhet me fjetë, me fjetë.

Me të gjitha shqisat e veta (madje edhe vetiu e bindte se plakës i vinte era sapun dredhzash!) ndjente pranin e plakës, por megjithkëtê në tê u çfaq dyshimi nëse ajo ekzistonte me të vërtetë. Dyshimi rritej deri në besim të patundun, kur i ra në fije se kështu vetëm mendimi i tij rrinte pranë tij dhe e përqeshte.

— Hish, hish... hup! — briti ai dhe ndërpreu kotjen e vet të përgjumshme.

Kur hapi syt, ia shurdhoi veshët krisma dhe rrapllima e trenit dhe ia muer syt drita e fenerit të kontrollorit, i cili i ishte drejtue mu në fytyrë.

—... Biletën tuej! — tha kondukteri, i cili përcillte kontrollorin dhe tue gjykue në bazë të tonit të vrazhdë, këto fjalë i përsëritte tashma e din për të satën herë.

Gjuhza e verdhë e dritës në fenerin e pështimuem ia largoi krejtsisht pëlhurën e lehtë të halucinacionit. Tue i parafytyrue në mënyrë të rrufeshme rrjedhimet e kësaj pengese të marrë, ai u çue pak dhe nisi me hallakatë xhepin, por kur shiqoi nepër dritare, pranë së cilës levizshin gjithsejt dy binarë qielli dhe pyjet, në fytyrën e tij u pikturue friga e vërtetë.

— Jergenjevin e kemi kalue! — u lëvdue kondukteri prishaqefas, ndërsa kontrollori vështronte dritaren me krenari të pableshme.

— E kemi kalue?... — briti Miqka tue u shti dhe para se ta prekte dora zyrtare, ai kaloi në vrap nja disa vagona dhe këceu në platformë.

Fishkullonte dhe fishkullonte nji erë e rrebtë prej territ të valvitun të natës që kapërdinte tufa të denduna shkëndijash prej lokomotivave. Rruga n'at vend bante nji kthesë të madhe, tue lanë m'anash moçalet e larueme me bar... Dikush duel mbrapa tij dhe Miqka kishte me

këcye me plot turr në kaçubat skaj rrugës, sikur zani i prâjshëm të mos i dukej i njoftun. (Nji çast mâ vonë i erdhi madje keq që nuk këceu: aq fort kërkojshin muskujt e tij të forcuem ndonji lëvizje të fuqishme çfarëdoqoftë).

— Herën tjetër nuk pat fare kontroll. Vetëm më frigove kot, babë! — buzëqeshi Miqka, tue njoftë plakun nga mjekrra e tij si e apostujve që valvitej n'erë.

— Do të dalim posa të ndalet treni dhe do të hypim përsëri në vagonin e fundit, — tha plaku seriozisht si me dhanë ndonji urdhën. — Qe, tashma edhe drita po shifet.

— Po kjo âsht gjâ e paligjshme, bablok, — e ngucte Miqka tue u gëzue me tanë trupin. Ishte varë për parmakun e shkallëve sipri humnerës s'errët, kurse era shkoqte dhe merrte me vedi krejt plehun që ishte ngjitë për të.

— Loçka ime! — qeshte plaku çeltas. — Sikur t'i kryejshim të gjitha ligjet, për jetë nuk do të mbette kurrgjâ. Vetë gjyko, nëqoftëse çdo sundues ka prû vetëm nga nji ligj, sa do t'ishin bâ të gjithë?

Kështu udhtojshin prej stacioni në stacion. Sa mâ shum që i afroheshin Moskës, treni shpejtonte gjithnji e mâ tepër. Qyteti thithte me shpejti gjithçka që ishte e aftë me lëvizë, qoftë kjo tren, njeri ose grimcë pluhni, pa u pengue dhe ngarkue prej kurrfarë fisnije.

VI

Mbas largimit të Miqkës në banesën numër tetë mbretnonte nji zbraztsi e murrme: rregulli i plotë çikilevjan; por megjithatê jeta vazhdonte me rrjedhë në rrugën e vet. Zinka çdo ditë hynte borxh gjithnji e mâ tepër te Çikilevi, kurse vendin e premtuem si qëndisse kurrsesi nuk mundej me e marrë. Me ngjyrna ylberi afrohej dita e festës së Çikilevit. Nji herë kur hyni Zinka në dhomën e Pjetër Gorbidoniqit u skuq e u bâ si gjaku nga mendimi se së shpejti do të pësonte disfatë, mendim i cili nuk i ishte sjellë në krye deri atëherë. — Pa marrë parasysh shum mashtrime dhe gabime të saja, ajo kishte ruejtë në mënyrë të pavetëdijshme shpirtin e vet të turpshëm dhe virgjin. Zinka vuente. Muejt e fundit Miqka shpërthente në kujtesën e saj si nji vegim i pambërrijtshëm dhe vdekjeprus, si nji duhi e dashtun dhe e fundme e jetës së saj të mërzicme. Harronte lotët e

vet, falte dukjen e tij të jashtme sepse njifte fytyrën e tij të mshefun.

Në fillim të vjeshtës, kur nepër rruga shkrihej bora e parë dhe shndërrohej në lloç, Çikilevi, pa ra në sy, nisi sulmin. Nji ngjarje piklluese qi i ra në krye, e përleu edhe mâ fort: Pjetër Gorbidoniqin e redaktuen shi në çastin kur mendonte me plot të drejtë se kishte mbërri në kulmin e famës dhe suksesit jetsuer. Në fillim qeshte marrzisht dhe bindte vetiu se e kishin zavendsue me njifarë Koshelevin — njeri i cili gjithashtu kishte mjaft vjamë në krye! — prandej vazhodnte me shkue në detyrë. Mirëpo përmirsimi i atij gabimi aq të qartë nuk bâhej.

Ai kthehej në shtëpi qetsisht dhe tinëz si tigri kur gatitet me këcye. (Me tigrin e krahasonte Byngjukovi dhe këto lajka të shkathta ia zbutshin pak dëshprimin Çikilevit.) Kur Zinka erdhi te ky për pjesën tjetër të hollave, të cilat ia kishte premtue qysh të dielen e kalueme, Çikilevi ia tha me pezmatim lajmin pikllues. Për pak kohë sa zgjati hutimi i Zinkës, puna u rregullue përfundimisht. Kështjella e rrethueme u shpartallue, por kur Çikilevi hyni mbrenda saj në ngadhnjimin e vet t'errët, kështjella ishte e zbrazët. Fitorja e mjerë të cilën Firsovi e kishte parapa kaherë!

— Çka je tue lakmue! — qortoi Zinka piklluesheim të fejuemin e vet kambngulës dhe vari kryet e vet të përulshëm.

Çikilevi zgjodh me mjeshtri çastin e duhun. Në mëngjez t'asaj dite u sëmu Klaudija. Qysh mbramë voglushja rrinte në pod dhe nana e vështronte se si kapte njollat e diellit dhe i mshefte nepër xhepa. Ndjenja e fajsis amnore lindi në zemrën e Zinkës mu në kohën kur mbeti edhe pa dashnor edhe pa suksesin e jetës. Në mbramje Klaudija pat zjarmi të madhe. — Ernat vjeshtore bâheshin gjithnji mâ të rrebta, qielli ishte randue prej rêsh, ndërsa rreth e rrotull vinte erë vozgash prej kastravecave dhe kur vetëm langu i ngjelmtë rrjedh nepër pykat e errta. Vjeshtë: Firsovi tashmâ ia dërgoi rrobaqepsit pallten e vet të pandashme vjeshtore kutija-kutija për me e ndreqë.

Sikur të vdiste voglushja, Zinka, si ndonji gjethe e vyshkun që ka humbë vendin e vet mbi degë, kishte me u rrasë në dredhën e jetës dhe atëherë Pjetër Gorbidonizi do të mbetej me gishta në gojë. Prandej Çikilevi i shndërruem vendosi me u flijue, ndonse këtë zemër-

gjansi të vetën e spjegonte si simpati të disfavorshme ndaj femnave të trasha. — N'ato dit Firsovi u kthye rastsisht te Manjukini. Tregimi i tij, gati i përfunduem, i drejtohej Marija Fjodorov Dollomanoves dhe shkrimtari tash interesohej për fatin e njerëzve prej Arkës së Nahit. Ai prandej hyni pa ra në sy, pa trokitje, pa u ndalë para derës, shkurt tërhoq derën kah vedi dhe hyni. Veshin e tij e habiti njifarë muzike e çuditshme dhe piskatse: i ngjante ngapak flautës së Minusit, por disi mâ e keqe, mâ piskatse. (Përveç kësaj Minusi nuk numrohej mâ ndër banorët e kësaj bote: atê e vorrosën kah fillimi i verës, kurse dhomën e tij ia lëshuen nepmanit, që kishte ofiqin „Mbreti i imalinit.) Dera e dhomës së Zinkës ishte çelë. Zinka kishte shkue vrap deri te barnatorja për barna.

Ngadalë, tue lëpi për diçka buzët, Firsovi rrasi kryet në dhomë dhe përgjoi: — zani vinte mû prej atyhit. Me duert e thata të hapuna, e përvajshme si lulja e shkelun, në shtratin e Miqkës, qëndronte e shtrime Klaudija. Llampa kishte përpara nji libër dhe fytyra e së sëmundës ishte nën hije. E para saj, krejt zdritun, qëndronte si i marrë në nji ngazëllim shtazarak kryetari i këshillit shtëpijak Çikilevi. Ekzekutonte në krahën para Klaudis dhe këcente nga pak, krejt i humbun nga dëshira për me argëtue të sëmundën. Pjetër Gorbidonizi nuk dallohej për vesh muzikal dhe kurrkush nuk e kishte ndëgjue, as në çastet kur ishte në qejf, të fishkllojë lehtaz ndonji kangë. N'ekzekutimin e tij ndiheshin të gjitha bishat përveç njeriut: cijatte mini, uluronte tigri, tërfllonte devja. Firsovi shifte vetëm nji faqe të fryme e cila thue se këcente ngapak dhe zverkun me çufla t'imta dhe qesharake.

Përnjiherë Pjetër Gorbidoniqi ndali ekzekutimin e tij të padurueshëm.

— Biri im, — tha ai me ndiesi, nuk venroi kurreshtarin me palltë kutija-kutija, që vështronte të gjitha këto si ndonji zbulim, — a po don të rrotullohem me krye teposhtë? — Në këto fjalë ai nga fytyra e qeshun e Klaudis kuptoi se dikush ishte i pranishëm. Nji stuhi e tanë ndiesish fluturoi mbi syt e tij të rrudhun dhe përsëri në tê çdo gjâ vdiq dhe u nguros.

— Unë, Pjetër Lorbidoniq, ktheva me kërkue falje, — belbzoi Firsovi hutueshëm, sepse nën palltën kutija-kutija prapseprap rektonte zemra e nji profesionalisti. — A ju kujtohet, atëherë, me rastin e ditëlindjes...

— Ju po na e prishni kënaqsin! — tha Çikilevi shpejt dhe me zâ të premë, tue fshi djersët e ballit dhe tue u kthye si ta kishin zanë në ndonji punë të shëmtuet: shifej se turpnohej prej sjelljes së tij të madhe të njerzishme dhe lojës së vet klovnjane. I lodhun prej halleve jetsore, i shkokërdhuem nga ana zyrtare, ai mâ në fund hyni në radhën e të vuejtunve. Shkaku i këtyne halleve ishte katastrofa e ardhshme që i binte mbi krye.

Në zgjedhjet e reja për këshillin shtëpijak, që i mbajtën at natë, Pjetër Gorbidoniqi u rrëxue në mënyrë mâ të pashpirt. Para krejt grumbullit të banuesave t'Arkës së Nuhit, nji qytetar i katit të pesë sulmoi Çikilevin nga fronti i kanalizacionit. Kanalizacioni ishte plotsisht në rregull dhe puna qëndronte aty. Kundërshtarit të Çikilevit shkurt i ishte mërzitë jeta në katin e poshtëm si dikur edhe Çikilevit, i cili dikur kishte banue në nji banesë t'atillë të mjerueshme. Në të gjitha vargjet dhe vërejtjet e kundërshtarit të vet Pjetër Gorbidoniqi përgjegjej me matuni dhe madje në mënyrë bujare u largue nga mbledhja, kur ai e quejti me fjalë të huej „marabu". Çashtja se kush do të bâhej kryetar i këshillit shtëpijak u mbet në dorë do plakave të rrokatuna, sepse të rritshmit kishin punë mâ të randsishme ose kishin shkue në pushimin e merituem. Gjatë kësaj kohe kundërshtari prej katit të parë shkrou nji rezolutë të shkëlqyeshme, stolisë me margaritarin e gojtaris, në të cilën Çikilevi pa kurrnji fjalë u qit në pleh, kurse në vend të tij u zgjodh ai vetë. Prej atëherë ai puntuer i ri shoqnuer nënshkruente emnin e vet në dëftesat për qëra, për pleh, dhe nepër dokumentet tjera.

Çikilevi nuk kishte arsye me u pikllue: tash mâ shpesh mundej me u kotë mbi librin e anekdotave. Megjithatë nuk pat fat me u kënaqë se ishte shkarkue prej detyrave publike. Njanit prej qëraxhijve i ndodhi nji katastrofë aq e randsishme saqë madje shtyni martesën e Çikilevit. Darsma megjithatë u bâ. Qejfi qe i zymtë dhe disi i pikllueshëm. Ndërmjet mysafirëve ndodhej edhe „Mbreti i imalinit" dhe Tanja, e cila mbas ikjes së Miqkës ishte miqasue me Zinkën: nuk i afronte dashunija e përbashkët ndaj Miqkës, por mâ parë njifarë ngjajshmenije e vuejtjes së tyne shpirtnore. Tanja ishte e gëzueshme, e përtrime me at rini e cila grues së vjetëve të saja ia jep trashsija; fejesa me Zavarhinin largoi prej saj të gjitha shqetsimet e saja të natës. Burri i ardhëm i Tanjes erdhi kah fundi i festimit, i fuqishëm, i

kujdesshëm, i pastruem mirë dhe ngadhnjimisht elastik; nuk mujshe me i gjetë kurrgjâ të keqe dhe shi për këtë arsye Zinkës nuk i pëlqeu.

Gazmendi në darsmën e Çikilevit ishte i prâjshëm, i arsyeshëm dhe nuk thente rregullat e Rregullores për banuesat, të cilën e kishte hartue kryetari i ri i këshillit shtëpijak. Vetë Pjetër Gorbidoniqi kishte pamje të mendueshme dhe të mistershme, hante pak e heshtte shum. „Kënaquni simbas Rregullores, por mos u harroni!" — i këtillë ishte kuptimi i shprehjes së fytyrës së tij. Mu ai qëndrim i shtangët i Çikilevit e shpëtonte tanë çashtjen; pa të darsma do të dukej si nji felton i gjallë nga jeta e dikurshme. Vetëm kah fundi, i kënaqun dhe i vetëdijshëm për krenarin e vet, Pjetër Gorbidoniqi jo vetëm që u bâ mâ i gëzueshëm, por disi u shqetsue.

— Pini, miq, — u ofronte ai mysafirët, kurse nji buzëqeshje e kandshme pothuejse ia ndante fytyrën më dysh. — Provoni këtê... tri rubla e gjysë shishja! — deklaronte haptas, plot lumtuni, kurse Bungjukovi ngadalë ktheu mbrapa mollën të cilën sa po matej me u kafshue.

— Vena qenka si maderë, — tha „Mbreti i imalinit' dhe iu lëshue peshqve.

— Pse Pjetër Gorbidoniq po e përmendni çmimin? — i pëshpëriti Zinka burrit të vet. — Mysafiri ka me e çmue edhe vetë.

— Gjâ karakteristike, unë ju lutem Zinaida Petrov që të mos përziheni! — murmuriti lehtas dhe me fytyrë të kandshme Çikilevi.

Dhe Çikilevi heshti. Nuk guxonte me shique Klaudin qi rrinte kundruell saj. (Mbas sëmundjes voglushja u rrit shum shpejt.) Para saj gjindej nji gotëz vene t'amël në të cilën kohë mbas kohe merrte guxim me futë buzët e veta, e kurajueme prej shiqimesh atnore të Pjetër Gorbidoniqit. Vetë dhandrri jo vetëm se nuk kishte ose nuk ishte dejë, por kurr as nuk kishte kërkue ndonji pije alkoolike.

Tanja vështronte me pikllim në zemër do cikrrime në gosti, e cila deri-diku i ngjante vërcallës. Ndonjiherë drejtonte shiqimin e vet të brengosun kah Nikollka, tue kërkue në të veti të mshefuna çikilevjane. Pamja e kapalisun e Zinkës thuese ia paratregonte vetë „fatin e saj familjar". Atëherë ajo kërkoi Manjukinin dhe mbasi nuk e gjeti kurrkund, pyeti për të Zinkën. Pyetja e saj në zâ vuni të gjithë në pozitë të keqe.

VII

Cimer kolega i Çikilevit nuk ishte i pranishëm mû për arsye se pinte dhe për arsye se dehej kundër ligjit si njeri i cili shkatrron vetëvedin. Shum mâ parë se me ndodhë kjo, prej Manjukinit të dikurshëm nuk kishte mbetë asgjâ, ndonse ai edhe mâ e ruente njifarë kthjelltsije jetsore e edhe para pak kohe ishte tallë me Zinkën tue i thanë se nuk kishte me u martue, sikur t'i kishte pa vetëm nji herë, të paktën, vetullat e famshme t'Agarinit. Por në ditët e fundit Sergej Amoniqi nuk shkonte në rrugicën e vet, por shpesh rrinte shum e shum ratë në shtrat, e jo se flente, por vetëm gjindej në njifarë trullimi kotullues. — Si gjithmonë në këso rasash, të gjithë nisën me sjellë ndërmend detaje të këtyne ditëve të fundit, tue u orvatë me gjetë në to fakte se ata nuk ishin fajtorë për katastrofën e Manjukinit.

Para së gjithash u bijshin ndër mend vizitat e shpeshta të shkrimtarit. Si njani, si tjetri diçka shushuritshin në mënyrë konspirative dhe sadoqë Pjetër Gorbidoniqi përgjonte, nuk mundej me ndie kurrgjâ. Përveç kësaj, u gjet, nji shtesë, me thanë, e panevojshme në faqen e parë të ditarit, të cilin Çikilevi e kishte nxjerrë prej tavolinës së Manjukinit menjiherë mbas fatkeqsis. „Në rasë se vdes ia la amanet këtë ditar timin mirëbâsit tim Firsov F. F., me kusht edhe shpenzimet rreth vorrimit tim, siç i ka hije njeriut, me i marrë mbi vedi". (Këtu ishte shtue adresa e Firsovit dhe ishte vû nënshkrimi: germat e shtremnueme ishin shkapërderdhë në të katër anët si tufë berresh pa barí).

Madje as Çikilevi nuk kishte dëshirë me hetue dhe vërtetue të vërtetën në këtë çashtje t'errët dhe të turbullt: ishte tepër e pavlefshme në syt e të gjithëve ky trashëgim prej letre i Manjukinit. Nuk âsht tepër me përmendë se në kohët e fundit Sergej Amoniqi kishte gjithmonë mjaft të holla me pague qëran, ushqimin dhe tatimin dhe në këtë çashtje delikate Firsovi luente nji rol aktiv. Nga do shtytje të pakuptueshme të ndërgjegjes Firsovi mâ vonë e asgjasoi me dorë të vet ditarin e Manjukinit, — fakt me randsi shum të madhe. Në romanin e tij i cili duel prej shtypit dy muej e gjysë mâ vonë, nuk ishte shenue asnji fragment prej ditarit të përmendun, vetëm në fund të nji kreu të parandsishëm ishte shtue se „Klaudija e qelbun e këtij zotnije së fu-

ndit në tokën ruse nuk rriti me kurrgjâ famën e diellit që lente mbi tokën ruse". Kjo nuk pajtohej gjithaq me mendjelehtsin profesionale të shkrimtarit për të gjitha dokumentet njerzore pa përjashtim, por me të gjitha pinkertoniadat[1]) e Pjetër Gorbidoniqit, ky mister ruejti deri në fund virgjinin e vet t'errët.

Fatkeqsija ndodhi n'agim, dy dit mbas asaj sqene kur Firsovi hasi Çikilevin tue ekzekutue. Voglushja vinte tue u këndellë, kurse Çikilevi flente lumnisht në gjysën e vet të dhomës. Mâ mirë me thanë, gjumi i tij nuk ishte aq fatbardhë, i dilshin parasysh të gjitha shpirtkeqsit e mundshme. Pjetër Gorbidoniqi u zgjue pak para mesnatës, përgjoi heshtjen që nuk e prishte gërhitja e Manjukinit dhe ndezi shkrepsën. Shtrati i Manjukinit ishte i zbrazët; kjo gjâ nuk e habiti Çikilevin aspak: Manjukini ishte njeri i gjallë, kishte të drejtë me ecë lirisht nepër tokë. Herën e dytë u zgjue. Kur mesnata tashmâ kishte ikë, zemrue nga nji fjalë e pahijshme me të cilën e qortonte edhe në gjumë qytetari prej katit të parë. Pjetër Gorbidoniqi, jashtzakonisht i shqetsuem, kaloi nepër terr hapsinën e dhomës dhe u ul në skaj të shtratit të Manjukinit. Manjukini flente veshun, sepse jorgovanin e vet e kishte shitë qyshmoti.

— Sergej Amoniq, — e shkundulloi Çikilevi tue u dridhë nga të ftoftit dhe errsina, në të cilën edhe gjanat mâ të rëndomta marrin formë kërcnuese. Manjukini nuk u zgjue menjiherë, por mâ parë nisi me belbzue do marrina, jehonë e ditës së kalueme. — Sergej Amoniq, — pështëriti Çikilevi me zâ lutës, — e pash n'andërr fjalën... marabu. Çka âsht kjo marabu? Ju jeni njeri me shkollë të madhe...

— Marabu? — përsëriti Manjukini gjysë i fjetun tue kuptue me mundim. — Marabu?... Kështu e ka pasë emnin nji gjeneral francez!... — murmuriti ai me zâ të vogël dhe përsëri nisi me gërhatë.

Çikilevi rrinte gjysëlakuriq, dymendjesh dhe me dorën e djathtë mbante kambën e vet të zbathun shti nën vedi.

— Sergej Amoniq... — filloi ai përsëri gati tue qa. — Po kur ka jetue ai gjeneral?

A?... Gjenerali? — Manjukini u ndreq pak tue fërkue syt dhe vetëm atëherë venroi se dora e djathtë nuk bindej mâ. „Asht pî", — mendoi me vedi dhe u mrrol. —

---

[1]) **Nat Pinkerton, detektiv i famshëm amerikan.**

Oh, pse më zgjuet!... Për çfarë gjenerali jeni tue bâ fjalë?

— Po qe... për marabun!

— Hë, po ai nuk âsht gjeneral, Pjetër Gorbidoniq... Përkundrazi. Ai âsht zog! Ai âsht zog!

— Keni me u pendue keq që po më përqeshni! — lemzoi Çikilevi dhe u kthye vrap në qoshen e vet, ku fjeti së shpejti.

Sadoqë Manjukini u mundue gjumi nuk e zuni mâ. U orvat me numrue deri në nji mijë, por tanë vemendjen ia tërhiqte dora e vdekun. Në hapsinën e zbrazët para shtëpis binte me kujdes borë. Tue lëshue nji fshamje të pakuptueshme pikllimi, Sergej Amoniqi u ul pranë tavolinës, mbuloi llampën me çorapë dhe muer fletoren. Gjatë muejit të fundit ajo ishte mbushë bukur shum, por sa mâ shum qi i avitej fundit, germat bâheshin gjithnji mâ të paqarta dhe mâ në fund u kthyen në vija të thjeshta të cilat i kuptonte vetëm auktori i tyne. Tue hapë faqen e fundit Sergej Amoniqi nisi me shkrue menjiherë pa lexue fragmentin e mâparshëm. Dita e turbullt rrjetore laronte me vija faqen e hapun të ditarit.

„Gjithçka tash më âsht bâ disi e largët dhe e madhe, Nikollashë. Si me ndejtë mbi shkamb kur nuk kam në çka me ndalë shiqimin. E me këcye poshtë, oh, sa tmer âsht! Jam tue luftue me vetvedin, po përmbahem dhe po rrij ratë e i pafuqi në buzën e greminës sime të fundit. Të gjitha unë tash prej këndej po i shof dhe po i kuptoj, por tash gjithçka âsht e kotë. Nuk po të dergoj prej këndej as bekim as mallkim në këtë çast të randsishëm, por nji këshillë shoqnore: mbaju në krahun e asaj që âsht mbërri, banu i madh jo vetëm me mendime, por edhe me vepra... (Ke me qeshë me amanetin tim, por kjo gjâ nuk ka me më fye. Të gjallëve qeshja u ban mirë sepse vepron si kamomilja! Edhe unë po qeshi së bashku me ty...)

Tue marrë Rusin e së bashku me tê edhe tanë botën, prej duerve të mija, ti po më pyet heshtazi çka mendoj. Paj qe: Rusija âsht para së gjithash nji popull i cili popullon njifarë hapsine të rrafshtë gjeografike. As mështeknat, as luginat, as vilat e bardha të zotnijve, të cilat i kanë këndue aq shum poetët, nuk janë Rusija! Unë sot nuk trembem kur prejnë ndonji mështekën të vogël, kur në gëzim kallin nji pronë fisnike, kur lumejt poetikë i mbrejnë në maqinë për me kënaqë nevojat

jetsore të njeriut. Çdo gjâ që âsht e gjallë, Nikollash, i shtrohet ndryshimit, feniksi âsht i gjallë, gjâja e gjallë rritet e zgjanohet, then kufijt e ngushtë të realitetit, rrjedh dhe nuk shteret. Le ta ruejë Zoti shpirtin e popullit prej së keqes, e ti ndihmoji në këtë punë, sepse edhe Plotfuqishmit i janë shkurtue duert. (Engjëlli im, kamomilja nuk i ban dam as stomakut të shëndoshë!)

Çka me bâ, ka ardhë koha që edhe populli me shique nepër dritaren e Pjetrit. Ndoshta âsht forcue dhe âsht pajisë me të gjitha veset që janë të nevojshme për me drejtue atdheun e dashtun. Shpirti i popullit rritet në padije dhe përnjiherë shpërthen si sythi dhe deri atëherë e padukshme duket në botë. Kulturën tonë dorzojau atyne trashigimtarëve tanë të drejtpërdrejtë. Kali ban këcim të madh, prej shekullit të katërmbëdhetë... në cilin? Rueju mos kambëzbathun që ke përqeshë po vesh jelek dhe mos po ven vargue argjenti në krahnuer. Ke me u shastisë dhe prej frigës ke me ra para zotit përbindsh. Kush mundet me thanë kështu? Paj na edhe popullin e kemi njoftë vetëm prej shërbtorëve, prej djelmoshave të hamameve, prej karrocjerëve dhe dadave. Dhe qe, tash jam tue pa tjetër fytyrë dhe tjera gjana..."

Përnjiherë Sergej Amoniqi u ligshtue, la pendën dhe ra në mendime. Të menduemit i ngjante kotjes, kurse kotja pakjes. Çarapa në llampë ishte nxe dhe nisi me i ardhë era e me tymue. Manjukini u shtri në kolltukun e naltë (—lanë si trashëgim banorëve të këtushëm prej njij avokati që kishte ikë përjashta —) dhe rrinte ashtu pa mendue mâ për kurrgjâ. Përnjiherë i ra ndërmend me ndezë nji cigare. Me duer të pabindshme qiti duhan në nji litër, e ngjiti me kujdes letrën dhe u zgjat me kapë cigarellëkun që gjindej në buzë të tavolinës. Atij iu duk se nga mbrapa iu përvodh Çikilevi; zemra i theri dhimbshëm dhe nisi me këcye. Nuk mujti me mbërri cigarellëkun, por tue gërhatë u shtri në kolltuk. Cigarja mbeti pa u ndez, faqja — e papërfundueme. Sergej Amoniqit i ra pika.

Në mëngjez Çikilevi para së gjithash shkimi llampën, e cila kishte mujtë me prishë bukur shum ajrin e dhomës, kurse me lajmin e ri çoi në kambë tanë shtëpin. Ai, që i frigohej vdekjes mâ shum se humbjes së detyrës, u çmerit nga fatkeqsija e cila kaloi aq afër tij. Thirri në ndihmë gruen e Bungjukovit, damën e cila nuk trembej prej asgjâje në jetë, për me rregullue vrapimet që ishin të nevojshme at mëngjez.

Në kërkesën e Çikilevit kolltukun me Manjukinin e kthyen kah muri. Mjeku që erdhi vrap me Zinkën prej katit të poshtëm dha ndihmën e parë dhe madje ndihmoi me shtri të sëmundin në shtrat. Asht i ri dhe simpatik, ia kishte anda me u tregue në degën e vet para ish kryetarit të këshillit shtëpijak. Aty, në nji copë letre, vizatoi zemrën, aortën dhe kryet e Sergej Amoniqit (— me sy të mbyllun!) dhe me pika shenoi rrugën e mutuesit fibroz që e kishte zanë njifarë kalese të randsishme në trimin e Manjukinit. Çikilevi murmuriti diçka në shêj pajtimi dhe ia dorzoi vizatimin Klaudis, e cila menjiherë ia shtoi kres me laps musteqet dhe brinat.

— Po a na ndien ky kur flasim për tê? — pëshpëriti Zinka me frigë në zemër, tue ndërpre mjekun në vendin mâ interesant.

— Oh, marrina! Për tê âsht tash krejt njisoj! — qiti me dorë mjeku.

Në paradhomë Çikilevi e ndali.

— Nji moment, — kërkoi falje tue u takue, — a nuk do të kishit mujtë ju si mjek me e marrë me vedi? — Tek e fundit e pa përnjiherë se sa të pavend ishin këto fjalë që i tha, prandej u tërhoq me kohë.

Tanë ditën iu desht Pjetër Gorbidoniqit me u endë me Manjukinin prej spitali në spital derisa mâ në fund në njanën pranuen në përgjegjsi të vet njeriun pa siguri social. Kreun mbi shkatrrimin e Manjukinit Firsovi e përfundoi me këto fjalë patetike: nuk âsht mërzi, por âsht marri me jetue në këtë botë, zotnij! (Me e thanë kalimthi, Firsovi për fatkeqsi muer vesh vetëm mbas dy javësh, kur Manjukinin e kishin çue prej spitalit diku ku nuk dihej fare.)

VIII

Por, ndonse i shtypun me çizme aq të mëdha, prapseprap jeta rridhte gjithnji.

Dhoma e Çikilevit u shndërrue, sepse u mbush me gjâsende të reja, të cilat solide si përmendoret e vorreve. Në vend të shtratit të Manjukinit ndodhej nji raft jashtzakonisht i madh, e mbi tê nji sahat, andrra e kahershme dëshpruese e Çikilevit. Zukatte aq gjatë, saqë memzi mbërrinte me ra nji çerek, kurse vinte koha të binte gjysëm; tingulli i tij ishte aq i fortë saqë u duhej me mbështjellë zemberekët me fqollë, mbasi edhe Pje-

tër Gorbidoniqi ndonjiherë këcente natën dhe shiqonte me tërbim sahatin tingllues. Përgjithsisht, ambicja e tij e msheftë ishte i kënaqun.

— Asht karakteristike, — arsyetonte Çikilevi mbas darke, derisa Zinka fshinte pluhunin nga përbindshat e vet të drujtë, — nëqoftëse unë kam ndonji send të qëndrueshëm e të fortë, kjo do të thotë se edhe qëllimet e mija janë besnike. E nëqoftëse qëllimet i kam besnike, do të thotë se edhe duert e mija janë të dëja për besim. Nëqoftëse duert e mija meritojnë besim, do të thotë se simpatit e eprorëve të mij ndaj meje janë të përsiatuna. E nëqoftëse simpatit e eprorëve të mij ndaj meje janë të persiatuna, atëherë kush jam unë, Zinaide Petrov?

— Shtyllë! — përgjegjte Zinka lekcionin e vet të nxanun me fytyrë të shtrembnueme nga mërzija.

— Po, por çfarë shtylle? Mbani mend, shum shtylla shërbejnë si mbajtse dere.

— Shtyllë shtetnore! — e plotsoi Zinka tue gogsitë, me çka kënaqej me të madhe Çikilevi.

Po, ajo u bâ krejt e Çikilevit, e mjera Zinkë. Andrrat e saja zhdukeshin dalëkadalë e mbylleshin në ferrishtën jetsore. Për të plotsue dëshirat e Çikilevit, filloi me u majë në mënyrë katastrofale. Jeta bashkëshortore e çkujdesun u bâ për të mâ zi se robnija. Nji ditë vjeshte e çuen Klaudin në shkollë. Prej njij shtaze të vogël e të butë ajo zhvillohej në nji vajzë thatuke e të gjatë, e cila dinte shum për jetën e ishte e aftë me u bâ edhe e lazdrueme. Pjetër Gorbidoniqi nxitte me arsye e me vend lazdrimet e saja.

Këto ndërrime Firsovi i shihte me syt e vet kur kthehej me vërtetue disa përfundime në romanin e vet. Nga friga që t'i mos kthehej burri në çdo çast, Zinka ishte e panjerzishme ndaj tij e në disa sende madje edhe e paduerueshme. Firsovi humbej në shum komplimenta dhe largohej kah dera, sepse nuk kishte mâ as kohë as dëshirë me pa ato gërmadha andrrash njerzore. (Megjithate pa për rrëshqit se dhomën e Miqkës, që ishte marrë për zyrë të këshillit të shtëpis, ia kishin dhanë Matvejit, të vllait të Zinkës, që ishte kthye).

Në këta muej Firsovi qe i zanun veçanisht me punë t'ethshme: sa herë kryente ndonji vepër, gati gjithmonë trenohej nga puna. Tue shkue rrugës bisedonte me vetëvehten tue çuditë me të madhe milicët e rojës; kur flitte me dikë, ndëgjonte vetëm ato gjana që paitoheshin me gjendjen e tij shpirtnore. N'ato ditë gjithë njerzi-

mi për të përbâhej prej disa maskash tragjike, personash të romanit të tij. Ai i ngjante njij fabrike me shum mijë banorë. Me ia ndalue punën, donte me thanë me lejue që fuqija e koncentrueme n'ate vetë të shkyente si ate ashtu edhe palltën e tij të famshme vjeshtore: Firsovi krijonte.

Puna e tij krijuese ishte kapërthye fort me epshin e tij dashunuer. Rrallëherë i shkonte Dollomonovit, por çdo vizitë e tij kishte randsi për ata të dy. Pjesët e paformueme, herëherë të përgjakshme të romanit të vet ai ia sillte si lule të zemrës së tij të ndezun. Nett të tana rrinte pranë otomanit të saj dhe pa marrë parasysh përgjimet ziliqare të Donjkës, i flitte për qëllimet e veta t'ardhshme, me të cilat, si dukej, ishte i ngushtë mbarë gjithsija. Ajo qeshte me çudi kur ky me zanin dridhës të njij magjistari evokonte nga terri fytyrën e Manjka Frullazës tjetër, të mrekullueshme, të mjegullt, gjithmonë të freskët, rrethue me rrufe, se si ecte nëpër jetë. Kësosh ishte mënyra e Firsovit: në romanin e tij Dollomonovja çfaqej gjithmonë befas, si vetimë.

Asaj ia kishte anda me u pasqyrue n'at pasqyrë të tmershme të Firsovit, në të cilën fytyra e tij e deformueme dukej e shkëlqyeshme, shum e bukur, kështuqë ndonjiherë edhe vetë trembej nga pamja e vet e dyfishtë si prej ndonji vegimi të natës. Ndonjiherë dhoma i bâhej e ngushtë, ajo vishte turr e vrap palltën dhe tërhiqte Firsovin në rrugë. Në rrugën e shkretnueme mbretnonte qetsija e gjysëtejpashme e mbramjes, në thellsin e saj të dridhun lindej tingulli, rritej si nji kokërr dhe zhdukej pa lanë gjurmë. Firsovi dhe Dollomanovja ecshin njani pranë tjetrit, pa u takue, të huej njani tjetrit mâ shum se ato net të çuditshme të prituna me afsh kur pat vdekë Ageji. Si ajo ashtu edhe ai kërkojshin diçka që u nevojitej për së tepri në jetë e, âsht marri me thanë, se çdonjani sish ishte i lumtun pse nuk mundte me e gjetë atê.

Tue ecë buzë trotoarit të paasfaltuem, Firsovi shponte me shkop akullin e parë kërcuer nepër puçina. Dalldisë mbas argëtimit të vet fëminuer, mbetej mbrapa Dollomanoves e këtë gjâ nuk e shihte.

— Firsov! — Ajo ndalej e pritte. — Nuk ke të drejtë: mendimi âsht gjithmonë mâ i madh se vepra, por njeriun duhet me e gjykue simbas veprave të veta. (Mue më duket se mendimet e njeriut janë gjithmonë të këqija!)

— Ndikimi i kohës së soçme, madam! — murmuriti me pakënaqsi Firsovi.

— Po idhnohesh pada, por nuk guxon me u idhnue në mue: unë kurr nuk do të jem e jotja, — vazhdoi Dollomanovja, tue ecë pranë tij. — Kur në qenjen e dashtun njef atê që âsht e shekullit (e kjo âsht gjithmonë ajo që âsht mâ e keqe në tê!), dashunija âsht e përdhosun. Për çka po mendon?

— Për ate për çka mendoni edhe ju kur po flitni këte për ate. — Shkrimtari idhnohej e kishte zili për personin e romanit të vet, për vehten e vet, për Miqkën. — Te të tjerët kjo ngjet anasjelltas. Çka âsht e kësaj bote, në qenjen e dashtun âsht mâ mallëngjyese, për çka pikrisht duhet edhe me dashtë.

Binte borë: drûjt ishin përkulë e të piklluem. Cegmi i lehtë ashtu e kishte pastrue ajrin saqë ai ishte bâ i kaltërt dhe i tejpashëm si shkëndija. Në mbramje të tilla fuqit shpirtnore dhetëfishohen, kurse syt gati shofin ate për çka edhe janë hapë. Firsovi kishte kuptue drejt: Dollomanovja kërkonte Miqkën nepër rrugë plot muzg mbramjeje. E ndonse mundte çdo çast me e njoftë, sepse ai gjindej aty, afër saj, ajo përpiqej me e gjetë ashtu si e kishte pa në pasqyrën mashtruese të Firsovit. (Kreu i kësaj te Firsovi fillonte kështu: Qe, kështu âsht planeti, i pafuqishëm me u shkoqë dhe me u zhytë në harresën e vet, gjykue që të sillet në qark rreth dashnorit të vet të pambërrijtshëm).

Vërtet, Miqka ndodhej afër saj, e jehu ndjellazi i famës së tij shpeshherë mbërrinte deri te Masha. Hylli që shuhej shëndritte përsëri me fuqi të pabesueshme. Nuk mujshin me e zanë, mbasi në kohë të fundit punonte vetë. Masha kishte ndëgjue se nji muej e gjysë ai kishte qenë mysafir përjashta shtetit dhe asnji arkë e atyshme nuk mund të lavdohej se veglat elektrike të Miqkës nuk do të gicilojshin anët e saja çeliku. Policít e jashtme i angazhojshin kundër tij njerzit e tyne mâ të njoftun, por ky dyluftim muer fund në mënyrë komike. (Mashës i thojshin se Miqka kinse në njifarë lokali të shtrejtë e kishte pî njanin detektiv që e përcillte dhe msheftazi i kishte dhanë në dorë tre dollarë me fjalë: „Shko, or vlla, me fjetë, — ti je nëpunës, e unë nga ana ime mund të të komprometoj".). Ndoshta fama e Rokambollit kishte me kunorzue kokën e tij të çmendun, sikur ai mos t'ishte, simbas fjalëve të Firsovit, Rokambolo me koeficientin rus.

Inkaso — afera e trefishtë në nji qytet të huej, mbarue me thyemjen jashtzakonisht të shkathtë t'arkës veçanisht të ndërlikueme të bankës, çmeriti ekspertat mâ të mirë. Materiali hetues paraqitte zbulime të tana në mjeshtrin e thyemjeve. Zana e padukshme e hajnit rrinte pezull mbi Miqkën. Mandej filluen me qarkullue zane gjithnji të pamundshme njani prej tjetrit. Vasil — Vasileviq Panama — Trashalluku betohej, tue stërpikë me pshtymë nga ngazëllimi, se Miqka kinse merrte nënshtetsin e huej dhe shpërngulej n'Amerikën Jugore që të jetonte e të punonte atje gjithnji. Mbas të tjerëve, gjithashtu burimeve të sigurta, Miqkën kinse e kishte thirrë njani nga personalitetet mâ me influencë n'Europë për marrëveshtjet e veta të mshefta. Firsovi, që jetonte tue qenë në takim t'afërt me hajna, përhapi edhe vetë, për provë, lajmin se Miqka kinse do të bâhej kallogjer në njanin nga manastirët e Kavkazit, për çka tashma kishte bisedue intimisht me igumen Grekun. Të gjitha këto tregojnë se sa e madhe ishvte etja mbas romantikës në këtë kohë prozaike.

IX

Dukej sikur të kishte kalue përgjithmonë koha e veprave të mëdha. Fillonte nji fashitje, aq e rrallë në fillim të dimnit. Hyjt e hajnave ishin futë në hije e në lëmashkun e bretkocave, por edhe s'andejmi i nxirrte dora e hekurt e ligjit.

Në sy të gjithëve ishte pre kariera e shkëlqyeshme e Aloshit, i cili për shkak të njij cikrrimi kishte rrëshqitë nën dorën e përmendun. Ende nuk ishin mësue me këtë ngjarje të trishtueshme, kur erdh lajmi për humbjet e reja në radhët tashma të rrallueme të hajnave të Moskës. Mbyllën mullinin e Bençikut të Qetë, dhe këte e përzunë në nji vend që nuk i përgjigjej aspak shëndetit të tij të dobët dhe veprimtaris së tij energjike. E përnjiheri Vasil Vaskoviqi krejt marrisht u dogj tue shkri ar farmasonik... Dora e hekurt vepronte elastikisht si zembereku e tashma i ishte afrue Miqkës. Ramja e rrufes në nji fabrikë provinciale të shpirtos mbaroi me turpin publik. Flitej se Miqka vraponte nepër treg, tue ikë prej zhurme, ndërsa për çakshiret ishte kapë me dhambë pudla e vogël e së shoqes së Nepmanit.

Kjo shpifje e marrë nuk mbërrijti me u përhapë larg, sepse e shkurtoi me kohë Dollomanovja.

— Thonë se ka ikë, vetëm në brekë! — vërtetonte me zemërkeqsi Donjka, por ajo e përzuni në qiler dhe urdhnoi që të mos bëzajë asnji fjalë për të. Tue iu afrue pasqyrës, ajo shiqoi vehten për nji kohë të gjatë në të: buzët i kishte të kafshueme dhe të përgjakuna, kurse musklat rreth gojës shtangeshin si të helmueme.

Bota e hajnave ka ngritë krye e ka fillue me murmuritë: bandën e vjetër të hajnave e ka zevendsue rinija pa kurrfarë talenti e parimi. Lindi dyshimi se ndërmjet vetë hajnave ndodhen sy e veshë të msheftë. Kur sharroi mâ i dashtuni i të gjithëve, Peq Detenci (— djalosh me shtat hipertrofial e jashtzakonisht i urtë), të gjithë e kishin të qartë se e kishte denuncue hajni Artemij, për mos me ia pague huan. Ndonse Artemij edhe vetë posa kishte dalë prej burgut dhe flente nepër vagonet e shprazta, hajnat e thirrën në gjyq dhe e rrafën, tue ia mbulue kryet me jorgan fëmijsh. E turpnuen plakun pa kurrfarë faji; Artemij, njeri i kallëpit të vjetër, mezi që mund të dinte për Peqin mbas njij qëndrimi gjysëm vjeti në burg. Pasigurija mundonte, idhnonte dhe shtyente njerzit me veprime pa mend. Dyshimi ra edhe jatakes Kaqë, grues së lëshueme të Peqit. Ajo nuk mundte me u çfaqsue lehtë e prandej vendosi me bâ nji hap të jashtzakonshëm. (Preu flokët e vet jashtzakonisht të bukur dhe, të mbështjellun në gazetë, i solli para gjyqit të hajnave). Dikush i denunconte me idhnim, gati me frymzim: dikush ahmerrej rreptas kundër botës së hajnave vetëm e vetëm se edhe ai vetë, ahmarrës, ndodhej në të, në gjit e saj t'errtë.

Fati urdhnonte hyjt që t'errsohen. Edhe në strofujt mâ t'errtë flitej tash me kujdes përshpëritje: muret kishin veshë; vena, madje edhe qetsija spiunojshin shoqnin e hajnave. Zemrat iu nxinë si me qenë të lyeme me peshkve; trembeshin me rrahë më zâ, nga friga mos po trathtohen. Dora e hekurt, njiherë e shtërngueme, nuk çelej mâ. E përnjiherë nji lajm i gëzueshëm e trandi këtë heshtje të vrantë: lajmi për ikjen e Sanjkës u ndie shpejt në tanë botën e hajnave. Në të shihshin shêjin e sukseseve t'ardhshme.

Natyrisht ikjen e tij e lidhshin ngulmenisht me emnin e Miqkës, madje edhe vetë Sanjka, kur u paraqit përsëri në strofuj, nuk u mundue shum me e mohue këtë. Hajnat dijshin shum mirë se gjatë mungesës së

Sanjkës Miqka i ndihmonte rregullisht grues së tij të vorfnueme (— ajo gjatë kësaj kohe shpenzonte shumë në pije dhe shkonte n'ato lokale në të cilat dikur shkonte burri i saj). Të dejunit zbukuronte faqet e saja me dy piptha të kuq si n'ethe, të cilët nuk mund të hiqeshin, mushknit e saja të dobta nuk durojshin shtërgatën e egër shtâzore. Fshikullue me stuhi e rreziqe të reja, fytyra e saj u bâ më e ashpër e më e bukur: kthimi në jetë të qetë u ishte pre përgjithmonë. Të lidhun njiherë, Sanjka dhe e shoqja kalojshin pa u nda nepër jetë, ndjekë me dëshprim e turp. Dukeshin gjithmonë bashkë e ishte vu re se çfaqja e tyne u sillte gëzim pijanecëve, t'arratisunit gëzim, kumarxhis lumni. Dalja e përkohshme e Sanjkës nga shoqnija merrej si dredhi, me të cilën duheshin fshehë gjurmat e vjetra; ia kishin falë tradhtim e afërt: hajnat mujnë me qenë zemërgjanë në mënyrën e vet.

Kështu puntorija e kallëpëve e Aleksandër Bapkinit nuk mundte plotsisht me lulzue: mbas burgimit Sanjka nuk u kthye më në podrumin e vet të dashtun. Por fati buzëqeshi me viktimën e vet: Sanjka lëshoi me sukses të kalojnë nepër dy punë të vogla. Lojacake dhe e heshtun, ajo qeshte edhe me krejt shoqnin e hajnave me suksese të vogla. Fati i Sanjkës u bâ objekt bisedimi i përgjithshëm, sikurse edhe fati i Donjkës, detyra lakeji e së cilës vazhdonte gjithnji, kurse dyluftimi dashnuer ende zgjatte njisoj. Megjithate, mbasi dijshim të gjithë vrullshmenin e Donjkës dhe vullnetin e pamposhtëm të Dollomanoves, nuk guxojshin me qeshë haptas, ndonse Donjka heshtte si kordha e ngrehun, kurse Dollomanovja nuk shkonte më nepër strofuj. Këtë muej luejtu në nji film, për të cilin flitej shum e për të cilin scenarion e kishte shkrue Firsovi.

Në fillim të tetorit, mbas shum vështirsish, filmi më në fund filloi me u çfaqë nëpër kinemat e kryeqytetit! Krejt Moska mundte tash me shique Manjka Frullazen, por tue vërejtë lojën e ndërlikueme të hijeve sipërfaqsore, shiquesi nuk mundte kurrgjâ me kuptue nga ajo që ngjante matanë pëlhurës, në jetë. (Tue iu përmbajtë disa mendimeve të veta, Firsovi kishte mbushë scenarion me gjysën e personave të romanit të vet, vetëm se këto i kishte thjeshtue dhe bâ të kuptueshme për kedo, sepse i kishte veshë me petka tjera: Miqka merrej me idena të mekanikës praktike dhe më në fund çpiku diçka të ngjajshme me anijen fluturuese; Manjukini ecte si cung si me pasë rakitis e më në fund plasi me grusht në buzë,

kurse Dollomanovja i burgosi që të dy për do arsyena klase. Donjkën e kishte thjeshtue vetëm nga lakmija, që âsht karakteristike për klasën e saj. Së shpejti uniformën oficeri të Donjkës e ngjyrosi gjaku i vetëvrásit. Prova e Firsovit ia mbërrijti qëllimit plotsisht: maskat luejtën ashtu si kishte përfytyrue ai).

Fama që e kaploi aq shpejt, e piklloi Dollomanoven. Në provën e fundit ajo shiqonte pa ngurrue në pëlhurë, në të cilën dibanja xheloze në vetëvehten luente gjithfarë gjanash të shëmtueta. Ajo neveritej nga thjeshtimet e panatyrshme të filmave dhe ulte syt mbi çantë që e kishte mbi gjûj.

— A po ju pëlqen! — lemzonte me ngazëllim Firsovi pranë saj. — Llokum e jo fotografi! Cili prej fillimtarëve të revolucionit ka mujtë me andrrue për nji fat të tillë? N'anën e majtë virtyti, në të djathtën e keqja: radhitë si ushtarë në kazermë... Qe ku mikroborgjezija iu shmang gjyqit të drejtë! E vuejtsi kryesuer jam unë...

— Po shkoj në shtëpi, — tha ajo me zâ të marrun dhe u çue.

— A do ta qerasni vuejtsin me kafe? — pyeti ai kur e mbërrijti në garderobë. Pa pritë pranimin e saj, Firsovi duel para derës dhe zû nji karrocë. Ajo u ul pa asnji fjalë. Firsovi ia bani vendin, karrocieri u grahi kuajvet e karroca u nis..

Koha ishte e keqe. Në rrugë, mbështjellë me mjegull, mbisundonte ngjyra e murrme rrëshqitse, e vetëm nji njollë bredhse e kuqe — shitës bozhuresh vjeshtore — i jepte kësaj figure të shkapërderdhun mprehtsi madhshtore. Aty këtu ndizej befas ndonji llampë elektrike, e cila lëbyrte syt e shtynte me gostitë. Koha vinte tue u keqsue gjithnji. Ishte gati ora pesë.

— Nëqoftëse nuk më sheh kështu në pëlhurë, atëherë çka do të mendojë për mue? — qeshi përnjiherë Dolomonovja.

— Nuk do të mendojë kurrgjâ, as nuk do të marr vesh, vetëm dashunija ndaj jush do të ndizet mâ fort, — u përgjegj me zemrim e me zâ të ngjirun Firsovi. — M'âsht marrë zani, kisha me qenë i mirë për korin e kishës... Madam, ai nuk do të kuptojë kurrgjâ e nuk do të vuejë. Ai përgjithsisht nuk âsht asish si e mbani ju. Njeriu nuk mund të shkeli nëpër poshtërsi pa u ndye edhe vetë.

— Mbarova mahit e tua, Firsov, e je xheloz. Duhet të çlodhesh, — ia hodhi me zemrim Dollomonovja dhe

mbështetë mbi dorën e tij, hyni n'oborr. — Ti nuk je tue u mahitë, por pallta jote vjeshtore.

Nji këneta shum e madhe përhapej mû te dera e si qeni i lidhun ua mbronte hymjen n'oborr vjetërsinarëve e muzikantave endacakë, në qofshin të marrë me dalë në punë në këtë kohë të keqe.

X

Tue hy Donjka lajmëroi Dollomanoven se pô e pritte nji vajzë. Nga zani i tij i matun dhe i njerzishëm gufonte idhnim. Para se me ardhë Dollomanovja me Firsovin, Donjka lexonte vjershat e veta Tanjës, e cila rrinte këtu tashmâ nji orë. Herën e parë Donjka i besonte aq haptas njij njeriu të njoftun, njij grueje, tue mos ndie me këtë rast se ajo ishte motra e Miqkës. — Te Donjka piqej stuhija, ndërsa furtunat e grumbullueme e të fuqishme rrotulloheshin nepër ferr dhe kërkojshin shfrim për vedi. Ai u gëzue për ardhjen e Tanjës, kurse asaj i pëlqejshin vargjet e tija të çuditshme, në të cilat vlonte nji ndiesi e panjoftun për tê: kënaqsija që i shkaktojshin ato ishte kënaqsi çudije.

Mbështjellë me petka dhome të Dollomonoves, sepse ishte mërdhi në shi e n'erë të fuqishme, ajo ndëgjonte me mallëngjim rrjedhjen e ngjirun të zanit të Donjkës, kur ushtoi zilja. Krejt i turbulluem, Donjka vrapoi në paradhomë, e Tanja megjithate pa nga dera e hapun pak se si duert e gatshme të Donjkës kapshin palltën e Firsovit, të cilën ia hodhi shkrimtari pa kujdes e si nepër tym. Dollomonovja iu afrue Tanjes me hapa të qetë e të sigurtë; Tanja, si duket, pyette diçka me fytyrë, e Dollomonvja i përgjigjej pohimisht; mandej u qokën tue mos folë asnji fjalë. Firsovi nuk mujti me durue dhe ktheu kryet për mos me pa këtë takim, disi fare i sinqertë e jo aq i thjeshtë si në sqenë. Grat njifeshin heshtazi.

— Unë kam veshë petkat tueja të dhomës e papuçet, jam ftofë për së tepri... a nuk idhnohi? — me nji ndiesi turpi plot besim në zâ tha Tanja.

— Tash do të pijmë çaj. A doni me konjak? — buzëqeshi me dashtuni Dollomonovja, tue lëshue duert e Tanjës.

— Po due... me konjak, a? — përsëriti Tanja, tue buzëqeshë me çudi. — A dini shum jam frigue prej këtij takimi: aq më kanë folë për ju.

— Firsovi, a? — Dollomonovja ngriti pamjen e vet të ftoftë e të kthjelltë.

— Po... edhe Firsovi ndër të tjerët, — pranoi Tanja krejt e skuqun nga guximi i vet.

— Firsovi ju ka thanë të vërtetën.

— Ai tha se jeni i keq... i keq ndaj vllaut tim. Kurse ju jeni aq i thjeshtë e i dashtun.

— Gjithë njerzit janë të thjeshtë e të dashtun, — tha rreptas Dollomonovja. — Kurse unë jam e gjithqyshtë Tanjeçkë! — Ajo iu lut Firsovit që të kujdesej për çajin, e ai u hodh aq njerzisht, saqë në shpejtsi e theu cigaren. — Pra, kështu qenka motra e Miqkës. Nuk mbërrijta me ju pa në cirkus.

— Nuk do të më shihni mâ, — tha Tanja tue u skuqë përsëri.

— Po ndëgjova.

— A prap prej Firsovit, a?... Më ka tregue se edhe mue më ka përshkrue në romanin e vet. Kam lexue pjesën e tij, âsht shtypë në të përkohshmen. Por nuk i përgjigjet së vërtetës. Unë atje jam vashëz e hajthme, kurse unë nuk jam e hajthme... madje nuk jam tashma as vashëz. Unë jam artiste cirkusi; kurr nuk qajmë, posë ndoshta atëherë kur jemi të tërbuem: me buzëqeshje tregonte se po tallej. — Unë jam shum e fortë, kjo âsht e vërteta lakuriqe.

— Po shoh. Kur do të bâhet martesa juej?

— Javën tjetër të merkuren... vetëm nëqoftëse nuk na pengon puna. Nikollaj... — ajo ngeci përsëri si me pranue diçka të shëmtuet — ... merret me punë të ndryshme. (— Tanja u çudit përnjiheri: Dollomonovja vetëm pyet e nuk tregon kurrgjâ për vedi, kurse ajo me e pyetë atê, Tanja nuk kishte guxim për këtê. —) Të mërkuren tjetër, — ajo përsëriti butsisht.

— A nuk ju vjen keq që po lëshoni cirkusin? — Dollomonovja filloi me kallzue se si çdo martesë ishte e ngjajshme me jetën e manastirit, por nga syt e Tanjës pa se kjo e dinte kaherë këtê. — Cirkusi — âsht nji jetë e hovshme deri n'ekstrem. Unë e due cirkusin sepse në tê ka gjithmonë gjana të jashtzakonshme. Ndonse... — ajo mendoi — ... edhe ai si çdo mrekulli duhet të ketë patjetër anën e mbrapme të qelbët e të pakandshme.

— Jo, cirkusi — âsht punë, punë e punë... e ngapak mundsija që të kthehet kamba! — qeshi Tanja. — Por, mue nuk më vjen keq. Me edukue fëmin dhe në kohën tonë me e bâ njeri — kjo âsht gjithashtu punë e dobishme. Grat që jetojnë... e nuk lindin fëmij, janë gra të këqija. (Ajo përpiqej me afsh për botëkuptimet e hueja, sepse në të jetojshin dëshira tjera, të pashtueshme. Dollomonovja vërente me kujdes se si Tanja trette në kaosin e vet shpitnuer, tue predikue njifarë t'ashtuquejtuni heroizëm të panjoftun materniteti).

Heshti dhe iu çel fytyra vetëm kur Tanja prajti, sepse nuk dinte mâ se çka me thanë pos asaj për çka tashmâ kishte folë.

— A do të më thirrni në darsëm?

— Por ai nuk do të jetë në darsëm! — Tue u fuigue nga moskujdesija e vet, Tanja u xitue edhe mâ tepër: më dërgoi nji letër... âsht marre, shkruente, të shoqnohesh me hajnin. Ai âsht njeri shum i mirë!

— Nuk âsht i mirë: ai âsht krye në vedi, koprrac... Zoti ju ruejtë nga dashunija e njerëzve t'atillë si âsht Miqa. Me dashtë, për tê don me thanë — mos me përbuzë, sepse ai pak kend e don.

— Mue nuk më përbuzë Miqa! — mbrohej Tanja tue folë dikah në gjysëerrsine. (Dollomonvja kishte shkue mbrapa paravanit në qoshen e kundruellit të dhomës).

— Ju jeni diçka tjetër: ju për tê jeni vidhë që e mban në vend. Përndryshe ai nuk do të turpnohej prej askujt: Ju jeni turpi i tij, Tanjeçkë. — Diçka punonte mbrapa paravanit dhe tregonte se sa e bukur âsht vendosmënija e njerëzve, por âsht e urtë vetëm atëherë kur në ndeshjen me pengesat e vështira të kësaj jete nuk zhduket besimi dhe fuqija e vrullit të saj. Shihej se Dollomonovja mendonte për diçka tjetër derisa thonte këtë letni.

Përnjiherë Tana u çue me kujdes dhe u nis kah qoshja ku mshifej amvisja.

— Çka po bani kështu ? — pyeti ajo me zâ t'ulët e, tue u kujtùe, tundi kryet me neveri. — Zina thot se ju jeni e keqe. Nuk jeni e keqe, por jeni e pakuptueshme.

— E ju, Tanjeçkë, jeni torollaqe, — iu përgjegj Dollomonvja dhe mbas nji kohe të shkurtë duel nga paravani. — Po ju moçon jeta: atëherë si do të jetoni? (— mandej u ul mbi otoman pranë Tanjës dhe i tre-

goi nji ndodhi të vet nga fëminija. Si vashëz kishte pa do njolla t'errta mbi çarshafin e shtratit t'asaj grueje të lijosun, te e cila gjatë verës e çonte Mashën Dollomonovi plak. Ishte mbramje, vetëm nji kandil ishte ndezë. „Kurrgjâ", kurrgjâ, — e ngushllonte grueja e lijosun Mashen e përlotun e të trembun. — Paj këtê e ka pasë edhe Zonja e bekueme. Kjo gjâ quhet koha!)

Tanja hoqi me forcë nga supi i vet dorën e Dollomonoves, e cila përkëdhelte dhe e fyeme ra mbi mbështetsen e otomanit.

— Te gjithë po m'arsimoni. Së pari Firsovi, mandej ai Çikilevi, e tash ju. A ju vjen keq që unë me qëllim nuk due me dijtë asgjâ për këtê? Ju mendoni gjithnji se po zbuloni nji kuptim të ri në njeriun, kurse në të vërtetë po bâhet nji degradacion i madh i njeriut. Hê, njeriu âsht ai ç'âsht, a? Çfarë punësh çikilevjane! Kurr në botë nuk ka pasë aq dëshprime në njeriun si sot...

— Ti, Tanjuçkë, vllaun tand e ke pa gjithsejt shtatë herë, dhe e ke dashtë përmbi të gjithë, — tha Dollomonovja, tue kalue në nji temë mâ t'afërt. — A thue nuk ke gjâ mâ të mirë në jetë?

Dera u hap dhe zani i Firsovit pyeti nëse mundte me hy. Mbas këtij u fut nji varg njerzish: i pari, shkonte Donjka në maje të gishtave tue mbajtë semaverin i cili fishkllonte dhe gurgullonte tue përhapë nji nxehtsi të kandshme e erë qymyri. Mbas tij ecte Firsovi me tabaken në duer, mbi të cilën ishte takëmi i çajit, me salvetë nën krah e me buzëqeshje të njerzishme në fytyrë. I treti tërhiqej daci i unshëm, mik i Donjkës, i cili jetonte me tê në qiler.

— Pegazi i poetit të madh! — paraqiti dacin Firsovi me nji ton profetik, tue nxjerrë herë-herë fletoren e vet të shenimeve. — N'ata vjetë Dielli lëngonte prej njij sëmundjeje të randë... Miqka âsht fatkeqsi e tmershme, sepse as në mullinin e erës s'mund ta mbrejsh: ai do të thotë shrregullimin, pakulturë, fuqi brutale... e prandej çon kah shkatrrimi. Ai âsht vetëm nji cung prej të cilit do të gëdhendet stërgjyshi i njeriut t'ardhshëm. Por ajo çka âsht e gjallë nuk mund të kalbet: unë nuk jam njeri i gëzueshëm, e pohoj se shpnetka, organi ynë i të qeshunit, do të ndiejë e para rrezikun e do të shpëtojë botën. Unë jam tue kalue nga gjithë këta vjetë e po thom se njeriu âsht i mrekullueshëm e i ndershëm me mend. Gjithnji sa të jetë i gjallë dhe i nxehtë, ai përherë kërkon e krijon idhuj për vedi,

tue mos kuptue se ai vetë âsht mâ i mirë se çdo krijesë e tij. Njeriu âsht i gjallë, kurse idhulli i vdekun, madje edhe kur sundon.

Ia preu fjalën Donjka.

— Ka ardhë njifarë plakushi për ju, — i tha ai Tanjës tue u lavdue për tonin e vet të lakejit.

— Në paradhomë e pritte Pugeli, të cilit Tanja ia lente gjithmonë adresën kah shkonte. Krejt i lagun dhe i shqetsuem për diçka të kandshme, ai mezi ulej në karrikë, ndërsa Donjka pritte, nji çast të volitshëm me hy në dhomë. Tanja u fal hutueshëm me Dollomonoven: lajmet që i pruni Pugeli prishën qetsin e saj sa për sy e faqe.

— Si cun, blithsha gjithë lugës, — i pështpëritte në vesh Pugeli, kurse ajo luhatej pak dhe qëndronte sy-mbylltë. — Shumë e madhe të hollash. Unë sita... nëqoftëse çilet ndonji duhantore, mund të jetohet njiqind e dy vjet! — (Duhantore i dukej Pugelit i vetmi vend kah mund të kalonte Tanja kur ta lëshonte cirkusin).

Shihni, — i tha Tanja Dollomonoves tue u nda, — megjithatê, unë për Miqen dij mâ shum se ju, sepse jam grue e pse e due. E kaluemja mund të falet kur të besohet në t'ardhmen!

Dolomanovja nuk iu përgjegj as nuk e thirri Tanjen që ta vizitonte prap: tue qëndrue pranë dritares pa se si dy vetë kaluen nepër oborr. Nji figurë e gjatë, kapun me erë, ecte drejt, pak e krrusun përpara, e pranë saj vraponte këndej nji pulë cubele, e paqetë si hije e saj. Muzgu i gëlltiti para se Donjka, tue kërsitë ashpër rezen, mbërrijti me mbyllë derën me çelës.

— Njeriu i ri thuese po rebelohet, a? u interesue për tê Firsovi.

— Rebelin âsht mirë me e zbutë.

Drita elektrike nga tavani i jipte fytyrës së Dollomonoves njifarë maske jashtzakonisht madhshtore: n'at çast ajo mâ tepër trembte se sa magjepste.

XI

Tanja kur u kthye në shtëpi, ndëgjoi fjalë të reja. Fenerë i bâjshin me sy misterizisht njani tjetrit, balta zhapllonte mallëngjyeshëm nën kambët: rruga i dukej si ndonji rruginë magjike, në fundin e së cilës e pret nji sprovim i pashmangshëm e i ambël. Tinzisht prej

vetëvehtes tashma prananonte se ikja e saj prej cirkusi dhe martesa e saj ishte marrzi e vërtetë. Ende gjithnji ndiente po at simpati ndaj Nikollkës, por besimi në baza të shëndosha të fuqis së tij ishte luhatë. Paj edhe ai ishte largue prej saj, thuese të puthunat e tyne ishin të numrueme, thuese trembej me marrë mbi vedi detyrime dashunije të vërtetë. Me të vërtetë ashtu edhe ishte me Nikollkën; përveç kësaj, vetëdija se Tanjës nuk i kishte kthye huan në të holla, i helmonte edhe at gëzim thjesht fizik, të cilin ia zgjojshin vizitat e shpeshta të Tanjës.

Por, ndonse shtynte kunorzimin prej njij mueji në muejin tjetër, sepse dëshironte me kremtue darsmën me bujë e madhshti (—Zavarihini martohet nji herë në jetë! — thonte ai vetë —), Nikollka së fejuemes së vet i kushtonte njifarë kujdesi të shmangët e të pagëdhendun, madje njifarë hajthmenije njeriu që e ndien vedin fajtuer: shpërblimi për mungesën e ndjenjës së sinqertë ndaj saj. Tanja nuk kishte dëshira, — Nikollka i trillonte vetë për t'i plotsue menjiherë. Në dhuratat e tija shpeshherë dilte në shesh natyra e tij: në muejin e parë të fejesës i dhuroi nji medalje e hollë me fotografin e vet dhe nja gjysë dyzine karrika shum të bukura. Vetëm nji krijesë si Tanja mundte me pa në këtë hajthmeni të tij të pagëdhendun e koprraci njifarë kujdesi. Kaherë duhej të ndaheshin e vetëm arsyet e rrêjshme u pengojshin që të mos kryejnë atê çka kishin ndërmend. E qysh n'at kohë, ndonse kishte pak, Nikollka mësoi shumçka. Mbasi u rys për diçka mâ tepër se ç'ishte, nuk mburrej si bakalli: prej kësaj trembej si ndonji lojtar cirkusi të katundit të tepërm. Ai, njeri me dëshira të mëdha, me mall të përhershëm për t'ia mbërrijtë njij gjâje të pambërrijtshme, zhbirues, ishte i vetëdijshëm se edhe gabimi mâ i vogël mund t'i shkatrrojë frytet e punës së tij të mundimshme.

Tanja mâ në fund kuptoi se Zavarihini para së gjithash dëshironte me e pa të shëndoshë e të fuqishme, t'aftë me kalue nepër çdo pleh që has në jetë. Ajo nuk mashtrohej kur mendonte se ndjenjë e vërtetë ka me kaplue Nikollkën vetëm atëherë kur ta shtyjë ajo prej vehtes. Njiherë ai vetë u tregue dhe u kap në grep kur Tanja e lutte në mënyrë naive mos me e thirrë Helë, sepse kjo gja ishte qesharake dhe e shëmtuet. Nikollka mendonte, tue mbështetë nënmjekrrën e vet të fortë mbi dorë e tue soditë zjarmin në koftor.

— Ti për mue do të mbesish gjithmonë Helë. Unë edhe të due vetëm derisa të ndodhesh në rrezik të cilin po e përballon vetë. Supë mund të ziejë gjithkund.

— Do të vijë koha kur edhe unë kam me të mërzitë ty me supë.

— Koha!... Ç'âsht kjo koha? Mjegull, fatamorganë. Athue mjegulla mund ta shpenzojë njeriun? Prit pak, do të vijnë njerëz të fortë...

— Shtirej kinse po dalldisej në kujtime.

— Thanë në mes tonë, unë në katundin tim jam marrë aty-këtu me premjen e pyllit shtetnuer: kam dorzue drû. Nëqoftëse miku yt ka shum e ti pak, merr tinzisht prej tij. Sepse po të kërkojsh prej tij — do t'i dhimbet, e si mikut mos t'i japi — do t'i vijë keq. Po të marrish tinzisht prej tij — edhe mâ tutje do të jeni miq.

— Athue nuk âsht kjo gjâ e pandërgjegjshme? — pyeti Tanja tue u skuqë, sepse disi ishte mësue me parimet e Nikollkës.

— Koha ashtu të mëson: âsht e ndërgjegjshme ajo që ia kanda njeriut. Nuk ka mâ ndërgjegje, e kanë hangër në vend të bukës në vjetët e zis. Qe, vllaznit e mij janë pa kurrfarë ndërgjegje, kanë rrëmbye tokën e çifçijve dhe e mbjellin; nëqoftëse nuk e mbjellin, vdesin nga ûja. Ndërgjegja Helë, âsht hae e helmueshme! — Ai shtëngoi dhambët thuese në ta mbante ndonji pastë. — Shkoj unë njiherë në prozhëm me shique diçka dhe ndalem bri njij prroni. (Tash u bana rendës, kurse atëherë kam qenë pak përtac!) Përnjiherë kaloi njifarë plakushi, kurrkush e kurrgjâ, mue m'u dridhën gjûjt. „Pse, tha, budallë, pa pushkë shkon në pyll?" — „E, athue âsht i vogël ky tokmak?" — i thom unë dhe i tregoi grushtin. Qeshi plakushi: „Ma kthe shpinën, pullumbth!" — më tha disi me ambëlsi. Qëndroj unë ashtu si thot ai, e ai më mëshoi aq fort n'at vend, saqë unë fluturova si pendël matanë bregut. — Zani i Nikollkës u dridh. — Kurr në jetë nuk kam qa aq, kurse atëherë... ishte edhe tepër mësimdhanse. Kurse peshën pesëpudshe e çoj si lodrën!

— E mâ, Nikollushkë?

— ... Kjo, që na nuk kemi qejf me ndërrue shpesh humbim fortsin. Ti, qe, sikur me më pasë shpue me asht, kështuqë nuk din se sa âsht zgavra te unë. Je futë n'at zgavër, më dhemb, e po të të nxjerri, do të

shkatrrohem. — Gjâ e çuditshme, ai besonte edhe vetë rrenës së vet të ndërlikueme.

Nji e puthun e rendomtë, nji takim i ndershëm i buzëve të tija të thata do t'ju jepte fund grindjeve të tilla të vogla. Tash ai vetë shkonte ndonjiherë te ajo. Pugeli me përulje e çonte te Tanja dhe në maje të gishtave, dhe nergut, tue theksue drojën e vet, delte nga dhoma me ndejtë diku në rruginë tue mbajtë në duer nji pahitse e shëmtuet prej pendlash të ngjyrosuna, rekvizitën e pandashme të rolit të vet të ri. Kohët e fundit Pugeli kishte marrë at mefshsi trupore plaku që del rëndom nga vetëdija se je i tepërt në jetën e të rijvet.

Dera ishte e çndryme, dhe Nikollka, tue hy, vështroi me dyshim rreth e rrotull; vigjilenca e përditshme e Pugelit u kufizue me të çmendunit.

— Kadalë! — ia pengoi rrugën Pugeli dhe me nji guxim të jashtzakonshëm vuni gishtin mbi buzët e varuna të Nikollkës. Gishti i plakushit ishte i lagshtë, i ftoftë dhe i vinte erë vojguri. Mandej plaku u vû me përgjue përsëri te perdja dhe me tundë kryet. Kur bisedimi në dhomën e Tanjës bâhej mâ me zâ të naltë, Pugeli seriozisht i jepte shêj Nikollkës që edhe ai të përgjonte. Tue qeshë marrëzisht e me përdhunë Zavarihini filloi me përgjue.

Njifarë zani i vetëbesueshëm dhe i ngjirun flitte me gjuhë të huej, kurse tjetri i gëzueshëm e me theks komik, e përcillte. (Ai që nxirrte at zâ, haptazi ishte shum i kënaqun me personalitetin e vet e sigurisht në bisedim lodhej shum).

— Her Mangolfi ju ofron, tue pasë parasysh... (— ai pyeti diçka gjermanisht!)... kualifikimet tueja, nji shumë, e cila në Gjermani paguhet vetëm për atrakcione të mëdha. — Ai tha shumën që ia kishte ofrue zotni Mangolfi Tanjes për kualifikimet e saja, e veshët e Nikollkës, mbështetë për perden e pluhnosun e të vrazhdë të derës, u skuqën në mënyrë të kobshme.

Shumën që ia ofroi Mongolfi Tanjes Nikollka mund ta fitonte vetëm mbas shum përpjekjesh të mëdha e të rrezikshme („Te unë nuk ka vend, i cili mos të jetë pshty për çdo rubël teme të fitueme!" — i pshtoi njiherë fjala idhtas). Nikollkës iu bâ sikur t'ishte skuqë tanë trupi i tij nga hutimi i madh. („Po unë i spjegoj asaj se çka kam fitue... mendoi pikllueshëm ai, tue sjellë ndërmend buzëqeshjen e përvujtë të Tanjës kur kishin bisedue herën e fundit). Fuqija e errtë e rublave të

Mongolfit i hapi Zavarihinit syt e katundarit në Tanjën. Mû atëherë pat ndodhë disi me tê nji shndërrim tjetër i keq (i pari ndodhi kur Miqkë Frullasja ia muer shportzën e vorfën).

Mandej muer fjalën Tanja, me zâ shum t'ulët si me refuzue.

— Për çka janë tue bisedue kështu? — e shkundi Nikolla Pugelin, megjithse përpiqej me gjetë me mend se ç'po ngjitte matanë perdes. Diçka i flitte që të hynte e t'urdhnonte mos me pranue, mos me përzanë nga shtëpija gjith ata të huej, të cilët me nji shumë të madhe të hollash e vente në sprovë dashunin e tij të trandun. Pritte tue e kacarrue për Pugelin kurse ky kundërshtonte e tue mos vu re se si përdja luente për shkak të luftimit të tyne.

— O Mangolf! Ai ka kryet pak mâ të vogël se lamshi i dheut... — u rruckullue Pugeli me fjalë. — Ai mbaroi tri Robinsona fluturues, nji kordevolan me vravashkë, ate e din gjithë bota. E ai thërret Tanjën mysafir! — tha me besim dhe përnjiherë u tërbue. — Çka doni? Që Tanja ime të lindi fëmi katundari në tokë, a? Unë pa palltë... Nuk mbaroi çka do të bante me palltë.

Në dhomë filluen me i largue karrikat, e Pugeli, tue këcye kah dera, e hapi me njerzi, ndërsa Nikollka nuk mendoi asgjâ mâ mirë, veçse u hodh mbi shkallë dhe atje i turpnuem dhe i hutuem mbeti me ndrydhë kasketën e vet të re. Ndjeu se si kishin dalë të gjithë në paradhomë dhe se si Tanja qeshte për nji mahi të cilën e tha Heri i edukuem mirë tue u nda. Të qeshunit e saj i ngjante Nikollkës në lëvyrje, iu bâ se ishte plot e përplot me miradije të përvujtë për nji vizitë aq të randsishme: ndëgjimi i tij fillonte në mënyrën e vet tingujt e fjalët e kapun. Ndjeu madje se si Her Mangolfi tha diçka në gjuhë të huej, e përkthyesi e përktheu menjiherë:

— Her Mongolfi thot se ju... pra, jetoni ngushtë! — dhe përkthyesi përplasi gjuhën e kënaqun shum pse kishte zgjidhë aq lehtë detyrën e caktueme.

— Aber ich meinte etwas anderes. Ich wollte sagen, sie leben zu garstig!"* — e përmirsoi Gjermani, tue theksue veçanisht fjalën e fundit. Unë diçka me kuptue

*) Por unë kam mendue diçka tjetër. Deshta me thanë se ju jetoni shum keq (përkthimi i red.)

rusisht, — shtoi ai, tue qeshë me dinakri. — Ky përkthyes ka rrejtë shum. (— Deri te Nikollka n'at çast mbërrijti tymi në çka s'ishte mësue: Gjermani pinte cigare).

Mandej të gjithë, përveç Tanjës, duelën në shkallët. Elektriku në shkallë ishte i prishun, prandej Pugeli i ndriçonte me qiri. Dylli i nxehtë i pikonte në dorë, e ai nuk shihte këtê. Prej së poshtmi frynte nji rrymë e tmershme.

Kush âsht ai? — pyeti Mangolfi, tue kallxue me cigare si me gisht n'anën e Nikollkës. Pyette vetëm pse interesohej për zakonet ruse, e Nikollkën nuk e feu aq lëvizja e çkujdesuri e cigares, sa përgjegja e Pugelit.

— Ai... ai âsht ashtu!... dhe, tue shtue ndonji fjali gjermanishte, ai bani shêj pakujdes në Nikollkën, i cili qëndronte kryeshpluet pranë murit.

Tue u largue prej murit, Zavarihini me fytyrë të shtrembnueme iu afrue Pugelit.

— Nëqoftëse ti, or kryetul, — filloi ai, tue ambëlsue gjithfarë shprehjesh ruse e tue i bylmue sa për bindje edhe me do sende tjera, — edhe nji herë më kallzon ashtu me gisht, kam me bâ pite prej teje. A more vesh? — E në terr të plotë, sepse Pugeli e kishte lëshue qiriun, Nikollka u nis shkallëve teposhtë.

— O! — tha me habi mbas tij Mangolfi; nepër shkallët e errta ndizej në mënyrë të vetmueme e pyetse zjarmi i cigares së tij.

... Gjysë ore mâ vonë, kur Tanja vrapoi kah i fejuemi i vet, e gjeti në qejf pa ndonji arsye. Zavarihini rrinte mbi shtrat me xhamadan të zbërthyem dhe i binte harmonikës. Ishte krejt n'esell e gëzimi i tij vinte nga idhnimi, e mû për këtê ishte e rrezikshme dhe e tmershme ajo endirë e tij pa pije. Tue rrahë me çizme në pod simbas taktit (— e në pod para tij çdo herë këcente bindshëm flaka e turbullt e njij llampe të vogël —) ai këndonte me afsh, hollë e gjithnji me zâ të naltë:

Hej, Moskë, Moskë, Moskë,
Kupola t'arta janë tuj ndërtue,
Helmin tand nuk din
Zemra ime m'e durue...

Lëvozhga e shkëlqyeshme e sjelljes së jashtme, të cilën Tanja mundohej me ia rranjosë Nikollkës — e për

këte ishte përpjekë mjaft edhe Firsovi gjithnji n'emnin e për lavdin e ides se, kulturën e vjetër duhet me e mbëltue mbi breznin e re" —) kishte ra pa gjurmë si prarimi nga rrushi, e kishte mbetë vetëm harmonika, llampa e trembun dhe e blozët në pod e gjoksi i hapun leshatuk i katundarit. Kur hyni Tanja, mezi e përshëndeti me shiqim e vazhdoi me këndue edhe mâ paturpshëm e disi mâ me shfrenim.

— Nikollushkë, ç'ke? — e thirri Tanja për herën e dytë.

— Po më çohet vneri! — tha ai me zâ të ngjirun tue mos nda gishtat prej harmonike e cila merrte frymë me tanë fuqin e krahnorit të vet të lârmë.

Atëherë ajo u ul pranë tij dhe i tregoi se çfarë ofrimi i bâjshin cirkuset europjanë. Impresario i famshëm Manolfi i parakallzoi sukses të madh në turne dhe i paralajmëroi se mbas kthimit nga turneja do të kishte mundsi r e a l e me e lanë cirkusin nji herë e përgjithmonë. „Das virđ Schwanengesang!"*) — përsëritte ai me nji sjellje të mirë sa për sy e faqe dhe vizatonte me cigare n'ajr xerot bindse të honorarit. (Refuzimin e Tanjës ai e muer disi si çudi ruse, e cila mund të shërohet me arsyena bindse. Mbasi ishte ndonji njohës i veçantë njerzish, refuzimi i Tanjës nuk e dëshproi fort, vetëm i paralajmoi edhe njiherë fitimin e thjeshtë prej atij „gesang-ut" dhe iu dha numrin e telefonit të hotelit në të cilin kishte zanë vend për nja nji javë).

— Ndërsa ngjitesha kah ti, vendosa me pranue. Përsëri m'u ngjall besimi: sigurisht do të jem shëndoshë. — Dukej se dësihronte që të pajtohej edhe ai me te. Ai i binte harmonikës gjithnji, por pak mâ me të zgjatun për të fshehë hutimin e vet pse ishte rrotullue çdo gjâ. — Çka më këshillon ti, Nikollushkë?

Ai kishte ngulë syt fort në pod e heshtte. Nuk çmonte punën që s'e kuptonte e për të cilën ai vetë ishte i paaftë; të papunët i urrente me ndiesi të madhe katundari. (Ai Firsovin e mbante rrenacak, dhe e nderonte thjesht si katundar për shkak të papunsis së tij t'urtë).

— Shih, kah zvarritët nji çimërr, — tregoi ai me gisht në pod. Tash ka me të kafshue.

— Ani... — iu përgjegj Tanja, tue kuptue dinakrin e tij të kthjelltë. A ta pranoj, Nikollushkë?

---

*) Kjo do të jetë kanga e mjellmes (përkth. i red.)

— Refuzo, — gërthiti ai mrroltas, por ajo kuptoi se gjithë qenja e tij dëshironte me afsh pikërisht të kundërtën. Ai muerr nji melodi pak të gëzueshme e të kandshme, diçka që delte vetëvetiu nën gishtat.

Nikollushkë m'apin shum pare! — tha ajo tue këqyrë Nikollkën ngulmueshëm, dhe vû re se si ai skuqej fort nën lëkurën e trashë e të ndezun flakë. Mbështete për muri, xhveshë, ai filloi me u rrotullue e për t'u fshehë, me nji njomsi hipokrite tregtare tërhoqi Tanjen kah vedi. Ai me heshtjen e vet pranonte të gjitha dhe kërkonte të falun.

Ajo vërente gëzueshëm ndërgjegjen e tij të hutueme, sepse qysh kaherë kishte marrë vendim. Herën e parë tash e ndiente vedin mirë e pa kokëçamje në këtë dhomë t'ulët me muret e trasha me qemberë. Në dritën tragjikisht të piklluesshme të llampës, Tanja me përvujtni e pa shkëlqim në gjysën e dytë të jetës së vet. Diçka e tërhiqte përsëri në sallën e gjanë, të rrumbullakët, të ndriçueme shkëlqyeshëm, me mija shiquesa: sallën për të cilën ishte edhe e lindun. Salla e braktisun e thërritte Tanjën dhe ajo nuk kishte mâ fuqi me kundërshtue at thirrje të lindun në mes të natës.

XII

Fletorja e shenimeve të letrarit Firsov kishte gati katërdhetë faqe e ishte e lyeme fort me gjithfarë dotiresh të ndyta, qartas të pakujdesshme. Shkrimtarit aq mâ tepër iu kishte anda që prej atij kaosi të ngatrruem të përditshme të shpupuritte me harmoni e gjallni trupin e veprës s'ardhshme. Dy faqet e para ishin të mbushuna me plane, gjithçka ishte e numrueme aty e, pa marrë parasysh shrregullimin e jashtëm, çdo gjâ ishte në gjendje shum të mirë! Pshtjellimi fillonte nga faqja e tretë, të cilën i pashkollë nuk do ta kuptonte lehtë. Mâ së pari vijshin vargjet:

Ngapak duhet me ngranë
Edhe dijetë me e mbajtë;
Para drekës mund të pihet
Gota tri, katër...

(Kjo i përket për nji poet tarallak, për të cilin nuk flitet në roman. Thanë për rrëshqit, kritika mâ vonë ka

theksue se në roman nuk kishte torovola. „Epja lexuesit rast që të qeshi e të paktën nji çast të ndiejë se âsht mâ mirë se protagonisti juej; ai për këtê ka me ju falë shumçka", — kështu ankohej fjalë për fjalë nji kritik pse libri nuk ishte gazmuer e argëtues).

„Jeta âsht gjithkund njisoj: ndryshimi ndërmjet nesh e atyne âsht në bamunin — se cilat e çfarë ngjarjesh duhet me i theksue.

Mbishkrimi te muri në nevojtore kur Donjka e Sanjka ia mbushshin mendjen shoqishojt para se me dalë para gjyqit të hajnave: „Grinjka Firsovi jeton me vjehrrën".

Pëçhovi më ka thanë: „... ndoshta bota edhe nuk egziston mâ për shkak të njerëzve, por për do shpendë e shtâzë të cilët nuk janë përdhunue ende. (Me çka, me mejtim? Ç'âsht ai nji hutaç kokëtrashë! Mandej iu përgjegj pyetjes simę, se çka do të bâhet kur njerzimi të mbërrijë të gjitha ato për të cilat andrron. Sepse âsht i neveritshëm ai që ka të gjitha andrrat të plotsueme!) Në botë luftojnë gjithmonë Lucipiri e Bolzizubi (— pikrisht kështu tha!—, e treta kaherë nuk egziston. Posa njani mund tjetrin, ngadhnjyesi zbërthehet në dy pjesë dhe gjysat fillojnë përsëri me u brejtë. E kështu gjithnji." — „A deri në fund?" — po pyes. — Jo, përgjigjet ai, — por deri në kuptimin e idhët!"

(Kjo gjâ mbeti pa u krye, u vizatue nji peshk me gojë të hapun, në gjasim të kuletës, mbi të tri shkroja të shlyeme me ngjyrë me kujdes. Bërllok cok shkrimtari).

„A do të mbajë shpënetka gjithaq peshë apo jo? E pse prap njiqind milion shpnetka veprojnë mâ me sukses se çdonjena veç e veç?

Dollomanovja më tha: Unë jam tepër e fortë që mundimet e mija t'i besoj qoftë edhe ditarit!

Shënimi i 19 tetorit — Zavarihini edhe ashtu nuk do të martohet me Tanjën gjithnji deri sa të fitojë gjithfarë privilegjesh të panumërta. Tanja nuk kuptonte se me pranimin e ofrimit të Gjermanit vetëm kishte shty darsmën e vet, e nuk e kishte afrue, se si mendonte naivisht ajo. Tash zhvillohet lufta serioze, e del pyetja se kush e kê ka me hangër kur të kthehet ajo prej së jashtmi. Zavarihini ka forcue shum por këtu punët nuk janë të qërueme. Ai më ka thanë vetë: „Katundari nuk ngutet me u pendue: zoti edhe ashtu din mëkatët e katundarëve. Kam kohë për të bisedue me zotin:

na i jemi mâ së afërmi. „Pyetjes qysh âsht çue ai aq shpejt e aq nalt, m'iu përgjegj: „Kam gishta të shkathët, kjo më vjen nga harmonika (Ai me mue flet fare haptas, nuk habitet.) Unë, i dashtuni Firsovi im, nuk u besoj kooperativave: njeriu i paguem nuk mund të ruejë pasunin e huej ashtu si nikoqiri." Kur iu përgjegja për këtê se ajo nuk âsht e huej por e vet, ai vetëm qeshi dhe luejti me dorë: „Unë kujtoj, Firsov Fjodoroviq, se e vërteta fillon në pronën private, e ai që s'ka kurrgjâ (— sot mohojnë si shpirtin ashtu edhe pronën private: e kanë xhveshë njeriun krejt lakuriq), mund të marrë prej kësaj maningitisin, e atëherë — kujtohuni se çka po ju thot njeriu i pshtymë! — atëherë gjithçka do të shkojë për së mbrapshti. Jo, âsht nevojë e domosdoshme që njeriu të ketë çka me humbë. Njeriu âsht fëmi i vërtetë, athue âsht e mundun me e këqyrë? Kur i mërzitet me qenë i ndershëm dhe me pasë shpirt, prej të cilit nuk ka as dobi as dëfrim, por vetëm dam, do të bâjë asi pretumbacioni saqë edhe të vdekunit do të zgërdhihen, ashtu âsht." (Asht njeri i tmershëm ai Nikollka Zavarihini: ai ka përvojë të madhe).

Mbramë më mërziti nji mik letrar për shkak të shënimeve të Manjukinit: a i kam djegë apo jo? I thashë: „Apostafat për këtê shkova në shkrijtoren e Uralit për të hjedhë fletoren e Manjukinit në furrën e naltë. (Nuk deshta me i spjegue se do t'ishte turp me tregue at lakuriqsi të fundit t'atij zotnije të fundit.) Miku atëherë më kërkoi nji bankë, e unë ia refuzova. Ai atëherë u fye e m'u kërcnue se gjatë këtij vjeti do të më ndiqte: „Çkado që të shkruejsh, na kemi me të ndjekë!" Sot mora vesh se ky mik, në shoqnin edhe të disa njerëzve, shkon nepër Moskë dhe përhapë për mue intriga të ndryshme. (E kapën në vepër mû kur në murin e njij nevojtorje redaksije shkruente do flliqti për mue. Asht bâ tmersisht nji shkrimtar i vogël: shkrimtari i soçëm nuk ka mjekërr.)"

(Mandej ishte shkrue me germa shtypi: dak-ti-llo-skop-ija... e vizatueme nji kambëz pate, vegla mâ e thjeshtë për thyemjen e arkave çeliku. Firsovi mendonte këtu diçka në drejtim detektiv).

„Manjukini: „... jo, mos folni keq për mëllejen mbi të vjami varet në formë vilje të rrushit: âsht shum e shijshme me lakna! Shtie saçmën në grumbull, menjiherë pesë copë." (Këtu më njoftoi nji bestytni, kinse çdo gjuetar njiherë në vjet ia drejton pushkën vedit e

nëqoftëse mbetet gjallë, do të thotë se egërsina e don). Në prag të vetë katastrofës më ka tregue në pijetore disa prralla për babën e vet, Amos Petroviqin, se si kishte shtypë disa kryengritje katundare. Vente mbi vedi gjithë medaljet e vinte „Kush po rebelohet prej jush, le të dalë!" — Të gjithë heshtshin. — „Vallheqsat në mes!"' — I tregojnë. — „Vare në përgjegjsin time!" — Dëshmitarët zbehen, katundarët bijnë në gjûj dhe ai u fal. Kjo gjâ quhej: masë atnore pa gjak. Katundarët e dojshin, ndonse njiherë njani e gjuejti me gur, por s'mujti me e qëllue. (Këtë gjâ patjetër duhet me e shti në temë për shekullin e nandëmdhetë: harmonika si obelisku! Ndërtesat e nalta e ngjarjet duhet me i kundrue prej së largu. Kështu edhe në kohën tonë tashpërtash duhet me dhanë vetëm kafe, pa kurrfarë vrejtjeje...)"

(Këtë vend Firsovi e la turpnisht pa e krye, vetëm vizatoi nji shtëpi me grila në dritare. Mendja i fluturonte haptas në dy drejtime.)

„Ndërmjet hajnave diksuh po ban denuncime edhe majtas edhe djathtas. Të gjithë kanë hupë krenat.

Dje isha te M.F.D. — Donjka më luti me u kujdesue që t'i shtypin vjershat në libër të posaçëm me skaje të prarueme. Kush do t'ia ketë vû at mizë në krye? Tekembramja vjershat e tija nuk janë mâ ashtu banale, disi janë ndryshe. Interesant: po të luejë pllakata pak vendit, mund të bâhet nji vepër e madhe artistike, e anasjelltas. Këtu ka nji interferencë lloji të vet. NB. Me shkrue tregime „banale".

Shenimi me 28 tetuer. — Tanja Vekshini po ban trening në cirkus. Dje hasa te ajo Mongolfin. Bisedova me te derisa Tanja merrej vesh me L. E. për do turneja të veta në Moskë, para se me shkue përjashta shtetit. Mandej erdhën Pugeli dhe Nikollka, elefanti dhe pudëllza: gjithnji po zihen! Me Mangolfin bisedova gjermanisht. I thashë: Deutschland ist nicht von der Niederlage beleidigt, wie davon dass die Maske des Besiegten anzunchemen gez wungen war.*) Unë jam mâ se i bindun në shërimin tuej të shpejtë". Ju guxue? — ai këqyri nën syt e përkthyesit. — Ju jeni nji njeri shum

* Gjermanija nuk âsht fye aq nga humbja, sa për bamunin se âsht detyrue me vû maskën e të mundunit (përkth. i red.)

tlim!" (Kush dreqi e din se çka mendon ai për jetën tonë!)"

(Mandej vargjet:)

Matematika âsht nji shkencë
E pakuptueshme për ne.
Kazimir Petroviqi â mrenkë
Dhe karash i qëruem. ●

(Gjâ e qartë se në këtë vend vargjet janë fare të panevojshme).

„Uh, çfarë shëmtimi! Zinka simbas kërkesës së Çikilevit i ka qepë vedit nji fëstan me shlite e përveç kësaj ka ble edhe nji çantë prej lëkurës së rrêjshme krokodili. Duket si derr i egër e jo si grue. Megjithatê para se të çojë krye i moçmi — material i përshtatshëm për nji kohë të posaçme, e atëherë mjerë ti, o lumni e Çikilevit!

Dje u takova në teatër me Miqkën, — ishte ulë në rendin e tretë në parter. Iu paraqitëm me njerzi njani tjetrit.

Kjo patjetër do të jetë kreu lirik në roman: Pjetër Gorbidoniq Çikilevi (mbasi lexoi „Shinjel-in") bisedon me Akakij Akakijeviq Bashmaçkinin për problemet bashkëkohore. Çikilevi kërsitte me gisht mbi kambën e shtratit: — „E unë, or vllath, përsëri kam me qepë nji shinjel për vedi!" — Me përshkrue të gjitha hollsit e asaj ngjarjeje të pabesueshme. Evolucioni i njeriut të qetsuem dhe rropullit e tija të përmbysuna. Emni i kreut: Akakij Akakijeviqi i egërsuem.

... E po të mbetem i shterptë? — tha me idhnim Manjukini tue u nda. (Njeri i zhytun krejt në Lete,* madje as fluskat nuk po çohen!) Edhe pak lirikë për punën se si âsht e pamundun me mbarsë artificialisht njeriun rus. Ku do të kryqzohen, mâ në fund, rrugët e Zavarihinit dhe të Miqkës? Të menduemit për temën: tokë je e në tokë do të shkojsh. A do të mbetet Miqka i tanë apo jo? Shpreson në vetëvedi. Temë e dorës së dytë: triumfi i cub Zavarihinit ose tregimi për vajzën njizet e nandë vjeçare të mashtrueme. Me vû në mes sqenën: takimi i Zavarihinit dhe Miqkës në tren. Urrej-

*) Letë-a = lum në botën nëndhese, ujin e të cilit e pijnë të ndjerët për të harrue gjithçka âsht bâ.

tia dhe nata. I pari tha: të dalim shok, a? — Ata dalin, dhe në fushën e errët pranë pendës ngjet rrahja e tyne e fundit, njeriu mbi njeriun, lufta vendimtare me grushta. Askush nuk i sheh e nuk i ndëgjon, gjaku shkon rrëkajë. Kurse treni shkoi.

Hokus — pokus: Donjka të flet M.F.D.?

Shpifsat e mij punojnë shum mirë: dje njani sish âsht pa në pesë vende.

Ky galima[illegible]as, që nuk meriton as me u sulmue në ndonji artikull të vogël, ndodhej në fletoren e shenimeve, e cila dallohej me kopertina t'undyrshme përmbi nji grumbull tabakësh të shkruem: romani âsht krye. Përnjiherë nji epizodë, të cilën e pa vetë shkrimtari, e shtyni që ta përpunojë romanin fund e maje. (Firsovi nuk mundte me përballue përvojën e lirë që Miqkën e Ksenjën, gruen e Sanjkës, mos t'i lidhi me fjalë të forta dashunije). Epizoda ngjan në këtë mënyrë:

XIII

Ishte fundi i tetorit, frynte nji erë e fortë. Shkretina e natës e mbulonte qytetin me mjellazë të keqe bore. Karrocjerët çojshin pullazet e karrocave të veta. Ngandonji kambsuer, i qëlluem n'udhkryqin e shprazët, çonte frigueshëm syt përpjetë prej kah dukej tajga[1]) e hijesueme virgjine. Fishkëllima e stuhis dimnore uluronte pa harmoni nepër të gjitha plasaritje. Ishte e çuditshme si erës nuk i pëlsitshin faqet!

Në pijetore në të cilën nji vjet përpara qenë njoftë Firsovi me Manjukinin, luhatej dëshprueshëm nji fener me zinxhir hekuri. Po kjo erë muer me vehte germat e vjetra të firmës dhe solli të reja, por kuptimi i tyne mbeti po ai: pijetore ngushllimore. Era at natë këndonte kangë kryengritse, por zhurma e hareja ushtojshin në pijetore: ani, ani, thuese po flitshin do furtuna gjëmuen edhe mâ mahnitshëm në derën e mbyllun!

Tavolinat tash ishin të vendueme ndryshe, ndërsa palma e vjetër afrikane ishte grisë krejt në tymin e duhanit dhe detyrohej me u plakë rrêjshëm. Po ato lozna, vetëm të lyeme me ngjyrë t'yndyrshme, ishin të hapuna krejt në thellsit e mureve; po ai Aleksej i lijosun e

[1]) Tajga = pyjet virgjine në Siberi.

gjithmonë i ri bridhte midis tavolinave dhe luente salvetën e qelbun. Vetëm pamja i ishte errsue dhe ishte bâ idhnak e nuk rridhte mâ si prroni i harlisun kanga e Zinkës në kërkesë të vizituesave të përhershëm. Pesë vetë me krye t'ulun në majca u bijshin mandolinave: gaprron dëshprueshëm në pod pianisti plot shëndet; muzika e tyne gicilluese pajtohej keq me zhurmën e kafes në pijetore.

Nën drunin e vdekun afrikan, i cili si ndonji shtrigë ka shprishë flokët e vet të thimë, sillet përsëri pallta vjeshtore me kutija, por tash Firsovi âsht mysafir i përditshëm aty, e askush nuk çuditet kur kohë mbas kohe lapsi i tij nget në shpinën e kutis së cigareve. Sot shkrimtari qeras dy mysafirët e vet.

— Mos pij mâ, Krenjë, — tha rreptas Sanjka, tue coptue me nji gjakftoftsi sa për sye faqe gaforren e zieme. — Nuk guxon me pi mâ.

— Njisoj, o i dashtun! — gati briti Ksenja e gotën e re, plot me shkumë t'idhët e të nxehtë, ia afroi gojës. — Tash unë guxoj me bâ gjithçka. Apo jo, Fjodor Fjodoroviq?

— Nuk dij, vërtet... tundi kryet me dyshim Firsovi dhe shiqoi me kujdes se si skuqeshin gjithnji e mâ tepër trandafilet mbi faqet e shoqes së Sanjkës, tue u përgatitë me u vyshkë përgjithmonë (Ai pin duhan shum dhe i rendon duçat në nji grumbull të qelbun pranë taketukes së mbushun plot e përplotë.)

— Fjodor Fjodoroviq, lexova në librin tand... tregimin se si nji marinar endacak ka hasë zanën bukuroshe e se si ajo âsht dashunue në tê pse ishte aq e fuqishme e i paurtë. „Ajo e ka thirrë në shtëpin e vet dhe ndërmjet tyne filloi nji dashuni e fuqishme..." kështu ishte, më duket? — Ajo dalëngadalë sillte nëdrmend hollsit e tregimit të Firsovit, kurse shkrimtari shprishte mrroltas mjekërzën e vet të pahijshme: mû për këtê nuk donte me folë me shoqen e Sanjkës. — E zû vend marinari te zana, filloi me harrue jetën e vet të paqetë, u maj e u ba rrumbullak nga lumnija e mirëqenja. A të bjen ndërmend se si te ajo ka pi tambël gjinkalle? — E urtë dhe e qetë, ajo ia plasi gazit me pahijeshi e buçitshëm thuese posë tyne askush tjetër nuk ishte në pijetore. — E kështu nji ditë, kur zana e pritte në rêzën puplore (— në këtë botë do të thohej shtroje puplash —), marinari mbathi çizmet e veta besnike, të shkyeme t'ujit, veshi bluzën mornare e mbi tê palltën e lëkurës.

... kurse petkat e zanës, brekët prej krahësh gjinkalle (— a të kujtohet, o njeri i keq, a të kujtohet?) i paloi në qoshe dhe iku që të bridhte përsëri nepër botën e untë e të vetmueme. A të kujtohet se çka i flitte mikut të vet për fatin e vet të cilin e kishte asgjâsue?

— Nuk mbaj mend... kam shkrue kaherë... ato janë tregimet e mija të para, — murmuritte me idhnim Firsovi, tue këqyrë nën syt djathtas e majtas ata që ishin tashmâ tue përgjue. — Po, edhe krejt ai tregim nuk vlen as pesë pare.

—.. Dhe tha: fati i njeriut âsht paturpsisht i idhët, i tejpashëm... gjithë turpi i duket. Ke shkrue fjalë me randsi, Firsov! Unë atëherë ia lexojsha me zâ të naltë Sanjkës, vetëm ajo nuk merrte vesh kurrgjâ. E ngandonji send as edhe nuk mund të spjegohet: kur të spjegohet, humbet!... Pse Fjodor Fjodoroviq ke pshty në fatin e njeriut?

— Në fatin mikroborgjez, — tha vrazhdas e jo me sinqeritet Firsovi tue thithë tym nga cigarja.

— Fati âsht gjithmonë mikroborgjez: fati vjen vetëm atëherë kur të mos mundet me shue mâ andej, kur çdo gjâ, çdo gjâ âsht mbërrijtë! — Fytyra e Ksenjës n'at çast ishte pothujse e mrekullueshme, plot qortime. Syt i shkëlqejshin, ata e detyruen Firsovin që të turpnohet nga e vërteta e çekun. — Qysh kam qa atëherë mbi tregimin tand, Fjodor Fjodoroviq.

— Por edhe zana ka qa. Marinari ishte djalosh i fortë, e kishte ruejtë ende atê për çka njeriu skuqet.

— Mos rrêj, Firsov! Njeriut nuk i jepet fati që të vuejë.

— Sigurisht marinari âsht mërzitë•prej atij fati, e kjo âsht gjithçka, — u përzie Sanjka. — Atje nuk kishte asgjâ të tharbtë, as t'idhët, as borë, as pikllim... — Ai heshti menjiherë. Tue hjedhë shiqimin n'at anë ku e shoqja e dejun shiqonte ngultas, ai ndjeu nji të rrahun të çuditshëm, gadi nji tronditje nervore. Tue buzëqeshë disi jo rendom, ai u çue dhe u ul përsëri. Vullneti dhe zani i tij ishin· tepër të pafuqishëm me ndalue shoqen që pat këcye prej vendit të vet.

Mbrapa tavolinës fqîje ishte ulë Miqka dhe vështronte hutueshëm shoqnin e Firsovit. Nën jakën e kadiftë të palltës së tij shum të bukur shkëlqente në mënyrë spitilluese qaforja e këmishës. Kapelja prej filci marke të huej ishte mâ në qoshe të tavolinës; rrëshqiti e ra pa u ndie si pendla porsa u kthye Miqka, dhe ra

në pod të ndytë plot me gdhende, tue habitë botën puntore zemërbardhë të pijetores. Miqka u paraqit këtu si nji meteor që rrëshqet në fillim të këtij shekulli. Mospërfillja me të cilën ai, i ndjekun nga pushteti, paraqitej këtu, çuditte dhe çmeritte të gjithë.

Firsovi nuk mbërrijti as me e nderue me krye kur shoqja e Sanjkës u turr kah Miqka. Me dorën e djathtë prekte diçka nën bluzën e vet, kërkonte e nuk mundte me e gjetë. Tash vemendja e përgjithshme u koncentrue mbi të, kurse shoqnija e konduktorëve hekurudhorë, që rrinte e bante zhurmë në nji qoshe, heshti dhe kaloi në tavolinën e afërme.

— Hë, merre... e mallkueme! — dridheshin buzët e shtrembnueme të Ksenjkës. — Merre mbrapa ndihmën tande... sepse ti je satanë! (— Ajo haptazi dëshironte me i hjedhë të hollat Miqkës në fytyrë, të hollat që i muer prej tij ndërsa Sanjka ishte në burg. Firsovi nuk u mashtrue.) Nuk i gjeti të hollat dhe fytyra iu bâ e mjerë, e vogël, kurse shtati iu krrus. — Sanjë! — përnjiherë briti ajo, tue ndie vehten jashtzakonisht të poshtnueme, ndërsa fytyra e saj tash erdh e u âj. — Sanjë, unë kam humbë paret e tija...

— Paj, eja në vedi, he bijë dreqi... — i thonte shqetsueshëm Sanjka, tue e mbajtë e tue e tundë për krahu. — Ksenjkë, eja në vedi!

— Thuej se do t'ia kthejsh, kthejsh! — belbëzonte ajo habitshëm tue mos ndëgjue kurrfarë këshillash. — Pasha zotin, Fjodor Fjodoroviq, qysh para tri ditësh paret kanë qenë këtu. — Ndërsa flitte këto, shtrëngonte dorën e Firsovit, e cila mbështetej mbi bluzën e vet të zbërthyeme. — Sa shëmtuet âsht kjo, Fjodor Fjodoroviq, sa më vjen marre! — Ajo nuk bërtitte mâ, Alekseji i lijosun kot po sillej rreth tavolinës tue çue n'ajr shuplakën me gishtat e hapun.

Ky ishte nji çast jashzakonisht mizuer nga kuptimi i tij i mbrendshëm, i cili vetëm mâ vonë u sqarue me tanë tmerin e vet. Dhambështërngue Firsovi kaloi në tavolinën e Miqkës, tue u përpjekë me u mahitë, por as larmija komediani e palltës së tij nuk mujti me shpëtue situatën. Sanjka qëndronte, tue qeshë pa u pa, e mâ me randsi në të n'at çast ishin duert e tija: ato shtrëngojshin ajrin dhe njikohsisht shprehshin dëshpruershëm njifarë lëvyrje të poshtër. Ai ngau vrap kah Miqka, thuese donte me i ra, por para çdo gjaje çoi

nga podi kapelën e rrëzueme të Miqkës e në fillim nuk ndjeu se sa poshtnues ishte veprimi i tij i pahirë.

— Nuk duhet të fyhesh, zotni, murmuritte ai në mënyrë lutse, përkulë me trupin e tij të gjatë para Miqkës, i cili qëndronte gjithnji i qetë, ndërsa fytyra i shprehte nji çuditje të shtangët. — Ajo, a din, âsht bâ krejt e marrë... zgjohet natën e të shan ty, pasha zotin! Mos u idhno, te ajo këtu nuk âsht diçka në rregull, — i bani me sy e shpejt ia tregoi gjoksin tinëz grues së vet që qante. — Doktori tha se âsht keq... nuk shkon gjatë! Me dijtë sa e marrë âsht! Ma mbushte mendjen me çue dorën mbi ty, zotni. S'ia kanda me vdekë! — Përnjiherë, ai plasi gazit keq e tha: — e mue më duket se ajo tinzisht âsht dashnue në ty, zotni, qe!... Mundohej me zgjue Miqkën prej letargjis së tij gjakftoftë, por nuk mundte.

— Kurrgjâ, gjepura, — tha Miqka pak nga naltsija dhe zgjati dorën me marrë gotën në të cilën shkuma kishte ra dhe ishte shndërrue në nji cipë të neveritshme.

Atëherë Sanjka u drejtue dhe nja dy çaste nisi me mendue për fjalët e pakujdesshme të zotnis. Firsovi nuk do t'ishte Firsov, sikur mos ta kishte vû re buzëqeshjen e ashpër dhe të zgërdhime, e cila për nji çast kthjelloi fytyrën e errët e të mrrolun të Sanjkës. (Mandej Firsovi iu afrue grues së Sanjkës dhe e çoi në dhomën përanësh; ajo ndëgjonte me bindje fjalit ngushlluese të tija por ende gjithnji kërkonte nën bluzën e vet). Atëherë Sanjka shiqoi ngadhnjimisht rreth vedit, thuese po thërrite të gjithë me qenë dëshmitarë për trimnin e tij, e pa ngurrue u ul në tavolinën e Miqkës.

XIV

— Po Donjka... — ia nisi ai tue qitë nga shishja e zotnis e tue qeshë me paturpsi të madhe. (Njifarë fuqije e keqe, shkatrruese, e mbante pranë kësaj tryeze). — Unë nuk mund të jap shum lajme për tê, zotni. Nuk mund të mshefi mâ: âsht bâ i neveritshëm. Për shkak të tij Ksenjka ka marrë tuberkoluzin, ndonse edhe para tij ka pasë pred... pred... dispozicione — nuk mujti me shqiptue at fjalë të jashtzakonshme. — a ke pa se si janë faqet e saja? Po të thom sinqerisht: ai kërkoi, hihi, dashuni prej saj, diçka si ryshfet, a?

— Trego gjithçka din e hup. Nuk më pëlqen sot, Aleksander! (N'at çast Sanjkën e shpëtoi nji rrethanë rasti: u tesh dhe mbuloi fytyrën me duert. Faqet e Sanjkës, t'ajuna keq në muejt e fundit, u skuqen në mënyrë trahtare; kurse fytyra e Miqkës, mâ e dobët se edhe atëherë kur jetonte në shpenzimet e Zinkës, ishte tëhollue edhe mâ tepër). Miqka mendoi për Sanjkën: „Budallë e i ndershëm, ndërgjegje që nuk lakohet. Nuk do t'i shmanget kurthës, sepse vetë po shkon vrap në të, por edhe atëherë do të mbetet i ndershëm, i dashtun, Sanjka si budallë!"

— Gjithçka kam me të tregue si duhet, zotni! Në prag të vjedhjes te Pirmani, Donjka më pat propozue që të të largojshim tinzisht. Ai, tha, na përbuz që të dy. (Domethanë ti, zotni!). Mos i beso, tha, edhe kur të përulet krejt: në saje të përbuzjes së vet do të mbetet i pastër... Qe, ti s'po më beson, kurse unë nuk rrej... humbsha lirin përgjithmonë nëqoftëse rrêj. Qante kur ma mbushte mendjen!

(Në pijetore hyni nji njeri i ri, shtatvigâ, me pamje apoplektike, i dejun aqsa ishte indiferent jo vetëm ndaj njerëzve, por edhe ndaj vetëvehtes. Tue qëndrue mbi prag, ai deklamoi disa vargje për do mëshikza toksore tue i hapë duert madhnueshëm. Ate e njifshin aty, e i qeshnin me andje, kurse Alekseji i lijosun luejti me salvetë në të, thuese po përzente ndonji tejë të mërzitshme. Mos më ban keq, Aleksej, por mirë. Kam kopejka, e të tjerat kanë me i plotsue rre-ppub-lli-kanët!" Mirëpo, askush nuk kishte ndërmend me e qerasë e ai sillej rreth tavolinave për nji kohë të gjatë e me përulsi, tue folë kot derisa mâ në fund u ul mbi njifarë arke pranë kelnerajës. Gjithë kohën sa nuk binte muzika ndihej të lehunit gryksuer të zanit të tij.)

— Edhe ti ke ra poshtë, Aleksandër. Je bâ i keq, i errët, tha edhe mâ rreptas Miqka.

— Kam me ta spjegue edhe këtë, zotni!... Eh, kurr nuk don me më ndëgjue, prandej miqsija jonë u prish. Qe, pq të tërheqi vemendjen mbi Donjkën, e ti s'po më beson. (— Pak mâ tutje Firsovi paguente llogarin dhe thirrte Sanjkën me kryet. Kthye n'anën tjetër, kryeulë, Ksenja i ra larg tavolinës së Miqkës). Asht koha të shkoj, por më lejo që të të kërkoj e të bisedoj me ty me gjithë zemër. Çfarë masash muerëm na, zotni! Deshtëm me pushtue tanë botën e me lumnue, e qe se çfarë mjerimi na erdh mbi ne. Nuk na presin zogjt, por

plumbat në xhepin e ndokujt. Po vuej, as me mend nuk mund të merret se sa vuej, zotni!

— Shko, po të presin, — e shtyni Miqka dhe iu kthye birrës së vet. Nji apati shpërthente qartas prej tanë qenjes së tij.

Firsovi tashma ishte kapë për dorzë të derës, por ngjau diçka që i ndihmoi që të fusë në romanin e vet edhe Stasikën, të cilën deri atëherë nuk e këqyrte. — Në mes të muzikës së hareshme u ndie nji klithmë dhe menjiherë nji grumbull njerzish kureshtarë rrethoi vendin prej kah ajo përhapej: edhe Firsovi u gjind n'at rreth njerzish. Nji grue në moshë mesatare, tha krejt nga pija e mjerimi, shtangej në sulmin histerik nepër pod. Nën çarapat e saja të leshta si mullâ fryheshin do të holla. Pranë saj qëndonte nji dujë çelsash remi.

— Oh, më shkatrruen... (Theksi polak shëmtonte shum fjalët ruse) — Çka po më bani të verbët e të marrë? O zot i vetëm, si më kanë flliqë. Djali im, që të kam ushqye, pse nuk më mpron? Stasinek... Stasineçek! Ana Vasilev, tash kanë me e pushkatue... ra. Lamtumirë, lamtumirë, Stasinek!! (Ajo, haptazi, ishte nana e hajnave).

Ana Vasilevi, lye si damë luksoze, përpiqej pada me mbulue me gazeta fytyrën e grues, por kjo gjâ nuk i shkonte përdore, e atëhere shante grumbullin e mbledhun:

— Uh, nana po rrokulliset nepër pshtymë, e ju po gaprroni. Ju nuk jeni njerëz, ju jeni cunga, pleh. .

Së shpeshti krejt puna ra në fashë në saje të zhdërvjelltis s'Aleksejit të lijosun. Firsovi dhe miqt e tij tashma kishin humbë. Kishin shkue edhe konduktorët. Kryemuzikanti vazhdonte me gicilue me melodin e vet. Miqka urdhnoi Aleksejin me çue shishet e tija në dhomën e dorës së dytë, me kube, të pastër e të qetë. Mandej mbushi gotën e re dhe ra në mendime.

Në muejin e fundit shpeshherë shkonte para shtëpis së Mashës; diçka e pakuptueshme e shtynte me hy dhe me u pajtue me tê, por nji fuqi anmiqsore nuk e lejonte me shkue përtej portës. Kjo luftë e tij muer fund në mënyrë që njiherë ia behi në banesën e Mashës i veshun si sqimatar e plot me njifarë shkëlqimi të paturpshëm. E ndonse para Mashës turpnohej si fëmija, prapseprap pa kujdes e ngadalë (— si me pasë nga njiqind gishta në çdo kambë) hiqte dorzat lëkure me nji buzëqeshje të paturpshme në fytyrë. Me sy bridhte jo qetsisht nepër

dhomë dhe kërkonte gjana të reja në lidhje me ndërrimin e pozitës së Mashës. Mbas tij hyni Donjka, dhe Miqka ndjeu në shpinën e vet urrejtjen e tij si ndonji takim i vrazhdë. (Tue i ra ndërmend kjo, Miqka u skuq tue u idhnue në vetëvehten. E i kujtoheshin gjithçka madje edhe era e mollave antoniane, të cilat qëndrojshin mbi tavolinën e Mashës).

— Je bâ i pakandshëm, Miqkë, — e priti Dollomanovja pa u çue prej poltronit. — Ndalu, po ti qenke sqimatar i vërtetë... hajt, kthehu! — Qeshi pikrisht aq sa mos me fye tepër mikun.

— Erdha me ju urue... ty e Donjkës... qetsi e dashuni, si ndërrim i urimit tand, — ia hodhi lirisht Miqka, tue u ulë pa ofrim. Në xhep preku cigaren e trashë, të cilën e bleu nergut para gjysë ore në dugajë, por nuk guxoi me e ndezë. Përnjiherë diçka e nxiti me u bâ i vrazhdë e i ashpër: — Po më vjen keq, Mashë, që s'të takova atëherë kur pastrojsha tokën nga plehu! — buzëqeshi ai, derisa dora e rrudhte e thërmonte cigaren fatkeqe në xhep.

Ajo nuk i përgjigjej, por fytyra iu mvrojt e u bâ indiferente. Miqka ndiente se po humbte gjithnji e mâ tepër e prandej nga dëshprimi vazhdoi po me at tingull. Dukej se pranija e tij e paturpshme ata nuk e turbullonte aspak, sadoqë e ndiqte nën sy lëvizjet e saja edhe të parandsishme. Muer mollën fare me qetsi, mâ të kuqen se të gjithat, dhe e kafshoi.

— Pse ke ble kaq të tharbta, — foli ajo tue iu drejtue Donjkës dhe ia hodhi mollën e kafshueme, të cilën ky e përdini sa ora me tërbim të dukshëm. — Ndoshta nuk dëshiron që të të përzâ, Miqë, a?

— Ti... ti je si magnet që tërheq hekurin njerzuer! — briti Miqka krejt i çmendun. — Ha, ha, po ky, âsht prej mesingu... ar semaveri! — kallxoi ai me krye kah ana e Donjkës.

— I shpërtheu gazi si kërcëllima e dhambëve në qetsi, e Donjka këceu me tërbim.

— Lëshomë, Marusje... — tha ai krejt i zbem e disi çkujdesshëm i bukur, — t'i jap mend qytetarit.

— Shko në dhomën tande, Donjë, — u përgjegj ajo mbas njij ngurrimi të shkurtë, — shko menjiherë. A nuk po shef se si po mundohet ai, ai âsht mik i rrallë, kurse ti je gjithmonë me mue. Shko, përndryshe edhe ka me të vra.

Donjka e ndëgjoi pa kundërshtim tue tregue me këtë bindje përparsin e vet mbi Miqkën.

— Si ke mujtë, Mashë, me dashtunue nji njeri të tillë! Paj ti je krenare, kryenaltë, nuk je e rendomtë. Kurr nuk ankohesh, nuk qan. Qëndron e gjithçka sillet rreth teje... e se si sillet! — rendonte Miqka të gjitha virtytet e saja për të cilat e donte.

Dollomanovja hante mollën e dytë, por jo mâ e mrrolun. Tash as molla nuk mundte me mshef tronditjen e saj.

— Çfarë njeri i çuditshëm qenke, Miqë! Qysh mos me e dashtë kur më ka dhurue nji palë çarapa prej penit persian, çarapa të vjedhuna. Jo, mos më prek — u largue ajo me nji buzëqeshje enigmatike kur Miqka u nis kah ajo. — Pse ke ardhë, Miqë? Atëherë kur të takova para derës, me palltë të huej të përdorun... kur dukeshe aq pikllueshëm, pse s'u ktheve atëherë te unë? E tash po më vjen marre me pasë dhimbsuni për nji spitullak të tillë.

Rrinte krejt afër saj, anmiqsisht tue shique në fytyrë. Ajo hante nji mollë, kurse ai vështronte vetullat e saja, aq të gjata saqë i bâhej se po e freskonte puhija kur ajo kapsitte syt.

— Kam dashtë kaherë me të pyetë. — ia nisi ai me nji zâ të ftoftë e të huej, — si ka ngja ajo që e kapën Agejin? Unë Artemijin e dij: âsht mâ dinak se dhelpna.

— Nuk po ftekesh? — Iu përpoqën syt dhe u ndanë prap. — Po a të bijnë ndërmend të hollat e njollosuna?

Miqka qeshi:

— Kjo gjâ âsht trillimi i Firsovit për romanin. Simbas tyne nuk kanë mujtë me e gjetë. Tufën e njollosun i ndjeri Shçekutin e ka çue n'Irkutsk. Kurse paret e mija ia pata lanë Pirmanit; Ageji i muer të pastra. Jo, o, unë kujtoj se aty âsht diçka tjetër! — shiqonte kah dera prej kah pat dalë Donjka.

— A kujton se Donjka âsht ngutë? Jo, këtê as Firsovi nuk do t'ishte në gjendje me e trillue. Po athue kurr nuk të ka ra ndërmend se unë... kam pasë të drejtë me u çlirue prej Agejit, me u çlirue për punën tande, a? Ndodh që njerzit të jenë aq afër njani tjetrit saqë botëkuptimet e rëndomta mbeten diku poshtë. Qe, ke ardhë të unë e po sillesh keq, a âsht kjo vetëm çfrenim, Miqë? Athue unë nuk kuptoj se je i mjerë, mâ i mjerë se ai njeri pa kambë që rrin gjithnji para portës sonë...

...Kështu tue ndejtë me birrë, Miqka kujtonte vizitat e veta të çmenduna Dollomanvës. I dhimbte qenja e tij e mbrendshme dhe ajo dhimbje nuk pushoi as atëherë kur vemendja e tij kaloi në bumallën e madhe të zezë, e cila zvaritej gjatë njij vije të kaltërt mbi mur. Disa shkaqe mbinatyrore e shtynë që ta lëshojë avullin e ambël kuzhinuer dhe të niset dikah në pasigurin e blertë të murit. Kohë mbas kohe ajo ndalej dhe luente brîthat thuese po shqyrtonte rrethinën.

Nji dorë e panjoftun me gishta t'ajun iu zgjat kah bumalla, e hodh nga muri e mandej kërcëllima e njoftun e shojve lajmùen fundin e bumallës.

— ...Cok âsht gjâ qesharake kjo! Gjithkah e gjithnji vetëm miqt, e kurrkund me drekue! — ndjeu Miqka palljen e basit të dikujt përmbi krye.

Para tij qëndronte pijaneci i mâparshëm me syt e ngulun gjakueshëm në gastaren e Miqkës e duert që dridheshin si të fajtorit: prej fytyrës së tij të dejun buronte ende diçka bujare, për të cilën turpnohej edhe ai vetë. Miqka muer me mbushë gotën e vet me nji ngadalsi fyese.

— ...Gjâ qesharake! Tola rrinte galuc pranë tavolinës së huej si qeni! — gjëmoi durueshëm ai tue durue fyemjen e heshtun të Miqkës: në syt e tij Miqka dukej njifarë pasaniku i madh, i cili kishte ardhë këndej me kërkue dëfrime të mira. — Dam i madh që nuk ishe dje këtu: kam zbrû njanin zezak — shtoi ai tue qeshë me përdhunë.

— Ulu! — i tha me zâ t'ulët Miqka dhe uli syt.

XV

— Më thonë Tolja, qe. Asgjâ nuk më hahet, por megjithate porositmë do ve të zieme me birrë. Satan! Asnji ve të pavleftë nuk i japin njeriut veresije kur i kërkon. Hë, sot mund të blejsh nji njeri për nji ve. E prap po thom, dreqën! — shau ai, tue i matë muret me shiqim të zymtë. — Pra, unë do të pij birrë. A e din Aloshën? — pyeti ai dhe piu krejt gotën e Miqkës me nji hov.

— Nuk kam pi raki me tê, — u përgjegj Miqka, tue çue syt me interesim kah ai.

— Alosha âsht miku im, ballaban i rrezikshëm, kurse unë jam të paktën për tri gjatsi mâ i mirë se ai! — Ai fshani thellsisht tue vû mbi vedi maskën e përbuzjes tragjike ndaj tanë botës. — Merre me mend, Alosha më tha se unë jam kurrkush e kurrgjâ... çka po thue, a? Mahitës âsht ky Aloshë! E tash më jep njizet kopejka.

— Pse? — pyeti Miqka me kurreshtje.

— Unë do të ha ve me lëvozhga, e ti qesh!

— Pse pin ti? pyeti Miqka me mërzi.

— Pij për arsye të thella e të panjoftuna, — përnjiherë tue u qetsue çoi gishtin e vet t'ajun. — Mbaroi, u randue koka ime e artë... — deklamoi ai me afsh të rrejshëm tue u kënaqë haptazi në bukurin madhshtore dekadente t'atyne vargjeve. — Jo, unë e kam lindë, unë do ta vorros! — briti ai tue u kthye me dëshprim nga mendimi që e mundonte.

— Por, vetëm pa zhurmë, — ndërpreu Miqka. — Pi e mos bërtit: s'ma kanda britma.

— Po, po pij e me këte vërtetoj egzistencën time. Me gjasë po kujton se jam faqezi, a? Athue ka në botë gjâ mâ të neveritshme se faqeziu që lyp! Po rrehesh! — i mëshoi fort me kambë tryezës. — Unë nuk jam njeri, unë jam meridian! — tha dhe me gishtin e zgjatun shpërtheu njifarë fantazme. — Jugu e veriu, a po kupton? Perëndimi e lindja, a merr vesh? Protetar junajted... e kështu tutje. E, që, përse po pij! — Pinte dhe bante grimase, pinte shum e kurrqysh nuk mundte me shue etjen prej së cilës digjej. Miqkën, duket se e urrente edhe pse ishte i veshun si spitullak, si nepman e pse rrinte qetsisht në këtë zgavër. — Meridian! Athue mund të marrë mend ai... të përmirsohet e të mos jetë mâ meridian? Gjâ qesharake!!! Arsyeja të të frymzoftë së tani, o njeri, e mandej qesh me vetëvehten... Por, mirë, bleva në treg nji aritmetikë (— aritmetika, piano e vërtetë) dhe fillova me numrue kopej kat e hueja (— gjithçka nuk âsht e imja — âsht e huej!). Athue kjo nuk âsht nji zeje e turpshme për meridianin, mbas të gjitha ndërmarrjeve të tija? Prandej aritmetikën e shita për gjysë ruble. Dam i madh që s'u ndodhe aty, ty ta kisha dhanë falas: njehso, njehso, ushtroji gishtat, o borgjez! — Birra që kishte hedhë në vedi, ishte shndërrue në gjendje flurore dhe shtrydhte prej tij fjalët e tija të paturpshme.

(Mû atëherë Alekseji i lijosun ndërroi shishet dhe solli ve për Tolën)

— Po pse fytyra jote, Aloshë, duket si me u mykë? — e kapi Tola për brryli tue u ahmarrë për fyemjet e mâparshme.

— Nga fryma e njeriut! — mbrohej Alekseji tue qeshë lodhshëm e me përulje. — Qe ajo figurë që varet âsht zbe dhe ka humbë vernikun. Edhe lugët e argjenta, të lutem, ndryshken... — Ai luejti edhe nji herë salvetën dhe ngau

Tola zgërdhini randë e më kënaqsi, dhe tashma nuk mund të kuptohej nëse tallej apo lavdohej me teposhtzën e vet, se kjo ishte nji nevojë natyrale e natyrës së tij njiqind kilogram të randë. Miqka vështronte pada pijanecin dhe e urrente, sepse në bebet e syve të tij të kaltërt e të skuqun shihte vehten si në pasqyrë.

Qe, po pin, e çka don tjetër? — e pyeti Miqka pa luejtë fytyrën.

— Due gjithçka... gra, venë, nderë! Pa këto âsht mërzi me jetue në botë, — vazhdoi me melankoli Tola dhe ra në zjarm përsëri. — Dreqi të marrtë, duhej të gjejsha kontinente të reja... të pushtojsha ujdhesa... tabën, Madagaskarin. tomogavkkun. Paj kjo gjâ âsht qesharake! Qyqanët e papunë tashmâ kanë gjetë çdo gjâ, kurse për Tolën nuk paska punë... Tola rrin në tavolinën e huej e përçap bishtakuqin. E, he! Puna ime âsht të vêj në lëvizje kolosat, e po më japin aritmetikën... h-ha, nuk ka mâ kolosa në botë: bota bâhet pluhun e thnegla! — A nuk je ti shkrimtar? — u mrrol ai menjiherë.

— Nuk jam, — u përgjegj shkurt Miqka tue lëmue zylyfet.

— Nuk i nderoj shkrimtarët, nuk i nderoj pa arsye. — Ai gaprroi në Miqkën dhe tundi kryet në shêj lëshimi. — Atëherë kot do të të profetizoj fatin. Spekulant, rueju macës, kodrës e zjarmit!... Gjâ qesharake, por e kam shty deri te hiromantia, a?... Në sheshin e Smolenskut ua kam profetizue fatin plakave për dhetë kopejka, a po kupton ti këtê? Unë, Anatolij Mashlikini, shpatar i vjetër... Kam pushtue Araratin e kam shtatë plagë me vedi. Njimbëdhetë atamanë kam mbytë n'Ukrainë me këto duer... E qe kam marrë teposhten. Ti je spekulant, rrin në tavolinë shum të madhe e zgrapcon ashtin Hej, m'ep nji rubël që të kafshoj at qytetar, a don? Unë e njof, ban tregti me trikotazh në pazar. Hajde mâ,

spekulant, poshtnomë, poshtnomë! Anatolij Araratski shitet për rubla, kush do t'apë mâ tepër? Të gjithë heshtin... domethanë kërkojnë shum. Po më vjen marre me lypë prej teje, kuptomë! Ani mirë! — Me duert e dridhshme sillej dhe thente shkrepsen tue mos dijtë as vetë se çka bante. — A don që të të tregoj për tetë kopejka se si kam ndërtue prej mbeturinash pavilonin e kunorzimit, a?

— Kam ndëgjue tashmâ këtê. Sigurisht po rren, a? — ia preu Miqka.

— Po rrej, — pranoi shkurt ai. — Po a din pse jam tue rrejtë?

Heshtja e Miqkës e shtynte në rrëfim të matejmë. Fytyra e âjun e Tolës shtangej kundruell asaj të Miqkës, e cila dukej si e derdhun nga metali i errtë e i vrazhdë. Tola sa nuk qante, sepse askush mâ në botë nuk besonte në ndërmarrje të tija, kurse Miqka me tanë qenjen e vet kuptonte se pse fundrrina spekulante kishte qejf me përqeshë kufomën e Anatolij Araratit.

— Po, revolucioni dështoi! — dënesi tronditshëm e me zâ të naltë përnjiherë pijaneci dhe në dëshprim e sipër mbështeti kryet në cep të tavolinës.

Atëherë Miqka zgjati dorën në mënyrë urdhnuese dhe tue kapë me dy gishta Tolën për hunde çoi kokën e tij të molisun drejt kah vedi.

— Po të ndaloj që tue pi birrë ta përmendish revolucionin, — tha me zâ të rrebtë dhe kapi gotën e vet.

U krijue nji çast i rrezikshëm si shpata e ngrehun. Koka e Tolës luhatej thuese kishte humbë drejtpeshimin. Me urrejtje e frigë secili prej tyne e njifte vedin n'at tjetrin që rrinte kundruell tij. Balli i naltë i Miqkës shëndritte me shkëlqim t'errët, kurse ndër thellsit nën ate qitshin flakë bebet rrenuese të syve t'errsuem: prej zjarmit të tyne edhe mâ shpejt ishin terë lott e vërteta të Tolës. Fytyra e Tolës farfuritte me njifarë çudije e habije.

— Ti... mue? — vetëm kaq mujti me thanë tue kapsitë syt shpesh e hutueshëm. — Ti more zemër mue me më... për hunde? Paj kjo âsht gjâ qesharake! A din ti se unë ty të ndëroj, o spekulant? Nuk due as me të prekë. Kur tha Alosha se jam kurrkush e kurrgjâ, e çova nalt tri arshina dhe e plandosa mbi tokë... si ven, a po kupton? — Pikllimin e tij të dejun e ndërronte kohë mbas kohe, ngazëllimi i tepruem, e shtynte që të puthej me pendesë e të qajë përsëri. Ata lot për nji çast shuej-

shin zemrimin shum të madh të tij për botën e cila ndizej ngadalë mbrenda tij.

— Po të përsëris edhe nji herë: ti je budallë! — largohej Miqka ngadalë, tue heqë me nervozitet gotën e shprazët. — Ti je i marrë dhe i zbrazët si lëvozhga. Unë jam Miqka... ndoshta ke ndëgjue për mue? — qeshi ai me zemërkeqsi. — Unë nuk kam me të falë kurr fjalët e tua. (— E pse? — pyette vehten me të drejtë Firsovi në kreun gjegjës. —) Kishte me të vra po të mos ishim në kët kotec të neveritshëm. — Miqka flitte rrjedhshëm e qetsisht por fjalët e tija, të nxeme me idhnim, përcëllojshin e therrshin mishin e Tolës, kurse fytyra i ishte mbushë me njolla si prej djegsine. — Ti po guxon me çue brinat e tu lavdues para revolucionit! Cili pleh guxon me u lavdue që ka dhanë shum për revolucionin, se e ka krijue ai? Revolucioni rrjedh nga miljona zemrash, të cilat kurr nuk shqiptojnë emnin e saj... ajo rrëxon malet, kalon përmbi to dhe i rrafshon humnerat. Budallë, je majë nga mërzija, ndërsa revolucioni, para së gjithash, do të thotë hov, përpara e përpjetë, përpara e përpjetë... — Gjithë at tiradë Miqka e shqiptonte me pështpëritje të vështirë nga thellsija e krahnorit.

— Çoje deri në fund... shqipto krejt, — pështpëritte habitshëm Tola, ndërsa mbi karrikë dridhej pa masë mishi i rrahun. — Mandej kam me t'u përgjegjë unë!

Këndej gati nuk mbërrinte zhurma e kafes; vetëm nji zukatje e dobët si zhurma e guacës, që nuk ndalet as natën e me të cilën ishin mësue, ata, ua mbushte veshët, por nuk ua pengonte mendimet, sikurse qelbsina e neveritshme e kuzhinës që nuk ndihej nga hunda tashmâ e topitun e tyne.

— Revolucioni madje nuk âsht as ndërmarrje... — ia nisi Miqka, por përnjiherë përgjoi murmuritjen e paqetë të buzëve të Tolës.

„E nëqoftëse nuk âsht ashtu, nëqoftëse ato fjalë të tua tashmâ më kanë mashtrue njiherë?" — me gjasë kështu diçka pështpëritshim buzët e Tolës, tue u dridhë hollë e me helm, ndërsa fytyra e tij ishte fare e qetë.

— Mirë mâ, hajde pij e ha ato ve, — ia hodhi Miqka. Vetëdija e tij e ndezun ftofej dhe mvishej me nji cipë të hollë apatije. Qelqi i ftoftë i gotës u ra dhambëve të tij dhe e çpiu.

— Jo, këtu nuk âsht mâ fjala për birrën! Mos ke dashtë me më rilindë? — e sulmoi me të keq Tola dhe nguli syt n'unazën e tirkize në gishtin e Miqkës. — Ajo

përnjimend po vjen... po vjen! Qet lule, e syt e saj janë si dy diellna... poezi e vërtetë. Qe, përse unë s'i duroj shkrimtarët! E thembrën e ka të randë, a? sepse në thembër ajo nuk ka sy? kush bje nën thembrën e saj, a ka të drejtë me u përpëlitë?... a i dhemb apo jo? Qe, edhe muzika ra vetëm që të mos ndihet britma ime... — Ai, njimend, tash shpejt bërtiti, kurse Miqka nuk kishte fuqi që ta pengonte n'at gjâ. — Gërthas e askush nuk më ndëgjon!! — Ai përnjiheri klithi e fytyra i muer nji pamje veçanisht të trentë. — Paj kjo âsht gjâ qesharake! Anatolij Ararati pendohet e duron shpullat për dy ve të forta e për nji gotë birrë. Më bleve lirë, e sadoqë jam spekulant apo shkrimtar!...

— Pse ke shkelë bumallën? — pyeti Miqka me gërdi, lodhë nga ky grumbull mishi.

— Pse âsht kandër, kurse unë jam mbret natyre! — plot gojë foli ndërdhambë Tola. Ngutej me hangër vet që ndodheshin para tij, e mbasi nuk ishin qërue mirë, në gojë i kërcëllojshin e krisshin. — Obobo, edhe Tola paska thembër! E pos kësaj, në t'ardhmen nuk do të ketë as kandra, as spekuluesa me mish njerzish, a po merr vesh? Gjithçka vetëm do të lulzojë e shkëlqejë si... dorza e pastrueme e derës, hha! Njerzit do të jenë t'urtë e besnikë. ... Apostafat e cytte Miqkën për shkak të fjalimit të tij pak mâ të përparshëm dhe Miqka e kuptonte këtê. — Kandra tregon synim e jetës fatkeqe. Kandra âsht „kaçë" për njeriun e ri... botën e njeriun duhet me i zie përsëri. Asht koha, mâ në fund, që gjithsija të pla-pla-planifikohet përsëri. Paj, kjo gjâ âsht qesharake, o shpirt, shkëlqim i mendjes kolektive... drandofila e tulipana... e përnjiherë bumalla!!

— Po nëqoftëse âsht njeri...? — ia nisi Miqka tue kafshue buzët.

— Ti po mendon për mue, a? — Tola vrâu vetullat (— dhe tue pshty ven e pangranun në shuplakë, e hodhi nën tryezë — Jam i ngitë! — tha mandej.)

— Jo, unë përgjithsisht... për plehun, — iu shmang përgjegjës Miqka tue luejtë çuditshëm.

— A!... Atëherë edhe ate nën thue, — u habit Tola, sepse u zû në kundër thanje. — Por, megjithatê, nën thundër âsht shum... si me thanë? — e dhimbshme.

— Po a kishe mujtë ti? pyeti Miqka si për rrëshqit.

— Ke... ty? — kapsiti syt Tola me pabesi e krejt i irnosun.

— Paj unë po të thom: kandrën... sa njeriu.

— Domethanë se ti ke mue, a? — vardisej Tola.

— Jo, për nji tjetër.

— Hë!... megjithë zemër e si mjeshtër! — buçiti kjo tue mos mendue për pasojat e fjalëve të veta. — Detyra e Anatolij Araratit âsht me pastrue nga jeta çdo ndysi... Po të bâhem edhe unë ashtu, kam me pastrue nga jeta edhe Anatolij Mishlikinin.

...Ndërkohë Alekseji i lijosun njoftoi se ishte koha që të mbyllet pijetorja. Miqka pagoi e tue hjedhë edhe njiherë nji shiqim mbi Tolën i cili përçapte nji menolë e duel në rrugë. E kapi era dhe e çoi në nji strofull nate (At nat frynte nji erë jashtzakonisht e fortë dhe Firsovi shenoi për tê këtê: „Era frynte në mënyrë aq të trentë saqë dukej se po orvatej me kalue vetëvehten".)

N'agim stuhija ishte qetsuę, dhe menjiherë filloi me ra borë. Karrocjerët at mëngjez duelën me saja, kurse rrugën e verbonte syni i pamësuem. Kur at mëngjez Miqka u nis kah motra në cirkus, lëshoi dorën nga saja dhe rrëmbeu nji grusht borë, borë aq të pastër, të gëzueshme, thuese e buzagaztë.

XVI

Para se me udhtue përjashta shteti, Tanja pranoi me shkue mysafir disa herë në Moskë. Turneja fillonte në nanduer, e deri atëherë Veltonja bante trening me zell disa orë në ditë në cirkusin e ftoftë e të shprazët. Kupola e rrumbullakët, e ndriçueme përgjysë me nji llampë të vetme e me dritë të mugët që mbërrinte nga hymjet, ditën dukej veçanisht e trashë dhe e pahijshme. Zanet në pjesë të ndërpreme përhapeshin nepër gjysëm — terrin e cirkusit, zhdukeshin, gëlltitshin njani tjetrin për t'u çfaqë përsëri si furshullima nëpër qoshe. Mbasi kreu ushtrimin me „abfal", Tanja u ul mbi trapez dhe tue lëshue kambët shiqoi poshtë.

Këcyesat belgjianë heshtazi bâjshin trening n'arenë e kohëmbaskohe me thirrje të ngjiruna e të paqarta nxitshin njani tjetrin. Disa shërbtorë pastrojshin prej lozheve mbetunit e letrave, të pemëve, pluhnin, plehun, si edhe vetë gjurmat e vizituesave të djeshëm. Hinglloi me zâ të naltë nji kalë i ngimë që rrinte. Dikush kishte lëshue diçka diku. Me mangë të përveshuna shërbtori thirri dikê: „Semjon Ivaniq, rashqel..." — Tanja u çue pak dhe u lëshue disa herë në trapez tue provue fortsin

e konopit e të muskëlave të veta. Gjithçka ishte në rregull. Mandej u ul përsëri...

Nji buzëqeshje e çuditshme pushonte në fytyrën e saj. Mendonte për mrekullin që do të ngjante sonte kur drita elektrike t'ia pritte vijën e zmbrapjes, kurse me mija sy të shqetsuem me tmer t'ambël ngulen në nji pikë, në trupin e saj, detyrue me ngadhnjye vehten. Tash nuk e trembshin mâ pasojat e rrezikshme të lavdis së saj, e mendimi për ndihmën e Nikollkës nuk e përcillte në naltsi: me instinktin femnuer ndiente se ai vetëm tash ishte i lodhun për të mâ fort se kurr. Trupi i ishte forcue, vjami i tepërm i ishte tretë. Mbas njij treningu të shkurtë, t'ecunit iu bâ elastik ashtu si edhe mâ parë; shkelte me shputë të kambës ashtu sikur kumarxhiu hjedh mbi tryezë adutin mâ të fortë.

Ajo tinzisht bekonte çastin kur Mangolfi hyni në dhomzën e saj të vetme: cirkusi nuk donte me e lëshue prej kthetrave të veta pëllumbeshën e vet. Ende nuk kishte dhanë gjithçka mundte trupi i saj i veshun për shkathtsi të mëdha. Krejt qenja e saj lakmonte fluturimin mâ të naltë, e mandej le të fillojë qetsija e paqa e qelis shkretinore. Largimi i përkohshëm prej cirkusit i shërbeu si nxitje për guxim edhe mâ të madh. Këcimi n'ajri, i cili mbeti edhe mbaskëndej monopoli i saj, në paraqitjen e saj të tashme muer jo vetëm ashpërsin e këcimit profesional në rrezik: kjo gjâ ishte nji provë vendimtare fuqije, tashmâ të helmueme njiherë me dyshim. (Drejtorija me mund të madh nxuer leje për të marrë pjesë në turné edhe Tanja, me të cilin rast mbështetej në faktin se mbas çfaqjeve të veta të kryeme në Moskë artistja do të shkojë me at pikë përjashta shtetit e atje do të bâjë propagandë për të mbërrimet e reja t'artit cirkusan në Bashkimin Sovjetik.

Me syt e errsuem ajo kërkoi poshtë Pugelin, fytyra e tij e paqartë ishte drejtue prej lozhës ansore kah ajo. Ata vijshin së bashku në provë. Pranija e Pugelit i ngjallte besimin në vetëvehte dhe frenonte dëshirat e saja për mahi të rrezikshme.

— ...Fillojmë, Pugel! — briti ajo poshtë, u çue e filloi me përforcue me rrypa këpucët.

Pa se si ai u çue me ngutsi dhe i dha shêj me dorë për nisje. Tanja u bâ gati me egzekutue pikën „dielli", kur dikush e thirri me emën prej së poshtmi.

— Keni nji vizitë!... — shërbtori lidhi duert në buri për ta ndëgjue mâ mirë. Atëherë Tanja ndjeu për-

njiherë nji ligshtim të kandshëm prej të lodhunit, zbërtheu pullat dhe u lëshue nëpër litar.

Fytyra i shkëlqente kur kalonte përmes këcyesave: ishin pesë vetë dhe i gjashti nji djalë. Të radhitun në rresht, ata e përshëndetën me brohori me fjalë e lëvizje. Fjalët nuk i kuptonte, por dinte se ajo meritonte përnjimend lavdet e tyne. Tue buzëqeshë thuese lavdohej për dhambët e tij të mrekullueshëm, xhveshë deri në zhumbina, ajo vetëm ktheu kryet kah ata, tue u falënderue disi me përkulje pak madhshtore të kres. Kënaqsija e saj e gjallë dhe e kthjelltë u shndërrue në pakënaqsi të zymtë kur në garderobë hasi vllaun. I sillte përsëri lajme se në botë sundonte shqetsija e se mbas këtij dimni t'egër përgjon pranvera tinzake. Vllau në mendimet e saja ishte si ndonji parashêj fatkeqsije të pashmangshme. Ajo nuk mundte me kuptue pse ishte ai aq i piklluem. Vizitat e tija e shtypshin, lutjet i kërcnoheshin e nën shiqimin e tij ajo, pa kurrfarë faji, ulte syt si fajtore. Kështu edhe tash qëndronte kryeulë dhe i zgjatte duert me ndëgjesë. (Pugeli erdhi vrap kah shpina e saj dhe i hodhi mbi krahë nji mallotë të zezë).

— E... hajde të shkojmë diku! — tue nxjerrë dorën nga mallota, ajo deshti me e kapë për dore, por ndjeu se sa e pasinqertë ishte dhe u skuq.

— Ç'ke? — tha Miqka dhe e këqyri anash.

— Kurrgjâ... më vjen marre gjithmonë kur më sheh dikush pa mallotë.

— Paj je e veshun.

— Po, por ti më shiqon ashtu... — ajo u habit edhe mâ tepër dhe vrapoi shpejt shkallëve përpjetë në lozhe, u ul dhe u mbulue kujdesshëm me mallotë. — Fytyrën e ke sot disi t'ajun. Ah, më ra ndërmend mirë: erdhën tek unë e më pyetën nëse më viziton.

— Po, më kërkojnë, — tha shkurt Miqka. — Ndjeva se Zinka qenka martue.

— Athue të vjen keq për këtê? — buzëqeshi me gjakftoftsi Tanja (si Miqka asaj — ashtu edhe ajo atij ia dëshironte lumnin).

— Jo... pse? Kjo âsht mâ e mira që mund ta bante! — u përgjegj me gjakftoftsi ai, tue ngulë syt n'arenën ku vendosshin nji aparat të rrezikshëm cirkusi.

— Gjimnastikanët e parterit, — i spjegoi Tanja tue ndjekë shiqimin e ashpër e profetizues të vllaut, të cilin deri atëherë nuk e njifte. — Po ti... gjithnji simbas së vjetrës, a?

— Plaçkis, a? — Iu shtërnguen buzët dhe ngrehën anash. — Po vjedhi nga pak. Po mundohem me djersën e ballit tim.

— Po, por djersa nuk të duket! — u mahit me sherri Tanja.

— Na djersitemi vetëm nji herë në jetë, aqsa skuqemi, — foli ai seriozisht dhe shiqoi provokueshëm motrën.

— Besomë, Miqë; unë për këtë s'kam faj! — tha Tanja me zâ të dridhun e të zemruem. — Ndoshta kishe me dashtë që edhe unë... të marrë pjesë në fatin tand? — E fyeme, fyente edhe vetë. — Disa njerëzve kjo u sjell lehtsi shpirtnore.

Duket që mâ në fund edhe vetë kuptoi paturpsin e fjalëve të veta.

Sot jam i paandshëm, e dij edhe vetë. Qe, edhe fytyrën e kam t'âjun... Kështu nuk âsht mirë, jetoj në vetmi, motër: pa miq, pa çaste të ndritshme. Të gjithë më shajnë e më nemin derisa të më teren lotët. E mâ zi âsht që edhe unë vetë filloj me humbë nderimin ndaj vetëvehtes. Ti, me të vërtetë, mendon — ai âsht nji personalitet ideje, engjull i rrëzuem.

— Jo, nuk mendoj ashtu, — ia ktheu me zâ të lehtë Tanja.

— ... Po, po, motër, shkurt unë jam hajn, të cilin duhej me e zhdukë. Jetoj nga nji thyemje në thyemjen tjetër; e s'po më vjen marre, por po gërditem e neveritem. Sigurisht do të jem lodhë!... A don që të të thom të vërtetën? Ndonjiherë turpnohem vetëvehtes me i këqyrë në sy.

— Fatkeqsisht që vetëm ndonjiherë, — tha Tanja dhe u çue.

Ai rrinte me sy gjysë të mbyllun si me përgjue bisedimin mbrenda vehtes. Përgjegjja e Tanjes nuk i la asnji mbresë në tê. Përnjiherë nepër fytyrën e saj përshkoi fluturimthi gërçi si vetima:

— Tanjushkë, a don me të dhanë të holla... shum të holla, a? Merr e ik prej Zavarihinit, prej fatit tand... e prej meje. Ke me jetue diku larg, ke me jetue mirë e askush nuk ka me të njoftë.

— Të hollat e tu s'due me i marrë, Miqë. Duhet të shkoj në shtëpi, plaku më pret. E përndryshe nuk kam çka me të thanë mâ!

— Mos shko, ulu, ulu... — tha ai në mënyrë urdhnuese dhe e detyroi me u ulë në vendin e vjetër. —

Mos kujto se po rrej. Çdo gjâ kam marrë vesh për tê, për Nikollkën tand. Më duhet të dij për shkak të të cilit do të më shkatrrohet motra... motra ime! — shtoi ai me idhnim. — Ai âsht hajn, Tanjushkë, por hajn me paramendim: të tillët janë mâ të rrezikshmit. Ai kurseu të holla, florij, diamantë. Mall i padoganuem, jatakim... — numronte hollë e hollë. — Zemra po më ndalet kur mendoj atê. Duket se krejt natyra nuk mund të farkohet. Mbas të farkuemit, myku âsht mâ i qëndrueshëm (— Dorza e dredhun si litari kriste në duert e Miqkës.) Më fal, motër, sot koka më punon kadalë: gjithë natën nuk kam fjetë. — Ai me syt e turbullt shiqoi nepër cirkus, tue mos dijtë se ku ndodhej.

— A po pin?

— Jo... nuk pij kurrgjâ. Nuk don me marrë pare?

— Çka don ti prej meje, Miqë?

— Çka due, a? — u tremb ai. — Ta due fatin.

Po të thom për herën e dytë e të fundit: na kemi me gjetë vetë fatin tonë. Ti mos u tut për ne. Mâ mirë shiqo hijen tande vehtjake...

Orët e ushtrimit ishin kah mbarojnë. Dita dimnore shkimej, e nuk mujti as me lulzue. Kupola e cirkusit zgjanohej gjithnji e mâ tepër bâhej mâ e errët: duken tmershëm hapsinat e mëdha kur drita nuk ka fuqi me mundë terrin. Krejt e vaditun me rreziqe e admirime kupola hapte përsëri nofullat e veta të pangishme.

— Motër, — pështpëritte Miqka, ndërsa Tanja mbështillte kambët në mallotë dhe i mshefte prej shiqimit bredhës të Miqkës. Njerzimit i nevojitet bariu. Eh, Donja ka nji kangë në të cilën thot: mbas kodrës dielli shkëlqen, por rruga e frigshme âsht përtej kodrës!... Këto janë fjalë të randsishme, mbaji mend. Me rreth hekuri duhet me ia lidhë qafën njerzimit dhe me e nxjerrë në dritë. Unë kam pa verës se çka do me thanë katundar, atij i nevojitet ati i gjithmëshirshëm, por n'uniformë të plotë gjindarmi, sepse ai edhe pesëqind vjet do të qëndrojë pa lëvizje: ai âsht xehe, e çfarë xehe se!

— E do të qëndrojë deri sa të fillojnë me bâ prej saj brisqe, — shtoi Tanja në mënyrë anmiqsore.

— Kurse pa bari do të theren, do të zihen, do të ngrehin turijt në qiell dhe do të bërtasin për zotin: terri po vjen befas. Fisi njerzuer âsht dërmue: të gjitha kokrrat janë shkundë prej duejve. Duejt duhen djegë, motër... e me pritë të rij.

— Qe Nikollka âsht duej i ri!

— Egjër... — u zgërdhi Miqka, tue shtrëngue dorën e motrës mbas paravanit të kuq të lozhës. — A të kujtohen kokërzat e zeza në kalli? Do ta çfarosim na egjrën, motërz. Unë kam nji plan!

— Mjaft, Miqë: sot unë po dal... Eja tjetër herë. — Ajo u çue me vendosmëni, gati edhe me shkëputë çdo marrëdhanje. — Ti sot po më dukesh i randë... sikurse ai Çikilevi. Je shqetsue disi si ai. — Ajo duel prej lozhës tue u mos falë me tê.

— Megjithate me gjithë zemër, me atë që ka mbetë si gjaja mâ e mirë te unë ta due lumnin, motër! — pështpëriti nxehtsisht Miqka dhe zhdrypi shkallëve teposhtë.

Tanja nuk e ndali. Gaprroi syt në hapsinën e zezë të cirkusit, ku zhdukej hija e saj e shëmtuet dhe e shtyeme. Idhnimi pothuejse e kishte zbukurue; mallota i kishte ra nga krahu, mbi të cilin shkëlqejshin dobët marcelat e kostumit, flokët e saj të ndritshëm e të gapruem i ngjajshin njij ereoli. Edhe vetë virgjinesha amazonke kishte me pasë zili shtatin e saj të hjedhët dhe vetllat e mbrojtuna. „Vallë, pse ka ardhë e më ka ofrue të hollat e veta të flliqta? Pse poshtnohej e ishte aq i mjerë përkundër të folunit të tij të tingllueshëm?" Shërbtori me epoleta dhe me shkallët mbi krah vrapoi pranë Tanjës dhe e flladiti me erën e lëvizjes së vet. Ajo u kthye ngadalë kah Pugeli, i cili qëndronte mbi shkelcin, tue mos guxue me e ndërpre në persiatjen e saj mallëngjyese.

XVII

Në kreun e pestë të veprës së vet Firsovi shenoi haptas at të mëshuem me shpatë si kthesë në fatin e Miqkës; prej kësaj filluen vuejtjet e tija shpirtnore. Tue tregue se Miqka ia kishte pre vetëm dorën kapitenit, e mandej „kufomën e kapitenit e kishte hjedhë në nji hendek skaj rrugës afër shtabit", Firsovi e kishte dhunue të vërtetën, në mënyrë mâ blasfemuese. Kjo e preme e dorës ishte, natyrisht, mâ figurative, madje mâ estetike se sa ta kishte mbytë thjesht kapitenin e përmendun e ishte mâ mirë për nji tregim të bukur nga lufta civile. Ngjarjen mâ të randsishme të historis, në të cilën me mija njerëz flijojshin fuqit e veta mâ të mira, ai e këqyrte si nji farë egzotike të papame deri

atëherë, e cila ndonjiherë do t'ishte në gjendje me lëndue synin finok me pasunin e çmendun të ngjyrnave të shkapërderdhuna.

Mbasi nuk donte ate për çka detyrohej me shkrue ato vjetë, Firsovi trembej me e cekë fort Miqkën, si nji fuqi t'errët nëndhese ose zjarm i cili kur të shpërthejë njiherë, shkimet e merr flakë përsëri tue ndërrue çdo moment format e ngjyrnat. Shkrimtari s'mundte me durue anarshin. (— Ai madje edhe banesën e kishte zanë me qëra në nji rrugë të mënjanueme me shiqim kah kopshti, i cili ndikonte bukur në frymzimin e tij.) Firsovi nuk ushqente mjaft simpati ndaj Miqkës për të thanë të vërtetën për të. Mâ në fund, pse ra nga jeta, për të cilën luftoi me aq vuejtje e mundime? Pse mu n'agim e kaplonte (— simbas mendimit të kritikës) nata (— simbas mendimit të Firsovit) e pakapercyeshme? Ç'âsht shkaku i vërtetë i luftës së tij shpirtnore? (Ishin tepër të pacaktueme aluzionet e shkrimtarit se Miqka ishte bâ proletar mbasi kishte braktisë vendlindjen e farefisin e vet. Prandej Firsovi herezin e parë të Miqkës e mbante si dridhje e fundit e rilindjes së tij shpirtnore).

Vrasjen e kapitenit natën Firsovi e paraqitte si rezultat të njij vringllime të zemrueshme shpate përmbi dorën dridhse të kapitenit dhe këtu theksonte veçanisht vjetët e Miqkës. „Kangët rinore këndohen vetëm n'agim, sa nuk ka fillue ende vapa e mesditës, sa nuk kanë marrë mend ende bredhjet natyrore të rinis". (— Për çfarë kange kërcëllon këtu penda e shkrimtarit? — pyette vehten kritika e përndejtueme në mënyrë anmiqsore. — A nuk mendon revolucionin? Na e dijmë se çka ka pasë shkrimtari parasysh kur ka thanë se „mbasardhsat shohin mâ mirë veprat e mëdha t'etënve". Kritiku mâ i shquem i epokës, tue folë se afrimi i tij estetik kah revolucioni âsht i padejë, po n'at kohë ka deklarue mezâ të rrufeshëm se ajo epokë kërkon që për të të flitet me vërtetëdashje e haptas, „e prandej na lejojmë që të thohet e vërteta, të cilën e kemi sprovue të gjithë së bashku dhe e cila âsht diktue me besim të fortë në fitoren tonë të fundit, e jo me çorroditje e dhunime zemërkeqe".).

Po, at natë Miqka me nji të mëshuem në krye e mbyti kapitenin e ri. (— E çka atëherë? — briti kritiku tjetër zâmadh. — Prandej ishte i dashtun në divizion, sepse vullnetin e kishte të rrufeshëm si edhe shpata e tij. Me pasë qenë atje jo nji por njizet kapitena, vetëm

do të lodhej pak mâ tepër dora e Miqkës. Edhe kapitenët vringllojshin mbi Miqkat: lufta zhvillohej me nderë e drejtsi...) Kjo ishte kohë e tmershme e lulzimit të Miqkës. Kur të marrë flakë zjarmi, kushdo t'ia tregojë rrugën ose t'ia lakojë kurrizin e flakët? („Gjumi i hekurt i sullundarit, tymtërheqsi ose fati, a?" — Këto ishin vargjet e Donjkës, të cilat, në saje të Firsovit, ishin shtypë në njanën nga fletoret e përjavshme). Zjarmi i gjallë përhapej e luente në sipërfaqe, tue u udhëheqë vetëm me mësimin se ai âsht — zjarmi çlirimtar. — Firsovin e qortonte se ishte i paparim, ndonse kjo nuk ishte pikrisht ashtu.

Për me thurë fabulën shkrimtari lejonte disa situata shum mendjemprehte. Në nji çast të randsishëm Masha kinse i kishte thanë Miqkës: „Po, ti e ke mbytë, por jo nga zemrimi, por nga zihja, për shkak se nuk ishe në gjendje me shti në dorë thesarin e tij të fundit e mâ të randsishmin që nuk ka as masë as peshë". E atëherë, kinse ka përmendë emnin e Agejit. (— Kjo ishte në kundërshtim të plotë me hipotezën personale të Firsovit, se Dollomanovja madje kishte harrue at emën blasfemues. Ageji i nevojitej Firsovit si pelhura e errët që hjedh hije t'errta e të kobshme mbi marrëdhanjet ndërmjet Miqkës e Mashës) At vend edhe e sulmoi kritiku mâ i shquem bashkëkohuer. „Me u mësue... jo në fjalë, por në vepër poashtu me zell e trimni sikurse kanë luftue etnit tuej e vllaznit mâ të mëdhej në fushën e lavdis socialiste. Na me heroizëm të vërtetë duhet të pushtojmë patjetër at kështjell kryesore prej kah shtrihet horizonti në botë e qiell, e prej së cilës, para së gjithash, duhet të valvitet flamuri ngadhnjyes i punës". (Kritiku harroi se nëqoftëse romani i Firsovit i kishte dhanë shkas përnjimend për ato fjalë, vetëvetiu do të thotë se romani âsht aktual për ditt që âsht tue kalue vendi).

A nuk ka shkrue po këte edhe auktori në fund të kreut të pestë fatzi, tue përmendë se..." kjo kishte ngja mû në të njajtën kohë të lumtun kur Komesariati për arsimimin populluer kishte marrë randsi vendimtare, baraz me randsin e Këshillit suprem për ekonomin popullore, kur n'universitete, të pastrueme prej ndryshkut, vërsuleshin me mija njerëz të rij, e të vjetrit mâ në fund muerën vesh se pse uji vlon, lumi rrjedh teposhtë e se pse qielli e ka ngjyrën të kaltërt". Tue shpallë parullën „për pushtimin e kulturës", Firsovi i ekspozohej

rrezikut që fatin personal të trimit të vet ta kthejë në kontura të rendomta, por askush nuk e kuptonte as nuk e çmonte këtë. Miqkën e shiqonte si nji prototip çfarë nuk guxonte me qenë njeriu i mbasrevolucionit. Qenja e Miqkës qante e tërhiqte, dhe a e shihte kush këtë? Nji pjesë e inteligjencës ruse në vdekje e sipër (për fat shum e vogël!) e përqeshte deri në loçkë të zemrës. Oh, ata lot të gjallë, plumborë e ajo buzëqeshje e pandëgjueshme e të vdekunit triditësh!

Miqka u vorrue njikohsisht me romanin, por ai përkundër pohimit të shkrimtarit jetonte edhe mâ tutje. Në kohët e fundit nuk pinte: në botën e tij të mbrendshme mbretnonte thatsija e madhe. Fatkeqsija e re e pritte mbrapa derës. Me shiqim të ngutshëm kërkonte diçka të qëndrueshme, pranë së cilës do të mund të pritte fatin. Atëherë krejt pasunin e pashtershme të njomsis së vet të nxehtë, prej së cilës njerzit hoqën dorë, e tejmbarti mbi motrën. Dobsi çasti: lumnija e përvujtë edhe e vogël e motrës iu bâ përnjiherë si zjarm pranë të cilit do të mundte me kalue natën e vet triditshe në shtëpi. Ishte gjithnji i sëmundë ndonse plaka nuk i paraqitej mâ. Njiherë e zû gjumi në kinema e kur e shkundlloi shërbtori, salla tashmâ ishte e zbrazët. N'ajrin e prishun rrinte pezull pluhuni, helmue me frymën e njerëzvet. Miqka duel në shkallët e mbulueme me kupona kontrolli biletash të shqyeme hymjeje. Aty në gjysëmerrsinë përnjiherë i ra ndërmend se po e përgjonte plaka mbrapa shtyllës. Krejt i tërbuem Miqka u hodh atje, por nuk gjeti kërkend. Megjithate, i bindun në pranin e saj, ai vrapoi në garderobë, hyni vrap në foaje, futi kryet në dhomën e operaterit: gjithçka ish në rregull.

Atëherë ai vendosi me bâ nji hap të pazakonshëm. Mendimi me vizitue psikiatrin u rranjos në tê kur lexoi nëpër gazeta nji recenzion për nji litër nga ekspertiza gjyqsoro-medicinare. Gjatë javës muer vesh emnin e mjekut shkenctar, adresën e tij dhe kohën kur pret vizita. Mjeku kthehej prej shërbimit rreth orës pesë. Trashalluk e hundëfryt rrinte ai në karrocë pak prirtas, me çantë të zezë e të shkyeme aktesh në prehën. Miqka pa edhe shum hollsi tjera ndërsa pritte gjatë në bulevar para derës së shtëpis së psikiatrit e gjithnji turpnohej për diçka. Atëherë filloi me qitë short: nëqoftëse numri i hajnave ndërmjet drujve âsht i pjestuem me dy, do të hyjë; ishin katërdhetë e tetë, — numër kategorik si

urdhni. Tue u rrasë me tanë trupin mbi sumbullën e ziles si me pasë shkue në sulm, Miqka i ra ziles.

Vizita e tij nuk zgjati mâ shum se katër minuta. Në zyrën e shrregullt e të gjanë për punë qëndronte nji tavolinë plot e përplot me libra; kjo gjâ ishte mâ me randsi në dhomë. Mbi libra qëndronte nji macë e vogël dhe kapsitte syt në Miqkën, i cili rrinte me palltë në mes të dhomës dhe luente shkopin me dorëz fildishi. Menjiherë mandej hyni i zoti i shtëpis, shkenctar i njoftun, tue përçapë kafshoren, sepse ishte ndërpre në mes të drekës. Buzëqeshte dhe kapsitte syt të stërvitun në gjithfarë msheftsish, e disi për rrëshqit kallxoi me dorë dy karrika, që qëndrojshin pranë tavolinës. Miqka tundi kryet me padurim.

— Paj uluni! — murmuriti mjeku, por ndërroi mendimin e nisi me shty manzhetën e rame në mangën e palltës së përdorun të vendit. — Uluni. Për çfarë pune po vini?

— Të rrij... — përsëriti Miqka tue shique nënmjekrrën e trashë të fytyrës së psikiatrit. Mendja i ishte ngulë n'ato dy karrika, ndonse këto ishin karrika të rëndomta me ndjese kashte të thurun. — Mund t'ulem mbi këtë at karrikë, — filloi me mendue Miqka. — Nëqoftëse këte duhet me e këqyrë si të kaluemen, atëherë mbi njanën prej tyne tashmâ jam ulë. Ju lutem veni mendjen! — tha me vendosmeni dhe vuni gishtin në buzë. — Nuk guxoj me gabue. E mbi të cilën t'ulem?

Uluni mbi cilëndo të doni! — buzëqeshi psikiatri dhe iu afrue pak mâ tepër. — Mbi të majtën ka nji gozhdë, kurse e djathta âsht e sigurtë... këqyrni! — E prap, si mos të kishte ndodhë kurrgjâ, vazhdoi me përçapë kafshatën që e mbante në gojë.

Nuk âsht fjala për këtë... — bani me dorë mërzitshëm në shenjë mospranimi Miqka — ka ligj... nji më dysh: o do të përjetoj ose jo... Ndaluni... — E para se me gjetë psikiatri frazën mâ të rendomtë me qetsue pacientin, Miqka duel. Syt i bridhshin, kurse fytyra shprehte nji të lodhun të madh e shqetsim të sëmundë. Kryezbulue, tue mbajtë kapelën në dorë, tërhiqte nëpër bulevar derisa mâ në fund i ra ndërmend se i ngim do ta presi shum Zavarihini te Batashiha. Vetëm atëherë vuni kapelen mbi krye.

U ngrys, degzat e xhveshuna të plepit luhateshin si bishtat e mijve të mëdhej. Miqka çoi kryet dhe pa se si prej qiellit të murrmë të ndytë binte në të gjitha anët

borë me fjolla të trasha. Miqka u kthye mbrapa dhe aty n'udhëkryq, prej kah rruga çon kah mullini i Batashihës hasi Donjken flokëkaçurrell.

XVIII

Ky, pak i dejun, ngrihej nepër trotoar dhe këndonte me zâ t'ulët, tue shkue po n'at vend ku shkonte edhe Miqka. Palltën e rrypit e kishte të hapun, kurse shubara trimnore kozake me fund të kaltërt ishte e hjedhun kah zverku. Miqka u nis heshtazi krahpërkrah me të, por as Donjka nuk foli, ndonse kishte pushue me këndue. Nuk âsht as për t'u çuditë: rrugica zigzake si të brejtunit e krymbit n'arrë nuk ishte aq e pështatshme për bisedim.

— A je i kënaqun me jetën tande, Donjkë? — e pyeti Miqka në mahi, mbasi ishte përmirsue fare prej përjetimit qesharak me psikiatrin. — Ke rinin, talentin e gruen... e çfarë grueje se!

Donjka ecte gjithnji tue heshtë, por çizmet i shkelshin disi tepër me zhapllimë nepër asfalt. Përnjiherë ai u ndal:

— Po thërras Sanjkën për me qërue hesapet! — ia hodhi ai me kreni e urrejtje që ishte mbledhë gjatë shum muejve. — U gjujzue djaloshi, ka aty edhe nga thyeni yt. Gjithçka do të zbuloj... — Nuk i dha fund fjalës (Miqkës iu duk se u habit prej shiqimit të tij të çelët e t'esullt. „Pse po mendon se ka faj Sanjka? Ndoshta je ti?" — flitte shiqimi i Miqkës).

Tue mos mujtë me parapa se si do të rregullohen kubet në lojën që do të vinte, Miqka mendoi se i kishte ra në fije manevrimit dinak të Donjkës. „Në këtë njeri, që âsht fajtuer, me anën e Tolës unë do të provojë edhe vetëvehten!" — vendosi ai e u skuq kur iu kujtue psikiatri". Pse kam ikë ashtu me faqe të zezë? Ndoshta nuk kam dëshirue mâ me dijtë fatin tim... a thue jam bâ aq burracak sa mos me besue mâ se jam vetë zot i ardhmenis sime?" Njifarë dëshire e msheftë që të kthehet menjiherë mbrapa, e ndali Miqkën midis trotoarit. Për çka të flasë me psikiatrin, sigurisht nuk do të flasë për atê të cilën ka dashtë patjetër me e harrue, a? „Tregomani gjuhën tuej, zotni i ndershëm!" Jo o bu, çka i vyen gjuha... çfarë marrije! Do të më pyesë diçka krejt tjetër, mbasi të ma tërheqi vemendjen se në shkencë nuk ka as trimni, as poshtërsi, por vetëm formula

shkaku e përfundimesh. I duel befas para syve se si shërbtori do ta ndali para hymjes e do t'i thotë se profesori ka shkue. — Si ka shkue? — Paj ashtu, ka shkue me autobus. Sigurisht nuk do të rrijë në shtëpi gjithë natën e të presë që ta vizitojë hajni i famshëm...

Miqka kuptoi përnjiherë se çka e ndalte mû n'at vend: mbi gardhin para tij ishte ngjitë nji shpallje e madhe në bojë që reklamonte turmën e katërt e të fundit të Tanjës në Moskë. Në lakun e zi, pak të stilizuem, ndodhej nji pikëpyetse e madhe. Miqka u mrrol me nervozitet dhe vrapoi me zanë Donjkën. Donjka u kthye dhe kadalsoi hapin tue qeshë me përdhunë. Buzëqeshja e tij iu duk Miqkës e panjerzishme, ai i mshoi krahut dhe Donjka u ndal, tue u zbe përnjiherë. Drita e llampës së përforcueme përmbi derë binte prirtas mbi ta. — Qëndrojshin para hymjes në mullinin e Batashihës.

— A je i kënaqun me fatin tand, Donjkë? — u tall prap Miqka tue mos largue syt prej kundërshtarit të vet.

— Unë e due Manjkën, e kisha me çue dorën edhe mbi babën tim për tê. Kurse ti po sillesh gjithnji rreth e përqark. A don të rrihemi me thika. Të shkojmë përjashta qytetit e t'i japim fund njiherë... Pra? — Zani i Donjkës ishte i qetë, por në tê ndihej nji kërcëllim pezmi e revolti.

— Dyluftim? — qeshi Miqka. — Kur të kem nevojë, kam me të zhdukë edhe pa tê. — Të ftoftit e fjalëve të tija përshkonte drejt zemrën e ndezun të kundërshtarit të vet. Donjka uli kryet me marre. — E sa i përket Sanjkës, pajtohem. Ti thirre kinse në punë, e do të shofim. — Ai heshti, tue mbajtë ende gjithnji Donjkën. — Je rebel! (— e në vehte mendonte: nuk duroj rebelat, e të bindshmit nuk i nderoj!)

Rrjeta me të cilën llampa ishte e mbrojtun prej hajnash e pritte përmes gjysëmerrsinën e shkallëve në katrorë të ndritshëm andrrues. Kjo gjâ bante që shkallët, në të vërtetë, të pastra e të hieshme, të dukeshin disi të ndyta: në banesa rreth strofujve banojshin udhëheqsat përgjegjësa sovjetikë me familjet e tyne. Aty mbretnonte pothuejse nji qetsi mistike. Madhshtija e sallës së Batashihës, në të cilën defraudantët mund të hyjshin vetëm me rekomandim të posaçëm, vinte prej vetinave personale të vetë Batashihës. (Dikur pronare në krye të vet, e tash plakë zâmadhe, me sy si të hutit, ajo kishte kalue mbi krye nji jetë plot me aventura. Ka-

tundarët rrethepërqark e mbajshin ndërmend si zojën vejë pa fëmij, e cila në shumçka ishte mâ e çfrenueme se Saltiçiha. Flitshin edhe se kishte natyrë të rrëmbyeshme e se ia kishte anda me udhtue në kohë të keqe: porsa gjëmonte moti, urdhnonte me dalë. Në kohën e revolucionit ia rekuizuen pelën e përmendun „Buha" në tanë qarkun e, qysh atëherë, mbi tê hypte komesari thatuk për ushqime i vendit. Njiherë erdhi ajo në zyrën e tij, e tue i ra me unazë në ballë, filloi me i bâ predikime, tue folë: „A ty, ty dreqin, me të bajtë Buha ime!..." Mandej shkoi e askush nuk guxoi me e ndalë. Nji javë mâ vonë, për shkak të kryengritjes që plasi, u dënue me vdekje. Kur e çojshin gjysëmlakuriqe në pushkatim, këceu mbi Buhën, që ndodhej aty dhe iku vrap gjashtë vërsta larg, tue iu zhduk ndjekjes me shkathtsi. Detyrohej me u mshefë në çfrej bore ku i mërdhini kamba, krahu dhe nji anë e krahnorit, por për këtë gjâ iu shmang fatit të pjesëmarrsave tjerë të kryengritjes. Po ajo krahnezë bore ka ra njana mbas tjetrës mbi blozën ndjellazezë të flokëve të saj. Nji vjet mâ vonë u çfaq në kryeqytet si pronare e njij mullini, domethanë e njij kumarhane. Kushdo që mshifej prej dorës së hekurt, gjente te ajo strehim të falun, por ajo nuk ishte e dashtun, megjithqë ishte e ndershme dhe e drejtë ndaj gjithë njerëzve të vet; për tê flitej se kinse po i prishte moralisht hajnat e vegjël të xhepave).

Përkundër strofullit t'Artemijit këtu gjithçka ishte e njerzishme madje edhe zotnisht. Njifarë zojushe thatuke ishte zanë me qira që t'i binte pianos ndërsa mbi tavolina bâhej nji lojë e rrezikshme hazarde. Batashihën e nderojshin për së tepri në shtëpi. Ajo, personalisht, ia hapi derën Miqkës dhe ia dorzoi njifarë pusulle.

— Të ka pritë nji njeri, por mbasi nuk mujti me të takue, shkoi, — i tha tue mbyllë derën. — Njifarë ballabani... rrinte e gjithë kohën vëzhgonte...

— Njeriu ynë, — u përgjegj Miqka e para derës së çelun pak, prej kah mbërrinte në paradhomë nji dritë e verdhë, nisi me lexue porosin e Zavarihinit. (Deri në veshët i mbërrinte njifarë pëshpëritjeje e dobët: dy bixhozçi mësojshin mjeshtrin e të mashtruemit: „...e nji shpil prej pesëdhetë e dy letrash duhet me përzie tetë herë. Nëqoftëse âsht pre me pykë, kur të duesh mund të mbledhish prej atij krejt mazën, por vetëm po t'i këqyrish në sy... ti me sy luejke!" — „Po kuptoj!" —

përgjigjej me përvujtni tjetri. Ata heshtën kur Miqka shau me gjysëm zani Zavarihinin).

Nikolla lajmonte se për nji çast vrapoi deri në cirkus „me vizitue Helkën". Në fund njoftoi se do të tërhiqte këndej Tanjën posa të mbaronte pika e saj, për t'i tregue" turijt e personave t'errët të rrethit tand". Shtoi edhe: „Ven re surlen që rrin pranë dritares, — shihet se kot e ka ushqye mundi i katundarit!" Aluzioni kishte të bâjë haptazi me Tolen; ai njeri zhelan kotej mbas tavolinës te dritarja me fytyrën e mbështetun mbi shuplakë dhe me kambën e majtë në dollakë të blertë, e zgjatë mbi shtroje. Miqka kuptoi: Tola mâ në fund ka gjetë punë për fuqin e vet; Batashiha e kishte marrë me qëra për çdo rast, sepse defraudantet shkaktojnë çrregullime me andje.

Zhvillohej loja e thjeshtë, por e njoftun me tri letra. Miqka u ul mbi mbështetsen pranë vetë tavolinës dhe tue ndezë cigaren u vû me vëzhgue. Pranë tavolinës rrijshin do njerëz të panjoftun, dikush me vetulla të ngrehuna, dikush me buzë ndër dhambë: të gjithë ishin zhytë në mendime e heshtshin. Ndërmjet tyne rrinte dhe Donjka, me ballë të zbehtë e duer të lagshta, tërbuem: ai njikohsisht kishte humbë në lojë me pesë partnerë, e luhej me pare të mëdha. Plakushi i vogël, veshë si besimtar i vjetër, palonte banknotat e Donjkës nën gastaren e birrës që qëndronte para tij. Zojusha i binte njij melodije të hareshme.

Miqka preku xhepin: të hollat që kishte marrë për Zavarihinin ishin të paprekuna. Përnjiherë Donjka briti për depozitimin e njij shume të madhe, e zojusha gaboi menjiherë në muzikë, e frigueme nga të përmendunit e njij shume aq të madhe. Plakushi krisi me gishtat e mbledhun për tavoline në shêj kinse nuk ndjeu gjâ.

— Ke fat në dashuni, Donjë, — e thumboi Miqka kur besimvjetri mblodhi zyrtarisht paret e Donjkës.

— Po, kam... Miqë! — u përgjegj tinzisht e me panjerzi Donjka, tue u zgërdhi me nji buzëqeshje fyese.

Qetsija dhe muzika banë që Miqka të kotej: ai nuk ndjeu fjalët e Donjkës, — në vetëdijen e tij të përgjumshme gjithçka mbahej në nji formë të shtrembnueme e të paqartë. Mâ vonë, si nepër mjegull kujtohej se Tola i avitej tavolinës, si me gotën e birrës e si tue folë diçka e të tjerët tue iu përgjegjë. Kur i çoi herën e fundit kapakët e randuem, pa se si në dhomën fqinje, e cila ditën shërbente si ordinancë të mjekut të dhambëve,

thurte çarapën Batashiha dhe tue ulë kryet flokëkaçurrel, gjithashtu mbylli syt.

Andrronte marrzi të mundimshme, të cilat nuk mund të shprehen me fjalë. (— Kritika e qortoi Firsovin se po ndodhej nën ndikimin e Viktor Ygos në kreun në të cilin tregonte vizitën e Miqkës në shtëpin e Lidhjes, ku ndodhej sarkofagu i Lenjinit. Në të vërtetë Miqka kolovitej e gjëmonte tue kalue pranë kufomës s'udhëheqsit. Kreu mbaronte me bamunin se njani nga udhtarët i tha rrebtas Miqkës në vesh: qytetarë, gjëmimi këtu âsht i ndaluem!... E me të vërtetë gjatë rrëzimit të vet Miqka kishte shpresë gjithnji se do të flitte me Lenjinin sy më sy, si njeri me njeriun — me të vetmin të cilit mund t'i besonte plotsisht). Në dhomën e gjanë gjysëm t'errtë Miqka e pritte a te. Ai nuk erdhi ende, por parandihej se do të vinte. Mandej filloi nji ndërpremje e çuditshme... ai, Miqka, thue se vraponte kah dera, e çeli dhe pa figurën e njoftun të psikiatrit: prej syve të psikiatrit shpërthente ftoftsija e mençurija e njimijëfishueme me pabesueshmënin e andrrës. Psikiatri gërthiti menjiherë zâ të naltë e neveritshëm: — Ai më pshtyni në birrë!

Me të çelun syt, Miqka tue kotullue filloi me gaprrue në skandal, që ngjante para tij. Fjalët për birrën, në të cilën dikush pshtyni, i bërtiti Tola, krejt i bruzët nga idhnimi e pija. Me gisht në dridhje e sipër tregonte gotën në të cilën notonte shkuma e flluskët. Pshtyni Donjka, pshtyni për shkak se Donjka e mërzitte me këshilla e vërtllime. Vetë Donjka qëndronte duerkryq në fund të tavolinës tue qeshë me Batashihën e cila mundohej me rrëmbye prej Tolës gotën me pshtymë mbrenda. Bixhozçit qeshnin: situata qe e keqe.

Përnjiherë (— Miqka vetëm atëherë erdh në vehte—) u ndie nji rrapllimë në paradhomë, dikush trokitte tërbueshëm në derë. Plaka vrapoi andej tue dhanë shêj që të heshtshin të gjithë. Zojusha humbi. Me zemër të shqetsueme Miqka përgjoi tingujt: në fillim krizma e shum rezeve të hekurta, mandej nji heshtje e shkurtë, e përnjiherë si me u furë era mbrenda e rrëzoi Batushihen, e cila klithi. Bixhozçijt u çuen pa bëzâ; besimvjetri ndukte mjekrrën. Mandej u duk Zavarihini në prag.

Fytyra e tij e bardhë si gëlqerja ishte e gjanë thuese mbi te s'kishte as hundë as gojë. Me sy kërkonte Miqkën, i cili rrinte, dhe atëherë mbi fytyrën e tij filloi me

u hapë nji njollë e madhe e zezë: goja. Ende as nuk briti, e Miqka i trullosun shkoi kah ai, i fortë si çeliku i padepërtueshëm. Qafa i dhimbte jashtzakonisht...

XIX

Fatkeqsija ndodhi n'ora dhetë e gjysë, me ngjasë nën këto rrethana. Në kohën e caktueme cirkusi ishte plot e përplotë, klovni me nji qilimth tashmâ mbështillej nëpër arenë, ngucte shërbyesin dhe ua çilte shiquesave apetitin për çfaqje. Me anë të pështpëritjes ishte përhapë zani se në lozhen kryesore gjindeshin antarët e qeveris; pranija e tyne i jepte çfaqjes nji pamje solemne.

Tanja erdhi në cirkus në mes të pjesës së parë. Dy ekscentrikë, muzikanta bukur të mirë, egzekutojshin n'enët e kuzhinës mazurkën e Godarovit. Publika në rendet e poshtme hante portokalla, n'ato të mesme molla, kurse në rende të nalta përtypte kuleç pipri; galerija kënaqej pa gjâ. Klovni shiqonte hutueshëm fenerët e shkëlqyeshëm, ndërmjet të cilëve varej nji lak i zi mezi i dukshëm. Në lozhen qeveritare përhapën gazeta, plot me hollsi për nji plaçkë që kishte shkaktue senzacion të madh. Tanja përgjonte mbrapa perdes: gjithçka ishte në rregullin mâ të mirë. (Në pjesën e parë të programit ndodhej edhe nji „shadërvan fluturues" dhe biciklisti komik Blumenhafi).

Tanja ndodhej në qendër të vemendjes at mbramje, pikrisht ajo vetë, e jo emni i atrakcionit të saj. Në prag t'asaj dite në nji gazetë ishte shtypë feltoni për cirkusantët. N'at felton përmendej shum me jotaktikë emni i Hele Veltonit me iniciale krejt të nepërdukshme. Thema e atij artikulli i ishte kushtue fatit të paqëndrueshëm të lojtarëve të cirkusit dhe mbarimit tragjik të disa karierave. Publikën e kishte tërheqë këndej kërshërija për nji krijesë t'atillë gjysëmthye. Përpos kësaj në lozhën e qeveris dihej se artistja ishte në farefisni t'afërme me njanin personalitet gjithashtu të përmendun, veprimtarija e të cilit përmendej kohëmbaskohe në fletoret e përditshme.

Pugeli erdhi gjysëm ore mâ herët me gjâsendet. Tanja e gjeti se si rrinte në qoshe, duerkryqzue qetsisht mbi gjuj. Krejt ishte personifikim paqe. Fytyra herë i buzëqeshte, herë errsohej nga brenga: kështu ai me mimikë bisedonte me vetëvehten. Mbi tavolinzën e toa-

letit pranë valixhes së çelun qëndronte nji rremb jasemini nga kopshti qelquer: habitja e Pugelit.

Ai këceu menjiherë dhe u shqetsue.

— Ti falzë e gëldiçme, — i pështëriti ai Tanjës në vesh kur u ul ajo para pasqyrës.

— E gërdiçme, e jo e gëldiçme! — tue qeshë e qortonte ajo, tue i mëshue me jasemin dorës. — Eh, Shvab, Shvab... Gëldi âsht emën!

— O Tania, si po mendova ti shkon prej cirkus. Ushtari nuk mund t'iki nga fusha e luftës. O, jo, unë ty me dijtë si dy paret e mija! — Ishte shqetsue, kaplue me parandjenja, kuptimin e të cilave nuk mund ta gjente.

— A po sheh, — iu kthye ajo me njomsi si bijë, — mue ende s'po më mbushet mendja kurrsesi se jam artiste e vërtetë cirkusi. Krejt jeta ime më duket si provë me bâ diçka që âsht jashtë fuqis së njeriut. Unë, Pugel, e due punën time, sepse dij se sa djersë kam derdhë në fillim. Sa kam qa kur nuk më shkonte ndonji send për dore... a të kujtohet Volinja? Deshte me më ra me litar...

— Po, po... me litar që përforcon çadrën! — përsëriti Pugeli si ushtimë.

—... E përnjiherë u gëzova dhe ia mbërrijta qëllimit vrik. Po, a të kujtohet se si i bijshim ziles së tretë nga tetë herë, sepse „përqyrranët e rendeve të para" nuk hyjshin... kurse mue më dukej gjâ dëfryese. Puna, kur e don, të ban të gëzueshëm, atëherë edhe mossuksesi të duket interesant...

Për të parën herë mbas aq vjetësh jete të përbashkët ata kujtojshin hollsit e së kaluemes, të cilat u dukeshin të dashtuna. Çudi se si Pugelit nuk i kishin fluturue nga koka ato budallallëqe të përditshme gjatë shpërnguljeve të tija prej njij vendi në vendin tjetër. N'at çast ra zilja e parë dhe u përhap si krizmë e imtë: pushimi kishte marrë fund dhe prej së largu buçiti orkestra si prej ndonji arke të drujtë. Pugeli u ul me shpinë të kthyeme kah Tanja, e cila filloi me u veshë me ngutsi.

—... Ndoshta unë edhe nuk do të martohem me Nikollkën, — flitte ndërsa vishej. Nuk më nevojitet mâ ndihma e askujt; tash mundem edhe vetëm. Sa e çuditshme âsht kjo gjâ: vrapova kah ai kur ai Gjermani, a të kujtohet, at mbramje...

— Her Mangolfi! — e qortoi me nderim Pugeli tue gjëmue lehtas.

— Po... dhe pritsha se ai nuk do të më lëshonte, se do të më shante... madje do të më mëshonte! — ajo plasi në gaz, — por kjo gjâ nuk do të ngjante!... Ai nuk bani atê çka mundte: nuk më përkrahi, nuk çfrytzoi të drejtën e vet. Edhe unë u turpnova! Ti nuk mund të kuptojsh se si na Rusët përjetojmë në shpirt çdo marri...

— O, jo! — me fjalë të shemtueme pranoi se njeriu rus gjithmonë turpnohet ngapak për bujarín e vet e për këtë arsye te ai gjithçka del disi mbrapshtë. — Ky zhatari yt, Nikolla, âsht shum, shum pujar, e sa unë qajsha për atê! Unë u bana e tepërt, deshta me ikë. Por unë mentova, edhe kush tjetër ka mujtë me kuptue vamën tante? — Ai përgjoi. — I bijshin muzikës... i bijshin. Ata pritshin: koha âsht Tania!

E me të vërtetë: njifarë njeriu i qethun futi kryet nga dera dhe lajmoi se ishte koha për pikën e Tanjës.

— Duhet me troklitë para se me hy! ia tërhoqi vërejtjen rrebtas Tanja. — Mbyllni derën, po fryn!

Dera u mbyll e muzika u bâ edhe mâ e ngjirun, por ndëgjohej gjithnji. Tanja qëndronte midis dhomës, bante masazh qafën e vet dhe sillte kryet tue provue elasticitetin e musklave për pikën që vinte.

— Mund të kthehesh, Pugel. Jam gati... Ndëgjo, a nuk pe: Miqkës i rrijnë për mrekulli zylyfat. Ai âsht shum i bukur... ose âsht vetëm krenar, a?

— Edhe unë bajtë zylyfat — u kuptue hutueshëm plaku e vetëm atëherë pa se në kofshë të Tanjës, pak nën brezin e mbushun me marvela të kaltërta, ndriçonte nji vrimë e vogël sa nji pare e vogël argjenti. Plaku menjiherë muer gjylpanën dhe filloi ta qepi mjeshtrisht me pê të kaltërt po me at bojë si trikoja, por duert e pleqnis i dridheshin prej mallëngjimit, të cilin nuk mund ta përballonte me vullnetin e vet të pleqnis.

— Po më ther, Pugel.

— ... Foht! Ky ishte njeri në moshën mâ të mirë... e psoi për nji vrimë të këtillë, u habit e ra.

Dera u çel e lëshuen të hyjë ai njeri i qethun.

— Asht koha, Velton... kohë e fundit! — briti dhe shtoi diçka për lozhen qeveritare.

— Dil jashtë... jam e xhveshun! — u përgjegj Tanja me idhnim.

Nji çast mâ vonë duel në koridor dhe u takue me Nikollkën.

— Je nisë kah unë, a? — e pyeti ngutshëm.

— Qe, po të sjelli të hollat që m'i ke dhanë hua! Deshta me u kthye mâ heret, por gjithmonë punë...

— Ti je gjithmonë në punë — buzëqeshi ftoftë Tanja. — S'kam ku me vû të hollat e tua. Mbaji me vedi: për disa çaste përqindja nuk do të rritet shum!

Zavarihini shkoi midis publikut; nuk ngutej me qëllim, shtyhej, nuk kërkonte falje e prandej shkaktoi pakënaqsi të përgjithshme. Shiqimi i tij i rrudhun ishte plot me kotsi të pamatshme. Ushtoi trokitja e duervet dhe publiku pushoi me përçapë hen e sjellun; në lozhen e qeveris i lidhën gazetat. Tanja qëndronte mbi trapez dhe provonte do hollsi prej pikës së soçme. Gjithçka ishte në rregullin mâ të mirë; trupi pak i përkulun përpara përpiqej me u hjedhë. Orkestra muer nji melodi pak të ndijshme. Tanja filloi me përforcue me rrypa për trapezi.

Në rendin e parë mbas tribunës rrinte Nikollka, me buzë të shtrëngueme e sy të rrudhun: vijat e fytyrës së tij ishin krenare, horizontale e të qeta. „Fluturëz"! — shqyptuen buzët e tija me dëshirë që me shkundë shtangsin e magjepsun të këtij çasti. Përkundrazi, Pugeli, që rrinte në kanape në garderobën e Tanjës, të gjitha vijat i kishte vertikale, të ngrehuna. „Diell!" — gjëmoi ai thuese e sillshin atê nën kupolen mbi ranën e qelbun. Muzika pushoi.

Pugeli tash me krejt qenjen e vet ndiente se si kalonte koha; ajo ecte ngadalë e dhimbshëm nëpër gishtat e shtangun thuese po kalonte ndonji rrymë nepër ta. Këceu përnjiherë; iu bâ se kishte harrue në shtëpi njanin nga trikot e Tanjës mbi shtratin e saj, — shêj i cili mbas bestytnis cirkusane do të thonte katastrofë. Tue kafshue thojt, ai u turr kah dera, por u step: zani i trumbetës lajmonte pikën. „Abfal..." — tha ai, krejt i molisun, dhe u ul tue këqyrë se si prej thonit të kafshuem i rridhte gjak. Ishte ulë mbi nji degëz jasemini, e as s'e kishte vû re këtê: ishte shndërrue krejt në nji vesh të madh e të ndieshëm. Heshtja ndikonte mbi tê në mënyrë qetsuese e ai buzëqeshi pak. Kur përnjiherë nji klithmë e tmershme (— iu bâ mbi vetë veshin e tij) e hodhi përpjetë.

Fatkeqsija ngjau disa çaste para kësaj. Me vetëdijen që punonte si rrufe, Tanja mati largsin deri më nji pikë n'ajr, prej kah laku nuk do të lejonte mâ larg. Nji guxim i madh e kaploi artisten kur shiqoi poshtë në publik, ku si grumbuj perimesh rrijshin rrastas fytyrat e

njerëzve: frigë e madhe pasqyrohej në to. Sekundi ndahej në të mijtat pjesë e këto coptoheshin përsëri në çaste të reja e të vogla që nuk mund të kuptohen, Tanja u hodh poshtë, dhe koha thuese u ndal. Mandej të gjithë vunë re trupin e kaltërt, të zgjatun se si varej si lulja e vyshkun, kurrkujt s'i shkonte ndërmend sa ç'bâhej. Tanja ishte vjerrë e vdekun, dukej sikur po shiqonte dritën e vdekun të fenerëve: laku ia kishte çue nënmjekrrën. „Shihe, shihe vetëm se sa me mjeshtri po shitet!" — pështpëriti Klovni, kaplue me mrekulli mâ të fortë se zilija. Atëherë kësula puplore që ia mbante flokët filloi me nji ngadalsi prekse me ra në ranë.

Tue këcye përmbi sendet tue shtypë shpinën e duert, Nikollka lëshohej vrik teposhtë. Mandej qëndroi n'arenë, bante me duer si nji drû, si me pasë luejtë menç. Klovni shiqonte hutueshëm në peshat e tmershme e të tërbueme të grushtave të tij. Mbrapa sqenës zvaritej gjithçka e gjallë, tue shëndritë me cukla gjithfarë ngjyrnash. Koha kalonte në mënyrë normale. Galerija buçitte dhe ulurinte si bisha, e cila ka gëlltitë bashkë me bukën edhe gjylpanën.

Se pari Tanjën e çuen në garderobë me përpilue proces-verbalin e nevojshëm. Vdekja ishte shkaktue nga ramja e litarit që kishte luejtë arçin e zverkut. Por askush nuk kishte marrë vesh se të ramit ishte shkaktue për arsye se litari ishte pak mâ tepër i ngrehun. Lustra e sipërme nuk ka mujtë me ndalue atê çka ngjau. — Nepër rrugina njerzit komentojshin ngjarjen. Qytetari me tabare të çelun i spjegonte njij grupi njerzish pakujdesin e drejtoris, kurse grueja e tij çdo moment i pështpëritte burrit: „Peqë, preke portofolin..."

Tanjen e zgjidhën.

XX

— Sa i randë âsht, — tha Miqka.

— I lisit, — u përgjegj Zavarihini, tue përkulë fytyrën e lyeme me gjak.

Me rastin e nxjerrjes s'arkivolit të të vdekunit ndihmojshin cirkusantët, kolegët e Tanjës përkah zêja. Qenë të detyruem me u rrasë në shkallët e ngushta të cilave u vinte erë mace. Vorrimi u krye pa salikim e temjan. në mënyrë bolshevike. Ndërsa arkivolin e çelun e vejshin mbi katafalk, iu afrue Firsovi me flor të

zi në mangë të palltës së vet vjeshtore kutija-kutija. Syt i mbylleshin e lotojshin (— gjithë natën e kishte kalue tue bâ korekturën e romanit të vet —). Pranë tij qëndronte Pëçhovi, i mrrolun dhe i shtangun. At mëngjes Miqka nuk ndahej prej Nikollkës. Ndërmjet tyne shtyhej grumbulli i rralluem i botës kureshtare e cila interesohej për ngjarjen fatkeqe. Mandej kërkëlluen rrotat...

Krahneza e drandafilltë dhe e gëzueshme përdridhej nëpër druj. Anash procesionit lëvizshin nëpër borë hije të kaltërta. Ngjyrnat n'at mëngjes ishin jashtzakonisht të ndritshme. Ajri pickonte. Mbi pullaze silleshin shtyllat e tymit. Akrobatet kishin pru nji kunorë të brishtë në mënyrë prekse nga cegmi. Befas si thumbim, vdekja nuk kishtë ndërrue fytyrën e Tanjes, por Firsovi vuni re se e ndjera ishte madhshtore dhe e rrebtë. (Madje edhe këtu shënonte me lapsin e imagjinuem mbi letrën e imagjinueme!) Kryeshtruet, tue u mbajtë pak për katafalk, ecte Pugeli. Dikush u kujtue rrugës me ia vû në krye shubaren e vet, por plaku as nuk diktoi këtë gjâ. Me humbjen e Tanjës ia kishte humbë mbështetjen e fundit në jetë. Në nji kthesë, ku kishte ngri bora e shëndritte si qelqi, Pugeli ra e mbeti ashtu deri sa e çuen, e drejtuen, ia vunë shubaren që i kishte fluturue dhe e aftsuen përsëri që të vazhdonte rrugën. Ishte shum i shkurtë në shtrat, por të gjithë, nga të gjitha anët, mund ta shifshin. Mbas tij, të rreshtuem ushtarakisht, ecshin akrobatët belgjianë; mbi dorën e ndriçueme nga dielli dukeshin të krrusun e të lodhun ata ngadhnjyesa të djeshëm, fluturuesa e mbinjerëz.

Oh, ky agim ishte çlirim!... Natën e fundit pranë arkivolit e kaluen pa gjum tre vetë: Miqka, Nikollka dhe Pugeli. Ky i fundit dy net kaloi tue ndejtë te dera; rraskapitja e hapët i jepte të drejtë t'ulej, por para agimit ngutej e disi me nji kujdes të jashtzakonshëm filloi me rregullue pamjen e vet të jashtme. Pranë arkivolit bante roje gjithnji Zavarihini, i palodhun si shtylla. Syt e tij gjysëm të mbyllun thuese ishin ngulë për shkëlqimin metalik të dorzës s'arkivolit. Llampa ishte mbulue me nji copë të verdhë materje dhe ajo dritë i përgjigjej plotsisht randsis s'asaj nate. Zinka dhe e emtja qysh dje e kishin la e veshë Tanjën, e prandej Zinka e mujtun nga nevoja e pakundërshtueshme për gjum, nuk kishte ardhë at natë të fundit.

Miqka rrinte -në paradhomë. Ai, që nuk lejonte me u kapë, si mund të kapej lehtë tash! Petkat e tija tri ditë të papastrueme dukeshin sikur të kishin udhtue gjithë muejin në furgonin e ndytë e të ftoftë të vjetit të nandëmbëdhetë. Atij i bâhej edhe në zhgjandërr se i rrëfente Pëçhovit për vetëvehten, porse nuk kishte fjalë tjera, përveç krajatash: si jam plotsisht i premë, primusçi! E posa mbyllte syt, i bâhej kinse rrëshqitte nga ndonji mal në pasiguri t'errët e të vdekun.

— Miqkë... nuk âsht mirë ashtu! A?

— Çka s'të duket mirë — u përgjegj Miqka, pa luejt vendit.

— Paj qe, qëndron këtu... vetëm. Duhej të këndohej psaltiri! Unë nuk dij si âsht zakoni i soçëm. — Fjalët e Nikollkës dukeshin disi të frigshme, çdo çast të ndërpreme me gogsimë.

— A kujton se po mërzitet? — Miqka çoi shiqimin tue u zgjue mâ në fund prej shtangsis kllapitse.

— Nuk i vjen mërzi, por randë. Ç'âsht ajo mërzi? Fatamorganë!... Të vrapoj deri te daja për psaltir, a? Unë kam këndue edhe mbi babën tim, unë jam mjeshtër për psaltir. Nuk do t'i bâj dam, e do t'i duket kandshëm, kjo gjâ nuk do ta fyejë... njerzit, qe, mundohen, këndojnë... atê çka vyen, a?

Miqka shiqoi heshtazi fytyrën e ulun të Zavarihinit. Shihet se kishte gjetë kohë me u rrue; premjes në faqe ia kishte ngjitë nji copë letre.

— Njisoj, nuk do ta ringjallish, — u përgjegj Miqka vrazhdas dhe u largue.

— Na mungon feja, e me e pasë... do t'ishte mjaft me u afrue dhe me thanë se çka nevojitet për t'u ringjallë! — pështëriti misteriozisht Nikollka; prej syve të tij të gaprruem shpërthente tanë ngulshmënija e tij e madhe. — Daja më tregonte: ka qenë në botë njifarë shêjti që quhej Ivan Huni. Ai kishte ngulë nji hû plepi në tokë e iu lut zotit derisa ajo lulzoi... Sikur të kishin besue gjithë njerzit edhe malet do të lëvizshin. Feja âsht e nevojshme.

— Jo feja, pór vullneti, Nikollaj! — e ndërpreu Miqka.

— Bash feja... — Zavarihini vezulloi syt me anmiqsi.

— Vullneti, — tha lodhshëm Miqka. Përnjiherë ai çoi kryet: paj ti tash je vejan, Nikollaj! Po e vorros Tatjankën...

— Helën! — shqyptoi me zâ të ngjirun e seriozisht Zavarihini.

— Nuk âsht e vërtetë... Tanjën! — Miqka shtyni tërbueshëm dorën e tij që ia preku krahun.

— Helën!... — pështpëriti lehtas, gati si i dejun Zavarihini.

Atëherë fytyra e Miqkës u errsue, syt iu gemën prej të lodhunit.

— Vrapo për psaltirin tand, vrapo shpejt, — tha me neveri dhe bani me dorë.

Dera mbeti çelë në paradhomën gjysëm t'errtë e gulçitse u fut ajri i ndejun i shkallëvet. Miqka kujtoi se ishte krejt i vetëm.

Poshtë rraplloi dera, tue u mbyllë mbas Nikollkës. Iu bâ se mbrapa perdes ndëgjonte nji pështpëritje; Miqka kuptoi Pugelin dhe hyni në dhomë në të cilën ishte Tanja.

Plaku rrinte poashtu, sikurse edhe para njizet e katër orëve, në mënyrë të njerzishme, madje edhe ceremoniale, nga buzët e tija të mbledhuna shifej se kishte mendjen gjithnji në nji gjâ.

— Vashëz e geqe... — folte rrëshqanas si me pasë qortue dashnoren e vet.

— Çka po murmurit? — pyeti Miqka dhe u zgjat kah ai.

Pugeli nuk e kuptoi.

— Andrra mâ e fortë te njeriu âsht kur vdes, — foli ai me frigë. E njifte Miqkën dhe i afrohej me besim: — ajo donte fort jaseminin!

Drita e verdhë ndikonte vështirë e mundimshëm.

— Jaseminin, po thue? — përsëriti jashtzakonisht vrazhdas Miqka. — Po, a ta kanda ty jaseminin?

— Mue, shum... drandafila kam dashtë, — pranoi Pugeli si fajtuer, por Miqka tashma kishte dalë në shkallë; i dhimbte koka. Minutat ishin të gjatë si amshimi.

Mandej erdh Zavarihini me psaltirin e Pëçhovit nën dorë por nuk kishte mâ kohë për lexim: po agonte. Duhej me u përgatitë për diçka, ndonse ishte gati gjithçka. Në dhomë ishte ftoftë, — kjo ishte rrëshqethje e natës së kalueme pa gjumë.

— Asht cegëm, — tha Nikollka i freskuem, tue mos pëlqye zanin me qetsin. — Mora prej dajës pak bukë... qe, përçape!... Pak mâ parë kur bërtite, më trembe,

Miqë. Kuptova se don me u rrahë... Unë nuk kisha mujtë me bâ këtê afër saj!

— Më kanë lanë duert. M'ep pak bukë, Pugel, — ia ktheu lodhshëm Miqka.

Kështu e pritën agimin.

... Nikollkës nuk i dhimbeshin shpenzimet. „Kur dështoi darsma, do të shkojë mbarë vorrimi!" — Nji numër i vogël njerzish dhe pranija e orkestrës sindikale të rraskapitun smadhuen madhshtin e vorrimit. Në gjysë të rrugës Donjka iu afrue Miqkës dhe i njoftoi se i kërcnohej rreziku nga pusija e zanja; me këtë rast shpeshherë i paralajmonte dyfytyrsín e Sanjkës n'at punë të flliqtë. Zhdukja e Miqkës nuk shkaktoi kurrfarë trazimi: askush madje nuk e vû re, pos Zinkës, të cilën e përcillte nën dorë vetë Çikilevi.

Së shpejti Pjetër Gorbidoniqi muer me qira nji karrocë.

— Më thoni, zotni i ndershëm, — u çue ai nga sajat dhe me zotnillëk të dallueshëm pyeti Pëçhovin, — a dini ndonji hollsi për këtë ngjarje? Gjâ karakteristike, unë gjithmonë rrëqethem kur kaloj pranë cirkusit!

Tue ulë kryet e tue u mundue mos me mbetë mbrapa sajave, Pëçhovi i tregoi gjithçka kishte ndëgjue prej mbesës. Pjetër Gorbidoniqi rrotullonte kryet e kohë mbas kohe i kthehej grues, tue e thirrë me lëvizjen e vetullave që edhe ajo të tregonte dhimbsuni. Përnjiherë ai vuni re se kishin mbetë mbrapa procesionit.

— Grahi, or mik! — urdhnoi ai karrocierin e Pëçhovi mbeti mbrapa, tue mos mbërrijtë kështu me thanë gjan mâ kryesore.

XXI

Në qoshe qëndronte nji taksi. Shoferi, Vanjka i dikurshëm dinak prej Moske, veshë vetëm me tabare e antar i sindikatës, shiqoi Miqkën me sy të çkujdesun. Miqka hyni në partallën e dërmueme. Poashtu sikurse dikur fshikullonte kalin, shoferi tërhoqi dorzën me të shpejtë dhe taksi me krizëm u nis nëpër borë.

— Mos u ngut, dreq automobili. Jam tue vorrue motrën, — i tha Miqka nga dritarja.

Përbri tyne kalojshin sajat e Çikilevit; mbi kapelën e Zinkës luhateshin pendlat e marrzishme. Krahas me Pëçhovin ecte Firsovi e diçka idhnohej tue bâ me dorë pa mangë, kurse Pëçhovi qeshte sikurse qesh mali me puhin e paqëndrueshme. („Uh si po gërthasin që t'i ndiejnë të gjithë! — mendoi Miqka çartakandas). Ende shihte nëpër dritare se si kalojshin cirkusantët, Stasiku, Pugeli, Nikollka që përçapte tinzisht bukë. Qerrja e kufomave ishte luksoze, kuajt tërhiqshin dy djelmosha të fuqishëm me shubare të rrasuna përmbi veshë. — Miqka urdhnoi që të shkojshin përpara.

Ia mbërrijtën rêt; moti i mirë nuk hynte në detyrimet e ndërmarrjes së vorrimit. Përnjiherë ia lëshoi bora. Rrugët nuk ishin mâ aq qarkulluese; në disa shihej vetëm nga ndonji djalë mbi njanën sajë. Atëherë në njanën qoshe Miqka vû re nji njeri me palltë të zezë dhe e njofti menjiherë: ky ishte njai që kishte hy i pari në dugâjën e Pirmanit. Sigurisht ndjekja e pritte aty, — Donjka kishte të drejtë. Shpraztija e rrugës do të mundte me ndihmue që ta kapin. Tue turfullue si kalë i vjetër automobili kaloi vrap përbrî pusis.

„Ai më trathtoi, ai edhe ma tërhoqi vërejtjen! — mendoi Miqka tue pi cigare mbas cigares; tymi iu neverit, por e mbytte në të mundimin e neveritshëm nga ûja." Duhet hetue, e atëherë me proçes të shkurtë..." Pleqt shkojnë, e ai vetë tashmâ bâhej plak i cili detyrohej me ruejtë traditat e shkeluna të botës së hajnave. „Proçes i shkurtë"! E posa muer vendimin për gjyqin, i ra ndërmend Tola. „A nuk e këshilloi për këtë dhe a nuk e kapi për hunde, t'ajun nga të pimit e flama. Po thue se mund të çfarosish të gjitha kandrat tue fillue prej bumballave e deri te njeriu?... Po nëqoftëse ky âsht me të vërtetë Sanjka? Eh, nuk ka arsye për këtë; gjithkush ka qef me çpifë kundër të pafajshmit. Deri ku kemi mbërrijtë! Çka mund të bâhet kur tashmâ ndodhesh në katue, mos u ban vesveseli për pastërti..." Automobili i afrohej vorreve.

— Kah me shkue tash? — u suell shoferi.

— Grahi nepër derë, — urdhnoi Miqka.

— Nuk mund ta kthej... — u përgjegj shoferi tue shkundullue duert e vogla. Megjithatë ia duel me i grahë automobilit nepër dyert e ngushta dhe me u zhytë në ranë. Mâ tutje rruga degzohej në shtigje të vogla, mbulue me mjellazë të lehtë.

Tue urdhnue shoferin që ta presi, Miqka u nis në qoshen e majtë të vorreve ku në prak t'asaj dite pat porositë gropën. Prej borës dilshin pakëz nji gur i gëdhendun dhe nji dru i lëmuem: përmendoret e vorreve në formë kryqi e thirrshin Miqkën në përqafimin e tyne. Era këtu ishte pak mâ e qetë, por kur fryn te depërtonte me vrull të madh dhe atëherë drûjt shungullojshin si telat e përplasun: druni në cegëm bâhet i tingllueshëm si hekuri. Tue marrë më thue Miqka erdh deri në gropë e, tue qëndrue mu në skaj, shiqoi mbrenda. Argjili i thërmueshëm, përzie me borë fundosej në kambë. Qëndroi aq gjatë, derisa ndjeu tingujt thirrës të buris s'automobilit. Tue shkue as nuk vuni re se në gropën e Tanjës hodhi nji kuti të shprazët cigaresh.

Dita e shkurtë dhetori zgjat mu aq sa nevojitet për vorrim: tashmâ kishte fillue me u ngrysë kur Tanjën e lëshojshin në gropë. Tue u turrë përbri kortezhit Miqka pa se profili i pastër i Tanjës ishte mbulue përgjysë me borë. Numri i përvjellsave ishte zvoglue, e ata që kishin mbetë ishte vështirë me i njoftë nga bora. Bora ishte e lehtë, e pandieshme dhe mbulonte po n'at kohë me mija kilometra. Nji jetë të tanë mund ta kalonte Miqka tue ndejtë mbi vendin e lëkundun prej lëkure. Në Gruzinë duel nga automobili dhe pagoi me banknota të mufatuna, të laguna sa çel e mshel syt. Diçka të pakuptueshme e tërhiqte me shkue atje ku dikur kishte qenë si ushtar i armatës perandorake.

Kopshti zoologjik tashmâ ishte i mbyllun. „A shkoni për inçizim, shok?" — e pyeti portieri. — „Po, n'inçizim!" — u përgjegj Miqka mekanikisht e u lëshue. Diku mbrapa atyne çfrêjve të pakalueshëm të borës ndodheshin bishtat e mërdhimë dhe pritshin ardhjen e Miqkës. Mbi liqenin e ngrimë silleshin do njerëz. Dy reflektorë depërtojshin nëpër muzgun gjithnji mâ të fortë: bâhej inçizimi për film. Nji drê kambëlidhë qëndronte në borë, kurse dy katundarë me do shubare jo të rëndomta, çfarë nuk baheshin kurr në katund, bërtitshin mbi ta dhe u bâjshin me thika. Kafsha rrinte qetë tue zgjatë mbi borë turinin e hapun. Hijet e trasha të vrasve lëvizshin me të vështirë nepër sipërfaqe të borës e prandej drita e reflektorëve i ngjante dritës së hanës. „There, there... dhe shkile me çizme!" — gërthitte nji njeri me fanelë të hollë.

— Qe katër orë që po mundojnë kafshën! — i tha Miqkës nji njeri me shubare ujku, që rrinte pranë liqenit. — Kanë leje me përdorë cilëndo kafshë që dëshirojnë, vetëm mos ta vrasin. E kanë zgjedhë mâ t'urtën, dreqnit...

Miqka kaloi skaj tyne, gand, u kthye në qoshe dhe u gjind në nji ndërtesë, ku mbrapa shum grilash vertikale gjindeshin siluetat e shtâzëve. Gjysëmerrsinës i vinte nji erë nxehtsije t'ashpër bishe. Shtâzët thuese kishin fjetë dhe në terr dukeshin të gjitha të ngjajshme, vetëm njana prej tyne ecte pada, tue vajtue vendlindjen e vet të shullajtë, tue mbushë vetë ajrin me pikllimin e vet të pafund.

Në kafazin e djathtë të fundit rrinte ratë nji arí: koka e tij e madhe, e vume mbi shputë, pushonte përbri vetë grilavet vertikale. Miqka iu afrue mâ tepër. Dikush hyni mbrapa tij, — ai as nuk e shiqoi. Në synin e errtë të shtâzës mund të lexohej sjellja sa për sy e faqe, madje edhe falja që u bâhej njerëzve për shkak të dobsive të tyne që ta leçisin lirije mâ të dobtin. (Syni i shtâzës âsht i rregulluem në mënyrë që gjithkush mund të lexojë në të se prej çka lëngon).

— Po rrin, nuk ungron! — tha Miqka me gjysë zani. — Po, qetsohu, hekuri âsht i fortë rreth teje. (E ndoshta, lindun në robni, përqesh lirin e pakufishme të bishave?) Si ishe tue ndejtë para ardhjes sime, ashtu do të rrijsh edhe mbaskëndej. E në pyll bora ka mbulue çdo gjâ... qetsi! Sigurisht tashmâ ke harrue pyllin... por e don si përpara, e don me shkue atje, a? Hë, o shtazë, mish i pavetëdijshëm... — Nuk dihej nëse ai ngucte murrojën apo bisedonte miqsisht me të. Por, kur futi dorën në kafaz, ariut ia kâjti me nuhatë dorën e njeriut (— kurse Miqkës iu duk nga duhma e lagshët e ariut se edhe ia lëpiu.)

— Po të të rrëmbejë për dore, ke me mbajtë ndërmend mishin e pavetëdijshëm! — ndjeu ai nji zâ mbrapa shpinës.

Mbi bankën mbrapa Miqkës rrinte njifarë njeriu, çizmet e të cilit shkëlqejshin pak në muzg.

— Mue jo, — tha me bindje Miqka, tue mshefë në vedi tërbimin e çastit. Ai iu afrue pak mâ ngat dhe njofti se ai njeri ishte Atashezi, shoku i tij i kohëve të hershme. — Hë, largohu pak. Ç'âsht, ke ardhë me më zanë, a?

— Çfarë të zanuni, erdha ashtu... më muerr malli me bisedue me ty! — buzëqeshi Atashezi, i cili, si dukej, kënaqej gjithashtu në këtë luftë plot ndërrime. — Ty, më duket, të ka vdekë motra, a? Sigurisht të dhimbet...

— Nuk do të flasim për këtë. Çka, Donjka më paska qitë në fushë te ti, a? — vërsulej ai, por nuk mundte me kuptue shprehjen e fytyrës s'Atashezit.

— Unë jam interesue vetë për ty, Dimitrij. Jam interesue qysh atëherë... a kujton se s'të kam pasë kuptue atëherë? — Dimitrij, ne na interesonte mâ tepër njeriu që âsht i mirë e që âsht i ynë se sa për pare. A po kupton?

— Jo krejt, — pranoi Miqka, — por m'intereson... grahi mâ tutje.

— Ndëgjo Dimitrij, kështu nuk mundemi mâ!

— Po të më mbajsh predikime, do të çohem e do të shkoj.

— E unë atëherë ndoshta kam me shti me pushkë?

— Me shti pushkë mundem edhe vetë. Çka don prej meje?

— Pse ke shkue te mjeku?

— Ai nuk âsht mjek, por psikiatër, — tha seriozisht Miqka, as vetë pa dijtë përse. — Kam shkue, kisha nevojë. E ti ke shpiunue mbrapa drujsh, a?

— Po... e mandej ke shkue në kumarhane. — Në zanin e Atashezit tingllonte nji ndjenjë e madhe miqsije, e cila tashmâ paditte. — Unë dij gjithçka për ty. Te njeriu duhet me kuptue vetëm zemberekun kryesuer e menjiherë gjithçka do të bâhet e qartë.

— Nuk âsht ashtu, — ndëhyni rrebtas në fjalë Miqka.

— Paj qe, a nuk ia qëllova se do të vijsh këndej! Je i çuditshëm, Dimitrij.

— Rast i vërtetë... ose shkurt më ke përcjellë. Njeriu mund të konstruktojë maqinën që t'i bajë bonbona, por me bâ dredhzë, ashtu si ndodhen në natyrë, për këtë janë pak katërdhet shekuj. Njeriu nuk mund të kuptohet me mend.

— Po, mirë, — u pajtue Atashezi. — Prano se prej kopshtit zoologjik do të shkojsh me kërkue Zavarihinin, a âsht ashtu?

— Tash jo, — u habit Miqka pak, tue u çue pak prej vendit. — S'më ka hije me ndejtë me ty. Ti je personalitet i randsishëm, ke telefonin mbi tavolinë, kurse unë

jam hajn; mue më vjen turp me ndjetë me ty, a po kupton? Ti më njef mjaft.

— A po sheh, Dimitrij, unë nuk due me të ndalë. — Ai i vuni dorën në gjû, dorën miqsore e të randë si gjyle. — Mjaft mrekullina ke bâ. Unë kam folë shum me Firsovin për ty, jemi hangër me fjalë: ai thot se ti nuk ke tjetër dalje.

— Po ti edhe Firsovin e paske nuhatë, a?... Oh, çfarë hunde ke, Atashez!

— Mund të të kapi në çdo kohë... por mundem edhe mos me të kapë. Me nji fjalë, a don me e lëshue Moskën mbrenda njizet e katër orëve, apo jo... me shkue në ndonji vend të veçuem, a?

— Atashez, ti je njeri i kandshëm! Po më dhimben vetëm mustaqet e tua.

— S'ka gjâ, mundem edhe pa mustaqe... Pra, qe, unë si shok po të ndaloj me gabue mâ. Herën tjetër kur të takohemi do të bâhet keq. Kam me të vra, Dimitrij. Anmiqt mâ të mëdhej bâhen prej miqve!

— S'po më shkohet në provincë, Atashez: e nuk do të shkoj. E përsa i përket shtimjes pushkë, ndoshta do të fillojsh edhe tash?... Po më pihet duhani. Ti s'po pin si edhe përpara, a?

— E kam dijtë këtë! — tha bashkëbiseduesi i Miqkës.

— Çka?... Se do të më teket me e ndezë. Por, ia ke qëllue mirë kësaj.

— Jo, jo se po të kanda me pi duhan, por se nuk don me shkue. Ndëgjo, Dimitrij, ti nuk po përlyen vetëm vedin... — nuk mbaroi fjalën, sepse Miqka këceu.

— Mos fol për këtë... përndryshe nuk do të marr parasysh atë që kemi fjetë, hangër e luftue së bashku. Unë kam ndalue edhe Sanjkën të flasi për këtë, e ty aq mâ tepër. Unë dij se kush jam... e udhzimet e hueja nuk i pranoj! — ai çoi nga podi kapelën që i kishte ra. — Por, më kanë mërzitë ato lojna symbylltazi: kush të ka dërgue këndej?...

— Pranoi gabimin tim: flas me ty si njeri privat, Dimitrij, — ia ktheu Atashezi tue hapë duert.

Tue mos shique Miqka shkoi kah dera, por u kthye befas dhe kapi për dore shokun e vet të mâparshëm.

— Çka po mendon... fol, dreq! — tha me zâ t'ulët, tue shkundullue mikun e cili nuk mbrohej.

— Kujtoj se ti vyen mâ tepër se katërdhet mijë, Dimitrij. T'âsht dhanë shum, e ti po harxhon krejt kot... Shko, shko! — ai mbeti ulun.

Miqka duel. Nga qielli i hyllzuem në tallase të bardha ishte tue ra borë e freskët. Nepër liqê ende po ngatrroheshin njerzit e shëndritshin reflektorët. Përnjiherë nji thirrje e pezmatueme dhe e lodhun: „Preje, Shimkeviq!" ndërpreu qetsin dimnore.

XXII

Mbasi vorrosi Tanjën, Zavarihini mbeti do kohë në vorrezë: i vinte turp me shkue menjiherë, ndonse ishte shum i untë. Tue kapë nji grusht borë, ai mendoi me e lëpî, por iu gërdit prej vorreve e prandaj u turpnue edhe mâ tepër.

— Hej, kokë... Ivan Ivaniq, âsht koha me shkue! — thirri ai Pugelin, i cili kryeulë qëndronte pranë njij druni. (Të gjithë të pikllluemit pa dallim ishin për të Ivana Ivaniqa.)

— Ju lutem, unë nuk jam kurrfarë Ivan Ivaniqi, — u përgjegj me zemrim Pugeli, tue u nda për nji çast prej kodrës s'errët.

Atëherë Zavarihini u afrue dhe me njomsi të vrazhdë kapi plakun për krahu.

— Mirë, plak, hajde të shkojmë. Hela flen në gjum të thellë. Nuk mund të rrijmë këtu gjithë natën! Hajde të shkojmë, do të të hanë këtu ujqit, i marrë... — Plaku heshte tue ndie fyemje. — Unë me ty, at, s'po tallem! — — tha rreptas Zavarihini, tue trusë gishtat në krahun e Pugelit, por menjiherë hapi shuplakën sepse kujtoi se para Tanjës nuk mund t'i lejonte vehtes aq liri të madhe.

— Ajo ende s'âsht mësue atje... Tania! — tha me frigë Pugeli. — Unë me marrë vesh, ai tash i vdekun, kurse të gjallët detyron me hangër, me pi. Këmisha âsht mâ afër trupit se fëstani. Kur fashza ime ra, unë nuk hangra dy dit. Mandej hangra milihbrot... e shum më pëlqeu.

Mâ në fund Zavarihini ia duel me nda plakun prej vorrit; Pugeli nuk kundërshtonte mâ, tue qenë i bindun se edhe shum herë do të vinte këndej. Ecte vetë pa ndihmën e Zavarihinit, por përnjiherë u kthye dhe luti Nikollkën me zâ shum të ulët që ta mbante. Zavari-

hini pranoi këtë mbështetje në vehte si diçka të domosdoshme. Qysh prej këtij çasti filloi tutorja e Zavarihinit, Pugelin e çoi në Bllaçushë dhe ia besoi kujdesimit të dajës, tue premtue se do t'i paguente me kohë për ushqimin e plakut. Pëçhovi ndëgjoi heshtazi dhe menjiherë bani prej arke nji shtrat për plakun, e të nesërmen muer me vedi teshat e Pugelit.

— Vetëm, unë gërhas natën, — i pranoi menjiherë Pëçhovi si fajtuer.

— Edhe unë... tundi kryet pansioneri i ri i Pëçhovit.

Kështu Pugeli u fut në jetën shtëpijake të mjeshtrit bllagushjan, banonte e ushqehej te ai, tue marrë kujdesin e tij të vrazhdë me bindje si i mujtun. Nipi mbajti premtimin e vet: mbrenda njij jave ai i dërgoi Pëçhovit të hollat e premtueme, por Pëçhovi i ktheu mbrapa. Mandej gjithçka rridhte në mënyrë normale: në mëngjes Pugeli shkonte në furrë, në drekë zinte supë të thjeshtë, kurse në mbramje ndëgjonte me vemendje se si fluturojshin mendimet e bravarit ndërsa ai shpurritte drunin e vet. Fijet e këputuna ngjiteshin dosido, edhe në vendet ku ishin ngjitë, ishin bâ ndoshta mâ të forta se ç'ishin. Përmbi ta gufonte jeta, mbijshin kokrrat e ngjarjeve t'ardhshme: të përqafun fort për jetë e vdekje Ksenja dhe Sanjka Velosipedi gjithnji e mâ tepër shqifshin, lulzonte druni gjembuer i fatit të Donjkës, gërryente rugina nëndhese Zavarihini. (— Vdekja e Tanjes kishte tha zemrën e Nikollkës, të vdekunit kanë pushtet të madh, e asnji grue nuk mund të lavdohej se kishte ndie përkdheljen e tij të fuqishme, të vrazhdë si shkopij —). Firsovi shtypte librin për Miqkën, kurse fatosi i tij i lavdishëm bridhte diku nëpër skuta të mshefta të kryeqytetit: në zçavrën bllagushjane rrijshin qetsisht dy pleq pa shitë mend nër jetën. Këso jete nëndhese as nuk të plak as nuk të mbyt. Ata ndërrojshin fjalë gjithnji e mâ pak në mbramje: pleqt edhe pa këtë dijnë gjithçka për njani tjetrin.

Pëçhovi nuk e kishte pa Miqkën qvsh prej asaj ditës së vorrimit, por kohë mbas kohe era sillte për të lajme të këqija. Flitej se Miqka ishte tha, bâ krejt asht si guri i malit e se tash ishte gjykue me u shndërrue në hî e pluhun e me ra nën kambë të hueja. — At natë llampa kërsitte kur Pëçhovi bante bisedimin e fundit nga zemra me shokun e vet.

— A po shef, Shvab, — flitte Pëçhovi, mbështetë mbi drû. (Tash shifej se puna n'arkivol, që mendonte në fillim të këtij tregimi, i afrohej fundit: kishte mbetë vetëm kapaku.) — Të gjitha këto i ka gatue dora e hekurt, e njeriu pa shoqi-shojn nuk mund të bashkojë kurrgjâ. Dikush nget, dikush rrin, e del drejtpeshimi. Për njimijë vjet njerzit do të lodhen prej të ngamit, por as atëherë në ta nuk do të zhduket gëzimi, madje edhe qofshin symbyllë. E kurr nuk do të kuptojnë njerzit se e kanë mbutojsin në gojë e gjunin mbi krahnuer! — Pugeli shiqonte me kujdes në flakën e llampës. Përnjiherë ai foli diçka gjermanisht. — Fol rusisht, at! Unë nuk kuptoj gjermanisht!

— Unë, tha, tini, se edhe njerzit shum të mdhej vdesin! — Dukej qartas, se po kërkonte gjithnji formulën e cila do ta pajtonte me vdekjen e Tanjës.

N'at moment u ndie nji trokitje e ashpër në dritare, jo e para mbrenda njij ore. Pëçhovi u çue dhe shtyni ngadalë Pugelin mbrapa perdes së pëlhurtë.

— Prit pak, unë do të shkoj. Ti bjer e flij! — tha ai me zâ të ngjirun.

Mandej çeli derën.

XXIII

Terri i borës i fryni në fytyrë, kurse të ftoftit i përfshiu kambët; n'oborr nuk ishte askush, por Pëçhovi nuk luejti nga pragu. Hyllsija e Qerres së Madhe ishte lëshue aqsa dukej se po thithte qetsin prej së poshtmi. Pëçhovi shiqoi ashpër në kand t'oborrit, ku qëndrojshin drujt dhe ku ndërmjet jorgovanit e gardhit ishte nji litar i ngrehun për ndrresa.

— ... Miqë, thirri ai me zâ t'ulët, por askush nuk iu përgjegj. Atëherë ai shkoi mbrapa qoshes, ku zotnijt e dikurshëm vendosshin gjâsendet e thyeme. Por në terr as në nënstrehë nuk dalloi kend.

— Çka po turpnohesh prej meje! — tha ai në terr, pa pikë idhnimi as çudije. — Ktheu me pi çaj.

— U ktheva këndej nga nevoja — përgjegji mbas njij pushimi të vogël nji zâ i ngjirun, dhe Pëçhovi memzi njofti se ai ishte zani i dikurshëm metalik i Miqkës. — Nuk erdha këtu me ndezë, mos mendo...

— Unë as nuk jam tue mendue, Miqkë, — i thonte Pëçhovi tue shkue mbas tij. — Unë nuk mendoj kurr-

gjâ... unë po shoh. Tungjatjeta, Miqë! — tha ai me përzemërsi, kur Miqka hyni dhe u kthye kah ai.

— .... Kalojsha pranë jush e u ktheva, — rrejti Miqka, tue këqyrë nën sy Pëçhovin. — Më ke thirrë me ardhë kur të më bâhet keq. Qe erdha, primus. Njollat e ndysit e petkave të Miqkës flitshin për shum ngjarje, të pësueme për nji javë. Nji zhele piklluese, të cilën ndoshta e kishte coptue edhe qeni, i varej nga manga: figurë e zbetë e jetës së tij të mbrendshme. Ndërsa ndizte cigaren, duert i dridheshin e përplaseshin njana mbi tjetrën.

— Po vjen vetëm rastsisht ose n'at gjendje, — murmuriti Pëçhovi dhe shiqoi në mënyrë pyetse në fytyrën e Miqkës. — Pi me mue çaj, nxeju. Çaji ka me të bâ mirë...

— Po, te ti çaji âsht i mirë, primusqi — tha Miqka tue përcëllue gishtat në gotë.

— Mâ i mirëi... nji rublë funti. Pi, Miçë!

Miqka filloi me pi me nxitim; veshët e hundën ia mbuloi nji të skuqun t'errët të të lodhuni.

— Si po jeton, Miqë?... Fytyrën nuk e ke mâ së miri.

— Nga brengat, primusqi, — tha Miqka tue prekë fytyrën me dorë.

— Mos je i sëmundë? Për të gjitha nevojitet koka... Në daç, mund të të shëroj. Unë këtu njanin... edhe brijët kishin fillue me iu kalbë mâ, e unë e kam shërue.

— Me çka shëron, Pëçhov?... — shiqoi shkurtas e si bisha Miqka.

— Me atê me çka shëronte edhe Ai...

Të dy u drejtuen dhe u larguen njani prej tjetrit. Mâ në fund mjeshtri bllagushinas hapi letrat e veta.

— Nji sy më përcjell gjithkund. I verdhë, pa shkëlqim, ngultas. Kudo që të shkoj, gjithkund më shiqon mue. Më kujtohet edhe në luftë: mbërrin gasi gulçitës, e prej tij thuese shiqonte nji sy...

— I verdhë? — u çudit Pëçhovi tue rrotullue ndërmjet gishtave nji topth buke. — Mos âsht sy spiuni?

— I imi vetë... pasqyrë e tij, a po kupton?

— I yti nuk âsht i verdhë, por i turbullt, Miqë. Duhet të flejsh.

— Ndoshta âsht edhe i turbullt, — buzëqeshi Miqka, tue hjedhë kryet kah muri. — Ti po rrëmih nëpër vorre, Pëçhov!

Bisedimi zhvillohej në dy drejtime të ndryshme; ajo në të cilën njani insistonte — tjetri nuk donte me e pranue kurrsesi. Secili sish e merrte si mahi atê që për tjetrin ishte mâ me randsi se çdo gjâ.

— Po të mos më kishte thanë këtê Zotynë, shum kisha me ça kryet për ty, Miqë! Unë mâ me andje kam qejf me heshtë!

— Jo, vetëm vazhdo, — u përgjegj me afsh Miqka. — Ti din të tuat, e unë të mijat. Unë, ndonjiherë, të përulem me admirim, Pëçhov. I vetmi ti që ende u ngjan të tjerëve, e kurrkush nuk mund të shkojë mbas gjurmave të tua... por e dij se kah mënjanohesh, primusqi. Të gjithë kishin me dëshirue të më përfitojnë për vedi, e mandej me bâ çka të duen ata. Gjithçka në botë âsht vetëm nji rrjetë, e kurrkund nuk mund të shkojsh i lirë.

— I lirë... për çka, Miqë? — Ai heshti. — Je i panjerzishëm, prandej nuk beson as në njerzin e tjetrit.

— Çudi! Qe, po mërzitem te ti, por, megjitatê po rrij këtu, po rrij.

Të dy mendojshin për gjana të ndryshme, por ndonjiherë, kur puqeshin mendimet e tyne të mshefta, shiqojshin njani tjetrin tue kërkue do pohime në pikëpamjet e tyne reciproke. Endsja ra në sahat, maca gërrithi shtyllën e derës.

— Ti duhej të hapshe nji vend për vuejtsat, — tha Miqka, por Pëçhovi nuk u përgjegj. — Gjithçka te ti âsht e shpueme... Tash po mban — Pugelin. A don me më vendue edhe mue në ndonji skutë? Po të kërkoj ndonji kore buke, a do të ma japish?

Luftë e vërtetë zhvillohej në thellsi, kurse në sipërfaqe luejshin shembullarët e fjalëve: „Sepse edhe njerzit janë vetëm hije t'asaj që mbajnë në vedi", mendonte Pëçhovi.

— Ti shkallë-shkallë je tue vdekë, Miqë, — tha mjeshtër Pëçhovi. — Çdo ditë po zhdukesh në mjegull e bâhesh mjegull vetë. I dashtuni im, kur n'avullore çfaqet ndonji plasaritje sado e vogël (— ai tregoi tehun e thikës së ngulun në kore të bukës), avullorja fundoset. Unë të due. E due kokën tande të paqetë. (— Kush të ka lanë at shêj?). E due shpirtin tand, të dashtun si vajza. Ai vuen, kërkon nji qenje të ngjajshme me vedin, e gjithnji rrehet. Njerzit gjithmonë bajnë idhuj për vedi prej asaj gjâje që nuk u ngjan atyne. S'andejmi rrjedhin edhe gabimet në botë.

— Ama, bash unë i ngjaj vajzës! — bani me dorë Miqka, në shêj mohimi.

— Kungohu, Miqë, — tha Pëçhovi me zâ t'ulët, por Miqkës iu bâ sikur t'i kishte ra me thikë.

— E po të më pështjellohet prej kësaj? — u zgërdhi Miqka.

— Nuk do të të pështjellohet, âsht ambël, — u përgjegj mjeshtër Pëçhovi, tue u zbulue krejt n'at fjalë të vetme.

Atëherë Miqka u çue, i tronditun dhe i ndriçuem me vendosmënin e mbrendshme.

— Të falem nderit, Pëçhov! — Syt i kishte t'idhët e të skuqun si syt e sorrës. — Të falem nderit, primusqi, që më ngushllon. Nuk do të bâj ashtu si don ti... jo. E le të bâhet sikur mos me pasë folë fare për këtë gja... — Tue iu përkulë shpejt plakut, ai, në lutje e sipër, ia puthi faqen e mefshte gjembore. — Jam i premë e dhimbjen nuk e ndiej, nuk mund të zhgulem. Edhe vetë çuditem ndonjiherë se si nuk më bienë dhambët. Më tërhoqi në gjir... E tash po shkoj, primusqi.

— Ku, në shkatrrimin e mbramë? — tha me dëshprim Pëçhovi. — Ajo çka thehet njiherë, ngjitet shtrembët e pjerrtas.

— Përpara dhe përpjetë, primusqi! — murmuriti Miqka, tue shkue kah dera.

Te dera u ndalën.

— Unë nuk dij me u falë, por do të mendoj gjithnji për ty... vetë-zhdukës vullnetar, Dimitrij. — Fytyra e Pëçhovit u zgjat, kurse duert iu vuerën teposhtë trupit: haptazi ishte molisë mbasi kishte dhanë gjithçka kishte.

Si i hedhun nga beha, Miqka eci nepër oborr. Së shpejti heshti zhapllima e këpucëve të tija rogani. Hyjt tuboheshin para mesnatës, tue shique tinëz n'oborr të Pëçhovit. „Djalosh, djalosh i mrekullueshëm, — përsëritshin me zâ të naltë buzët e tija. Ai mendoi e tha edhe nji herë: — i mrekullueshëm!" Ishte koha të binte skaj Pugelit, por ai qëndronte gjithnji tue këqyrë në terrin e hyjve e tue parandie lindjen e diellit.

P J E S A E K A T Ë R T

I

Prej kujtesës së Firsovit gati krejt ishte zhdukë dita kur kishte hupë për të parën herë në Bllagushë. Qëllimi që kishte vegue ishte plotsue, por gjithçka kishte hangër, gjithçka kishte brejtë flaka, e cila kishte shpërthye e tash ishte shue. Ai ende nuk ishte përmirsue krejt prej sëmundjes së dikurshme, e tashmâ ndiente simptomat e njoftuna të sëmundjes së re. Si në kaosin e parë, tashmâ ishte embrioni e rreth tij rrijshin pezull pjesët e shkëputuna të zjarmit të fortë krijues. — Në fillim të kallnorit Firsovi i shiti antikvartit palltën e vet historike e vjeshtore, e me të hollat e marruna shkurtoi mjekrrën dhe qethi skajet e flokëve marrisht si brushën. Këto ishin përpjekjet e dëshprueme për t'u largue nga skllavnija e vet shkrimtari.

Meqenëse në tavolinë shkrimi u nda prej botës, provoi me bâ bilansin e punës së kalueme. Krejt i lyem me lëmashk kënete, ai duel me nxjerrë dhe me i kallxue botës njeriun lakuriq dhe u tërhoq shpejt edhe vetë në hije. Libri duel në dhetuer, por deri në kallnuer bota heshtte e trullosun. Stuhija frynte në ditt e para të frorit: bota që pritte erna të mira, ndiente vetëm qelbsinë. Në njanën nga të përkohshmet e randsishme qe shpallë artikulli i kritikut mâ të shquem bashkohuer për „Aventurat fatkëqija të Miqë Smurovës". Mbasi i çfaqi shkrimtarit njohjen e detyrueme për shkathtsin e

tij mjeshtrore, mâ i shquemi u vërsul me druj e gurë mbi shkrimtarin për shkak të pesimizmit të tij ideologjik (— vdekja e Smurovit). Fill mbas atij mâ të shquemi, u vërsulën gjithë të tjerët, sepse n'artikullin e tij ndiejshin vende-vende lejen që edhe ata me dalë në shesh. (Në të vërtetë, ishin fye me të drejtë nga fjalija e vrazhdë e Firsovit, se kritika ruse u ishte dhanë në mëshirë e pamëshirë. — Firsovi u bërtitte atyne për sulmet e mâparshme.)

Të gjithë me nji zâ kërkojshin prej Firsovit mâ shum plotni e të skuqun fytyre, tue harrue se ku merrte fund të kuqt natyruer, e ku fillonte të lyemit e fytyrës me të bardhë e të kuq. (Tue përsëritë se në roman kishte satirë politike, ata kishin harrue se gabimet e Firsovit kishin natyrë thjeshtë artistike, sepse nji vepër artistikisht e vërtetë rrallëherë mund të jetë e parregullt në pikëpamje ideologjike.) Tekembramja, n'ato vërejtje kritikuese mbretnonte nji larmi interesante. Disa idhnoheshin pse në roman nuk ishte tregue Nikollash Manjukini misterioz. Të tjerët ankoheshin pse nuk ishte shenue se në ç'vjet kishte ngja veprimi. Të tretët bâjshin vërejtje pse ishte ashtu buzavaj Gjermani shablonisht i rusifikuem (— me fjalë tjera, i bâjshin vërejtje Firsovit pikrisht për atê që e kishte vizatue ashtu si ishte në natyrë!) Të katërtit pyetshin vedin, athue shkrimtari nuk kishte përdorë shum shpesh pedalen psikologjike. Të pestët bâjshin zhurmë për shkak të shkërbimit të klasikëve, megjithse si mëkat mâ i shëmtuet mbahej shkurt lavrimi letrar i Firsovit. Të giashtët nga të gjithë anët e tërhiqshin. Të shtatët vëzhgojshin e bâjshin vërejtje. Mandej përnjiherë filloi therja formale.

U gjind njifarë manifakturisti privat, Garmoshkimi, i cili donte me afsh të kritikonte në kohën kur dugajat ishin të mbylluna. I tërbuem në shkrimtarin pse kishte zbulue aq rreziqet që sajohen prej makinacioneve të Zavarihinit, ai mblidhte artikujt për Firsovin në nji libër dhe i botoi me shpenzime të veta. U orvatën dhe letrarët, e u gjind edhe nji fletore e cila e shtypi këtê. Përnjiherë u turpnuen të gjithë e heshtën. Libri shkaktoi zhurmë të madhe e u shit menjiherë. Por, kurdoherë që Firsovi kujtonte pasojat e vizitës së vet Bllagushës, ai mrrolej me neveri. Ka pasë edhe njerëz që ishin simpatizues të Firsovit, por ata ishin pak veta, dhe lavdat e tyne i ngjajshin ndonjiherë të rra-

hunit me dorë krahut. Por, megjithatë, gjâja kryesore âsht se ndërmjet tyne ka pasë edhe njerëz të mençëm që i dëshirojshin të mirën. Njani prej tyne, njeri i ri, hodhi heshtën mbi gjysë tabakun e tanë për kinofikacionin e beletristikës si njij detyre të ngutshme të sësoçmës. Ai e këshilloi shkrimtarin që të përmbledhi sa mâ shum material letrar, të shkruejë me esenca mâ të denduna: „Çdo njeri le të sillet e të flasë tekembramja si në pëlhurën e filmit!" — vajtonte ai, tue përsëritë për rrëshqit thjeshtimin fisnik të figurës, për gjenialitetin e pllakatave." — Kur Firsovi lexoi artikullin, mendoi gjysëm ore tue rrëmue dhambët. Ai edhe pa këtê përshkruente në mënyrën mâ të thukët dhe kështu sillte dorzën kështu që tragjedija ndonjiherë shndërrohej në komedi. E përnjiherë vendosi me i shkrue nji letër auktorit t'artikullit nëpërmjet të redaksis së fletores me lutje që të vinte te ai për të bisedue. Koha ishte me lagshtinë. Firsovi rrinte pranë dritares dhe kundronte drujt e ngrimë. Mbrapa tij fishkllonte kandshëm primusi, simboli i naltë dhe shok i njeriut të mbasrevolucionit. Gjithçka, madje edhe era e kotletave të fërgueme, i përgjigjej gjendjes shpirtnore t'atëhershme të Firsovit. Kishte vetëm nji dhomë; në lëpizë qendrojshin librat, — vetëm aqsa i nevojiteshin për mos me e vû në sprovim rreth inspektorit financiar. Tavolina e shkrimit (— e cila shërbente njikohsisht edhe për drekim —) qëndronte pranë dritares. Mbi mur vareshin tabaret, mbulue me çarshaf për punë hijeshije. Paravani ndante tre metra katrorë, vû në dispozicion grues së Firsovit. Posa ishte mbarue bisedimi zoologjik me kryetarin e këshillit të shtëpis...

Firsovi qëllonte instinktivisht se tash do të vinte ai... Shturmi ose Shterni: ai njeri i ri prej së përkohshmes, por për zemërkeqsi nuk deshti me përgatitë dhomën para ardhjes së mysafirit. Mbi nji koftor pak a shum të vogël qëndronte nji legen plot me ujë të sapunisun: grueja lante kryet. Mirëpo askush nuk vinte. Firsovi u ul pranë tavolinës, mbi të cilën ishin skicat e njij vepre të re, kur nga shkallët jehoi zilja pesë herë, shêji i marrëveshjes. Tue mallkue erën e kotletave, Firsovi vrapoi me e çelë. Fjalët e idhta tashma i giciojshin gjuhën. „Hi, hi, hi, afrimi formal në gjasend, a? Me kapë epizode sa mâ qesharake për sortën e Çikilevit? Po idhnohi për zanën që s'ju viziton..." — „Paj

ju shkurt nuk paskeni kuptue artikullin tim", do të thotë i mujtun Shturmi, e atëherë...

Firsovi çeli derën dhe u step.

II

— A mund të vijë te ti? — tha ajo tue qeshë me hutimin e Firsovit.

— ... Si jo! — u përgjegj ai hutueshëm me fjalët e personave të vet e menjiherë e mbuloi krejt djersa. — Hiqni palltën, ju lutem, — tha dhe u nis drejt kah mysafirja.

— Paj lëshomë mâ së pari të kaloj — buzëqeshi ajo tue e tronditë përgjysë me frushullimën e harrueme të fëstanit dhe me erë memzi të dallueshme.

Ndërkaq, fëstani i saj ishte krejt i lagshët. Gjithë natën pat ra shi prej qiellit si prej ndonji pullazi të prishun. Firsovi qeshte me nervozitet, ndërsa Dollomanovja xhvishte palltën dhe shiqohej në pasqyrë.

— Fishkllojnë? — bani me krye ajo kah dera e çelun, prej kah shungullojshin e zukatshin primuset.

— Fishkllojnë... — qeshi marrzisht Firsovi dhe përnjiherë, tue humbë kryet, tregoi me dorë diku në terrin e shqetsuem. — Urdhnoni.

— Unë të kam shpupuritë nepërmjet të byros informative, tha Dollomanovja tue shkue pak para tij. Ishte veshë me njifarë pëlhure të blertë e frushulluese. — Më ke harrue, e çka nuk më ke folë. Duket, se nuk je gëzue për mue, a?... Ndëgjo, nxirre këthough gozhdë nga muri: dikur ka me t'i shkye petkat. Domethanë, ti këtu po banon, a? Interesant: shtëpija në të cilën banon „njohsi i zemrave të njerëzve me randsi të përbashkët", Firsovi! — ajo qeshi haptas tue sjellë ndërmend ato fjali ironike të njanit nga kritikët e Firsovit.

— Uluni, — tha me pafuqi Firsovi dhe me guxim jo të dukshëm thirri gruen e vet. Kaqë, eja të nijfesh... Ka ardhë Marija Fjodorov... A të bje ndërmend, të kam tregue!

— Po vishem, — u ndëgjue zani i pezmatuem mbrapa paravanit, i cili u luhat dhe me këtê tregoi qartas gjendjen shpirtnore të grues.

— Pra, mirë... mâ vonë! — tha me të shpejtë Firsovi tue bâ shum lëvizje të ngutshme. — Po, këtu banoj.

Mysafirja u ul mbi shtratin e zotit të shtëpis; karrikat ishin plum me libra e rraqe shtëpijake.

— Mos u habit, Firsov. Athue pak gjind tanë po vijnë te ju! M'ep nji bonbonë ose mollë... ta përtypi.

— Uh, në dreq të mallkuem! — briti zoti i shtëpis. — Si jam ashtu jam. Këtu jam unë, e këtu âsht bërllogu im... Eh, në dreq të mallkuem, çka jam shqetsue aq? — Ai përdrodhi primusin e filloi nji qetsi edhe mâ e pakandshme. — Oh, po, ai Shturmi! Po rreheni, edhe unë jetoj me ajrin e kësaj epoke. E edhe qysh se.

— Kush âsht ai Shturm? — pyeti qetsisht Dollomanovja. — Te na në fabrikë punon nji Shturm.

— Shi ai, — shqiptoi shpejt Firsovi. — Kaqë t'u dogj kotleta!

— Uh, dreqi ta marrtë, at kotletë tanden! — u përhap nji zâ melankolik mbrapa paravanit.

Atëherë Firsovi u çue si i trentë nga zemrimi.

— Satan e dreq, — ia nisi ai me zâ të ngjirun, — pse jeni futë këndej?

— Paj a nuk më ke thanë se je dashunue në mue? — qeshi haptas Dollomanovja.

— Ndëgjoni, Marija Fjodorov, ju jeni grue me mend .... lejoni që t'i nxjerrim sendet në shesh! Ju për mue keni qenë diçka në gjasim me trangullin, të cilin unë e kam qërue e mbushë me zjarmin tim krijues. Ju nuk më nevojiteni mâ fare. A po kuptoni tash se sa âsht zbe hylli juej?

— Ti je i panjerzishëm, Firsov!

— Unë me magjit e mija ju kam nxitë si shpirtin nëntoksuer, dhe qe tash nuk mundem me ju përzanë mbrapa. — Ai mahitej, por në të vërtetë ishte shum serioz. — Unë as nuk dëshiroj, as due me pa cilindoqoftë prej jush. Dje erdhi ai Sanjka...

— Çka i vyejshe ti? — e pyeti me kureshti mysafirja, thuese nuk kishte ngja kurrgjâ.

— Don me u pajtue me Miqkën... hë, hë, pendim i madh!

— Edhe Miqka deshti me folë me ty. Tha: dëshiroj me i çfaqë shkrimtarit nderimet e mija. Çfarë vdekjeje të neveritshme i ke trillue...

— Cok âsht i çuditshëm... unë do t'ia vërtetoj se ka vdekë, — u habit Firsovi.

— Tash për tash ende âsht gjallë!

— Marrina: edhe i vdekuni mund t'eci... a thue ka pak sish që ecin sot nëpër tokë?

— Mirë, kjo âsht puna jote. Çka je tue bâ tash?
— Marr e nxjerr frymë.
— Po kur të ngihesh frymë?
— Do të shkruej nji roman nga jeta e banorëve të çliruem të Marsit.
— Pse po idhnohesh? Oh, krejt për atê! Po më dhimbesh: por unë jam besnike gjithnji.
— Ç'e do, grat në përgjithsi kanë shije të keqe! Ai këqyri përskithi në paravan. — E Donjka?
— Donjka do të shkatrrohet, gjepura... A po sheh, libri yt nuk më pëlqen. Unë e kam dijtë përpara pjesëpjesë. Edhe Miqka çuditet që ka përshkrue vetëm njerëz të çuditshëm! Në botë, thot ai, ka edhe shum njerëz e të bukur... U idhnue fort.
— U idhnue? — rrudhi syt Firsovi.
— Shum.
— Po ku e pat?
— Që ku âsht shtrî tash te unë në dhomëz. — Po të duesh, shko, kënaqu!
— Domethanë nuk qenka krejt n'esull! — u largue zoti i shtëpis. — Pse po vëzhgoni kryet tim?
— Çudi, megjithse nuk po të njof krejt. Të kam lexue të tanë si librin, por qe, duket se ka nji faqe të shkrueme në nji gjuhë të panjoftun. Fjala âsht për kryet tand të nënqethun: ke marrë nji fizionomi tmersisht të marrë!
— Të falem nderit. Po ju, me thanë për rrëshqit, dini shum gjuhë, a?
— Tash po mësoj të tretën, unë punoj shum, Firsov ...

E atëherë Firsovi ndjeu se me daljen e librit gjithçka nuk ishte këputë ende. Vetëm shpendi që fluturon përpara e nalt len përgjithmonë vend-pushimin e vet të djeshëm dhe s'i dhimbet që u humb. U ngushtue jashtzakonisht. E fort si vdekja rrinte Dollomanovja kundruell tij, e joshte e kurrgjâ nuk i premtonte, pos vuejtjeve të reja e të kota (— tashmâ kishte harrue ronanin!): vegim që nuk mund të dëbohet, person i tronditun nga romani i tij.

Në terr u ndie çelsi i elektrikut, e nga tavani ndriçoi drita. Po n'at kohë u çfaq mbrapa paravanit grueja e Firsovit. Shtatgjatë, syshkime e me gropa, plot lot të paderdhun, veshë përgjysë me papuça në kambë të zbathuna, — si ishte ajo grue e mjerë e mâ fatkeqe e shkrimtarit.

— Fjodor! — briti ajo tue qëndrue ndërmjet tyne. — Pse, po të pyes, pse e kam fustanin të ngushtë...

— Paj, je shtatzanë, Kaqë! — u përgjegj me zâ t'ulët Firsovi, tue u çue me ndalë stuhin.

Nuk ngjau ndonji skandal; grueja e Firsovit u kthye kah Dollomanovja sikur të kishte vû re vetëm tash, buzëqeshi paqejf tue vërejtë e tue kritikue çdo tegel, çdo kaçurrel, madje edhe rrudhën mâ të vogël në të. Haptazi shkëlqimin e bukurin e Dollomanoves ajo i merrte si fyemje vehtjake. Edhe kur donte me i ndihmue dhe i zgjatte gatshëm duert, grueja e Firsovit ndizej flakë. Kryeulë, Firsovi priti që të kalonte shiu i tërbuem i fjalëve të saja. Tue buzëqeshë, e pameshirshme në shpirtmadhsin e vet, Dollomanovja u nis kah dera. Firsovi vrapoi me e përcjellë deri te dalja kryesore.

— Deri ku e ke prû! — tha me neveri ajo kur u ndanë. — Pra, kthehu...

Nji erë e lagësht frynte rrugës teposhtë, mbjellë në të dyja anët me drû, degët e të cilëve fishkllojshin. Tue qëndrue në rrymë t'erës, Firsovi soditte unazën e vet e cila ishte futë aq fort në gisht, saqë nuk mund të hiqej mâ. Shiqimin e kishte të mendueshëm, thuese po shiqonte njimijë vërsta larg. Befas e kaploi nji zemrim.

— Jeni tue u rrejtë, — briti ai dhe iu kërcnue me grusht mbas Dollomanoves. — Nuk do të vij, as nuk dëshiroj...

Ajo u kthye dhe me njerzi bani me dorzë: era vinte nga ana e saj.

III

Në bisedim me Firsovin ajo nuk smadhonte kurrgjâ sa i përket vendbanimit t'atëhershëm të Miqkës. Periodën e jetës së tij mbas vdekjes së motrës së vet e kalonte me të vërtetë me papunsi e tue qëndrue ratë në dhomzën e Dollomanoves. Njoftimi për dhomzën ishte aq poshtnues saqë Firsovi nuk mund t'i besonte. E, me të vërtetë, dhomza e Donjkës nxehej mirë dhe ishte krejt e mjaftueshme për banimin e dy vetëve, por vetëm me kusht që të dy të rrijnë ratë ose, për shembull, të luejnë sheshbesh. Dhomza nuk kishte dritare të vërtetë e kjo gjâ e bante që t'ishte mâ e nxehtë, sepse në vend të koftorit në dhomëz gjindej vetëm nji mangall i zgavruem hekuri. — Këtu Miqka kalonte ditt e fatit të vet të paqëndrueshëm.

Disa minuta mbas shkuemjes së Dollomanoves Miqka u çue dhe i gjeti çizmet në terr; pamja e tij e jashtme ishte ndërrue tmersisht. Me mund të madh mbathi çizmet e laguna qysh mbramë. Në krye fluturojshin mendimet vetvetiu e pjesë-pjesë, mbetunit e çarravis së mbramshme në njanin nga strofujt. Miqka duel nga shtëpija dhe u nis me vizitue Nikollkën. Shkonte kështu, shkonte pa u ngutë, kur nji qerre ia ndërpreu rrugën befas. Kali me mund të madh shkelte nepër gurë të ngrimë tue u trembë prej kërbaçit të vriglluem. Në qerre rrinte brinjas simbas shprehis psikiatri i njoftun dhe mbante në prehën bohçen e lagun. — Miqka këceu në karrocë.

— Grahi! — i tha ai karrocierit të kthyem, tue u vendue shum panjerzisht mbi ndejse.

— Ju jeni çmendë... — tha vetëm aq profesori dhe u largue tue u kapë për skaj të karrocës që të mos binte në kënetë.

— Pak! — pranoi vrazhdas Miqka dhe shtoi disa fjalë si për falje. — At natë kur ika prej jush motra më pat thye qafën... Më falni!

— Megjithatê nuk mundem me u habitë... Tashmâ nuk âsht vjeti i nandëmbëdhetë! — murmuriti psikiatri, por pakënaqsija e tij tashmâ ishte shndërrue në çuditje. Të paktën t'ishit prezantue, dreqi ju marrtë.

— Marrzi. Nëqoftëse njeriu dëshiron me bisedue me ndonji njeri... me bisedue çiltas, a thue mund të ketë aty ndonji pengim? Njeriun e mençëm nuk mund ta fyejsh... Grahi! — i gërthiti ai përsëri karrocierit. — Nuk do të shkoj gjatë... po shkoj unë n'anën e kundërt, e prandej do të jem i shkurtë. Po ju pyes: a guxon të vritet njeriu... i paarmatosun? — E pat humbë plotsisht pushtetin mbi vedi.

— Pyetje të çuditshme në njohjen e parë! Natyrisht se nuk guxon... aty s'ka fjalë. (— Miqka nuk reshtte shiqimin nga syt dinakë, pak të kotulluem e të mençëm të bashkëbiseduesit të vet. —) Shihni... Oh, çka dreqin po më mërzitni! — briti ai përnjiherë.

— Po ju ndëgjoj, — tha me njerzi Miqka.

— Këtu kanë randsi rrethana të ndryshme: për ç'arsye, ku, si... Eh, në dreq të mallkuem, nuk deshta me thanë këtë! Unë jam njeri. Ti gjithashtu. Unë jam ti. Tue vra ty, unë vras vehten. Këtu mund të ngjaj që ai... pra, ai pacienti juej... të jetë ende i gjallë, kurse ju tashmâ e keni likuidue. Këtu gjâja mâ me

randsi âsht vringllimi i dorës. Më falni, unë po shkoj nga çmendorja, pak jam i lodhun. Kthehuni ndonji mbramje, e do të bisedojmë!

— Mirë... E çka do të bâhet mandej? — Miqka pritte përgjegje me padurim, ndërsa fjalët e psikiatrit luejshin dhimbshëm në vetëdijën e Miqkës, karroca futej çdo çast në gropa dhe këneta.

— Paj qe, sigurisht do të hidhet mbrenda karrocës së huej dhe do të udhtojë pa u thirrë! Mos u fyeni! Keqbâs âsht ai, kundër të cilit çohet shoqnija. Madhsija e dënimit âsht e kushtueshme me randsin e vetë krimit. Kjo gjâ âsht nji shllim i ndërrueshëm, sepse mvaret nga kultura, kurse ka kultura të ndryshme... — Profesori lëkundej.

— Nuk pyes unë n'at kuptim, — u habit Miqka.

— Po në çfarë? — rrudhi syt profesori. — Në kuptimin shkencuer, apo jo? Paj shkenca ajo ligjin e kthen ... n'atë që tashmâ egziston. — Mbrapa perdes së tejpashme të të qeshunit dukeshin syt që flitshin: po rrehesh, o vlla, nuk ke me më zanë.

— Pse po mbani ju at kasketë? — tundi kryet Miqka.

— Për arsye se kjo i pëlqen publikut: e kjo âsht gjâ e ndërrueshme.

— Unë vetëm nji gjâ nuk mundem me kuptue. Ageji vritte, edhe unë kam vra. Ndryshimi âsht i qartë, por vepra âsht e njajtë. A po merrni vesh se çka mendoj? Do të ju tregoj. Kam nji kal në front, të quejtun Sulim, e ma kanë vra... Ndërsa tregonte këtë, Miqka hodhi kasketën në zverk e tash para psikiatrit rrinte Miqka i dikurshëm, trim që s'i bante syni bef dhe dashunues i divizionit.

Tue iu afrue psikiatrit, gati tue ndejtë ratë në kindin e palltës së tij, Miqka, tue i pëshpëritë në vesh, i tregoi fill i për pê të vërtetën, të cilën askush nuk e dinte. Tue sjellë ndërmend cikrrimet përmbi të cilat ishte lidhë lëmashku i kohës, ai nuk rrejti asnjiherë. Karrocieri lëshoi frenët deri në fund dhe filloi me këndue nji kangë, sepse kishte humbë shpresën se do të ndëgjonte ndonji send.

— Rrugës, a nuk vueni ju prej pagjumsis?

— Ndonji herë...

— E më thoni edhe: mâ përpara a nuk ka qenë ia kalë pronë e atij kapiteni?... — Bashkëfolsi i Miqkës shenonte me siguri e saktas: Miqka ka vra kapitenin,

sepse mbasi i rrëmbeu të gjitha, madje edhe kalin, nuk mujti me i rrëmbye gjan mâ kryesore, thesarin e tij menduer.

N'at çast rrota e djathtë ra në kënetë dhe stërpiku me baltë Dollomanoven. Me këtë rast profesori rënkoi pak, sepse Miqka, kur u mënjanue karroca, u mbështet fare në të. Mirëpo të dy nuk diktuen kurrgjâ. Karroca u drejtue dhe vazhdoi rrugën, por Dollomanovja ndjeu thirrjen e Miqkës, përcjellë me nji lëvizje energjike të dorës. Shiqonte me dyshim mbrapa tyne dhe shihte edhe për nji kohë të gjatë se si luhateshin nga karroca dy krena. Tramvaji ia mshefi rrugën, e kur shkoi, karroca i humbi nga syt. Të gjithë këto ishin shum të çuditshme: at mbramje Miqka duhej t'ishte te Zinka, ku i jepej diçka si përshpirtje Tanjës: at ditë ishte ditëlindja e saj.

Dollomanovja hyni në rrugicën dhe aty e hasi Shturmin, i cili ishte drejtue kah Firsovi në dyluftim. Elegant e disi i spitulluem si duhet, ai hoqi kapelen e në krye e vezulloi shteku i krehun me kujdes i flokëve: ishte e qartë se ai i kushtonte po aq kujdes sa edhe çashtjeve të kinofikimit të letërsis.

IV

Mysafirët ende nuk vijshin. Pjetër Gorbidoniqi ecte nepër dhomë, kurse Zinka lyente hundën me pudër para pasqyrës. Në dhomë bante ftoftë, sepse Pjetër Gorbidoniqi hiqte nga dritaret kapakët e dimnit para të gjithëvet në qytet. „Semashko tha: mos u frigoni prej oksigjenit!" — flitte ai seriozisht tue çue gishtin e me këtë rast dukej në mënyrë që nuk mund të përshkruhet. Përgjithsisht, qyshse u martue dhe muerr pozitë të randsishme, fytyra e tij ishte gjithmonë e stërpikun me melankoli të mendueme thellë si me ujë kolonje të mirë, ndonse kjo gjâ nuk i përgjigjej kursit zyrtar të vendit, me të cilin synohej që të gjithë njerzit të bâhen fytyrëkuq. Çikilevi shtirej si liberal. Megjithatê ishte i mallëngjyeshëm me takt të veçant çka vetëm shtonte në të edhe mâ tepër nyansën e qëllimmirsin.

— Femna që lyen hundën me pudër, — mendonte ai tue u endë poshtë e përpjetë, — m'i ngjan kryetarit të parregullt të këshillit shtëpijak i cili kujdeset vetëm për pamjen e jashtme të ndërtesës që i âsht besue, e

aspak për shkëlqimin e saj të mbrendshëm. Mbrendsija âsht kryesore, sepse, mbaje mend, pa mbrendsi nuk ka jetë. — Në kalim e sipër ai shpoi me pirû nji vishnje nga pjata me vishnje. — Sa kushtojnë? — pyeti rrebtas dhe shiqoi tavolinën e shtrueme.

— Pesëdhetë kopejka, Pjetër Gorbidoniq.

— Të tharbta, — venroi ftoftë Çikilevi dhe vazhdoi me u endë. — Tash më thuej pse jam tue folë unë për këtë? Gjâ karakteristike, unë po pres.

— Nuk dij, Peqë! — Zinka pranoi me patëkeq tue lye me pudër rrathët nën sy. — pse nuk veni kapakun në dritare? Keni me marrë dhimbjen e dhambëve nga dritarja.

— Nuk din, megjithse jeton me mue tashmâ gati gjysë vjeti — e qortoi Çikilevi dhe në kalim e sipër hanøri nga pjata me këpurdha. — Gjâ karakteristike, si nuk interesohesh ti për burrin tand, sikurse, simbas mendimit tim, që nuk je interesue as për të mâparshmit e mij. Për ty problemet shpirtnore nuk do të thonë kurrgjâ. A po sheh, ti madie as nuk je ziliqare në mue. Regiimvjetri Pobjedoroscev gruen e krahasonte edhe me fatin që ngjitet për budallin, e i shmanget të mençmit. Dimitrij ka qenë hajn, kurse ti e ke dashtë.

— Mue m'u ka dhimbtë Miqa, — përgjegji me zâ t'ulët Zinka.

— Unë kam thanë se ai âsht hajn! — bërtiti Çikilevi. — T'isha unë pushtet, prej tipave të tillë kishe bâ sapun, sepse ata... pikrisht janë ata njerëz që pengojnë ndërtimin e jetës së re.

— Ju, Pjetër Gorbidoniq, si pudëlzë, lihni për gjithçka, — çoi krye Zinka, tue derdhë pudër nepër tavolinën e toaletës dhe menjiherë gogsiti.

— Kalo përmbi përfundimet e tua të papërgjegjsi, sepse je shtatzanë! — i tha Çikilevi rrebtas, dhe i mëshoi me gisht suxhukut tue i nuhatë kualitetin. — Po kthehem në mendimin e ndërpremë. Pse, të pyeta unë? Për arsye se unë jam i përpiktë. Se nderoj atê që duhet nderue, nepër mbledhje i ndihmoj, të drejtën e votimit nuk e shpërdoroj, punën e nderoj, të gjitha ndalesat nga rroga i paguej pa kundërshtim, deprorin tim e shfrytzoj me masë, mendoj aqsa âsht e lejueme. Qe, për shembull, dollapi për të cilin kam pague bukur do pare... nëqoftëse nesër përnjiherë del ndonji urdhën që gjithë dollapët duhet t'i dorzohen shtetit... unë do t'iu çoj personalisht dhe do t'ia dorzoj nëpunsit të caktuem.

Le të mendojnë ata njimijë urdhna, të njimijë e njitën do ta mendoj unë dhe do ta zbatoj mâ me zell.

— Ai dollapi yt âsht pleh... vetë ke dashtë me e çartë për drû! — ia hodhi Zinka dhe brofi me zhurmë. Në paradhomë ra zilja e mbështjellun me lecka.

Mysafirët thuese ishin mbledhë para derës: u rrasën së bashku në dhomë. Së pari hynë Pëçhovi e Pugeli, u afrue edhe Bungjukovët, nga dhoma e Miqkës (— e dikurshme —) duel vllau i Zinkës Matveji (mbeti vetëm nja dhetë minuta dhe shkoi në mbledhje), u çfaq njeriu zeshkan, tullac, eprori i Çikilevit, të cilin ky e kishte thirrë për t'iu lëvyrë, gjysë minuti mâ vonë erdh vrap plakushi i kërrusun e mjekrrosh, deprori i Çikilevit, dhe menjiherë muer nji vërejtje t'ashpër pse ishte vonue, kurse në paradhomë tashma ndihej basi ujësjellës i „Mbretit t'imalinit." Kjo ishte nji shoqni interesante. Në fillim të gjithë qëndrojshin damas, nuk fillojshin me bisedue, fërkojshin duert dhe shiqojshin në tavolinë.

Pjetër Garbidoniqi thirri miqt me zâ të gëzueshëm e të ngjiriun pranë tavolinës, kurse Zinkës pa u diktue i dha shêj që të fillonte nga ofrimi. Mbrenda kësaj pinë nga nji gotë „dekretovkë", si u tall mëshirshëm eprori i Çikilevit.

— Koha âsht tiptop, —tha ai tue zgjedhë këpurdhën mâ të hajthme (— pjatzën para tij e mbante Çikilevi).

— Koha u tërbue! — fshani Pjetër Gorbidoniqi.

— Po-o... — ia priti deprori i Çikilevit.

— Për çka po flitni ju? — e shiqoi përskithi Çikilevi dhe ia shkeli me kambë majen e këpucës. — Ndoshta âsht thanë kjo me tjetër kuptim, e ju po rraseni!

Në të vërtetë ai ishte tmersisht i shqetsuem, tue pritë me trishtim Dimitrij Vekshinin, ardhja e të cilit nuk parakallxonte shkuemje të mirë të darkës. Çikilevi kishte thirrë për përshpirtje eprorin e vet vetëm për arsyena ekonomike, por u pendue se mos me besue. Me vû në të njajtën tavolinë shefin e vet e hajnin, i dukej si shejtfyes zemërkeq që meriton dënimin mâ të rrebtë. Ndonjiherë i dukej se ndodhej matanë grilave e, mundue me pendesë, pritte shkatrrimin e vet.

— Asht urdhnue që të pushohet Mallahovi, — tha tue ndjellë zi shefi i tij.

— Unë kam pasë dyshim gjithmonë në qëllimin e mirë të tij. Vjehrin e ka xhakue, — pëshpëriti zoti i shtëpis tue ia mbushë të tretën. — Njeni shum i rrezikshëm. — Atëherë më lexoi njifarë satire kundër këshillit

të vendit... Unë rrijsha si në gjylpana, kurse ai gjithnji me zâ të naltë, madje mundohej me qenë sa mâ poetik, a po merni vesh. Ju qenkeni njeri i marrë, kini mëshirë të paktën për fëmijt tuej (— i them unë!), kurse ai u përgjegj: paj unë nuk kam fëmij. Çfarë paturpsije!

— Pse po e pushojnë? — pyeti Pëçhovi tue shpue me pamjeshtri girosin.

— Eh, eh, më falni, shok, nuk ndjeva mirë, a? — buzëqeshi eprori i Çikilevit, por Pëçhovi nuk pështpëriti pyetjen.

Eprori atëherë u përul në porto, kurse plakushi i kërrusun filloi me tregue nji anegdotë aq me spec, saqë „Mbreti i imalinit" kallxohej thuese po e gicilojshin. Pjetër Gorbidoniqi mbrenda kësaj kohe këceu në paradhomë. Parandjenjat nuk e mashtruen; në gjysëmerrsinë hiqte palltën Miqka.

— Tungjatjeta, Çikilev, — tha ai hutueshëm. — Po ti qenke majë, cok qenke majë!

— Të duket nga ndriçimi! — tha Çikilevi, i kënaqun edhe me faktin që Miqka nuk filloi menjiherë me bâ ndonji skandal — Mirë se erdhët... ngushllimi im i përzemërt. Vllau i Helë Veltonit! — e paraqiti ai, tue u përulë me kreni!

— ... E përveç kësaj Dimitrij Vekshini, hajn, — e plotsoi në mënyrë të thatë Miqka dhe u drejtue fill kah tavolina.

— O, ho, mahitar! — u ngut me spjegue Çikilevi. — Ndonjiherë qeshim të ngitë, na të plasim gazit, e ai kurrgjâ... madje as nuk buzëqesh.

— E ku qëndron shkaku i kësaj gostije? — pyeti eprori tue provue peshkun. — Taman gostije e Baltezarit... Do të duhej, Pjetër Gorbidoniq, me bâ te ju njifarë revizioni të vogël!

— Përshpirtje... shoqja kohëshkurtë e grues sime, — uli kryet Çikilevi. — Bukuroshe e përvujtë, krejt e re...

— Sot do t'ishte tridhetë vjeçe, — shtoi Miqka, tue ndalë shiqimin në nji gastare.

— Unë flas për kohën shpirtnore, qytetar! — pështpëriti i fyem zoti i shtëpis.

Ndërsa mysafirët ndërrojshin fjalë të parandsishme (— kurse plakushi i kërrusun nga kujdesi i madh llomotiti nji paturpsi aq të madhe, saqë Pjetër Gorbidoniqi me frigë shiqoi në qoshe, ku Klaudija përtypte mollën e vet —), Zinka qeraste mysafirët me bibë, e cila thë-

rritte çdokend që të damtonte barkun e vet. Lagë me maderë, simbas receptit të grues së Bungjukovit, ajo shkrihej dhe kërsitte hajthëm në gojë.

— Shokë të dashtun, — filloi Çikilevi, tue u skuqë fort, dhe me shiqim fluturoi përmbi të gjithë tue kërkue anmiqt e vet. Miqka n'at çast bisedonte me Pugelin (A më përmendte para vdekjes. — O! — sillej gëzueshëm plaku. — Shum lavdonte zylyfet tuej. Ajo flitte zylyfet tuej shum të tendun... unë flas keq rusisht! — pranoi mâ në fund ai dhe me dëshprim bani me dorë). Pjetër Gorbidoniqi shiqoi qortueshëm n'anën e tyne). — Në msheftsi Çikilevi përgatitej për jubileun e nji përsonaliteti, të cilin nuk guxoi me e thirrë në shtëpin e vet. Në zyre përhapeshin lajme se Çikilevi do të caktohet sigurisht me përshëndetë jubilarin, për shkak se në dukje ishte aq i përvujtë e puntuer. Qysh prej asaj kohe Pjetër Gorbidoniqi disi mendonte gjithnji në mënyrë të kobshme, madje çohej edhe natën me shenue ndonji mendim të përshtatshëm dhe nxente përmendsh fjalimet nga gazetat. Tashma shenonte edhe vende ku do të hurpte nga gota, poqese do të gjindej ndonji gotë. Paraqitjet publike u banë tash nevojë e përditshme e jetës së tij. Tashmâ kishte fillue, por e pre fjalën dhe hapi veshët.

— ... Si po jeton, Zinë? — pyeti Miqka, dhe Zinka gati u kolovit nga njomsija e syve të djegun të Miqkës. — A po mundesh?

— Vështirë, Miqë: jeta; — u përgjegj ajo.

— ... Palaçinka, për prehjen e shpirtit të motrës! — u këceu Çikilevi.. — Me peshq të vegjël..

— Tashmâ kam marrë, të falem nderit, — u përgjegj Miqka.

— Merrni edhe mâ, ka mjaft. Gjithë të dashtunit do t'i ushqejmë me palaçinka e do të na mbetet prap! — pështëriti me paturpsi Çikilevi dhe këceu midis dhomës. — Qytetarë, para tre muejve na ka ngja kjo ngjarje fatkeqe, por kujtimi i saj ende âsht i freskët, si dheu i pambledhun. Vdiq vajza e talentueme, të cilën e kemi dashtë aq vjet, vdiq prej hallkës me të cilën fitonte bukën, me duertrokitjen e pikllueme të publikut. Po, puna kërkon heroj, sepse jeta âsht e vështirë, siç ka thanë me të drejtë shoku Vetçinjin...

— Por, ju po i smadhoni, — u habit eprori, i lajkatuem.

— Fjalë të mëdha!... dhe, âsht gjâ karakteristike se gjithë mendimtarët e mëdhej pajtohen në këtë pohim. Le të vdesin me qinda e mija... para pluhunit të tyne do të kalojnë të gjithë në rreshta të rrasun plot me evari të thellë dhe do t'ulim flamujt tanë. E qe, unë po shoh (— Çikilevi ilustronte fjalimin e vet edhe me gjeste —) se si në mes të tingujve t'orkestrës që zhduken ajo varet e buzëqesh gjithnji, plot fuqi e shpresë në lumni. Për ne nuk âsht msheftsi se e ndjera përgatitej për martesë... Na po shtangemi nga tmeri: virgjinesha e hallka! Flaka e kuqe e petkave të saja ende na shëndrit para syve...

Tue humbë frymën nga ndiesija shum e madhe, ai tashmâ në mend ndiente fshamjet e Bungjukovit e vajin e mbytun të Zinkës, kur përnjiherë ndjeu se dikush e kishte kapë fort për dore të ngritun në frymzim dhe se e tërhiqte kah toka. Ai hapi syt e në fillim u habit: nji minut para kësaj Pugeli brente me qetsi ashtin e bibës.

— Jo, pështpëritte Pugeli si në lutje, tue u kapë për Çikilevin, — ai kurr nuk ka pasë petka të kuqe, ai ka pasë gjithmonë të kaltërt...

— Po a dini ju sakt se ishin të kaltërta? — Pjetër Gorbidoniqi bani nji shprehje urrejtse, sepse i duhej disi me dalë prej situatës së pakandshme! — Po nëqoftëse kam thanë unë në kuptimin metaforik se ishin të kuqe... çka atëherë?

Plakushi depruer tashma zgërdhihej, dhe Çikilevi tundi kryet në shêj mirënjohtjeje, por atëherë vû re se gëzimi i plakut, qeshja e „Mbretit t'imalinit" dhe gjallnija në fytyrën e eprorit të tij nuk kishin të bâjnë me të. Tue dyshue në përbetimin zemërkeq kundër vehtes, Pjetër Gorbidoniqi u kthye ngadalë kah dera dhe menjiherë u step i habitun. Në prag qëndronte Sergej Amoniq Manjukini në krejt madhsin e vet natyrale, bante re veransa qesharake dhe dridhej së tani.

— Ho, ho, mble-dhje e na-ltë, dhashtë zoti ju lag-të! — tha ai tue belbëzue, por paturpsin e kishte frigacake e të përvujtë. — P-për gj-gjy-së ore jam kthye. më l-le-jo-ni, a?... P-palaçinka! — foli ai mâ me zâ t'ulët, tue nuhatë e thithë erën e brumit me gryksi të pamshefun.

Pjetër Gorbidoniqi afrohej gjithnji kah tavolina.

— Ih, çfarë shtazërije... — tha në fund, tue u ulë pa fuqi mbi karrikë.

V

Zinka briti, tue mbulue fytyrën me dorë si prej vegimi, Bungjukovi u kuell dhe nxuer nga goja piroshkën, të cilën mû tash deshti me e kafshue, „Mbreti i imalinit" u mroll. Askush nuk shfrytzoi rastin e pikllueshëm me bâ ndonji mahi të pakrypë në llogari të Manjukinit t'atëherëm. — Sergej Amoniqi përmbi fanelë kishte nji bluzë t'atillë sikurse e bajnë mikroborgjezët kur shkojnë në pazar, kurse kryet e tij ishte të mbuluem me nji kapuç fëmijsh me shirit t'artë. Tue qëllue frigën që shkaktonte me paraqitjen e vet të papritun, Serdej Amoniqi bishtnoi me qëllim ndërsa karroca e shkundullonte si thesin dhe nxirrte prej tij fjalët qesharake në mënyrë të paturpshme.

Para se me ardhë Çikilevi në vedi, Zinka i tregoi Manjukinit nji vend të shprazët tue qeshë thuese ishte fajtore ajo. (Vendin e caktuem për Nikollkën, por ky mbërrijti vonë, e edhe sa hante pallaçinkën e zanun kue të përshpirtjes, diçka me idhnim llogaritte në fletore.) Por para se me ndejtë në vendin e treguem, Manjukini shiqoi me kujdes Miqkën dhe përnjiherë u drejtue kah ai, tue shpalue kapuçin nga qafa.

— P-po, — përçapej ai me gojë dhe Miqka mû n'at tingull ndjeu nji rrënkim zemërkeq si kafshimin. — N-nga toka kurr nuk k-kanë me u zhdukë të p-poshtnuemit dhe të f-fyemit... E prandej j-ju do të keni punë gjithmonë! — mbaroi me mahi fjalin, të cilën haptazi e kishte përgatitë shum mâ përpara se me u takue me Miqkën.

— A mundem me ju mbushë goten, Sergej Amoniq? — e ndërpreu Zinka, tue shique nën sy eprorin, të cilit Çikilevi, përkulë përmbi veshin, i lavdonte shkathtsin në rrena të Manjukinit. Eprori me nji gojë të huej përçapte plogshtas palaçinkën.

— J-jo nuk pij, e — refuzoi Manjukini, tue u ulë në karrikën e vet. — P-pijnë ata q-që kanë çka m-me p-pi...

— Paj kjo i vlen dukat! — qeshi plakushi depruer, pak i dejun e prandej mâ i lirë në mendime. — Po të kisha njiqind rubla, ju kisha dhanë të njiqindtat për nji shprehje të tillë, por nuk kam as dhetë...

— Edhe j-ju-ve m-maja e hundës j-ju s-skuqet! — iu kërcnue me gisht Manjukini. — Mirëpo ju teke m-bra-mja mbushni për qellime sh-shëndetsore. — P-për

idena të n-nal-ta! — deklamoi seriozisht, ai, tue iu drejtue diku në shpraztinë. I trullosun kotullonte nga gotat e pime n'esëll, ai përnjiherë pranoi se tash po banonte në vorreza, në nji vorrezë, së bashku me njifarë njeriu të „gjymtë", i cili si edhe ai, kishte humbë fillin e jetës. E vërteta e tij e tmreshme dhe e egër tingllonte si nji trillim zemërkeq. — D-due g-gargu-llin me e -z-zanë verës. Do t'i t'-tre-goj mje-ri-met e mija, e do të mësoj me bâ fushqetë. e le të mos më nguci askush... Nj-njeriu mund të kalbet edhe pa ndihmën e huej, z-zotnij!... — Meqenëse askush nuk ia preu fjalën, ai stërholloi për këtê se si nuk ishte krejt i shtypun, se si gazi nuk i ishte marrë ende; me këtë rast shiqonte përskithi Miqkën i cili vëzhgonte mrroltas eprorin e Çikilevit që shkulej së qeshuni. — Unë atje herë-herë, p-përgjoj n'natën: q-qe-eshim! Baset, tenorët, di-iskantët shkulen së qeshuni... toka dridhej. Hë, hë, e ju k-keni m'mendue se kjo âsht nga tramvaji, a? Qeshin...sh-shko, detyroji që të h-heshtin...

— Mos bani skandal, Sergej Amoniq! — u përzie energjikisht Çikilevi. Mbasi erdhët tashmâ pa u thirrë, hani palaçinkën e përshpirtjes dhe lidhni gjuhën. Tekembramja, — ai i bani me sy Zinkës, e cila menjiherë ia mbushi gotën e re Manjukinit, — nëqoftëse jeni në gjendje, na tregoni ndonji prrallëz... qe, të paktën për nder të Hela Jegorov Veltonit. Na aq mâ shum ju lusim! — tha ai, mbasi u sigurue me shiqim për gjendjen shpirtnore t'eprorit të vet.

— Ka shum njerëz qesharakë në botë... — i dejun dhe me zâ të naltë këndoi „Mbreti i imalinit", e të gjithë u çuditën shum për këtê, sepse ai deri atëherë kishte folë me bas të thellë.

Manjukini nuk kundërshtoi shum, sepse kuptoi se ajo ishte gjâja e vetme me të cilën mund të paguente atê çka do të hante e të pinte në tavolinën e përshpirtjes. Ndezën dritën, Bungjukovi solli semaverin, koha e keqe përjashta krijonte nji gjendje shpirtnore për të ndejtë gjatë. Çikilevi kërkoi leje me çelë nji dritare, sepse dhoma ishte mbushë aq shum me tym duhani, saqë tymi mâ nuk dilte nga cigarja, por duhej me e pi me përdhunë. Gulçitte edhe tymi i palaçinkave të fërgueme. Rryma e hollë dhe e lagshtë e erës lëvizte në dollap të vogël lulet artificiale.

— Ju lutem, qetsi! — briti Çikilevi dhe përplasi shuplakat. — Artisti i jashtzakonshëm botnuer, Manju-

kini, do t'ju tregojë grindjen e vet me tregtarin Pantelejev! — Ai u përul në mënyrë ceremoniale, tue tregue artistin, i cili kullej pa nevojë, si të mundohej me shtrydhë prej vehtes gjan e fundit që kishte mbetë ende në të. Çudi, ndonse i shkelun përgjysë, ende gjithnji tërhiqte vërejtjen e përgjithshme, hante shum e mburrej neveritshëm me mjerimin e vet: thuese dëshironte që prej kërshëris së huej të mshifte at fill të vjetruem mbi të cilin vareshin mbetunit e dinjitetit njerzuer.

Tregimi filloi vetëm mbas nji minuti.

— Në P-petrog-grad, në karnavale, u njofta me at njeri të madh. Tregtari Pa-antelejev Il-lija i cili për habin e përgjithshme zbuloi ngjyrën edhe — prej glacës së pulës... (— Feksimi i mjerë i triumfit ndriçoi fytyrën e Manjukinit. — Mos më këqyrni ashtu, djali im, — i tha ai „Mbretit t'imalinit", i cili i kishte ngulë syt habitshëm mû në gojë, — përndryshe do të ju ha!) Zbu-ulus i pë-ërmendun në kuzhinën e vet në Vjatkë rritte portokaj e në fuçi bante venë.

— Nuk kam ndie kurr! — vazhdoi eprori i Çikilevit, tue zgjedhë nga pjata mollën mâ të madhe. — Hë, vazhdoni.

— E q-qe filluem na të dy me u hangër rreth çashtjes se kush do të mrekullojë mâ shum botën! Pa-antelejevi më tha: po të më mujsh, do të fi-itojsh të gjitha fabrikat e mija, p-pasunit e të gj-gjitha paret n-obligimet e huas shtetnore. E unë heshtsha...

— Shih ti, me çka u marrkan borgjezët! — shtoi me qortim Bungjukovi i papunë.

— Q-qysh në m'mëngjes ç-ço-hem une... shndërrohem si kisha e kuvendit „Vasilije Bllazheni", dhe nisem kah ai si mos me pasë ngja kurrgjâ... Sh-shum me mjeshtri e kam k-krye këtë punë: shkurt të hyjsh e të bâjsh lutjen e mëngjesit! Z-zâ-v-vend në q-qoshe, eh... mu nën dri-t-aret e Pa-antalejev-it dhe ia them kangës akatist, eh...

Treguesi me mundim të madh mendonte secilën fjali t'improvizimit të vet: vetëm dëshira që me mbetë sa mâ gjatë në nxehtsi pranë tavolinës së bollshme e detyronte që të pajtohej me rolin e vet të turpshëm të gaztorit. Pëçhovi e Pudeli hupën pa u diktue qysh në fillim të rrenave të Manjukinit. Zinka gogsinte e qitte çaj. Plakushi deprue kontrollonte e po n'at kohë rrinte syçelë, gati me u përzie në çdo moment. Miqka ishte

largue nga tavolina dhe i ishte afrue dritares, po asaj te e cila qëndronte dikur Firsovi.

Llampa e vojgurit ndizej në qoshe, e drita e saj qitte shkëndi si luspat nëpër këneta. Shkreti e qetsi mbretnojshin në sokakun e Zinkës, por përmbi pullaze çohej shkëlqimi i perëndimit të diellit, shum i madh e i fuqishëm sikurse mbi skëterë. Me dëshirë të pavetëdijshme që të largohej prej gjithë atij tymi e fundrije, Miqka shiqoi nëpër dritare. Shiu ia stërpiku kryet, — ky nuk ishte shi, por erë e lagshtë, shndërrue në shi. Miqka suell ndërmend nji marsh nga fronti: në të dy anët e rrugës rrijshin ratë kufomat e njerëzve, krejt cullakë, e disi të kuqe nën diellin e ftoftë të dhetorit. Republika nuk kishte mjete me veshë ushtarët e vet dhe të gjallët merrshin prej të vdekunve gjithçka atyne nuk u vyejshin mâ... — Çfarë dielli çohej n'at kohë mbi Miqkën?

„Shëmtim"! — thërritte tash mendimi i tij ata që rrijshin mbrapa tij, pranë Manjukinit të qelbun, i cili digjej. „Athue njerzit e tillë i nevojiten jetës. Kërmijt, që zvariten nepër tokën e mykun pse dielli âsht mshefë mbrapa rês..." — Përnjherë iu bâ se atje poshtë, nën strehë përmbi derën kryesore, dukej bërryli i dyshimtë i dikujt. E kaploi njifarë smire e pamend, memzi, mendoi se atje mshifej dikush që e spiunonte. Tue mos ndëgjue as trillimet e shkathta të Manjukinit, as gazin e, „Mbretit t'imalinit", — ai kapi prej dritares gotën dhe e hodhi pa u ndie në bërrylin që dukej. Gota nuk e qëlloi por menjiherë mbas kësaj nën pullaz u duk fytyra e dikujt, — Miqka e njofti me habi se ajo ishte e Sanjkës.

— Hej, — bërtiti ai poshtë, — çka po ban aty?

— Po... Po pres të nalet shiu, zotni! — mbas njij heshtjeje të shkurtë mendoi ai në mënyrë mjaft bindse.

— Rri aty ku je! Tash do të zbres!

Ndërsa mysafirët shiqojshin me çudi e pak me frigë, Miqka u drejtue kah dera. Në prag ktheu syt me qëllim që tue u nda t'u thonte të pranishëmvet diçka që do t'u tregonte se i urrente. Shiqimi i tij ra në Manjukinin dhe atëherë i shkrepi në trû nji mendim i pamundshëm: me marrë Manjukinin me vedi... Si me qëllue mendimin e Miqkës, Sergej Amoniqi lëmonte turpshëm qafën e vet gati me u çue në çdo çast, megjithqë edhe dy gota të papime ndodheshin para tij.

— Princi im i mirë... Hamlet! — filloi me mahi ai, pak tue u çue por Miqka me fuqin e vullnetit mposhti dobsin e vet. Manjukini nuk vyente mâ as si mbrojtës as si qen.

VI

Askush nuk iu përgjegj: Sanjka nuk ndodhej mâ mbrapa skutës. Miqka shau dhe u nis më tymt nëpër skllotën e dendun pranverore. Zhdukja e Sanjkës shkaktoi në të dyshime dinake, të cilat tekembramja edhe u zhdukën menjiherë. Sepse kur i bërtiti nga dritarja që ta pritte, ai Miqka, nuk pat mirsin as me pritë miratimin e Sanjkës. E çka do të bâhej sikur Miqka të mos kisthe heqë dorë nga mendimi i marrë me marrë Manjukinin me vedi? Ky do të kundërshtonte, sepse njeriu kur bje aq poshtë, mirsit e hueja e fyejnë. Natyrisht krejt ajo bandë, që pinte venë për nderë të së ndjerës së dashtun, do të pajtohej e do të mundohej me ia mbushë mendjen Manjukinit me shkue. E këtu do të tregoheshin të gjithë dorëlirë: për të ngitin âsht lehtë me qenë dorëlirë. Zinka do t'i rraste pirog në qese, Çikilevi do të flijonte kasketën... kurse Sanjkës do t'i duhej me pritë edhe mâ: për fat të mirë që lëkurës së Sanjkës i âsht thanë me qenë e papërshkueshme.

Njomsija e re ndaj shokut, i cili nga dashunija ishte bâ sherbëtuer, ia mbushi zemrën Miqkës. Kujtimi se deri tash nuk ia kishte kthye të katërdhetë rublat e nderit që i kishte dhanë uha, futte në njomsin e tij nyansen e fajtorit. Nuk kishte prej kah me ia kthye... por ndjenja e shoqnís duhet të jetë gati për viktima falë! Ndjenjë shoqnije? Fjalë dinake: edhe ujku shoqnohet me qingjin... — Miqka ka shkelë nëpër këneta në kalldrem, sepse trotoarët e ngrimë ishin të rrëshqitshme dhe shkëlqejshin nën llampat si qelqi. Nji lagshtinë e ftoftë shpërthente nga shtëpija:: rretherrotull ndihej njifarë zgjimi i pakuptimtë, që ngacmon njeriun — qoftë kjo prej prrojesh që sajoheshin prej kënetzash, qoftë prej puhis, e cila përkdhelej me bulza të bulzueme nëpër drûj. Patjetër kjo do të jetë pranvera!

„E pse Donjka urren Sanjkën? Duhet me marrë vesh... Të poshtrit urrejnë njerzit e ndershëm. Flliqtija, si shkuma e papastër e sapunit, zen nji sipërfaqe shum të madhe: memzi nji pikë mund të ndyjë nji liqê

të tanë. Atëherë njerzit këpusin me andje lule pa nevojë. Kush e ka thanë këtë? Po, Pëçhovi. Pëçhovi. Pëçhov, ti je gaforre! Ty nuk të duhet kurrgjâ, sepse tashma ke gjithçka. I gjallë âsht vetëm ai që synon diçka, e përkundrazi, ai që ka gjithçka, ai âsht i vdekun, ai s'ka nevojë me synue përpara dhe në naltsi. Athue të kam puthë unë si të vdekun, Pëçhov, kur pata ardhë me u nxehë në guazën tande të msheftë? Shtrihesh në shtrat, e ende do të shtrihesh ashtu i pandryshuem me qinda vjetë. Insekt varguer, insekti i fortë i kohës, kaherë të ka hangër rropullit dhe t'i ka flliqë, por ti s'po e ndien këtë. Me u shtrî në kohën e sotshme âsht pabesi, tradhti. Çka?... Prej kah kjo fjalë? Oh, Donjkë!..."

Me këtë kaos të pashprehshëm në mendime Miqka mënjanoi kah viaca, gjysëm e errtë e bulevarit. Përballë tij vraponte nji grue. Ajo nuk mundte mâ me bërtitë, deri te Miqka mbërrinte vetëm fërshëllima e shpejtueme e dihatjes së saj dhe rrapllima e hapave që merrshin më thue. Nuk vû re Miqkën, i cili ishte mshefë nën nji drû. Menjiherë u çfaq nga terri edhe nji figurë tjetër e cila gjithashtu vraponte. Miqka duel dhe zuni rrugën. Tue sha keq, ky u vërsul me krahnuer në Miqkën. Aty afër nuk ndodhej kurrkush; në largsi ulurojshin do zane, përcjellë me nji ushtimë të frigshme.

— Çka po nget mbas saj? Përgjigju, shpejt... — pyeti Miqka me zâ të qartë e të kthjelltë dhe kujtoi natën kur filloi thyemja e tij e madhe: natën n'afërsin e prozhmit të mështeknave.

Ky heshtte: mbi krye që ishte krejt në lidhe mbante nji kasketë të rrasun kulimi, e nën shqytin e saj qeshte paturpsisht syni i errtë i kurrkushit. Ai nuk shprehte kurrgjâ, kurse vrushkull i gjatë dhe i mprehtë i dritës së fenerit të largtë të rrugës thehej në te sikurse në kënetë. Përnjiherë ai futi dorën e djathtë në xhep, kurse gishtat e dorës së majtë i futi në gojë. Fishkllima e thirrjes e prishi qetsin... e po n'at çast Miqka i mëshoi fort kurrkushit. Gjaku i errët u turr në kryet e Miqkës kur pa thikën në dorë të djaloshit. Mendimi i tradhtis i shkrepi padashtas në vetëdije, kurse qetsija e bulevarit të natës krejtsisht i trullosi. Tue u përkulë mbi atë që shtrihej në tokë, ai u vû me i mëshue fytyrës, e lidhet e hequna dhe me çizme të shkeluna nuk zbardhoheshin mâ në borën e shkrime.

— Ti... — rrëshqiti nga buzët e shtrëngueme të Miqkës, — kur vriteshin mâ të mirët për ty, çka ke ba?... Çka ke bâ për vedi?... Tradhtar, sulmon nga shpina. — Fjalët i mbetshin në fyt, rreth tij gjithçka skuqej: syt e njeriut i japin botës at ngjyrë të cilën e duen mâ së shumti.

— Lëshomë! — gërthitte me zâ të ngjirun i munduni, kurse Miqka nuk kishte mâ fuqi që t'i mëshonte edhe nji herë.

Ky rrinte ratë, thuese nuk guxonte me u çue në syt e Miqkës. Miqka u mblodh dalëngadalë, shiqoi syt e hajnit dhe përnjiherë iku vrap. Qetsija e lagësht mbrapa tij filloi prap me gërthitë e me sha. Miqka vraponte, hija e tij e tmershme që e ndiqte përmbi baltë ndikonte tmershëm mbi të. Atëherë ai vuni re se dikush po e vërente mbrapa qoshes. Ndjekë me nji parandjenjë të paqartë ,ai hyni vrap në derën e shtëpis dhe u ndesh gjoks më gjoks me njifarë njeriu.

— Kush... kush âsht aty? — pëshpëriti trondit-shëm, tue kapë në terr njeriun për dorën e tij të dridhun.

— Shi... Po pres të ndalet shiu, zotni! — u përgjegj me zanin e qetë të Sanjkës qetsija, tue çlirue dorën e vet prej dorës së Miqkës. — A ke fitue shum, zotni? Në bulevar! — shtoi ai kur pa se Miqka nuk e kuptonte.

— Për çka po flet? A, për atê! Jo-o nuk ke marrë vesh... njifarë faqeziu ngarendte mbas njij grueje. A po kupton? Qe, në dreq të mallkuem, madje edhe gjujt i kam lagësht... — Atij iu bâ se Senjka po qeshte me pranimin e tij të shpejtë. — Më ke përcjellë, apo jo?

— Jo... e mue m'u duk, zotni, se nuk ishe në qejf, e prandej nuk guxova me t'u afrue. Shkojsha mbas teje, tutesha që të mos më qortojsh. Mendova, le të largohet, e unë do ta takoj atëherë, kinse rastsisht...

— Pse me të qortue? pyeti tue dihatë Miqka.

— Pse?... Ti je i fortë, e unë jam i dobët. Ai që don, gjithmonë âsht mâ i dobët se ai të cilin e don. Dashunija âsht dobsi. I madhi do të gjejë gjithmonë diçka me fye të voglin. Má vështirë i vjen të rrahi se sa të gjej nji shkak për të rrahë. Shkaqet, zotni, ngasin në të gjitha anët... si mjet! Deri ku e ke çue! zotni! — Qartas, ai nuk i zente besë faqeziut për të cilin i kishte tregue Miqka. — E me gjasë âsht për t'u çuditë, zotni, nuk je mësue.

— Për çka je tue folë kështu? — u përgjegj Miqka.
— Paj për atë që ngjau në bulevar.
— Ti je budallë, Aleksandër. Ti nuk mund të kuptoish gjithçka... Ajo ishte tradhti, Aleksandër, për të cilën ai pagoi. Edhe Donjka ka me pague... tepër... heret ka besue se unë kam mbarue. Por edhe shkrimtari ka me ardhë në rend... Gjâja kryesore tash, Aleksandër, âsht me jetue, me jetue medoemos. Ai përnjiherë u largue dhe e pyeti Sanjkën, se si ishte gjetë aq vonë nën at dritare nepër të cilën Miqka ishte përkulë. Nuk mbërrijti me diktue habin e Sanjkës e Sanjka tashma kishte gjetë shtegdalje.

VII

— Isha në spital, zotni, — i tha Sanjka me zâ të rrebtë. — M'u lut që t'i çojsha molla turshi.
— Grueja jote, a? — pyeti Miqka dhe ndjeu se si i dhimbte gjithë trupi tue pritë përgjegjen e Sanjkës.
— Po, Ksenja, — tha me gjakftoftsi Sanjka dhe fishklloi diçka në gjasim të kangës...
— Mos fishkllo, nuk ma kanda, — tha Miqka.
— Po tutesh që me fishkllimë mos t'ap shej, a?
— Mos fol marrina. Në kohë të fundit je bâ i huej, por une të due si përpara, po... Më ra ndërmend sot se si më ke lidhë duert me rryp... Kujton se atëherë unë nuk kam marrë vesh kurrgjâ, a? Çdo gjâ kam marrë vesh, madje edhe kam qeshë me ty. A e ke të shëndoshë at rryp?
— E kam humbë, — tha mrroltas Sanjka.
Ecshin krahpërkrah, e ngutja e paarsyeshme, për asgja, e hapave të tyne tregonte se sa ishin të trondituri të dy.
— Sot kam qenë te doktori... — pranoi Miqka në besim, — më tha plot gjana të mira!
— Kjo âsht mirë, — u përgjegj Sanjka.
— Ndëgjo: unë ju kam pasë vetëm juve të dy në botë: motrën edhe ty. Motra më vdiq, ti ke mbetë.
— Edhe Ksenja do të vdesi.
— A thue?
— E dij. Edhe nana më kërkonte gjithnji molla turshi. Kur i pata sjellë, qe çue nga banka dhe qe nisë me u takue, a po merr vesh? Atëherë nuk duhet mâ me i ngucë, ata nuk janë tanët.

— Po të kujt?

— Të zotit, të dreqit, si t'i pëlqejë kujt. — Zani i Sanjkës dridhej. — E si t'u versul atëherë në pijetore! Mund të mendohej se trembte bishën e egër. Ti ishe atëherë aq i paafrueshëm... (— Ti je përgjithsisht i paafrueshëm, zotni!) E sot kur i pruna molla... më përqafoi, qau, ankohej, tregonte në mur... Atje, thonte, mijt po teshen! E unë trokitsha në mur... hej, ju, mij, mos u teshni!

— Domethanë, trembet nga mijt, a? Edhe Atashezi, të kujtohet, me shpatë i sulmonte mijt, e âsht njeri guximtar... Ngjet kjo te disa! — Dukej se Miqka me qëllim nuk dëshironte me kuptue shqetsimin e mikut të vet.

— ... Më lutte gjithnji me t'i kthye të hollat që i kishte dhanë. T'urdhnoj, them, në shtrat të vdekjes.

— Çfarë marrinash. Paj edhe unë të kam borxh katërdhetë rubla.

— Pesëdhetë, zotni!... Të kujtohet, të kam pasë prû edhe dhetë rubla, a?

— A po, po. Kam harrue krejt. Më ka humbë diku ajo dhetsha jote .

Sanika filloi prap me fishkllue, dhe hapi i tij u bâ disi veçanisht i mefshtë.

— At dhetshe e ka fitue Ksenja... bante azhur e shtojca. Sot azhuri âsht në modë. Unë nuk kujtoj se aty ka ndonjifarë bukurije, por qe, âsht në modë... Kërkoje, kërkoje, zotni, at dhetshe. Çudi si ka mujtë me humbë aso dhetshje!

Sanjka kaloi në sulm, dhe n'at çast të parafundit kur mbështetej në trupin e Miqkës, Miqka nuk e ndjeu. Edhe shum zane tjera, pos i Sanjkës, bërtitshin në veshët e Miqkës dhe zhdavaritshin vemendjen e tij të ngrehun. — Përnjiherë Sanjka kaloi në sulm.

— Kisha me dashtë që mâ në fund të më kuptojsh, zotni. Erdhi çasti kur nuk detyrohemi mâ me u mshefë njani prej tjetrit. Kam bâ shum për ty. Kam qenë shkallë nën kambët e tua e ti ke shkelë përmbi mue! Të bisedojmë për herën e fundit, të bisedojmë nga zemra me zemër, të hapim shpirtin n'at bisedim, më lejo këtê, zotni, a don?

— Mbasandej, mbasandej, njiherë... Nuk due fjalë të përvajshme, Aleksandër. A jemi të dy ushtarë apo jo? Dikur për shkak të të qamit rrihesha në front...

— Më kujtohet, zotni. Mirë, atëherë nuk due. Çdo gjâ âsht kështu në botë: duhet e nuk mundet. Qe, edhe hana nget rreth tokës (— ashtu thonë, unë me Ksenjkën shkojsha në ligjërata... por unë gjithnij disi nuk besoj!), gjithnji kërkon diçka. Të paktën ta gjente, mos të mundohej kot. E kur gjen, atëherë bje... pse kështu, zotni? Kështu edhe bora: bje e shkrihet, bje e shkrihet... pikrisht zgjedh ku do të shtrihet thue se do të shtrihet përgjithmonë aty. Kur isha në burg, nepër dritaren e burgut kam mujtë me pa nji drû. Nji drû i mjerë, i kurrqyshtë, plep: as kallëpe prej saj nuk mund të thadrojsh... E atëherë më ra ndërmend. (Unë, zotni, po t'i tregoj këto marri të mija për hir të miqsis! O zot i madh, druni don me fluturue, gjithnji rreh flatrat, mëshon, mundohet. Ku të flturoj? Paj në qiell nuk mund të lëshojë rrajë... çka mund të thithi nga zbraztina? Por diçka po e tërheq andej... Nji bimë e thjeshtë, e sa po mundohet!

— Gjepura, — ashpër e në mënyrë këshilluese e ndërpreu Miqka. Sa mâ thellë lëshon rrâjët druni në tokë, aq ma mirë i vjen. E gjethet, bimët, hana... të gjitha këto janë të ngime e të kënaquna. Mos u mundo aspak. Vetëm njeriu mundohet, sepse jeta nuk âsht e rregullueme si duhet. — do kohë ecën pa folë. Pranvera, pranvera shungullonte, harlisej e përhapte erë rrethepërqark. — A din se çka thot Donjka për ty?

— Çka — u kthye vrik Sanjka.

— Thot se je tradhtar.

— Shum gjâ e shëmtuet, zatni!

— Ç'âsht e shëmtuet? — u ndal Miqka, sepse Sanjka kishte mbetë pak mbrapa, kinse me përmirsue lidhsën e këpucës.

— Asht gjâ e shëmtuet që ai âsht njeri i keq. Unë, me at rast e kam pasë përzanë e ai më ka bërtitë. Ke me më pague ti këtë! Asht gjâ e shëmtuet që njeriu i keq ka thanë nji gjâ të pavërtetë e ti po e përsërit.

— Mos u tut ti për asgjâ; unë të njof e të besoj.

— A beson n'urtsin time?

— I besoj zemrës sate. Çfarë marrije po llomotisin për lugzën e argjentë? Njiafrë rrene shum e madhe, a? Ku qëndron puna?

— A... paj kjo do të jetë atëherë kur pata ikë, a? Ksenjka më pat prû nji lugë në burg, e unë pata bâ prej saj nji çelës me të cilën çilsha çdo gjâ që duhej. — Ai at rrenë e tregonte aq herë, saqë e kishte nxanë për-

mendsh, kështuqë mâ në fund edhe vetë kontrollonte vërtetsin e asaj që e kishte tregue.

— A-a... — zgjati zanin me çudi Miqka. — Ti Aleksandër, provo, „proçesin e shkurtë"... Kësodore do të joshim Donjkën. E atëherë do të shohim se si do të dalë ai.

Kështu erdhën deri në shtëpin në të cilën tash Miqka banonte përkohsisht. Ishte natë e shkurdhët, e errët, plot puçilla, hije të shpejta nate, fshamje rrëqethje pranverore. E ishte nga njimijë herë çudi se po ajo pranverë bánte në gjinin e vet virgjin edhe hapsina të pafund të qiellnave të kaltërt, edhe avullime t'ambla mështeknash, edhe gukatjen grykore të pulave t'egra të shqetsueme. Tue ia kthye qytetit anën e vet të mbrapme, ajo dhuntit e veta i ruente për të tjerët — Miqka shiqoi n'obor. Dritaret e Dollomanoves shkëlqejshin në terr. Sanjka pritte diçka me durim.

— Po ban ftoftë, zotni... — u ankue ai tue rrapllue kambët mbi asfaltin e shkelun.

— Prit pak, Aleksandër... do të kthehem menjiherë! — i pëshpëriti Miqka dhe u nis kah dera.

Në nett e tilla, msheftazi qelbeshin sqollat, kërsitshin pikat nga pullazet, kurse qejve të shtëpijave u dukeshin hijet e paqeta të të ndjerëve. Topat e lagësht të borës i ngjiteshin Miqkës për kambë, derisa i afrohej dritares së caktueme. Qenin që i shkoi vrap e lëmoi me dorë: qejt e dojshin Miqkën. Nuk kishte nevojë as me u çue: dritaret janë t'ulta në periferi. Tue u kapë për kapakun e jashtëm të dritares ai shiqoi mbrenda dhe menjiherë uli syt. Jo, nuk i zû ai rastsisht, ata e habitën. Memzi mbërrijti me u largue nga katrori i ndriçuem dhe me u mshefë mbrapa kaçubës së rrushit të serezit kur Dollomanovja iu afrue dritares dhe tërhoqi ngadalë perdën. Bahçen e vogël e mbështuell terri.

Kamba i ngeci në nji gur dhe ai e çoi gadi me e hjedhë në terrin e dykuptimshëm, sajue matanë dritares. Guri i rrëshqiti nga dora: turpi i ishte mâ i madh se idhnimi. Çdo gjâ ishte e qartë, dhe Miqka, para se me hy në shtëpi, do kohë u ul në prag që ata mos të dyshojshin për ndonji send. U detyrue përsëri me e qetsue qenin, i cili me kujitjen e vet të dobët kërkonte përuljen e re të Miqkës me të cilën do të blente heshtjen e tij.

VIII

Tue çelë ndadalë derën e pandryme, Miqka u përvuedh në shtëpi. Matanë murit mbërrinte në koridor të qeshunit bariton të Donjkës. Miqka iku shpejt në dhomë dhe mbylli derën. Drita e kuqe e zjarmit që ndizej në koftor shponte terrin e dhomës Ai hodhi prej vedit palltën dhe u shtri në shtrat, atypëraty i mundun prej lodhjes. Qetsija ishte e panatyrshme. Miqka shiqoi në koftor. Gjuhzat e kaltërta lëpijshin nga zjarmi, jetojshin, rrëxoheshin, çoheshin përsëri, tërhiqshin vemendjen e Miqkës, rriteshin, fluturojshin për rreth e pa përcëllue shndërroheshin në pejsazh të çuditshëm. Midis drujve të flakët dhe kodrave të zjarmta, nepër të cilat rridhshin prroje drite, bridhte fantazija e përgjumshme e Miqkës. Thuese do gishta dridhës ia kishin shtërngue kapakët e syve ,e ai nuk kishte fuqi me u kundërshtue... Kur u zgjue, iu bâ se mesnata kishte kalue. Pejsazhi i flakët ishte shue, tue u mbështjellë me gjysëmterrin e surmë. Në krye pak i merrshin mendt.

— Donjkë! — thirri ai me zâ t'ulët dhe zgjati dorën me e zgjue: shtretnit u rrijshin njani përbri tjerit. Iu tek me ndëgjue zanin e Donjkës: „A do të trembet, nëqoftëse ia kujtoj menjiherë... apo jo?"

Me dorë preku sipërfaqen e ashpër dhe të shkëlqyeshme të jorganit të Donjkës. Donjka ende nuk ishte kthye nga Dollomanovja. Miqka u ul në shtrat dhe shtyni derën e dhomës me kambë. Dera kërciti dhe u ndal. Në koridor nuk ndihej as ramja e gjethit: natë. Nuk i flihej. Tue mendue kohën, i duel para syve nji sahat mbi të cilin të dy grepat qëndrojshin n'orën dy. Në mendje filluen me u çfaqë ngjarjet e zgjatuna e të shkurtueme për shëmtim t'asaj dite. Vemendja u ndal veçanisht në barkun e pikllueshëm e të frymë të Zinkës e në musteqet e egra të „Mbretit t'imalinit". Atëherë kujtimi i tij hasi befas në Sanjkën që e pritte para derës.

Tue rrëxue gjithçka para vedi, tue u përplasë për mure, sikur t'i ishin ngushtue përnjiherë të gjithë kalesat, Miqka duel vrap n'oborr. Qeni iu hodh nën kambë dhe tue kujitë keceu anash. Sanjka ishte aty: ende pritte gjithnji zotnin e vet dhe mbështetë në derë vëzhgonte hanën, e cila në të hofme të mëdha ngarendte nëpër rêt e turbullta.

— Shko, Aleksandër... çka po pret? — briti ai ende prej së largu, por Senjka nuk u përgjegj. „Asht fye, budalla." — përfundoi Miqka, u afrue mâ ngat dhe preku supin e Sanjkës. — A po flen, çka po ban?

— Nuk flej, por shiqoj... çdo gjâ âsht djegë e vetëm hini mbështillet ende, — u përgjegj me nji zâ të huej Sanjka.

— Po ti qenke tue qa, a? — Miqka e shiqoi në fytyrë. Memzi, do të shërohet Ksenja jote. Qe edhe nana ime... — provoi ai me rrejtë, por nuk dijti. — Këta... kulifiskajt këndellen shpejt, vetëm në pranverë duhet të shkojnë në katund e të pijnë tambël të mjelun e të freskët... në mëngjes e në mbramje! (— Miqka mërdhinte, sepse ishte vetëm me këmishë, dhe ngutej me iu kthye gjumit të vet).

— Ksenjka do të vdesi, e le të vdesi... Unë të nderoj, zotni, për shkak të barrës që ban me vedi. Por edhe unë kam nji gur, përkah pesha nuk âsht mâ i lehtë se barra jote. Ti vetë ia ke ngarkue vedit gurin tand, kurse mue m'âsht hjedhë mbi mue... Due me të thanë fjalën e fundit, zotni.

— Shko, shko, — i briti Miqka tue u dridhë prej së ftoftit dhe shiqoi qenin që rrinte aty afër dhe ndëgjonte bisedimin njerzuer. — Duhet me fjetë... âsht ftoftë. Shko!

— S'kam ku të shkoj, — u përgjegj Sanjka fytyrëzgërdhi dhe lëshoi nga duert topin përgjysë të shkrim të borës, të cilin e kishte shtrëngue në shuplakë. Ai buzëqeshi. — Batashiha âsht kapë me Tolen. Do të martohet! — Të qeshunit tingllonte toptshëm si cakllima e rojtarit të natës. Përnjiherë ai u largue nga shtylla. — Puthmë, zotni! Ksenjka vdiq.

— Çka po flet jerëm... kur ka vdekë?

— Paj tash mora vesh. Puthëm... Shpejt, zotni.

Për të heqë qafet sa mâ parë mikun e mërzitshëm e të çuditshëm Miqka puthi shpejt Sanjkën. Të dy n'at çast qëndrojshin duerlëshue.

— Puthem edhe nji herë. Në ball, qe këtu, në vend puthmë...

Deshti tashma me plotsue edhe lutjen e dytë të Sanjkës, kur përnjiherë ndjeu në të njifarë shpotije të paqartë. Miqka u mrrol prej idhnimit dhe ngadalë u nis mbrapa në shtëpi. Nji britmë e ashpër plot vërejtje e ndali në mes t'oborrit dhe e detyroi me u kthye. Në

derën e hapun, kaplue krejt me dritë hane nxihej silueta e Sanjkës. Supat e tij ishin çue ashpërsisht nalt.

—... Po a don tharm? Tharm me erë mâ të hollë.... Për erën puthmë edhe nji herë, zotni!

„Paj ai âsht i dejun, — u qetsue Miqka dhe u nis mbrapa kah hymja e shtëpis. — Ka pi mâ tepër, prandej vegon!" Hyni në shtëpi dhe mbylli derën. Nxehtsija e shtëpis i vinte ambël edhe për arsye se dëbonte nga kryet gjithçka i kishte ndodhë në të ftoftë. „Në dreq të mallkuem, paj ai do të qëndronte deri n'agim!" iu çfaq mendimi i fundit dhe u qetsue krejt. Nga dera e hapun e dhomës ushtonte nepër koridor gërhama e fortë e Donjkës; ajo u ndal porsa hyni Miqka. Zjarmi në koftor ishte shue krejt. Mbi nji karrikëz ndërmjet shtretënve xixëllonte në terr sahati i Donjkës me numra fosfori: nji pa dhetë. Miqka zdathi çizmet dhe u xhvesh. Revolverin gjithmonë e vente nën jastek, — kështu bani edhe këtë herë. Donjkën nuk e zgjoi as rrapllima as fërshëllima. Miqka ra në shpinë dhe shiqoi në tavan tue ndëgjue gërhitjen e Donjkës.

„Si ngjau e gjithë kjo?... Gjâ e pabesueshme, gati dhunim shejtnish. Qe rrijmë ratë unë e anmiku im mâ i idhtë; po at gjâ shohim tash: unë — në zhgjandër, ai — n'andërr, unë nga dritarja, ai nga mbrenda". Terri lindte në syt e hapun të Miqkës figura mëkatare, mâ qartë se pak mâ parë: Masha qëndronte ulun, kurse Donjka ratë, dhe koka e tij pushonte në prehën të saj. Me gishta të hutuem, aq mirë të njoftun nga Miqka, ajo zgjidhte kaçurrelat e tija të zeza, t'ashpra e të patundshme! Ndoshta ai i lexonte vargjet, por ajo nuk ndëgjonte... ajo shiqonte në dritare e thuese pritte që në të të çfaqej fytyra e trembun e Miqkës. Por, pse ajo buzëqesh aq çuditshëm, aq me njomsi?... „Tash rrin ratë, gërhet, i lodhun nga lumnija. Budallë, athue njeriu i lumtun guxon me gërhatë... a thue gëzimi lodh?"

„Çfarë mendimi, vallë, ledhatonte shpirtin tand ndërsa shiqojshe në dritare, Mashë Dollomanoven e keqe? A nuk të muer malli me heqë at krye me kaçurrelat e të cilit luejshe me përtesë, nëpërmjet të të cilave ke dashtë me u ahmarrë? Ose të ka pëlqye xixëllimi i talentit të Donjkës, xixëllimi i synit t'ujkut në terrin e borës? Për ty ai ka me këndue vjershën e vet të fundit, të cilën ka me e nxanë bota e hajnave dhe ka me e këndue nepër qelijat e burgut, në strofuj e natën e vdekjes. E ka me të urrejtë, ke për t'ia marrë, thithë

e shue shkëlqimin e lirë e t'egër nga syni i ujkut, se nuk do të shohë mâ bukurit e botës rrethepërqark... Sepse mund ta ngijsh, sepse ke me çka me e ngi, o e mallkueme!... Sa gishta femnash do të kenë dredhë kaçurrelat e Donjkës? Tërheq, tërheq, diçka dorën e Dalilës në flokët e harlisun të Samsonit për të zhgulë prej tyne fuqin e gufueme, — a nuk âsht kjo ndërmarrja jote, o grue?... Fuqi të madhe ban në vedi, Mashë... si Kudema, që mban e çon në kohën e vërshimeve pranverore valë të tmershme e të pangushllueshme". — Këtu mendimet e Miqkës kaluen pa u diktue në turbinë që kishte andrrue me vû në rrugët e krejt njerzimit.

Së shpejti mbylli syt e fjeti pa andrra, ndonse pjesët e gjanave të jashtzakonshme silleshin gjithë kohën në fantazin e kotun. Këtë herë fjeti gati dy orë: mbretnonte nata e thellë. E zgjoi njifarë rrapllime: revolveri i kishte ra prej jastekut, por atij iu duk se ishte zgjue nga dëshira me ndezë nji cigare. Ai kërkoi nëpër xhepat e palltës dhe gjeti vetëm kutin e shprazët dhe në të disa cigare të thërmueme. Nuk pat cigare as në bluzën e Donjkës. Çdo gjâ ndodhte në terrin mâ të plotë; në kutin e shkrepsës kishin mbetë vetëm katër fije.

Me gishta, me të cilët kontrollonte nëpër xhepat e Donjkës, preku mâ së pari nji copë metali në formë katrori. Miqka u interesue dhe ndezi shkrepsen e parë. Kjo ishte nji frigë antike bakri, ndoshta kujtim prej nanës: Shën Nikollaj Marlikiski, mbrojtës i gjithë atyne që i janë shmangë rrugës, kanë tretë, madje edhe kanë derdhë gjakun. Shkrepsja u dogj e Miqka vazhdoi me kërkue në terr ndonji copë gazete për të mbështellë cigaren. Në dritën e shkrepsës së dytë ai shiqoi letrat e shkapërderdhuna në skaj të shtratit të Donjkës. (Donjka flinte me fytyrë kah Miqka) Aty gjindeshin do letra (— Miqkës i ra në sy nji rresht pusulle të rrudhun: „... si u çove befas e më more ngrykë, shpirti im i pangimë!" — Dorëshkrimi ishte i femnës —), disa dokumenta, shum dokumenta, dhe të gjitha, natyrisht, të rreme. E skica e vjershës së pakryeme iu ngul gjithashtu në kujtesë: „... jit i pastër, dil me mue natën e shurdhët, natën ndriçue me fishkllimën cubnore e hanën skllavnuese... fati tërheq zverkun e tregtarit nën topuzin tim! Jo për shkak të bukuroshes ose fjalës së marrë, as për qesen e tregtarit, do të vërsulem në të, fetarin, të gjatin e zemërkeqin... do t'i mëshoj flakareshë me nji të hofun... (Mandej ishte shtue me shkroja t'im-

ta!)... për shkak se dielli me gjak të kuq ka ngjyrosë orën e lindjes sime!" — Këtu u ndez edhe shkrepsa e tretë. Miqka buzëqeshi në mendimin se Donjka ndoshta âsht me të vërtetë andrrues, kurse gjithë andrruesat janë rrenacakë të mëdhej.

Mâ në fund gjeti atâ që kërkonte, mu atëherë kur i shuhej shkrepsa e parafundit: — nji copë letre katrore. Ai e paloi qiti në të duhan dhe ia afroi gojës për ta ngjitë cigaren. Kur preku letrën, e habiti skaji i imtë dhambzuer siç ndodhet në dëftesa. Nga friga që të mos ndizte nji dokument të randsishëm, Miqka ndezi shkrepsën e fundit. (Sikur ta 'kishte mbështjellë letren nga skaji tjetër, kurrgjâ nuk do të zbulohej: msheftsija e Donjkës do të tuharitej në tymin e idhët).

Kjo ishte nji leje-kalimi i njij enti të naltë, të cilin e kishin harrue me ia marrë Donjkës në dalje. Msheftsija u zbulue lehtë, si kutiza e fëmis; çdo gjâ u bâ e kuptueshme në mënyrë të pabesueshme. Shkrepsa u dogj mu në çastin kur Miqka mbajti mend numrin e lejes: nji nish e dy tetëshe. Ky argument i ri i fajit të Donjkës ishte jashta çdo procesi. „Kam fjetë pranë neperkës, a?" N'at çast Donjka luejti e Miqkën e kaploi nji kërshëri e keqe me ia ndie zanin.

— Ndëgjo... — e shtyni ai, — a ke shkrepsa?

— Te Marusja, mbrapa derës... âsht nji paqetë e tanë, — murmuriti me zâ të topitun e përgjumshëm Donjka.

— Gjeta argumente të sigurta kundër Sanjkës. Nguce vetëm, nguce. Më fal që të zgjova...

Tue zgjatë duert para vedit ai u nis në dhomë te Dollomanovja. Në terr për pak nuk rrëxoi varsen e rrobeve, e kur u largue anash, i ra me gjû derës. Mbi tryezë pranë shkrepsave gjeti edhe cigare.

— A je ti? — prej dikah nga largsija e tmershme (— kështu iu bâ në terr) pyeti Dollomanovja. — A ka ardhë Miqka?... Heto se ku ka shkue.

— Mirë... — u përgjegj me zâ të ngjirun Miqka dhe duel, tue shkelë pa u ndie me kambë të zbathta mbi linoleum.

IX

Miqka nuk kishte nanë. Nji nanë tjetër e kishte ushqye me dredhza pylli, e kishte rritë në skamje, e kishte

edukue në zemrën e natyrës. Kah ajo shtëpi fillestare edhe e tërhiqte diçka mbas fatkeqsive të para. Vdekja e jashtzakonshme dhe e shëmtuet e t'et, bisedimi i mundimshëm me Leontin, endja dyditshe nëpër katunde — të gjitha këto ishin si hekuri i skuqun vû mbi plagë. Me largimin nga Demjatini u këputën të gjitha fijet që e lidhshin për vendlidjen: e ama e kishte përzanë. U bâ vokan ndaj gjithë botës. Simbas pohimit të Firsovit atëherë prej Miqkës ishte farkue qytetari i botës, stërgjyshi i njeriut t'ardhshëm, e atëherë kinse Miqka kishte kuptue absurditetin e herezis së vet gjatë periodës luftarake. Në çdo rast, qysh atëherë kinse Miqka kishte kuptue absurditetin e herezis së vet gjatë periodës luftarake. Në çdo rast, qysh atëherë fillon trazimi i madh i Miqkës.

Kaplue krejt nga dëshprimi, ai nuk shihte asgjâ për dënim n'atê që kishte ardhë nji herë në dhomë të Mashës, ndonse pikrisht këtâ duhej me e spjegue si kapitullim nga pikëpamja e marrëdhanjeve të tija përsonale. Miqka besonte për së tepri, në ndjenjat e Mashës ndaj tij. Ky mashtrim i padashtun e detyroi Dollomanoven me përdorë nji adut t'atillë siç ishte lidhja e saj me Donjkën. (Kjo periodë e jetës së tij përputhej me lulzimin e ri të veprimtaris së tij hajnore; u ndie veçanisht plaçkitja e njij sipërmarrjeje private tekstile, krye simbas të gjitha rregullave t'organizatës shkencore të punës.) Te Masha erdhi i habitun dhe n'esëll, e prandej vendimi i tij me banue te ajo duhet të mbahet pa tjetër si i paramenduem.

Njollat e diellit qëndrojshin mbi linoleum. Njana prej tyne binte në qylym, e mbarsë me diellin, lulzojshin edhe mâ jashtzakonshëm larat e leshta në gjysëmterrin e dhomës. Për të parën herë n'at pranverë qiellî qe plot dy orë pa rê. Dollomanovja rrinte para pasqyrës tue krehë flokët, dhe në pasqyrë vuni re Miqkën para se ai të shpallte me fjalë ardhjen e vet. Mbi fytyrën e saj nuk fluturoi asnji hije çuditjeje, por lëvizjet e saja humbën drejtpeshimin e tyne të mbrendshëm. Miqka iu afrue dhe vuni mbi dorë nji unazëz me tirkiz, — aq të mjerë në gishtin e drandofilltë e të kujdesun të Dollomanoves.

— Po të lypin, Miqkë, — tha ajo shkurt.

— E dij. A thue edhe sot ke inçizim? Paj sot âsht festë.

— Çfarë? O, kjo! — Po... Në pasqyrë që e mbante në dorë vëzhgonte profilin e vet. — Ku banon tash?

— Kurrkund. Buj ndonjiherë nëpër vagone.

— Po të duesh, flej te unë, bashkë me Donjkën. Tash do të vishem, e ti deri atëherë dil jashtë! — Unazën e përmendi vetëm atëherë kur duel ai prej dhome: — A ma ke dhanë vetëm sa me e bajtë?

— Jo, përgjithmonë, — u ndal Miqka. — Asht e jotja! Vetëm kam harrue gjithnji me ta dhanë.

Leje për bujtje, kjo mëshirë pasanike, nuk feu Miqkën: as për kurrgjâ tjetër nuk mundte me pasë edhe të drejtë. Në shpirt ishte i bindun fort se ai do të qeshi i fundmi. Nyja u acarue fort, e në vendin e acaris mâ të madhe vetëm sa nuk shpërthente gjaku. Prej asaj dite Miqka kalonte mbetjen e netve të veta në dhomë. Fajin e Donjkës e zbuloi nji javë mâ vonë. Kjo lojë me afsh të papashëm bâhej heshtas. Mbas njij pauze të gjatë në bisedimet e tyne, të rastit si dielli në qiell n'at muej, filloi me u përmendë përsëri Rogovi.

— ...U ktheva në Rogov. Në shtëpizën tuej banon njifarë bote e panjoftun. Isha edhe në prozhëm, n'atê në të cilin rriteshin gjithmonë, a të bje ndërmend, këpurdha të bardha e gjithmonë pak të kalbuna...

— Nuk më bje ndërmend, — tue tundë kryet në shêj mohimi Dollomanovja shpurdhte shqetsueshëm.

Nuk kishte gjasë aspak se kishte humbë me të vërtetë kujtimet e ambla të fëminis në Rogov. Mâ para mund të mendoj se ende nuk mundte kurrsesi me ia falë Miqkës shkëputjen e tij të madhe, kur andrrat e saja virgjinore i kishte shkelë çizmja e vrazhdë e Agejit. O, sa me njomsi thërritte Miqkën në nett e vetmis së Rogovit e se si ai kishte heqë dorë pa mëshirë prej saj.

— Sepse ti megjithatê më don vetëm mue... — vardisej mahnitshëm Miqka.

— Due!... Pak âsht me thanë due! Unë i due edhe gaforret. Unë po digjem flakë për ty.

Por njiherë shpërtheu flaka prej akullit:

—... Si mujte, i dashtun, me më lanë? — Fytyra i nxihej thuese ishte djegë përmbrenda. — Dashunija âsht fjalë e tmershme, ajo sjell lot. Ti kujton se ke mbytë dashunin tande, a? I marrë, ti vetëm e ke gjymtue! Mue më duken pak madje edhe lott e tu, kurse ti

ende as edhe nuk qan. Prit pak, do të vijë koha edhe për këtë... Baba shkoi me gjuejtë pula t'egra. Gjahu në pula t'egra âsht gjah për vjersha. E gjuejnë kur këndon në zjarmin e dashunis e të dalldisjes... e përgjojnë nga tenda. Edhe unë kam me të gjuejtë ty kur t'ia thuesh kangës! Prandej unë nuk mujta as me qëndrue në shtëpin e prindëve, pse i pata hypë babës në shpinë. Të them troç: kam me të shty të zvaritesh, e mandej kam me të përzanë. Po të qëndrojsh, kam me të bâ Agej. Zvaritu sa mâ parë, që të të shkurtohen mundimet.

— Mos e përmend Agejin! — bërtiti Miqka dhe balli iu mërdhez. — Çfarë rroge pret, Mashë?

— Nënshtrimin tand. Nënshtrohu, e unë kam me të përzanë. Ti duhet të lajsh fajet, kurse ti nuk don me e bâ këtë. Njerzit ngulin syt në ty, kurse ti po shkel nëpër fytyrat e tyne. Çka ke bâ me Sanjkën? E mban vedin për qenje të naltë, caktue me vendosë për fate të hueja.

— A thue? — pyeti Miqka fytyrëzgërdhi. — Pse po më pret atëherë aq vjet?

Ai atëherë muer nji vërtetim të fortë se ajo e donte. Çashtja qëndron vetëm se kur ka me e thirrë, ashtu siç ngjante n'urën e Kudemës në ditt kumbuese të majit. E atëherë n'errsinën e padijes i shkrepi në mendje qelqi i dritares nepër të cilin kishte pa ata të dy së bashku. Ai edhe e muer këtë si lojë dinake. Por kur u kthye at natë në dhomë, ndezi shkrepsën për me kallë cigaren. Kërshërija xheloze e detyroi me këqyrë fjetsin në fytyrë. Donjka gërhitte me zâ, tue vû në gjum, disi të madhe e të fortë në krye. Në gishtin e tij të vogël gjindej gërshanza me tirkizin. Kthye me shkëlqimin e vet të kaltërt përmbrenda, edhe guraleci, dukej, po flente, nxe me nxehtsin e Donjkës. — Prej atij çasti Miçka nuk mbante mâ ndamjen e vet me Mashën si ndonji mosmarrveshtje nga mahija.

X

Sikur Çikilevi edhe Donjka për nji kohë të gjatë e pat rrethue zemrën e Mashës, por ndërsa i pari kështjellën e vet e muer të shkretnueme, i dyti e pushtoi në bollëkun e saj të plotë. E mû kjo lojë e pakuptimshme e

rrethanave kushtsoi qëndrimin e shkurtë të fitores së tyne.

Donjka, pushtues i përmendun i zemrave të femnave, deri atëherë nuk dinte për humbje. Ai merrte grat dhe ngihej shpejt si zjarmi, e kurr nuk i dhimbeshin të lëshuemet, por ato ankoheshin për të. Ai ishte hajn dashunije, i cili kërkonte thesar të rrëjshëm (— atê çka nuk ka në jetë e çka shihet vetëm n'andërr —), por kurrkund nuk e gjeti. Kur e hasi Frullazën, Donjka herën e parë i uli syt para saj: bukurija e saj thuese po tallej me famën e saj epshore. Ajo bashkonte në vedi të gjitha grat, e me fitue atê, do të thonte me shijue helmin e ambël por vdekjeprus të dëshprimit të mbramë. Ai u mahnit dhe menjiherë shfrytzoi vetëm të drejtën e të dashunuemit: se po i shërbente besnikisht e pa shpërblim, si qeni. Me buzëqeshjen e skllavit Donjka i duel përballë; tekembramja, Dollomanovja kurr nuk kërkonte, atê që tejkalon fuqin njerzore.

Fitorja e Donjkës erdh n'at mbramje kur, mbas bisedimit me Miqkën, Dollomanovja e lejoi që t'i afrohej n'ata kufij të kobshëm ku tashmâ fillon me veprue fuqija e tërheqjes reciproke të dashunis. Dashnorët nguteshin thuese takimi i tyne do të thonte mëkat i cili tërheq me vedi pa tjetër nji dënim të randë. Firsovi pohonte në zemrën e vet se n'at muej të tërheqsis reciproke dashnorët ishin në gjendje anmiqsore njani kundrejt tjetrit. Shkrimtari fatzi filloi prap me ardhë te Dollomanovja; ai n'at kohë pinte; pinte nga pakënaqsija e mbrendshme, pinte për shkak të sulmeve të turbueme të kritikës, pinte për shkak të mundimeve krijuese (— në tê mugullojshin e formoheshin personat e veprës së re —), pinte, mâ në fund, pa arsye, siç pijnë vetëm Rusët. Me flokë të kreshperuem, nënqethë marrzisht si brusha, ai vinte te Dollomanovja dhe ulej në ndonji qoshe me fletore në mangën e vet.

N'errsinën e ambëlsis dashunore syt e Donjkës shkëlqejshin me mall të tmershëm. Ai nuk shkruente mâ vargje: andrra e tij u shndërrue në zhgjandërr, prandej edhe fati i tij n'at muej ishte i bukur dhe i lumtun si kanga. Me orë rrinte ratë me krye në prehën të Mashës, tue përgjue qetsin dhe rrjedhjen valore të kohës.

— Mos u çudit Firsov! — i tha Dollomanovja, kur e hasi në njanin nga çastet e tilla.

— Nil admirare deorum est, — rrudhi krahët shkrimtari... — prandej edhe zotnit janë të vdekun. Ata ri-

ngjallen vetëm atëherë kur të dëbuemit shpërngulen në zemrat e individëve. — E atëherë tregonte se si libri i tij për të cilin kishte shpenzue gati krejt jetën e vet në thelb nuk kishte habitë kurkend. Mbasi rrinte nja nji të katërt ore, largohej dhe kthehej në votrën e vet të primusit për të shkurtue jetën e natën.

Atëherë fillonte çasti i famës së Donjkës; por, kur gjindej vetëm me Dollomanoven, ai trembej nga fati. Në vetëdijen e trembun të tij Dollomanovja ishte personifikim i mëkatit që kishte zgjedhë kët formë të mrekullueshme e tronditse për banimin e vet të kësaj bote. Të puthunat e saja, të cilat ishin jashtë rrokjes së shijes së tij, ndikojshin si vena e tharbët, e shkundullojshin, por nuk mujshin me shue etjen. Për me mshefë frigën shtazore para asaj që âsht e pashmangshme, ai kaloi në sjellje tepër të lira të nji kavaleri rrugash.

— A më don, apo jo? — pyette ai tue lëshue rrathë tymi të hajthëm si krelat e flokëve të vazjës. E shiqonte në fytyrë e vetullat e saja të vranta e të përhjekta i pështpëritshin për bukurin e përkdheljes së natës.

— A don me m'i dhurue nji palë çarapa mëndafshi? — pyette me zâ t'ulët Frullaza, tue e përfshi me duhmën e vet t'idhët si t'iriqit.

— ... Edhe këpucë kam me të ble! — i përgjegjej Donjka, i trazuem nga mahija e saj e çuditshme dhe e keqe, dhe nji çast mâ vonë me zjarmin e pandryshueshëm kërkonte humbjen e vet në terrin xixëllues të syve të saj. — Unë të due, Manjkë, — të due. Je e shkathtë si miza, dinake si zoti. Nuk të kuptoj, por të due. Flokët e tu janë të dendun si pyll i pakandshëm; gjethet e tija kanë ndërgjyrsim vjollce... Rrufeja të shkrep mbi fytyrë, madje edhe kur flen. Syt e tu shohin natën atê që askush nuk e sheh as në diell. Krejt mendja ime âsht gërvishtë me thojt e tu... prandej të due pse nuk të dhimbem aspak!... Ti je si kulaç, âsht mërzi me të hangër çdo ditë. Ai që gjindet në shoqnin tande, do të humbi pa tjetër. Mbramë pashë andërr se më kanë vra, por edhe atëherë mbeta i yti. Gëzimi im i pandashëm... — Ai nuk mundte me përballue ndjenjat e veta; dhambët i shkëlqejshin, ndërsa humbte frymën dhe buzët e shtrime shtangeshin.

— A do të më vrasish po të të tradhtoj?

— Do të qaj!... Për ty lott e huej janë ujë.

— I marrë, uji mund të pihet, kurse lott janë të neveritshëm, të ngjelmtë. — Përnjiherë ajo hoqi me të

shpejtë nga gjuni kokën e Donjkës, e cila rrëshqiti në mbështjellsin e butë t'otomanit. — Ku ka qenë dje Miqka?

— Ka shkue në vorreza. — Donjka u vrâ dhe ktheu kryet, tue u turpnue për flokët e vet të gafrruem. — Nuk mujta me e pritë... prita nja dhetë minuta e shkova. Nuk ma kanda mue atê! Uh, në jetën time çdo gjâ shkon kokëpicingul.

Ajo e kapi për dore.

— Për çka ankohesh? A din ti se sa kushton kjo unazë? Kjo âsht mâ e shtrejta që mund të ketë njeriu... ashtu si Miqka. Dashunija e huej, Donjë, âsht dhunti e madhe. A po sheh se si dridhet rreth gishtit tand... Pos kësaj âsht edhe prej florini... — Në zâ i dridhej nji tingull i paqetë.

— Florini i tillë po më vjen mâ randë se plumbi... A vjen natën?

Ajo nuk u përgjegj dhe shiqoi në dritare, thuese atje rrinte prap Miqka e përgjonte.

... Fatkeqsija piqej prej ore n'orë. Miqka heshtte kobshëm. Ditt e tija u banë të matuna e të zymta, si pranvera e hershme. Firsovi kthehej dita ditës gjithnji mâ i zymtë. Përveç kësaj ndodhi edhe nji marri. Firsovi çoi që në nji të përkohshme të vogël të shtypej gjysëm dyzine vjershash të Donjkës dhe për nji javë i dorzoi honorarin e parë, mâ skandaloz. E qysh prej kësaj kohe Donjka filloi me shkrue vjersha shum të këqija dhe prodhimin e tyne e ngriti në pesë copë në ditë. Thuese ishte përgjithmonë me zeje hajni, ai me nji afsh qesharak iu vû tanë së res: shkruente vjersha madje edhe n'autobus. Ngjajshmënin e vet blasfemuese me poetin e madh Donjka e vû re dhe e theksoi në mënyrë të shëmtuet. Me kapele t'errët në flokë kaçurrel, tue luejtë me shkop me iniciale argjenti të Dollomanoves, ai vizitonte redaksit dhe lutte përvujtunisht që t'i jepshin ndonji bankë akonto. — Mësoi shpejt zanatin e literatorit.

Kur u takue me tê, Firsovi kapi shkurt kryet, ndonse mbi tê kishte kësulen, kurse Donjka nxuer qetsisht nga xhepi tabakerën dhe i ofroi cigare.

— Vini re, kolegë, — i ra me gisht kapakut t'argjentë të tabakerës. — A po shihni, treshi nget nepër borë e në tê qifti i dashunuem. Por, kjo ende nuk âsht gjâ! Shiqoni hundën e karrocierit... Vrasësi i grah karrocës e këndon kangën për krimet e veta: çpikës rus! Unë nga kjo jam prekë aq në zemër, saqë me këtë rast

kam shkrue nji cikël të tanë vjershash... Shkërbimi tingëllues i kompozicioneve dhe krejt në stil të ri. A doni me jua lexue?

— Tabakera juej âsht e neveritshme, — tha me idhnim Firsovi, — e sa u përket vjershave, mâ mirë herën tjetër!

Donjka nuk iu vardis, vetëm çoi vetullat me urtsi n'at lëvizje të vetme shprehej anmiqsija shekullore e vjershtarit ndaj shkrimtarëve prozatorë.

XI

— ... Jo, mashtruese, njeriut nuk duhet me i folë pada se âsht i dêjë për admirim. Do të mburret, do të ndiejë vedin të fuqishëm e do t'u hypi të gjithëve në krye. Prandej, natyra kohë mbas kohe edhe e pickon, për vërejtje... — i llomotitte Firsovi Zinkës, e cila pritte me padurim që të mbaronte, sepse kishin marrë fund ramjet e të gjitha zileve, të cilat paralajmojshin daljen e saj në sqenë.

— Ku mund të shkoj mâ tutje... edhe ashtu jam krejt e pickueme! — buzëqeshte Zinka, tue u turpnue para Firsovit për shallvaret e veta të gjana.

Bisedimi bâhej në pijetore; rrugina e gjatë që çonte në sqenë shungullonte ngadalë si guaca kur vehet në vesh. Ishte e shtune, dita e të pimit me afsh: mejhanja ishte e plotë. Konferencjeri tullac, që nga pamja e jashtme ishte përfaqsues aristokracije, tashmâ për të katërtën herë shpalli emnin e kangtarit të kangëve „të kobshme". Firsovit i erdh në vesh mbiemni i saj i dikúrshëm i Balldujevit, e jo Çikilevit, e nuk u mashtrue në hamendjet e veta. Zinka kishte le para kohe e fatkeqsisht. Lumnija familjare e Çikilevit varej tash në pê, dhe ai ishte tërbue si bisha e plagueme për vdekje: n'at kohë ishte i kujdesshëm si dreq në punë. Dama nervoze e Bungjukovit mshifej prej kryetarit të këshillit shtëpijak, sepse tutej që ai mos ta fajsonte për ndonji zgavër. Pjetër Gorbidoniqit i bâhej se të gjithë i qeshnin e vetëm nga tërbimi i kishte shitë njifarë antikvarit djepin, të cilin e kishte prû në banesë aq me andrra, e mbas djepit shkuen edhe ndërresat e fëmijve. Kthimi në pozitën e kryetarit të këshillit shtëpijak nuk i zbuti marrzinat e tij. E me nji rast Matveji vllau i Zinkës,

çfaqi në zâ mendimin e vet se Çikilevi ishte i marrë si mishtar i Suhomit.

Kjo fyemje e qëlloi Çikilevin në loçkë të zemrës, ndonse nuk ishte vërtetue fare se gjithë mishtarët e Suhomit ishin të marrë. „Paj sigurisht edhe ndër ta po zhvillohet ndonji akcion arsimuer!" — mendonte Çikilevi, trazue me zemër. Megjithatë Matveji, vllau i Zinkës, ishte njeri serioz, në pajtim me vendin e vet të naltë, ku shkonte vetëm me automobil, e nuk humbte kot fjalët. Dyshimi për mishtarët e Suhomit e mundonte po aq sa edhe fjala enigmatike marabu. Çikilevi i pezmatuem u tërbue e prandej para të gjithëve pësoi miku i tij i msheftë „Mbreti i imalinit", i ngarkuem aq shum me qira saqë të gjitha rezervat e dyllit në botë nuk do të mjaftojshin me mbulue huanat e tija të mbrapambetuna. Por, mâ shum se të gjithë vuente Zinka.

Muer fund me faktin se nji ditë mbasdreke ajo qiti prej dhomës së vet teshat e Çikilevit, të cilat detyrohej me i arnue deri vonë natën. Mandej mbylli Klaudijen e shkoi në pijetore me kërkue punë, ku e muerën me kusht që dy herë në javë të çfaqte edhe pika arsimore. Zinka pranoi marrisht, e tash këndonte përsëri tue mallëngjye popullin punues me tone t'ulta të talentit të saj të mrekullueshëm kangtar. — Ky lajm së pari e trullosi Pjetër Gorbidoniqin e kur erdhi pak në vedi, filloi me mendue për ahmarrje. Para syve i delte ahmarrja e tmershme, për shembull — me shkye bishat e egra; andërr ndonse e pambërrijtshme, por e ngushllueshme. Së shpejt zemrimi i kaloi në smirë të thjeshtë ndaj guximit njerzuer. „Paj, qe, grueja u çlirue, kurse ti nuk kishe me guxue. Ti je qyqan Gorbidoniq, prandej duhet me të mëshue turijve!" (Formula karakteristike e smirës së Çikilevit: — ajo nuk shprehej si te bota tjetër — „pse unë nuk kam atê që e kanë ata!", por specifikisht — „pse unë nuk kam unë!" — Përkah dobsija që kanë gjithë njerzit, Çikilevi e mbante vedin për kunorë krijimi).

Shërohen edhe plagët qesharake. Zinka këndonte, Klaudija rritej, Bungjukovët merreshin me papunsi, Matveji kryente punë zyrtare. Çikilevi mendonte se si me përtrî nderin e shkelun. Nji mbramje, kur Zinka përgatitte të bijën me fjetë, erdhi ai në dhomën e saj dhe e luti që, për hir të dashunis së marrëdhanjeve të dikurshme të tyne, të lutte të vllaun, Matvejin, që t'i kërkonte ndjesë për „mishtarin e Suhomit", të paktën

me përshpëritje, madje në katër sy, e të paktën vetëm në mendime... mâ në fund, vetëm le ta këqyri me nji pendesë të padiktueshme në shiqim. Në sulmin e shpirtmadhsis Çikilevi miratoi edhe nji buzëqeshje të turpshme të Matvejit. — Atëherë Zinka e luti kryetarin e këshillit shtëpijak me dalë jashtë.

— Ruejuni, ju po lueni më zjarm! — u kuell në dorë Çikilevi. — Unë, ndonse nuk jam njeri krenar, âsht karakteristike se ndonjiherë mund të ha njeriun edhe pa salcë...

— Përqyrran, ik, përndryshe kam me të kapë për veshi e me të qitë përjashta, — shpërtheu në gaz Zinka, e dalldisun mâ shum se kurr — unë nuk jam Manjukini, me ta futë nji flakareshë fytyrës sate si të pulës, ke me cijatë si qeni nga dhimbja!

— E ju jeni lopë, mbani mend, — e kafshoi Çikilevi. — Juve ju nevojitet nji mëzat, e jo kësi mashkulli si unë...

Kështu muer fund kjo martesë qesharake: Zinka u pikllue për rinin që kaloi. Ajo kryengritje e fundit tregonte të plakunit e hershëm. Por edhe kur e lëshoi prehnin e ngimë të Çikilevit, nuk virej mbas shpresës se do të kapte përsëri dashnorin e vet. Ajo kuptonte se nuk do të mundte me shue lakmin e Miqkës edhe sikur ta shkatrronte vedin: atâ që dëshironte aq shum fati nuk ia dhuroi. Lajmet për Miqkën vijshin tue u bâ gjithnji mâ të rralla e mâ të paqarta: ndoshta tashma ishte i kapun e i shpërblyem për të gjitha mbrapshtit e veta. Për çdo rasë ajo i shkroi nji letër me fjalë të çjerruna e të pashkathta dhe e dërgoi në nji adresë qesharake: e dërgoi — e si ta kishte hjedhë në pus.

— ... Sigurisht as nuk e ka zanë lemza! — tundi kryet dhimbshëm Bungjukovi, aq me përvojë në punë të zemrës saqë vetë tashma nuk ndiente kurrgjâ.

Atëherë Zinka nxuer prej arke rrobet e veta të vjetra; vrimat e têjave i arnoi po ajo Bungjukove, tue pasë para sysh nji rregull jetsore: „Mos e pengo njeriun; çdo gurë duhet të mbrrijë patjetër në tokë e do të qëndrojë në vendin e caktuem qysh mâ parë". Zinka u kthye në pijetore, sikurse Tanja para gjysëm vjeti në cirkus. Gjithçka atje ishte si edhe mâ para, vetëm nuk ndodhej palma-hemeropse, të cilën Firsovi e kishte lavdue në romanin e vet: ishte vyshkë. Në vendin e saj qëndronte nji tryezë e rrumbullakët, mbi tryezë nji kafaz, kurse në kafaz nji kitërr me rrotë. Kafazi ishte

në vendin mâ të dukshëm, që secili mysafir tue pi birrë, të mundte pa pengesë me pa kitrrën dhe synimin e saj skllavi për liri.

Zinka në vjershën e vet futte krejt afshin e gëzimin që s'i kishte shpenzue ende; muzika e saj ishte gjithashtu plot kumbime si edhe mâ parë, ndonse tash i bintevetëm nji harmonikan. Bukur në moshë, thatuk e taman si t'ishte i marinuem, ai shiqonte ndonjiherë përskithi në karrikë mbi të cilën mbështetej kangtarja.

—... Po ku âsht tjetri? — pyeti Nikollka për tëmunguemin, tue u ulë pranë tavolinës së vogël.

— E shkeli autobusi dreqin! — u përkul e fishkllloi Aleksej i lijosun, tue u lakue e ngutë për shishet eporosituna.

XII

— Ç'âsht kështu me dorën tande? — në vend të përshëndetjes pyeti Miqka kur pa gishtin e lidhun tëNikollkës.

— Po mbledh... Çila do arka pardje. Rregulla imeâsht: mos i beso kurrkujt punën që mund ta bajsh vetë. Le të pushojnë t ë t j e r ë t.

— Po ban punë të mëdha, a? — kërcëlloi dhambët Miqka.

— Fatamorganë... por për njeriun e vogël dhe tëdobët si unë, âsht mjaft, — tha me vetëbesim e kujdesZavarihini tue qitë birrë në gotë.

Tri gota qëndrojshin mbi tavolinë: e fundmja përFirsovin. Honorarin për „Aventurat fatkëqija" shkrimtari e shpenzonte tue pi pikrisht këtu. Ai ishte i njoftunkëtu për shamjet, të cilat botoheshin përditë kundër tij nëpër gazeta dhe i ngushlluem me nji heshtje miqsoren'at mënyrë sikurse botës së thjeshtë i dhimbet njeriu i shkelun. Çdokend që i afrohej tavolinës së tij Firsovi eqeraste bujarisht dhe përgjithsisht „bante demagogji" — simbas mendimit t'Aleksejit të lijosun.

— Na jemi njerëz të qetë e t'urtë: madhshtija âshtdëbue prej nesh me shkopij... jemi mësue! — vazhdonte ashpërsisht Zavarihini. Miqka pa se sa fort u shtrëngue grushti i tij i kuq. — Ajo që na mësuen, na solli dobi, e këtë e dijmë. Ti, qe, po mendon: ti, Zavarihin, je i paregjun. Simbas synit të njeriut! Synit t'errët gjithkund i duket errët, kurse atij qe shef — edhe në

burg dielli ndriçon. Pi, Miqë, po të qeras njeriu i vogël!

Miqka nuk u përgjegj, por me shiqim kaloi në Firsovin, i cili ishte fâ me peshk.

— Po lavdon krimet e mija, a? — buzëqeshi idhtas ai.

— Trimnit e tua, Dimitrij Jegoriq! — u përgjegj me zâ të marrun Firsovi tue brejtë nji asht të vogël.

— E qe, a po sheh, unë jam gjallë: po rrij e qeshi. Prekmë: jam i gjallë. Të kam thanë unë ty: stolise ti atê, mâ pak kishin me të sha!

— Iden unë e kam pasë para sysh, e jo personin tuej. Çka je ti. Dimitrij Jegoriq, vetëvetiu, e edhe sa gjatë do të jetojsh ti? Në botë ka vetëm idena, e edhe ato nuk janë shum. Ndoshta janë gjithsejt shtatë. Maskat,... njerzit, shtetet, qytetet bâjnë në to lojën e tyne. Sa kombinime, kurse ato janë vetëm shtatë...

— Pse vetëm shtatë? — nënqeshi Zavarihini me shkrimtarin e dejun.

— Shtatë?... Për arsye se gjashtë do t'ishin pak, kurse tetë tepër! Në natyrë egzistonë vetëm ky ligj: shum-pak... edhe njerëzve u pëlqen që t'i nënshtrohen kësaj llotarije të pamend. Ha, ha, njisoj humbin arsyen si pushtetmbajtsat ashtu edhe të nënshtruemit.

— Atëherë pse jetojnë njerzit në botë? — pyeti me zâ fishkllues Aleksej.

— Për arsye se për asgjâ tjetër nuk janë t'aftë! — bani me dorë pa caktim Firsovi dhe vazhdoi me heqë nga peshku fijet e tejpashme dhe t'undyrshme. — Edhe ata që e kuptojnë këtê — vdesin. Vdesin ashtu si bani Tatjana Vekshini, motra jote, kurse shoku im fatkeq!

Në mes të zhurmës e krizmës tre mashkuj rrijshin heshtas e mendueshem pranë tavolinës. Emni i përmendun rastsisht i Tatjanës zgjoi te ata kujtime. Poashtu, vetëm ende të panjoftun e nepër skuta të ndryshme rrijshin ata në të kaluemen e afërt, para nji vjet e gjysë, e ku me e dijtë: a u ishte atëherë mâ mirë apo mâ keq. E kuptojshin vetëm se rrijshin këtu për herën e fundit së bashku, sepse tashmâ paralajmohej fundi i marrëdhanjeve të tyne të çuditshme: fundi, prandej erdhi fillimi i ri. — Gjithkush kujtonte në mënyrën e vet të dejunën e atëhershme, e në mes të saj Manjukinin e rrenat e tija.

— E zotnija âsht shkatrrue fare — tha Zavarihini. — Dje e ngritën dhe e muerën me vedi nga pazari, vodhi nji kifle të njifarë tregtarje dhe deshti me ikë... rrëshqiti e nuk u çue mâ.

— Njeri ma talent, por dhuntija jonë âsht si xehja e Siberis — tha Firsovi dhe shiqoi si i magjepsun në feksimin e llampës elektrike në qelqin e blertë të shishes. — I hueji grreu plogtas në kalesë dhe se prej mahije — në të katërt t'arshinit, flliqi at soj grabitës dhe tue këndue u end nepër vende të reja, ende të pashkeluna. Stuhija grryente nëpër të, era e mbushte, bora e mbulonte. Flejshin ende hapsinat e Siberis e qe, në këtë qëndron puna, zotnij! Me gëzim të madh do të denjohet ai që i lavron me barut, kamxhik, lopatë... e para së gjithash me dashuni e punë, zotnij. Duhet me punue.

— Fatamorganë, — briti Zavarihini, por askush nuk e kuptoi. — Fatamorganë, Fjodor Fjodoroviq! — përsëriti ai edhe mâ me kambëngulje.

Megjithatë kishte gjasim ndërmjet kësaj mbramjeje dhe t'asaj së dikurshmes: Miqka shiqonte pada rrethepërqark dhe pritte dikë. Por ata të cilët i pritte ai, nuk ishin gati ende me u paraqitë. Të dy, si Donjka ashtu edhe Sanjka, qëndrojshin njani kundrejt tjetrit në nevojtore dhe pëshpëritshin diçka me shqetsim. Asgjâ mâ keq nuk mund të mendohet se kuptimi i msheftë i të bindunit të tyne reciprok. Llampa prej gjashtëmbëdhetë qirijsh ndriçonte me dritë të bruztë. Por nuk habiteshin aq për të kuqt e Donjkës në njolla, të cilat s'i kishin hije, as syt e zgurdulluem të Sanjkës, sa diçka tjetër: të dy tashma ishin marrë vesh me krye punën, por pëshpëritshin ende pada për disa hollsi të ndërmarrjes së tyne, thuese synojshin me pengue sa mâ tepër njani tjetrin. Dukej sikurse çdonjani sish trembej që pjesëmarrsi mos t'i iki nga gjysa e rrugës.

—... Aso ambëlsine, saqë do t'i lëpijsh gishtat! — E Donjka me të vërtetë lëpiu majet e gishtave të vet të ndytë, e këtë as nuk e diktoi. — Pare plot nji thes... tridhetë dyzina sahatash florini...

— Dy gota briliantash!... përsëritte trullueshëm Sanjka, tue mbyllë syt prej entuziazmit e të lodhunit.

— Kurse njani prej tyne, më kanë tregue, âsht mbështjellë në kalem... mbret brilantash, e apo kupton? Ndizej flaka në të, në duer nuk mund ta mbajsh... por vetëm me mashza! — dhe Donjka zgjati kah Sanjka shuplakën dridhse mbi të cilën qëndronte mbreti i parafytyruem i brilantave: gishtat i përplaseshin konvulsivisht njani mbi tjetrin. Nëpër derë që u hap depërtoi ciatja e naltë e harmonikës, e përsëri gjithçka ra në fashë? dikush qe e shkoi. Në tas pikonte gjithnji e mërzitshëm

ujë, njifarë gypi frushullonte. Njerzit tregojshin njani tjetrin ndërmjet vedi, e nuk vejshin re këtë gjâ. Përnjiherë Sanjka u largue dhe u mbështet mbi murin e lyem me gëlqere krejt i ndymë me lapsa kulimash, shkrepsa e shkurt me gishta:

— ... Ti apo unë? — pyeti ai, por aq me zâ t'ulët, saqë Donjka memzi ndëgjoi zhurmën e buzëve të Sanjkës.

Tue lëshue njani tjetrin përpara, sepse secili donte me shkue mbrapa, ata kaluen nëpër rruginë dhe hynë në sallë. Në këtë kohë të vonë kishte pak njerëz. Zavarihini tashmâ kishte shkue, kurse Miqka pinte duhan heshtazi në shoqnin e vrantë të Firsovit flokëshprishun.

— Jemi gati, zotni! — tha Sanjka tue prekë karrikën e Miqkës, kurse Donjka bani nji grimasë të përdhunshme për të kallxue se si puna kërkon kryemjen e pashtyeshme. — Koha âsht, zotni!

Me shprehje të qetë e të pacaktueme në fytyrë dhe me shkëlqim të jashtzakonshëm në sy, të cilin përpiqej kot me e mbulue me vetulla, Miqka u çue e u dha shêj të dyve që të dilshin në rrugë. Ai, vetë ngurronte me shkue.

— Ndëgjo, Firsov, a âsht e vërtetë se i parzojshe ti? — pyeti ai.

— Ke ashtu? — u çue Firsovi dhe arsyeja iu kthjellue.

— Paj motrën time edhe këtê... qenin! Mos u përgjegj, e dij përpara përgjegjen tande. Gjithmonë të ndjekin idenat, a? Mos u tut, unë tashma jam pajtue me zhdukjen e Tatjanës. Ndërmjetës, me at darsëm ke kujtue me më pajtue mue, Vekshinin, me at Zavarihinin, a? Kërbaçin me e pajtue me qenin, a? ...Po të përsëris, për të kaluemen s'po idhnohem, unë shiqoj vetëm në t'radhmen. Por në tokë nuk ka largsi mâ të madhe se ajo që ndan mue prej Zavarihinit. Mue më ka shkatrrue (— e vetëm për gjysë, Firsov!) friga prej hapsinës së madhe e atê ka me e shkatrrue guximi i tij. Jo, unë nuk jam Smurov...

— E megjithatê kam pa me syt e mij se si i dhatë të holla pak mâ përpara! — u përgjegj me inat shkrimtari. — A nuk âsht kjo me qëllim që, tue i dhanë kohë e të holla, të majet, e mandej me nji të mëshueme me i dhanë grushtin e fundit? — përqeshi Firsovi.

— Ah, po më vjen keq për lexuesat e tu, shkrimtar! Gjithë numrat e atyne të hollave janë të shenuem e lista

e tyne do të shkojë nesër ku duhet. Mendo pak, trilluesi... e ne na erdhi koha me shkue. Lamtumirë!

Balli i Firsovit sa çel e mshel syt u kaplue me djersë ngjitse. Kur krijoi Smurovin e vet, nuk ka mendue asnji çast se në trimin e vet mshifet nji urrejtje aq e madhe. (— Firsovi kaloi pranë veçorive „klasore" t'asaj urrejtjeje e prandej ajo e çuditi aq!) Xixëllimi i msheftë i syve të Miqkës e ndezi: çfarë gjaku të fuqishëm, të pashtershëm shpërtheu nepër at mërdhezje të faqeve të dobta të Miqkës! Firsovi, i cili deri tash pohonte se të gjitha mrekullit në botë janë të barabarta, tash u pajtue me mendimin se mâ e madhja mrekulli âsht njeriu.

— Ndëgjoni, Vekshin. më çoni edhe mue atje kah shkoni ju. Do t'ju tregoj... te unë u çfaq nji mendim i jashtzakonshëm. Unë nuk do të ju pengoj por mund t'ju jem i dobishëm!

— A po sheh, na tash po shkojmë me mbytë njî njeri, — e ndërpreu Miqka, tue çue nalt vetullat. — Qe, ti ke shkrue librin, e ke botue në mbështjellse të bardhë, e a thue ka aty gjâ të bardhë? Paj ti je njeri i mençëm!

— „Proçes i shkurtë", a? — shqiti lodhshëm Firsovi. — Donjka, a?...

Me disa fjalë Miqka i tregoi përmbajtjen e akuzave të veta. Mandej, mbasi ndejti nji çast a dy, duel me të shpejtë prej pijetores. Firsovi porositi edhe nji gotë dhe mbeti vetëm. Hamendjet ia piqshin trunin, e porsa mendoi me i kapë, u këputën si pêjt. Kështu ai ndejti derisa e mbyllën pijetoren. Befas këceu, tue rrëxue karrikën dhe tue shty Aleksejin e lijosun. Krye shtruet, me mallotë të shpërthekueme, ai duel vrap në rrugë. Trotuari i ndytë e i ngrimë luhatej me ligsi nën tê: me fuqi të trefishueme Firsovi vrapoi rrugës teposhtë, tue mos dijtë as vetë — se ku. Vetëm ndiente nevojë të madhe me ndalue atê çka tashma ishte fillue. Pikrisht nga pikëpamja e shkrimtarit iu sqarue krejt rrjedhja e punës, për të cilën i kishte tregue Miqka. Ai vraponte.

I shtynte kalimtarët si i çmendun, tue sha e gërthitë pa kuptim, tue humbë çdo moment kalaçet. As muri i gurtë nuk do të mundte me e ndalë. Autobusët fryjshin në tê me dritë të mugtë e me qelbsinë benzine. Të ngjajshëm me xhixhillojat e mëdha kalojshin pranë tij ata kolosa me rrotë, tue llapitë me zâ baltë me buzët e veta të rrumbullakta. Dukej se çfrytzojshin rastin dhe përzejshin çdo gjâ të gjallë nepër strofuj e stela të tyne.

Firsovi pa me syt e vet se si autobusi vraponte mbas njëj qeni të bardhë, tue u mundue me të gjitha fuqit me e shkye me buzën e vet të butë e të gërditshme. Kalldremi shëndritte me feksimet e reklamave me dritë e nëpër at det të shkëlqyeshëm dritash vraponte qeni i trullosun. Firsovi si i pakrye vrapoi përtej rrugës me e shpëtue, por qeni iku dhe u mshef mbrapa qoshes për gazeta, e po n'at çast autobusi lëshoi mbi kryet e Firsovit dritën e vet të dyfishtë, të shkumueme në cegem. Mandej u shue krejt.

Kur e nxorën shkrimtarin prej baltës në të cilën kishte rrëshqitë, rreth tij u mblodh nji grumbull njerzish, kurse milici, krejt i rrumbullakët nga rrobet që kishte grumbullue në vedi qortonte me zemrim Firsovin për shkak të moskujdesis. Firsovi fshiu me mangë baltën nga fytyra, luejti me gishta në këpucë të laguna dhe shau me pezëm:

— Ih, në dreq të mallkuem... çfarë barbarizmi.

XIII

Tue iu largue vërejtjes së grumbullit të habitun, Firsovi rregulloi dosido petkat e veta. Lëndime të veçanta nuk kishte, por i dhimbte supi me të cilin u përplas në skajin e trotoarit, përveç kësaj në tabare dukej nji zhele e shkyeme si ndonji plagë me origjinë të panjoftun. (Tue shkue mbas gjurmës së palltës vjeshtore, tabarja e shkrimtarit merrte gjithnji e mâ tepër pamje ruse). Mbasi erdh në vedi, Firsovi shkoi në rrugën mâ t'errët djathtas, mandej u kthye majtas, mâ në fund humbi në njifarë sokaku të dyshimtë; e kur erdh në vedi, kuptoi se ndodhej afër banesës së Dollomanoves. Nuk pat kah me shkue e koha e ftoftë e shtynte në shtëpi e prandej hyni bindshëm n'oborr të njoftun.

— Ai trokiti, e kur krisi brava, përnjiherë kuptoi përse e kishte prû parandjenja këndej.

— A âsht në shtëpi Donjka? — pyeti vendosmënisht ai, posa u hap dera.

— Unë nuk jam prej këtu... prandej nuk dij! — u përgjegj nga terri nji zâ i panjoftun, i përgjindshëm e me nxitim të madh. — Unë jam prej Rogovi, a din...

— A nuk ka ra ende Marija Fjodorovna? — naltsoi zanin rrebtas Firsovi.

— Darka u ftof, gjithnji po e nxej... po e pres në çdo rast! Po kush jeni ju? — Firsovi nuk iu përgjegj pyetjes, e cila iu duk e marrë, kurse ai nuk përsëriti pyetjen, jo aq nga friga, sa nga përvujtnija vullnetare. Aty në terr i ndihmoi Firsovit të hiqte tabaren dhe të vetmen kalaçe që kishte ende... Ju lutem, kësulën tuej, dhe kalaçen tjetër... menjiherë do t'i teri në koftor!

— Ç'âsht kjo? — hapi veshët Firsovi. — Oh, po, kësulën! Ani, e qe... erdha pa kësulë, po.

— Me lejen tuej, kuptoj: shëndetin po e çelnikosni, a? — klithi me shpoti nji zâ. — Ki, ki! — (duket se ai u kuell). Thonë se âsht e dobishme por qe unë nuk besoj. Nuk besoj në zotin, dhe... qe në këtë! Më falni me zemërgjansi, nuk besoj. Vllau im mâ i madh, Fjodor Ignjatiqi, ishte vigâ i fortë... ka qenë tmer me shique se si mbas të lamit me ujë të nxehtë fërkohej me borë për arsye shëndeti... por, qe, e kapi polmoniti! Gjâ qesharake, fati âsht gjithmonë qesharak!

— E, polmoniti? Paj... besa po. — Firsovi vuni shallin më tymt në dorën e zgjatun dhe trokiti hutueshëm derën, e mbasi nuk muer përgjegje, e muer këtë si leje me hy.

Në gjysëterrin që i vinte erë mollash Antonovi e në dritën e llampës nën abazhurin para syve dilshin skajet e do kambëve të çuditshme, kinda lara në pëlhura, nji copë e kaltërt figure nën qelq. Lllampa qëndronte mbi tavolinë, e nën të ishte nji libër. Mâ shum me hamendje, sepse drita shkëlqente mbi mbështjellsin e zbardhmtë, Firsovi njofti „Aventurat fatkëqija". Pa dijtë as vetë se pse, ai tue ecë në gishta iu afrue mâ tepër dhe pa se nuk ishte mashtrue. (Atëherë ishin në modë kopertinat fantastikisht të larme thuese ishin caktue për t'egjrit). Nën figurë shihej skaji i fotografis: ajo ishte nji fotografi e smadhueme filmi që paraqitte Dollomanoven tue fjetë. Vetullat e saja të vërteta, vizatue me fatin misterioz e të pambërritjshëm shprehshin indiferentizmin ekstrem. Tufa e flokëve dhe hija e saj e errët pritshin ballin e thjeshtë, virgjinuer. Por në buzët, e sidomos në skutat e tyne pak të mbushuna, luftonte vullneti me njifarë kotsije memzi të dukshme... mendoi Firsovi, tue ndejtë mbi kanapen pranë tavolinës.

Dora iu kap vetë në libër. Tue kapsitë syt për shkak të duhanit, ai hapi faqen e shenueme dhe u rrëqeth hutueshëm. Kreu i gjatë, kushtue përshkrimit të Miqkës, ishte nënvizue me laps në shum vende. Mu at krye, pa

marrë parasysh që ishte i mërzitshëm, e mbante ai për vendin mâ të mirë në roman. Skajet e faqeve ishin të shkrueme imtë me nji dorëshkrim të pastërvitun. Dikudiku shënimet ishin të shlyeme ose të fshime me gisht. Dollomanovja kishte qenë e tronditun ndërsa i kishte shkrue. — Në nji vend, i cili e kishte idhnue veçanisht, përmbi tekst kishte shkrue „rrenë", e në skaje kishte vû qortimin afërsisht me këtë përmbajtje: „Njerzit si Miqka janë t'amshueshëm. Ai âsht gjaja mâ e mirë që ban njeriu në vedi. Ai âsht fatkeqsi, e cila ndjek stuhit e mëdha qysh nga zanafilla e botës. Atê askush e kurr nuk ka me e dashtë, por bota do të gjallonte sikur të mos egzistonte ky. Jo, vallzimi vazhdon giithnji, madje edhe kur të sundojë qetsija e plotë, sepse egziston kaherë ajo prej së cilës ai formohet".

Tue qeshë idhshëm Firsovi provoi me lexue edhe mâ tutje, por hapat e huej e detyruen me e lanë librin. Ai shiqoi mbrapa vedit shkurtabiqin e parandsishëm me kaçurrelin e thijun mbi kryet tullac. Ai qëndronte tue pritë e buzëqeshte.

— Do t'ulem pak këtu e do të jem i urtë si kandra, a guxoj? — buzëqeshi ai, pa u trembë aspak nga rrebtsija e Firsovit. — Kështu kisha me dashtë të bisedojë me dikë... nuk muj mâ me durue, aq kam lakmi. Askush, a dini, nuk bisedon me mue seriozisht, gjithmonë tallen. Unë jam njeri qesharak. Ashtu jam!

— Domethanë, në ç'kuptim? — pyeti me dyshim Firsovi: — Unë mendoj pikrisht të kundërtën!

— Jo, më lejoni, khi-ki! — u kuell ai. — Fytyrën, si me thanë mâ hijshëm, e kam... t'undyrshme. Gjithmonë vezullon, si t'isha klovn... edhe syt i kam të shpejtë. Ngasin gjithnji, memzi mbërrij me mend mbas tyne!

— Uluni, — Firsovi luejti me gishta të ngrimë nga habija. — Kah jeni ju?

— Po ju? — bani me gisht njeriu.

— Unë jam Firsovi, miku i Marije Fjodorovit.

— E unë jam ungji i Mashës. Unë e mbaj mend njikaq të vocërr. Së bashku vidhshim ambëlsina te tezja Pashë. Jemi shokë fëminije. I ati më ka mbajtë. (— Kemi qenë njerëz të fortë: rublën e argjente e lakojshim ndërmjet gishtave. M'epni nji palë, t'jua a kallxoj!... a nuk doni? Ani mirë, nuk do të ju bezdis... I ati i saj âsht vllau im.) Paj po, âsht e vërtetë, jam qesharak! A dini si më thërrasin? Pigër Ivaniq. Fjodor Ignjatiq më thë-

rritte thjesht Tigër, kurse unë këtë e kam ndërrue që të jetë mâ qesharak. Vjen nga puna, lodhet, e unë atëherë dëshiroj me e bâ të qeshi. Unë nuk jam njeri i dobishëm, unë, kryesisht, jam badihavxhi!

— Më lejoni, a merreni me ndonji send në jetë? — filloi Firsovi krejt haptas me shique këtë gjâ të rrallë e interesante.

— Kam provue, menjiherë më përzanë. Kam qenë marker i biliardos, mandej redaktor përgjegjës (a dini se, në rasë nevoje, bie në burg!) e artist (—kam luejtë në kohë të vjetra në panaire te manastiri Vajznuer i ofi-cerit japonez, e mue më shpojshin para tanë botës. Luftë! Mandej u dhashë mbas pijes) Sigurisht, mendoni, si kanë mujtë t'atillët me mbetë të tanë si unë? Na të gjithë qemë rrasë në birë të minit, e me dridhmë pritshim gjykimin e tmershëm. Ata që nuk punojnë, nuk duhet as të hanë, — paj kjo më vret personalisht mue. Me fat, nuk bâhet përnjiherë për të gjithë, prandej na do të jetojmë edhe mâ!

— Mos u shtir si budallë, unë nuk e duroj këtë gjâ, — vërejti Firsovi.

— Mirë, nuk do të bâj mâ!... Po t'isha unë në vendin e tyne, kisha me nxjerrë nji dekret që prej njerëzve të padobishëm të bâhet nji sindetikon për fatin e të dobishëmvet. Çka mendoni ju për këtë? Do t'ishte kjo qirish i trashë... Jo — jo, po mahitem. Kjo âsht vetëm nji propozim qesharak! Unë, qe, jam tue vërejtë shum vjet se si njerëzve ua kanda që dikush vullnetarisht të poshtnohet. Por, të poshtnohet në mënyrë që ai që e ban këtë, mos të turpnohet, por ndërsa të poshtnon, të konsiderojë megjithatë si njeri. Qe, këtu qëndron shkolla ime e naltë dhe progresi!

— Mos bani marrzina, po ju them; si e keni emnin?

— Pigër Ivaniq!... Jam mësue në bukë të huej, në vegjetim të përvujtë. A mendoni se Mashenjka nuk do të më poshtnojë? Oho! Gjithkujt ia kanda me shkelë tjetrin dhe mbi të të naltsohet vetë. Për arsye se vetë nuk vlen asnji heler. Asnji dysh! Nuk do të gjejë qirish! Çka do të bâj mandej kur ta ziejnë? Fjodor Ignjatoviqi njiherë më ka zbrû (— i ishte djegë banja, dhe e bija i kishte ikë: fëmijt e soçëm janë e zeza e prindëve, poashtu si mos me i pasë). Më ra, e mbaroi. E që, vdiq vllathi, me nandëqind e nandëmbëdhetë... jo nga uja. Jo, kurrsesi! Unë sillsha bukë për tê, njiherë madje kam mbytë me duer nji pulë. Të huej. Mue më duen shtâzët,

më vijnë vetë. Unë jam njeri i qetë, që vetëm vegjeton...

— Çka, gjithë kohën keni çfarosë pula?

— Jo, kam kërkue...

— Njeriun? Atê duhet me e kërkue me fener.

— Jo, kam kërkue Masheçkën. Endesha kështu... dhe papritmas shoh se si e çojshin keqbâsat në kinema. E kërkova me i dorzue nji porosi. Më falni për papërvujtni, a jeni ju miku i mbesës sime? Do t'ju tregojsha diçka, por po tutem. Eh, zoti ju ruejtë! Ka qenë te na nji bravar i ri, me emën Vekshin. Krejt fëmi përkah mosha, por shum kokëfortë.

— Hë, vazhdoni! — uli syt Firsovi.

— Çoi krye djaloshi, kurse Fjodor Ignjatiqi vendosi me e lëshue, por u angazhue për tê Masheçka. Kjo gjâ ishte e msheftë... por unë flejsha mbrapa paravanit e kisha të zhvilluem ndëgjimin (Vllau ndonjiherë bërtitte natën: Pigër, m'ep tharm! kurse unë tashmâ hyjsha me gastare. Flejsha si lepuri, syhapë). Ajo u mundue, e vllau u zbut e lëshoi pê. Kurse në mëngjes djaloshi i mëshoi Fjodor Ingnjatiqit... jo se i mëshoi, por e kapi për flokësh të thimë dhe e shkundulloi, për punë vërejtjeje. (— Kurse vllau fërkohej me borë për punë të shëndetit!). Përveç kësaj bërtitte fjalë kryengritse. Kundër perandorit e tjera. Për hesapin tim të marris. Fjala âsht si miza — fluturon e pëlset. Por flokët e thimë nuk harrohen. Kryengritja, kurse kohë lufte. Të nesërmen, të thomi, duhej që djaloshi të burgosej, kurse natën më zgjoi Masheçka: „Çou, Pigër... Zgjoje Vekshinin, unë kam me e pritë!" Para kësaj asnjiherë nuk më ka thanë ndonji fjalë, kurse tash përnjiherë vjen natën. Virtyti im i parë âsht — nënshtrimi (— me nënshtrim bâhem çakall, e ndoshta edhe mâ keq!) U nisëm na, si hajna, ngadalë. Thërras djaloshin, e ai, mbaj mend, më dha nji cigare si shpërblim. Diçka fërshëllon, nuk banë tjetër gjâ. — As cigaren nuk mbërrijta me e pi. Kur u kthyem, ajo më tha disi çuditshëm: Qe, Pigri, iu afrova, nuk më deshti. A thue jam aq skuriqe, Pigër?" — dhe u drejtue e shtrnëgoi grushtat... kërcëllojshin, pasha zotin!... shkurt grue cok djallzore. „Jo, ju jeni të mrekullueshëm!" — i pëshpëris unë, e gjithnji shiqojsha rreth vedit. Iu afruem shtëpis, e në hymje rrinte vllau im, në dorë kishte nji cigare të pandezun. „M'ep, thot, ta ndezi, Pigër! — kurse dora i dridhej si e plagosun. — Qe, dola me u ajrosë... bylbylat këndojnë për mrekulli!" E çfarë bylbylash, në dreq të mallkuem: mueji

mars! Zani i tij kurr nuk ka qenë aq i butë, kurse ishte ballaban i fuqishëm, fërkohej me borë për punë shëndeti. Në mëngjes, Vekshini ynë na hupi, e mandej u zhduk disi edhe e mbesa...

Ai heshti, tash ishte krejt i natyrshëm; fytyra e tij shpatuke vezullonte, edhepse në të pasqyrohej nji paturpsi, kjo ishte për shkak të porosis së randsishme që kishte me e krye.

— Pse e keni kërkue aq vjet? — u zgjue befas Firsovi.

— Më muer malli për mbesën... e atëherë, më duhet dikuj t'i hypi më qafë. Po të kisha ardhë te ju, a më kishit përzanë?

— Kryengulthi, — u përgjegj rrufeshëm Firsovi.

— Ani, qe, ju domethanë qenkeni ende pastërditashës, ndonse pa asnji kalaçe. Unë e provoj gjithnji kështu dijetarin tim: i them diçka të keqe, e mandej po pres. Nëqoftëse qesh, do të thotë se edhe ai âsht plehtar. — Ai mbledh shuplakat dhe ia afron gojës. — Duhet t'i jap porosin prej t'et Masheçkës!

— Çfarë?... — pyeti paturpsisht e në mënyrë naive Firsovi.

— Paj qe, ashtu! — dredhoi ai përgjegjën dhe tue bâ „hundën" këceu kah dera. — Unë jua bleva mendjen, or bacë! I dijmë na ata shkarravitsa.

N'at çast erdh Dollomanovja.

XIV

E lodhun, e potershme, me diçka e pezmatueme, ajo memzi i tundi kryet Firsovit. Menjiherë, porsa hyni, Firsovi iu kthye ndjenja e dhimbshme e njimendsis. Tekembramja, të marrunit vesh se tashmâ çdo gjâ kishte ndodhë, zgjoi në të nji pocaqisje të thellë e vokane. Në heshtje kaloi gjithë kohën ndërsa Dollomanovja përfaronte darkën e ftofun. Pigri i shërbente.

— A je njoftë me ungjin tim? — e pyeti ajo e memzi hurpi venën e kuqe që ia afroi me nderim Pigri. Mashkujt u përulën heshtazi, thuese nuk ishte ai bisedim i shëmtuet i tyne.

Tash Firsovi e vëzhgonte Dollomanoven me nji anmiqsi të hapët. „Masheçkë, Manjkë, Frullazë, vejusha e Agejit, dashnorja e Donjkës... si ndërronte shpejt maskat e veta dhe shpërndante gjithçka prekte. Rrotë e

sjellun, ciklon, shtrigë! Rruga mashtruese e errët e fytyrës së saj në të cilën flakron zjarmi i paqetë. Kur bashkohen dy flaka, rriten në gjatsi gjithsejt nji herë e gjysë... A ka ardhë koha që të bashkohen?"

— A je kaherë këtu? A biseduet? Shko, Firsov. Jam e lodhun, due me fjetë. — Por Firsovi rrinte gjithnji, thuese kolltuku po e mbante me dhambë; Dollomanovja, duket, kishte kuptue pse qëndronte me kambëngulje në qëllimin e vet. — Hajde, fol çka din, ose kam me të përzanë. Çka të ka tregue Pigri?... Sikur ta kishe dijtë vetëm se sa jam e lodhun... — Firsovi rrinte ende.

— Donjka paguen! — tha ai mâ në fund, dhe priti me pa a do të hutohej ajo kur të kuptojë se çka synon ai. — Për dashunin tuej, për vjershat e veta, për vetëm emnin tim.

— Unë s'të kuptoj, — ia ktheu në mënyrë të ftoftë Dollomanovja, tue marrë mollën nga tavolina.

— „Proçes i shkurtë" — pështëriti me pezëm Firsovi dhe qeshi. — Po vrasin njeriun, a e ke të qartë? Përpushen njerzit në lëmashkun e kënetave, budallët! (— Edhe ti ndërmjet tyne! — ia priti lirisht Dollomanovja —) Çka po presin... nga shkretina e paujë? (— Patosi i urrejtjes së Firsovit tingllonte poashtu, sikurse para gjysëm vjeti — patosi dashunuer. —) Rana âsht rrotullue e po gëlltit njeriun. Miqka rrotullohet në rreth e kot po humb fuqin... kurse ju, që mund ta shpëtoni nga gjiri i keq i tij, ju po heshtni, a? (— Fol mâ ngadalë, ka me ndëgjue Pigri. Tekembramja, kij mendjen, te ai, ai âsht thesar për shkrimtarët! — e ndërpreu ajo e menjiherë kërkoi falje për moskujdesin e vet. —) Ai ju don ashtu siç duhet vetëm në kohën e rinis. Heshtjen e tij madhshtore ti, në dreq të mallkuem, duhet patjetër ta kuptojsh, sepse vetëm ti ke të drejtë e fuqi për këtë. I dashunuemi dhe dashnuesi kanë humbë në shkretinë. Nata âsht e errët, paqytetnimi, punët e errta... dashunija dhe tradhtija: Azija, Azija...

— Smurovi don, kurse Vekshini hesht. Donjka edhe ashtu u dogj, ai mâ s'ka ku shkon!

— Por ai nuk ka faj! Unë e dij këtë, unë e kam kuptue këtë. Lojë dy llojshe dhe e pandershme. Ajo kartë nuk nevojitet mâ në lojë, a? Le të paguejë ai që ka harxhue të gjitha, a? E, fol... mashtruese, prej kah Donjkës leja e lëshimit, argument i sigurtë kundër tij... prej kah? — Ai bërtitte, ai paditte atê si pjesëmarrse

në vrasjen e Donjkës, kurse ajo buzëqeshte dhe e lëmonte në krye.

— Mollat e Antonovit e karbonizojnë zjarmin. Merre e haje... Pranverë, Firsov! Çka nuk ngjet në pranverë me ju? Rriheni, shpoheni... po të thërras, a thue nuk do të hidhesh në mue? Kujtohu çka më ke premtue si ndërrim për dashunin... jo për dashuni, por vetëm për njomsit... Më ke premtue mâ shum se jetën. Athue e ke harrue, njeri harraç? Nëqoftëse djaloshi pëlqeu me shkelë në stuhi, fërfllazë, le të paguejë. Ai ka me pague këtê me dalldisje, ti jo... Jam e lodhun, Firsov.

Dyluftimi vintė tue u ashpërsue gjithnji: vijat në fytyrën e Dollomanovës bâheshin gjithnji mâ t'ashpra, sikur t'ia kishte ekspozue erës së fortë.

— ... Atëherë shkojsha me Agejin, edhe ai më pyette për bretkocat. Atëherë kam pasë kuptue vetëm gjysën e asaj që ishte me të vërtetë. Por për mue edhe kjo ishte e tepërt. Mendimet e tilla vijnë vetëm në çastet e fundit. Pranoni, ju e keni dijtë se ai do të vritet... atê e dijsha edhe vetë kur shkojsha me ju, ashtu të tmershme...

— E dojshe me u puthë!

... me të tmershmen e të mrekullueshmen. Njerzit janë gjithmonë ata që dëshirojnë tinzisht... — Ai brofi — Çfarë fërfllaze! Era e ranës fryente e rrotullohej... njerzit bijshin, madje çfarë njerzish!

Askush prej tyne nuk ndjeu trokllimën e re. Pigri lëshoi heshtazi personin e ri e vetë qëndronte te dera, me fytyrë të çmendun e të hutueshme, tue mos pritë fundin aq të shpejtë: Miqkën e njofti qysh në paradhomë, nga zani, nga ndemja e tij nervore. Së pari iu muer gjuha, e mandej menjiherë kuptoi se fati i paraqitte nji pamje e cila nuk do të përsëritej kurr.

Në prag qëndronte Miqka, i zbetë si kufoma, e dridhej krejt: duert e lëshueme luhateshin në mënyrë të çuditshme. Në nji çast Firsovi mendonte se do të rrëxohej. Mandej Miqka bani disa hapa, kah Dollomanovja, e cila nuk u çue as edhe atëherë kur u çfaq ai. Çasti ishte i vështirë si shtangimi i huej.

— Firsov, edhe ti, Pigër, dilni jashtë... — tha Dollomanovja tue shkimë cigaren e papime në dorzën e poltronës.

Asuksh nuk luejti vendit, por ajo as nuk pritte se urdhni i saj do të kryhej. Fjalët i shërbejshin vetëm

për t'i qetsue nervat. Kjo ishte njifarë pauze katastrofale në mes të rendunit kryepicingul; Firsovit iu dukën se të gjitha sendet po fluturojnë nga vendet e veta për të depërtue nepër mure e njerzit diku në pasiguri. Me kujdes, për mos me lëshue asnji tingull ose zâ, Pigri fshiu ballin e kapluem me djersë të neveritshme. Papritmas Miqka fluturoi kah Dollomanovja, gati tue u rrëxue, kurse Firsovi u hodh midis tyne për të ndalue krimin e ri. Friga e tij ishte e paarsyeshme, kurse lëvizja e pavend e duerve të kotë.

—... Shpërblemë për jetën time! — Afërsisht ky ishte kuptimi i fjalëve të Miqkës; Firsovi nuk do të mundte me i kujtue sakt madje as në mundimtore. Kjo gjâ ishte mâ e ndritshmja se çdo gjâ që kishte shtypë në romanin e vet (Ah se si po n'at kohë edhe ankohej edhe gëzohej mâ vonë që kishte botue librin për Miqkën, tue mos pritë çthurjen në jetë.) Nuk kërkonte shpërblim ai për jetën e vet, por për mundimet e rrëximit të vet, mirëpo kjo s'ishte e vërtetë: Miqka nuk kishte fuqi as me lutë as me kërkue, — ai thërritte vetëm në ndihmë me ato fjalë të fundit të cilat në rasë nevoje të madhe çdonjeni prej nesh i ka në skutë mâ të msheftë të shpirtit të vet. Firsovi kishte mbajtë ndërmend vetëm të shkulunat e shkurta e të ngjiruna të zanit të Miqkës: në tê ndihej krisma e hekurit të lakuem.

Atëherë Dollomanovja hoqi prej gishtit unazën briliante (— Firsovi vetëm atëherë e pa herën e parë, ndonse njiqind herë kishte vërejtë lëvizjet e papreme të duerve të saja; kjo gjâ e bani me mendue se e tanë sqena ishte përgatitë qysh përpara —) dhe ia hodhi Miqkës në dorë.

Miqka nuk mbërrijti me e kapë dhe unaza u rrotullue në qylym.

— Merre Miqkë... — tha ajo me nji zâ prej të cilit shpërthente nji fuqi shum e madhe, — për unazën tande me tirzik merre këtë unazë brilante! Çoje, Miqë!

— Interesante..., oh, sa interesante janë të gjitha këto! — i pështëriti Firsovit në vesh Pigri, aq i ngazëlluem saqë u bâ i paturpshëm dhe u mbështet rahatshëm mbi supin e Firsovit.

Tue shty prej vendit at përbindsh që kishte ra mbi të, Firsovi u kthye kah dera, me qëllim që t'ikte. Por la me kalue çastin e vërtetë; buzët iu ngrehën, kurse në fyt çuçuriti çmeritja. Në dhomë pat hy dikah edhe

personi e pestë, pranin e të cilit askush as s'e vû re. Vasilij Vasileviq Panama — Trashalluku rrudhi supat me idhnim dhe tha tronditshëm pa iu drejtue askujt:

— Paj kjo âsht tashma kulmi i paturpsis!... Tola u mbyt.

Njoftimi i tij nuk la kurrfarë mbrese, si edhe pamja e tij e humbun: i ndytë dhe i lagshtë me nji zhele në gjû. Ai bërtitte, por askush nuk e ndëgjonte. „Athue âsht ky ndonji person, mâ parë do të jetë ndonji kajganë!" — mendoi me idhnim Firsovi, dhe menjiherë lapsi i menduem kaloi nepër letrën e mendueme.

Gati i mekun Miqka ende gjujzohej gjithnji para kolltukut të shprazët: Dollomanovja shkoi deri në dritare dhe lëshoi perden. Atëherë Miqka u çue dhe këqyri me vemendje të madhe Panamën. Por, atëherë ishte shum i sëmundë, e megjithqë lëvizte, këtê e bânte në saje të vrullit të kryengultë që kishte bâ at ditë.

XV

Sëmundja e Miqkës çfaqej herë me sulme mâ të forta herë me mâ të dobta. Doktorët të gjithë me nji zâ konstatuen paratifon, kurse për rrëshqit përmendshin nervozën e zemrës dhe rraskapitjen. Mjeku i ri nga kati i poshtëm spjegoi gjanë e gjatë se si organizmi i lodhun nervnisht u nënshtrohet bacilave të gjithnduershëm. Kurse Bungjukovja përkundër të gjitha këtyne pohonte se ai kishte ethe nervash.

Zinka dit e net të tana kalonte pranë shtratit të të sëmundit e ndonse Miqka nuk e njifte, tashmâ vetë afërsija e dashnorit të dashtun e të humbun përgjithmonë shkaktonte në të rrahje të gëzueshme zemre. (Dollomanovja nuk kundërshtonte që të sëmundin ta çojshin në shtëpin e Zinkës. Rreth bartjes kujdesohej Firsovi, e i ndihmonte Pigri. Ai gjithë rrugës shiqonte ngultas në fytyrën e rraskapitun të të sëmundit, e cila dukej si me qenë e mbulueme me hi. Por, në përgjithsi, ishte puntuer, e i dobishëm, nxitohej e shante karrocierin kështuqë mâ në fund ky e quejti zotni). Pjetër Gorbidoniqi gjithashtu vrapoi me ndihmue e ndërsa shtijshin Miqkën e mekun, ai me fytyrë tragjike mbante skajin e jorganit.

Miqkën e vunë mbi nji shtrat të vjetër hekuri, por ai nuk njofti as vendin, as kuptimin e internimit të tij

të ri. Zinka nxente apostafat për të jastekët e ndërresat e shtratit; vashzës mbas kthimit nga shkolla i ishte ndalue me bâ zhurmë; për Klaudijën kjo do të thonte me e ndalue që të merrte frymë. Me zemrën e vet të pjekun heret ajo kishte kuptue kaherë fatin e pikllueshëm e me brenga të nanës së vet, e gjithë mbramjen ndejti qet sisht në qoshe. — Mandej erdh nata, e vështirë dhe e gjatë, kurse qysh në mëngjes era e barnave thithej në mure, dhe koha filloi të rrjedhë si rëndom.

Në mbramje, kur temperatura mbërrinte maksimumin, Miqka çilte krejt syt dhe shiqonte në tavan (—kurse Zinkës së bestytshme i dukej se e këqyrte vendin). Në mbramje, kur Zinka shkonte me këndue, pranë shtra tit rrinte Bungjukovja. Kështu kaloi nji javë. Askush nuk dinte shkaqet të cilat e kishin nxjerrë Miqkën prej drejtpeshimit. Zhdukjen e shpejtë të Sanjkës e lidhshin me sëmundjen e Miqkës poashtu sikurse edhe çfaqjen e papritun të Donjkës katër dit mâ vonë. „Proçesi i shkurtë", tue gjykue në çdo pikëpamje, nuk dha fryt. Në saje të gjuhës së Pigrit, i cili gjindej kudo dhe në çdo vend ndërmjet hajnave u përhap nji ngatrresë se Donjka të katërtën ditë ia kishte behë në dhomën e Dollomanovës, kishte ra në gjûj para saj dhe tue qa kishte përsëritë: „Marusje, ata deshtën me të mbytë!" Të nesërmen ai u zhduk nga horizonti i kryeqytetit e vetëm mbas gjysëm ore e rrëmbeu dora e hekurt në Harkov.

Në të gjitha pyetjet Vasilij Vasilije Panama — Trashalluku i hapte hutueshëm krahët, flitte çkado dhe orvatej që në këto mënyrë ta ndante vedin. Gëzimi e kishte lanë për nji kohë të gjatë. „Unë vrapova atje, vrapova dhe u rrëxova... u rrëxova dhe shqeva pantollat!" — përsëritte ai dhe shiqonte anmiqsisht nën sy bashkëfolsin e vet. Megjithatë me pyetje të kombinueme mjeshtrisht, Firsovi mbërrijti mâ në fund me rikonstruktue afërsisht ngjarjen, ndonse vende të tana n'at rikonstruktim mbetën të shprazta. Çashtja ishte jashtzakonisht e ndërlikueme, e thirun dhe e gërditshme; ai mundte vetëm me spjegue sqenën e ngjarjeve që kishin ndodhë mbas shkuemjes së Miqkës nga pijetorja.

Miqkën në rrugë e kishin pritë Donjka, Sanjka dhe Vasilij Vasileviqi. Ka gjasë të madhe se kanë marrë ndonji taksi dhe rrugës, tue udhtue në periferi, janë kthye në mullinin e Batashihës për Tolën. Tola ka dalë pak i dejun, por i gëzueshëm dhe me poterë: në prag

t'asaj dite ai u martue me Batashihën (— domethanë, nuk qenkan kunorzue simbas ritit kishtar, profetizonte Sanjka. sepse ishin krezhmët e këshnellave). Gjatë gjithë rrugës me bas të thellë shungullonte të qeshunit e tij dhe argëtonte shum pak ose aspak vetmin e kobshme të këtyne katër njerëzve. Tola ishte i pesti. (Në këtvend te Firsovi gjindeshin hollsi të ndryshme të përshkrimit të natyrës e me karakter plotsues. — Natën, nepër rrugë të qetë ngitte automobili; qerrja e vjetër që pat shërbye me nder para revolucionit. Në qerre të mbyllun ka mbetë ende në nji anë nji vajzë e vogël për lule; tash ajo rraptonte e tingllonte, — Tola zgërhidhej, dhe futte në të duça. Federat e automobilit kërcëllojshin e idhnojshin. Nëpër dritare kalonte nata e periferija). Milici i fundit qëndronte pranë kinemas shum të ndriçueme. Shoferi i grahi me shpejtsi të madhe; Tola këcente tue u hedhë mbi gjûj të bashkudhtarëve të vet dhe shkulej së qeshuni: me tanë zanin. Panama tregonte nji anegdotë për byberin e pabluem. Donjka pinte shum duhan. Sanjka rrinte symbylltë e i shtrimë në mbështetse. Miqka shiqonte nepër dritare në puçilla të stërpikuna në formë pahitsje. Të gjithë, pos Tolës, e dijshin qëllimin e udhtimit e prandej heshtshin. Ndoshta ka ngja gjithçka e nën rethana krejt tjera.

Pjesën teknike e udhëhiqte Panama: për burgimet e veta të fundit ai i detyrohej pikrisht tradhtarit që e çojshin tash jashta qytetit. Vasilij Vasileviqi ishte i idhët dhe i etshëm nga padurimi. Me urdhën të tij u ndal automobili në mes të fushës. Të gjithë, përveç Tolës duelën. I mbrami, në mënyrë urdhnuese diçka i tha Tolës, i cili, si dukej, po kundërshtonte, mirëpo Miqka i bërtiti atij, kështuqë mbërrini deri te të tjerët fjala bumballë. (Shpraztina numër nji: pse pranoi Tola këtgjâ? Athue Miqka ka mujtë me iu kërcnue për mosbindje me ndonji gjâ mâ të keqe se ç'âsht vdekja?)

Vendin e gjykimit Panama e zgjodhi mbrenda ditës. Fusha ishte argjilore dhe ngjitse për shkak të skllotinës pranverore. Diku nepër hendeqe ende kishte borë. Sanjka muer më thue e Donjka e kapi që të mos rrëxohej. Aty afër, në hekurudhë dridhej drita e kaltërt e signalit. Në largsi, djathtas prozhmit u çfaq gjithashtu njifarë drite dhe u zhduk: do kaçuba kishin zanë rrugën ndërmjet njerëzve e asaj shtëpize. Aty ndaleshin e kjo gjâ i dukej krejt e natyrshme atij për të cilin përgatiteshin me e gjykue. Drita e shtëpizës nepma-

ne u çfaq përsëri dhe u dridh thuese po thëritte. (Shpraztija numër dy: ose Donjka nuk iku, nëqoftëse ka parandie tashma msheftsin e kurthës së vet. Fusha ishte e gjanë, nata e errët, kurse era fryente kundrejt shoferit, i cili, natyrisht, nuk e dinte çashtjen).

— Shko me Tolën! — urdhnoi me nxitim Vasilij Vasileviqi dhe shtyni Donjkën në krahnuer; nuk mujti me u përmbajtë dhe e goditi. — E ju... shkoni anës e mbrapa andej...

— Pse po më rreh? — gërthiti me pezëm Donjka, tue shique në njerëz të cilët e kishin rrethue anmiqsisht dhe mshefë syt heshtazi. Atëherë Donjka u kujtue.

— Mos bërtit, sepse kam me të qerasë ende, — tha Panama vrazhdas si nuk e kishte zakon. — Çfaq tash... dëshirën e fundit! Venë, cigare, çokollatë... (Shpraztija numër tre: Panama nuk u zbulue me asgjâ para Firsovit se kishte marrë me vedi paketën që para vdekjes ka qerasë për herën e fundit Donjkën).

— Dëshiroj me folë... — bërtiti Donjka tue dihatë dhe shkoi kah ana e Tolës. — Shokë, ju jeni të mashtruem... Shokë, a thue do të lejoni që edhe te na të zhduket drejtsija!?

Atëherë kinse i âsht afrue Miqka.

— Çka po hiqesh si i pafajshëm! — E i pështëriti Donjkës mu në vesh njifarë numri, prej të cilit kinse Donjka âsht kolovit. — Tash këtu po shtiresh, a? Ke qitë bishta... gjithkuj mund t'i ngjajë kjo, por mbasi ngjau — tash pagoje. Pra, kuvendi i krenëve urdhnoi kështu...

— Paj ai nuk egziston... — si bishë e ndjekun Donjka shiqonte në të gjitha anët, tue matë me sy terrin e fushës. (Këtu âsht e lejueme me cekë tregimin e ndërlikuem të vetë Visilij Vasilijeviqit:)

„... Ai nisi me u rrotullue dhe zvaritë barkas". Denomëni trupnisht!", u vû me u lutë. „Nuk do të bâj mâ... madje as atê që s'e kam bâ fare!" Ishte e qartë: zotohet daci se nuk do të hajë mâ lardh — sa të gjejë rastin e parë. Goja i ishte ajë si ngjitsi për miza, kurse fytyra e flokët ishin bâ po më nji bojë. (— Panama harroi se nji orë përpara kësaj kishte thanë tekstualisht: „fushë e pafund dhe terri ishin asisoji saqë njeriu rrëshqitte çdo orë e ishte në rrezik me rá!") „T'ia ndreqim brinjët!" Kurse ai përnjiherë filloi me sha, e unë po fyhem. — More, mëshoja edhe njiherë! — them, e i jep shêj Tolës që ta largojë sa mâ parë prej meje. Ai e muer

me vedi dhe e çoi... na presim. Nji krizëm pushke... presim Tolen, kurse ai s'âsht kurrkund. Vrapoj në prozhëm, ndezi shkrepsën: Tola âsht shtrî (— në ballë të tij kaq nji zgavër!), kurse revolverin e mban në dorë... taman i mungon nji predhë. Kurse Donjka kishte humbë në nji mënyrë të parapame. Kthehem në fushë, kurse atje nuk ndodhej mâ askush. Më kapi nji frigë, vrapoj ... rrëxohem e ngarendi. Kështu, më bartën do njerëz: u thashë se isha prej cubave. E çka âsht kryesore, kam shkye, sikurse shifni, çakshirët copë-copë!..."

Mâ nuk foli, kurse Firsovi nuk deshti me e zanë në rrena të vogla. Atje, në rranzë të pyllit të Moskës, sot duket humnera para së cilës ngrin edhe kërshërija e tij lakmuese.

— E ndoshta edhe nuk âsht Donjka?... — mrroltas shkonte me hamendje Firsovi.

— Nuk mund të jetë! — u zmbrap Panama me frigë.

XVI

Gjatë gjithë kohës ndërsa vazhdonte gjykimi, Sanjka qëndronte në mbrapavijë e nuk merrte pjesë as me fjalë as me vepër n'at që nëjante: ai si me mungue aty. Kur Vasilij Vasileviqi, i shqetsuem pse ngurronte, vrapoi kah prozhmi, Miçka këqyri pahiri Sanjkën e, ndonse ishte terr, pa për së tepri. Sanjka kishte mbulue fytyrën me duer dhe heshtte, por me tanë qëndrimin e vet pasqyronte njeriun e thyem nga dëshprimi — ndërsa heshtja e tij ishte nji klithë shum e madhe nga thellsija e shpirtit. Miqka tashmâ dinte se kur prej fytyrës së Sanjkës hoqi duert gati të ngjituna, ishte shkue mu n'at fytyrë zgjidhja e asaj nate.

— Lemë, zotni... — gjëmonte Sanjka, ndërsa Miqka i ndante duert nga fytyra sikur ta hiqte koren. Mu kjo klithmë e kundërshtimit të Sanjkës e çoi deri në tërbim. Papritmas Sanjkën e kaploi nji tronditje e çuditshme: — T'ikim, zotni... a? Tashma mbaroi çdo gjâ... I qëruem hesapet! (— Haptazi kujtonte se Donjka tashmâ ishte vra.)

Nëpër tokën e zbutun e rrëshqitse ata ngarendshin aq pamend, saqë të gjitha xhixhillojat u dilshin para syve. Zemrat u rrihshin me pabarabarsi, tue iu kërcnue se do të pëlsitshin porsa të flasin: nuk kishin frymë as për zanin mâ t'ulët. Mandej u nisën me hapa, tue ma-

rrë më thue e tue u rrëxue në bregore. U ndalën në rrugën e gërryeme mbi të cilën ndriçojshin errtas qerrodhukinët. Sanjka kapi Miqkën për mange dhe menjiherë zmbrapi dorën.

— Sa i lagshtë qenke...

— Shi! Pra, mos u tremb, Sanjkë... fol. A je ti?

Sanjka në fillim u step, thuese i kishte ra shuplakë.

— Natyrisht, unë jam! — zani i tingllonte krenarisht: ia kthente grushtin njeriut të cilin gjatë gjithë këtyne vjetëve e quente zotni. Ai i ra gjoksit të vet, veshë me fanelë e qeshi: qeshte në të ajo paturpsi e mbrame, e cila nuk trembet mâ as prej vullnetit të huej, as prej mundimeve, as prej vdekjes vetë. — Po të kërkoj qe nji muej të tanë, zotni, me të vra. Por, o nuk kam fuqi për këtë ose nuk kam fat...

— Betohu, — tha Miqka tue kafshue buzët.

— Po të betohem me të ndjerën, zotni! — briti Sanjka, tue çue dorën në betim. — Sa herë të kam tërheqë vërejtjen, zotni... aq herë nuk kam mbërrijtë: më pengonte Donjka. — Miqka ndëgjonte me çmeritje rrëfimin e Sanjkës. — A din ti se çka kam qenë unë për ty? A të bje ndërmend se si vidhsha për ty? Kujtoji të gjitha... deri në kopejkën e mbrame!

— Prandej unë jam tue pague edhe sot e kësaj dite, ia priti ashpër Miqka.

— Gjakun tim e kam dhanë për ty, të kam ruejtë, këqyrë, dashtë, e ti këto s'i ke pa. Pse po më detyron që të flas për këtë? Ti më ke spotitë e më ke vjedhë, — ti je hajn. Sanjka nuk kishte zotin e vet — ti ke qenë zoti i tij! Madje edhe atëherë kur të kam çue të dejun në front, edhe atëherë, zotni, të kam adhurue. Jo tash, shum mâ përpara, jam çue unë mbi hyjnin time dhe ia urova shkatrrimin... — Sanjka dridhej i tanë: shkelte nepër baltë, humbte frymën, tue vjellë lumej të tanë vneri. — Pse, zotni, ke marrë prej meje dhetshen e fundit, fitue me gjak? Qesh pse po gremisem për dhetshen, a? Qesh, qesh, haptas... nuk do të të theri, menjeriun që të don, mund të bâjsh çdo gjâ! Shpirtin e ke nxjerrë prej meje:.. ti, që nuk je engjëll vdekjeje, e ke nxjerrë dhe e ke qërue si trangullin. Nuk jam tue qa unë për fatin tim të humbun, për fikusin tim të thyem. — Por, zotni, mos u mahit me zemrën që të don... mos e zgjo, nëqoftëse ajo flen. Mos e ringjall dreqin njeriun e lindun për jetë të qetë. Njerzit e urtë edhe janë dreqën të vërtetë, kurse ti, zotni, je shum i thjeshtë:

të kanë shkrrye e kanë me të shkrrye ende! Mos u beso urtis së njerëzve... — Rrëqethjet e zemërkeqsis së ftoftë e kaplojshin trupin e Sanjkës dhe kur i mbërrijshin deri në gjuhë, shpërthejshin prej saj me fjalë si me shkëndija të skuquna. — Eh, fati yt që nuk deshte atëherë me pi tharmin tim! Prej tij nuk do të vijshe në vedi...

Me qëllim çpifi tharmin e vet fatkeq. Atëherë kur me gotën përgjysë të derdhun e thirri Miqkën që të kthehej, ende besonte se zotnija po mahitej dhe studjonte besnikin e tij shoqnore. Atëherë ende as nuk mendonte me ngrehë dorën mbi zotnin, nuk e urrente, as që mendonte me e tradhtue. Ishte i gëzueshëm e i pastërt pa të metë në fatin e vet të vogël. Por tash edhe vetë besonte në fuqin mbytse t'atij tharmi dhe gëzohej për fuqin e madhe të frymës së tij kryengritse.

— Çka, dëshiron me qërue hesapet me mue?

— Hesapet e mija me ty — çfarë hesapesh! Qe, kam me të rrahë befas, e do të jemi fit. Deshta, vrava; për mue tash kjo gjâ nuk do të thotë kurrgjâ. Tash unë kam pushtet të madh mbi ty, tash jam unë baraz... edhe me ty, edhe me tanë botën!

— Megjithatê, unë nuk të besoj ty, Aleksandër, — tha me zâ t'ulët Miqka.

— ... Nuk beson, a? Qe, haje këtë bonbonë... — kontrollonte nëpër xhepa — ... prej duerve të mija, e le të të jetë me shëndet. Mos u tut, përtype me gjithë dhambët, hajde!

Tue këqyrë ashpër në terr, atje ku mendonte afërsisht se ndodheshin syt e Sanjës, Miqka zvilloi bonbonën: era menjiherë çoi letrën e rrudhun në baltë e errsinë. Nga prekja bonbona ishte shpatuke, prej çokollate.

— Do ta ha, — tha Miqka dhe e çoi në gojë.

— Mos e ha, do të mbështillesh! — ia tërhoqi vërejtjen Sanjka dhe shpërtheu në gaz tue u ulë galuc në tokë.

Atëherë Miqka hodhi me idhnim bonbonën e Sanjkës dhe u drejtue kah automobili: (Sanjka u çudit se si Miqka megjithë këtë bisedim të mallëngjyeshëm nuk harroi në ç'anë duhej nisë kah automobili.) Shoferi flente ose shtirej se flente; u zgjue me nji ngutsi të pabesueshme. Automobili zhauriti, u zmbrap dhe u fut në terr e natë.

— Domethanë se ti na paske tradhtue edhe te Pirmani. Paske dashtë me më shkatrrue me anën e Donjkës, a? — Sanjka heshtte. — A të vdiç grueja?

Automobili nxitej kodrinës përpjetë dhe kapej me dëshpërim për baltën me rrotat e veta të mahnituna.

— E patën mâ të gjitha, Dimitrij Jegoriq.

.... Kështu mbërrijtën deri në periferi. Mbasi paguen shoferin, do kohë shkuen së bashku.

— Zotni, — Sanjka shtyni vrazhdas Miqkën në sup, — ajo bonbonë ka qenë e rëndomtë, e pambushun. Me nji rast ia çova Ksenjkës në spital, e ajo ma fali.

Atëherë Miqka u ndal e tha:

— Unë të këshilloj: ik. Zhduku e shpormu sysh. Gjithçka qe ndërmjet nesh, unë po e shlyej. Po të takohemi — do të bâhet keq për të dy... — Dhe ai u nis tue lanë Sanjkën n'udhëkryq: ishte drejtue kah Dollomanovja. Sa mâ tepër i afrohej shtëpis, aq mâ shpejt ecte dhe gadi hyni vrap në derë.

XVII

Zinka kundronte ballin e zbemë të Miqkës dhe nuk mund ta njifte gëzimin e vet. Rrethepërqark zhbironte pa u dukë Çikilevi, tue thurë pishmangën e mërzitshme. Jeta rridhte gjithnji: mekanizimi dinak punonte edhe mâ. Njiherë kur çeli syt, Miçka e njofti Zinkën, por faqet nuk iu skuqën aspak. Tue u shkridhë prej humnerës së të mekunit ai u rrokulis përsëri në tê, n'at vend të vetëm të pushimit të vet.

Kujdesimi i Zinkës rreth tij ishte bâ i njajtë dhe i palodhshëm, si rrjedhja e nxehtë e radioaparatit: dashunija e saj ishte shndërrue në dashuni ámnore. Firsovi u kthye te ajo dy herë për punë kujdesi dhe vërejti me zâ se ishte zbukurue nga nett e kalueme pa gjum: butsija e përvujtnija tingllojshin gati virgjinisht në secilën fjalë, shiqim e lëvizje të saj (— kurse në mendje shenonte: ka fillue me u plakë).

— Jam tue ndie vedin për çudë, Fjodor Fjodoriq, — i thonte ajo tue ndukë degzën e jorgovanit që ia kishte prû Firsovi prej kopshtit qelquer. — Kur u njoftëm atëherë, shpirti im ka qenë i vulosun si me dyll të kuq dhe kurrsesi nuk mujsha me e çelë. E tash të gjitha dyert te unë janë hapë krejt si me qenë festë... puhija fryn, po më vjen lehtë!

— Pranverë, — fshani shkrimtari, tue mendue për sendet e veta.

Kalldremi tashmâ ka fillue me u terë në vapë; diella me qëndrim të shkurtë luente mbrapshtaz në rêt e lehta, por toka ishte ende e lagshtë, e zezë, mshifte në vedi të ftoftit, i vinte era lagshti e kalbsi, ndërsa natën ernat e trasha e të lagshta shungullojshin nëpër pullaze. Kur shkoi Firsovi, Zinka ziu për vedi çaj dhe u ul me qepë gjith natën: doktorët paralajmojshin krizën. Askush nuk erdh me nda me të mundin e saj vullnetar. Vetëm Çikilevi n'afërsi mbikqyrte e vuente: e donte.

Kur nëpër vrimë të derës e lajmoi se po vinte [illegible] llomanovja, pat shti në fjalët e veta aq forcë, saqë [illegible] nka e dridh. Kjo ngjau në mesnatë. Dollomanovja erd[illegible] vetëm. Zinka e çoi deri te shtrati i Miqkës dhe i dh[illegible] çaj e ambëlsinë. Nuk pyeti kurrgjâ: gjithçka i ishte e qartë. Gjithë natën e kaluen ato qetsisht, por shumherë shpërtheu nga Dollomanovja shqetsimi i saj i mbrendshëm.

— A po i ngjyros flokët? — e pyeti ajo tue luejtë me lugën e çajit thuese përgatitej me ia hjedhë Zinkës.

— Kaherë nuk i kam la, — spjegoi shkurt Zinka, tue mos tregue se shkaku i kësaj ishte sëmundja e Miqkës.

— Po të shkojsh me krye të palamë, Miqka nuk ka me të dashtë! — i tha mysafirja.

— Ai nuk më don mue... as që më ka dashtë ndonjiherë. Ai të don vetëm ty. Unë ju shof n'andërr gjithmonë bashkë...

— Sheh andërr? Gjithçka sheh njeriu n'andërr... — tha me pabesim Dollomanovja, tue ndalë shiqimin në hundën e Zinkës, fry prej flame. — Ti je e marre, Zinkë!

— Të marrët janë të lumtun, — buzëqeshi Zinka. — Domethanë nuk qenkam krejt e marrë. Kurse ti je e vogël, zemrën e ke mu pranë kokës: prandej edhe je e keqe. (Dollomanovja ishte e vogël vetëm në krahasim me shtatin e madh të Zinkës. —) Të këqijt janë të fortë. Kurr nuk kanë gëzime të veta, ata kepen për të huejin. Unë do t'isha e lumtun sikur të kisha nji pjesë të vogël nga gëzimi yt... a po më kupton.

Nata ecte gjithnji; Miqka flitte në jermi dhe përplaste kambët. Po ai ankth mbërthente vetëdijen e tij të mekun: nëpër dritare futshin kumbonaren. „Nuk do të hyjë, do të thehet..." — pëshpëriti me buzët e tha-

me, dhe atëherë çdo gjâ tretej, për me fillue rishtas, me depërtue nëpër dritaren e fantazis së tij të molisun.

— Ndoshta duhet me i dhanë ujë? — u çue me frigë Dollomanovja.

— Jo... unë vetëm ia lagi buzët me pecë të lagësht, — u përgjegj Zinka qetsisht, tue shkue mbrapa paravanit. — E hodhi batanijen në pod! — tha ajo tue u ulë pranë tavolinës.

Papritmas Miqka briti, grat u çuen, por klithma nuk u përsërit.

— Bërtet! — tha Dollomanovja me shqetsim.

— I diftohet diçka... çdo natë kështu.

— Çka je tue pre kështu? — pyeti Dollomanovja nji orë mâ vonë.

— Vajzës nji fëstan.

— Shkurt e paske pre.

— Dëshroj me volan...

Pushimet në bisedim ngandonjiherë zgjatshin nga gjysë ore të tanë. Binte lavjersi i sahatit, gërshanët pritshin. Nata shkonte ngadalë.

— Pse ke ardhë, Marije Fjodorov?

— A je ziliqare, a?

— Unë mund të jem ziliqare vetëm n'atê që më pëlqen.

— Domethanë unë qenkam antipatike për ty, a?

— Turinin e ke të mirë... — pranoi Zinka — ... por ti je e keqe!

— Kjo gjâ rrjedh për shkak se dij shum për Miqkën, ndonse nuk kam jetue me tê.

— Sikur të dijshe, ti kishe me e dashtë.

— Kur ta njohish edhe ti, s'ke me e dashtë mâ. Mos mendo se kam ardhë me ta rrëmbye. mbaje për vedi at pleh! — Luga e argjentë luente gjithnji në gishtat e saj të dobët, si t'ishte e gjallë. — Bibë, zemrën e ke prej hekuri. Përgjo se si tingllon. Zinkë. ti dashke me zgjue zemrën e hekurt!

— Zemra e tij âsht prej hekuri, por megjithatê, âsht zemër, kurse ti nuk e ke fare! Ty shpraztija jote po të thith, të mundon, të bren e kurr nuk ke qetsi. Gjithmonë do të jesh lakmuese e kurr nuk do të ngihesh. Pse shan të sëmundin? Lene, kaloje kur qenka pleh! — Zinka u përkul mbi tavolinë dhe ia shtrëngoi dorën Dollomanoves: — ato net tona të vetme ai kurrgjâ nuk mujti. A mund ta kuptojsh këtê?

— Hekuri gjithmonë âsht krenar: rrota e maqinës sillet deri në fund, e mandej këcen e shkatrrohet. Krenija, Zinë, mund të përballohet vetëm me kreni. Ti në të nderon nji klysh të shkelun, kurse Miqka shkurt e trup âsht hajn. Veprat e tija kurrfarë lotsh nuk mund t'i lajnë. Shiqo se si po e shajnë në gazeta! Duhet me e lidhë, me e përplasë për toke.

— Çka po të vyejnë këto, ai edhe ashtu âsht ratë, a? — buzëqeshi e fyeme Zinka. — Fëmijt dhe të sëmundit nuk i rrahin.

Nata shkonte, Miqka përplaste kambët, para derës rrinte zgjuet pa u lodhë Çikilevi. Kur Zinka duel në kuzhinë me nxe xhygymin e çajit, e gjeti si si gozhdonte në mur urdhnin e ri të kryetarit të këshillit shtëpijak.

— Hë, si âsht? — pyeti ai tue hedhë çdo gjâ e tue dalë për anash.

— Po mundohet, e mundon zjarmi.

— Si do t'ishte me i dhanë venë të zezë? A? — belbzonte ai, tue ia çelë përgjindshëm kanjelën e ujsjellsit. — Vena e zezë âsht për të sëmundët, gja karakteristike, shum e dobishme. Qe edhe unë në vjetin e kaluem...

— Mbylle kanjelën, Pjetër Gorbidoniq, — tha me gjakftoftsi Zinka.

— Nuk do të të bezdisi, unë këtë po e bâj nga kujdesi. Unë mundem edhe me u betue... ndonse, mbani mend, jam kundër betimit! Unë vetëm po shtirem i idhët që të mos më hanë njerzit, përndryshe jam i qetë dhe i urtë... Unë madje mendoj se ai vjedh për shkaqe të rëndomta, aty âsht njifarë msheftsije në madhsi natyrore...

— Kurrgjâ s'jam tue marrë vesh se çka po flitni...

— Jam tue vuejtë shum. Tash jam krejt vetëm... nuk kam me ke as me hangër. Po plakem, e ende kam gjithnji simpati ndaj jush! Unë nuk jam dreq, natyrisht, as edhe nuk i ngjaj... fatkeqsisht flokët i kam të thimë, e edhe ata më kanë mbetë pak. Por dashunija âsht e njajtë. Krejt ndryshimi qëndron në faktin se ajo fluturon, e unë jo...

U orvat me e ndalë në çdo mënyrë, por ajo tashmâ kaloi pranë tij. Por, kur hapi derën me hy në dhomë, menjiherë e mbylli: gjithnji tue dënesë Dollomanovja thërrite Miqkën shum herë, me njomsi t'atillë, e cila ishte e pambërrijtshme për Zinkën. Nji çast mâ vonë

ajo hapi prap derën e përsëri nga shpirtmadhsija nuk kaloi pragun.

— Gjithçka do të kalojë, Zinaide Petrov, po ju siguroj... — sillej Çikilevi, i mjerë, vetëm në xhamadan. — Të gjitha këto tashmâ kanë ndodhë shumherë në tokë... e na luejmë si me qenë kjo diçka e re. Andërr, cok andërr e vërtetë e det pikllimi! Unë jam i amshueshëm, i përhershëm, i pandryshueshëm... Mue edhe bluza ushtarake, edhe guna e katundarit, edhe pallta, edhe xhaketa — të gjitha do të më pëlqejnë! Unë jam i pandryshueshëm, po ju përsëris, si zoti ynë... i cili natyrisht, nuk egziston, por e kanë trillue andrruesat borgjezë. Jeta âsht e jona: na jemi vû në themel. Po çoni krye ju të qëndroni mbi ne: toka do të mbajë peshën e njerëzve. Unë jam i pandryshueshëm, sepse nëqoftëse kthehem edhe n'anën e mbrapme, prap do të bâhem i ri, e prap nuk do të më vijë marre... Po gaboni, Çikilevi do të ju fali e madje do të ju gjejë edhe arsyetim.

Zinka në kuzhinë ndëgjonte me bindje planet e Çikilevit për sulmin e pushtimit të jetës. Xhygymi i çajit kaherë kishte vlue. Përnjiherë ajo brofi e ngau në rruginë. Tabarja e Dollomanovës ishte zhdukë. Mysafirja ka shkue pa u përshëndetë. Miqka qëndronte ratë si përpara, kishte ngulë në tavan pa vetëdije mollzat e shtanguna të syve të vet. Kriza kishte kalue.

XVIII

Kur filloi me u kënellë, rrugat i mbulonte bora. Zinka pikllohej, sepse ndiente se mâ në fund do të humbi. Edhe Miqkën e pushtoi nji qetsi e jashtzakonshme. Tashmâ mundte edhe me ecë e soditte pada gjasendet e njerzit me nji çudi që s'ta merr mendja. Shpeshherë luente me Klaudijen e vetëm me tê bisedonte: — çka Zinka nuk mundte asnjiherë me e zanë. Ata heshtshin misteriozisht kur paraqitej ndonji i tretë në dhomë. Mâ së shpeshti ndërtojshin urë prej kubesh, e nën tê lëshojshin avullòren prej teneqje, të crogët, lodrën e vjetër, të cilën ia kishte falë Çikilevi derisa kishte qenë ende „baba" i saj.

Njiherë u kthye Matveji, vllau i Zinkës. Ai e Miqka u tërhoqën me nji skutë dhe biseduen nji kohë të gjatë; Zinka edhe atëherë ishte si e huej. Ajo pritte se do të

përlahej, do të bërtasë, por çdo gjâ muer fund me të qokunit reciprok të duerve.

— Shum mirë, shkëlqyeshëm — përsëritte Matvej tue shkue dhe me fërkimin e durve tregonte kënaqsin e vet.

— Zinë, tha Miqka mbas nji çasti. — Vllau yt âsht egoist, por ka të drejtë... ka të drejtë, Zinë. Krejt puna qëndron në faktin se edhe unë kam të drejtë...

Ditve tjera Miqka ishte i heshtun dhe i çuditshëm: rrinte gjithnji pranë dritares së mbulueme me borë dhe shiqonte përmbi pullazet në qiell ku dukej nji xhveshsinë e vogël në të kaltërt. Njiherë, kur Zinka u kthye nga pazari, nuk e gjeti në shtëpi. Askush prej banorëve të shtëpis nuk dijti me i tregue se ku kishte shkue Miqka. Kur nuk gjeti asnji pusullë, ajo u ul e qau, por pa dëshprim të posaçëm, sepse në shpirt ishte gati për çdo gjâ. Në muzg duel vrap në rrugë. Pigri i dejun nuk mbërrijti me e mbajtë te dera: Zinka i ngjante dosës që ia kanë rrëmbye të vegjlit.

Dollomanovja kishte mysafirë, në dhomë ishte njifarë atmosfere e pakandshme. Tinglonte keqas nji gitare, dikush këndonte, vinte erë lëkure mandarine. Me të pamë Zinkën, Dollomanovja duel para saj në paradhomë.

— A âsht ai te ti? — ia nisi trazueshëm Zinka. — Merre, merre, vetëm më thuej... a âsht i gjallë?

— Miqka nuk âsht te unë, kam mysafirë. Hyn, kam organizue nji pritje solemne... Pigri më pruni nji lajm ... preț babës. Më ka mallkue, çka po thue ti për këtë?! — ajo mbylli syt për nji çast. — Po shkoj, me u kumtue mysafirëve, ata nuk e dijnë ende... Pigër, a njifesh me Zinën? Njifu, vajzë interesante.

— Pigri i Parë!... — tha ai nëpër hundë, por Zinka tashmâ kishte ikë.

Deri vonë natën nuk ndezi dritën. Përnjiherë nxuer me afsh nga rafti syzën e sipërme në të cilën mshifte të hollat. Prej shtatëmbëdhetë rublash mungojshin gjashtë; hajni nuk kishte lanë ndonji pusullë, por me këtê lajmonte se ishte gjallë. Gëzue nga kjo vjedhje, Zinka symbyllë u ul mbi shtrat tue dëshirue me vijue orën e fundit të stuhis së vet shpirtnore. Kur erdh koha, ajo u vesh dhe shkoi në punë.

Askush nuk dinte se ç'kishte ngjâ me Miqkën. Askush s'i keshte pa se si kishte kthye te Pëçhovi: (— „Nuk po përfalem, primusqi! Unë do të kthehem prap... Mre-

nda pesë vjetve, por do të kthehem!" — E mbasi këqyri edhe-nji herë hekuraqet e mjera të Pëçhovit, duel nga puntorija. —) Askush nuk e takoi as në stacion kur nxuer biletën për udhtim të largtë. Hypi në nji vagon të vjetër e të shkatrruem, por në të ishte nxehtë nga fryma e njerzve e tymi i duhanit. Të gjithë ata që rrijshin e shtriheshin aty i lidhte i njajti fat endacak e i paqetë. Kur ra terri në dritare, treni u nis: shihej nëpër dritare se si kalonte terri e drita, mandej fusha, lumi me borë në ngjyrë vjollce, e mâ në fund katundi, penda e nata.

Nalt, n'ajrin gulçitës dhe zhurmë kotullonte Miqka tue vû çizmet nën krye. Herën e parë mbas sëmundjes flente aq fort. Pa n'andërr po at gjâ si edhe në zhgjandërr, po at vagon, po ata njerëz dhe natën e pafund matanë dritares, e cila kriste. Por të gjitha këto ishin diku larg, kurse aty pranë tij, në bankën e fjetjes, rrinte Nikolla Zavarihini, i binte harmonikës dhe luhatte kambët e lëshueme. Miqka hapi syt; prej qoshes kundruell tij mbërrinte përnjimend nji melodi e paakordueme nga harmonika e matej me rrapllimën e trenit të shpejtuem.

Gjumi i shkurtë e kishte ngjeshë, tundë e krehë: çdo gjâ e mërzitshme dalëngadalë i kishte ra nga shpirti. Tue mbathë çizmet, Miqka duel në platformë. E kapi korenti i ftoftë dimnuer, iu desht me mbyllë gojën me shuplakë për të marrë frymë mâ lirisht. Pranë trenit kalonte rrafshi me borë, valzue e larue me çfrêj të lanun në të nga era. Nata ishte e gjatë. Në rrethin e ndritshëm që ngitte përbri trenit Miqka pa hijen e vet dhe u gëzue. Ajo vraponte krahas me rrotat, i prekte, kalonte lehtë parrafshinat dhe çfrejt e borës, pragjet e binarëve, gjerdhet e ndonji shtëpize rojtarësh. Tue iu përgjegjë pyetjes së vet, Miqkë tha: „Pak, edhe pak" — dhe u kthye në vagon.

Bisedimet poshtë nën bankën e tij (— „Pyllin e presin, prandej katundari âsht mërzitë: toka hollohet kur në të ka rrâjë. Së shpejti toka do të bâhet sa arra e pyllit, kur në të të kalbet edhe cungu i fundit..." — E mandej ia nisi tjètri: „Ta merr mendja, duhet me u pajtue me rrjedhimin e kohës..." — Çka nuk flasin katundarët n'udhtimin e gjatë të natës!) e vunë në gjum Miqkën. Krejt ditën tjetër e kaloi Miqka tue ndejtë ratë mbi bankë; në zemër e mundonte njifarë therre e panxjerrun, kurse rrotat e çelikta, pa u lodhë rraplloj-

shin ende. Nji grup zdrukthëtarësh në të e qërasi me suxhuk e çaj nga xhyg"mi i blozët. Nepër dritare kalojshin prozhmet e mrekullueshme dhe kaçubat në dritë të mbramjes, e gjithashtu fishkllonte për mrekulli treni, tue u futë gjithnji mâ thellë në tokën e mjegullt e të pabanueme.

N'agim, ndërsa në vagonin e ftofun përhapej gërhama e fortë e botës së thjeshtë, Miqka kaloi ndërmjet duerve e kambëve të lëshueme kah dalja. Treni i afrohej njij stacioni të vogël. Platforma ishte e shprazët, në të qëndronte vetëm nji katundar me fener. Fill mbrapa shtëpijave fillonte prozhmi. Miqka këceu para se me u ndalë treni, rrëshqiti dhe ra me dorë në koren e vrazhdë të borës. U çue, me hapa të shpejtë kaloi platformën dhe tashmâ u gjind në "yell, e mandej në rrêjën e ngushtë të borës, e cila çonte në muzgun e zverdhemtë t'agimit. Qielli i mërzitshëm dhe i papëlqyeshëm e shoqnonte në rrugë në rrafshin valuer të fushave të panjoftuna. Kambët i kalojshin njesë shum të mëdha të hapsinës. Rruga e çoi në kodrinë, mandej e lëshoi në rruginë, që për gjysëm ore ta çonte përsëri në nji rrah të gjanë mbulue me borë. Aty u ndal dhe shiqoi para vedit, sikurse udhtarët e largtë që shiqojnë hapsitë e mëdha. Do shpendë cicërojshin mbi krye. Miqka shkeu pusullën që gjeti në gjep dhe, tue i zgjatë duert, hapi gishtat. Fryjti era dhe copat e letrës rrëshqitën me zhurmë në mjegullën pranverore me erë.

Po, filloi pranvera dhe qetsija me erna e marsit rridhte mbi kojen e borës. N'at kohë udhëkryqesh moti të lig dhe vërshimash Miqka hasi vetëm dy gjana: nji burim në pyll (— si zemër njimijëvjeçare gjithmonë e re çohej e lëshohej në prrue rana e rrotullueme me rrymën nëntoksore) dhe nji katundar me patericë.

— Ej, i kujt je? — bërtiti katundari prej së largu tue ngulë shiqimin në çizmet e reja të Miqkës.

— Nuk jam i këtushëm! — briti Miqka dhe u habit për tingujt e fjalëve të harrueme. Atëherë filloi me zbritë nga kodra, tue gëlltitë erën dhe tue rrëshqitë nëpër borën e ngrime.

Të tjerat — se si Miqka ra ndërmjet druvarëve, të cilët së pari e rrahën e mandej e pritën miqsisht, si punonte në kooperativën e tyne dhe mpihej me ushqimin e fituem me rrëximin e randë të trungjeve, si u ashpërsue, hyni në fabrikë e mësoi (periodë e madhe e të mësuemit e kishte përfshi tokën —); se si ktheu emnin e

vet të humbun — të gjitha këto nuk hyjnë në rrethin e këtij tregimi.

E kur hyni në pyll dhe në mënyrë të re e njofti këtê, atdheun e vet të dytë, përmbi tokë lindi dielli — me jele si kali i pashiluem, i cili kërkon zotnin e vet nëpër botë.

1925—1926.

P Ë R M B A J T J A

Pjesa e parë	9
Pjesa e dytë	141
Pjesa e tretë	267
Pjesa e katërt	373

LEONID LEONOV

HAJNI

Redaktori teknik
NIKOLLA VUÇINIQ

Korektor
ALI SHALA

Tirazhi 2000 copë

U shtyp në muejin dhetuer të vjetit 1957 në shtypshkrojën e Shtëpis botuese „MILLADIN POPOVIQ" — Prishtinë